

Esélyteremtésről

Dr. Makkos Nándor OP

Harmadik kiadás

Kézirat lezárva: 2024. 06. 14.

Virágszálnak, Evinek, Lilibellnek, Mirabellnek, Juditnak, Leventének

Vártam a múzsámat, de nem jött. Kedveskedni kívántam neki, de nem jött. Meggyőzni kívántam, de nem jött. Kétségbe estem, összetörtem, de nem jött. Nem jött mindaddig, míg meg nem semmisültem, meg nem aláztattam, míg én léteztem és nem Ő.

A szerző

Tartalomjegyzék

Esélyteremtésről	1
Bevezetés.....	10
I. A hátrány szinterei	12
1.1 Hátrányos helyzet.....	12
1.1.1 Hátrányos helyzetű ország	13
1.1.2 Hátrányos helyzetű régió.....	14
1.1.3 Hátrányos helyzetű vármegye	15
1.1.4 Hátrányos helyzetű járás	16
1.1.5 Hátrányos helyzetű település.....	17
1.1.6 Hátrányos helyzetű csoportok	19
1.1.7 Hátrányos helyzetű felnőtt	20
1.1.8 Hátrányos helyzetű gyermek	22
1.1.9 A hátrányos helyzet, földrajzi, demográfiai, csoportalapú felosztása.....	23
1.1.10 Hátrányok komplexitása.....	25
II. Személyek hátrányos helyzetéről	26
2.1 A hátrányos helyzet okai	26
2.2 Hátrányok okai Bourdieu szerint.....	27
2.2.1 Kulturális hiányosságok	28
2.2.2 Gazdasági tőke hiánya és szegénység fogalmak	28
2.3 Hátrányos helyzet okainak modern emgközelítése	30
2.4 Az AI szerepe a hátránykezelésben.....	31
2.5 Egyenlőtlenségek	32
2.6 Az állam visszavonulása	34
2.7 A társadalom „igazságossága”	35
2.8 Diszkrimináció és előítélet	37
2.9 Hátrányos helyzet okainak összefoglalása	39
III. Az esélybiztosítás magyar történetéről	41
3.1.1 Emberséges, békés, idegeneket, gyengéket támogató bánásmódról	41
3.2 Egyenlő szabadság, bíróságok kölcsönös egyenlősége, igazságosság.....	42
3.3 Hagyománytisztelet, igazságos eljárás, belnyugalom	43
3.4 Humanizmus, kedvezményes bánásmód, szociális biztonság, gyengébbek védelme	44
3.5 Nemzetiségi jogok, nyelvhasználat, hivatalviselés, kulturális identitás, egyenlő elbánás	47
3.6 Nők, édesanyák, özvegyek, gyermekek jogai, klasszikus esélyteremtés	48
3.7 Vallási diszkrimináció, és feloldása	50
3.8 Partikuláris egyenlőség, idősek, sérültek szociális biztonsága	51
3.9 Pozitív intézkedések történetéről Magyarországon.....	52

IV. Az esélyegyenlőség formálódása nemzetközi szinten	56
4.1 Az egyenlőség elvének formálódása az USA-ban	56
4.2 Állami esélyegyenlőségi rendelkezések kialakulása	57
4.3 Egyenlőség jogok formálódása Európában	59
4.3 Emberi jogok védelme az Európa Tanács alapokmányában	61
4.4 Nők és férfiak egyéni és kollektív jogai a Párizsi szerződésben	62
4.5 Életszínvonal emelése a Római szerződésben	62
4.6 Szociális biztonság a párizsi csúcskonferencia nyilatkozatában	63
4.7 Foglalkoztatás-politika az Egységes Európai Okmányban	64
4.8 Munkavállalók alapvető szociális jogai a Közösségi Kartában	64
4.9 Egyenlőség jogok közösségi biztosítása a Maastrichti szerződésben	66
4.10 Diszkrimináció tilalma az Európai Szociális Kartában	66
4.11 Férfiak és nők közötti egyenlőség az Amszterdami szerződésben	67
4.12 Egyéni és kollektív jogok védelme a Nizzai Szerződésben	68
4.13 Egyenlőség jogok a Lisszaboni szerződésben	68
4.14 Személyiségi jogvédelem az Alapjogi Chartában	70
4.15 Egyenlőség jogok az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésben	71
4.16 Az esélyek előmozdításának célja, feladata napjainkban	71
V. Az esélyegyenlőség iránti igényről	73
5.1 Az esélyegyenlőség fogalmi megközelítése	73
5.1 Emberi jogok, alapjogok, emberi méltóság, szociális egyenlőség	77
5.2 Egyenlőség jogi elméleteiről	78
5.3 Egyenlőség politikai elméletei	79
5.4 Esélyegyenlőség fogalom előfordulása tudományokban	83
5.6 Esélyegyenlőség politikai, és vallási ideológiákban	86
5.7 Az esélyegyenlőség jogi fogalmáról	87
5.8 Szociális elvek és jogok	91
5.9 Esélyegyenlőség igénye az Alaptörvényben	100
5.10 Esélyegyenlőség előmozdítása a központi közigazgatásban	102
5.11 Esélyegyenlőség előmozdítása a helyi közigazgatásban	102
5.12 Előnyben részesítésről	104
5.13 Előnyben részesítés és egyenlő bánásmód elhatárolása	105
5.14 A gondoskodás heterogén formáiról	107
5.15 Esélyegyenlőséget célzó intézkedések	108
5.16 Jólét biztosítása	109
VI. Az esélyegyenlőség elvei	111
6.1 Segítség nyújtására kötelezés	111

6.2 A „gyengébb fél védelme”	113
6.3 Egyenlőség és egyenlőtlenség elvei	115
6.4 Az egyenlőség dimenziói	117
6.3 Egyenlő méltóság	120
6.3.1 Az ember vele született méltóságáról.....	125
6.3.2 Az emberi méltóság elismeréshez kötött.....	128
6.3.3 Az emberi méltóság jogi védelme	129
6.3.4 Az ember személyi méltósága és annak más személy általi megsértése.....	130
6.3.5 Az ember személyes méltóságának közösség általi megsértése	131
6.3.6 Az emberi méltóságot védő állami beavatkozás hiánya.....	132
6.4 Egyenlő tisztelet	134
6.5 Egyenlő esélyű hozzáférés	135
6.6 Igazságosság.....	136
6.7 Méltányosság.....	138
6.8 Morális, etika.....	139
6.9 Az esélyteremtés főbb irányai	141
6.9.1 Lépcsőzetesség elve	141
6.9.2 Szenvedés megszüntetése.....	142
6.9.3 Prevenció	142
6.9.4 Megkülönböztetetheység	145
6.10 A gyermekérdek elsődlegessége	145
6.11 A fokozatosság, és a leghátrányosabb helyzetben lévők fokozott védelme.....	146
6.12 Az AI szerepe az esélynövelésben	147
VII. Esélyegyenlőségi mentorok (kormánytisztviselők) magatartási elvei.....	148
7.1 A megfelelő magatartás elvárhatósága.....	148
7.2 Jóhiszeműség és tisztesség	148
7.3 Jogszerűség elve, joggal való visszaélés tilalma	151
7.4 Szakszerűség	153
7.5 Hatékonyság	155
7.6 Személyiségi jogok védelme, adatvédelem.....	158
7.7 Nemzeti érdekek előnyben részesítése	160
7.8 Az „egyenlően bánás”	161
7.9 Előítélet-mentesség	163
7.10. Mobilitási mentorok (munkavállalók) általános magatartási elveiről.....	163
7.10.1 Társadalmi mobilitás	163
7.10.2 A mobilitási mentorok speciális magatartási elveiről	165
7.10.3 Hit kérdése a különleges bánásmódban.....	167

VIII. Esélyteremtés az Ebktv. alapján	167
8.1 Esélyegyenlőségi Terv (ET) készítésének kötelezettségéről	167
8.2 HEP készítésének kötelezettsége	168
8.3 A HEP-ek és a vármegyei esélyegyenlőségi és egyéb programok összefüggéseiről.....	168
8.4 Az esélyegyenlőségi mentorok tevékenysége	169
8.5 Települési esélyegyenlőségi referensek feladatai	172
8.6 A települési önkormányzat célkitűzései a HEP-ben	173
8.7 A szabályozás keretei a HEP-ekben.....	174
8.8 A HEP tartalma	175
8.9 A HEP-ek elkészítésének időbeli megvalósulása.....	177
8.10 A HEP elkészítésének folyamata	178
8.11 A HEP Fórumok jelentőségéről	180
8.12 Járási Esélyteremtő Fórumokról.....	180
8.13 Gondolattérkép HEP intézkedési terv készítéséhez	181
8.14 A fővárosi és a vármegyei kormányhivatal szerepe a HEP-ek kapcsán.....	182
8.15 Az Ebktv. 31. §-ából kiolvasható rendelkezések	182
VIII. Hátrányos helyzetű személyek célcsoportjai.....	189
9. 1. Gyermek célcsoport.....	189
9.1.1 Gyermeket fenyegető társadalmi veszélyekről.....	190
9.1.2. Roma gyermekek sajátos problémáiról	192
9.1.3 „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia	193
9.1.4 Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája	194
9.1.5 Lemorzsolódás csökkentés, egy modellértékű program Kecskeméten.....	195
9.1.6 Fiatakorúak diszkriminációja	198
9.1.7 Fiatakorúak problémáinak enyhítése.....	200
9.2 Mélyszegény célcsoport problémáiról	202
9.2.1. Mélyszegénység fogalma	202
9.2.2 Szegénység mérése, depriváció	202
9.2.3 Diszkrimináció társadalmi származás alapján.....	203
9.2.4 Diszkrimináció vagyoni helyzet alapján	204
9.2.5 Telepeken élők problémáiról.....	205
9.2.6 Mélyszegénységben élők problémáinak enyhítése összetett feladat.....	207
9.2.7 A legmélyebb szegénységben élők önkormányzati ellátási kötelezettségéről	209
9.3 Roma célcsoport.....	210
9.3.1 Faj (rassz) alapú diszkrimináció történetéről	211
9.3.2 Faj (rassz) alapú diszkrimináció „vélt” alapja.....	214

9.3.3	Diszkrimináció rassz (etnikai hovatartozás, bőrszín, nemzetiség, nemzetiséghez való tartozás,) alapján.....	214
9.3.4	Diszkrimináció bőrszín alapján.....	216
9.3.5	Diszkrimináció nemzetiséghez tartozás alapján.....	217
9.3.6	Diszkrimináció anyanyelv alapján.....	218
9.3.7	Roma emberek érdekeinek képviselétéről.....	219
9.3.8	Beavatkozások a cigányok/romák érdekében.....	220
9.4	Nők célcsoportja.....	229
9.4.1	Nem alapú diszkrimináció.....	229
9.4.2	Feminizmusról.....	230
9.4.3	Nők és a többszörös diszkrimináció.....	230
9.4.4	Nemzetközi előírások a nők védelmében.....	232
9.4.5	Hazai törekvések nők érdekében.....	233
9.4.6	Nők részvétele a döntéshozatalban.....	235
9.4.7	Akcióterv a nők érdekében.....	235
9.5	Idősek célcsoportja.....	239
9.5.1	Idős kor fogalma.....	240
9.5.2	Kor alapú diszkrimináció.....	240
9.5.3	Kor alapú diszkrimináció tiltása Európában.....	243
9.5.4	Kor alapú diszkrimináció a munkajogban.....	243
9.5.5	Idősügyi Nemzeti Stratégia.....	244
9.5.6	MMSZ és a CédrusNet idősek életében betöltött szerepéről.....	245
9.5.7	Idős korból adódó hátrányok mérséklése.....	246
9.6	Fogyatékkal élők célcsoportja.....	248
9.6.1	Fogyatékoság fogalmáról.....	248
9.6.2	Esélyteremtés a fogyatékossgal élő személyekről szóló törvényben.....	250
9.6.3	Esélyteremtés a jelnyelvről szóló törvényben.....	251
9.6.4	Egy létező megoldás az autizmus kezelésében.....	251
9.6.5	Speciális bánásmódot igénylő gyermekek.....	252
9.6.6	Fogyatékkal élők problémáinak enyhítése.....	253
9.6.7	Ésszerű alkalmazkodás.....	255
9.6.8	Megfelelő eszközök.....	256
9.7	Egyéb, az Ebktv.-ben nem nevesített célcsoportokról.....	257
9.7.1	Egyéb célcsoportok (hiánya) a HEP-ben.....	257
9.7.2	Fogvatartottak.....	258
9.7.3	Nemi identitásuk miatt sértettek.....	259
9.7.4	Társadalmi nem, és problémaköreiről.....	260

9.7.5	Javaslatok a transgender személyek társadalmi elfogadásának érdekében	263
9.7.6	Egyedül élő idősök problémáiról.....	264
9.7.7	Az egyedül élő nők problémáiról	264
9.7.8	Tanyán élők problémáiról	264
X.	Esélyteremtés az AI által	265
10.1	Az esélyteremtés megjeleníthetősége az AI által	265
10.2	Képi megjelenítés haszna neveléstudományokban	266
10.3	Esélyteremtés, az orvostudományokban, rehabilitáció az AI alkalmazásával	267
XI.	Utószó	268
	Felhasznált irodalom	274
	Monográfiák és többszerzős kötetek, szócikkek	274
	Internet irodalom	286
	Alkotmánybírósági határozatok	290
	Országgyűlési határozatok	290
	Nemzetközi, szupranacionális jogszabályok, ajánlások.....	291
	Felhasznált hazai jogszabályok, állami irányítás egyéb eszközei:	294
	Az ECJ ítéletei.....	296
	Az USD SC1 ítéletei	296
	Egyéb bírósági ítéletek	296
	Az EBH, EBTT határozatai, ajánlásai.....	297
	Etikai kódexek.....	297
	Egyéb források	297

Virágszálnak, Evinek, Lilibellnek, Mirabellnek, Juditnak, Leventének

Vártam a múzsámat, de nem jött. Kedveskedni kívántam neki, de nem jött. Meggyőzni kívántam, de nem jött. Kétségbe estem, összetörtem, de nem jött. Nem jött mindaddig, míg meg nem semmisültem, meg nem aláztattam, míg én léteztem és nem Ő.

A szerző

Bevezetés

Az esélyteremtés célja nem lehet más, mint az emberi méltóságot sértő gyakorlatok ellenében az esély biztosítása, az eséllyel nem, vagy korlátozottan rendelkező személyek¹ számára, hogy ők is emberhez méltóan élhessenek. Minden korban volt az emberi méltóságra igény, de annak tartalmi elemei koronként és államonként² különböző mértékben kerültek elismerésre. Az egyik vélekedés szerint az állam az emberek együttélése korszakait végig kísérő formája. Más álláspont alapján az állam az intézményesült közhatalom újkori fejlődés során létrejött formája. Takács véleménye szerint „A modern állam kialakulása szempontjából (...) a jog tisztelete és szelleme, illetőleg a közhatalom e szellemhez való viszonya a perdöntő. „A központi gondolat az, hogy a kormányzat az egyénhez való viszonyát a jogra kell alapozni, hogy az egyének bizonyos velük született jogokkal rendelkeznek, s következésképpen e jogoktól csak tisztességes eljárás révén foszthatók meg.” A rabszolgotartó társadalomban ugyanis az emberi méltóság csak az arisztokrácia számára volt biztosított. A feudalizmusban a jobbágyfelszabadításig csak a nemesség rendelkezett az emberi méltóság tartalmi elemeinek többségével. Az ipari forradalom után a polgári és politikai jogok a társadalom nagyobb részében teret nyertek, de továbbra is az erőforrás-birtokosok rendelkeznek az emberi méltósághoz szükséges jegyek teljesebb körével. A természeti kincsekhez történő hozzáférés korlátozottsága, szükséghelyzetek kialakulása, és kormányzati tevékenységek a kérdés jelentőségét folyamatosan napirenden tartják.

Az esély általános értelemben a lehetőségek csoportjába tartozik. Az esély a társadalomtudományok területén olyan lehetőséget jelent, ami által személyeknek, valamire lehetősége volt, van, vagy lesz. Az ember végtelen lehetőségét azonban nagymértékben szűkíti az ember felelőssége, amely a lehetőségek közül csak azokat használhatja, amely az adott kor és társadalom számára elfogadott, egyéb lehetőségek használata, a társadalom által morálisan vagy jogilag tiltott. A morális és jogi tiltás azonban időhöz kötött, mert a társadalmi normák változnak. Az erkölcs és a jog, a cselekvés lehetőségét engedélyezi, tiltja, és/vagy szankcionálja, vagy éppen hallgat arról. Az erkölcsös jog, azonban nem hallgathat arról.

Egyesek az esélyt, az esélyegyenlőség fogalomban gyakran az erők által a gyengék számára biztosított lehetőségként értelmezik. Mások azt, a gyengék erőkkel szemben vívott folyamatos harcának tartják. Demokratikus rendszerekben a társadalom esély-változtatásra vonatkozó kívánságait a politika önti jogi formába. Az előnyösebb életlehetőségek számát azonban jelentősen csökkenti a társadalom tagjai között működő előítélet és diszkrimináció. Az esélyteremtés rendszertani helyét a társadalom cselekvésében a társadalmi igazságosság, az egyenlőség és a befogadás alapvető elvei között kell elhelyezni. Az esélyteremtés célja, hogy megszüntesse vagy csökkentse azokat a strukturális és szisztematikus hátrányokat, amelyekkel bizonyos csoportok szembesülnek, és elősegítse a társadalmi mobilitást és a különböző esélyekhez való hozzáférést. Az esélyteremtés tehát több szinten és többféle intézkedés révén jelenik meg a társadalom különböző területein.

Az esélyteremtés rendszerelemei a társadalomban, a jogi és szabályozási keretek, kormányzati és közpolitikák, oktatás és képzés, gazdasági intézkedések, valamint a társadalmi és közösségi intézkedésekkel azonosíthatók.

¹ Az elgondolás, hogy az ember személy, évszázadok filozófiai, vallási és jogi gondolkodásának terméke. Az emberi személy fogalma integrálja a méltóságot, az autonómiát, a racionális és erkölcsi képességeket, valamint az egyéni jogokat és kötelességeket. A filozófiai, vallási és jogi tradíciók mind hozzájárultak ahhoz, hogy az ember személy mivolta a mai napig központi helyet foglal el a társadalmi és etikai diskurzusban.

² Bővebben lásd: TAKÁCS Péter: *A „modern állam” Egy különös fogalom értelme és államelméleti kontextusa* *Jogelméleti Szemle* 2022/4.

1. Jogi és szabályozási keretek

Esélyegyenlőséget tartalmazó törvények, jogszabályok és egyéb szabályozási aktusok, olyan dokumentumok és eljárások, melyek tiltják a diszkriminációt és biztosítják az egyenlő hozzáférést az oktatáshoz, munkahelyekhez, egészségügyi ellátáshoz, lakhatáshoz és egyéb alapvető szolgáltatásokhoz. Az antidiszkriminációs jogszabályok, megakadályozzák a hátrányos megkülönböztetést nemi, faji, etnikai, vallási, életkori, szexuális irányultság, fogyatékosság vagy egyéb alapon.

2. Kormányzati és közpolitikák

Kormányzati programok, különféle kormányzati kezdeményezések, amelyek célja a hátrányos helyzetű csoportok támogatása, például ösztöndíjprogramok, támogatás a munkahelyek elérésében, mentorálás és képzési programok. Esélyegyenlőségi politikák, olyan intézményi és állami politikák, amelyeket a közszolgáltatások fejlesztése érdekében hoznak létre, hogy minden állampolgár számára azonos esélyeket biztosítsanak.

3. Oktatás és képzés

Különféle oktatási programok, a hátrányos helyzetű diákok támogatását jelenti különleges oktatási programokkal, különleges szükségleteiket figyelembe vevő tananyagokkal és támogatási strukturákkal. Egész életen át tartó tanulás a folyamatos képzési lehetőségek biztosítása által szükséges minden korosztály számára, különösen azok számára, akik munkahelyváltás vagy karrierfejlesztési céljaikhoz igényelnek további képzéseket.

4. Gazdasági intézkedések

Munkahelyi diverzitás és inklúzió programok, olyan a munkaadók által bevezetett programok és politikák, amelyek különböző háttérű, etnikai, nemi és képességű emberek foglalkoztatását támogatják. Szociális vállalkozások támogatása olyan támogatás a szociális vállalkozások számára, amelyek gyakran foglalkoztatják a hátrányos helyzetű csoportokat, és segítik azokat a társadalmi integrációban.

5. Társadalmi és közösségi beavatkozások

Közösségi alapú programok a nonprofit szervezetek és egyéb közösségi kezdeményezések, amelyek támogatást nyújtanak a hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó egyéneknek, például szociális szolgáltatások, képzési programok, egészségügyi szolgáltatások.

Közösségi tudatosság növelése elérhető olyan programokkal és kampányokkal, amelyek célja a társadalmi tudatosság növelése és az előítéletek csökkentése.

Az esélyteremtés összekapcsolódik különböző társadalmi szektorok és intézmények tevékenységeivel. Rendszertani helye az alábbi, egymásra épülő és egymást kiegészítő elemek kombinációjában rajzolódik ki:

- Szabályozási szint, a megfelelő jogi keretek megteremtését és fenntartását tartalmazza.
- Politikai szint, átfogó kormányzati és közpolitikák kialakítását és végrehajtását takarja.
- Intézményi szint, oktatási, munkahelyi és egyéb intézmények esélyegyenlőségi programjait tartalmazza.
- Közösségi szint, közösségi alapú kezdeményezések és támogatások szintje.

- Egyéni szint, az egyéneknek nyújtott közvetlen segítségnyújtást és támogatást tartalmazza céljaik elérés érdekében.

Az esélyteremtés akkor működik hatékonyan, ha integrált megközelítést alkalmazunk, amely koordinált lépéseket és együttműködést igényel az összes fent felsorolt szinten. A sikeres esélyteremtés feltételezi mind a jogi és szabályozási keretek meglétét, mind pedig a közösségi és egyéni szintű beavatkozásokat, támogatva egy igazságosabb társadalom kialakulását.

Az esélyteremtés rendszertani helye tehát társadalom cselekvésében, jogi és szabályozási keretek létrehozásában és fenntartásában, megfelelő közpolitikák kialakításában, közösségi beavatkozások ösztönzésében, valamint az egyének támogatásának szintjén valósul meg. Ezek összehangolt működése biztosíthatja, hogy minden egyén egyenlő esélyekkel férhessen hozzá a társadalmi, gazdasági, és kulturális javakhoz és lehetőségekhez.

I. A hátrány szinterei

1.1 Hátrányos helyzet

A társadalmi hátrányok általában azokat a feltételeket és körülményeket jelentik, amelyek akadályozzák az egyéneket vagy csoportokat abban, hogy teljes potenciáljukat kiaknázzák, vagy egyenlő mértékben részt vegyenek a társadalomban. Ezek a hátrányok gyakran gazdasági, társadalmi és politikai tényezők kombinációjából fakadnak, és többféleképpen nyilvánulhatnak meg. Néhány szintér, melyek a társadalmi hátrányokat ábrázolják:

Egy zsúfolt, alulfinanszírozott állami iskolában a gyerekek nehezen tudnak tanulni egy túlszúfolt osztályteremben, elavult tankönyvekkel és elégtelen erőforrásokkal. Eközben néhány mérfölddel arrébb egy jól finanszírozott magániskola tanulói élvezik a kis osztálylétszámot, a modern technológiát és a tanórán kívüli tevékenységek széles skáláját.

Az alacsony jövedelmű környéken a lakosok korlátozottan férhetnek hozzá az egészségügyi intézményekhez, a helyi klinika túlterhelt és kevés a személyzet. A krónikus betegségben szenvedők nem engedhetik meg maguknak a rendszeres kivizsgálást vagy a gyógyszeres kezelést, ami az egészségi állapot romlásához vezet. Ezzel szemben, a gazdagabb területek lakosai könnyen hozzáférhetnek a különféle egészségügyi szolgáltatásokhoz, és megengedhetik maguknak a prémium egészségbiztosítási szolgáltatásokat.

Az ételmiszer-hiányban élő családok küzdenek azért, hogy megfizethető és tápláló ételeket találjanak. A sétatávolságra lévő egyetlen ételmiszerboltban korlátozott a friss gyümölcs és zöldség választéka – az árak pedig jövedelmükhöz képest – magasak. Sok lakos, akiknek nincs közlekedési lehetősége ahhoz, hogy jobban készletezett, és árban megfelelő üzletet érhesse el, gyorséttermi és kisboltokban étkeznek, ami hozzájárul a rossz táplálkozáshoz és egészségügyi problémáikhoz.

Egy egyedülálló szülőnek a bérlakásból való kilakoltatás és a hirtelen bérleti díj emelkedés miatt, választania kell a lakbér fizetése és szükségletei kielégítése között. Ez a lakhatási instabilitás ciklusához vezet, ahol előfordulhat, hogy a családnak gyakran költöznie kell, ami megzavarja a gyermekek oktatását és a család biztonságérzetét.

A faji kisebbséghez tartozó szakképzett jelölteket a vállalaton belüli hallgatóság elfogultságok miatt következetesen figyelmen kívül hagyják az álláshirdetéseknél. Annak ellenére, hogy rendelkeznek a szükséges készségekkel és tapasztalattal, kevésbé képzett jelöltek kiválasztására kerül sor, ami korlátozza karrierjük előrehaladását és kereseti lehetőségeiket.

Egy távoli, vidéki térségben a tanulók az otthoni megbízható internet-hozzáférés és technológia hiánya miatt küzdenek az online feladatok elvégzésével. Ez a digitális szakadék tovább növeli az oktatási szakadékot köztük, és városi társaik között, akik zökkenőmentesen hozzáférnek a digitális tanulási forrásokhoz.

Az LMBTQ+ közösség tagjai egy konzervatív városban társadalmi kiközösítéssel és verbális bántalmazással szembesülnek. Hiányoznak e városokban a biztonságos közösségi terek az önkifejezéshez, és hiányzik a támogató hálózatokhoz való hozzáférésük, ami az elszigeteltség érzéséhez és a mentális egészségügyi problémákhoz vezet.

Egy ipari üzem közelében élő közösség a szennyezéstől és annak egészségügyi következményeitől szenved, mint például a légúti problémák és a rákos megbetegedések magasabb aránya. Eközben a gazdagabb városrészek távol helyezkednek el az ilyen veszélyektől, az itt lakó emberek tisztább levegőt és egészségesebb környezetet élveznek.

Ezek a jelenetek rávilágítanak a társadalmi hátrányok sokrétű természetére, és rávilágítanak arra, hogy rendszerszintű problémák és egyenlőtlenségek gátolhatják az egyének azon képességét, hogy boldoguljanak, és egyenlő mértékben részesülhessenek a társadalom javaiból. E hátrányok kezelése összehangolt erőfeszítéseket tesz szükségessé a különböző ágazatokban egy igazságosabb és befogadóbb társadalom megteremtése érdekében. A hátrányos helyzet áttekinthetőségéhez, kezeléséhez feltárom, csoportosítom a hátrányos helyzet általános, és lehetséges okait, az esélyteremtésre fókuszálva. Hátrányosnak általános értelemben olyan helyzetet jelölök, mikor valami, vagy valaki az átlagtól lefelé, negatív irányban helyezkedik el. A nagy heterogén társadalmi, gazdasági és szociális egységektől a kisebbek irányába haladva megállapítom, hogy hátrányos helyzetű lehet egy ország,³ egy régió, egy megye,⁴ egy járás,⁵ egy település,⁶ egy társadalmi csoport,⁷ felnőtt személy,⁸ egy gyermek,⁹ és egyéb társadalmi konglomerátumok is. A hátrányos helyzet fennállhat ideiglenesen, vagy tartósan, helyzeti, társadalmi, gazdasági, de természeti folyamatok eredményeképpen is.

1.1.1 Hátrányos helyzetű ország

Nem azonosíthatjuk országok hátrányos helyzetét csupán az óceántól való távolsággal, gondoljunk csak az USA-ra, vagy Afrikára, illetve Dél-Amerika egyes országaira. Egy ország hátrányos helyzetét nem okozza önmagában tengerszint feletti magassága sem, de területén található hegyek és termő területek aránya és éghajlata sem, gondolhatunk itt Svájcra, de Argentínára is. Nem jelenti automatikusan egy állam polgárainak jóllétét az adott állam ásványi kincsekben történő ellátottsága sem, gondolhatunk itt Oroszországra, vagy Venezuelára is. Egy ország természeti adottságai azonban lehetnek hátrányt okozóak, különösen akkor, ha a hőmérséklet elviselhetetlen, vagy az ország ivóvízhiánnyal küzd, és tehát ezek a tényezők nem határolhatóak el a társadalmi problémáktól. Természetesen az egyes országok természeti erőforrásai, vagy más országokra gyakorolt befolyása is meghatározta, és meghatározza az adott ország gazdasági helyzetét. Természetes az is, hogy időlegesen hátrányos helyzetűek azok az országok, ahol háború vagy etnikai konfliktusok dúlnak, hiszen az egészségügyi és szociális alapellátások nem működhetnek és hiányzik az állampolgárok alapvető biztonsága is. Országok közötti egyenlőtlenséget gazdasági helyzetük is okozza, mely számos múltjunktól és jelenüktől

³ Vö. II. János Pál: Az egyház társadalmi tanításának kompediuma 94. pont. Súlyosan hátrányos helyzetű azok az aktív korú személyek, akik legfeljebb az általános iskola 8. évfolyamát végezték el sikeresen, és nem folytatnak kereső tevékenységet az Ft. 58. § (4). bek e) pontja alapján.

⁴ Bővebben lásd: SA.58164 (2020/N) számú állami támogatás – Magyarország Magyarország 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó regionális támogatási térképének meghosszabbítása 2021. december 31-ig.

⁵ Bővebben lásd: 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról.

⁶ Bővebben lásd: 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről.

⁷ Lásd különösen az Ebktv. 8.§ -ban nevesített társadalmi csoportokat.

⁸ Bővebben lásd: 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet 5. mellékletének 4.5.3. pontja.

⁹ Bővebben lásd: 1997. évi XXXI. törvény [Gyvt.], 67/A §. ill. lásd: ERDEI Ildikó: Hátrányos helyzetű gyermekek rekrutációja, jövőképe Különleges bánásmód, V. ÉVF. 2019/3.

származó okkal magyarázható. Ez az okozója és következménye a fejlett országokban történő csökkenő gyermekvállalási kedvnek és a migrációnak is.¹⁰ A fent említett kategóriák realiztikusak, azonban úgy tűnik, egy ország hátrányos helyzetét ezek mellett okozzák lakosságának nem látható, de létező a múltból származó, és a jelen jövedelmi eloszlásai, és állami újraelosztásának hibái, vagy éppen a jogállami deficit. Azt gondoljuk, hogy országok hátrányos helyzetét szembe kell állítani különösen az adott országban élők boldogságával, biztonságával, jólétével, az ott élés lehetőségeivel, kultúrájával, valamint az ott élők barátságosságával. Kijelenthetjük tehát, hogy nem létezik hátrányos helyzetű ország hátrányos helyzetű lakosság nélkül. Hátrányos helyzetű ország esélyét a felzárkóztatásra a kis számok törvénye alapján, alsó szinten szükséges előmozdítani, mert a döntéseket a hátrányok leküzdése érdekében a probléma közelében kevés „áttétellel” szükséges előkészíteni, és megvalósítani. A nemzeti hátrányok leküzdése érdekében tiszteletben kell tartani az egyes államok szuverenitását, és felelősségét.

Összefoglalva, hátrányos helyzetű ország fogalma különböző gazdasági, szociális és politikai tényezők alapján határozható meg. Ezek az országok jellemzően alacsony gazdasági teljesítménnyel rendelkeznek, ami alacsony egy főre jutó jövedelmet eredményez. Ezek az országok gyakran küzdenek magas munkanélküliséggel és szegénységi arányokkal. Jellemző rájuk a rossz minőségű vagy hiányzó infrastruktúra, beleértve az utakat, egészségügyi szolgáltatásokat, oktatási intézményeket, és alapvető közszolgáltatásokat. Jellemző lehet rájuk az alacsony emberi fejlettségi index (HDI): Ez az index a várható élettartamra, az oktatás szintjére és az egy főre jutó jövedelemre épít, mivel ezek együtt adják meg az emberi jólét és a fejlettség mércét. Előfordulhat ezekben az országokban politikai instabilitás, ahol gyakoriak lehetnek az erőszakos konfliktusok, politikai instabilitás, gyenge jogállamiság és magas szintű korrupció, amelyek tovább csökkentik az ország fejlődési esélyeit. Ezek az országok egészségügyi kihívásokkal szembesülnek, a rossz egészségügyi szolgáltatások, magas gyermekhalandósági ráta és az átlagos élettartam alacsony szintje. Felléphetnek oktatási nehézségek, mely alacsony szintű oktatásban, magas analfabétizmus arányban, és az oktatási lehetőségek hiányában nyilvánul meg, különösen a lányok és nők számára.

1.1.2 Hátrányos helyzetű régió

Dusek szerint, a terület adminisztratív felosztása a terület társadalmi–gazdasági irányítása miatt szükséges.¹¹ Hátrányos helyzetű régiók magukban foglalják például az Egyesült Államokban az Appalache régiót és Detroit városát, Kelet-Európa egyes részeit, Északkelet-Romániát, Nyugat- és Dél-Európa bizonyos területeit, mint Dél-Olaszország és Andalúzia, valamint például Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén megyét. A nemzetközi és regionális szervezetek, mint az Európai Unió, az ENSZ, a Világbank és az IMF kezdeményezései hátrányos helyzetű régiók támogatására irányulnak. Ezek a kezdeményezések gazdasági fejlesztést, oktatás fejlesztését, egészségügyi ellátás javítását, és a szociális szolgáltatások bővítését célozzák. Az EU például a kohéziós politikán keresztül, támogatja az elmaradott régiók fejlesztését, míg a Fenntartható Fejlesztési Célok (SDG-k) és más nemzetközi programok is elősegítik fejlődésüket. Nemzeti és helyi szinten is több projekt zajlik, a gazdasági növekedés, munkahelyteremtés és társadalmi-gazdasági integráció előmozdítása érdekében.

Területek régió szerinti besorolását gazdasági egységként való értelmezését az Unió fejlesztési források allokációja is indokolja, mert ebből a szempontból egy megye túlságosan kicsi területtel és lakosságsszámmal rendelkezik. Egy konvergencia régiót több, relatív

¹⁰ Owen D (2020) Migration, Structural Injustice and Domination on ‘Race’, Mobility and Transnational Positional Difference. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46(12): 2585-2601.p. 2597.

¹¹ DUSEK Tamás: *A térfelosztás* ELTE Regionális Földrajzi Tanszék 2005. https://geogr.elte.hu/REF/REF_Kiadvanyok/REF_RTT_10/RTT-10-3resz.pdf. p. 2.

hátrányos helyzetű megye alkot. A konvergencia régiók kifejezés az Unióban az egy főre jutó jövedelem alapján van megállapítva, annak besorolási rendszeréhez igazodik. Magyarországon hét régió található: Közép-Magyarországi régió: Budapest és Pest megye, Közép-Dunántúli régió: Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye, Nyugat-Dunántúli régió: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye, Dél-Dunántúli régió: Baranya, Somogy és Tolna megye, Észak-Magyarországi régió: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye, Észak-Alföldi régió: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Dél-Alföldi régió: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye.

A hátrányos helyzetű régiók gazdasági, szociális, kulturális és infrastrukturális problémákkal küzdő területek, ahol jellemző az ipari hanyatlás, a magas munkanélküliség, a szegénység, az alacsony oktatási szint és az elégtelen egészségügyi ellátás. Ezek a tényezők rontják az ott élők életminőségét és korlátozzák a fejlődési lehetőségeket. Az ilyen régiók jellemzői közé tartozik a gazdasági nehézségek, mint alacsony GDP, magas munkanélküliség, kevés ipar és szolgáltatás, valamint elmaradott infrastruktúra. Szociális problémák is sújtják őket, többek között magas szegénységi arány, alacsony oktatási szint és egészségügyi szolgáltatások hiányosságai. Az előregedő népesség, a fiatalok elvándorlása, demográfiai különbségek, környezeti problémák – mint a szennyeződés és a természeti erőforrások kimerülése – tovább nehezítik helyzetüket.

Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) célja például az Európai Unió régiói közötti egyenlőtlenségek csökkentése, különös tekintettel a kutatási, innovációs tevékenységek, a kis- és középvállalkozások (kkv-k), valamint a digitalizáció támogatására. Az alap kiemelten kezeli a kutatás és technológiai fejlesztés, valamint az innováció megerősítését, beleértve a kompetencia-központok infrastrukturális és kapacitásbeli támogatását is. Prioritást élvez továbbá a magas sebességű infokommunikációs technológiák (IKT) elérhetősége, a digitális gazdaság fejlesztése, e-kereskedelem, e-kormányzat, e-tanulás, e-befogadás, e-kultúra és e-egészségügy területein való erősítés. Az ERFA ezen kívül támogatja a kkv-k növekedését és versenyképességét a nemzetközi piacon és az innovációs tevékenységekbe való bekapcsolódásukat.¹²

Magyarország a 2010-es években visszatért az ország hagyományos megyei felosztásához, azonban 2022-ben a megyéket már a történelmi azonosság jegyében más a szimbolikus jelentéssel felruházott „vármegye” jelzővel illetjük.

1.1.3 Hátrányos helyzetű vármegye

Megyék hátrányos helyzetének megállapítását árnyalja a tény, hogy egy konvergencia régiót több, hátrányos helyzete alapján különböző vármegye alkot. A konvergencia régiók kifejezés az Unióban az egy főre jutó jövedelem alapján van megállapítva, annak besorolási rendszeréhez igazodik. Magyarországon hét régió található: Közép-Magyarországi régió: Budapest és Pest, Közép-Dunántúli régió: Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém, Nyugat-Dunántúli régió: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala, Dél-Dunántúli régió: Baranya, Somogy és Tolna, Észak-Magyarországi régió: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád, Észak-Alföldi régió: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg, Dél-Alföldi régió: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád vármegye. Magyarországon a hátrányos helyzetű vármegyék gazdasági, szociális, oktatási, és egészségügyi kihívásokkal néznek szembe, ami az ipar hanyatlásából, alacsony jövedelmekből, magas munkanélküliségből és az infrastruktúra elmaradottságából ered. Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Baranya, és Nógrád vármegyék különösen súlyos helyzettel szembesülnek, ahol a magas szegénységi arány, az alacsony egy főre jutó jövedelem, az oktatási és egészségügyi intézmények finanszírozásának hiánya

¹² Tóth András: A digitális állam információbiztonsági kihívása Ludovika Egyetemi Kiadó Budapest, 2022.

kiemelkedő problémák. A helyzet javítása érdekében Magyarország több kezdeményezést és programot is életre hívott. Az Európai Unió támogatásával megvalósuló regionális fejlesztési programok célja az infrastruktúra fejlesztése, munkahelyteremtés és gazdasági növekedés elősegítése. Továbbá, a munkahelyteremtési és képzési programok a munkanélküliség csökkentését, a munkaerőpiaci reintegráció elősegítését és a helyi vállalkozások támogatását szolgálják. Az oktatási és szociális programok az oktatási színvonal emelkedésére, a szegénység csökkentésére és a szociális szolgáltatások fejlesztésére irányulnak, míg az egészségügyi fejlesztési programok az egészségügyi infrastruktúra és szolgáltatások minőségének javítását célozzák meg. Ezek a kezdeményezések és programok kulcsfontosságú lépések a hátrányos helyzetű vármegyék helyzetének javítása felé. A vármegyei esélyegyenlőségi programok célja a „társadalmi összetartozás erősítése – az állami, önkormányzati, civil és egyházi partnerek összefogásával.”¹³ A megyék vezetése szociális szolgáltatási út-térképeket (SZÚT) készít. Néhány vármegye Cigány Felzárkózási Programot is készít.¹⁴ A vármegyei esélyegyenlőségi programok tartalmazzák a vármegyei esélyegyenlőségi stratégia megalapozásához szükséges helyzetelemzést és háttérinformációkat, valamint kiterjednek SZÚT-ok¹⁵ elemzésére is. A vármegyei esélyegyenlőségi programok a vármegyei felzárkózási tervek részét képezik,¹⁶ melynek céljai illeszkednek a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiákhoz,(MNTFS) alapelvekhez.

1.1.4 Hátrányos helyzetű járás

Hátrányos helyzetű az adott országban az a járás, mely lakosságának társadalmi, demográfiai, lakás és életkörülményei, valamint helyi gazdasági és munkaerő-piaci, valamint infrastrukturális és környezeti mutatóiból képzett, összetett mutatószáma alapján komplex mutatója kisebb, mint az összes járás azonos elvek mentén képzett komplex mutatóinak átlaga.

A hátrányos helyzetű járás definíciójában, a kemény „hard”, és a lágy „soft” típusú ellenintézkedések, és azok hiánya keverten fordul elő. Hard intézkedéseknek elsősorban az infrastrukturális, soft intézkedéseknek emberi erőforrás gazdálkodás területeit tekinthetjük. Míg települési szinten az erőforrások települési szintű koncentrációjára van szükség, hátrányos helyzetű járásokban e mellett e települések települési szintű együttműködésre is szükség lehet. Gondolhatunk itt egyes vonalas infrastruktúrákra, különösen az ivóvíz, szennyvíz, vagy magasfeszültségű vezeték, vagy kerékpárút kivitelezésére. A járások azonban természeti, társadalmi, gazdasági erőforrásokat, humán erőforrásokat illetően rendkívüli mértékben különböznek, ezért hátrányos helyzetük javítása mértékének is különbözőnek kell lennie. Hátrányosabb helyzetű járásokban nagyobb mértékű társadalmi gazdasági támogatásra van szükség. Magyarországon a hátrányos helyzetű járások gazdasági, szociális, infrastrukturális és oktatási nehézségekkel küzdenek, magas munkanélküliséggel, alacsony jövedelmekkel, szegénységgel és elégtelen közszolgáltatásokkal néznek szembe. Ezekben a járásokban a lakosság jelentős hátrányokkal találkozik a jobb életkörülmények elérésében. Példák közé tartozik az Encs, Sikszói, Cigándi és Sellyei járás, amelyek valamennyien különböző kihívásokkal állnak szemben, mint például alacsony gazdasági teljesítmény, magas szegénységi ráta, társadalmi problémák, infrastrukturális hiányosságok és oktatási nehézségek. Annak érdekében, hogy kezelni tudják ezeket a problémákat, Magyarországon több kormányzati és nemzetközi programban részesülnek támogatás, többek között társadalmi felzárkózási, gazdasági fejlesztési, oktatási és infrastrukturális fejlesztési programok formájában. Ezek a programok célja a szegénység és társadalmi kirekesztettség csökkentése, gazdasági növekedés

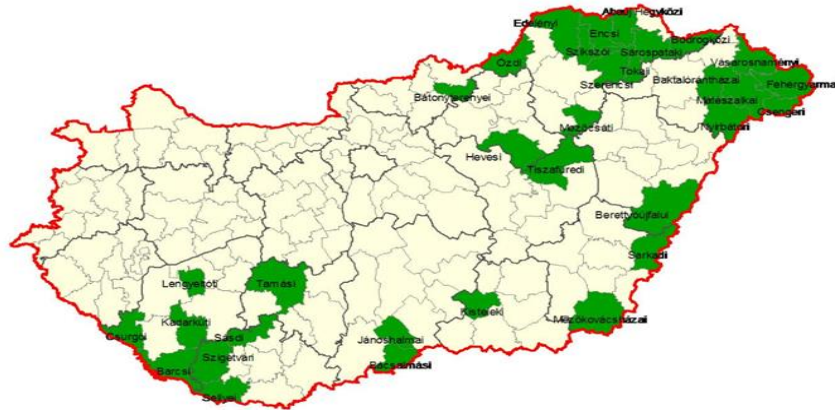
¹³ Ibid, BKM Esélyegyenlőségi Terve, p. 10.

¹⁴ Bács-Kiskun Megyei Cigány Felzárkózási Program.

¹⁵ A vármegyei SZÚT-ok a fejlesztések konkrét megfogalmazásait tartalmazzák.

¹⁶ Lásd: LAUKó Gábor: Bács-Kiskun Megyei Felzárkózási Stratégia és Terv, 2020 – 2027.

és munkahelyteremtés előmozdítása, az oktatás színvonalának emelése és az elérhetőség javítása e járásokban. Az alábbi ábrán Magyarország leghátrányosabb helyzetű járásait sötét zöld színnel jelöltük. A járások időközbeni átrajzolása a problémás területek elhelyezkedésén természetesen nem változtatott.

Forrás: <https://www.palyazat.gov.hu/doc/1254#> Letöltés: 2022. november 11.

1.1.5 Hátrányos helyzetű település

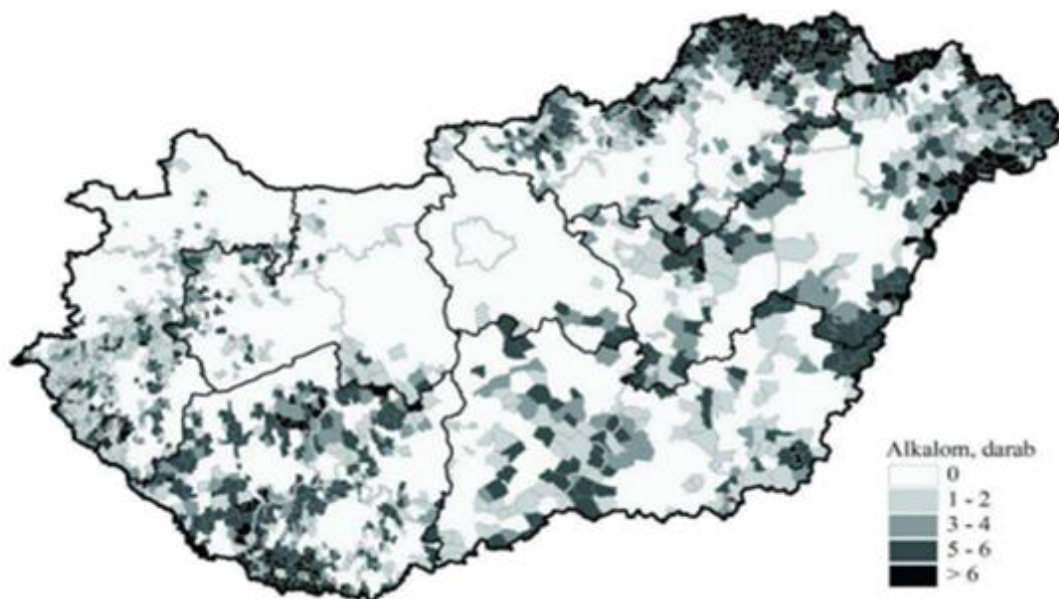
A településeket a járásokkal megegyezően egymáshoz hasonlítjuk, mikor megállapítjuk hátrányos helyzetüket. *Kedvezményezett (hátrányos) helyzetű a település amennyiben, jelentős munkanélküliséggel sújtott település, társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett, vagy társadalmi és demográfiai, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint infrastruktúra és környezeti mutatók alapján, lényegesen hátrányosabb helyzetben van, mint más települések.*¹⁷ A jogszabályi megfogalmazás azt sugallja, hogy a társadalomnak feladata a település kedvezőtlen irányú erőforrás gazdálkodásába való pozitív beavatkozás. Egyet érthetünk azzal a kifejezéssel, mely szerint „A legszűkebb mozgástere nyilvánvalóan azoknak a periférikus helyzetű településeknek van, melyek nem képesek saját erőforrásokat mozgósítani, és távol helyezkednek el a fejlődési és hatalmi csomópontoktól.”¹⁸

A hátrányos helyzetű települések jellemzően számos gazdasági, szociális, infrastrukturális és oktatási problémával küzdenek, amelyek magukban foglalják a magas munkanélküliséget, alacsony jövedelemszinteket, szegénységet, és elégtelen közszolgáltatásokat. Ezek a települések gyakori jelenségek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, például Berente, Ládbesenyő és Csenyété, valamint Tolna megyében, mint például Gyulaj, ahol elterjedtek az ipar hanyatlásával összefüggő gazdasági és szociális problémák. Hátrányok közé tartozik a magas munkanélküliség, a kevés gazdasági tevékenység, a magas szegénységi arány, a társadalmi kirekesztettség, az elöregedő népesség, az oktatási és egészségügyi ellátás hiánya, valamint az infrastrukturális problémák, mint például az elégtelen közlekedési és közműhálózat. Amint láthatjuk, a település kedvezőtlen helyzete is végső soron a település területén élő személyek társadalmi-gazdasági helyzetére utal. A települési együttműködésekben szükséges figyelembe venni a városok falvak versengő érdekeit, melyek támogathatják és alá is áshatják hátrányos helyzetük leküzdése érdekében létrehozott, vagy közösen megvalósítható tevékenységeiket.

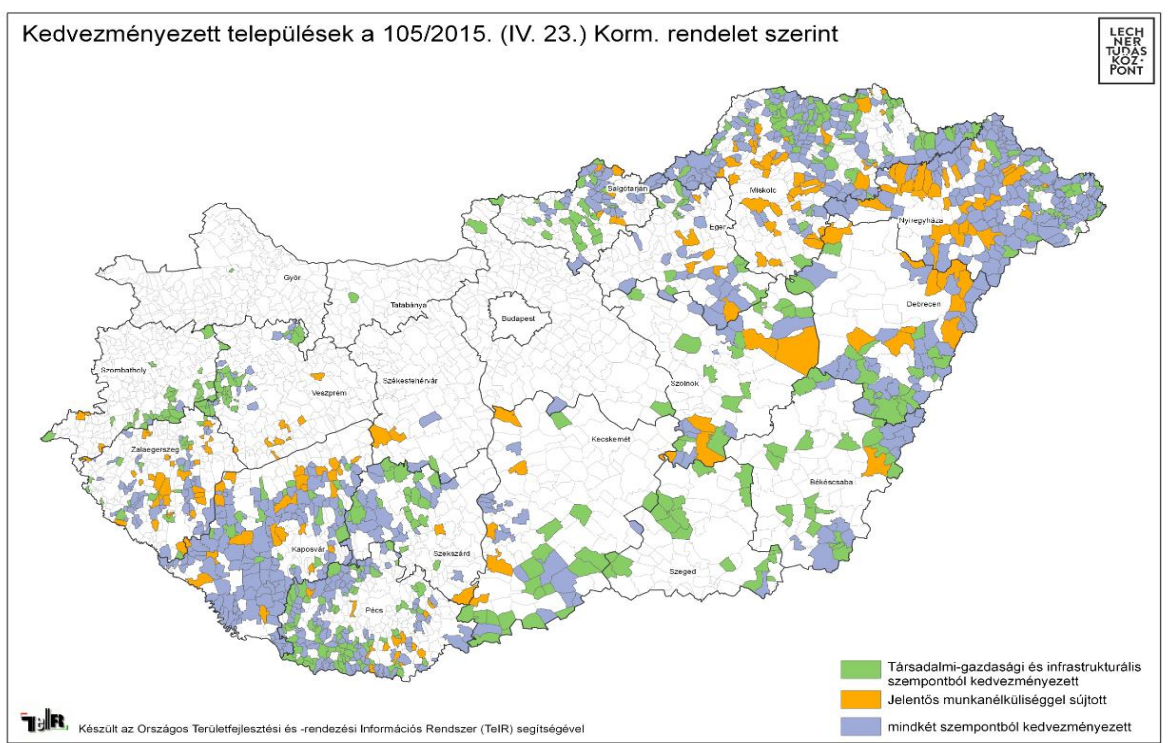
¹⁷ 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről.

¹⁸ PÁLNÉ Kovács Ilona: A centralizáció és a perifériák fejlődési esélyei Tér és Társadalom 35. évf., 4. szám, 2021. p.215.

Az erőforrásokat hagyományosan humán, társadalmi, természeti és gazdasági erőforrásokra osztjuk fel. Az emberi erőforrás fogalmkörébe tartozik elsősorban a demográfia, egészség, tudás, és társadalmi integráció kérdésköre. Társadalmi erőforrások körébe elsősorban a bizalom, a munka, a család, és a kulturális örökség ápolását sorolhatjuk. Természeti erőforrás kérdéskörénél megkerülhetetlen a biodiverzitás, a környezetterhelés csökkentése, és az ésszerű gazdálkodás témaköre. Gazdasági erőforrások között a vállalkozói tőkét, foglalkoztatást, költségvetési gazdálkodást, életpálya finanszírozás kérdéskörét említhetjük. A hátrányos helyzetű települések felzárkóztatásában párhuzamosan, infrastrukturális (természeti, gazdasági) és emberi, illetve társadalmi erőforrás fejlesztésre is szükség van. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a társadalmi gazdasági fejlődést emberi erőforrás fejlesztésnek kell megelőznie. E települések helyzetének javítása érdekében több kezdeményezés is létezik, amelyek közé tartozik a Terület- és településfejlesztési operatív program (TOP), amely az Európai Unió finanszírozásával támogatott projekteket valósít meg az infrastruktúra és a gazdasági növekedés előmozdítása érdekében. Emellett városi regionális fejlesztési programok, munkahelyteremtési, oktatási és szociális programok is hozzájárulnak a helyzet javításához, céljuk a munkanélküliség csökkentése, az oktatási infrastruktúra és az iskolaelhagyás csökkentésére irányuló támogatások, valamint az alapvető infrastrukturális és közlekedési hálózatok fejlesztése. Az alábbi térképek összehasonlítási lapul szolgálhatnak a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések számára vonatkozóan az elmúlt 30 évben. Az egyes szakminisztériumoknak hatékony intézkedéseket kell hozniuk az állampolgárok területi hátrányaiból származó problémáik leküzdése érdekében.

Forrás: (Pénzes J. 2014b: 9) Letöltés: 2022. november 11.

A hátrányos helyzetű járásek hátrányos helyzetű településekből állnak. A hátrányos helyzetű településeknek hátrányaik leküzdése érdekében helyi szakpolitikai intézkedéscsomagokat kell készíteniük, melyek megjelennek a vármegyei intézkedési stratégiákban. A Kormány rendeletben határozza meg¹⁹ azon települések listáját, akik „társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezőtlen helyzetben vannak, jelentős munkanélküliséggel sújtottak. A település hátrányait négy mutatócsoportból képzett mutató rangsorolása alapján (társadalmi és demográfiai, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint infrastruktúra és környezeti, továbbiakban komplex mutatók) határozzák meg. A Kormány kedvezményezetté azokat a településeket sorolja, melyek a település a komplex mutató alapján rangsorolva a legkedvezőtlenebb harmadba esnek. Települések lakosságának boldogulása a demokratikusan megválasztott településmenedzserek agilitásához, politikai hovatartozásához is kötve van.

1.1.6 Hátrányos helyzetű csoportok

Hátrányossá válhat egy gazdasági szervezet is, amennyiben egymásnak részben ellentmondó, vagy túlságosan gyakran változó jogszabályok, gazdálkodását akadályozzák, vagy ha jogszabályok jogszabálynak nem minősülő intézkedések a civil szervezet szabadságjogait indokolatlanul korlátozzák. A sérülékeny csoport vagy tagjai a szegénységnek és társadalmi kirekesztettségnek az összlakosságnál nagyobb mértékű kockázatával szembesülnek, ezért nagyobb valószínűséggel kerülnek hátrányos helyzetbe.²⁰ Társadalmilag sérülékeny csoportokhoz tartozóknak tekinti Kovács azokat a személyeket, akik politikai érdekérvényesítő képességüket tekintve erőtlenségbe tartoznak, például mert fogyatékkal

¹⁹ 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről.

²⁰ CHRONOWSKI Nóra - ZELLER Judit (szerk.): Társadalmi Felzárkózás, esélyegyenlőség Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető-és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2014. p. 17.

élnék, vagy, mert folyamatosan szándékos kirekesztés, diszkrimináció áldozatai. A sérülékeny társadalmi csoportok, és a hátrányos helyzetű csoportok átfedést mutatnak.²¹ A sebezhető célcsoportoknak nincs általános jogi definíciója. Például az UK-ban az ifjúsági igazságszolgáltatáshoz hozzáférő fiatalok legalább 60%-a olyan beszéd-, nyelv- és kommunikációs nehézségekkel küzd, amelyeket nagyrészt nem ismernek fel.²² Egyre inkább hátrányos helyzetűvé válnak az idős személyek is, akiknek életesélyeit egyértelműen befolyásolja, az orvosi ellátáshoz való hozzáférésük, szegénységük, egészségi állapotuk, szociális helyzetük.²³

Nem beszélhetünk azonban a tudományos életben az esélynövelő intézkedések egyértelmű és pozitív fogadtatásáról, mert „a kvótákra és a pozitív diszkriminációra vonatkozó megállapítások egybehangzóak: sem a nők, sem a férfiak nem fogadják őket jól a tudományos életben.”²⁴

Fontos, hogy a hátrány fogalmi kereteit tartalmazzák jogszabályok és közhiteles statisztikai adatokat tartalmazó dokumentumok. Fontos, hogy sérülékeny helyzetű csoportok hátrányát különösen az iskolai végzettség hiánya, az előrehaladott életkor, a megromlott egészségi állapot, a munkagyakorlatból kiesés, a munkatapasztalat hiánya, családtagok gondozásának szükségessége, a relatív nemi egyenlőtlenség, az etnikai kisebbséghez tartozás, illetve e tulajdonságok permutációi, és nem csupán a társadalmi tőke hiánya okozza. Fontos, hogy az egyén és a társadalom által a hátrányos helyzetet pozitívan befolyásoló tényezők esetében nemcsak az államnak, hanem az állampolgárnak is aktív szerepvállalása szükséges saját helyzete javításában.

1.1.7 Hátrányos helyzetű felnőtt

Jogszabály, illetve melléklete²⁵ e címszó alatt megkülönbözteti az alábbi kategóriákat:

- *a foglalkoztatást megelőző 6 hónapban rendszeresen fizetett alkalmazásban nem álló személyek*
- *az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, akik nem szereztek középfokú végzettséget vagy szakképesítést (ISCED 3)*
- *az 50 éven felüli életkorú személyek*
- *a megváltozott munkaképességűek*
- *a gyermekgondozást segítő ellátásról, a gyermekgondozási díjról, a gyermeknevelési támogatásról, ápolási díjról visszatérők*
- *a pályakezdő, vagy 25 év alatti életkorú fiatalok*
- *az egy vagy több eltartottal egyedül élő felnőttek*
- *az olyan ágazatban vagy szakmában dolgozó személyek, amelyben 25%-kal nagyobb a nemi egyensúlyhiány, mint a valamennyi gazdasági ágazatra jellemző átlagos egyensúlyhiány, és e személyek az alulreprézantált nemi csoportba tartoznak, vagy*

²¹ Bővebben lásd: 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet 5. mellékletének 4.5.3. pontja.

²² BRYAN, K, GARVANI, G, GREGORY, J & KILNER, K Language Difficulties and Criminal Justice: the need for earlier identification. International Journal of Language & Communication Disorders, 50 (6), 763- 775 (2015).

²³ Bővebben lásd: Johann BEHRENS: *Inklusion durch Anerkennung* Österreichische Zeitschrift für Soziologie volume 27, pages 23–41 (2002).

²⁴ Cecilia CASTANO, Jörg MÜLLER, Ana GONZÁLEZ, Rachel PALMEN: Policies towards gender equity in science and research Meta-analysis of gender and science research – Topic report 2010. Executive summary Letöltés: 2020.03.15.

²⁵ 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a 2014-2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről 5. sz. melléklet 4.5.3. pont.

- *az etnikai kisebbséghez tartozó személyek, akiknek szakmai, nyelvi képzésük vagy szakmai tapasztalatuk megerősítésére van szükségük ahhoz, hogy javuljanak a munkába állási esélyeik egy biztos munkahelyen.*²⁶

A hátrányos helyzetű személyeken belül megkülönböztetjük a súlyosan hátrányos helyzetű munkavállalásra képes felnőtt személyeket,²⁷ akik lehetnek:

- aktív korúak (18-és 62 év közöttiek)
- legfeljebb az általános iskola 8. évfolyamát végezték el sikeresen, és
- 24 hónapja nem folytatnak kereső tevékenységet

A hátrányos helyzeteket feloszthatjuk a szerint, hogy a hátrányos helyzetét egy személy magának okozta, okozza, vagy azt más tényezők okozzák, és azt az érintett személy befolyásolni képtelen. E felosztás alapján megkülönböztethetünk:

1. Hátrányos helyzetet okozó, nehezen vagy meg nem változtatható biológiai tényezőket.
2. Társadalmi beavatkozás által javítható tényezőket.
3. Az egyén és a társadalom által is befolyásolható tényezőket.

E besorolás alapján hátrányos helyzetet okozó meg nem változtatható biológiai tényezők:

- *az 50 éven felüli életkor*
- *a megváltozott munkaképesség*
- *25 év alatti életkor*

Társadalom által javítható tényezők:

- *a foglalkoztatást megelőző 6 hónapban rendszeresen fizetett alkalmazásban nem állás*
- *a gyermekgondozást segítő ellátásról, a gyermekgondozási díjról, a gyermeknevelési támogatásról, ápolási díjról visszatérés*

Az egyén és a társadalom által is befolyásolható tényezők:

- *az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezés, ha nem szerzett középfokú végzettséget vagy szakképesítést (ISCED 3)*
- *az egy vagy több eltartottal egyedül élés*
- *az olyan ágazatban vagy szakmában dolgozás, amelyben 25%-kal nagyobb a nemi egyensúlyhiány, mint a valamennyi gazdasági ágazatra jellemző átlagos egyensúlyhiány, és az alulreprézentált nemi csoportba tartozás, vagy*
- *az etnikai kisebbséghez tartozás, ha szakmai, nyelvi képzésük vagy szakmai tapasztalat megerősítésére van szükség ahhoz, hogy javuljanak munkába állási esélyei egy biztos munkahelyen.*

²⁶ Bővebben lásd: Flt 58. § (4) bek., A Bizottság 651/2014/EU rendelete 2014. június 17.) a Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetővé nyilvánításáról EGT-vonatkozású szöveg 2. cikk 4. pont.

²⁷ Az Flt. 58. § (4) bek. f) pont 2. illetve az Flt. 58. § (4). bek e) pontja alapján.

Tekintetbe kell vennünk, hogy az egyén és a társadalmi felelősség kategóriái között vannak szürke zónák. Akadályozott személy ugyanis lehet mások, és saját maga által akadályozott is, mert például a rossz tanulmányi eredmény jelenthet ön-akadályozottságot, de felléphet szociális akadályozottság következtében is, amely már a társadalom felelősségét is előre vetíti.

Fontos, hogy természetes személyek biológiai tényezői esetében az emberi méltóság és a megkülönböztetés mentesség elve értelmében az államnak feltétlen intézkedési kötelezettsége keletkezik.

Fontos az is, hogy az állam által javítható hátrányt okozó tényezők esetében az államnak az államérdeknek megfelelően van intézkedési kötelezettsége.

Fontos lehet, hogy a hátrányos helyzetű személyek szabadságukban korlátozott emberek. A többség képviselői hozzák létre ugyanis a mindenkit kötelező szabályokat, s a többség rendelkezik az anyagi erőforrások, és kényszerítő eszközök felett is, miközben jellemzően a politikailag erőtlen, kisebbségben lévők kerülhetnek méltánytalan hátrányba.²⁸ A „többség” megfogalmazás azonban csak abban az esetben igaz, ha az országgyűlési választásokon magas a választók részvételi aránya.

1.1.8 Hátrányos helyzetű gyermek

Hátrányos helyzetű gyermekek fogalma a Gyvt.²⁹ alapján:

„Hátrányos helyzetű az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül egy fennáll:

a) szülő vagy a családba fogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, ha a gyermeket együtt nevelő mindkét szülőről, a gyermeket egyedül nevelő szülőről vagy a családba fogadó gyámról - önkéntes nyilatkozata alapján - megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik,

b) a szülő vagy a családba fogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága, ha a gyermeket nevelő szülők bármelyikéről vagy a családba fogadó gyámról megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor az Szt. 33. §-a szerinti aktív korúak ellátására jogosult vagy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott személy,

c) a gyermek elégtelen lakókörnyezete, illetve lakáskörülményei, ha megállapítható, hogy a gyermek a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.”

Az alacsony társadalmi státuszú lakosság „erősen szórt, nem homogén területi mintázatban jelenik meg.”³⁰ Gyermekek hátrányos helyzetét tehát a szülő iskolai végzettsége, munkavállalása, és lakhatási helyzete alapvetően befolyásolja. „A hátrányos helyzet kifejezés használata a pedagógiában azért terjedt el, mert különös figyelemre, törődésre van szükségük azoknak a gyermekeknek, akiket ezzel illetnek. A társadalomnak, így az iskolának is felelőssége van abban, hogy a legszegényebbek, a kulturális körülményeikben korlátozottak csoportjába tartozóknak a lehető legtöbb segítséget megadja ahhoz, hogy helyzetükön

²⁸ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé. A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések L'* Harmattan Budapest, 2012. p. 16.

²⁹ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 67/A §.

³⁰ Bővebben lásd: RÁCZ Attila: *Szegregáció a fejekben* Phd. értekezés Budapest, 2012. p. 101.

javítsanak.”³¹ Rajnai a fentieken kívül megemlíti,³² hogy „a pedagógia szemszögéből a hátrányos helyzet a gyermek azon gazdasági, társadalmi és kulturális körülményeit jelöli, amelyek a tanulók bizonyos részénél az iskolai előrehaladásban a többséghez képest kedvezőtlen helyzetet teremt:

- a szülők alacsony iskolázottsága
- az alacsony jövedelem
- a család instabilitása
- az eltartottak magas száma
- a család nagysága
- a mikrokörnyezet (szülő (k)) devianciája, vagy ép család hiánya
- kisebbségi etnikai helyzet

A család fogalmánál figyelembe kell vennünk az Alaptörvény L. cikkét és a VI cikk (1) bekezdését, az állam intézményvédelmi kötelezettségét, a család fogalmát tehát nem szűkíthetjük le egy férfi és egy nő, valamint gyermek kapcsolatára.

A felsorolásban tehát keveredik a szülő és a társadalom felelőssége a gyermek hátrányos helyzetéért. A szülő felelősségvállalása a házasság intézményén keresztül kiterjed a gyermekvállalás, a munkavállalás és a családi élet összeegyeztethetőségére. A társadalom felelőssége elsősorban a szociális anyagi ráfordításokra, és a gyermek érdekében történő családi beavatkozások szükségességére terjed ki.

Fontos, hogy az állam érdeke a személyek jogtalan hátrányos helyzet okozásának megszüntetése, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése. Fontos az is, hogy az állami beavatkozásra folyamatosan szükség van, mert a hátrány is folyamatosan termelődik újra. Az állampolgár „tanult tehetetlenségéből” a kivezető út lehet a gyermekek korai oktatása, nevelése, mely azonban fokozott szülői és társadalmi felelősségvállalást, és nagyobb pedagógiai terhet jelent, amely hosszútávon kifizetődő társadalmi befektetésként is értékelhető. Fontos továbbá, hogy a gyermek hátrányos helyzetének okai között kiemelt helyet foglal el a család erőforrásainak hiánya (humán, társadalmi, természeti, gazdasági), a társadalmi erőforrások egyenlőtlen eloszlása, az egyes személyek által elkövetett diszkriminációk jelensége,³³ a passzív állami magatartás, de szó lehet a szülő felelősségvállalásának hiányáról is. Passzív állami magatartás körébe sorolhatjuk különösen a hátránykompenzáló szakemberek biztosítottságának hiányát.

1.1.9 A hátrányos helyzet, földrajzi, demográfiai, csoportalapú felosztása

1. Földrajzi alapú osztályozás

a) Ország

aa) Nemzetközi összehasonlítás: Egy ország hátrányos helyzetét jelenthetik alacsonyabb gazdasági fejlettség, magasabb szegénységi ráta, gyenge egészségügyi és oktatási rendszerek, politikai instabilitás vagy környezeti problémák.

ab) Fejlesztési támogatás: Az ilyen országok nemzetközi segítségre, például fejlődéstámogató programokra és segélyekre szorulhatnak.

³¹ RÉTHY Endréné és VAMOS Ágnes: Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia ELTE PPK Neveléstudományi Intézet 2006 HEFOP-3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0 sorszámú pályázatra p. 4.

³² RAJNAI Judit: *Lehet másképp?!- avagy pedagógiai alternatívák a hátrányos helyzetű roma fiatalok kezelésében* in: https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/ofipast/2013/04/beliv_apr.9_3.pdf#page=54 p. 54. Letöltés: 2020. 10. 19.

³³ Bővebben lásd: 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról ill. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/equal_opportunities.html Letöltés: 2020. 10. 19.

b) Régió

ba) Regionális diszparitások: Egy régióban létezhetnek fejlett és elmaradott területek közötti különbségek, például egy ország iparosodott és vidéki régiói között.

bb) Célzott regionális programok: Kormányzati és EU-s források bevetésével régióspecifikus fejlesztési programokat lehet indítani.

c) Járás

ca) Járási szintű különbségek: A járásek közötti különbségeket okozhatják munkalehetőségek, oktatási intézmények és egészségügyi szolgáltatások elérhetősége és minősége.

cb) Helyi fejlesztési stratégiák: Ezek a különbségek helyi szintű programokkal kezelhetők, például munkahelyteremtés vagy infrastruktúra-fejlesztés.

d) Település

da) Városi és községi különbségek: Települések között létezhetnek különbségek a gazdasági lehetőségek, közszolgáltatások és közlekedési infrastruktúra tekintetében.

db) Települési fejlesztési projektek: Kisebbl léptékben, de célzott beavatkozásokkal támogathatók a hátrányos helyzetű települések, például oktatási és egészségügyi szolgáltatások javításával.

2. Demográfiai alapú osztályozás

a) Felnőttek

aa) Munkaerő-piacon lévő hátrányok: Felnőttek esetében a hátrányos helyzet lehet munkanélküliség, alacsony képzettség, vagy karrierlehetőségek hiánya.

ab) Felnőtteképzési és munkahelyteremtési programok: Célzott képzések és munkaerőpiaci integrációs programok segíthetnek.

b) Gyermekek

ba) Gyermekszegénység és oktatási hátrányok: Gyermekek esetében a hátrányos helyzetet meghatározhatja a család jövedelmi szintje, oktatási lehetőségek hozzáférhetősége és minősége, vagy szociális védőháló teljesítőképessége.

bb) Gyermekvédelmi programok: Oktatási, szociális és egészségügyi támogatásokkal javítható a helyzetük.

3. Csoport alapú osztályozás

a) Etnikai és faji csoportok

aa) Diszkrimináció és kirekesztés: Hátrányos helyzetbe kerülhetnek bizonyos etnikai vagy faji csoportok diszkrimináció és szegregáció miatt.

ab) Antidiszkriminációs és támogatási programok: Olyan programok és törvények szükségesek, amelyek biztosítják az egyenlő jogokat és lehetőségeket mindenki számára.

b) Nemek szerinti különbségek

ba) Nők és férfiak közötti egyenlőtlenségek: Nemek szerinti különbségek a foglalkoztatásban, bérezésben, és a hozzáférésben megjelenhetnek.

bb) Gender equity programok: Célzott intézkedések szükségesek a nemek közötti egyenlőtlenségek csökkentésére.

c) Fogyatékkal élők

ca) Korlátozott hozzáférés: Fogyatékkal élők hátrányos helyzetének egyik tényezője a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátozottsága.

cb) Inkluzív támogatások: Akadálymentesítési intézkedések és speciális támogató programok.

d) Szociálisan hátrányos csoportok

da) Lakhatási és jövedelmi nehézségek: Szociálisan hátrányos helyzetű csoportok esetében jellemző a rossz lakhatási körülmények, alacsony jövedelmek és korlátozott szociális támogatások.

db) Szociális háló erősítése: Hátrányos helyzetű csoportok támogatása szociális programokkal és juttatásokkal.

Az ilyen részletezett bontás lehetővé teszi a problémák pontosabb azonosítását és a célzottabb, hatékonyabb beavatkozásokat. Az adott helyzet javításához szükséges intézkedések meghatározása és végrehajtása így sokkal specifikusabban és hatékonyabban valósítható meg.

1.1.10 Hátrányok komplexitása

A hátrányos helyzet fogalma széles körben és több dimenzióban értelmezhető, így országos, regionális, megyei, járási, valamint társadalmi csoportok szinten is megjelenik. Országos szinten a gazdasági hátrányok alacsony GDP-t és jövedelmet, elavult gazdasági struktúrát jelentenek. Politikai dimenzióban instabil politikai helyzetet, etnikai és vallási konfliktusokat, míg a környezeti tényezők közt szennyezést, természeti erőforrások kimerülését, valamint a klímaváltozás negatív hatásait sorolhatjuk fel. Szociális téren hátrányok kapcsán az egészségügyi ellátás hiányát vagy alacsony színvonalát, és az alacsony oktatási szintet emelhetjük ki. Regionális és megyei szinten a hátrányosságokat, gazdasági tényezőket, mint a gazdasági központoktól való távolság és a szűkített ipari, szolgáltatási szektor, valamint szociális és infrastrukturális problémák, így magas szegénységi ráta, társadalmi tőke hiánya, elmaradott közlekedési infrastruktúra, és hiányos közszolgáltatások jellemzik. Járási szintű problémák között gazdasági akadályok, mint a munkalehetőségek és a fizikai tőke hiánya, szociális kihívások, mint az elvándorlás, kulturális és szociális programok hiánya, és infrastrukturális hátrányok, például korlátozott egészségügyi és oktatási szolgáltatások jellemzőek. Felnőtt és gyermekcsoportok szintjén gazdasági hátrányként a magas munkanélküliséget, alacsony bérezést, alultápláltságot és rossz lakhatási feltételeket, oktatási hátrányként az alacsony iskolázottsági szintet és az oktatáshoz való hozzáférés hiányát, jelölhetjük meg. Felsorolhatjuk az egészségügyi hátrányként a krónikus betegségek létét, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést és szociális hátrányt, mint a társadalmi erőforrások hiányát, valamint a magányosságot és társadalmi kirekesztést. Etnikai és vallási kisebbségek, fogyatékkal élő emberek, valamint nők esetében különösen súlyos a diszkrimináció, infrastrukturális akadályok, egészségügyi és rehabilitációs szolgáltatások hiánya, valamint munkahelyi egyenlőtlenségek és szociális hátrányok, amik nehezítik az életet. Ezek az okok összességében mutatják a hátrányos helyzet komplexitását és sokrétűségét.

Valószínűsítem tehát, hogy hátrányos helyzetű személyek nélkül, nincs hátrányos helyzetű társadalmi csoport, hátrányos helyzetű csoportok nélkül pedig nincs hátrányos helyzetű ország. Az egyes „társadalmi képződmények” heterogén mintákba rendeződnek, melyek az ország területén a hátrányos helyzetet illetően gócpontokat alkotnak, és többféle hátrány térbeli és időbeni átfedését mutatják.

Valószínűsítem azt is, hogy – mivel a fejlődés, nemcsak egyirányú lehet – a fenntartható fejlődés részhalmazai, az ökológiai, ökonómiai, és szociális célok³⁴ összhangja is szóba kerül. A hátrányos helyzetek kölcsönhatásban vannak egymással, és gyakran felerősítik a társadalom egyes szereplői hátrányát. Sokan gondolhatják, hogy az esélynövelés távol áll a hatalomtól, azonban én feltételezem azt, hogy a „gyengék” esélyteremtése hatalmat igényel. Feltehetjük a kérdést: Lehet az esélyteremtés egyidejűleg közeli, és idegen is a hatalomtól? Így válaszolhatjuk meg: Közeli, amennyiben az az egyetlen, akinek lehetősége van a hátrányos körülményeket hatékonyan megváltoztatni, de idegen, távoli is lehet, amennyiben „réteg” központú nézeteket vall. Az erők támogatása ugyanis a gyengékkel szemben bizonyosan diktatúrához vezet, nem „gyenge” demokráciához.³⁵

³⁴ John R. BARTLE, Deniz LEUENBERGER: *The Idea of Sustainable Development in Public Administration* University of Nebraska at Omaha, 2006. p. 7.

³⁵ Bővebben lásd: LÁNCZI András: *Hagyomány és modernség Leo Strauss politikai filozófiájában* Kandidátusi értekezés Budapest, 1991. p. 3.

Megfigyelhető az is, ha a szociális állampolgárság teret veszít, a politikai állampolgárság nyer teret.³⁶ Általában elmondható, hogy az esélyteremtés sikere a lehetőségek használatán múlik. Az alábbiakban a nagyobb „társadalmi konglomerátumoktól” a legkisebbek irányában haladva fényt derítünk a hátrányok lehetséges színtereire, okaira. Megjegyzem, hogy a felsorolt társadalmi konglomerátumok közül egy sem képes gazdasági és egyéb tőke nélkül egzisztálni. Megjegyzem azt is, hogy a hátrányok vizsgálatában nem használtam Huntington civilizációk szerinti megközelítését.³⁷

II. Személyek hátrányos helyzetéről

2.1 A hátrányos helyzet okai

A hátrányos helyzet okainak felárását számos irányból megközelíthetjük, az több szempont alapján is csoportosítható. A hátrányos helyzet okainak csoportosítását Gidáné³⁸ háromféle, egymást részben átfedő csoportosításban tekintette át, megkülönböztette a természeti-egészségügyi, illetve társadalmi-kulturális okokat, emberi környezethez való viszony szerinti okokat, valamint érintettek köre szerinti okokat.

I. Természeti-egészségügyi, illetve társadalmi-kulturális okok

1. Természeti és egészségügyi okok

1.1. Testi vagy lelki betegségek és fogyatékoságok (pl. szervi hiányosságok: vakság, mozgássérültség; tartós élettani és fertőző betegségek: cukorbetegség, AIDS; szellemi fogyatékoságok vagy aberrációk: debilitás, autizmus; szexuális aberrációk; mentális betegségek: alkoholizmus, narkománia, fóbiák...)

1.2. A természeti környezet eltartó képességének alacsony szintje (pl. sivatagok és félsivatagok – beleértve a hó-és jégsivatagokat – ásványkincsekben való szegénység, magashegyi területek)

1.3. Természeti katasztrófák (földrengés, árvíz, szökőár, aszály stb.) sújtotta területek

2. Társadalmi-kulturális okok

2.1. Nemi különbségek (nő–férfi-megkülönböztetés)

2.2. Életkori különbségek (pl. a fiatal kezdők és az idősek munkavállalási hátrányai)

2.3. Kulturális-etnikai (pl. nemzetiségek, cigány–nemcigány, néger–fehér, nyelvi) és szubkulturális (pl. vallási, társadalmi rétegbeli, foglalkozási) különbségek

2.4. Devianciák (másként gondolkodás, másként viselkedés) néhány fajtája

2.5. Gazdasági különbségek (abszolút és relatív szegénység, illetve gazdagság)

2.6. Infrastrukturális elszigeteltség

2.7. Szennyezett (pl. nitrátos talajvíz, városi szmog), vagy lerombolt környezet (pl. kivágott erdők, bányaművelés miatt kiszáradt források, megszüntetett folyóárterek), környezetszennyezési katasztrófák (pl. atomerőművek vagy vegyi üzemek balesetei)

2.8. Háború, belháború sújtotta területek

II. Az emberi környezethez való viszony szerinti okok

³⁶ Pierre ROSANVALLON: *The Society of Equals*. Harvard University Press Chambridge, Massachusetts and London. 2013. p.1.

³⁷ Samuel P. HUNTINGTON: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* Simon & Schuster New York, 1996.

³⁸ GIDÁNÉ Orsós Erzsébet: A hátrányoshelyzetről *Tudásmenedzsment* 7. évf. 2. sz. (2006.)

1. Az emberi környezettől többé-kevésbé független okok
 - 1.1. Cselekvőképességet korlátozó testi vagy mentális betegségek és fogyatékoságok
 - 1.2. A természeti környezet eltartó képességének alacsony szintje
 - 1.3. Infrastrukturális elszigeteltség földrajzi (természeti) okokból
 - 1.4. Természeti katasztrófák sújtotta területek
2. Diszkriminatív eredetű és intoleranciából eredő hátrányok
 - 2.1. Negatív társadalmi megítélés alá eső testi vagy mentális betegségek és fogyatékoságok
 - 2.2. Nemi különbségek
 - 2.3. Életkori különbségek
 - 2.4. Kulturális-etnikai és szubkulturális különbségek
 - 2.5. Devianciák néhány fajtája
3. Politikai-gazdasági eredetű hátrányok (nemzetközi, nemzeti, gazdaság-, szociálpolitika stb.)

– nagyon gyakran vegyül a diszkriminációval

 - 3.1. Háború, belháború sújtotta területek
 - 3.2. Gazdasági különbségek
 - 3.3. Szennyezett vagy lerombolt környezet, környezetszennyezési katasztrófák
 - 3.4. Infrastrukturális elszigeteltség politikai okokból

III. Az érintettek köre szerinti okok

1. Egyéni hátrányok
 - 1.1. Testi vagy mentális betegségek és fogyatékoságok
 - 1.2. Devianciák néhány fajtája
 - 1.3. Nemi különbségek
 - 1.4. Életkori különbségek
 - 1.5. Gazdasági különbségek
2. Csoporthátrányok (itt csoportnak csak az tekintendő, ahol a csoporttagokat belső kapcsolatrendszer szervezi társadalmi egységgé)
 - 2.1. Kulturális-etnikai és szubkulturális különbségek
3. Lakóhelyi hátrányok
 - 3.1. A természeti környezet eltartó képességének alacsony szintje
 - 3.2. Természeti katasztrófák sújtotta területek
 - 3.3. Szennyezett vagy lerombolt környezet, környezetszennyezési katasztrófák
 - 3.4. Infrastrukturális elszigeteltség
 - 3.5. Háború, belháború sújtotta területek

Bourdieu, a hátrányt előidéző okokat más összefüggésekben látja.

2.2 Hátrányok okai Bourdieu szerint

Bourdieu szerint a hátrányos helyzetet, a társadalmi tőke hiánya okozza. A társadalmi tőke egyrészt azokat a kapcsolatokat hordozza magában, melyek által valaki hozzáfér a mások által birtokolt javakhoz, másrészt vizsgálni kell e javak minőségét és mennyiségét,³⁹ tehát a

³⁹ Vö. POKOL Béla: *Szociológiaelmélet Társadalomtudományi trilógia I.* Századvég Kiadó Budapest p.114-115.

társadalmi tőkét,⁴⁰ mely különösen a kulturális, gazdasági és a kapcsolati tőkét hordozza magában.⁴¹

2.2.1 Kulturális hiányosságok

A kultúra az adott társadalomra jellemző, attól elválasztva nem értelmezhető. A kultúra részeinek tekinthetjük az alakított természetes és épített környezetet, a sajátosan alakított szervezeteket, intézményeket. E sajátosság azonban nehezen alakítható, mert az szerepet játszik a társadalmi emlékezetben, és az irodalomban bűvópatakként rejtező vagy megjelenő történelemben. Különösen a kultúra részei a szellemi termékek, alkotások, a művészet, a sport, a szórakozás, a játék, a vallás, a jog, a termelő eszközök, a gazdaság, a technika, és a nyelv. A kultúrára jellemző az is, ahogy érzelmeinket megéljük, kimutatjuk, ahogy viselkedünk, és ahogy saját és mások viselkedéséről gondolkodunk, azt megítéljük.⁴² A kultúra megjelenési formái lehetnek különösen az illemnek megfelelő viselkedés, a használt nyelv, az alkalmazott hagyományok. Összefoglalva „a kultúra az ember létformájaként minden olyan képződményt magába foglal, amelynek használata és megelevenítése segítségével az ember megvalósítja az életét.”⁴³ A pedagógia feladata az egyén kulturális adottságainak alakítása az egyén szocializációjának helyes figyelembevételével, megítélésével. Az esélyteremtés, a gyógypedagógia és a lehetőségek meghatározhatatlan halmaza által is többlet jelentőséggel ruházza fel a kultúra keretébe foglalt szocializációt. Fontos az is, hogy társadalmi rétegek relatív hátrányát okozhatja az intelligens humán tőke nacionalizmusa, a szándékosan előidézett történelmi amnézia, de a tudás partikularizációja is.⁴⁴ Kulturális hiányosságok között a szocializáció és értékrend problémáit is említhetjük. A családokban és közösségekben átadott értékek, normák és szokások ugyanis jelentősen befolyásolhatják az egyének jövőbeli társadalmi helyzetét. Ha egy csoport nem kap megfelelő támogatást és motivációt a formális oktatás és a munkaerő-piaci siker érdekében, az hosszú távon hátrányos helyzethez vezethet. Jelentősek lehetnek a nyelvi és kommunikációs különbségek is, mert azok a csoportok, akik nem rendelkeznek az adott társadalomban dominánsan használt nyelvi vagy kommunikációs készségekkel, hátrányos helyzetbe kerülhetnek, mivel nehezebben férnek hozzá oktatási lehetőségekhez, munkához és más erőforrásokhoz. Végül nem mehetünk el az oktatási kultúramellett sem, hiszen az oktatáshoz és kulturához való hozzáállás nagyban különbözhet a különböző társadalmi csoportok között. Azok a csoportok, ahol az oktatás kisebb hangsúlyt kap, vagy ahol nincs hozzáférés megfelelő oktatási intézményekhez, gyakran hátrányba kerülnek.

2.2.2 Gazdasági tőke hiánya és szegénység fogalmak

Az általános szegénység következménye és oka is, a gazdasági és egyéb tőkék hiányának.

1. Az általános szegénységet a jövedelem és a termelési erőforrások hiánya a fenntartható megélhetés biztosítása érdekében, éhség és alultápláltság, rossz egészség, korlátozott vagy hiányos az oktatáshoz és más alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés, megnövekedett

⁴⁰ Vö. Alejandro PORTES: SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology Annu. Rev. Sociol. 1998. 24:1–24.

⁴¹ BOURDIEU P. *The forms of capital*. In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, ed. JG Richardson, pp. 241–58. New York: Greenwood, 1985.

⁴² RÉTHY Endréné és VAMOS Ágnes: Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia ELTE PPK NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET 2006 HEFOP-3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0 sorszámú pályázatra p. 9.

⁴³ Friedrich w, Kron: Pedagógia Osiris, Budapest, 2000. p.73

⁴⁴ T. PIKETTY: *A brief history of equality* Belknap Harvard Cambridge, Massachusetts, London, England 2022. p.2.

megbetegedés és mortalitás, hajléktalanság és nem megfelelő lakhatás, nem biztonságos környezet, társadalmi diszkrimináció és kirekesztés, és a döntéshozatalban, valamint a polgári, társadalmi és kulturális életben való részvétel hiánya is jellemzi. Minden országban előfordul, a megélhetés elvesztése a gazdasági recesszió következtében, hirtelen szegénység, katasztrófa vagy konfliktus eredményeként, az alacsony fizetésű munkavállalók szegénysége, valamint azoknak az embereknek jelenléte, akik kívül esnek a családi támogatási rendszereken, szociális intézményeken és biztonsági hálókön. A szegénység többféleképpen is kategorizálható.

2. Objektív szegénységnek nevezhetjük azt, ha egy embercsoport, anyagi, kulturális, társadalmi erőforrásaiból, a minimálisan megkövetelhető életformából kizárják őket az adott országban.

3. Szubjektív szegénységnek nevezhetjük az embercsoport azon érzetét, mely kizárja őket elvárásaikhoz, szükségleteikhez, korábbi életformájukból melyekben éltek.⁴⁵

4. A relatív szegénység a társadalom alsó és felső decilisébe tartozók jövedelemkülönbséget jelöli.

5. Az abszolút szegénység olyan állapot, amelyet az alapvető emberi szükségletek súlyos megfosztása jellemez, ideértve az ételt, a biztonságos ivóvizet, a szennyvízkezelő létesítményeket, az egészségügyet, a menedéket, az oktatást és az információkat. A szegénység nemcsak a jövedelemtől, hanem a szolgáltatásokhoz való hozzáféréstől is függ.

6. Az átörökített szegénység, alacsony társadalmi tőke és a kevés lehetőség terméke.⁴⁶ A szegénység újratermelődésének két legfontosabb intézménye és színtere a család és az iskola. Minthogy a család és az iskola szükségképpen csak azt, és annyit tud átadni a gyermekeknek, amije és amennyije van, az induló egyenlőtlenségek csökkentéséhez sok területen van szükség beavatkozó, intézményes segítségre.⁴⁷ A társadalmi-gazdasági, környezeti és viselkedési tényezők növelik a szegénység terjedését.

6. Viszonylag új keletű az energiaszegénység⁴⁸ fogalma. Energiaszegényeknek azokat az embereket nevezhetjük, akik nem képesek fűteni otthonaikat számukra megfizethető áron.⁴⁹ Az energiaszegénységnek nemcsak fizikai, hanem pszichikai hátrányt okozó tulajdonságai is vannak, mely kihat az érintettek egészségére, munkavégzési képességére, és jövedelmére is. Több szervezet is küzd Európában az energiaszegények jogaiért. Az EAPN⁵⁰ a legnagyobb szegénység ellenes szervezet Európában. Az energiaszegénység elleni koalíció az Unió 2030-as tisztaenergia programja kapcsán jött létre, 2017-ben.⁵¹ Az EPSU⁵² tagja a PSI-nek⁵³ és tagja az ETUC-nak⁵⁴ is, és 1990-óta képviseli a munkavállalókat a közszolgáltatásokban.⁵⁵ Mindkét

⁴⁵ RÉTHY Endréné és VAMOS Ágnes: Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia ELTE PPK NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET 2006 HEFOP-3.3.1-P.-2004-09-0134/1.0 sorszámú pályázatra p. 6.

⁴⁶ LOURY GC. A dynamic theory of racial income differences. In Women, Minorities, and Employment Discrimination, ed. PA Wallace, AM La Mond, 1977.p.176.

⁴⁷ Bővebben lásd: Every Child Matters), a kisgyermekkori fejlesztés I (Sure Start - Biztos kezdet - program) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272064/5860.pdf <https://www.etini.gov.uk/sites/etini.gov.uk/files/publications/surestart-evaluation-report-may-2018.pdf> Letöltés: 2020.03.15.

⁴⁸ CSIBA Katalin (szerk): *Energiaszegénység Kézikönyv* Európai Unió Brüsszel és Budapest, 2016. <https://bpie.eu/wp-content/uploads/2016/11/energypoverthyhandbook-online.pdf>. Letöltés: 2021. 07. 19.

⁴⁹ <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2017/05/EAPN-2017-EAPN-EPSU-energypoverthy-leaflet-1138.pdf>. Letöltés: 2021. 07. 19.

⁵⁰ Európai Szegénységellenes Hálózat, The European Anti-Poverty Network.

⁵¹ <https://righttoenergy.org/about/> Letöltés: 2021. 07. 19.

⁵² A Közzolgálati Szakszervezetek Európai Szövetsége, The European Federation of Public Service Unions.

⁵³ A közzolgáltatásban dolgozók globális szakszervezeti szövetsége. The global union federation of workers in public services.

⁵⁴ Európai Szakszervezeti Szövetség, European Trade Union Confederation.

⁵⁵ <https://www.epsu.org/article/short-history> Letöltés: 2021. 07. 19.

szervezet követeli az Európai jogalkotástól, hogy alkosson a témában irányelvet, hogy krízishelyzetben a fogyasztókat ne lehessen kikapcsolni a szolgáltatásokból, állítsa le a szociálisan meghatározott energiaárak megszüntetését a szolgáltatási szektorban, és támogassa a kiszolgáltatottak szociális tarifáit, illetve, hogy az energiahatékonyságra fordított állami intézkedések terjedjenek ki az alacsony jövedelmű háztartásokra.⁵⁶ Az energiaszegénység megszüntetésében hatásos lehet az energia-célú beruházások állami támogatása:

- épületek hőszigetelése, új jó minőségű nyílászárók, kazánok cserje
- kamatmentes hitel nyújtása
- pályázatok benyújtásának segítése
- független energetikai célú tanácsadás⁵⁷

7. Nem újkeletű, de fontos a „lelki szegénység” is, mely olyan erény, amely arra teszi az embert készséggé, hogy döntéseiben az ember ne a test, hanem a lélek szempontjaira figyeljen. A lelki szegénység erénye az egyszerűsége törekvés, a pozitív tartalmú igénytelenség, és a gazdagság iránti közömbösség. („Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa.” Mt 5,3.) A gazdag családban született szentek, királyok tanúsítják – például Árpádházi Szent Erzsébet – hogy a szív a legnagyobb gazdagság közepette is megmaradhat lelki szegénységben.⁵⁸

8. A képesség-szemlélet szerint, az emberi fejlődés az emberek tényleges választási lehetőségeinek (képességeinek) bővülését jelenti. Azaz bővül az emberek szabadsága, hogy olyan életet éljenek, amelyet jó okkal értékesnek tartanak, bővül a szabadságuk, hogy megválaszthassák, milyen életet akarnak élni (Sen [2003]). Éppen ezért a szegénység nem azonos a jövedelmi szegénységgel. Annál sokkal többet jelent, a képességek (a tényleges lehetőségek) hiányát.⁵⁹

Fontos, hogy a hátrány valamilyen tőke hiánya, a társadalmi tőke egyenlőtlen megoszlásának is indikátora. A hiányosságok az idő folyamán okaivá és következményeivé válnak az egyenlőtlenségnek. A lelki szegénység ezzel szemben nemcsak a gazdasági szegénységet segít elviselni, hanem az ilyen tulajdonságokkal rendelkező személyek előbb utóbb életszentségük folytán – csökkentik is azt.

Mind a KSH, mind az Európai Unió Statisztikai Hivatalának jelentése alapján, a szegénység leginkább az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőket, a munkanélkülieket, a roma, az egy szülő háztartásokat, és a 18 év alatti gyerekeket és fiatalokat érinti. „Hazánkban – az elmúlt évek szakpolitikai intézkedései ellenére - minden harmadik (36,1%) gyermek szegény, amely a negyedik legrosszabb arány az Európai Unióban.”⁶⁰

2.3 Hátrányos helyzet okainak modern emgközelítése

⁵⁶Ibid. <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2017/05/EAPN-2017-EAPN-EPSU-energypoverity-leaflet-1138.pdf>. p. 3. Letöltés: 2021. 07. 19. Vö. <https://www.habitat.hu/wp-content/uploads/2021/06/Habitat-CSD-13Recommendations-ENG.pdf> Letöltés: 2021. 07. 19.

⁵⁷ BAJOMI Anna Zsófia (ed.): Good practices aiming to end energy poverty Energy%20powertyQA0117038ENN.en.pdf Letöltés: 2021. 07. 19.

⁵⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/L/lelki%20szeg%C3%A9nys%C3%A9g.html> Letöltés: 2023. május 2.

⁵⁹ Bővebben lásd: JUHÁSZ Judit–BAJMÓCZY Zoltán–GÉBER Judit– MÁLOVICS György: Szegénység, képességek, lehetőségek Szegénységkezelési szempontok Amartya Sen elméletének tükrében Közgazdasági Szemle, LXII. évf., 2015. május, 544–564. o.

⁶⁰ <https://www.eapn.eu/wpcontent/uploads/2017/11/EAPN-Poverty-Watch-Hungary-HU-FINAL-2733.pdf>, Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Nyomonkövetési Jelentés, EMMI, 2016. Letöltés: 2020. 03. 11.

Egyes vélekedések szerint a társadalmi tőkét kapcsolati hálózatokra,⁶¹ bizalomra és normára,⁶² kölcsönös segítségnyújtásra és együttműködésre⁶³ érdemes bontani. A hátrányos helyzet tehát e tényezők között keresendő.

1. Kapcsolati hálózatok

a) Bonding social capital (Erős kötések): Ezek az egyének közötti szoros, gyakran családi vagy közeli baráti kapcsolatok, amelyek erős kölcsönös támogatást és bizalmat nyújtanak.

b) Bridging social capital (Gyenge kötések): Ezek a lazább kapcsolatok, amelyek különböző társadalmi csoportok között léteznek, és gyakran a különböző erőforrásokhoz való hozzáférést segítik elő.

c) Linking social capital: Ezek a kapcsolatok a különböző hatalmi szintek és intézmények közötti összekötő szerepet töltik be, elősegítve az egyének és csoportok számára a formális hatalmi struktúrákhoz való hozzáférést.

2. Bizalom és normák

a) Bizalom: A társadalmi tőke alapját képezi a bizalom, amely a kapcsolatokon keresztül erősödik és a közösségek összetartó erejét növeli.

b) Normák és értékek: A közösségi normák és értékek egyfajta iránytűt adnak az egyének viselkedésének szabályozásához, elősegítve a közös célok és értékek mentén történő együttműködést.

3. Kölcsönös segítség és együttműködés

a) Közösségi részvétel: Az egyének és csoportok részvétele a közösségi eseményeken, szervezetekben és tevékenységekben hozzájárul a társadalmi tőke növeléséhez és megerősödéséhez.

b) Hálózati erőforrások: Az egyének és csoportok közötti erőforrás-megosztás, például információk, anyagi eszközök, támogatás, amely a közösség tagjainak előnyére válik.

2.4 Az AI szerepe a hátránykezelésben

Az AI alkalmazásának pozitív és negatív hatása is tapasztalható a társadalomban.⁶⁴

1. Pozitív hatások

Kapcsolatépítés és hálózatok erősítése

a) Közösségi platformok: Az AI-alapú közösségi platformok (pl. Facebook, LinkedIn) elősegítik az emberek közötti kapcsolatok kialakítását és fenntartását, bővítve mind a kötő(bonding), mind az áthidaló (bridging) típusú társadalmi tőkét.

b) Virtuális közösségek: A digitalizáció révén az emberek virtuális közösségekben vehetnek részt, ahol megoszthatják tapasztalataikat és támogatást nyújthatnak egymásnak.

Információ és tudás megosztása

⁶¹ HARRAKA, Mellessa. (2002). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, by Robert D. Putnam. *Journal of Catholic Education*, 6 (2). <http://dx.doi.org/10.15365/joce.0602122013>.

⁶² LIN, Nan: *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action* Cambridge University Press, New York, 2001. ISBN 9780521474313.

⁶³ *The Role of Social Capital in Economic Development* OECD Insights.

⁶⁴ Bővebben lásd: Parta DASGUPTA, Ismail SERAGELDIN: *Social Capital: a Multifaceted Perspective* The World Bank Washington DC. 1999. ISBN 0821345621., Manuel CASTELS, Gustavo CARDOSO (eds.): *The Network Society From Knowledge to Policy* Center for Transatlantic Relations Massachusetts, 2005.

- a) Automatizált információs rendszerek: Az AI-alapú rendszerek gyors és hatékony információmegadást tesznek lehetővé, ami javíthatja a közösségek hozzáférését a szükséges tudáshoz és erőforrásokhoz.
- b) Tanulási platformok: Online tanulási platformok (pl. Coursera, Khan Academy) segítségével az emberek könnyebben és olcsóbban férhetnek hozzá oktatási anyagokhoz és képzésekhez, ezzel támogatva a társadalmi mobilitást.

Közösségi koordináció és szervezés

- a) Koordinációs eszközök: AI-alapú eszközök és alkalmazások segíthetnek a közösségi események, önkéntes tevékenységek és egyéb közösségi kezdeményezések szervezésében és koordinálásában.

II. Negatív hatások

Elkülönülés és szegregáció

- a) Algoritmikus torzítás: Az AI algoritmusok néha erősítik a meglévő előítéleteket és sztereotípiákat, amelyek növelhetik a társadalmi szegregációt és csökkenthetik a társadalmi tőkét.
- b) Filter buborékok: Az AI által vezérelt ajánlórendszerek (pl. közösségi média hírfolyama) hozzájárulhatnak az információs elkülönüléshez, ahol az emberek egyre inkább csak olyan tartalmakkal találkoznak, amelyek megerősítik saját nézeteiket, ezáltal csökkentve a bridging típusú társadalmi tőkét.

Adatvédelem és biztonság

- a) Adatkezelési kockázatok: Az AI rendszerek adatkezelési gyakorlatai problémákat okozhatnak az adatvédelem és a biztonság terén, ami alááshatja az emberek bizalmát ezekben a technológiákban.

2.5 Egyenlőtlenségek

Bordieau „úgy látja, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek iskolai egyenlőtlenséggé, majd innen a diplomák, licenciák révén eltérő karrier-eséllyel felruházva, ismét társadalmi egyenlőtlenséggé”⁶⁵ válnak. Más vélemények a gazdasági lehetőségeket látják a jövedelmi egyenlőtlenség okainak, mert „az új befektetési lehetőségek azt jelentik, hogy azoknak, akik már birtokolják a vagyont, lehetőségük van a vagyon növelésére. Ezzel szemben az olcsó vidéki munkaerő beáramlása a városokba alacsonyan tartja a munkásosztály béreit, így nő a jövedelemkülönbség és fokozódik a gazdasági egyenlőtlenség.”⁶⁶ Egyes vélemények szerint azonban az egyenlőtlenségek szélesebb társadalmi, gazdasági viszonylatokban határozhatók meg, és azt okozhatják a diszkrimináció egyes formái is, különösen a romákat, a nőket, vagy a fogyatékkal élőket érő tiltott hátrányok, illetve a fiatalok és idősek alacsony gazdasági aktivitása.⁶⁷ Az egyenlőtlenségeknek azonban szükséges és immanens tartalma jellemzően az

⁶⁵ POKOL Béla: *Szociológiai elmélet Társadalomtudományi trilógia I.* Századvég Kiadó Budapest, 2004. p. 274.

⁶⁶ David B. GRUSKY, Jasmine HILL (eds.) *Inequality in the 21st Century: A Reader* Routledge, 2022.

⁶⁷ Bővebben lásd: KERÉKES Máttyás: *Az esélyegyenlőtlenséget kiváltó okok és a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépés a munka világában Tanulmány az FSH részére*, Budapest, 2010.

összehasonlíthatóság.⁶⁸ E helyt azonban csak az egyenlőtlenségek különböző okait, leggyakoribb relációit sorolom fel. A felsorolás utal az egyenlőtlenségek területi, szerkezeti, jogi, társadalmi, származékos okaira:

„Területi” okok:

- Társadalmak közötti
- Területi, az ellátásokhoz való hozzáférés tekintetében

„Szerkezeti” okok:

- Társadalmon belüli (osztály)
- Társadalmi szerkezet hiányosságai
- Társadalmi mobilitás lehetőségének hiánya
- Munkaerő-piaci, ill. erőforrásokhoz való hozzáférés
- Energia szegénység

„Jogi” okok:

- Személyi méltóság
- Szabadságjogok birtokolhatósága
- Nemek közötti
- Oktatás
- Jövedelem

„Származékos” okok:

- Életkorból származó
- Eladósodottság
- Egyenlőtlenségek újratermelése
- Az állam csökkent szerepvállalása

Megjegyzem, hogy a felsorolt okok „fonadékot alkotnak” a társadalomban, tehát „vegytisztán” nem különíthetők el.

A társadalom tagjai közötti horizontális egyenlőtlenség növekedése elégedetlenséget, nyugtalanságot, zavart okoz.⁶⁹ A mindenkori állam érdeke tehát a zavarok megelőzése, mely célokat az állam által elismert jogok is szolgálnak. Rawls nyomán: „Az arisztotelészi statikus társadalmat ugyanis megváltoztatja az alapjogok rendszere, mert a társadalom szociális, politikai, gazdasági alapstruktúráját befolyásolja az egyenlő jogok ténye, ugyanis mindenki rendelkezik alapvető jogokkal és szabadságokkal, és a „társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket úgy kell elrendezni, hogy (...) a hátrányos helyzetben lévők javára szolgáljon.”⁷⁰ Minden „társadalmi értéket - a szabadságot és a lehetőséget, a jövedelmet és a gazdagságot, valamint az önbecsülés társadalmi alapjait - egyenlően kell elosztani, kivéve, ha bármelyik ezen értékek egyenlőtlen eloszlása közül mindenki számára előnyös.”⁷¹

Számos kérdés azonban nyitva marad: Milyen egyenlőség létezhet különböző államok között, melyek különböző mértékben részesülnek természeti erőforrásokból? Hogyan biztosítható a javak megfelelő szinten rendelkezésre állása, amennyiben a társadalmak

⁶⁸ <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/01/World-Social-Report-2020-FullReport.pdf> Letöltés: 2021.03.14. p.3.

⁶⁹ Frances STEWART: *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Society* Oxford University, UK Palgrave Macmillan London, 2008, p.18.

⁷⁰ <http://www.people.fas.harvard.edu/~korsgaard/Freeman.CMK.Rawls.EE2.pdf> Letöltés: 2020. 03. 11.

⁷¹ John Rawls in: Dr. M. D. MAGEE: *Truth John Rawls, a Theory of Justice as Fairness* Contents Updated: Sunday, 23 August 2009. p. 10. Letöltés: 2019. január 28.

különböző fejlettségűek? Kényszeríthető egy felnőtt személy, hogy munkahely hiányában adja fel lakhatását? Hogyan lehet felruházni valakit erőforrásokkal, különösen a szakmai vagy egyéb képzések korlátozása következtében? Milyen hatása van a munkahelyek szűkösségének a nemek közötti egyenlőség tekintetében, hiszen bizonyított, hogy a férfiak munkanélkülisége általában alacsonyabb? Hogyan biztosítható a gyermekek fejlesztése munkaerő/anyagiak/ vagy az őszi-téli időszakokban egyes települések nehéz megközelíthetősége miatt? Ki fogja kivívni az egyenlőséget állami és kifejezett társadalmi akarat hiányában?

Fontos, hogy az igazságos társadalomban tehát nem mindenkinek, nem minden szituációban kell egyenlő bánásmódban részesülnie, de küzdeni kell különösen az ageizmus, homofóbia, képességek devalvációja, a rasszizmus, xenofóbia, szexizmus, transzfóbia ellen,⁷² valamint valódi, egyenlő lehetőséget kell kapnia mindenkinek. Egyenlő bánásmód alatt olyan bánásmódot is értünk, ami nem korlátozza, vagy akadályozza az egyént, hogy részt vegyen szolgáltatásokban vagy részesüljön azokból. Az egyenlő bánásmódot szolgáló „esélyt” generálisan a Teremtő után az elsőnek, az államnak kell megteremtenie.⁷³

2.6 Az állam visszavonulása

Nevezhetem decivilizációs folyamatnak is „az állam visszavonulását a már tradicionálisnak tekinthető szociális funkciók (ingyenes egészségügyi ellátás és oktatás, foglalkoztatási kötelezettség) betöltéséből.”⁷⁴ Ezzel szemben azonban megfogalmazható, hogy az egészségügyi ellátás⁷⁵ és a közoktatás továbbra is ingyenes. Más kérdés azok átalakuló tartalma, és az igénybevehetőség sarkalatos kérdései. Egyes vélemények szerint, különösen az iskolák alapítványainak „kötelező” támogatása, vagy az iskola kifestéséhez történő anyagi, vagy egyéb kötelező vagy nyilvántartott „hozzájárulás” a közoktatás ingyenességét megkérdőjelezi. Az állam napjainkban valóban fokozatosan visszavonul az oktatási és szociális ellátások terén, itt megemlíthetjük különösen az általános, vagy középfokú iskolák, támogató szolgálatok, betegszállítás, vagy a családok átmeneti otthonainak, és az idősek bentlakásos intézményeinek civil szervezetek, vagy egyházak általi működtetését.

Az állam foglalkoztatási kötelezettségét azonban valóban fel kellett áldozni a hatékonyság oltárán, mert a hatékony foglalkoztatás nemcsak privát, hanem közérdek is.⁷⁶

Az állam szociális problémák megoldásából való visszavonulása számos társadalmi hátrányt generálhat, amelyek közé tartozik a jövedelmi egyenlőtlenségek szélesedése, a szegénység növekedése, egészségügyi problémák, oktatási egyenlőtlenségek, munkaerőpiaci kihívások, valamint a társadalmi kohézió csökkenése. Az alacsony jövedelmű háztartások egyre kiszolgáltatottabbá válnak, miközben a társadalmi polarizáció és elégedetlenség növekedéséhez vezethet. A példák radikális jövedelemtámogatás csökkentését és egészségügyi kiadások privatizálását mutatják be, amelyek drámai hatást gyakorolnak a társadalom sebezhetőbb rétegeire. A megoldások között szerepel egy hatékony, célzott és fenntartható szociálpolitika kialakítása, a helyi közösségek szolgáltatásainak és támogatási rendszereinek erősítése, valamint a társadalmi szerepvállalás ösztönzése a civil szervezetek és a magánszektor bevonásán keresztül. Jövedelemtámogatások csökkentése miatt a munkanélküliek nehéz helyzetbe kerülhetnek, ami a szegénységi arány és a társadalmi egyenlőtlenség növekedéséhez vezet. Az egészségügyi rendszer privatizálása miatt, az egészségügyi szolgáltatások, az

⁷² Sandra FREDMAN, Shreya ATTREY: *Exponential Inequalities* Oxford University Press, Oxford, 2023. Introduction.

⁷³ Alaptörvény XV. cikk, XXVI. cikk.

⁷⁴ GERGELY Orsolya: „Elszabaduló egyenlőtlenségek” Ferge Zsuzsa (2000), Budapest: Új Mandátum – recenzio WEB 11 szám, 2003. május p.76.

⁷⁵ 2020. évi C. törvény az egészségügyi szolgálati jogviszonyról 290 § (6) bek.

⁷⁶ MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgálatban* PhD értekezés, NKE Budapest, 2021. I. fejezet.

alacsony jövedelmű csoportok számára megfizethetlenné válhatnak, ami hosszú távon rosszabb egészségi állapotot eredményez. Hatékony szociálpolitikaával, közösségi támogatások erősítésével, helyi közösségek szolgáltatásainak és támogatási rendszereinek megerősítésével, társadalmi szerepvállalás ösztönzésével, a magánszektor bevonásával kielégíthetőek a növekvő szociális szükségletek.

Fontos azonban, hogy az állami szolgáltatások működtetésének átalakítását nem nevezhetjük egyoldalúan decivilizációs folyamatnak, amennyiben az ellátásokat az igénybevevők megfelelő színvonalúnak ítélik. Egyrészt megjegyzem, hogy bár Magyarország „törekszik”, hogy „minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson,”⁷⁷ gazdasági mélyrepülések idején (Covid 19, „háborús infláció”), az állam az abszolút és a relatív szociális biztonság⁷⁸ területén is hátramenetbe kapcsol, melyre a céltételezés alapján megvan a jogi lehetősége.

2.7 A társadalom „igazságossága”

Az igazságos társadalomról a vélemények legalább részben ellentmondóak.⁷⁹ A „normatív elméletek jellemzően abban térnek el egymástól, hogy minek az egyenlőségét hirdetik: a szabadságjogokét, a jövedelmét, a hasznosságát, a forrásokét vagy például a képességekét.”⁸⁰ Diszkrépancia tehát felmerülhet az örökérvényű társadalmi normák között is. A változás lehet kollízió, kollapszus, részleges, érintőleges, vagy „abandoned”. Hiszen, egy szabály is, lehet többel ellentétes, összeomlott, új, használt, részleges, vagy elhagyott.

Dworkin kritizálja a „jóléti elméleteket” mely alapján az egyenlőség politikailag releváns formája az egyének jólétének egyenlőségében áll, mely akár a preferencia-elégedettség „sikerével”, akár az „öröm” mértékével mérhető.⁸¹ Dworkin az „erőforrások egyenlőségére” támaszkodik a „hipotetikus biztosítási piac” elméletében, mely alapján az anyagi egyenlőséget meg kell őrizni.⁸² A „társadalom egyenlőbbé tétele az egyén választási,- vagy cselekvési szabadságába való beavatkozást jelent, amelyek megengedhetetlenek lennének az egyenlők társadalmában.”⁸³ Dworkin azonban „csak azokat az egyenlőtlenségeket tartja kiküszöbölendőnek, amelyeket nem a személyes felelősség körébe tartozó tényezők magyaráznak.”⁸⁴ Amennyiben „az egyén boldogulását nagyobb részt a veleszületett genetikai adottságok és a társadalmi körülmények esetlegességei határozzák meg, akkor a javak eloszlása igazságtalan, vagyis korrekcióra szorul. Az államnak ilyenkor újraelosztási feladata van.”⁸⁵ Rawls megjegyzi, „az egyenlőség elve alapján mindenkinek személyesen ugyanolyan szabadnak kell lennie, mint bárki másnak, és társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket kell kötni a mindenki számára nyitott irodákhoz és pozíciókhoz a méltányos esélyegyenlőség

⁷⁷ Alaptörvény XIX. cikk (1) bek., TÉGLÁSI András (szerk.): *Az állam szervezete* Dialóg Campus Budapest Budapest, 2018. p.25.

⁷⁸ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019. p.19.

⁷⁹ Jürgen HABERMAS: *The Structural Transformation of the Public Sphere* MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1991.

⁸⁰ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L'Harmattan, Paris, Via Brava, Budapest 2012. p.9.

⁸¹ BECKER, M. (2002). *Ronald Dworkin: Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality*. Politische Vierteljahresschrift, 43 (4), 675–678.

⁸² Ronald DWORKIN: *Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2000. 1.- 2. fejezet.

⁸³ Ibid. Becker.

⁸⁴ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L'Harmattan Paris, Torino, 2012. p. 15.

⁸⁵ Ibid. Kovács, p. 22.

feltételei mellett.”⁸⁶ Az egyenlőtlenségek – véleménye szerint – csak akkor igazolhatók, ha a legrosszabb helyzetben lévő „emberek” jobban járnak, mint a beavatkozások nélkül jártak volna.⁸⁷ Az ember biológiai értelemben test, lélek és szellem kompozíciója. Társadalmi értelemben az ember *zoon politikon* „közösségi élőlény”. Gazdasági értelemben erőforrás és fogyasztó. Az ember azonban végtelen lehetőségek tárháza is. Az ember testi tulajdonságainak főbb jegyei alapján rasszokba rendezhető, azonban a humanizmus ezt a csoportosítást elítéli, azt mi sem tárgyaljuk. Az ember belső tulajdonságai azonban fontosak céljaink szempontjából, ezért azokra e műben több helyen is kitérek.

Az igazságosság igénye megköveteli az egyenlőség iránti elkötelezettséget, és érzékenynek kell lennie értékekre, különösen az egyéni szabadságra és a közösség jóléte iránti elkötelezettségre.⁸⁸ Az igazság különösen akkor kerül konfliktusba az egyéni szabadsággal, illetve a közösség jólétével, ha az ember nem elkötelezett az egyenlőség mellett. Az egyén igazságossága azonban az igazság igénye nélkül nem értelmezhető.⁸⁹

Egy felmérés alapján „Minden harmadik ember ma Magyarországon a szegénységi küszöb alatt él, közülük 1,2 millióan mélyszegénységben. A mélyszegénységen globális értelemben abszolút szegénységet értünk. Az abszolút szegények jövedelme nem éri el naponta a két dollárt. A szegénységi kockázatok különösen sújtják a gyermekeket és a hátrányos helyzetű térségekben élőket. A romák nagy többsége, mintegy 5-600 ezren (összlétszámuk a becslések alapján kb. 750 ezer) ehhez az utóbbi csoporthoz tartozik.”⁹⁰ Megosztja azonban a társadalmat a méltányos és méltánytalan hátrány megítélése, mely a hátrány kezelése esetében nem hagyható figyelmen kívül. Meg kell tehát különböztetnünk az osztálytársadalom és a társadalomtudósok ítéletét a jogtalan hátrányos helyzet okozását illetően.⁹¹ A társadalom 2010 és 2013 között fontossági sorrendben a roma származás, az életkor és a fogyatékoság miatti diszkriminációt tartotta a legsúlyosabbnak, azonban 2017 végére a harmadik helyre a szexuális irányultság miatti hátrányos megkülönböztetés került.⁹²

A kutatási eredményekből arra következtethetünk, hogy – mivel 2017-ben volt a legnagyobb a munkavállaló korúak foglalkoztatottsága, és az növeli a jólétet – a foglalkoztatottság növekedése pozitív hatással van a diszkrimináció csökkenésére. Ezért arra is következtethetünk, hogy a diszkrimináció növekedése, csökkenése szelektív, és dinamikus jelenség. Fontos az is, hogy a hátrányos helyzet okozásának pragmatikus megítélése különösen jog, és társadalomkutatók, bíróságok, hatóságok, munkájához köthető. Fontos, hogy az egyenlőtlenség jellegéből adódik, hogy az „erősek” és a „gyengék” természeti, tárgyi, társadalmi-kulturális közege nem azonos, csak érintőlegesen élnek azonos dimenziókban, illetve meghatározóan jellemző indikátor közöttük, az azonos, és a különböző közegben töltött idő. Ezért az erősek és a gyengék között az egymás irányában tanúsított megértése is kérdéses. Figyelemre méltó az is, hogy a gyengéknek van szükségük védelemre, de a védelemhez szükséges szabályokat erősek alkotják.

⁸⁶ https://www.qcc.cuny.edu/socialsciences/ppecorino/ethics_text/Chapter_9_Rawls_Theory/Rawls_Theory.htm
Letöltés: 2019. január 28.

⁸⁷ John RAWLS in: Dr. M. D. MAGEE: *Truth John Rawls, a Theory of Justice as Fairness* Contents Updated: Sunday, 23 August 2009. p. 17. Letöltés: 2019. január 28.

⁸⁸ John THRASHER, Keith HANKINS: When Justice Demands Inequality *journal of moral philosophy* 12 (2015) 172-194 p.172.

⁸⁹ Lk. 18,9-14.

⁹⁰ Forrás: https://semmelweis.hu/nepegeszegtan/files/2018/11/1819_I_AOKea13_Serulekeny-csoportok.pdf
Letöltés: 2021. november 25.

⁹¹ NEMÉNYI Mária, SÁGVÁRI Bence, TARDOS Katalin: A diszkrimináció személyes és társadalmi érzékelése és az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság értékelése kutatási eredmények EBH. Budapest, 2019. p.11.

⁹² Ibid. Neményi.

2.8 Diszkrimináció és előítélet

A diszkrimináció, a sztereotip hiedelmek, és előítéletes attitűdök, valamint a csoportokról alkotott degradáló kifejezések tükröződhetnek a nyelvben, a mindennapi beszélgetések során. Amennyiben azonban a politika a társadalom szava, az nem lehet társadalomellenes. A társadalom is egyre inkább öntudatra ébred, hiszen jogi, szociális, gazdasági, oktatási és választási rendszerekben az egyenlőség iránti igény követelménnyé, és sokkal valóságosabbá vált, mint a korábbi évszázadokban.⁹³ Személyek egyenlőségének fundamentumai, nemzetek közötti szerződésekben kerültek lefektetésre, azonban a rugalmas alapokra szilárd felépítménynek kell kerülnie. Az Alapjogi Karta (CFR) alapján „az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás (testvériség) oszthatatlan. A tisztelendő és sérthetetlen emberi méltóság magában foglalja, az élethez való jogot, személyi sérthetlenséghez való jogot, kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalmát, valamint a rabszolgaság és a kényszermunka tilalmát,”⁹⁴ hiszen az aquis, és más jogszabályok alapján,⁹⁵ ma már a különböző személyeket egyenlő méltóságúnak tekintjük.⁹⁶ Az emberi szabályrendszer betartásának felelőssége azonban megosztott a jogalkotó, a jogot érvényesítő, és a jog alanya között,⁹⁷ és a felelősség megoszlása általában a felelősség csökkenéséhez vezet.

A társadalmi diszkriminációt általában nem ítélik helyénvalónak. Méginkább helytelenítik azonban, ha valami több kötelezettséget és több terhet jelent, az adott csoport számára.⁹⁸ Érthetőnek tűnik tehát, hogy az emberek a saját csoportjukat részesítik előnyben.⁹⁹ A saját csoport előnyben részesítése azonban más csoportok számára hátrányt jelent. Ezt a saját csoport előnyben részesítését nevezhetjük a diszkriminációt okozó magatartások pozitív oldalának. Egy csoport leminősítése azonban több mint puszta kategorizálás, abban olyan tényezők is szerepet játszanak, mint az identitásveszéllyel való megbirkózás vagy az averzív érzelmi állapotok helyreállítása.¹⁰⁰ Ezt a más csoportok leminősítését nevezhetjük a diszkrimináció negatív oldalának. Csoport szinten láthatjuk, hogy a diszkriminációt okozó magatartások asszimmetrikusak. A diszkriminatív helyzet feloldására két lehetőség kínálkozik: vagy nem részesítjük előnyben a saját csoportunkat, vagy nem részesítünk hátrányban semmilyen csoportot. Más csoport hátrányban részesítése érdek, vagy előítélet következtében állhat elő. Ezen kívül véleményem szerint abban szerepet játszhat a „véletlen”, mely származhat szándék nélküliségből, melyet okozhat az előre nem láthatóság, és/vagy az származhat tudatlanságból. A tudatlanságból származó diszkriminációt azonban a fokozott gondosság követelménye miatt kizárom. Allport szerint „a diszkrimináció magában foglal minden olyan magatartást, amely olyan természetes vagy társadalmi kategóriákon alapuló megkülönböztetésen alapul, amelyeknek nincs közük sem az egyéni képességekhez, sem érdemekhez, sem az egyén konkrét viselkedéséhez.”¹⁰¹

Előítéletnek a tények ismerete nélkül kialakult hátrányt tartalmazó ítéletet vagy véleményt nevezem. Az előítéletek tehát az olyan ítéletek közé tartoznak, melyeknek

⁹³ T. PIKETTY: *A brief history of equality* Belknap Harvard Cambridge, Massachusetts, London, England 2022.

⁹⁴ Alapjogi Karta 1-5. cikk.

⁹⁵ Alaptörvény: hitvallás, II. cikk. IX. cikk, (4-5) bek. XVII. cikk. 37. cikk, (4). bek.

⁹⁶ Lisszaboni Szerződés 1a cikk; Alaptörvény, Hitvallás, II.cikk; 177/2011. (XII. 29.) AB határozat, 9/19990 (IV.25) AB határozat, ABH 1990, 46,48.

⁹⁷ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor Emberi méltóság a közszolgálatban Valóság Társadalomtudományi Közlöny (0324 -7228): 61 7. 2018. pp 39-48. p.40.

⁹⁸ Bővebben lásd: Social Identity Theory, Self-categorization Theory.

⁹⁹ Amélie MUMMENDEY and Sabine OTTEN: *Positive–Negative Asymmetry in Social Discrimination*, European Review of Social Psychology, 9:1, 107-143, p. 130.

¹⁰⁰ Ibid. Allport, p. 139.

¹⁰¹ Allport, G. W. *The Nature of Prejudice* Addison-Wesley Cambridge Massachusetts, 1954. p.52.

bizonytalan az igazolhatóságuk, mert az előítélet kialakulásának pillanatában még nem tisztázott, hogy a döntés igazságos, vagy igazságtalan lesz. A pozitív tartalmú előítélet is előítélet, csak az nem az ítélettel érintett, hanem az előítélettel rendelkező számára okozhat hátrányt. Az előítélet hatását tekintve különböző súlyú diszkriminációkhoz vezethet. Előítéletes azonban egy személy lehet, egy csoport nem.

Az ember speciális lény az élőlények között az agresszív diszkrimináció tekintetében, mert míg a növények és állatok viselkedésében az „agresszió” fajuk fennmaradását szolgálja, addig az ember viselkedésében diszkriminációt előidéző magatartása jellemzően nem életben maradását, hanem csupán egyéb, jellemzően anyagi érdekeit szolgálja, tehát gyakran pervazív és önkényes. Az agresszív növények életesélyeiket vegyianyag-termeléssel, a ragadozó állatok fizikai erejükkel érvényesítik. Természetesen a növények és az állatok nem jogi tárgyak, nem felelősek tetteikért. E műben csak utalunk az ember lelki alkatára az esélyek előmozdítása terén, illetve a diszkriminatív magatartások terén,¹⁰² mert az ember lelki alkata több szempontból is fontos lehet, különösen:

1. A diszkriminációt okozó ember felelőssége tekintetében
2. Magatartásának a közösségre gyakorolt hatásának tekintetében
3. Magatartása megváltoztatásának lehetőségében

Az ember lelki tulajdonságait többek között azért vizsgálják, hogy következtetéseket vonjanak le az ember lelki alkata és cselekményei kapcsolatában. Lelki tulajdonságok alapján Hippokratész az embert a négy váladék (vér, fekete epe, sárga epe, váladék) a szangvinikus-reményteljes, kolerikus-összetörhetetlen, melankolikus-szomorú, flegmatikus-apatikus lelki alkatokba sorolta.¹⁰³ Digman, Inouye és Norman „nagy ötöse” – a lelkesedés, kellemesség, lelkiismeret, érzelmi stabilitás és kultúra – átfedésben van Hippokratész „négyesével.”¹⁰⁴ Kretschmer az ember testi és lelki alkatát összefüggőnek tekintette, és megkülönböztette a piknikus-kövérkés, az leptoszom-vékony testalkatú, és az atletikus testalkatot, melyekhez különböző temperamentum formákat társított, azonban „az olyan jellemzők, mint a „szánalom”, „bizalmatlanság”, „jótékonyág”, nem kapcsolódhatnak közvetlenül a személy testéhez vagy agyi központjához. Nem reprezentálják a személyiség biológiai alkotóelemeit a genomikus vagy a test-morfológiai összefüggésben.”¹⁰⁵ Jung elméletében megjelenik az introvertált és az extrovertált lelki alkat, mely Barbuto véleménye alapján, jobban mérhető lenne egy ötfokozatú skálán, mint a kétoldalú választással, továbbá azt állítja, hogy „Jung kijelentése az egyéni viselkedés megértésére irányuló szándékai arra utalnak, hogy a személyiség változói léteznek a tudatosság és a tudatlanság különféle szintjein, amelyek vizsgálata megkívánja, hogy mérlegeljék az egyes arányokat.”¹⁰⁶ Sheldon endomorf, mesomorf, ektomorf kategóriái Wiggins interpretációjában csak egy pont, ő megkülönböztette az embereket jellemző alapvető tendenciákat, a jellemző adaptációt, az objektív életrajzot, az énképet, és a külső

¹⁰²International Journal of Strategic Organization and Behavioural Science Series Editor Dr. SIDDHARTHA Sarkar Brown Walker Press Volume 1 Number 2. Autumn 2011, p.16-19.

¹⁰³ GANT, M. (1999). Steiner and the Humours: The Survival of Ancient Greek Science. British Journal of Educational Studies Grant, M. (1999). Steiner and the Humours: The Survival of Ancient Greek Science. British Journal of Educational Studies, 47 (1), p. 56–70.

¹⁰⁴ Peter F. MERENDA (1987) *Toward a Four-Factor Theory of Temperament and/or Personality*, Journal of Personality Assessment, 51:3, p. 367-374.

¹⁰⁵ Ernst KRETSCHMER in: W. ABELW. ENKEL Th. FÜRST et al. *Methodik Genetik des Gesamtperson* Springer-verlag Heidelberg GmbH. Berlin, 1940. p.735-750.

¹⁰⁶ John E. BARBUTO: *A critique of the MYERS-BRIGGS type indicators and its operationalizations of CARL JUNG'S psychological types* Psychological Reports, 1997,80.; p.611-625.

befolyásokat.¹⁰⁷ Freud tudattalanba ágyazott személyiség determinációja is jelentős lehet a személyiség fejlődés vizsgálatában,¹⁰⁸ és az előítéletekben. Horney következtetései alapján, a neurózist nem csak kulturális tényezők okozzák, „ami konkrétan azt jelenti, hogy a neurózist az emberi kapcsolatok zavara okozza.” Horney rámutat arra is, hogy különböző országokban az emberek idegrendszerei sok szempontból különböznek, és ezt csak a civilizációk különbsége képezheti.¹⁰⁹

Egyrészt megállapíthatjuk, hogy az ember lelki tulajdonságainak vizsgálata és esetleges kapcsolata az ember külső jegyeivel, fontos lehet az ember gyógyításában. Mi azonban hinni akarunk abban, hogy egy személy negatív tulajdonságai segítséggel, vagy a nélkül, pozitív irányban megváltoztathatóak. Másrészt megállapíthatjuk, hogy a személyiségvizsgálatok külső jegyek alapján, előítéletek táptalajául is szolgálhatnak. Harmadrészt megállapítjuk, hogy a diszkrimináció vizsgálatában az ilyen jellegű „bizonyítékok” vizsgálata szükségtelen lehet, mert az ember lelki tulajdonságai rendkívül összetettek, a jogi vizsgálat azonban a lelki tulajdonságokat a cselekmény eredménye tekintetében vizsgálja, azt a felelősségben a cselekmény értékelésében szakemberek bevonásával használja fel. Az ember ugyanis akkor sem mentesíthető teljes mértékben hátrányt okozó magatartása következményei alól, ha lelki tényezői erre predesztinálnák, vagy szándéka egyenes, eshetőleges, volt, vagy lenne, vagy egyáltalán nem állt volna szándékában jogtalan hátrány okozása.

2.9 Hátrányos helyzet okainak összefoglalása

A szegénység egy rendkívül összetett társadalmi és gazdasági jelenség, amelynek okai számos és sokszor egymással összefüggő tényezőkre vezethetők vissza. Az alábbiakban részletesen bemutatok néhány fő okot, amelyek hozzájárulhatnak a szegénység kialakulásához és fennmaradásához:

1. Gazdasági tényezők

a) Munkaerőpiac korlátai

aa) Munkanélküliség: Magas munkanélküliségi ráta esetén kevesebb lehetőség van munkakeresők számára, hogy megfelelő állást találjanak.

ab) Alacsony bérek: Olyan helyeken, ahol a munkahelyek többsége alacsony bérezéssel jár, a dolgozók nem képesek elegendő jövedelmet szerezni a megélhetéshez.

b. Gazdasági válságok

ba) Recesszió: Gazdasági válságok és recessziók a munkahelyek elvesztéséhez és a gazdasági bizonytalanság növekedéséhez vezethetnek.

bb) Infláció: Magas infláció csökkentheti a vásárlóerőt, különösen a fix jövedelemből élők esetében.

2. Szociális tényezők

a) Oktatási hiányosságok

aa) Alacsony iskolázottság: Az alacsony iskolai végzettség és a minőségi oktatás hiánya csökkenti az egyének munkavállalási esélyeit és jövedelmi potenciálját.

bb) Iskolai lemorzsolódás: A korai iskolaelhagyás hosszú távú negatív hatásokkal járhat a munkaerőpiacra való belépésnél.

b) Egészségügyi kihívások

¹⁰⁷ Jerry S. WIGGINS: *The Five-factor Model of Personality: Theoretical Perspectives* The Guilford Press New York, London 1996. p.66.

¹⁰⁸ Sigmund FREUD: *Gesammelte Werke. Band 15: Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*. London 1944, p.80.

¹⁰⁹ Karen HORNEY: *Our inner conflicts* Routledge, Abingdon Oxon 1946. p.12.

- ba) Rossz egészségi állapot: Egészségügyi problémák korlátozhatják az egyén munkaképességét, ezáltal csökkentve a jövedelemszerzési lehetőségeket.
 - bb) Korlátozott egészségügyi hozzáférés: Az egészségügyi szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférés hosszú távú negatív következményekkel jár az egyének életminőségére és munkaképességére.
3. Politikai és strukturális tényezők
- a) Elosztási egyenlőtlenségek
 - aa) Jövedelemkülönbségek: Nagy jövedelemkülönbségek esetén a gazdagok és szegények közötti szakadék nő, ami fokozza a társadalmi egyenlőtlenségeket.
 - ab) Vagyoneelosztás: Az egyenlőtlen vagyoneelosztás korlátozza az alacsonyabb jövedelműek lehetőségeit a társadalmi előrelépésre.
 - b. Gyenge szociális védőháló
 - ba) Rendszerszintű hiányosságok: A szegényes szociális ellátórendszer és a megfelelő szociális védelem hiánya tovább fokozza a szegénység kockázatát.
 - bb) Finanszírozási problémák: A szociális programok és segélyek alulfinanszírozása miatt nem tudják hatékonyan támogatni a rászorulókat.
4. Környezeti tényezők
- a) Természeti katasztrófák
 - aa) Földrengések, árvizek, szárazságok: Ezek az események jelentős károkat okozhatnak, tönkretéve az emberek megélhetési forrásait és közösségeiket.
 - ab) Éghajlatváltozás: Az éghajlatváltozás hatásai súlyosan érinthetik a mezőgazdaságot és más természeti erőforrásokra támaszkodó gazdasági tevékenységeket.
 - b. Környezetrombolás
 - ba) Szennyezés: A környezeti szennyezés hosszú távú gazdasági és egészségügyi problémákat okozhat, ami növeli a szegénység kockázatát.
 - bb) A természetes erőforrások kimerülése hosszú távú gazdasági problémákat okozhat, ami növeli a szegénység kockázatát.
5. Kulturális és társadalmi normák
- a) Társadalmi diszkrimináció
 - aa) Faji, etnikai és nemek közötti diszkrimináció: Az ilyen típusú diszkrimináció akadályozhatja az egyének munkaerőpiachoz való hozzáférését és oktatási lehetőségeit.
 - ab) Sztereotípiák és előítéletek: A sztereotípiák és előítéletek tovább súlyosbíthatják a szegénységből való kitörés lehetőségét.
 - b) Kulturális akadályok
 - ba) Hagyományos normák: Bizonyos kulturális vagy vallási normák korlátozhatják az egyének lehetőségeit a munkavállalásra, oktatásra vagy más gazdasági tevékenységekre.
 - bb) Kulturálisan idegen normák átvétele: Bizonyos kulturális vagy vallási normák korlátozhatják az egyének lehetőségeit a munkavállalásra, oktatásra vagy más gazdasági tevékenységekre.
6. Globális tényezők
- a) Kereskedelmi politika: A globális kereskedelmi politikák és gazdasági rendszerek hatással lehetnek a nemzetek belső gazdasági helyzetére, fokozva a szegénység kockázatát a gyengébb gazdaságú országokban.
 - b) Nemzetközi adósság: A nagy nemzetközi adósságterhek rontják az érintett országok gazdasági helyzetét, csökkentve a szociális programok és fejlesztések finanszírozásának lehetőségét.

A hátrányok mögött meghúzódó okok kezelése többdimenziós megközelítést tesz szükségessé,¹¹⁰ amely magában foglalja a gazdasági, társadalmi, politikai, környezeti és kulturális szempontokat. Ennek eléréséhez kulcsfontosságú olyan átfogó stratégiák megvalósítása, amelyek több ágazatot felölelnek, és figyelembe veszik ezeket az elemeket. Az oktatás fejlesztése különösen létfontosságú, mivel társadalmi, gazdasági és környezeti összetevőket foglal magában. A gazdasági, kulturális és kapcsolati tőke közötti kölcsönhatás rávilágít a társadalmi tőke krónikus szűkösségének kölcsönös megerősítésére, ami potenciálisan a szegénység állandósulásához vezethet.¹¹¹ A közösségi tőke, amely magában foglalja a kapcsolatokat,¹¹² a bizalmat, a normákat és a kölcsönös segítségnyújtást, alapvető szerepet játszik a társadalmi kohézióban. A mesterséges intelligencia (AI) pozitívan hathat a társadalmi tőkére, például a kapcsolatok elősegítése és a tudás megosztása révén. Ugyanakkor az algoritmikus torzítás és az adatvédelem kihívásai is figyelmet igényelnek. A mesterséges intelligencia alapú rendszerek etikus tervezése és átlátható működése döntő fontosságú pozitív hatásuk megvalósításához.

III. Az esélybiztosítás magyar történetéről

3.1 Az esélyteremtés a magyar történelemben

Nem értelmezhető az egyenlő bánásmód, a diszkrimináció tilalma, az esélyteremtés megemlézése nélkül.¹¹³ M Mai jogi tartalmának kialakulását nem csupán a nyugati minta, hanem nemzeti gondolkodásunk is elősegítette, oly módon, hogy legnagyobb uralkodóink intézkedései évszázadokra meghatározták az ez irányú jogalkotói gondolkodást.¹¹⁴ A klasszikus esélyteremtés jelentős tartalmi eltérést hordozott a jogvédelem perszónifikációja, az emberek családi életének akkori és mai védelmében. Az esélyteremtést azonban gyakran felülírják, elfedik, módosítják az államérdekek. Különböző elméletek olvasztótégelyének tekinthető tehát az esélyteremtés a magyar történelemben.

3.1.1 Emberséges, békés, idegeneket, gyengéket támogató bánásmódról

Egyes vélemények szerint „a történettudomány nem foglalkozik örök jelenségekkel.”¹¹⁵ Szent István intelmei azonban a történelemben mindig jelen lévő jogviszonyok örök jellegére utalnak. Szent István Dekrétumainak első könyve, melynek első fejezetének 1 §-a, örökérvényű tanácsot ad Szent Imre számára, mikor utal a tudás és a bölcsesség megjelenési formáira: „mit ez élet javára és tisztességére Isten kegyelme adott.” A hatodik fejezet 3. §-ban felhívja Imre herceg figyelmét a soknyelvűség értékeire, mert „Lám, gyöngé és töredékeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország.” Sokerkölcsű ország alatt István az idegenek szeretetét és letelepítését értette.¹¹⁶ A soknyelvűség „tisztelete” odáig vezetett, hogy a magyar nyelv helyett, különösen

¹¹⁰ Denis CELENTANO: *Cooperating as Peers: Labor Justice between Distributive and Relational Equality* Università di Catania – École des Hautes Études en Sciences Sociales Catania, 2019. p.112.

¹¹¹ G. FEKETE Éva-SIPOSNÉ Nándori Eszter: *A társadalom térszerkezete* Miskolc, 2013. p. 122.

¹¹² Bővebben lásd: BERKI Boglárka, MÁLOVICS György: *Városi deszegregáció, társadalmilag heterogén lakóközösségek, társadalmi tőke – egy hazai városi szegregátum felszámolásának tapasztalatai* Tér és Társadalom 34. évf. 2. szám. 2020 p. 48.49.

¹¹³ E forrásban felhasználtam egy korábbi kutatási eredményeim. Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód előképei a magyar közjogban* Jogelméleti Szemle 1588-080X 4. pp 130-148 2023.

¹¹⁴ Itt elsősorban Szent István tevékenységeire gondolok.

¹¹⁵ TRINGLI István: *Erőszak és társadalom a középkori Magyarországon* Magyar Tudomány 183 (2022) 12, 1509–1517 DOI: 10.1556/2065.183.2022.12.1 p. 1510.

¹¹⁶ SZALAI József, BARÓTI Lajos: *A magyar nemzet története* Lampel Róbert (Wodianer Ferenc és Fiai) Császári és Királyi könyvkereskedése, Budapest, 1896-1897.

latin és német lett a nemesség, és a törvényhozás nyelve. Ez azonban azt eredményezte, hogy az írott és beszélt információ értelmezése túlnyomóan a nemesség számára volt elérhető. Szent István Dekrétuma 10. fejezetének 5 §-ban azt tanácsolja: „Légy békességstűró mindenekhez; nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz is, a kik hatalom nélkül szűkölködnek.” Szent István király szeretetteli, „*békés bánásmódját*”, Kálmán Király Dekrétumainak Első Könyve 37. fejezetében a megyén való királyi törvényszolgáltatás említésekor „*emberséges bánásmód*” kifejezéseként tartalmazza: „Akármely ispán megyéjébe ránduljon a király, ottan két megyei bíró kísérje, és ezek igazítsák el emberséges módon a nép között való egyenlenségeket; és őket, ha ellenük zajdul a népnek panasza, ítélje meg a nádorispán.” Az emberséges, békés bánásmód tehát már ebben a korban a bíraskodás alapelve, melyben az emberséges bánásmód: képzett emberek bánásmódja. Szent László király első dekrétumának 32. fejezete hajadon leányon vagy asszonyon való erőszaktevétről szól, és azt az emberöléssel egyenlő mértékűnek tekinti. E védelmet támogatja I. Mátyás első dekrétuma 1. cikkelyének 5 §-a is.

Fontos megemlítenünk, hogy – még a magyar nyelv viszonylagos változatlansága ellenére is – ma, ugyanazon bánásmódokat más névvel illetünk.

3.2 Egyenlő szabadság, bíróságok kölcsönös egyenlősége, igazságosság

II. András 1222. évi törvénycikkei az ország állapotának megjobbítása céljából a nemesek csoportjának a Szent Királyra hivatkozva egyenlő szabadságokat biztosított.¹¹⁷ A törvény előtti egyenlőség elvét azonban nemcsak megerősítette, hanem irányelvet is alkotott, mikor úgy rendelkezett az 1231. évi XVII. törvénycikkben a nádor bírósági jogköréről, azt hangsúlyozva: „A nádor pedig *minden ember felett különbség nélkül ítélkezzék.*” Jól tudjuk, a „minden ember” csak szabad emberekre nemesekre vonatkozott. Az 1298. évi XXIII. törvénycikk a) pontja által Károly Róbert az „*erkölcsös hatalom*” szimbólumát a hatalom erkölcsös személyek általi támogatására váltotta. Ő vezette be a rendelkezést az 1298. évi LX. törvénycikkkel, mely alapján, az officialis (tisztviseelő) vétkéért urának kell helytállnia: „ha bármilyen rendű ember, aki főpapoktól, bárótól vagy bárki mástól tisztséget vagy officiolatust kapott, más vagyonát hatalmaskodva elveszi, akkor az ilyen tisztséget viselő ura a jogtalanságot és kárt szenvedőnek elégtételt köteles szolgáltatni.” „Károly Róbert 1298. évi törvényeiben nem a szolgálat vállalása ellen, hanem a kényszerítés miatt tiltakoztak a nemesek.”¹¹⁸ Uralkodása alatt keletkezett a zágrábi káptalan 1334-es statútuma is, mely szerint a koldulásból élő szegény tanulókat ingyen kellett tanítani.¹¹⁹ A romantikus nacionalizmus korában Magyarországot „Nagy” Lajos uralkodása alatt birodalomként írták le, „amelynek partjait három tenger mosta,”¹²⁰ az Adria-, a Balti- és a Fekete-tenger. Nagy Lajos királynak köszönhetjük a korabeli „*egyenlő szabadság*” (alsó és felső nemesség számára egy és ugyanaz a szabadság) bevezetését a 1351. évi XI. törvénycikk által. Ez a törvénycikk, csak a nemesség körében nivellált. Bonfini Lajost igazságos királynak nevezte, aki álruhában vándorolt alattvalói között, hogy megvédje őket a királyi tisztviseleők önkényétől.¹²¹ Hatalmas lépés volt az emberi méltóság védelmében a

¹¹⁷ BOLLA Ilona: A közszabadság lehanyaglása a XIII. században. (A liber és libertas fogalom az Árpád-korban) II. rész. Történelmi Szemle. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének értesítője. XVII. évfolyam (1974) 1–2. szám. p. 5-6.

¹¹⁸ ROMSICS I. (szerk.): *Magyarország története*. Akadémiai Kiadó 2015. p. 9.

¹¹⁹ KRISTÓ Gyula, MAKK Ferenc. Előszó, Károly Róbert emlékezete. Budapest: Európa Könyvkiadó (1988). ISBN 963-07-4394-9.

¹²⁰ KONTLER, László (1999). *Millennium in Central Europe: A History of Hungary*. Atlantis Publishing House. ISBN 963-9165-37-9.

¹²¹ GUIDÁR, Noémi, SZATMÁRY, Nóra (szerk.). Magyar királyok nagykönyve: Uralkodóink, kormányzóink és az erdélyi fejedelmek életének és tetteinek képes története Hungarian. Reader's Digest. pp. 116–119. ISBN 978-963-289-214-6.

magyar felmenőkkel is bíró Luxemburgi Zsigmond német-római császár és magyar király 1405. évi (II.) IV. törvénycikke – a korábbi hatalmaskodások korlátozásával szemben – mely szerint a hatalmasoknak egyáltalán nem szabad az alábbvalókon erőszakoskodni. A hatalmaskodás tiltásának e formája azonban tartalom nélkül maradt, hiszen azt az újkor beköszöntéig újra meg újra tiltani kellett, tehát az nem érvényesült kellőképpen.¹²² Hunyadi Mátyás – a legenda szerint Luxemburgi Zsigmond unokája¹²³ – 1464. évi XIV. törvénycikke jelentős az egyház és a világiak, pereskedése esetén abban, hogy bíróságoknak kölcsönösen egyenlőnek kell lenniük. Ez az előírás azonban úgy módosult, hogy ügykörök szerint elkülönültek a bíróságok. Különböző ügykörű bíróságok egyenlőségét feltételezni pedig ugyan lehet, de nem érdemes. Nem lehetett a jobbágyoknak igazuk, már csak a kor szelleme miatt sem, mert az jobbágyházhoz vezetett volna. Ebben a korban a társadalmi béke az elnyomók békéjéért aposztrofálható. A „Mátyás halott, elveszett igazság” mondás hamarosan halála után népszerűvé vált, ami arra utal, hogy a közemberek nagyobb valószínűséggel részesültek tisztességes eljárásban Mátyás uralkodása alatt, mint utódai idején.¹²⁴ A társadalmi egyensúly Mátyás után megbomlott a jobbágyfelkelés elbukásával és a jobbágyok költözködési jogának megvonásával. A társadalmi rétegek közötti egyenlőtlenség elmélyült. Talán ezért nevezhetjük e korszakot a reneszánsz előretörése ellenére sötét középkornak.

Nem állíthatom generálisan, hogy az egyenlő bánásmód vagy az esélyteremtés állami monopólium, vagy az csupán az igazságszolgáltatás alapelve lett volna. Inkább azt feltételezem, hogy az egyenlő (irgalmas) bánásmód rendszerelem, melyet több szervezet, és egyház is gyakorolt, például a szegények támogatásában.

3.3 Hagyománytisztelet, igazságos eljárás, belnyugalom

Az egyenlő bánásmód egyik lényeges eleme a hagyománytisztelet Magyarországon, mely II. Ulászló király 1492. évi VI. törvénycikke alapján is igazolható, hiszen a tanácsosoknak, a kancellárnak, kincstárnoknak és egyéb tisztviselőknek magyaroknak kell lenniük, mint Szent László király idejében is voltak. II. Ulászló király harmadik dekrétumának 2 §-a azonban a magyar istentisztelet hagyományát római jogi alapelvekkel elegyíti: „tiszteletesen élni, mást meg nem sérteni, és mindenkinek, a mi az övé, megadni.” A hagyománytisztelet azonban kétélű fegyver: Kinek a hagyományához kell ragaszkodni? Aki régebben bír egy szokást, vagy aki hasznosabb szokást vesz fel? Hiszen a nemzet fejlődését mindkét oldal, külön úton, napirenden tartja. E feltételek alapján az egyenlő bánásmód nem is lenne érthető, azonban az 1492. évi XXXIV. törvénycikk alapján a szolgabírákat minden vármegyében az illető vármegyének jeles és jómódú birtokos nemeseiből kell választani és venni, a kiket annak a vármegyének minden nemese „közösén és egyetértőleg” elfogad. A többség által követett hagyomány tehát üdvözítő lehet? A centralista állam hanyatlásnak indult, melynek kiteljesedése 1526-ban bekövetkezett II. Lajos halálával a Mohácsi csatában. Magyarország széthullott és Habsburg-Oszmán csataterre változott kétszáz évre. A régi magyar alkotmány és a magyar közjog azonban jogilag lehetetlenné tette a Magyar Királyság egy másik államba való beolvasztását.¹²⁵ Erdélyben II. János (János Zsigmond) 1550. évi LI. törvénycikkei az *igazságos eljárás* újszerű módját veti

¹²² TRINGLI, I. (2007): Fehde und Gewalttätigkeit. Vergleich eines germanischen und ungarischen Rechtsinstituts. In: BALOGH E. et al (ed.): Legal Transitions. Development of Law in Formerly Socialist States and the Challenges of the European Union. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 281–286.

¹²³ DÜMMERTH Dezső: *A két Hunyadi*. Panoráma, Budapest, 1985.

¹²⁴ SUGAR, Peter F.; HANÁK, Péter; FRANK, Tibor (eds.). *A History of Hungary*. Indiana University Press. pp. 54–82. ISBN 0-253-20867-X.

¹²⁵ Joshua Toulmin SMITH (1861). Illustrations of the political and diplomatic relations of the independent Kingdom of Hungary; and of the interest that Europe has in the "Austrian Alliance.". London, 1861.. pp. 19–20.

fel, a középkor végén, mert az ügyek fontossági sorrendje helyett azok időrendi sorrendjét kívánja érvényesíteni. János Zsigmond katolikus hitről áttért az evangélikus, majd 1564-ben kálvinista hitre.¹²⁶ Magyarországon azonban az államvallás a katolikus lett. Az egyházszakadással a magyar királyok a katolicizmus védelmében léptek fel, és II. János 1523. évi LIV. törvénycikkében foglaltak alapján a lutheránusok és azok pártfogói megbüntethetők. I. Ferdinánd a karok és a rendek támogatásával az 1563. évi XXXI. törvénycikkkel, a vallásnak és az Isten igaz tiszteletének megtartását az „ezerötszáznegyvennyolczadik, az ezerötszázötvenkettedik és az ezerötszázötvennegyedik évi czikkelyekben a vallás dolgában közösen és egyetértő akarattal elhatároztak, azt úgy általában, mint külön-külön jövőre is rendületlenül és sértetlenül fenntartják.” Rudolf király az 1604. évi XXII. törvénycikkkel Magyarország vallását „a szent római katolikus hitet” „kegyelmesen helybenhagyta és megerősítette.” Vallásszabadságot hirdetett azonban már az 1608. évi I. törvénycikk, mely biztosítja a nemeseknek a szabad vallásgyakorlást, de a 1635. évi XXVI. törvénycikk a keresztyéneket újra keresztelni merészkedő anabaptisták büntetéséről rendelkezett, mely ötszáz birodalmi tallérban kívánta elmarasztalni az újra megkeresztelkedetteket. IV. Ferdinánd 1647. évi XIX. törvénycikke biztosította, a helvét hitvallás szabad gyakorlását is. A vallás szabad gyakorlása generálisan azonban I. Lipót királyhoz köthető, aki az 1681. évi XXV. törvénycikkkel léptette azt életbe. Az 1687. évi XXI. törvénycikk megerősíti az 1681-ik évi 25-ik és 26-ik törvénycikkelyeket, az ország „belnyugalma” javáért. II. Lipót az 1790/91. évi XXVII. törvénycikke biztosította, hogy „a görög nem-egyesültek”, „más honlakosok módjára, Magyarországon és a kapcsolt részekben jószágok szerzésére s birtoklására és minden hivatal viselésére képesek legyenek.” Az 1848. évi XX. törvénycikk az első, mely „bevett vallásokról” nyilatkozik. Ez jogalapot képez a későbbiekben vallás és vallás közötti különbségtétel eltörlésére, hiszen e törvénycikk 2. § alapján „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg.” Az 1849. évi IX. törvénycikk a zsidókról, kimondja az ország hithű lakosai politikai és polgári jogegyenlőségét, azonban a 4. § b) pontja alapján a zsidó vallásúakkal szemben továbbra is létezik diszkrimináció, hiszen a Belügyminiszter feladata, hogy „E törvény foganatosítása azon utasítással tétetik kötelességébe, hogy alkalmas szabályok által, a mózes vallásúak a kézi mesterségek és a földművelés gyakorlására vezéreltessenek.” Vegyes vallásúak házasságában II. Lipót 1790/91. évi XXVI. törvénycikkének 15. pontja, a korszaknak megfelelően különbséget tett leány és fiúgyermek vallásra nevelésnek körében, melyet csak Ferenc József 1894. évi XXXII. törvénycikke oldott fel, a gyermek vallásos nevelésének kérdését a szülő kezébe adva. Ez azonban azt jelenti, hogy a vallások egyenlősége még kétszáz év elmúltával is kérdéses volt. IV. Károly 1916. évi XVII. törvénycikkének 4. §-a rendelkezett csak arról, hogy „Az iszlám-vallás gyakorlása, valamint hitelvei, tanai és intézményei a fennálló törvények korlátain belül a törvényesen elismert vallást megillető jogvédelemben részesülnek.” Úgy tűnik *sensus fidei*¹²⁷ és a hagyományok a jogkövető állampolgárok számára is útmutatók lehetnek.

3.4 Humanizmus, kedvezményes bánásmód, szociális biztonság, gyengébbek védelme

Miksa királynak három fő célja volt: a kereszténység egységesítése, az államszervezet racionalizálása és a török kiűzése. Uralkodását illetően megoszlanak a vélemények: egyesek

¹²⁶ KEUL István (2009). Early Modern Religious Communities in East-Central Europe: Ethnic Diversity, Denominational Plurality, and Corporative Politics in the Principality of Transylvania (1526–1691). Brill. ISBN 978-90-04-17652-2.

¹²⁷ Bővebben lásd: FERENC PÁPA, *Angelus*, 2013. március 17.

azt kudarcnak tartják,¹²⁸ mások szerint humanizmusa, vallási toleranciája, és a művészetek támogatása által sikerült fenntartania korában a törekeny békét.¹²⁹ Fontosnak tartom megemlíteni Miksa király idejében keletkezett 1566. évi XVIII. törvénycikket, mely a karok és rendek általános és részleges fölkeléséről szól. A törvényben ugyanis a karok és rendek kérésüket terjesztik az uralkodó elé, hogy helyzetük a korábbi országgyűlések végzései értelmében ne súlyosbodjék, azonban ez a jogvédelmi igény a nemeseken kívül a parasztságra, az öregekre, erőtlenekekre és a betegekre is vonatkozott. Ezt az igényt és intézkedést tekintem a vallás-független magyar humanizmus első megnyilvánulásának.

A törvény előtti egyenlőség elvének generális értelmezését csak a Pragmatica Sanctio-ról elhíresült III. Károly törvényeiben találjuk, aki lánya örökléséért cserébe megerősítette a magyar nemesség jogait,¹³⁰ és akinek az 1729. évi XXVI. törvénycikkében a bíróságon érdekeltégük hiányában *nem nemes emberek tanúságtétele* is figyelembe vehető lett. II. Lipót 1790/91. évi XLIII. törvénycikke alapján a polgárok s nem-nemeseknek már a föllebbezés joga is biztosított. A fellebbezés joga akkor sem és napjainkban sem jelentett garanciát az egyenlőségre, csak *a lehetőség kiszélesedését*. Az 1790/91. évi XLII. törvénycikk, megszüntette a kínvallatást is, mely az addigi igazságszolgáltatást jellemezte, hiszen ez az „embertelen bánásmód” inkább büntetés volt, minthogy „az igazság kikutatására alkalmas és megfelelő eszközt” nyújtott volna.

Az I. Ferenc József osztrák császár, magyar és cseh király uralkodásának idején keletkezett 1884. évi XVII. törvénycikk, már a felvilágosodott abszolútizmus időszakának jelzője, melynek 113. §-a tartalmazta a nők és gyermekek alkalmazásának módozatára vonatkozó munkarend kifüggesztésére való utasítást. A 116 §-a tartalmazta a 16 évnél fiatalabbak védelmét, valamint azt, hogy a nők szülésük után 4 hétig felmentetnek munkavégzési kötelezettségük alól. E törvény még *egy általános kedvezményes bánásmód* iránti követelményt öntött formába, azonban az 1875. évi XXXII. törvénycikk 18 §-a már az állami alkalmazottak *speciális csoportjainak kedvezményes bánásmódjáról* szól. „A nyugdíjra jogosított óvók, nevelők s tanítók, valamint nevelőnők és tanítónők mindazon törvényes árváinak, kik még a nyugdíjazás előtt kötött házasságból származnak, rendes évi segélypénz biztosítatik, ha azon szülőjük, ki után a gyámpénzt nyerik, legalább 10 beszámítható évig szolgált.” Az 1877. évi XX. törvénycikk az általános értelemben alkalmazott kedvezményes bánásmód hódított teret, mikor a gyámoltak és gondnokoltak jogait kiterjeszti, mert a gyámhatóság feladatait a gyámoltak és gondnokoltak érdekében folytatott eljárásokat részletesen taglalja. Az 1900. évi XVI. törvénycikk a gazdasági munkás- és cselédsegélypénztárról a gazdasági munkások és cselédek szociális biztonságának jelentős mérföldköve. A pénztár baleset, rokkantság, munkahelyi halál, 65 éves kor bekövetkezte esetén jelentős segítséget nyújt a rászoruló pénztárba befizető tagok részére. Az a 1901. évi VIII. törvénycikk a 7 év alatti, az 1901. évi XXI. törvénycikk a közsegélyre szoruló 7 éven felüli, gyermekek menhelyi (lelencintézeti) gondozásáról szól. Megállapíthatjuk, hogy a kedvezményes bánásmód általános és speciális területei egyre inkább lefedik a teljes lakosságot. A humanizmus védelmében született az 1911. évi XIX. törvénycikk is, azonban a nők védelmét csak a nagyipar területén, a 10 főnél több személyt foglalkoztató iparvállalatokra terjesztette ki, törekedve arra, hogy az „iparvállalat” definíciót tisztázza.

Az 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról, az V. fejezetben úgy rendelkezik, hogy a bíróság „szegénységi jogban részesítheti azt a felet is, a ki a perköltséget fedezni nem tudja a nélkül, hogy a saját és azoknak a hozzátartozóinak szükséges tartása sérelmet szenvedne,

¹²⁸ Bővebben lásd: FICHTNER Paula Sutter: Emperor Maximilian II. Yale University Press, 2001. ISBN 978-0300085273.

¹²⁹ Bővebben lásd: MARSHALL Peter (2013). The Mercurial Emperor: The Magic Circle of Rudolf II in Renaissance Prague. Random House. pp. 10–12. ISBN 978-1-4464-2664-7.

¹³⁰ Bővebben lásd: SUGAR Peter F. (1994). A History of Hungary. Indiana University Press. ISBN 025320867X.

a kiknek tartására törvénynél vagy törvényes gyakorlatnál fogva köteles.” 1912. évi LXV. törvénycikk, 51-130. §. kedvezményes bánásmódot alkalmaz az állami szolgálatban álló tisztviselők, az altisztek és szolgák, valamint díjnokok özvegyei és árvái számára. Az 1912. évi XXXV. törvénycikk az állami tisztviselők kedvezményes bánásmódját jelentette a családi pótlék bevezetésével. Az 1912. évi XXXVII. törvénycikk a magyar királyi államvasutak alkalmazottai számára bérlakásokat biztosított. Az 1912. évi LXV. törvénycikk az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szól. Az 1913. évi XV. törvénycikk mely az állami elemi népiskolai tanítók illetményeinek rendezéséről szól, a nők számára előmenetel szempontjából hosszabb várakozási időt állapít meg.

I. Ferenc József 1914. évi XXXVI. törvénycikkét tekinthetjük *az első magyar egyenlő bánásmódot előíró törvénynek* mely a nem állami tanárok, - felső nép- és polgári iskolai, valamint gyógypedagógiai tanítók, - s azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szól. E tc. 44. § kiemeli, hogy „A nőalkalmazottakat a saját személyükre vonatkozó ellátási igényeik szempontjából úgy a jogok, mint a kötelességek tekintetében a férfialkalmazottakkal egyenlőnek kell tekinteni.”

1919-ben a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya 5 § elrendeli „az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. A munkaképteleneket, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, de akiknek az állam munkát juttatni nem tud, az állam tartja el.” Ezt az intézkedést nevezhetjük a *szociális biztonság biztosítása* első állami megnyilvánulásának.

A magyar közszolgálatban a *gyengébbeket védő elv* alkalmazására jó példa a 1920. évi XI. törvénycikk indokolásának 6 §-a, mely megemlíti, hogy „Köztudomású, hogy a jelenlegi nagy drágaság a társadalom minden rétege között legjobban a közszolgálati alkalmazottakat sújtja. Elsőrendű állami és társadalmi érdek, hogy az állam a közszolgálati alkalmazottakon, akik mástól, mint az államtól támogatást nem várhatnak, *a lehetőség legvégső határáig menő módon segítsen.*” Az állam e segítsége készpénzilletmények emelése, főbb élelmiszerek és a tüzelőanyag biztosítása által történhet, „*az által, hogy az állami alkalmazottaknak „az általánosan megállapított mennyiségnél valamivel nagyobb mennyiséget ad és pedig kedvezményes áron.*”

IV. (boldog) Károly lemondása után Magyarországon véget ért a királyok kora. A Horthy korszakban – témánk szempontjából – az 1928 évi V. törvénycikk a kor legjelentősebb jogi szabályozása, mely *a gyermek. és fiatakorúak mellett a nőket is védi munkavállalásuk idején.* Az 1928-as törvénycikkek a kornak megfelelő, de mai szemmel alacsony védelmet biztosítottak a gyermek,- és fiatakorú munkavállalók számára. A nők partikuláris jogvédelme sérülékenységük idejére azonban kielégítő egészségügyi védelmet jelentett, hiszen a szülés előtti szabadság mértéke legfeljebb 4 hét. Az 1928. évi XXVII. törvénycikk 3. cikk, a) és b) pont tartalmazza az 1919-ben keletkezett washingtoni egyezményt, mely lehetővé tette a szülés előtt hat héttel a nők távolmaradását a munkától, illetve szülés után egészségük védelme okán hat hétig nem dolgozhattak. 1928. évi XXVII. törvénycikk 4. cikke alapján, a szülés utáni orvosi bizonyítvánnyal tanúsított betegség miatt tiltotta a női munkavállalók munka jogviszonyának megszüntetését, a hatóság által megállapított időpontig. 1928. évi XXVIII. törvénycikk 3. cikke alapján tiltott volt a családtagok kivételével a nők éjszakai munkavégzése kortól függetlenül. Az 1928. évi XXIX. az üzemi balesetek kárvallottjainak kártalanítását tartalmazó törvénycikk, és a foglalkozási balesetek tárgyában keletkezett 1928. év. XXX. törvénycikk a munkások érdekében keletkeztek Még ebben az évben keletkezett az idegen és a saját honos munkavállalók üzemi balesetének „*egyenlő elbánása*” tárgyában keletkezett 1928. év. XXXI. törvénycikk. és a kereskedelmi munkavállalók és a háztartási alkalmazottak betegségi biztosítása tárgyában keletkezett 1928. év. XXXII. törvénycikk. Még a II. világháború előtt szabályozták az 1937. évi XXVI. törvénycikkal, a napi munkaidő, az évenkénti szabadság, és a

legkisebb munkabér mértékét, valamint azt, hogy a munkaadók és a munkavállalók a vállalati tanácsban egyenlő arányban vegyenek részt.

3.5 Nemzetiségi jogok, nyelvhasználat, hivatalviselés, kulturális identitás, egyenlő elbánás

Mária Terézia 1741. évi XXIX. törvénycikke a görögök, örmények és rácok kereskedése „helyes és kellő módon való” gyakorlásának megfosztását tiltotta. Az 1751. évi XXV. törvénycikk még csak a jászok és kunok kedvezményes, évente történő adófizetéséről rendelkezett. II. Lipót az 1790/91. évi XXV. törvénycikkkel ellenben már királyaitól engedett és megerősített törvényes jogaikban, kiváltságaikban, szabadságaikban és mentességeiket erősítette meg örökre. 1792. évi VII. törvénycikke a közhivatal viselés jogát, magyar területen minden tisztviselő számára a magyar nyelv használatához kötötte. I. Ferenc 1805. évi IV. törvénycikke a magyar nyelv használatát – nyilvánvalóan nem uralkodói indíttatásból – a magyar törvényhatóságok számára kötelezővé is tette. 1830. évi VIII. törvénycikke 4. §-a értelmében ettől az évtől senki sem alkalmazható közhivatalra Magyarországon, aki nem beszél a magyar nyelvet. V. Ferdinánd 1836. évi III. és az 1840. évi VI. törvénycikkei a magyar nyelvet már minden törvényhatóságon kötelezővé tették. Az 1844. évi II. törvénycikk a magyar nyelvet a közoktatásban is kötelezővé tette. Az 1844. évi V. törvénycikk pedig *a nem-nemeseknek is biztosította bármely közhivatalra történő alkalmazását*. I. Ferenc József 1849. évi VIII. törvénycikke a nemzetiségekről, kinyilvánítja a Magyarországon élők jogait számos területen, és nyelvük használatát is, hivatali ügyekben. Az 1868. évi XLIV. törvénycikk kimondja a nemzet egységét, a nemzetiségek egyenjogúságát, annak 27. §-a kimondja: „A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul; valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra, vagy méltóságra való emelkedés akadályául.” A kiegyezés utáni egyik legjelentősebb törvény Magyarországon az egyenlő bánásmód terén kétség kívül az Eötvös féle nemzetiségi törvény, mely I. Ferenc József szentesítésével lehetővé tette a kisebbségi nyelvhasználatot a közjog számos területén.¹³¹ Deák a többféle kisebbségi nyelv hivatalos használatát a relatív igazságossággal kötötte össze,¹³² hiszen az „csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik.”¹³³ Deák a „politikai nemzet” képviselője „fenntartotta annak a lehetőségét, hogy a nemzetiségek külön kulturális identitással rendelkezzenek.”¹³⁴ 1881. évi V. törvénycikk a bírói jogsegély szolgáltatást a Bécsi Egyezmény alapján Belgium és az Osztrák Magyar Monarchia szegényigazolvánnyal rendelkező állampolgárai számára kölcsönösen biztosítja. Az 1868. évi XLIV. tc. alapján az államkormány biztosítja, hogy az országos bírói és közigazgatási hivatalokra a lehetőség szerint a szükséges nemzetiségi nyelvekben jártas egyének alkalmaztassanak, továbbá a 4044/1919. M. E. számú rendelet is, amely, ezen felül a köztisztviselőknek kötelességükké tette, hogy a hatóságok területén élő kisebbségek nyelvét két éven belül sajátítsák el.¹³⁵ Az egyenlő bánásmód megjelenik a nemzetiségek nyelvhasználatának lehetőségében is, hiszen a magyar államnak sohasem volt célja, hogy a nemzetiségeket megfossa saját nyelvük használatától, ezért igyekezett a méltányosság és a lehetőségek figyelembe vételével más nemzetiségek érzelmeinek megfelelően cselekedni.¹³⁶ Az 1907. évi XXVI. törvénycikk értelmében a szaktanítók és szaktanítónők állami tisztviselők

¹³¹ 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.

¹³² Vö. *A mi Alkotmányunk* Egyed István 1943. (Patyi András) Dialóg Campus 2016. p. 12.

¹³³ 1868. évi XLIV. törvénycikk, preambulium.

¹³⁴ GÁNGÓ Gábor: Az 1868. évi nemzetiségi törvény és következményei *Korunk* - 3. folyam, 20. évf. 5. sz. (2009. május).

¹³⁵ 1924. évi II. törvénycikk indokolása a közhivatalokban a kisebbségi nyelvek ismeretének biztosításáról.

¹³⁶ Bővebben lásd: 1879. évi XVIII. törvénycikk indokolása a magyar nyelv tanításáról a népoktatási intézetekben.

voltak. Ebben az időben nem érvényesült még az egyenlő bánásmód elve: „Külön csoportot képeznek fizetés tekintetében az állami gazdasági ismétlőiskoláknál alkalmazott szaktanítók és egy másik külön csoportot az ugyanott alkalmazott szaktanítónők...” Előbbiek illetménye 14-16 %-kal magasabb volt, mint az utóbbiaké. A Tanácsköztársaság 1919-ben keletkezett, utóbb megszüntetett alkotmányának 14 § alapján „A Tanácsköztársaság nem ismer faji vagy nemzeti különbséget. Nem tűri a nemzeti kisebbségek bármilyen elnyomását és nyelvük használatának bárminő korlátozását. Mindenki szabadon használhatja anyanyelvét és minden hatóság köteles a Magyarországon használatos nyelvek bármelyikén kiállított hozzátartozó beadványt elfogadni s mindenkit saját anyanyelvén meghallgatni és vele tárgyalni.”

Az 1920. évi XXV. törvénycikk 3 § az egyetemre való beiratkozás tekintetében megköveteli, hogy „Az engedély megadásánál a nemzethűség és az erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenc tizedrészét.” Itt is tetten érhető, hogy a népességszám alapján történő arányosítás, közvetlen diszkriminációhoz vezethet, annak ellenére, hogy Trianon után Magyarország többnemzetiségű államból quasi egynemzetiségű állammá vált.¹³⁷ *Horthy 1921. évi XXXIII. törvénycikkének 58. cikke a Magyarországon élő nemzetiségek számára számos jogot biztosított:* „Minden magyar állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.” Azoknak a magyar állampolgároknak, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi magyar állampolgár.¹³⁸ Tehát joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják, és vallásukat szabadon gyakorolják.” E törvénycikk állampolgárok és államok közötti *egyenlő elbánást* említ. Horthy kormányzósága alatt a magyar állam tehát a kisebbségi jogok gyakorlati érvényesülésének érdekében vállalta a közhivatalokban is a kisebbségi nyelv használatának biztosítását.¹³⁹

3.6 Nők, édesanyák, özvegyek, gyermekek jogai, klasszikus esélyteremtés

Szent István Dekrétumaiban olvashatjuk: „Akarjuk nyilván, hogy az özvegyeknek és árváknak is legyen részök a mi törvényünkben, ily ok alatt: ha valamely özvegynek fiai, leányai maradnak, és azokat nevelni, mind éltiglen velek lakni fogadkozik, legyen a mi engedelmszólásunkból hatalma, hogy azt mívelhesse, és senki új házasságra ne kényszerítse őtet.”¹⁴⁰ *Ezt az elvet tekinthetjük a gyengébb fél gyermekekre vonatkozó védelem elve első lépcsőfokának.* Mátyás király 1486. évi XXVII. és az 1492. évi LXIV. törvénycikkei alapján a hitbér minden házasságban, még a paraszti származásúaknak is járt, még annak is, akinek férje „törvényesen kivégzendő.”¹⁴¹ A hitbér intézményét az állam azért ismerte el, hogy a házasságban gyengébb fél, a nő vagyoni helyzetét erősítse, azonban a viszont hitbér a férj javára is szólhatott.¹⁴² Werbőczy az 1514-ben keletkezett Tripartitumban megjelöli, hogy mindenkinek egyenlő a szabadsága és megszerzése azokban a dolgokban, „melyek a levegőben, a földön és a tengerben találhatók.” Említi a fiúk és nők egyenlőségét az öröklésben, városi polgárok és nemesek egyenlőségét az adózásban. Werbőczy említi a Szent Koronával

¹³⁷ ROMSICS Ignác Trianoni békeszerződés Helikon, Budapest, 2020. p. 181-183.

¹³⁸ Magyar Kisebbség I. sz. 1. évf. (1995) [1. sz.]

¹³⁹ Bővebben lásd: 1924. évi II. tc. indoklásában a kisebbségi nyelvek közhivatalokban történő biztosításáról.

¹⁴⁰ Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve 24. Fejezet az özvegyekről és árvákról, preambulum.

¹⁴¹ HORVÁTH Attila: *Magyar állam- és jogtörténet.* Budapest, NKE, 2014.

¹⁴² <https://index.hu/velemeny/2023/06/30/koves-slomo-publicisztika-horthy-miklos-bano-attila/>.

kapcsolatban a történeti alkotmányt, melybe Rudolf az 1597. évi XXVIII. törvénycikkben például az egri árvák és özvegyek vagyona letartóztatóinak a büntetéséről szól.

Gyermeki jogok tekintetében jelentős IV. Ferdinánd által alkotott 1647. évi CV. törvénycikk, mely rendelkezik arról, hogy a törvényes és közvetlen utódok vagy örökösök jogait az özvegygel szemben is meg kell védeni. *Ezt az elvet tekinthetjük a gyengébb fél gyermekekre vonatkozó védelem elve második lépcsőfokának.* I. Lipót 1655. évi XXIV., és 1655. évi XXV. törvénycikkei eljárási törvények, melyek tartalmazzák, miképpen kell eljárni a gyermek érdekében a gyámok és gondnokok ellenében, a törvényes rend érdekében. Az 1687. évi XI. törvénycikk a házastársak között elhalásuk esetén egyenlő bánásmódot tanúsít a gyermekek javára: „Mire nézve az összes karok és rendek közakaratóból végezték, hogy ilyen házastársak közt, a fentebb irt esetekben, a javakban s ingóságokban kölcsönös, viszonos és egyenlő örökösödést tartsanak szem előtt; egyenlőképen ezt kívánván a házastársi közösség is.” *Ezt a bánásmódot nevezhetjük a gyermekek érdekében tanúsított egyenlő bánásmód harmadik lépcsőfokának.* III. Károly 1715. évi LXVIII. törvénycikke meghatározza az árvákról s azok gyámjairól és gondnokairól való intézkedés módját. 1723. évi CV. törvénycikke a gyermekek nevelésében s oktatásában gondot fordít a hanyagabb szülőkre vagy gyámokra, hogy a gyermekeket ne rejtsek el, továbbá, az ifjúság oktatásáról s kiképzéséről, és az elszegényedett családok segélyezéséről is rendelkezik. Láthatjuk tehát, hogy a felvilágosult abszolútizmus nem Mária Teréziával vette kezdetét Magyarországon.¹⁴³ Mária Terézia 1764/65. évi XXVI. törvénycikke nemcsak a gyámoltak vagyionkezeléséről, hanem a gyámoltak „tisztességes tudományok” erkölcsös tanulására, és a gyám beszámolóra való kötelezéséről is szól. II. Lipót 1790/91. évi XV. törvénycikke az ifjúság „nemzeti nevelésében” a köztársadalom jólétét látta. I. Ferenc József 1874. évi XXIII. törvénycikkének 1-2 § alapján is a nők teljes korúakká csak férjhez menetelükkel, vagy 24. életévük betöltésével váltak. Ez kihatott házasságkötési jogukra is, mert az 1894. évi XXXI. törvénycikk 129. § alapján a nő 24. életéve betöltéséig a házasság megtámadására vonatkozó szabályok alkalmazásában „kiskorúakkal egyenlő elbánás alá esik.” Gyengébbeknek szóló kedvezményről szól az 1875. évi XXXII. törvénycikk 13. §-a, mely alapján „A nyugdíjra jogosítottnak attól független, hogy feleségének, vagy férjének következett be a halála „évenkénti rendes özvegyi segélyt kap, ha férje legalább 10 beszámítható éven át szolgált és legalább egy éven át élt vele házasságban.”

A huszadik század elején az állam a gyengék védelmének elvét nemzetközi szinten is előmozdítja. Az 1891. évi XV. törvénycikk indokolása azonban tartalmazza a női jogok egy korai elismerését a gyermekek tekintetében. Fontosnak tartja ugyanis a jogalkotó a nők közreműködésének belevonását a kisdédóvó és menedékházakat felügyelő hatóságok tevékenységi körébe.” I. Ferenc József 1891. évi XV. törvénycikke az 1828-óta fennálló 3-6 éves korúakra vonatkozó kisdédóvást jogszabályi úton is előírta. Azonban a szegény és a módosabb gyermekek óvása között különbséget tettek, mert az állandóan működő óvodákban és menedékházakban a testi és lelki fejlődést, míg a szegény községekben – bár azok erkölcsi testületek – a nyári menedékházakban inkább csak a testi ápolást írták elő. Az óvónői pályára való felvételt e törvénycikk ugyanakkor 18 és 40 éves kör között tette lehetővé. 1911. évi XXIII. törvénycikke és a 1912. évi II. törvénycikke a gyermekek védelmének elvét, az 1912. évi LII. törvénycikke a teljes korúak gyámságát emelte nemzetközi szintre. *E törvénycikkeket tekinthetjük a gyermekek és fiatalok védelme, negyedik lépcsőfokának.*

A Tanácsköztársaság 1918. évi I. néptörvénye a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogokról elismeri a nők választójogát – ami a férfiakkal szemben – feltételül szabja számukra bármely hazai élőnyelven írni, olvasni tudást. E törvény kizárja a választójogból azokat a személyeket, akik közsegélyből élnek. Az 1918. évi III. néptörvény

¹⁴³ Bővebben lásd: H. BALÁZS Éva, MAKKAI László (szerk.) Magyarország története. 1526–1790. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1962., STIPTA István Az abszolútizmus és a felvilágosult abszolútizmus államszervezeti jellegzetességei Bíbor, Miskolc, 2001.

biztosítja a nők számára az esküdtbíróként működést is. Horthy kormányzása idején keletkezett az 1925. évi XIX. törvénycikk, mely az 1904. évi május hó 18-án kelt nemzetközi megállapodást és az 1910. évi május hó 4-én kelt Párizsban kelt nemzetközi egyezményt hirdeti ki, melyek célja a nőkkel és gyermekekkel történő kereskedelmének visszaszorítása.

A korszellemnek megfelelően, hogy már 1928-ban, Horthy kormányzósága idején a szülőtelen árvát és az atya nélküli árvát egyenlőnek tekintik. Az egyenjogúság elvét hirdeti az 1935. évi VI. törvénycikk a közoktatásügyi igazgatásról, az erkölcsi és nemzetnevelés egysége érdekében.

3.7 Vallási diszkrimináció, és feloldása

Jóllehet a *törvény előtti egyenlőség* elve II. András által 1222-ben az Aranybullában megerősítést nyert, az 1231. évi XXXI. törvénycikk a zsidókat és szaracénokat kivette a tisztviselés bárki által való betöltésének lehetősége köréből. A kivétel a közbiztonságra való hivatkozással történt. Rudolf király is, mint Mátyás király, a reneszánsz kor embere volt, aki híres volt vallási toleranciájáról, még a zsidókkal szemben is.¹⁴⁴ E tolerancia azonban politikai okokon nyugodott, hiszen a belső béke feltétele volt a törökökkel szembeni hatékony ellenállásnak.¹⁴⁵ II. Ferdinánd (1619-1637.) a katolicizmus visszaállítását képzelte el az egész német-római birodalomban, ennek eszközéül Magyarországon Bethlennel békét kötött, és Pázmány Péter támogatásával a katolikus gróf Esterházy Miklóst nevezte ki nádorrá.¹⁴⁶ IV. Ferdinánd az 1649. évi LXXIX. törvénycikkkel a zsidók vámok kezelésétől való elmozdításáról rendelkezett. Az 1723. évi XV. törvénycikk a zsidók vámoktól való elmozdítását megerősíti. 1729. évi XIX. törvénycikk a zsidókat már a Szentgyörgyi végvidékről, mint Dalmát-, Horvát- és Szlavonország egyéb helyeiről is elmozdítani rendeli. A 1741. évi XXIX. törvénycikk a zsidók borral való kereskedését tiltja. II. József 1790/91. évi XXXVIII. törvénycikke a zsidókról fenntartja a szabad királyi városoknak a zsidókat érintő egyes kiváltságait. A vallási háborúk a XVII. századot uralták, és csak a XVIII. század végére konszolidálódott számos vallási közösség helyzete. Jóságos Ferdinánd az 1840. évi XXIX. törvénycikkkel a zsidók számára biztosította szabad költözködési, vállalkozási, tudományos tevékenységük jogát. Csak az 1895. évi XLII. törvénycikk nyilvánítja az izraelita vallást bevett vallássá. Az 1895. évi XLIII. törvénycikk a vallásokat szabadon gyakorolhatónak nyilvánítja, azonban a 6. § alapján „A latin, a görög és az örmény szertartású katolikus, az evangélikus református, az ágostai hitvallású, evangélikus, a görög-keleti szerb és görög-keleti román, valamint az unitárius egyházakra és hívekre, - nemkülönben az izraelitákra vonatkozó törvények és jogszabályok változatlanul fentartatnak.” A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmányának¹⁴⁷ 1919-ben keletkezett 11. § alapján, „A dolgozók igazi lelkiismeret szabadságát azzal védi a Tanácsköztársaság, hogy elválasztja teljesen az egyházat az államtól, az iskolát az egyháztól. Vallását mindenki szabadon gyakorolhatja.” Horthy zsidókkal kapcsolatos ellenszenvé azonban már az 1920-as évek elejét megelőző időszakban is tetten érhető, Bodó Béla *The White Terror – Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921* című művében. Bodó Routledge kiadónál 2019-ben megjelent hiánypótló művében kimutatja, hogy „a Nemzeti Hadsereg tiszti különítményei által 1919 augusztusában levezényelt

¹⁴⁴ MARSHALL, Peter (2006). *The Magic Circle of Rudolf II: Alchemy and Astrology in Renaissance Prague*. ISBN 0-8027-1551-6.

¹⁴⁵ Bővebben lásd: RÁCZ Lajos: Vallási türelem Erdély-és Magyarországon, XVI,-XVII. század Protestáns Szemle (1934) p. 198-204.

¹⁴⁶ Robert L. BIRELEY (2014). *Ferdinand II, Counter-Reformation Emperor, 1578–1637*. Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-06715-8.

¹⁴⁷ Belügyi Közlöny, 1919/31. 1078-1079. o.

terrorakciókat nem kis részben éppen a zsidókkal szemben folytatták, leginkább az ország azon területein (Somogy és Fejér vármegyében), ahol a proletárdiktatúra korábbi terrorja nem volt jelentősnek tekinthető. Horthy az önkényes kivégzések, kínzások, fosztogatások civil elkövetőinek és az őket felbujtó tiszteknek is amnesztiát adott.”¹⁴⁸ A magyar első zsidótörvényt¹⁴⁹ követte Németország után¹⁵⁰ a második zsidótörvény, mely felülreprezentált csoportról beszél. A törvénycikk indokolása szerint a numerus clausus-ra azért volt szükség, mert: „a tapasztalás szerint az országnak főiskolát végzett emberekből való szükségletével sem állott arányban, azt bizonyítja, hogy a szellemi proletáriátus növekedésének megakadályozása szempontjából is szükség van a főiskolai hallgatóság számának korlátozására.”¹⁵¹ E törvénycikk a női hallgatók felsőfokú tanulmányait is korlátozta: „A törvényes rendelkezések szerint nőhallgatók csak a tudományegyetemek orvosi és bölcsészeti (bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, valamint mennyiségtan-természettudományi) karaira vehetők fel rendes hallgatóknak.” A két világháború közötti időszakot súlyosabb állami diszkrimináció is követte, melyet az 1938. évi XV. törvénycikk is reprezentál a zsidó emberek vallási és faji megkülönböztetése kapcsán. A zsidó emberek megkülönböztetése évezredek óta napirenden van.¹⁵² A strukturális diszkrimináció mentén további korlátozások is követhetőek a zsidók közéleti szerepvállalására, az 1939. évi IV. törvénycikkben, házasságukra tekintettel. Bárdossy-kormány az 1941. évi XV. törvénycikkben – ma már megmosolyogtató, akkoriban véres valósággal bíró – „házasságkötési tilalmat tervez a nemzet szempontjából nemkívánatos vérkeveredés meggátolására.” Kállay-kormány az 1942. évi XV. törvénycikkkel tiltotta a zsidók jogügylettel vagy árverés útján mező- vagy erdőgazdasági ingatlan, kis- és nagy- községben pedig egyéb ingatlan szerzését is. Ezzel szemben áll a korabeli kijelentés, mely szerint a magyar államelmélet biztosította a nemzetiségek számára a teljes jogegyenlőséget, és az azonos mértékű jogvédelmet.¹⁵³

3.8 Partikuláris egyenlőség, idősök, sérültek szociális biztonsága

Az 1885. évi XI. törvénycikk értelmében az állami tisztviselőkkel, altisztekkel és szolgálakkal egyenlőknek tekintendők azon tisztviselők, a kik állam központi vagy területi szerveiknél, illetve állami tulajdonú vállalatoknál dolgoztak, azonban az állami mezőgazdaságoknál, az erdészethél, a lótenyész-intézeteknél s a vesztég intézeteknél polgári minőségben alkalmazott altisztek és szolgálak, nemkülönbön börtönörök, fogházörök és fegyörök, az út- és hídmesterek, folyamfelvigyázók, útkaparókra és örökre eltérő rendelkezések vonatkoztak. A bányá- vagy erdészeti társládákhoz járulóknak nyugdíjazására szintén nem e törvénycikk vonatkozott. A hadsereg, haditengerészet, honvédség és népfölkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról a 1887. évi XX. törvénycikk rendelkezett. Az 1892. évi XXX. törvénycikk indokolása az állami tisztviselők nyugdíjazásáról szóló 1885. évi XI. törvénycikk tartalmazta a bírók különböző korban történő kötelező nyugdíjazását. Míg alsóbb bíróságokon a nyugdíjkorhatár a tisztviselőkkel megegyezően 65. év betöltése volt, addig azt a curián dolgozó bírák esetében a nagyobb gyakorlatra hivatkozva a 70. életév betöltésével határozott meg. A tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónők és tanítónők nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról e törvénycikk hatálya alá nem tartozott, arról az 1894. évi XXVII. törvénycikk rendelkezett. Nyugdíjazás szempontjából a 1912. évi

¹⁴⁸ <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-1324.html>. Letöltés: 2023.

¹⁴⁹ 1920. évi XXV. törvénycikk.

¹⁵⁰ Reichsgesetzblatt (RGB, 1934).

¹⁵¹ Bővebben lásd: 1920. évi XXV. törvénycikk indokolása.

¹⁵² Bővebben lásd: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-experiences-and-perceptions-of-antisemitism-survey-summary_hu.pdf.

¹⁵³ Bővebben lásd: 1941. évi V. törvénycikk indokolása a nemzetiségi érzület büntetőjogi biztosításáról.

LXV. törvénycikk alapján „egy tekintet alá estek” az állami tisztviselők, az altisztek és szolgák. 1912. évi LXV. törvénycikk, 44. §. 11-12. pont, ill. 46-47 §. alapján „A már folyósított nyugdíjat, lakbérnyugdíjat, és nyugbért be kell szüntetni” ha a tisztviselő, altiszt és szolga nem napidíjas, vagy napibéres minőségben újból állami, vagy az államival egyenlőnek tekintendő, vagy törvényhatósági állásba lép. 1912. évi LXV. törvénycikk, 33. §. alapján a napszamosok és munkások nyugbérezése mindig véglegesen történik, ezért az újbóli munkába állásuk nyugdíjazásukat nem érintette. Az 1925. évi XLVIII. törvénycikk a rokkantak ellátására adót vezetett be, melyet minden nem rokkant 20 és 50 év közötti férfinak meg kellett fizetnie. Horthy kormányzósága alatt „1928 után minden munkaviszonyban eltöltött idő nyugdíjjogosultságot teremtett.”¹⁵⁴

Mindezek után állíthatjuk, hogy a gyengébb fél védelmének elve – bár az az erősektől származott – nem gyökértelen a magyar jogban.

3.9 Pozitív intézkedések történetéről Magyarországon

Pozitív intézkedések és a szegényügy, aligha választható el bármely ország történelmében. Előnyben részesítést (privilégiumot) kezdetben uralkodók biztosíthattak alattvalóik számára, majd e pozitív szerepet átvették más állami konglomerátumok, majd az egyházak és civil szervezetek.¹⁵⁵ Igazolni látom Posner véleményét, mely szerint, „tökéletlen formában léteztek egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség irányába ható policentrikus jogi előírások,¹⁵⁶ már a zsidó-keresztény vallási előírások¹⁵⁷ megjelenése előtt is, például szokásjog, céh jog és kereskedelemjog formájában.”¹⁵⁸ Kmoskó szerint is, a gyengék védelmének elve megelőzte az emberi élethez és méltóság biztosításához nélkülözhetetlen általánosan érvényesülő jogot is.¹⁵⁹ A hatalom birtokosa, legyen az fáraó, vallási vezető, az arisztokrácia, császár, vagy király, igyekezett hűbéresei anyagi és erkölcsi megsegítésére sietni, és ez a segítség független lehetett egyetlen vallástól. Úgy gondolom, a hatalom birtokosa a minden ember legféltebb kincsének, a jövő generációjának érdekében, a társadalom alapvető értékének a családnak az érdekében járt el, de különösen azok érdekében, akik a társadalom felső rétegét vagy a „szolgáló rendet” alkották.¹⁶⁰ Ennen szerint, a megcsonkult család megsegítése partikuláisan érvényesült a társadalom szövetében, a védelem terjedelme a hatalom birtokosától függött, a védelem intenzitása pedig változott.¹⁶¹ Oetker szerint, az írásbeliség kialakulása hatott a látens jog ellenében, a „segítés” intézményesülésére, az ahhoz tartozó látható, maradandó és könnyen ellenőrizhető információhordozás által. A gyengék védelme idővel kiterjedt az alacsonyabb státuszú lakosságra, a mesteremberek családjára, majd a társadalomban általánosan elfogadottá vált. A privilégium nyújtásának intézménye gyakran kettős célú volt, támogatás nyújtása a

¹⁵⁴ Bővebben lásd a 11/1991 (III.29.) AB határozatban.

¹⁵⁵ Bővebben l. MAKKOS Nándor Esélyegyenlőség, egyenlő bánásmód az állam szociálpolitikájában Jegyző és Közigazgatás 21 23-27. (2019).

¹⁵⁶ A törvényes vagy törvényi jog egy jogalkotó vagy jogalkotó testület által meghatározott írásos törvény, az igazságszolgáltatás végrehajtó vagy közjogi törvénye által kihirdetett szabályozási jog. Ez kiegészíti a létező orális vagy a szokásjogot.

¹⁵⁷ 5 MÓZES 10:18; 2 MÓZES 1:17.

¹⁵⁸ The Jurisprudence Of Polycentric Law The University of Chicago School of Law A Paper Submitted to Professor Richard A. POSNER In Accordance with the Requirements of 482: Jurisprudence & 499: Independent Research by Tom W. BELL Chicago, Illinois August, 1992 <http://www.tomwbell.com/writings/JurisPoly.html> Letöltés: 2018. október 29.

¹⁵⁹ KMO SKÓ Mihály, *Hamurabbi törvényei* Ajtai K. Albert Kolozsvár, 1911. 172. §.

¹⁶⁰ Athéni alkotmány 2. szakasz 1. mondat, Tizenkét táblás törvények, Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve 24. Fejezet az özvegyekről és árvákról 1231. évi XXIV. törvénycikk az özvegyek védelméről, Married Women's Property Act 1870.

¹⁶¹ Edith ENNEN: *Frauen in Mittelalten* Sechte auflagen Verlag C.H. Beck München 1999. p. 136.

rászorulóknak, ugyanakkor az erősebb pozícióban lévő helyzetének gazdasági és politikai megszilárdítása.¹⁶²

Szervezett állami szegényügyről Magyarországon az 1800-as éveket megelőzően nem beszélhetünk. Bár a feudalista rendszerben a földesúr biztosított a cselédek számára, például orvosi ellátást, ilyen irányú jogi kötelezettsége azonban nem volt. Feudális abszolútizmust hirdető uralkodók teremtették meg a Magyar állami intézményrendszer alapjait, (egészségügy, oktatás, hivatali rendszer). Az állami intézkedések, egyenlőtlenségeket bizonyos társadalmi rétegekben próbálták az 1880-as évektől a rendszerváltásig kiküszöbölni, több- kevesebb sikerrel, nemegyszer kollektív szabadságjogok megsértésével. Egyesületek alapítását például megtilthatták, ha azt veszélyesnek ítélték az államra nézve.¹⁶³ Mária Terézia 1773-ban kelt rendeletében olvashatjuk: „Azon tényezők közt, melyek alkotmányos államban a nyilvános életre kiváló befolyást gyakorolnak, alig létezik hatályosabb, mint az egyesülés, mely a közélet ébresztése és fejlesztése által azt nagymértékben mozdítja elő, - az ezen üdvös működéssel való visszaélés azonban veszélyeztetni nem csak ezen cél elérését, de veszélyessé válhatik magára az államra is. (...). Fölvívom ennél fogva a törvényhatóságot, hogy a területén eddig létező, valamint az ezen túl törvényesen alakulandó összes egyletek működése és eljárása felett szigorúan őrködjék, s különösen arra nézve is erélyesen felügyeljen, hogy azok mindenkor láttamozott alapszabályaik korlátain túl ne menjenek.”¹⁶⁴

A kiegyezés előtti, de főleg a kiegyezés utáni Magyarországon meghatározó helyzetet foglaltak el a szegényügyben az egyházi és a civil szervezetek tevékenységei. Az első világháború előtt állami szegénygondozásról Magyarországon aligha beszélhetünk, azonban voltak kivételek. Kecskeméten, 1877-ben a város szegényházat bérelt, hogy mentesítsék a várost a koldusoktól, mert a szegénység két irányba ható erő, lehet rugója a fejlődésnek, de lehet indító oka, szülője a nyomornak, bűnnek, gyűlöletnek, alattomoságnak, tehát fő gátlója a haladásnak.¹⁶⁵ Szegények gondozását a városban a XII. században letelepített Ferences Rend végezte. Járványok idején is helyt álltak, segítséget nyújtottak 1740-ben a pestis járványban, illetve az 1832-es kolera járvány idején. A városban 1898-ban alakult meg a Katolikus Népszövetség. Munkájuk során kifejezetten törekedtek a falusi és városi szegények gondjainak megoldására. Az 1919-es Tanácsköztársaság után még inkább közéleti szereplővé vált a keresztény szociális gondolkodás, a pápai körlevél alapján.¹⁶⁶ Az első világháború után az állami szervek fokozatosan vettek át egyházi szociális szolgáltatásokat, hol erőszakos megszüntetéssel, hol törvényi rendelkezésekkel. Az Egeri Norma által az egyház összekapcsolta az önkéntes társadalmi mozgalmat az egyházi karitatív munkájával. Az 1920-as években „3 millió koldus országa” volt Magyarország. P. Oslay Oswald ferences tartományfőnök indította el a kis közösséget, Páhok Mária Franciska, és Kroumann Mária Magdolna segítségével, ferences világi rendi lányokból. Oswald atya felismerve korának szükségletét, az a társadalmi kihívás foglalkoztatta, miként lehetne megoldani a szegények és elesettek ügyét. Ennek a munkának fő szervezői és lebonyolítói a szegénygondozó nővérek voltak, akik csak Krisztusnak kívántak szolgálni, felkarolva a társadalom legszegényebbjét: koldusokat, hajléktalanokat, öregeket és mindazokat, akiknek senkijük nem volt, akik kiszolgáltatottak voltak.¹⁶⁷ Kecskeméten például az Angol Kisasszonyok Iskolája 1917-ben kezdte meg a működését. Megszervezésre került többek között a Katolikus Legényegyletek Országos

¹⁶² Prof. Dr. Hartmut OETKER és Prof. Dr. Ulrich PREIS *Recht der Gleichbehandlung von Frauen und Männern in der Europäischen Union* Forkel Verlag 1996. p. 20.

¹⁶³ A m. kir. belügyminiszternek 1873. apr. 29-én 1394. sz. a. kelt, valamennyi törvényhatósághoz intézett rendelete, az egyesületek ellenőrzése tárgyában.

¹⁶⁴ Bővebben lásd: Mária Terézia, Ratio Educationis.

¹⁶⁵ Forrás: Kecskemét városának 1872-ben kelt közgyűlési határozata.

¹⁶⁶ XI. Pius pápa QUADRAGESIMO ANNO című enciklikája 1931, ACTA APOSTOLICAE SEDIS XXIII (1931) Fordította: Dér Katalin.

¹⁶⁷ <http://www.szegenygondozo.ofm.hu/kozossegunk-1.htm> Letöltés 2019.01.02.

Testülete, Egyházközségi Munkás Szakosztályok szervezete, a Katolikus Ifjómunkások Egyesülete, valamint a Katolikus Asszonyok és Leányok Szövetsége. A Diákkaptár tagjai hulladékot dolgoztak fel, melyet eladtak és a bevételeket jótékony célra fordították. Az Órangyal mozgalom a felsőbb osztályok tanulói között szerveződött, melyek a rászoruló tanulókat segítették. Szent Erzsébet Egyesület az árvákat támogatta, ruhával, cipővel és tandíjmentességgel. A Sarlós Boldogasszony Szent Rita Kongregáció 1919-ben alakult, mely a gazdálkodó leányokat fogta össze, gondozást végeztek temetőben és kórházakban. Az egyesületeket 1946-47-ben oszlatták fel, az Angol Kisasszonyok iskolája 1948-ig működhetett. A Piarista Rendház és Gimnázium, melyet Gróf Koháry István alapított 1743-ban, nem szűnt meg a szocializmus időszaka alatt sem. Az Assisi Szent Ferenc Leányai Társaság kórházi gondozást végzett 1950-ig. A Jópásztor Nővérek Társasága 1925 és 1948 között működött. „Megtévedt” leányokat fogadtak be, ma úgy mondanánk: devianciákkal élőket gondoztak. A Jézus Szíve Nép Leányai Társaság. 1928 és 1950 között működött, felkutatták a „szemérmes szegényeket” és leveleket és csomagokat küldtek nekik. A katolikus egyház segélyszervezete, a Karitás 1938-ban alakult meg országosan, Kecskeméten is, mely ma is működik.¹⁶⁸ A történelem kereke azonban körbefordult. A szegénypolitika államosítása után, a hátrányos helyzetű személyek gondozását a rendszerváltás után ismét egyre nagyobb hányadban vették át egyházi és civil szervezetek.

A községi törvény alapján „A mennyiben a jótékony intézetek segélye és egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására elegendő nem volna, a község a helyi viszonyokhoz képest gondoskodni tartozik a községben illetékes mindazon szegények ellátásáról, kik magukat közsegély nélkül fenntartani egyáltalában nem képesek. Ha ez ellátás csak a községi lakosok rendkívül súlyos terheltetésével alkalmazható: a község kivételesen a törvényhatóságnak, s ha ez sem bírná, az államnak veheti igénybe segélyét.”

Köztudomású, hogy az 1948-as választások után a kommunista ideológia a munkás paraszt osztály „érdekeit” preferálta, ebben az időszakban a vallásosság, valamint az értelmiség, illetve a „kulák” parasztság érdekei generálisa háttérbe kerültek. A szocialista Magyarország számos intézkedést tett az oktatás, lakhatás, foglalkoztatás terén, melyek hivatottak voltak szolgálni a társadalmi egyenlőséget. Köztudomású az is, hogy a tervezési rendszerben a munkanélküliség állami elismerése nem létezett, mert azt törvényben tiltották. Tanyán élők szociális ellátása a 1970-es évek előtt nem volt biztosított. A „TSZ nővérek” csak az „új gazdasági mechanizmust” követően jelentek meg a vidéki területeken. A gyakran tanácsai rendszer által létrehozott időotthonokhoz kapcsolódó szociális szolgáltatásokat tekinthetjük a mai Tanyagondnoki Szolgálat előfutárának. A Magyar Hírlap szerint miközben a gyakorlatban lazult az egyesületek állami ellenőrzése, a szabályozásuk – a korábbi falakat egyre kevésbé respektáló civil kezdeményezésekre reagálva – még szigorodott is. Egy 1970-es kormányrendelet kötelezővé tette az egyesületszervezési szándék előzetes bejelentését, egy 1980-as rendelet pedig arra is felhatalmazást adott a hatóságoknak, hogy a szervezést megtiltsák, ha a tervezett egyesület politikailag vagy gazdaságilag veszélyesnek ítélik. Bár nyíltan ritkán éltek vele, de ez a joguk egészen 1989-ig megmaradt.¹⁶⁹ (kivételek akkor is léteztek, például Soros, Rubik, Honthy Alapítvány) Az állami szegénygondozásban jelentős lépés volt a szegények községi ellátásának előírása.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Forrás: Kecskeméti Katolikus Főplébánia Anyakönyve.

¹⁶⁹ Forrás: http://magyarhirlap.hu/cikk/27644/Civil_szfera Letöltés: 2019. 01.02.

¹⁷⁰ Bővebben lásd: 1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről, 131. §., 1913. évi XXI. törvény a közveszélyes munkakerülésről, 1922. évi I. törvénycikk az 1921/22. költségvetési év augusztus elsejétől december végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1921:XXXIV. tc. hatályának 1922. évi június hó végéig való kiterjesztése tárgyában, 1938. évi XII. törvénycikk gazdasági munkavállalók öregségi biztosítása stb.

A rendszerváltás a tervgazdaság piacgazdasággá alakulását hozta, a „szocialista” diktatúrát többpárti parlamenti demokrácia és jogállamiság váltotta fel. Az Európa Unióban már a hetvenes években sorra születtek az irányelvek, melyek az esélyegyenlőség megvalósítását szolgálták, és a diszkriminációt tiltották.¹⁷¹ Kezdetben ezek a törekvések a „négy szabadság,” a „férfiak és a nők közötti egyenlőségét” majd a társadalom egészére kiterjedő általános jogegyenlőségét hirdették. Az 1989/90-es rendszerváltás óta eltelt időszak erőfeszítéseinek eredményeképpen kialakultak Magyarországon az antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi politika jogi és intézményi keretei. A 90-es évektől a civil szervezetek nem tértek vissza a rendszerváltást megelőző hagyományokhoz, s még kevésbé a szocializmus korszakát megelőző intézményekhez.

Napjainkban a „szegényügyet” zászlajára tűző országos szervezetek (például Máltai Szeretet Szolgálat, Ökonómikus Szeretetszolgálat, Baptista Szeretetszolgálat, Hit Gyülekezetek Szeretetszolgálat, Magyar Református Szeretetszolgálat Alapítvány, stb.) szabadon választott, de államilag ellenőrzött szervezeti formában működnek. Az országos szervezetek mellett jelentős számú helyi civil szervezet is működik hasonló célokkal. Tevékenységükben a szegénygondozás az elsődleges, hatósági feladatokat nem látnak el. E szervezetek fokozódó mértékben vállalnak szerepet az állam mellett, és az állami szervezetekkel együtt is a hátrányos helyzetű személyek támogatásában.¹⁷²

Az esélyegyenlőség előmozdítását Magyarországon a 90-es évektől a Köztársasági Esélyegyenlőségi Program szolgálta. E programot az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium finanszírozta, és a célja az volt, hogy az élet valamennyi területén megelőzze a hátrányos megkülönböztetést és előmozdítsa egyes társadalmi csoportok tagjainak esélyegyenlőségét.¹⁷³ A program elemezte az érintett társadalmi csoportok helyzetének alakulását, és meghatározta az esélyegyenlőséget elősegítő célokat. Az esélyegyenlőségi program tartalmazta a társadalmi szemlélet kedvező irányú megváltoztatásához szükséges intézkedéseket, a jogsértésekkel szembeni fellépés lehetőségeire vonatkozó felvilágosító intézkedéseket, a hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci helyzetének javításához, valamint a munkaerő-piaci aránytalanságok csökkentéséhez szükséges intézkedéseket. Ezen kívül rendelkezett a hátrányos helyzetű csoportok részvételének növeléséhez szükséges intézkedésekről a döntéshozatal valamennyi szintjén, a munkáltatóknak a Program eredményességében való érdekeltiségét növelő állami intézkedésekről, a hátrányos helyzetű csoportok részvételének növeléséhez szükséges intézkedésekről a köz- és felsőoktatásban, valamint a kitűzött célok megvalósításához szükséges jogalkotási feladatok meghatározásáról. A program elkészítése és szervezése az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter, illetve az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal feladata volt.¹⁷⁴

Látjuk, hogy kezdetben a társadalom egyes csoportjai számára az *esélyt* az uralkodók kényük-kedvük szerint biztosították, a későbbiekben azonban igazat kell adnunk Hepple-nek, aki szerint „a társadalmi jogszabályok nem megvilágosodott uralkodók ajándékai,” azok különböző érdekcsoportok és ideológiák küzdelmének eredményei.¹⁷⁵ Jól látható, hogy

¹⁷¹ A Tanács 75/117/EGK irányelve (1975. február 10.) férfiak és a nők egyenlő díjazása elvének alkalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről, A Tanács irányelve (1976. február 9.) a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról; A Tanács 79/7/EGK irányelve (1978. december 19.) a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról.

¹⁷² Bővebben lásd: 105/2015.(IV.23.) Korm. rendelet, 1404/2019. (VII.5.) Korm. Határozat, 1186/2020. (IV. 28.) Korm. határozat.

¹⁷³ Ebtv.31. § (1) bek.(Közlönyállapot (2003.XII.28.)

¹⁷⁴ GYULAVÁRI Tamás: http://www.ligaakademia.hu/news/337/III_Egyenlo_banasmsd_is_esilyeg.pdf
Letöltés: 2020.07.09.

¹⁷⁵ Bob HEPPLÉ *The New Single Equality Act in Britain*The Equal Rights Rewiev, Vol. Five (2010) p. 11.

Magyarországon az esélyteremtést kevésbé társadalmi küzdelem eredményeként, inkább a mindenkori Kormány programja által meghatározott tevékenységgel azonosíthatjuk.

IV. Az esélyegyenlőség formálódása nemzetközi szinten

4.1 Az egyenlőség elvének formálódása az USA-ban

Még mielőtt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata életbe lépett, az emberi élet és méltóság védelmének elvét, valamint a legfontosabb emberi jogokat a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) Alapokmánya, (Philadelphia, 1944.05.10) már tartalmazta. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (UDHR, New York, 1948.12.10.) az USA területén hozták létre. „A Philadelphiai Nyilatkozat a szervezet céljait illetően az UDHR szerződésen továbblépett, és az alábbi, manapság is érvényben lévő alapelveket irányozta elő:

- a munkaerő nem áru,
- a szólásszabadság és az egyesülési szabadság a tartós haladás előfeltételei,
- a szegénység veszélyezteti az általános prosperitást,
- minden embernek – faji, vallási, nemi hovatartozástól függetlenül – joga van az anyagi jólétre és szellemi fejlődésre, a szabadság és emberi méltóság, a gazdasági biztonság és egyenlő lehetőségek körülményei között.¹⁷⁶

E három dokumentum szövegezésének hasonlatossága szembeűnő. „Az ILO és a Népszövetség új rendje létrehozta a munkavállalók és a kisebbségek és más elnyomott népek jogainak védelmére vonatkozó szabályokat”.¹⁷⁷ Az Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális Tanácsának (UNESCO) 1948. évi március 10-én megtartott ülésén már kinyilvánították a férfiak és nők közötti egyenlő munkáért egyenlő bér elvét is, melyet a Szakszervezetek Munkaszövetségeinek Jelentése (A Work Federations of Trade Unions Agenda tartalmazott, s melyet a Közösség csak a Római szerződéssel vesz át.) Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális Tanácsa megvizsgálta a kérdést, „megerősítette és jóváhagyta, hogy a férfiak és nők közötti egyenlő díjazás az egyenlő értékű munkáért elv az Egyesült Nemzetek Kartájának preambulumán alapszik.”¹⁷⁸

Az EB igénye az emberi méltóságból, és nem annak elismeréséről származik, azonban ennek az igénynek az érvényesítése az állam általi elismerésből fakad. Mivel az egyenlőtlenség megszüntetése, megszüntethetősége esemény utáni, állami feladat, ezért az EB érvényesíthetősége is szekunder, másodlagos, lemaradó lehet. Amennyiben a politika állásfoglalásokat, és gyakorlatokat tükröz, kísért a gondolat, hogy az EB es az emberi méltóság az előítélet es az ítélet mentesség, valamint a megalapozott ítélet közötti mezőben helyezkedik el. Itt tévednek az EB kapcsán az érdekre, vagy közérdekre hivatkozó elméletek. Paradoxon az, hogy érezni, látni, tudni, semmibe sem kerül, „azt” érezni, tudni, vagy látni pedig túlságosan is sokba kerülhet. Lehet az UDHR oka az emberi méltóság érvényesíthetőségének, de nem lehet az emberi méltóság alapja.

Az emberi jogok érvényesíthetőségének számos korlátja van, egyrészt, többek között az, hogy ezek a jogok néhány esetben csak vágyak, s nem vezethetők le az emberek természetéből. Másrészt, belső érvényesíthetőségükhöz szükségesek megfelelő társadalmi körülmények, és nem minden esetben érvényesíthetők, amennyiben például az anyagi erőforrások nem, vagy

¹⁷⁶ Az ILO megalakulása, céljai <http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/az-ilo-megalakulasanak-tortenete-es-mukodesenek-celjai> Letöltés: 2018. 12. 31.

¹⁷⁷ Jay WINTERr and Antoine PROST: *René Cassin and Human Rights From the Great War to the Universal Declaration* Cambridge University Press 2013. p. 227.

¹⁷⁸ Resolution of 10 March 1948 (document E/776) The Economic and Social Council 121 (VII.) *The Principle of equal pay for equal work for men and women workers.*

nem kellő mértékben állnak rendelkezésre, valamint jellemző az, hogy ezeket a jogokat kellő intézményi és kulturális körülmények között lehet kielégíteni. A külső érvényesíthetőséget illetően pedig felvetődik a kérdés, hogyan lehet érvényesíteni azokat, amennyiben az állam kultúrája nem osztja azokat? Mindezekon kívül a nagyhatalmak érdekei jelentősen torzítják is azokat.¹⁷⁹

Az emberi jogokat azonban e dokumentumok csak rögzítik, és megjegyezhetjük: „általában nem lehet mintegy örökérvényűként számba venni mindazokat a jogokat, amelyek az embert megilletik”.¹⁸⁰

4.2 Állami esélyegyenlőségi rendelkezések kialakulása

Az állami esélyegyenlőségi rendelkezések kialakulása az újkorban az Amerikai Egyesült Államokhoz köthető,¹⁸¹ ahol azt megerősítő intézkedésnek, (reinforcing measures, illetve affirmative action-nak)¹⁸² nevezték. A „megerősítő intézkedések” az Egyesült Államokban eredetileg az afrikai amerikaiakat célozta meg, mely vitát váltott ki, mert ezek az erőfeszítések idővel a legtöbb bevándorló, hátrányos helyzetű csoportra is kiterjedtek és felmerült a kérdés, vajon ezek a bevándorlók, akik önkéntesen érkeztek az Egyesült Államokba, ugyanolyan védelmet érdemelnek-e, mint a rabszolgaságba kényszerített afroamerikaiak?

Megerősítő intézkedéseket több csoportra¹⁸³ oszthatjuk:

1. Szükséglet alapú, programok melyek ideologian alapulnak, melyek sokba kerülnek, ezért politikailag elfogadhatatlanok válságok idején
2. Ismeretterjesztő programok melyek népszerűek politikailag, mert egyrészt kvalifikált személyek munka pályázatait segítik, másrészt tréning programok, melyek segítik az egyenlő feltételeket munka pályázatok esetében.
3. Előnyben részesítő programok, melyek heves vitákat valthatnak ki, ha azonos kvalifikáció esetén részesítenek előnyben, illetve munkahirdetésben, vagy elbocsátások esetén történő előnyben részesítés.

„A harmadik típus több altípusra osztható, mint például nemen alapuló (terhes nők, vagy apaság, szülői szabadság támogatása,) vagy elonben részesítés, melynek egyik végén az extrém kvóta rendszer, másik végén a hátrányban részesült személy áll, akit általában kineveznek. Az első két csoport alkalmazása jogilag kevésbé aggályos, a harmadik csoport azonban szűkösen támogatható az oktatásban, alkalmazásban, vagy szerződéses jogviszonyokban.”¹⁸⁴ Idetartozik a rugalmas munkaidő, az idős hozzátartozó ápolása, vagy a munkahelyi egyenlőségek¹⁸⁵ például fogyatékkal élők). Kérdéses, hogy a magyar alkalmazásra, jellemzőbb-e „a tételezzünk célokat és menetredeket” alkalmazás, mint az „eredmény-hajtott” megközelítés.

¹⁷⁹ Bővebben lásd: BEITZ, C. R. - *The Idea of Human Rights* New York: Oxford University Press, 2005.

¹⁸⁰ KISS György: *Néhány gondolat az alapjogok munkajogra gyakorolt hatásáról* http://acta.bibl.u-szeged.hu/7179/1/juridpol_064_235-271. pdf Letöltés: 2018. október 15.

¹⁸¹ See more: US District Court for the Middle District of Alabama - 340 F. Supp. 703 (M.D. Ala. 1972) March 24, 1972.

¹⁸² Bővebben lásd: Economic and Social Council Prevention on discrimination, *The concept and practice of affirmative action* Final report submitted by Mr. Marc Bossuyt, Special Rapporteur, in accordance with Sub-Commission resolution 1998/5 Distr. GENERAL E/CN.4/Sub.2/2002/21 17 June 2002.

¹⁸³ (McRudden The Constitutionality of affirmative action in the United States A Note on Adarand Constructors Inc v Pena 1996.

¹⁸⁴ Aileen McCOLGAN: *Discrimination Law: Text, Cases and Materials* Second Edition Hart Publishing 2005. p.131.

¹⁸⁵ GYULAVÁRI Tamás, KÁRTYÁS Gábor: Miért kell a kollektív megegyezés platformja a munkásoknak, és hogyan érhetik el azt? in: Jose Maria Miranda BOTO and Elisabeth BRAMESHUBER (ed.) : COLLECTIVE BARGAINING AND THE GIG ECONOMY A Traditional Tool for New Business Models.

A „megerősítő intézkedés” fogalmát úgy is meghatározhatjuk, hogy „az egy koherens intézkedéscsomag, amelynek célja a célcsoport tagjainak helyzetének javítása társadalmi életük egy vagy több aspektusában, a tényleges egyenlőség elérése érdekében.”¹⁸⁶ Bossuyt az egyenlőséget 1982-ben még meghatározatlan kategóriának nevezte. „Nyilvánvaló, hogy az megerősítő intézkedések fő célja az egalitáriusabb társadalom létrehozása. Számos versengő és egymásnak ellentmondó esély van az egyenlőségre. Maga az egyenlőség alapvetően meghatározatlan kategória, amelyet gyakran a politikai döntéshozók töltenek be.”¹⁸⁷ Hepple is az angol Equality Act alapján¹⁸⁸ az egyenlőség hét különböző vetületét mutatja be:

- egyenlő érték, méltóság és identitás, figyelembe véve az emberi jogokat
- diszkrimináció állapot és hátrányok megszüntetése
- folyamatos bánásmód/formális egyenlőség
- a lehetőségek tartalmi egyenlősége
- egyenlő képességek
- egyenlő kimenet, és
- tisztesség.¹⁸⁹

Az egyenértékű lehetőségekhez való jog (right to equivalent opportunities) szintől, nemtől vagy nemzeti származástól független egyenlő esélyekhez való jogot jelent, de az USA Legfelsőbb Bírósága (USSC1) szerint, az állítólagosan népszerűsítő szövetségi programokat – még a látszólag jó szándékú célok, mint a kisebbségek lehetőségeinek bővítését is – alkotmányellenesnek kell tekinteni, mert alkalmasak az embereket fajonként osztályozni.¹⁹⁰ A „jót” általában három részre oszthatjuk: jó önmagáért, amiből csupán öröm származik, jó önmagáért, és származékaiért: megértés, látás, egészség, valamint jó származékaiért, amit önmagáért nem vállalnánk, munka, testgyakorlás stb.¹⁹¹ A jog egyenlő védelme (equal protection of the laws) az USA a tizennegyedik módosításának is része, hangsúlyozva, hogy a törvényeknek egyenértékű „védelmet” kell biztosítaniuk minden ember számára. Ehhez szorosan kapcsolódik az 1870-ben elfogadott tizenötödik alkotmánymódosítás, mely a választójogot kiterjesztette az afro-amerikaiakra. Ide tartozik az Equal Rights Amendment 1923-as kongresszusban eredetileg tervezett és 1972-ben elfogadott alkotmánymódosítása is, amelyben a kongresszus kijelentette: „az Egyesült Államok vagy bármely állam nem szüntetheti meg vagy rövidítheti meg szexuális alapon a törvény szerinti egyenlő jogokat.” McColgan szerint Angliában a pozitív diszkrimináció kevés kivételtől eltekintve törvénytelen – mely tartalmaz előnyben részesítést (preferent treatment) – ha az alapján valaki megkülönböztethető különösen nem, rassz, szexuális orientáció, vallás alapján.¹⁹²

A Tanács iránymutatása alapján az esélyegyenlőség fogalma széles körben értelmezhető: magában foglalja különösen a politikai erők közötti esélyegyenlőséget,¹⁹³ az egyenlő

¹⁸⁶ Dagmar SCHIEK, Lisa WADDINGTON, Mark BELL: *Non-Discrimination Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon 2007. p.759.

¹⁸⁷ Economic and Social Council PREVENTION OF DISCRIMINATION *The concept and practice of affirmative action* Final report submitted by Mr. Marc Bossuyt, Special Rapporteur, in accordance with Sub-Commission resolution 1998/5 Distr. GENERAL E/CN.4/Sub.2/2002/21 17 June 2002. p. 8.

¹⁸⁸ In: Alysia BLACKHAM: *Extending Working Life for Older Workers: Age Discrimination Law, Policy and Practice* Oxford and Portland Oregon Hart Publishing 2016. p.10.

¹⁸⁹ A tisztesség Hepple véleménye alapján a lehetőségek elosztásra vonatkozik. I. B. A. HEPPLÉ *Equality: The Legal Framework* Hart Publishing Oxford 2011. p.13-24.

¹⁹⁰ Adarand Constructors, Inc. v. Peña, 515 U.S. 200 (1995).

¹⁹¹ Forrás: <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#102> Letöltés: 2017.10. 01. Második könyv.

¹⁹² Ibid. McColgan, p.132.

¹⁹³ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 1141/2014/EU, EURATOM RENDELETE (2014. október 22.) az európai politikai pártok és az európai politikai alapítványok jogállásáról és finanszírozásáról (33).

hozzáférést, az egyenlő eredményeket támogató intézkedéseket,¹⁹⁴ esélyegyenlőséget elősegítő intézkedéseket,¹⁹⁵ és különleges intézkedéseket.¹⁹⁶

- Politikai erők közötti esélyegyenlőséget jelent „Az (...) információk nyilvános elérhetőségét biztosító szabályozási keret létrehozása a politikai erők közötti esélyegyenlőség és tisztességes versengés elősegítésének, valamint a nyílt, átlátható és demokratikus jogalkotási és választási folyamatok fenntartásának leghatékonyabb módja, amely erősíti a polgárok és a választók európai képviseleti demokrácia iránti bizalmát, és – tágabb összefüggésben – segít megelőzni a korrupciót és a hatalommal való visszaélést.”
- Egyenlő eredményeket támogató intézkedés például, ha „Az Alap támogatja (...) az egyenlő hozzáférést és az egyenlő eredményeket támogató intézkedéseket a harmadik országbeli állampolgárok köz- és magánszolgáltatásokkal való kapcsolatát illetően, beleértve a szolgáltatások olyan átalakítását, hogy (...) szolgáltatni tudjanak a harmadik országbeli állampolgárok részére.”
- Esélyegyenlőséget elősegítő intézkedések: „(...) az irányelv nem érinti a férfiak és a nők esélyegyenlőségét elősegítő intézkedéseket, különösen, ha azokat a fennálló egyenlőtlenségeket szüntetik meg, amelyek (...) az említett területeken a nők lehetőségeit érintik.”
- Különleges intézkedések: „a nők és férfiak közötti teljes egyenlőség gyakorlati megvalósításának biztosítása céljából az egyenlő bánásmód elve nem akadályoz meg egyetlen tagállamot sem olyan különleges intézkedések fenntartásában és elfogadásában, amelyek a faji vagy etnikai származásból adódó hátrányok kiküszöbölésére és ellensúlyozására irányulnak.”

Fontos, hogy az esélyek biztosítása a lehetőségek meg nem nevezett körével kerül kapcsolatba, vagyis az előfordulás lehetséges változatainak felsorolása nyitott. Fontos az is, hogy az esélyegyenlőség, különösen a piaci szereplők egyenlő piaci hozzáféréssel, választási rendszerek szabályaival, munkahelyekhez történő egyenlő hozzáféréssel, egyenlő bérekkel, is kapcsolatba hozható. Fontos továbbá, hogy az esélynövelés *de jure* aggályos lehet, (például csoportok, személyek előnyben részesítése származás alapján), és társadalmi jelentése is vitákra ad okot. Ugyanez a kör azonban részesíthető előnyben, de nem származása, hanem rászorultsága alapján.

4.3 Egyenlőség jogok formálódása Európában

A Nyugat-európai Gazdasági, Szociális és Kulturális Együttműködési és Kollektív Önvédelmi Szerződést (ismertebb nevén Brüsszeli szerződést) Belgium, Franciaország, Luxemburg, Hollandia, és az Egyesült Királyság és Észak-Írország kötötte, gazdasági, szociális, kulturális és önvédelmi céllal, 1948.03.17.-én Brüsszelben. A Brüsszeli szerződés preambuluma emlékeztet az Egyesült Nemzetek Alapokmányának preambulumban szereplő

¹⁹⁴ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 516/2014/EU RENDELETE (2014. április 16.) a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap létrehozásáról, a 2008/381/EK tanácsi határozat módosításáról, valamint az 573/2007/EK és az 575/2007/EK európai parlamenti és tanácsi határozatok és a 2007/435/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről 9. cikk (1) g.

¹⁹⁵ A TANÁCS 76/207/EGK 1976. február 9-i IRÁNYELVE a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról 2. cikk (4).

¹⁹⁶ A TANÁCS 2004/113/EK IRÁNYELVE (2004. december 13.) a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról 6. cikk.

szövegre:¹⁹⁷ „Mi az egyesült nemzetek tagjai elkötelezettek vagyunk, hogy (...) „megerősítsük hitünket az alapvető emberi jogokban, az emberi személy méltóságában és értékében, a férfiak és nők, nagy és kicsi nemzetek egyenlő jogában”. A Nyugat-európai szerződés preambuluma alapján: „Az Egyesült Nemzetek nem korlátozzák a férfiak és a nők támogathatóságát, hogy bármilyen minőségben és egyenlőségi feltételek mellett vegyenek részt fő- és kiegészítő szervezetekben.” A Brüsszeli szerződés egyik lényeges célja a 2. cikk alapján az életszínvonal emelése és a szociális biztonság létrehozása volt a szerződés tagállamaiban.” A Magas Szerződő Felek minden erőfeszítést megtesznek mind a közvetlen konzultációval, mind a szakosodott ügynökségekben, hogy népszerűsítsék a magasabb szintű életszínvonalat, és megfelelő vonalakon fejlesszék országaik szociális és egyéb kapcsolódó szolgáltatásait. Megfelelő életszínvonal alatt olyan életszínvonalat értünk, amely lehetővé teszi az ember kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi szerepét. A megfogalmazás is sejteti, hogy relatív a megfelelő életszínvonal, mert az helyi társadalomfüggő. „A Magas Szerződő Felek konzultálnak azzal a céllal, hogy a szociális ügyekkel kapcsolatos, azonnali gyakorlati érdeklődésre vonatkozó ajánlásokat a lehető leghamarabb alkalmazzák a szakosodott ügynökségek jóváhagyásával. Törekedni fognak arra, hogy a szociális biztonság területén a lehető leghamarabb kössenek megállapodásokat egymással.”¹⁹⁸

Fontos, hogy a Brüsszeli szerződéssel az azt aláíró tagállamok, bár említik a szerződés preambulumban, nem hoztak létre nevesített egyenlőség jogokat, sem szervezetet az egyenlő bánásmód biztosítására. A nemzetközi dokumentumokban bizonyítva látjuk, hogy a gyengébb fél védelmének elve, tovább él az európai térségben, és más elvekkel együtt, bár gyakran látens módon, előmozdítja az emberi jogok, s azon belül az egyenlőség jogok érvényesülését. Banakar, Friedmannra hivatkozva megjegyzi, hogy a jogi kultúra és a jogi tudatosság szerepet játszik annak meghatározásában, hogy mely jog tartalmaz több társadalmi jelentőséget, mint mások. Az emberi jogok és szabadságok intézményi alapjainak bevezetése, vagy felépítése, illetve annak utánzása valójában nem lehet egyszerű művelet, és a legrosszabb, hogy nagymértékben függ a megfelelő anyagi befektetésektől és a politikai akarattól. Ezzel ellentétben az emberi jogok és szabadságok szellemének megvalósításához szükséges jogi kultúrát sem a politikai elit, sem az államigazgatás által nem lehet felülmúlni, sem felülről bevezetni.¹⁹⁹ Állíthatjuk, hogy Rousseau legfontosabb politikai megállapítása alapján nem lehet lemondani az egyének szabad közösségéről.²⁰⁰

¹⁹⁷ Egyesült Nemzetek Alapokmányának preambuluma így hangzik: „Megerősítjük hitüket az alapvető emberi jogokban, az emberi személy méltóságában és értékében, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában kihirdetett egyéb eszmékben; A demokrácia, a személyes szabadság és a politikai szabadság elveinek, az alkotmányos hagyományoknak és a jogállamiságnak, amelyek közös örökségük, megerősítése és megőrzése.” Egyesült Nemzetek Alapokmányának preambuluma.

¹⁹⁸ The Brussels Treaty (17 March 1948) Article II Source: Western European Union - Union de l'Europe Occidentale. [EN LIGNE]. [Bruxelles]: Union de l'Europe occidentale, [06.10.2000]. Disponible sur <http://www.weu.int/index.html>. Letöltés: 2018. október 15.

¹⁹⁹ Banakar, Friedmannra hivatkozva megjegyzi, hogy a jogi kultúra és a jogi tudatosság szerepet játszik annak meghatározásában, hogy mely jog tartalmaz több társadalmi jelentőséget, mint mások. Az emberi jogok és szabadságok intézményi alapjainak bevezetése, vagy felépítése, illetve annak utánzása valójában nem lehet egyszerű művelet, és a legrosszabb, hogy nagymértékben függ a megfelelő anyagi befektetésektől és a politikai akarattól. Ezzel ellentétben az emberi jogok és szabadságok szellemének megvalósításához szükséges jogi kultúrát sem a politikai elit, sem az államigazgatás által nem lehet felülmúlni, sem felülről bevezetni. BANAKAR, Reza, *When Do Rights Matter? A Case Study of the Right to Equal Treatment in Sweden* (April 15, 2004). HUMAN RIGHTS BROUGHT HOME, Simon Halliday, Patrick Schmitt, eds., Hart Publishing, 2004. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1328345>. Letöltés: 2018. október 15.

²⁰⁰ Steffen DUCHEYNE: *Reassessing the Radical Enlightenment* Routledge, New York and London, 2017. p. 279.

4.3 Emberi jogok védelme az Európa Tanács alapokmányában

Az 1949. május 3-án hatályba lépett nemzetközi megállapodásban, 10 európai állam létrehozta az Európa Tanácsot annak érdekében, „hogyan nagyobb egység legyen tagjai között közös örökségük eszményeinek és elveinek megőrzése és megvalósítása, valamint az európai gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése érdekében.”²⁰¹ Az 1950. november 4-én kelt Rómában kelt, az emberi jogokról szóló európai egyezmény (ECHR) I. fejezete alapján az emberi jogok és szabadságjogok, minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek. Az ECHR a szerződésekben és a másodlagos közösségi jogszabályokban foglalt szabályokon túlmenően az általános jogelveket és különösen az alapvető jogokat, is magában foglalja, mivel az összes tagállam az 1950. november 4-én Rómában aláírt, ECHR szerződő fele. Az Európa Tanács tagjai biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a következő jogokat és szabadságokat:

- Élethez való jog
- Kínzás tilalma
- Rabszolgaság és kényszermunka tilalma
- Szabadsághoz és biztonsághoz való jog
- Tisztességes tárgyaláshoz való jog
- Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül
- Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog
- Gondolat-, lelkiismeret-, és vallásszabadság
- Véleménynyilvánítás szabadsága
- Gyülekezés és egyesülés szabadság
- Házasságkötéshez való jog
- Hatékony jogorvoslatához való jog
- Megkülönböztetés tilalma

Az említettekén kívül az egyezmény tartalmazza az Egyezmény hatályának felfüggesztését szükséghelyzet esetén, és külföldiek politikai tevékenységének korlátozását, a joggal való visszaélés tilalmát, valamint a jogkorlátozás alkalmazásának megszorítását. Az egyezmény még nem módosított 14. cikke alapján: „Az ebben az egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét bármilyen alapon megkülönböztetés nélkül biztosítani kell, mint a nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzetiségi kisebbséghez való kötődés, vagyon, születés vagy más állapot.”

Az Európa Tanács alapokmányában a Közösség minden állama az emberi jogok védelme érdekében a tagállamok által létrehozott Miniszteri Bizottságára ruházta a strasbourgi bíróság (ECtHR) ítéletei végrehajtásának felügyeletét.²⁰² Az ECHR 4. cikke alapján az ECtHR jól megalapozott ítélkezési gyakorlata szerint, az alapvető jogok az uniós jog (korábban Közösségi jog) általános elveinek szerves részét képezik. Ebből a célból a bíróság a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiából és az emberi jogok védelméről szóló azon nemzetközi szerződések által biztosított útmutatásokból indul ki, amelyekben a tagállamok együttműködtek, vagy amelyeknek aláíróik. A Bizottság szerint biztosítani kell, hogy a bíróság megvizsgálhassa az uniós jog valamely rendelkezésének az UDHR-rel való összeegyeztethetőségét. „A kérdéses rendelkezés bíróság általi előzetes megfontolásának szükségessége abból a tényből is következik, hogy az UDHR által létrehozott ellenőrzési mechanizmusok kiegészítik azokat a mechanizmusokat, amelyek biztosítják az emberi jogokat a Szerződő Felek szintjén.”²⁰³

²⁰¹ Opinion of the Court (Full Court) of 18. December 2014. *The institutional framework and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* p.3.

²⁰² Ibid. 2. Section II of the ECHR and the control mechanisms p.14.

²⁰³ Ibid. 4. Article 1(b) and the first sentence of Article 2 of Protocol No 8 EU p.90.

Fontos, hogy az emberi jogok, elgondolkodtató fogalmakat takarnak, melyek bár a remény forrásai, instabil erkölcsi elképzelések, melyek rokkant optimizmust, homályos politikai gyakorlatot testesítenek meg,²⁰⁴ hiszen hogyan lehetne például adott államban megfelelő életszínvonalat érvényesíteni? Az emberi jogok bár értékeket tartalmaznak a jövőre nézve, nem tartalmaznak szükségszerűen cselekvéseket a jelenben.²⁰⁵

4.4 Nők és férfiak egyéni és kollektív jogai a Párizsi szerződésben

A Párizsi Szerződést a Brüsszeli Szerződést követően mindössze három évvel kötötték 1951.04.18-án, a Nyugat-európai unió tagállamai, valamint Olaszország és Németország elsősorban a gazdasági együttműködés erősítése érdekében. A Párizsi Szerződés preambulumban a tagállamok célként jelölték meg: „hogy hozzájáruljanak az életszínvonal emeléséhez és a békeművelet előrehaladásához, a körkörös termelés bővítése révén.”²⁰⁶ A Szerződés harmadik címe gazdasági és szociális rendelkezéseket tartalmaz, mert a 46 cikk 1. pontja garantálja, hogy „a vállalkozások, a munkavállalók, a fogyasztók és a forgalmazók, valamint azok egyesületei minden olyan észrevételt terjeszthetnek a Főhatóság elé, amely bármilyen kérdést érint.” A 46. cikk 5. pontjában pedig így fogalmaz: (a tagállamok) „törekedjenek arra, hogy felmérjék a feladatukhoz tartozó iparágakban dolgozó munkavállalók munka- és életkörülményeinek javítását, valamint az életkörülményeket fenyegető veszélyek felmérésére vonatkozó információkat.” Az egyenlő bánásmód tekintetében jelentős a szerződés 47. cikke is, mely így fogalmaz: „a szükséges információk megszerzése és a ráruházott feladatok ellátásának megkönnyítése érdekében a Hatóság, a termelői szervezetek társulatait veszi igénybe, feltéve, hogy bevonják a munkavállalók és a fogyasztók kijelölt képviselőit az irányító testületeikbe vagy az általuk létrehozott tanácsadó bizottságokba, vagy, hogy a szervezetük által más eszközöket biztosítanak a munkavállalók és a fogyasztók jogainak érvényesítésére.” Ezt a kijelentést a kollektív jogvédelem fontos intézményének tekinthetjük. Oetker mégis azt állítja, hogy az Európai Közösségben, kezdetekben az egyenlőség politika kevés szerepet játszott, annak ellenére, hogy az „árnyékként kísérte” a gazdaságpolitikát a kezdetektől, mert a közös piac megteremtése azt automatikusan magával hozta.²⁰⁷ Oetker ugyanott azt is említi: a gazdasági fejlődés hozta magával az élet,- és munkakörülmények javítását.

Fontos lehet, hogy a munkavállalók érdekeinek képviselője a hivatalos lap szerint is létezett, mert a munkavállalók képviselőjében H. Burckhardt a német munkavállalók képviselőjében már megválasztásától, 1952 decemberétől részt vett a Fogyasztók és Kereskedők Tanácsának munkájában,²⁰⁸ azonban a szakszervezetek érdekei nem kerültek előtérbe a tárgyalások folyamán.

4.5 Életszínvonal emelése a Római szerződésben

Az 1957. 03. 25-én kelt Római Szerződés 2. cikke alapján a Közösség feladata „az életszínvonal gyorsított emelése”, ennek érdekében a 3. cikk (i) pontja alapján a Közösség feladata „az Európai Szociális Alap létrehozása a munkavállalók foglalkoztatási lehetőségeinek javítása és az életszínvonal emeléséhez való hozzájárulás érdekében.” Megállapíthatjuk, hogy a Római Szerződésnek ez a része a Brüsszeli Szerződésben és a Párizsi Szerződésben foglaltakat erősíti

²⁰⁴ Almeida NETO: BEITZ, C. R. - *The Idea of Human Rights* New York: Oxford University Press, 2005. p.3-5.

²⁰⁵ Arthur HOLCOMBE: *Human Rights in the Modern World* New York University Press New York, 1948. p. 14.

²⁰⁶ Vertrag über die Gründung' der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl.

²⁰⁷ Prof. Dr. Hartmut OETKER és Prof. Dr. Ulrich PREIS *Recht der Gleichbehandlung von Frauen und Männern in der Europäischen Union* Forkel Verlag 1996. p.20.

²⁰⁸ AMTSBLATT MINISTERRAT EUROPÄISCHE GEMEINSCHAFT FÜR KOHLE UND STAHL 10.2.53 12.

meg. A Szerződés 7. cikke azonban továbblépést jelent az egyenlő bánásmód tekintetében: „E szerződés alkalmazási körén belül és az abban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül tilos az állampolgárság alapján történő bármilyen megkülönböztetés.” A 7. cikk 2. bekezdése alapján a „Tanács a Bizottság javaslata alapján és a Közgyűléssel folytatott konzultációt követően minősített többséggel elfogadhatja az ilyen megkülönböztetés tilalmára vonatkozó szabályokat.” A Szerződés 119. cikke a nem alapú megkülönböztetést tiltja, de csak a bérek tekintetében: „Az első szakaszban minden tagállam gondoskodik arról, hogy a férfiak és a nők egyenlő munkáért díjazásban részesüljenek.” A cikk alkalmazásában a „fizetés” magában foglalja „a rendes alapösszeget”, a minimálbért vagy a fizetést, valamint „bármely egyéb pénzbeli vagy természetbeni ellenértéket, amelyet a munkavállaló közvetlenül vagy közvetve a munkáltatójával történő munkaviszonya miatt kapott.” „A nem alapuló megkülönböztetés nélküli egyenlő díjazás” azt jelentette: „a) az azonos munkadarab-díjakat ugyanazon mértékegység alapján kell kiszámítani; b) a munkaidőre történő fizetés ugyanazon a munkánál azonos legyen.” Gyulavári említi: „a Római Szerződésben csupán az állampolgárságon alapuló, illetve a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról rendelkeztek, ez utóbbiról is kizárólag a bérezés tekintetében.” A Bizottság szerint a Szerződés 4. cikk 2. pontja alapján az egyenlőség jogokat előmozdította a Gazdasági és Szociális Bizottság (EESC), kezdeményezési joga, mely a kezdetektől jelen volt a Közösségben, hiszen „A Tanácsot és a Bizottságot egy gazdasági és szociális bizottság segíti, amely tanácsadói minőségben jár el.”²⁰⁹ Az EESC saját tevékenységét értékelve megjegyzi, hogy 1961 és 1966 között „a különböző érdekek és bérek képviselői nem rendelkeztek - az EESC-n kívül - az ágazatok közötti konzultációk stabil és reprezentatív platformjával, hogy az intézmények meghallgassák véleményüket.”²¹⁰ Gyulavárral egyetértve a 70-es évekig valóban nem történt mélyreható változás a munkavállalók érdekvédelmében,²¹¹ hiszen a tagállamok 12 évet kaptak arra, hogy a szerződésben foglaltakat életbe léptessék államaikban. Az ECOSOC azonban aláhúzta 1975-ben, és 1977-ben, hogy az egyenlőtlenség az infláció egyik fő oka, és hogy „még mindig nincs egyenlő esély az oktatásban,”²¹² valamint megjegyezte azt is: „A regionális politika alapvető szerepet játszik a biztonságos és tartós munkahelyek fenntartásában és megteremtésében az elmaradott területeken, ezáltal csökkentve a magasan fejlett és a kevésbé fejlett területek között fennálló feszültségeket.”²¹³

Fontos, hogy az érdekvédelem másik jelentős területe a munkaadók és munkavállalók kollektív tárgyalásai voltak, akik „nagyértékű autonómiával rendelkeztek, és igyekeztek befolyásolni a hatóságok határozatait.”²¹⁴

4.6 Szociális biztonság a párizsi csúcskonferencia nyilatkozatában

A párizsi csúcstalálkozón, 1972. október 19. és 21. között a Közösség állam és kormányfői kinyilvánították: A tagállamok elkötelezettek abban, hogy a 3. pontnak megfelelően:

- „az életkörülmények közötti különbségek csökkentése érdekében a gazdasági növekedésnek – amely önmagában nem öncélú – gazdasági prioritásnak kell lennie;
- a bővítést az *összes szociális partner* részvételével folytatni kell;

²⁰⁹ ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES General Secretariat THE RIGHT OF INITIATIVE OF THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES - 2nd edition Brussels – 1981.p.1.

²¹⁰ Ibid. p.32.

²¹¹ GYULAVÁRI Tamás, KISS György, BANKÓ Zoltán, BERKE Gyula: *Válogatás az Európai Bíróság Munkajogi Ítéleteiből* KJK-KERSZÓV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003. 12.

²¹² ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (ECOSOC) General Secretariat THE RIGHT OF INITIATIVE OF THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES - 2nd edition Brussels – 1981. p.78.

²¹³ ECOSOC. 87.

²¹⁴ ECOSOC. 1.

- tükröznie kell az életminőség és az életszínvonal javulását;

Az európai szellemnek megfelelően különös figyelmet fordítanak a *nem anyagi értékekre* és az árukra, valamint a környezetvédelemre, hogy az előrehaladás valóban az ember szolgálatában legyen.”

A szociálpolitika területén, a 6. pontban „az állam- és kormányfők hangsúlyozták, hogy a szociálpolitika erőteljes intézkedései ugyanolyan fontosak, mint a gazdasági és monetáris unió végrehajtása. Fontosnak tartják, hogy növeljék a szociális partnerek bevonását a Közösség gazdasági és társadalmi döntéseibe. Felhívják a Közösség szerveit, hogy hallgassák meg a szociális partnereket 1974. január 1-ig, és felhívják az állam-, és kormányfőket, valamint az Európai Bizottságot, hogy a konferencia ideje alatt, fogadjanak el cselekvési programot, konkrét intézkedéseket és megfelelő forrásokat, különösen a Szociális Alap keretében. Ennek a programnak elsősorban az a célja, hogy meghatározott és összehangolt politikai területen a foglalkoztatást és a szakképzést átalakítsa, javítsa a munka- és életkörülményeket, biztosítsa a munkavállalók részvételét az intézmények működésében, vonja le a következtetéseket az európai keret-megállapodások megfelelő területein, valamint segítése elő és hangolja össze a fogyasztóvédelmi intézkedéseket.”²¹⁵

A szociális biztonság megteremtésére irányuló szándékot később a Bíróság a Worringham esetben is említi, mikor kimondja: „A szociális biztonsággal kapcsolatos ügyek kezelésére irányuló szándékot a 76/207/EGK irányelv is megerősíti, amely az egyenlő bánásmód más intézkedésekkel történő fokozatos végrehajtásának terveiről szól a szociális biztonság területén.”²¹⁶

4.7 Foglalkoztatás-politika az Egységes Európai Okmányban

Az Egységes Európai Okmányt a Közösség tagállamai Luxembourgban 1986. február 17-én írták alá. Az Egyezmény számos területen kiegészítette a Római Szerződést. Oetker összefoglalása alapján a Római szerződés 7. illetve 48-51. cikkei különösen a munkavállalók szabad költözködési jogát érintette, valamint a munkaadói kirendeltségek helyzetét az 52-58. cikk esetében. A munkavállalók szociális helyzetét érintették a Szerződés 117-122. cikkeiben található előírások, a 118. cikkben található biztonság és egészségvédelem fejlesztés, a 118a cikkben található munkahelyi környezetvédelem, melyet a 119a cikkben az európai szociális partnerekkel történő kapcsolatjavítás is kiegészít, mely a 118b cikkben található. A 119. cikk a férfiak és nők egyenlőségéről szól a munkában, a 128. cikk pedig a foglalkoztatáspolitikai alapjait fektette le, míg a 130. cikk a-e pontjai gazdaság és a szociális terület összetartozásáról szólnak. A jogi megalapozást a Szerződés 100, 100a és 235. cikkei szolgálják.²¹⁷

Fontos, hogy az egységes európai okmány értelmében e két jogi eszköz, az emberi jogokról szóló európai egyezmény (ECHR) és az Európai Szociális Charta az alapjogok előmozdításának referenciái lettek, és 1987-ben a Közösség és az Európa Tanács úgy döntött, hogy megerősítik együttműködésüket.²¹⁸

4.8 Munkavállalók alapvető szociális jogai a Közösségi Kartában

²¹⁵ Bulletin der Europäischen Gemeinschaften. Oktober 1972, No. 10. Luxemburg: Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften. „Erklärung der Pariser Gipfelkonferenz” p.15-24.

²¹⁶ Case C-69/80 Susan Jane Worringham and Margaret Humphreys v Lloyds Bank Limited 11. March 1981.

²¹⁷ Prof. Dr. Hartmut OETKER és Prof. Dr. Ulrich PREIS Recht der Gleichbehandlung von Frauen und Männern in der Europäischen Union Forkel Verlag 1996. p. 150.

²¹⁸ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES *The European Community and human rights* April 1989 5/89. p.8.

A Karta közvetlen előzményének tekinthető az Európai Parlament 1989. március 15-i, és 1989. szeptember 14-i állásfoglalása, mely a belső piac élénkítését munkahelyteremtéssel irányozta elő, mert az élet - és munkakörülmények javítása nélkül nem képzelhető el gazdaságfejlesztés. Az 1989-ben elfogadott, és az óta hatályon kívül helyezett Munkavállalók Alapvető Szociális Jogairól szóló Közösségi Karta,²¹⁹ meghatározta az európai munkajogi modell alapjait. Ez a következő területekre vonatkozott:

- a munkavállalók szabad mozgása
- foglalkoztatás és javadalmazás
- a munkakörülmények javítása
- szociális védelem
- az egyesülési szabadság és a kollektív tárgyalások
- szakképzés
- a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód

A Karta a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód tekintetében kimondta „Biztosítani kell a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmódot; Ki kell fejleszteni a férfiak és a nők esélyegyenlőségét. E célból fokozni kell a fellépést a férfiak és nők közötti egyenlőség elvének végrehajtása érdekében, különösen a foglalkoztatáshoz, a javadalmazáshoz, a munkakörülményekhez, a szociális védelemhez, az oktatáshoz, a szakképzéshez és a karrierfejlesztéshez kapcsolódóan. Kifejezte, hogy olyan intézkedéseket is meg kell hozni, amelyek lehetővé teszik a férfiak és nők számára, hogy összehangolják szakmai és családi kötelezettségeiket.

A férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód számos speciális (szimmetrikus és aszimmetrikus) intézkedést magában foglal, különösen a „szakmai és családi kötelezettségek összehangolása” során, mint:

- tájékoztatás, konzultáció és a munkavállalók részvétele
- az egészségvédelem és a munkahelyi biztonság

A felsorolt szociális jogokat az Európai Unió valamennyi tagállama érvényesítendő minimumelvnek tekintette. A Munkavállalók Alapvető Szociális Jogairól szóló Közösségi Karta rendelkezései megtalálhatók az Európai Unió Alapjogi Chartájában, a Lisszaboni Szerződésben, valamint az EU működéséről szóló (EUMSZ) szerződés 151. cikkében.

Az emberi méltóság részeként értelmezett szociális jogokat az Unió is óvja, például a munkaviszonyban. Az európai jogalkotás és a nemzeti jogalkotás egymásra kölcsönösen hatást gyakoroltak és napjainkban is hatást gyakorolnak. Barnard, megjegyzi, hogy a szociális politikákat tradicionálisan a szociális igazságosság²²⁰ és a szociális kohézió, vagy piacorrígáló funkciókkal azonosítják.²²¹ Deakin és Wilkinson pedig azt is állítja, a szociális jogok a gazdaság hatékonysága ellenében hatnak.²²² A szociális politika tehát „helyettesíti, kiegészíti vagy módosítja”²²³ a gazdasági műveleteket, hogy elérjen olyan célokat, melyeket az magától nem érne el, a piaci erők által meghatározottaktól eltérő értékek által vezérelve. Ezek az eltérő értékek lehetnek például a szuverenitás, méltányosság, vagy a gyengébb fél védelmének elve.

²¹⁹ Strasbourg, 09.12.1989. *Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers* Last updated: 29.09.2011

²²⁰ Loretta CAPEHEART Dragan MILOVANOVIC: *Social Justice: Theories, Issues, and Movements (Critical Issues in Crime and Society)* Rutgers University Press, 2007.

²²¹ Catherine BARNARD: *EC Employment Law* Second Ed. Library Oxford University Press Oxford, p. 21.

²²² DEAKIN, S. and WILKINSON, F. 1994 *Rights vs. efficiency?* The economic case for transnational labour standards, *Industrial Law Journal*, 23 (4).

²²³ *Ibid.* Deakin és Wilkinson.

A szociális jogalkotás piackorrekciós hatását alátámaszta a Bíróság ítélete is a *Commission v UK* ügyben.²²⁴

Fontos lehet Barnard megjegyzése, hogy az Unió jogalkotása a bérekre hatástalan, hiszen a tagállamok őrzik szuverenitásukat e területen, s ez gazdasági migrációt okoz, nehéz helyzetbe hozva ez által a gazdaságilag hátrányosabb helyzetű országokat.²²⁵

4.9 Egyenlőség jogok közösségi biztosítása a Maastrichti szerződésben

Az Európai Unióról szóló Szerződést 1992. február 7-én írták alá a tagállamok. A Szerződés 2. cikke tartalmazza: a Közösség támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit „a férfiak és nők közötti egyenlőség a munkaerő-piaci lehetőségek és a munkahelyi bánásmód tekintetében.” A Szerződés 6. cikke alapján: „Minden tagállam gondoskodik arról, hogy a férfiak és női munkavállalók egyenlő munkáért egyenlő díjazásának elvét alkalmazzák. E cikk alkalmazásában a „fizetés” a rendes alap- vagy minimálbér, vagy fizetés, valamint bármely egyéb pénzbeli vagy természetbeni ellenérték, amelyet a munkavállaló a munkáltatójával közvetlenül vagy közvetve a munkáltatójától kap.” A nem alapuló megkülönböztetés nélküli egyenlő díjazás azt jelenti: a) az ugyanazon munkálatok darabszámú díjazását ugyanazon mértékegység alapján számítják ki; b) a munkaidőre vonatkozó díjazás ugyanazért a munkáért azonos. A cikk a nők számára előnyben részesítést tartalmaz, mert így fogalmaz: „Ez a cikk nem akadályozza meg a tagállamokat abban, hogy különleges előnyöket biztosító intézkedéseket tartsanak fenn vagy fogadjanak el annak érdekében, hogy megkönnyítsék a nők számára a szakmai tevékenység folytatását vagy a szakmai karrierjük hátrányainak megelőzését vagy ellensúlyozását.”

Annyi év után, sajnos még ma is fontos feladat a bérszakadék megszüntetése a férfiak és a nők díjazásában.²²⁶

4.10 Diszkrimináció tilalma az Európai Szociális Kartában

A Kartában a szociális jogok biztosítása államközi egyezményekkel történt.²²⁷ Az Európai Szociális Karta alapját az Európai Tanács által 1950. november 4-én aláírt Emberi Jogokról és Szabadságokról szóló Európai Egyezmény, (ECHR) és az 1952. március 20-án aláírt párizsi, a Polgári és Politikai jogokról és Szabadságokról szóló kiegészítő jegyzőkönyv jelenti. Az Európai Szociális Kartát később módosították Strasbourgban, 1996. május 3.-án. A szociális jogok biztosításához vezető megfontoláshoz az vezetett, hogy biztosítani kellett a diszkrimináció tilalmát, melyet a tagállamok az UDHR-ben már aláírtak.²²⁸ A Szociális Karta²²⁹

²²⁴ Case C-382/92 Judgment of the Court of 8 June 1994. *Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Safeguarding of employees rights in the event of transfers of undertakings*. 25. (a).

²²⁵ *Ibid.* Barnard, p.21.

²²⁶ Bővebben lásd: Javaslát – AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a férfiak és nők egyenlő vagy egyenlő értékű munkáért járó egyenlő díjazása elve alkalmazásának a bérek átláthatósága és végrehajtási mechanizmusok révén történő megerősítéséről COM(2021) 93 final.

²²⁷ A Szociális Karta az Európa Tanács emberi jogi egyezménye, melyet 1961. október 18-án fogadtak el az európai tagállamok képviselői Torinóban.

²²⁸ Bővebben lásd: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, 1948. december 10.

²²⁹ A Szociális Karta Magyarországon eredetileg 1999. évi C. törvénnyel lett kihirdetve, és a 2009. évi VI. törvényben módosításra került. Magyarország a 34/2004. (IV. 26.) OGY határozat alapján kötelezően alkalmazza a Karta 1. 2., 3., 5. 6., 8., 9., 11., 13., 14., 16., és 17. cikkeket. Magyarország a 2005. évi V. törvény 1. §. illetve a

azonban csak azokra a személyekre vonatkozik, akik a tagállamok állampolgárai, lakóhelyük vagy tartózkodási helyük a szerződéses államok területén van, vagy ott rendeltetésszerűen dolgoznak, és a 18. és 19. cikkben foglaltaknak eleget tesznek. A menekültekre a Genfi egyezmény, és a letelepedésről szóló Európai Egyezmény²³⁰ vonatkozik.

A szociális jogok biztosítását nemzeti alkotmányok különböző mértékben tartalmazzák, így Magyarországon is tartalmazza azt az Alaptörvény, szociális biztonságot nyújtva anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyesség, árvaság és önhibán kívüli munkanélküliség esetében.²³¹ A szociális biztonság minimális követelménye a létminimum biztosítása.²³² E szociális biztonság mértékét a mindenkor kormány határozza meg, mert az egyes nemzetek teherbíró képességétől is függ.²³³

4.11 Férfiak és nők közötti egyenlőség az Amszterdami szerződésben

A Szerződés²³⁴ 2. cikke alapján többek között a Közösség feladata „a foglalkoztatás és a szociális védelem magas szintje, a férfiak és nők közötti egyenlőség, a fenntartható és nem inflációs növekedés, a magas versenyképesség és a gazdasági teljesítmény konvergenciája, a magas szintű védelem és a környezet minőségének javítása, az életszínvonal és az életminőség, valamint a tagállamok gazdasági és társadalmi kohéziója és szolidaritása.” A Szerződés 3. cikkének (2) bekezdése alapján: „a Közösség célja az egyenlőtlenségek megszüntetése és a férfiak és nők közötti egyenlőség előmozdítása.” A Szerződés 118. cikke alapján: „A Közösség támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit „a nők és férfiak közötti egyenlőség a munkaerő-piaci lehetőségek és a munkahelyi bánásmód tekintetében.” A Szerződés 119. cikke alapján: 1. Minden tagállam gondoskodik arról, hogy a férfiak és női munkavállalók egyenlő vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő díjazásának elvét alkalmazzák. 2. E cikk alkalmazásában „fizetés”: a szokásos alap- vagy minimálbér, vagy fizetés, valamint bármely egyéb pénzbeli vagy természetbeni ellenérték, amelyet a munkavállaló kap munkáltatójától közvetlenül vagy közvetve. A nem alapuló megkülönböztetés nélküli egyenlő díjazás azt jelenti: „a) ugyanazon munkadíj díjait ugyanazon mértékegység alapján kell kiszámítani; b) a munkaidőre történő fizetés ugyanazon a munkánál azonos legyen.” A Szerződés 119. cikkének 3. és 4. pontja alapján: „A Tanács a Szerződés 189.b cikkében említett eljárásnak megfelelően és a Gazdasági és Szociális Bizottsággal folytatott konzultációt követően intézkedéseket fogad el a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének alkalmazására a foglalkoztatás ügyében. foglalkozás, beleértve az egyenlő vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő díjazás elvét. A Szerződés tartalmaz egy nyilatkozatot a Római szerződésről: „Az Európai Közösséget létrehozó szerződés 7d. cikkének a közszolgáltatásokról szóló rendelkezéseit a Bíróság ítélezési gyakorlatának teljes tiszteletben tartásával kell végrehajtani, többek között az ilyen szolgáltatások egyenlő bánásmódjának, minőségének és folytonosságának elveit illetően.”

A Szerződés kiegészítő jegyzőkönyve alapján „az irányelveket és a részletes irányelveket előnyben kell részesíteni a rendeletekkel és a keretirányelvekkel szemben.” (*lex specialis*

2011. évi CCI. törvény 186. §. szerint az OGY döntés alapján kötelezően alkalmazza az (1) bekezdésben felsoroltakon túlmenően a 7. cikk 1. bekezdését, a 10. cikket, a 12. cikk 1. bekezdését és a 15. cikket is.

²³⁰ Bővebben lásd: az 1955. december 13-án kelt letelepedésről szóló Európai Egyezményben.

²³¹ Alaptörvény XIX. cikk.

²³² 56/1995 (IX.15.) AB határozat II. rész c) pont.

²³³ 24/1991. (V.18.) AB határozat. Kilényi Géza, Szabó András, Vörös Imre és Zlinszki János különvéleménye.

²³⁴ Az Amszterdami szerződést a Maastrichti szerződés felülvizsgálata érdekében hozták létre a tagállamok 1997. október 2-án.

derogat legi generalis). Fontos továbbá, hogy „A Szerződés 189. cikkében előírt irányelvek, bár kötelező érvényűek az elérni kívánt eredmény tekintetében a formanyomtatvány és módszerek megválasztását az egyes tagállamokra, amelyekre címzettek, a nemzeti hatóságoknak hagyják.” Az előírások tényleges teljesülését, hatósági ellenőrzését, valamint a jogsértő cselekedetek hathatós szankcionálását az Amszterdami Szerződés tette lehetővé, mely az unióhoz való csatlakozásunkhoz köthető Ebktv.-ben is megjelent.²³⁵

4.12 Egyéni és kollektív jogok védelme a Nizzai Szerződésben

A Szerződés²³⁶ 137. cikke alapján: (1) A 136. cikkben foglalt célkitűzések megvalósítása érdekében a Közösség támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit többek között a következő területeken:

A Szerződés tartalmazza a tagállamok tevékenységének területeit:

- a) különösen a munkakörnyezet javítása a munkavállalók egészségének és biztonságának védelme érdekében
- b) munkafeltételek
- c) a munkavállalók szociális biztonsága és szociális védelme
- d) a munkavállalók védelme munkaviszonyuk megszüntetése esetén
- e) a munkavállalók tájékoztatása és véleményük meghallgatása
- f) a munkavállalók és munkaadók érdekeinek képviselése és kollektív védelme, beleértve a (5) bekezdésre is figyelemmel a vezetésben való közös részvételt
- g) a Közösség területén jogszerűen tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok foglalkoztatásának feltételei
- h) a munkaerőpiacról kirekesztett személyek beilleszkedésének lehetővé tétele a 150. cikk sérelme nélkül.

A szerződés fontos elemei:

- férfiak és nők munkaerő-piaci esélyegyenlősége és az egyenlő munkahelyi bánásmód²³⁷
- társadalmi kirekesztés elleni küzdelem
- a szociális védelmi rendszerek modernizálása a munkavállalók szociális biztonsága és szociális védelme sérelme nélkül.

Az előnyben részesítés tekintetében kiemelten fontos a megállapodás, mely alapján „a Közösség támogatja és kiegészíti a tagállamok tevékenységeit” hiszen a Tanács által kibocsátott irányelvekben az következetesen kifejezésre jut.

4.13 Egyenlőség jogok a Lisszaboni szerződésben

A Szerződés²³⁸ 1a cikke alapján: „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.” A Szerződés 2. cikkének (3) bekezdése alapján: „Az Unió küzd a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés ellen, és előmozdítja a társadalmi igazságosságot és védelmet, a nők és

²³⁵ JUHÁSZ Gábor és TAUSZ Katalin: *Szociális jog* ELTE TáTK Budapest, 2012. p. 26.

²³⁶ A Nizzai szerződést a tagállamok 2001. február 26-án írták alá, mely kiegészítette a Maastrichti szerződést.

²³⁷ Bővebben lásd: Béatrice OUN: Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – ILO-egyezmény a munkahelyi nemi alapú erőszak ellen (2016/C 013/21).

²³⁸ A Lisszaboni Szerződést (EUSZ) a tagállamok 2007. december 13-án írták alá, mely az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szól.

férfiak közötti egyenlőséget, a nemzedékek közötti szolidaritást és a gyermekek jogainak védelmét.” A Szerződés (5) bekezdése alapján „az Unió hozzájárul (...) az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelvek tiszteletben tartásához.” Az EUSZ 6. cikkének (1) bekezdése, az Alapjogi Kartát a Szerződésekkel azonos szintre emeli. A Szerződés 8. cikke leszögezi: „Az Unió minden tevékenysége során tiszteletben tartja a polgárai közötti egyenlőség elvét.” A 10a cikk (1) alapján „Az Unió nemzetközi szintű fellépése azon elvekre épül, amelyek létrehozását, fejlődését és bővítését vezérelték, és arra irányul, hogy ezek érvényesülését a világ többi részén is előbbre vigye.” „Ezek az alapelvek a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és alapvető szabadságok egyetemes és oszthatatlan volta, az emberi méltóság tiszteletben tartása, az egyenlőség és a szolidaritás elvei, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt elvek és a nemzetközi jog tiszteletben tartása.” A Szerződéshez kapcsolt 3. cikkről szóló nyilatkozat alapján: „A Konferencia egyetért abban, hogy az Unió a nők és a férfiak közötti egyenlőtlenések kiküszöbölésére irányuló általános erőfeszítései során különböző politikáiban törekszik a házasságon belüli erőszak valamennyi formájának leküzdésére. A tagállamok minden szükséges intézkedést megtesznek a bűncselekmények megelőzése és megbüntetése, valamint az áldozatok támogatása és védelme érdekében.” A Szerződéshez kapcsolt 104. cikkről szóló nyilatkozat alapján: „Konferencia megerősíti, hogy a kötelezettségvállalások végrehajtása, valamint a tagállamok közötti egyenlő bánásmód legjobb biztosítója a szabályokon alapuló rendszer.”

Fontos, hogy bár az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (UDHR) is emberek egyenlő méltóságáról beszél, hagyományosan az emberi közösségben folyamatosan kiváltságok vannak, teljesítmény, ismertség vagy egyéb okok alapján, melyek a az emberi méltóság élvezetét lerontják, hiszen egyes személyek, társadalmi rétegek többlet előnyt, megbecsültséget, tekintélyt élveznek. Az emberi méltóság megvédésében eszenciális jelentőségű az adott kultúra,²³⁹ és annak korporatív jellege is.²⁴⁰ Mások azonban azt gondolják, az emberi méltóság egyes esetekben fikciónak tekinthető, mert annak létezését nem támasztja alá az emberi méltóság személyek közötti el nem ismerése, és az ember teljes alázata sem. Azt is állíthatjuk, hogy az emberi méltóságot alkotó jogok és szabadságok között kollízió áll fenn, és bizonyos emberi jogokat vagy szabadságokat az egyes államok vezetése időlegesen nem biztosít, különböző ideológiákra hivatkozva meggátolja megadásukat, vagy csak nem fordít gondot az azt biztosító forrásokhoz való hozzáférésre. Nem az a kérdés tehát, hogy rendelkezik-e az ember méltósággal, hanem az, hogy azt megadják-e?²⁴¹ Az emberi jogokat tehát újra meg újra ki kell vívni, azonban nemcsak kivívni és elismerni kell, hanem fel kell lépni e jogok megsértése ellen, és az elért eredményeket meg kell óvni, hiszen „az emberi méltóság sérthetetlen, tiszteletben kell tartani és védelmezni kell.”²⁴² Megőrizni azonban nemcsak a megadott méltóságot lehet, hanem a kikényszerítettet is, hiszen az emberi méltóság felfogható nem taxatív személyiségi jogok gyűjteményeként is,²⁴³ melyek megsértése szabálysértés, vagy bűncselekmény. Vannak, olyan személyek is, akik azt gondolják, az emberi méltóság ma már olyan alapvető fontossággal bír,²⁴⁴ hogy védelme nagyobb súllyal esik latba, mint a társadalom

²³⁹ G. WERBROUCK: Une révolution oubliée: La naissance la Déclaration Universelle des Droits de l’Homme Association Médicale pour la Prévention de la Guerre Nucléaire – N°75: 3 ème trimestre 2001, <http://www.ampgn.be/online/index.php/2006/11/24/53-n75-3-eme-trimestre-2001>, 2. in KOVÁCS Péter: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kidolgozásának története és elfogadásának körülményei Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. p. 55–66. H. SZILÁGYI István: Jogi kultúra vagy társadalmi jogtudat? ACTA HUMANA 2021/3 p.94.

²⁴⁰ Aron J. GUREVICS: *A középkori ember világgépe* Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.

²⁴¹ MAKKOS Nándor: Jegyzőkönyv doktori védésről NKE Törzskönyvi szám: IV-23/2016. DRI p. 2.

²⁴² Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02). 1. cikk.

²⁴³ Btk. 216-228.§;

²⁴⁴ Bővebben lásd: 23/1990. (X.31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 93.

anyagi érdekeinek védelme,²⁴⁵ mi azonban a két fogalom interferenciájára hívjuk fel a figyelmet. Egyesek ugyanis úgy vélik, az egyenlő bánásmódnak és az esélyteremtésnek nincs köze a tulajdonhoz. Természetesen leginkább azok mondják ezt, akiknek az egzisztenciájuk tartósan biztosítva van. Azonban a deprivációhoz hasonlóan a tulajdonnak fontos szerepe van a hátrányos helyzetű személyek életében, mert a kiszolgáltatottság arányosan nő az anyagi rászorultsággal. Megfigyelhető ez a jelenség a védett tulajdonságokkal rendelkezők körében, kiemelten, a romák, idősek, fogyatékkal élők, de nők és gyermekek esetében is. A védett tulajdonságoknak magukban kell foglalniuk különösen: a fajt, a nemet (beleértve a terhességet, a szülést és a kapcsolódó egészségügyi állapotokat), a bőrszín, a hitvallást, a vallást, az életkort, a nemzeti származást, a fogyatékossgot, a családi állapotot, az állami segítséggel kapcsolatos állapotot, a szexuális irányultságot, a nemi identitást, a nemi megnyilvánulást, az alkalmazottak genetikai információit. A tulajdon tehát fontos szerepet játszik a hátrányos helyzetben, és annak kiküszöbölésében, éppen ezért az esélyteremtés folyamatát a hátrányos helyzetek okainak áttekintésével érdemes kezdenünk.

Megemlítjük az emberi méltóság néhány „szűkebb” értelmezését, mely szerint az ember „istenképűsége”²⁴⁶ passzív oka az emberi méltóság létezésének, más elképzelések alapján az ember aktív közreműködése is szükséges a méltóság érvényesüléséhez, mert „méltósággal az ember akkor rendelkezik, ha erkölcsi törvényhozása során tekintettel van minden ember emberi méltóságára, azaz a kategorikus imperatívuszának megfelelően cselekszik.”²⁴⁷

Az emberi méltóságból származó állami kötelezettségek megemlítése után figyelmet kell szentelnünk annak a ténynek, hogy az esélyegyenlőség előmozdításának, divatos szóhasználattal az esélyteremtésnek a másik oldala az állampolgár, az ügyfél hatalma alatt áll, tehát az állampolgár akarata nélkül az állam esélyteremtése sikertelen lesz. Részben az is igaz, hogy az állampolgár motiváltságának megteremtése is lehet különböző állami alrendszerek feladata, azonban azoknak rendelkezésre kell állniuk, és azok sem működhetnek az állampolgár ernyedetlen akaratnyilvánítása nélkül.

Különösen fontos a Szerződés 3a cikke, mely korlátját képezheti az egyenlő bánásmód elve alkalmazásának (igazolt nem egyenlő bánásmód): A Szerződés (2) bekezdésben foglaltak alapján: „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.”

4.14 Személyiségi jogvédelem az Alapjogi Chartában

Felmerülhet bennünk a kérdés szükség van-e egyáltalán alapjogi kartára, jogaink felsorolására, mert az azt a veszélyt hordozhatja, hogy jogainkat jogalkotók biztosítják ahelyett, hogy az emberi mivoltunk miatt illetve meg bennünket? A kérdésre a választ az Európai Bíróság (ECJ)²⁴⁸ a Costa v E. N. E. L. esetben²⁴⁹ adta meg, mely szerint az egyéni jogok érvényesíthetőségében lényeges a közösségi jog direkt hatása.

²⁴⁵ Alaptörvény XXXVII. cikk (4). bek.

²⁴⁶ 1Móz. 1,27.

²⁴⁷ BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája* PhD értekezés, Tézisek Pécs, 2011. p.2.

²⁴⁸ BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban* TAMOP 4.2.5 Pályázat könyvei HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft 2014.

²⁴⁹ Case C-6/64 Flaminio Costa v E. N. E. L. 15 July 1964.

A Bíróság a Nold esetben²⁵⁰ a tagállamok alkotmányos hagyományaira, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-i ECHR egyezményre és az 1952. március 20-i egyezményhez csatolt jegyzőkönyvre utal, mikor a fent nevezett jogokat „biztosítja.” Blutman megjegyzi: „Az uniós bírászkodás a Nizzai Szerződés hatálybalépése után, 2005-ben vált háromszintűvé. Ekkor hozták létre az Elsőfokú Bírósághoz rendelve, annak munkaterhét könnyítendő, a Közzolgálati Törvényszéket, a Tanács egyhangú határozata alapján. Ma tehát az Európai Unió Bírósága három bírói szervből áll: a Bíróságból, a Törvényszékből és a Közzolgálati Törvényszékből (együtt uniós bíróságok).” A Közzolgálati Törvényszék azonban 2016-ban megszűnt.

Fontos, hogy a személyiségi jogok nem sorolhatóak fel taxatíván. Mégis megkülönböztethető a személyiségi jogok és a személyes adatok védelméhez való jog, amint azt az egyezmény 7. és 8. cikke tartalmazza. Mindenkinek joga van a magánélete és a családi élete, otthona és a kommunikációja tiszteletben tartásához. A személyes adatok körét, és felhasználásuk módját azonban tételes törvényi előírások szabályozzák, így különösen az adatok gyűjtésének körülményeit, tárolásuk időtartamát, felhasználásuk módját és megsemmisítésének körülményeit.²⁵¹

4.15 Egyenlőség jogok az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésben

Az az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés²⁵² 2. cikke alapján: „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”²⁵³ Az emberi jogok, az emberhez méltó élethez szükségesek, a méltósággal való létezés miatt. Értelmes emberi élet nehezen képzelhető el munkavégzés nélkül. az EUMSZ²⁵⁴ 153. cikke tartalmazza is az EU minimális követelményeket meghatározó irányelveit, amelyek lehetővé teszik a tagállamok számára a szerződésekkel összeegyeztethető szigorúbb védelmi intézkedések fenntartását vagy bevezetését a munkavállalás területén.²⁵⁵

Fontos, hogy az egyenlőség jogok az élet nem minden területén érvényesíthetőek, de a munkavállalás területén azt mindenképp figyelembe kell venni.

4.16 Az esélyegyenlőségi intézkedések célja, feladata napjainkban

Az esélyegyenlőségi intézkedéseket elősegítő kormánytisztviselők azt vallják, hogy az „esélyteremtés” nem lehet csupán elmélet, sőt a legtöbben annak gyakorlati oldalát

²⁵⁰ Case C-4-73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities 14 May 1974.

²⁵¹ ECtHR, *M.M. v UK* App no. 24029/07 (13 November 2012), para. 188.

²⁵² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2016.6.7. Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 202/3.

²⁵³ Bővebben lásd a már említett Lisszaboni szerződésben.

²⁵⁴ Lisszabon után az Európai Unió Működéséről szóló 2012. október 26-án kihirdetett Szerződés (EUMSZ), tartalmazza a már említett Római Szerződés 3. 12.,13.,39., 117., 118., 118a,119.,137., 141.,számú cikkeit. A felsoroltakon kívül releváns az EUMSZ 18. és 37 (1) valamint 45. (2) cikke mely az állampolgárságon alapuló megkülönböztetést tiltja. Továbbá a 40. cikk (2) mely a termelők és fogyasztók közötti hátrányos megkülönböztetést tiltja.

²⁵⁵ Bővebben lásd a már említett Nizzai szerződésben.

hangsúlyozzák. Fontos az is, hogy a gyakorlat elérje az elmélet által kitűzött célokat, éppen ezért az elmélet bár szükségszerűen tág értelmű, a nélkül a gyakorlat céltalan, tétova, hatékonytalan. Az esélyegyenlőség, nemcsak mint általános társadalmi cél szerepel, annak számos megközelítése létezik, különösen az alábbiak:

- eszköze az egyenlő bánásmód ideológiája érvényesülésének
- vonatkozik a diszkrimináció gátlására, javak disztribúciójára, lehetőség és szociális biztonság biztosítására
- a társadalom önjavító mechanizmusának eszköze
- irányelv a köztisztviselő számára
- az osztó és kiigazító igazságosságot jelent a bíró számára
- a családanyának biztonságát jelent
- a fiatalok véleményének súlyát jelentheti
- hátránnyal küzdő gyermekeknek esélyt a felzárkózásra
- a munkanélkülinek munkalehetőséget, az időseknek megbecsülést és jó közszolgáltatásokat jelent
- a fogyatékkal élőknek, emberhez méltó bánásmódot jelent
- a politikusnak választói bizalmat és kormányzási lehetőséget jelent

Az egyenlőséggel jelzett bánásmód magában foglalja a társadalmi, így jogi követelményt, hogy a bánásmód legyen egyenlő, vagy a bánásmód vezessen egyenlőségre. A két követelmény alapvetően különbözik, mert az egyik a pejorativ felhangú egyenlő módon való „elbánást”, míg a másik a különböző tartalmú, de egyenlőségre vezető elbánást tartalmazza. Az egyenlően való bánásmód az egyszerűbb magyarázattal bíró eljárás, mert az leírható negatív oldalról a diszkrimináció tilalommal, mely védett tulajdonság alapján, ill. az egyéb helyzet alapján tiltja a megkülönböztetést, magyar nyelvben a hátrányos megkülönböztetést. Az egyenlő bánásmódra irányuló társadalmi elvárás a bonyolultabb oldal, mert a társadalom a politikán keresztül igényli az egyenlőtlenségek kiegyenlítését. Mivel azonban e kiegyenlítés erőforrás igényes, ezért az az adott társadalom anyagi lehetőségeihez kötött. Azonban, abban nem csak gazdasági, hanem politikai lehetőség is szerepet játszik. Mivel azonban a politika nem erkölcs, hanem etika kötött, ezért a kiegyenlítés hiányt szenvedhet.

Az esélyegyenlőség biztosításának állampolgári jogát, és fenntartását nemcsak az Alaptörvény és más uniós dokumentumok és irányelvek írják elő, hanem azt a gazdasági szükségesség is erősíti. Az inkluzív társadalom ugyanis csak úgy tartható fenn, ha a családjával és nemzetével harmonikusan élő, testileg és mentálisan egészséges, jól képzett ember nemcsak a demokrácia szempontjából fontos értékrendet hordozza, hanem a XXI. századi modern nemzetgazdaság erőforrásaként is szolgál.

Az esélyegyenlőség előmozdításának célja jelenleg olyan csoportok segítségét és szempontjaik kiemelt figyelembevételét jelenti, melyek saját erejükből nem lennének képesek hátrányaikból fakadó nehézségek leküzdésére, és fokozottan ki vannak téve a hátrányos megkülönböztetés veszélyének, illetve támogatásra szorulnak a programok forrásaihoz történő hozzáférés során.²⁵⁶ Az MNTFS²⁵⁷ támogatásának keretében öt operatív program – Emberi Erőforrás Fejlesztési (továbbiakban EFOP), a Terület- és Településfejlesztési (TOP), a Versenyképes Közép Magyarország (VEKOP), Gazdaságfejlesztési és Innovációs (GINOP) és a Rászoruló Személyek Támogatása (RSZTOP) operatív programok játszanak szerepet.

Az MNTFS céljai szakterületenként:

- gyermekjólét, alacsony bérezés, munkahelyteremtés
- oktatás, lemorzsolódás, deszegregáció
- foglalkoztatás, foglalkoztatásba ágyazott képzés

²⁵⁶ EMBERI ERŐFORRÁS FEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAM EFOP 2014-2020.

²⁵⁷ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia.

- egészségügy, szűrések és ellátás-fejlesztés
- területi különbségek csökkentése, lakhatás, szegregátumok, telep programok
- kulturális párbeszéd, antidiszkrimináció, szemléletformálás

A településszerkezeti tervben kell megállapítani a táj, az épített és a természeti környezet alakításának és védelmének terület felhasználással összefüggő módját, valamint ki kell jelölni a település fejlesztésének területi irányait, a település egyes területrészeinek, a település működéséhez szükséges műszaki infrastruktúra elemeknek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését. A helyzetértékelésben szerepelnie kell a szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett területek lehatárolásának, térképi ábrázolásának és helyzetelemzésének.²⁵⁸ Az esélyegyenlőség célja a méltányos, „nem”-érzékeny, hátránnyal élőket nem kirekesztő, oktatási egyenlőséget támogató, lemorzsolódást gátló, marginalizálódott személyeket befogadó, szociális támogatást és mindenki számára a közszolgáltatásokat elérhetővé tévő társadalom létrehozása is. Az oktatási egyenlőtlenség többek között gyökere a felnőttkori egyenlőtlenségnek is. A lemorzsolódási tényezők közé tartozik a kulturális hiányosságok, a szegénység, a nemek, a fogyatékosok, a családi katasztrófák, de akár a háború és a konfliktusok is. A lemorzsolódási tényezők közé tartozik a kulturális hiányosságok, a szegénység, a nemek, a fogyatékosok, a családi katasztrófák, de akár a háború és a konfliktusok is.

Meg kell fogalmaznunk, mit jelent nekünk, az esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód biztosítása, mint állampolgárnak, és/vagy kormány,- illetve köztisztviselőnek? Folyamatos önképzést vagy egyéni karrier hajhászását, hanyatlást, vagy haladást, reményt vagy deprimáló jövőt? Jóhiszemű tisztességes munkavégzést, családi életünk és munkánk összeegyeztethetőségét, professzionalizmust, igazságosságot, részrehajlás mentességet, hivatástudatot, vagy minden feladat tisztességes ellátását?

Tisztesség ellen hat a fék, mely az életpályával ellentétben határozott időt, és tisztességtelen bért szorgalmaz, hogy érintetlenül.

V. Az esélyegyenlőség iránti igényről

5.1 Az esélyegyenlőség fogalmi megközelítése

Az esélyegyenlőség fogalma számos más társadalmi, jogi és etikai fogalommal áll szoros kapcsolatban. Ezek a fogalmak összefüggnek azzal a céllal, hogy minden egyén számára azonos lehetőségeket biztosítsanak a különböző életterületeken. Az alábbiakban felsorolok néhány alapvető fogalmat, amelyek közeli kapcsolatban állnak az esélyegyenlőséggel:

1. Egyenlő bánásmód:

Az egyenlő bánásmód elve azt jelenti, hogy minden személyt a személyt megillető módon kell kezelni, diszkrimináció nélkül. Ez az esélyegyenlőség alapja, mivel csak diszkriminációmentes környezetben biztosíthatók az egyenlő esélyek. Az esélyegyenlőség igényével gyakran az állampolgárok törvény előtti egyenlőségét, emberi jogait, diszkrimináció mentességét, az egyenlő esélyű hozzáférést, végső soron természetes személyek egyenlő méltóságú személyként történő kezelését hozzuk összefüggésbe. A természetes személyek egyenlő méltósága azonban vitákra adott, és adhat ma is okot.²⁵⁹

²⁵⁸ Bővebben lásd: 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 10. és 11. pontjában. A szegregátumok lehatárolását az önkormányzatok számára a KSH ellenérték fejében végzi el.

²⁵⁹ Bővebben lásd: BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája* PhD értekezés, Tézisek Pécs, 2011., MAKKOS Nándor: *Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság* 2018. július., MAKKOS Nándor: *A roma emberek*

2. Diszkriminációmentesség:

Ez a fogalom arra vonatkozik, hogy senkit nem szabad hátrányosan megkülönböztetni védett tulajdonságai (különösen nem, faj, életkor, vallás, származás, szexuális orientáció) alapján. Az esélyegyenlőség biztosítása érdekében a diszkriminációmentesség alapvető követelmény.²⁶⁰

3. Esélyegyenlőségi politika:

Ezek az irányelvek és intézkedések célzottan arra irányulnak, hogy megszüntessék az esélyegyenlőtlenségeket és elősegítsék a hátrányos helyzetű csoportok esélyeit növelő környezet kialakítását. Más vélemények alapján „az emberek közötti legnagyobb egyenlőtlenség társadalmi szociális területen mutatkozik, ami a társadalmi javakhoz való hozzáférés egyenlőtlenségét, illetve a társadalmi javakhoz vezető utakon jelentkező egyenlőtlenségeket jelenti. Ennek hátterében olyan okok állnak, mint a tőketulajdonlási különbségek (beleértve a szimbolikus – kulturális, kapcsolati és szociális – tőkét is), illetve okként jelenik meg az eltérő társadalmi megítélés a nemi és a faji-etnikai csoportok között, illetve a különböző fogyatékos személyekre vonatkozóan.”²⁶¹

4. Pozitív diszkrimináció, affirmatív akciók:

Ez a fogalom azt jelenti, hogy speciális intézkedéseket hoznak a hátrányos helyzetű csoportok javára, hogy egyenlő esélyeket és feltételeket biztosítsanak számukra (pl. kvótarendszerek a nemek közötti egyenlőség érdekében a munkahelyeken).

5. Társadalmi igazságosság:

A társadalmi igazságosság a társadalom olyan állapotát jelenti, amelyben minden egyén méltányos és egyenjogú bánásmódban részesül, függetlenül szociális helyzetétől vagy személyes tulajdonságaitól. Az esélyegyenlőség fontos eleme a társadalmi igazságosság megvalósításának. Fontos, hogy az ilyen intézkedések célja nemcsak a meglévő és jövőbeli egyenlőtlenségek kiegyensúlyozása,²⁶² hanem az igazságtalan különbségtételek kiküszöbölése is, ezért az ideiglenes (megkülönböztető) és a támogató folyamatosan biztosítandó (megkülönböztetésmentes) intézkedések között különbséget teszünk.

6. Foglalkoztatási egyenlőség:

A foglalkoztatási egyenlőség elve alapján minden személynek egyenlő lehetőséget kell biztosítani a munkához jutásban, a munkahelyi előrelépésben és a megfelelő munkakörülmények megtapasztalásában. Egyes vélemények szerint esélyegyenlőség iránti igény, „az az elképzelés, hogy az embereknek „egyenlő feltételekkel” kell versenyezniük az előnyös hivatalokért és pozíciókért. Az esélyegyenlőség hívei úgy vélik, hogy az elv összeegyeztethető, sőt igazolhatja is a végeredmény valamiféle egyenlőtlenségét, de jelentős nézeteltérés van abban, hogy pontosan milyen mértékben és milyen egyenlőtlenségeket igazol, és hogyan teszi ezt.”²⁶³

7. Oktatási egyenlőség:

Az oktatási egyenlőség azt jelenti, hogy minden gyermek és fiatal számára egyenlő hozzáférést kell biztosítani a minőségi oktatáshoz, függetlenül társadalmi-gazdasági helyzetétől, nemzetiségétől vagy bármely más személyes tulajdonságától.²⁶⁴

8. Szociális mobilitás:

méltóságának érvényesüléséről Jegyző és Közigazgatás 1589-3383 4. pp 33-41 (2023). MAKKOS Nándor: Az egyenlő bánásmód alakzata Jogelméleti Szemle. (1588-080X): 1. pp 130-148 (2024)..

²⁶⁰ Sandra FREDMAN: *Discrimination Law* (Clarendon Law Series) 2nd Edition Oxford University Press 2011.

²⁶¹ VARGA Aranka: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon* Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Bolko-Print Kft, Pécs, 2013. p.11.

²⁶² Ibid, ICERD. d. 21- 26.

²⁶³ Forrás: <https://www.britannica.com/topic/equal-opportunity> Letöltés: 2021. 03.01.

²⁶⁴ Karl AUBREY, Alison RILEY: *Understanding and Using Educational Theories* Third Edition SAGE Publications Ltd. London, 2022. p.122.

Ez a fogalom arra utal, hogy az emberek képesek legyenek javítani saját helyzetükön és előrelépni társadalmi-gazdasági státuszukban. Az esélyegyenlőség növeli a szociális mobilitás lehetőségét. A szociális mobilitás az a jelenség, amely lehetővé teszi az egyének vagy csoportok számára, hogy társadalmi pozíciójukat megváltoztassák. Ez a változás lehet vertikális (például egy alacsonyabb társadalmi osztályból egy magasabbba való előrelépés) vagy horizontális (például azonos társadalmi szinten belüli mozgás, mint egy munkahelyváltás).²⁶⁵

9. Inklúzió:

Az inklúzió azt jelenti, hogy minden személy számára biztosítani kell a teljes értékű részvételt a társadalom életében, beleértve az oktatást, a munkahelyeket és a közösségi tevékenységeket. Az inklúzió az esélyegyenlőség megteremtésének egyik alapvető célja. „A radikális befogadás a belülről kifelé történő átalakulásról szól, nem pedig a kívülről befelé történő módosulásról. Olyan környezet megteremtését jelenti, amelyben a hozzáférhetőség és a rugalmasság olyan mélyen beágyazódott, hogy ritkán van szükség különleges alkalmazkodásra, ahol a ép ember már nincs jelen a normatív standard, de a sokféle típus egyike, és ahol a fogyatékos ember már nem megoldásra szoruló probléma, hanem olyan ember, akinek megélt tapasztalata és szakértelme új utakat nyit meg a látásban és a létezésben mások számára.”²⁶⁶

10. Hozzáférhetőséggel, akadálymentességgel:

Az elérhetőség azt jelenti, hogy mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni a fizikai tereket, a szolgáltatásokat és az információkat. Ez különösen fontos a fogyatékosággal élő személyek esélyegyenlőségének biztosítása érdekében. Az emberek közötti egyenlőtlenség meghatározására azonban különböző forrásokat találunk. Különbséget tehetünk „az esélyegyenlőség (equality) és az egyenlő esélyek (equity) biztosítása között. E szerint, az esélyegyenlőség (equality) elsősorban az egyenlő hozzáférés azonos módon való biztosítását, más szóval az egyenlő bánásmódot jelenti. Bábusik ezt így fogalmazza meg: „A teljes esélyegyenlőséget megvalósító egyenlő hozzáférés első kérdése az, hogy a szegényebb, szociálisan deprivált rétegek – éppen lakóhelyi elhelyezkedésük, illetve az ország településszerkezetének sajátosságai okán – azonos mértékben férnek-e hozzá a szolgáltatásokhoz.”²⁶⁷

11. Társadalmi minimum követelmény:

Varga megfogalmazásában „Az esélyegyenlőség (equality) azt a demokratikus társadalmi minimumot biztosítja, mely során nem kerülhet senki hátrányba vélt vagy valós egyéni adottságai, vagy valamilyen csoporthoz tartozása miatt.” „Az esélyegyenlőség tehát azt jelenti, hogy a különböző személyeknek és csoportoknak lehetősége van másokkal közös térben és másokkal azonos módon és arányban hozzáférni információkhoz, tevékenységekhez, szolgáltatásokhoz, eszközökhöz stb.”²⁶⁸ Nézetem szerint is, az egyenlő esélyek (equity) biztosítása olyan intézkedéseket, cselekvéseket tartalmaz, „amelyek társadalmi szinten és eszközökkel támogatottan teremtik meg mindenki számára a hozzáférést.”²⁶⁹ Gárdos megjegyzi, hogy nem állíthatjuk, hogy önmagában az egyenlő bánásmóddal meg lehet előzni, hogy „emberek és csoportok kirekesztődjenek a társadalomban fellelhető lehetőségekhez való hozzáféréstől,” mert a bizalmatlanság és az előítéletek következtében a diszkrimináció és szegregáció származhat az integrációt akadályozó merev és szigorú társadalmi kötelekekből is, különösen a vertikálisan strukturált társadalmi hálózatokban.²⁷⁰

12. Életesélyekhez való hozzáférés:

²⁶⁵ Forrás: <https://www.oecd.org/els/soc/Mobility-2018-Overview-Main-Findings.pdf>.

²⁶⁶ Victor Santiago PINEDA: Inclusion and Belonging in Cities of Tomorrow Governance and Access by Design Springer, Open Acces 2024. p. 48.

²⁶⁷ BABUSIK F. *Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon*. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2003.

²⁶⁸ Ibid. Varga, p.12.

²⁶⁹ Ibid. Varga, p. 12.

²⁷⁰ Gábor Dániel NAGY: *Jim Jones and the Negative Aspects of Social Capital in the New Religious Movements* p. 2. Letöltés: 2021. 03.01.

Véleményem szerint, az esélyegyenlőség magyar nyelvű kifejezése egy relatív rosszul értelmezett angol kifejezésből ered, mert az (equal opportunity) inkább jelent egyenlő lehetőséget, mint lehetőséget az egyenlőségre, mint a magyar nyelvű esélyegyenlőség elnevezés. A német nyelvű (Chanchengleichheit) esélyegyenlőség kifejezés, az élet-esélyekhez jelent egyenlő hozzáférést, melyet sokan egyenlő esélyként értelmezhetnek, (holott az egyéni képességek miatt az különböző). A német kifejezés e helyett az elosztás jogszerűségét, és az elosztás igazságosságát érti a kifejezés alatt. Az elosztás jogszerűsége azonban a regnáló hatalom akaratának megfelelő elosztást jelent. Az elosztás igazságossága egyébként sem feltétlenül jelenti az elosztás szó szerinti egyenlőségét, mert aki többet tesz, többet is érdemel.

A francia *opportunités égales* kifejezésben az esélyegyenlőség a polgárok stabil és harmonikus társadalmi biztosításának fontos eszközét jelenti, mellyel – bár meglehetősen tág értelmű kifejezés – az esélyegyenlőség funkcióját illetően egyetérthetünk.

13. Hátrányos helyzet megszüntetése, esély-kiegyenlítés:

Az esélyegyenlőség azonban a jogi személyeket is megilletheti, akik nem rendelkeznek a természetes személyeket megillető méltósággal. Az esélyegyenlőség célja ezért az egyenlő eséllyel rendelkezés lehet, mely az esélykiegyenlítés, esélyteremtés által a hátrányos helyzet megszüntetését, és az állami jogon túl a társadalmi jog érvényesítését is célozza. Ne legyen azonban kétségünk a felől, hogy az esélykiegyenlítés területe is a jó és a rossz küzdelmének a színtere,²⁷¹ ahol a jó állam és a jó mentor is, a jó oldalon áll, és ezen alapul a mentor és az állam rászoruló személyekkel szembeni viselkedése, valamint az államirányítás központi- és területi szervei, tagjai közötti bizalomteljes együttműködés is.

14. Az esélyegyenlőség „pepetum mobile”

Bolberitz szerint” A korábbi szocialista szellemi arisztokraták – akik a pártállam idején „kénytelenek” voltak Párizsban, Oxfordban és Amerikában tanulni-tanítani hazaérkezvén, mint korábban „üldözött mártírok” az áldozatiság jogán minden törvény felett tudhatják magukat, és birtokolják a „szabad demokrácia” „főrendiházi” stallumait. Nekik mindent szabad – a gyakorlatban. S mindenki más is szabad – elméletben. Hiszen az esélyegyenlőség korában élünk, ami azt jelenti, hogy aki a múlt rendszerből „örökölte” esélyeit, annak még adnak (esélyt), hogy bővelkedjék, akinek viszont (a múlt rendszerből) nem volt esélye ebben a „szabad versenyben”, attól még azt az esélyt is elveszik, amije van. Szép kicsavarása ez a jézusi mondásnak („akinek van, annak még adnak, hogy bővelkedjék, akinek viszont nincs, attól még azt is elveszik, amije van” Mt 13,12).²⁷² „Valójában a legdurvább kapitalista erkölcsök érvényesülnek ma Magyarországon. A legféltelenebb önzés fokozódik mindenhol a gazdasági életben, és ha éppen van valakinek hozzá kedve és lehetősége, ezt ügyesen, képmutató módon becsomagolja álhumanista eszmékbe, de van, amikor fáradt, és be sem csomagolja.”²⁷³

Fontos, hogy az esélyegyenlőség érdekében tett intézkedések változatos elnevezésűek. Lehetnek különösen preferenciális vagy különleges bánásmódok, pozitív, vagy fordított megkülönböztetések, pozitív vagy tevőleges illetve különleges, ideiglenes, vagy támogató, kiegyensúlyozó intézkedések, kvótarendszerek alkalmazásai.²⁷⁴

²⁷¹ Az esélykiegyenlítés területe értelmezhető úgy, mint ahol a „jó” és a „rossz” küzdelme zajlik, de fontos szem előtt tartani, hogy ezek az értékítéletek gyakran szubjektívek és kontextusfüggők. Ami az egyik fél számára „jó”, az egy másik számára „rossz” lehet. Az esélykiegyenlítés összetett kérdés, amely többféle etikai, politikai és gazdasági szempontot érint, és ezek a szempontok gyakran szoros összefonódásban határozzák meg a végső kimenetelt.

²⁷² BOLBERITZ Pál: Szabadság és erkölcs mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában. Budapest, 1998. p. 31.

²⁷³ Ibid. Bolberitz, p.53.

²⁷⁴ ICERD/C/GC/32., 24 September 2009. d.16.

5.1 Emberi jogok, alapjogok, emberi méltóság, szociális egyenlőség

Az emberi jogok előképei, kezdetben az egyes embercsoportok részére az uralkodó által biztosított privilégiumok voltak. A katolikus egyház mindig az „egyenlő emberi rendeltetés, az egyenlő emberi méltóság” alapján áll, s ezek az elvek a hatalom abszolút kezelése ellenére sem tűrik meg, hogy „más kezében, mint eszközök szerepeljenek.” Az egész világot szervezeti értelemben behálózó egyháznak ugyanakkor erős központi hatalomra van szüksége, de azt is figyelembe kell venni, hogy mérséklet nélkül lehetetlenség uralkodni a lelkek felett. „Ezért szükséges a szó nemes értelmében vett felvilágosult abszolútizmus.”²⁷⁵

A „társadalmi jogszabályok nem a megvilágosodott uralkodók „ajándéka” volt, és ma sem az... Ezek a különböző érdekcsoportok és a versengő ideológiák közötti küzdelem eredményei.”²⁷⁶ Takács véleménye szerint, az újkor előtti gondolkodásban az emberi jogok humanisztikus társadalmi elképzeléseket megfogalmazó tanokban bukkantak fel. A XVIII. században az emberi jogok politikai jelentésre tettek szert, majd polgári jogi értelemben használták, például a Francia felvilágosodás eszméiben. A XIX század alkotmányjaiban állampolgári jogokként fogalmazták meg azokat. A XVIII. és XIX. században az emberi jogok a születéssel megszerezhető jogokként voltak jellemezhetőek. A természetjogi elméletek szerint az emberi jogok az isteni jogból levezethetők, és a társadalom együttélésének alapját jelentik. Az emberi jogok hívei szerint azok, érvelő meggyőzés eredményei.²⁷⁷ Beitz szerint az emberi jogok inkább a társadalmi igazságosság fogalma kifejeződésének tűntek, majd a globális politika társadalmi kritikájának közös eszméjévé váltak.²⁷⁸ A Bécsi egyezmény alapján az emberi jogok egyetemesek, oszthatatlanok és egymástól függenek.²⁷⁹ Bufacchi szerint azonban az emberi jogok természetjogi megközelítése érzékeny három tényezőre: az egyetemesség hiányára, a túlzottan konzervatív szemléletmódra és a politikai célszerűség hiányára.²⁸⁰

Fontos, hogy bár a jogszabályalkotó szervezetek nem jogot, hanem csupán jogszabályokat alkotnak, melyek a szokásjoggal együttesen érvényesülnek, elsősorban jogszabályok segítségével válik a jog kikényszeríthetővé. Az emberi jogok, mint alapjogok alkotmányokban és alaptörvényekben is rögzítésre kerülnek. Kiss említi, hogy az alapjogok az emberi jogok elismerését jelentik, „az emberi jogok alapja pedig az emberi méltóság jogilag igazolhatatlan léte.”²⁸¹ Kiss azt is állítja: „az emberi méltóságnak két funkciója van, az egyik arra szolgál, hogy kifejezze azt az abszolút határt, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl; másik funkciója az egyenlőség, azaz a formálisan egyenlő esély biztosítása.”²⁸² Kijelenthetjük, hogy az emberi jogok bölcséleti megalapozása tekintetében a mai napig nincs konszenzus. Az emberi jogokat törvényekbe foglalt egyezmények tették kikényszeríthetővé, és teszik azzá napjainkban is. Harris említi (...) a törvény az emberi magatartást szabályozó bizonyos szabályokból áll, (...) az igazságszolgáltatás az ilyen szabályok által létrehozott jogok és kötelezettségek

²⁷⁵ MOLNÁR Kálmán in: SCHWEITZER Gábor: *A tisztességes jogtanár Molnár Kálmán Pályaképe* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Budapest, 2018. p.24.

²⁷⁶ Bob HEPPLER: *The New Single Equality Act in Britain* The Equal Rights Review, Vol. Five (2010) p. 11.

²⁷⁷ TAKÁCS Péter: *Az emberi jogok in: Jogbölcséleti előadások szerkesztette: SZABÓ Miklós Bíbor* Kiadó Miskolc, 1998. p. 213-217.

²⁷⁸ Charles R. BEITZ *The Idea of Human Rights* Oxford University Press Inc. New York, 2009. Preface.

²⁷⁹ Vienna Declaration and Programme of Action Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993. 5. „All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated.”

²⁸⁰ Vittorio BUFACCHI: *Theoretical Foundations for Human Rights* September 2017 Political Studies 3.

²⁸¹ KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban* Pécs Felelős kiadó: ©Kiss György, 2010. p. 64.

²⁸² Ibid. Kiss, p. 66.

érvényesítésével foglalkozik.²⁸³ Téglási kiszolgáltatottabb fél védelmének mértékét liberális, konzervatív-korporatív és szociáldemokrata, illetve ezen irányok permutációja alapján is megközelíti.²⁸⁴

Fontos lehet, hogy, az emberi jogok ellentmondásosak lehetnek, és csupán az érvényes törvény alapvető morális minimumát jelentik.²⁸⁵ Fontos az is, hogy az emberi jogok biztosítása párhuzamos az állam szerepvállalásával.

5.2 Egyenlőség jogi elméleteiről

Az egyenlőséget számos dokumentum tartalmazza, így az Európai Unió Alapjogi Chartája (ECHR), is kihangsúlyozza a törvény előtti, és a nemek közötti egyenlőséget.

1. Az egyenlőség jogi értelemben egy relatív elv, mely Arisztotelész tanain alapul, mely szerint, az embereket bizonyos szituációban egyenlően, más helyzetekben egyenlőtleneknek kell tekinteni. Jogi értelemben tehát az egyenlőség Janus arcú, két értelemben jelenik meg. A jog az egyiket formális egyenlőségnek, a másikat tartalmi egyenlőségnek nevezi.

1a. A formális egyenlőség alapján az egyenlőket egyenlően kell kezelni. A formális egyenlőség azonban különbözik a tartalmi egyenlőségtől, melyet anyagi, vagy relatív egyenlőségnek, illetve egyenlőség a kimenetnél, egyenlőség az eredménynél, vagy tényleges egyenlőségnek is nevezünk.

1b. A tartalmi egyenlőség megfelel az arisztotelészi elvnek, ami szerint az egyenlőket egyenlően, de az egyenlőtleneket egyenlőtlenül kell kezelni, az egyenlőtlenesség mértéke szerint. A tartalmi egyenlőség alkalmazásának követelménye az egyenlő bánásmódot kívánja meg, azonban azt is megköveteli, hogy a formálisan neutrális cselekmények ne okozzanak ténylegesen hátrányos helyzetet, ezért előnyben részesítést is alkalmaz. Az egyenlőségnek azonban az említetteken kívül számos ismert, és ismeretlen árnyalata lehet.

2. Az állampolgárok egyenlősége, az a doktrína, hogy egy államnak minden polgára számára pontosan egyenlő jogokat kell biztosítania. Mayer elméletében az állampolgárság azonos kezelést követel meg.²⁸⁶ Mayer az egyenlően kezelést, a közjog tulajdonságának tartja, mert a magánjoggal szemben a nyilvánosságához köti.

3. A nemek közötti egyenlőség pedig kifejezetten a nem azonos nemű emberek egyenlőségét tartalmazza.

4. Társadalmi egyenlőség, más néven az egalitarizmus, mely (a francia égal szóból is származik, ami azt jelenti, hogy „egyenlő.” Az egalitarizmus, a politikai filozófián belüli gondolkodási iskola, amely a társadalmi egyenlőség fogalmából épül fel. Az egalitárius doktrínákat általában az az elképzelés jellemzi, hogy minden ember alapvető vagy erkölcsi státusza egyenlő.

5. Matematikailag azonban az „erős” és a gyenge akarata nem egyenlő, az aránytalanságot megváltoztathatja a sok „gyenge” (választópolgár) akarata.

6. A törvény előtti egyenlőség nemcsak az egyenlők egyenlőségét, hanem minden (nem minden szempontból egyenlő) ember egyenlőségét is tartalmazza. A törvény előtti egyenlőség az abban részesülő (egyenlőségre hozott) emberről sokkal árnyaltabb, és sötétebb képet is festhet, különösen amennyiben a törvényes védelem egyetlen színvonalának különbözőségét feltételezem, hiszen védeni csak létező dolgot lehet. A törvény előtti egyenlőség azonban a törvény szempontjából jelenti az egyenlőséget, melyet jogi egalitarizmusnak is nevezünk, ez az

²⁸³ Phil HARRIS: *An introduction in law* seventh edition Cambridge University Press New York, 2007. p. 90.

²⁸⁴ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019. p.20.

²⁸⁵ Georg JELLINEK: *Die sozialetische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe* Zweite, durchgesehene Auflage Verlag von O. Härig Berlin, 1908. p. 45.

²⁸⁶ Otto MAYER: *Deutsches Verwaltungsrecht* Zweiter BandLeibzig, Dunckler & Humblot 1896. p.140.

az elv, mely alapján a független lényeket egyenlő bánásmódban kell részesíteni a törvény által. Az isonómia görög szó és az isonomia elve, azt jelenti, hogy mindenkire ugyanazon igazságszolgáltatási törvények vonatkoznak. Ezért a törvénynek garantálnia kell, hogy a kormány senkit ne kezeljen kiváltságos módon, más néven, ne diszkrimináljon. A törvény előtti egyenlőség jogi alapelv. Ez az elv számos fontos és összetett kérdésben merül fel, különösen a tisztességesség, a méltányosság és az igazságosság kérdésében. Spicer állítja, „a törvény egyenlőségének célja ugyanakkor a még ismeretlen emberek esélyeinek javítása, de összeegyeztethetetlen azzal, hogy kiszámítható módon javuljanak vagy ártsanak az egyéneknek.” Spicer megjegyzi azt is, hogy a megfelelő általános közigazgatási szabályok megfogalmazásával a közigazgatók továbbra is jelentős mérlegelési jogkörrel rendelkezhetnek a közpolitikák végrehajtása során, (...) azonban a törvény alapján a polgárokkal szembeni egyenlő bánásmódról szóló általános szabályok biztosítják a közigazgatási mérlegelési jogkörrel való visszaélés szükséges ellenőrzését.²⁸⁷

5.3 Egyenlőség politikai elméletei

1. A jog egyenlő védelme (equal protection of the laws) az USA a tizennegyedik módosításának is része, hangsúlyozva, hogy a törvényeknek egyenértékű „védelmet” kell biztosítaniuk minden ember számára. Ehhez szorosan kapcsolódik az 1870-ben elfogadott tizenötödik alkotmánymódosítás, mely a választójogot kiterjesztette az afro-amerikaiakra. Ide tartozik az Equal Rights Amendment eredetileg 1923-as tervezete, de a kongresszusban csak 1972-ben elfogadott alkotmánymódosítása is, amelyben a kongresszus kijelentette: „az Egyesült Államok vagy bármely állam nem szüntetheti meg vagy rövidítheti meg szexuális alapon a törvény szerinti egyenlő jogokat.” Angliában az előnyben részesítés kevés kivételtől eltekintve törvénytelen – mely tartalmaz előnyben részesítést (preferent treatment) – ha az alapján valaki megkülönböztethető különösen nem, rassz, szexuális orientáció, vagy vallás alapján. Az USA alkotmánya vallási záradéka létrehozásának célja annak megakadályozása, volt, hogy a szervezett kormány az egyik vallást részesítse előnyben a másikkal szemben.

2. Az egyenértékű lehetőségekhez való jog (right to equivalent opportunities) szintől, nemtől vagy nemzeti származástól független egyenlő esélyekhez való jogot jelent. Az USA Legfelsőbb Bírósága szerint, az állítólagosan népszerűsítő szövetségi programokat – még a látszólag jó szándékú célok, mint a kisebbségek lehetőségeinek bővítését is – alkotmányellenesnek kell tekinteni, mert alkalmasak az embereket fajonként osztályozni. Az Alapjogi Karta ki is zárja a kisebbségi jogok kollektív értelmezésének lehetőségét, kisebbségi jogok helyett a kisebbségekhez tartozó személyek jogait jelölve meg.

3. Az egyenlőség a társadalomban felfogható egy olyan biztosítási piacként is, ahol a társadalom tagjai, bár nem önkéntesen, bizonyos összegeket fizetnek be állami számlákra, betegségük, vagy öregségük esetére. A befizetés lehetősége azonban nem egyenletes. Az állami újraelosztási rendszer biztosítja – az önhibás, vagy önhibán kívüli esetekben állami újraelosztási rendszerrel – azokat a legszükségesebb ellátásokat, melyek szükségesek az emberi élet fenntartásához.²⁸⁸ Dworkin véleménye szerint az „egyenlőtlenség az emberek társadalmában nem csupán az anyagi javak egyenlőtlenségét jelenti. Az „erőforrások egyenlősége elveti a szigorú metafizikai determinizmust.”²⁸⁹ Az egyének között az egyenlőség irányába mutató felelősséget a jólét eléréséhez rendelkezésre álló erőforrások és lehetőségek összehasonlításával lehet megállapítani.

²⁸⁷ Michael W. SPICER: *The Founders, the Constitution, and Public Administration: A Conflict in Worldviews* Georgetown University Press Washington, D.C.1995. p.75.

²⁸⁸ Ronald DWORKIN: *Sovereign Virtue Revisited Ethics*, Vol. 113, No. 1, Symposium on Ronald Dworkin's *Sovereign Virtue* (October 2002), pp. 106-143

²⁸⁹ *Ibid.* Dworkin.

4. Az egyenlőség viszonyainak területén a különböző tudományok – és amint láttuk – a hittudomány állásfoglalásaival szembesülünk, hiszen minden tudomány, és az állam végső célja is az ember boldogsága. A politika-tudományban is értelmezhető az egyenlőség. A római társadalomban a római jog alapján a plebejusok jogi egyenlőséget követeltek az uralkodó patríciusokkal. Évekig tartó konfliktus után a patríciusok elfogadták a törvény előtti egyenlőség biztosításának kódexét, de ragaszkodtak ahhoz, hogy azt ők fogalmazzák meg. A kódex figyelemre méltóan egalitárius, és nem tartalmaz közjogi és vallási törvényt.²⁹⁰ A törvény előtt azonban csak az egyes csoportokon belül lesz egyenlőség, távol még a minden ember között meghirdetett egyenlőség.

5. Aquinói Szent Tamás a XIII. században úgy vélekedett, hogy az egyes emberek helyzete nem is lehet egyenlő, mert „a jót nyújtó személyeknek többtel kell rendelkezniük”.²⁹¹

6. Machiavelli politikai nézeteiben osztja Szent Tamás nézeteit, aki a XVI. században a hatalmat gyakorlók számára tartalmaz előírásokat, és kiemeli, hogy a kormányzás szükségszerű velejárója a „kegyetlenkedés,” és akit az átlagemberek emelnek hatalomra, azoknak az átlagemberek aligha fognak engedelmessé válni, mert azok ők „magukkal egyenlőnek tekintik.”²⁹²

7. Locke, nem tartotta az egyenlőséggel összeegyeztethetetlennek az előnyt, szerinte ugyanis „az életkor vagy az erény igazságos előnyt adhat az embereknek. A részek és érdekek kitüntetése egy közös szint felett meghaladhatja másokét. A születés által másoknak és szövetségeknek, előnyös lehet, ha betartják azt, amit a természet, a hála vagy más folytán tiszteletben tartottak.” És mégis úgy gondolta, hogy „mindez az egyenlőség, amely által az ember a joghatóság vagy az uralom tekintetében a másik felett lehet.” Locke egyenlősége, hasonlít a kézben lévő vállalkozáshoz, „ami ugyanazon a jogon, minden embernek megvan, ami, „mint természetes szabadság létezik anélkül, hogy bármely más ember akarata vagy hatalma alá kellene vetni.”²⁹³

8. Locke által gazdaságilag igazolt egyenlőség felettséghez, Dunoyer a hatalom és politika igazolását fűzi. Dunoyer megkülönböztette a „természetes” és a „mesterséges” egyenlőtlenségeket, az előbbi az emberi természet eredménye és a szabad piac önkéntes cseréje volt, utóbbi pedig politikai kiváltság és az állami hatalomhoz való hozzáférés eredménye.²⁹⁴

9. Comte megjegyzi „a vagyon méltánytalan eloszlása, ellentétes az egyenlőség, az erkölcs és az igazságosság minden elvével.”²⁹⁵

10. Stein állítja, hogy „ritka, hogy a népek és az idők „ugyanazok”, és ritka, hogy adminisztrációjuk ugyanaz lehet, és ugyanolyan messze mennek az emberekkel való kapcsolatukban. Az adott feltételek egyenlőtlensége azt feltételezi, hogy a közigazgatási intézkedések egyenlőtlensége tartalmazza egyenlőtlenségüket.”²⁹⁶ Stein elmélete tükrözi Arisztotelész véleményét, ami szerint az egyenlő helyzetűeket kell egyenlően kezelni.

²⁹⁰ WATSON, A. (2004): Two early codes, the ten commandments and the twelve tables: causes and consequences. *The Journal of Legal History*, 25 (2), 129–149. p.147.

²⁹¹ <http://www.corpusthomicum.org/sth1003.html> CORPUS THOMISTICUM Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae prima pars a quaestione III ad quaestionem XIV. Letöltés: 2017.10.01.

²⁹² Niccolo MACHIAVELLI: *The Prince* Hackett Publishing Company Indianapolis/Cambridge, 2008. p.61. ; p.193.

²⁹³ <http://www.yorku.ca/comninel/courses/3025pdf/Locke.pdf>. 127. Letöltés: 2019. január 28.

²⁹⁴ <http://www.davidmhart.com/liberty/Papers/ComteDunoyer/CCCD-PhD/CCCD-shortthesis1993.pdf>. p.85. Letöltés: 2019. január 28.

²⁹⁵ Charles COMTE: *Traité de législation: ou Exposition des lois générales suivant lesquelles les peuples prospèrent, dépérissent, ou restent stationnaires* Hauman Cattoir Et Comp. 1837. p.428.

²⁹⁶ Lorenz von STEIN: *Die Verwaltungslehre*. Zweiter Teil. Stuttgart J. G. Cotta'schen Buchhandlung 1866. p.61.

11. Mill megfogalmaz egy hatalmi paradoxont, mert véleménye alapján „a mindenki jogai, egyenlő védelmének igazságosságát azok tartják fenn, akik maguk a jogok leginkább felháborító egyenlőtlenségeit támogatják.”²⁹⁷

12. Az egyenlő bánásmód az (Anglia, Franciaország, Olaszország, Lengyelország) nemzet állammá válásával és az azokban megjelenő, lényegében már jó ideje létező közigazgatási jog, az egységes állam-törvény, erőszak monopóliumával együtt jött létre, ahol kibontakozott a közigazgatási autonómia, és szabadság, valamint a közigazgatási jog.²⁹⁸ Az adminisztratív cselekvés sérelmetlen kezelése, az öt nagy adminisztratív ág teljes területének, (a külügyi, katonai, igazságügyi, pénzügyi, és belügyi) szisztematikus kezelését eredményezi.²⁹⁹ A „közigazgatási fellépés iránya elsősorban tekintélyelvű vagy kormányzati, másodsorban kereskedelmi, harmadszor pedig közvetlenül a közjólét előmozdítása érdekében történik.”³⁰⁰ Goodnow felismeri, hogy a közigazgatás nem minden területén lehet a szolgálat egyenlő, különböző célok különböző szolgálatot indukálnak.

13. Folett állítja, hogy „a népnyelv szabadsága mindig társult az egyenlőséggel, és ezt a kifejezést újra kell értékelni. „A csoport folyamata megmutatja nekünk, hogy két szempontból egyenlők vagyunk. Először is mindenkivel egyenlő vagyok, mint a csoport szükséges tagja. Másodsorban, ezeknek az alapvető részeknek a végtelen ellátásból származó csapja van - minden emberben végtelen lehetőség él.” Véleménye szerint, emlékeznünk kell arra is, hogy nincs mechanikus tartalmi egyenlőség, a demokrácia egyenlőtlenséget hordoz. „Az egyetlen valódi egyenlőség, amiben valaha is élhetek, az, hogy betöltszem helyem, ugyanakkor, mikor minden más ember is betölti helyét az egészben.”³⁰¹

14. Warren hangsúlyozza, nem a háború változtatta meg az állam funkcióit, az a társadalmi változások eredménye. A lakosság gyarapodása és városokba áramlásának következménye az állami szolgáltatások fejlődése. Warren (1919) megjegyzi „A demokráciának lehetővé kell tennie minden egyén számára, hogy teljes szabadságot élvezhessen bármilyen hasznos munkához, amelyet választhat.”³⁰²

15. Willoughby megállapítása alapján újabban a kormányt olyan eszköznek tekinthetjük, amelyen keresztül az általános jólétet érintő valamennyi ügy kezelhető, mert a mindenkori kormányok előtt két út áll. Egyik, hogy autoratív módon, önkényesen „bármiféle általános magatartási szabály” nélkül gyakorolja a ráruházott legfelsőbb hatalmat, vagy meghatározhatja az általános szabályokat, amelyekben vállalja, hogy iránymutatást nyújt. „Véleménye szerint ezeknek a szabályoknak a célja annak biztosítása, hogy a hatáskört egységesen és következetesen gyakorolják, és az eljárás során olyan korlátozásokkal, amelyek igazságos eredményt eredményeznek, és minden polgár egyenlő bánásmódban részesül egymással és a kormánnyal való kapcsolatában.”³⁰³ Máshol Willoughby (1919) megjegyzi, biztosítani kell az állampolgárok tulajdonának kormány általi beavatkozás-mentes élvezetét és „minden idők legfontosabb politikai haszna az, hogy mindenki számára biztosítsák az egyenlőség érvényesülését, jogok gyakorlását és a törvény védelmét.”³⁰⁴

²⁹⁷ John Stuart MILL: *Utilitarianism* Parker, Son and Burn, West Strand London, 1863. p.67.

²⁹⁸ BOGDANDY/CASSESE/HUBER (Hg.) *Handbuch Ius Publicum* C. Müller, Heidelberg 2011.p.1.

²⁹⁹ Frank J. GOODNOW: *Comparative administrative law; an analysis of the administrative systems, national and local, of the United States, England, France and Germany* G. P. Putnam's sons New York, 1893. p.104.

³⁰⁰ Frank J GOODNOW: *The principles of the administrative law of the United States*, New York, London, G. P. Putnam's Sons, 1905. p.320.

³⁰¹Mary Parker FOLETT: *The New State: Group Organization the Solution of Popular Government* The Pennsylvania State University Press 1998. p.139.

³⁰² WARREN, G. F. (1919): *Some After-the-War Problems in Agriculture*. Journal of Farm Economics, 1 (1), p.12.

³⁰³ W. F. WILLOUGHBY: *The Government of Modern States*, New York, The Century Co., 1919.p.72.

³⁰⁴ W. F. WILLOUGHBY: *The Government of Modern States*, New York, The Century Co., 1919. p.160-161.

16. Weber méltányosság, - és egyenlőségtudata továbbgondolja Platón különbözősége alapultó egyenlőségét, és azt célracionálisban jelöli meg.³⁰⁵

17. Taylor hangsúlyozza: „az igazlelkű emberi kapcsolatok nem lehetnek ellentmondásosak a gyakorlati szempontokkal, és hogy az etika nem összeegyeztethetetlen a gazdasági szempontokkal.”³⁰⁶

18. Waldo megjegyzi, az USA-ban, a 60-as években az egyenlő bánásmód biztosítása a törvényhozókat és a bíróságokat érintette. „Összességében a faji-etnikai egyenlőség kérdése központi jelentőségű a legújabb és kortárs közigazgatás megértésében,”³⁰⁷ ahol „kisebb ügynökségeket hoznak létre, amelyek központi küldetése az egyenlő bánásmód, és a kormányzati személyzeti programok igazgatása során az egyenlő bánásmód kérdése”.³⁰⁸

19. Carter rámutatott, hogy Fayol elméletei nem voltak merevek, vagy „elembertelenedettek,” megjegyzései az egyenlőségről, arányosságról, kezdeményezésről, a testület szelleméről, a munkacsoportról, a szervezetről, mint társadalmi tényről, és „alapelvek” természetéről, tükrözik a közigazgatási elmélet szociológiai és pszichológiai iskolái gondolkodásának nagy részét ma is.³⁰⁹

20. Barnard gyakorlati indukcója alapján, a szabad akarat korlátozott, ha nagy az egyenlő lehetőségek száma az emberekben, ugyanis a „nem lehetőségek” száma szűkíti a döntési lehetőségek számát.³¹⁰ Máshol megjegyzi, „a szokásos tapasztalatokból és megfigyelésekből tudjuk, hogy a látszólag egyenlő képzettséggel, oktatással és ismeretekkel küzdő férfiak között nagy a különbség a jó megítélés, a távoli látás képessége és a perspektíva szempontjából.”³¹¹

21. Denhardt „az állampolgárokat úgy tekinti, mint a kormány tulajdonosai, akik képesek együtt cselekedni a nagyobb jó érdekében. Az új közszolgálatban az állami kormánytisztviselő szerepe az, hogy „a polgárokat olyan módon szolgálják ki, hogy elismerjék a felelősség, az etika és az elszámoltathatóság többszörös és összetett rétegeit egy demokratikus rendszerben.” Máshol megjegyzi, „a felelős kormánytisztviselőnek arra kell törekednie, hogy a polgárokat nemcsak a tervezésben, hanem a programok megvalósításában is bevonja a közcélok elérése érdekében. Ez nem csak azért történik, mert ez jobbá teszi a kormány működését, hanem azért is, mert összhangban áll az értékeinkkel.”³¹²

22. Rosanvallon (2013) az egyenlőséget összefüggésben emlegeti a hasonlósággal, függetlenséggel, állampolgársággal. Véleménye szerint, a hasonlóság a legszükségesebb anyagiakra, a függetlenség az autonómiára, az állampolgárság az aktív közösségi részvételre vonatkozik.³¹³ Máshol megjegyzi: „a vallásos egyenlőség nem egyenlő a politikai, vagy szociális egyenlőséggel, mert a természetes egyenlőség krisztusi, filozófiai és jogi megközelítése különbözik.” A szociális egyenlőség nem egyéni tulajdonság, az csak a szociális

³⁰⁵ JENEI György: *Max Weber bürokráciaelmélete és a neoweberianus szintézis PRO PUBLICO BONO* – Magyar Közigazgatás, 2016/3, 42–55. p.45.

³⁰⁶ Frederich W. TAYLOR: *Father of scientific management* by Frank Barkeley COPLEY In two wolumes volume I Harper and Brothers, New York and London 1923. XIX.

³⁰⁷ WALDO, D. (1972). *Developments in Public Administration*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 404 (1), 217–245. p.224.

³⁰⁸ Ibid. Waldo.

³⁰⁹ CARTER, N. M., & FAYOL, H. (1986): *General and Industrial Management*. The Academy of Management Review, 11 (2), p.454., p.455.

³¹⁰ Chester Irving BARNARD: *The Functions of the Executive* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1938. p.14.

³¹¹ Ibid. BARNARD, p.312.

³¹² Janet V. DENHART and Robert V. DENHART: *Serving, not Steering* expanded edition M.E. Sharpe Armonk, New York London, England, 2007. p.205-211.

³¹³ Pierre ROSANVALLON: *The Society of Equals* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 2013.p.10.

kapacitásban nyer értelmet. Az egyénnek szabadnak kell lennie, aki megtalálja az egyéni felelősségét.³¹⁴

23. Moyn 2018 megjegyzi, „az egyenlőség szempontjából az erkölcs kizárja azt a társadalmat, amelyben még a legalapvetőbb igények kielégítése esetén is fennállhat hatalmas hierarchia.”³¹⁵ Moyn véleménye szerint, a személyiségi jogok megjelenése és a XIX század államainak ökológiája, illetve a XX. század jóléti államainak politikája és az emberi jogok megjelenése párhuzamba állíthatók.³¹⁶

24. Miller említi, hogy a XIX. század keresztény hagyományait „korrodálták a modernitás savai” és a XX. században „a törvény és az igazságosság „egyezményes” nézete inkább előtérbe került, „és humanizmus és az új racionalizmus újjáéledése, a protestáns kereszténység „szocializációja”, a pragmatizmus megjelenése, az úgynevezett jogi realisták felemelkedése, és a természetjogi fogalmak tisztítása” jellemezte az ítélkezési gyakorlatot.³¹⁷

25. Halász véleménye szerint, Montesquieu gyakran (félre) magyarázott filozófiai tételei „a hatalmi ágak elválasztását nem valóságként fogalmazta meg, hanem inkább úgy, mint aminek lennie kellene.”³¹⁸

26. Quinn véleménye szerint a jóléti állam rendszere megengedheti a gazdagság nagy és örökölhető egyenlőtlenségeit, amelyek összeegyeztethetetlenek a politikai szabadságjogok valós értékével valamint olyan jövedelemkülönbségeket, amelyek sértik a különbség elvét. Bár bizonyos erőfeszítéseket tesznek az esélyegyenlőség biztosítása érdekében, ez vagy elégtelen, vagy egyébként hatástalan, figyelembe véve a gazdagság és az ezek által megengedett politikai következmények közötti egyenlőtlenségeket.³¹⁹

27. Gerő és Vígvári szerint „A jóléti állam válsága nem az állami újraelosztás csökkenéséhez, hanem annak átalakulásához vezet. A jóléti redistribúció mellett megjelent a projekt alapú redistribúció és jelentősen megerősödött a politikai célok mentén vezérelt redistribúció.”³²⁰

Fontos, hogy az emberek egyik része, azt hiszi, hogy a másikkal egyenlő, holott csak némely vonatkozásban az, másik része azonban nem tartja magát egyenlőnek másokkal például erényben, tudásban, vagy vagyonban, és ez alapján az államhatalomban, jogban, ezért egyéb előnyökben is a számára kedvező egyenlőtlenséget követeli. Magyarországon.

5.4 Esélyegyenlőség fogalom előfordulása tudományokban

Az esélyegyenlőség iránti igényt holisztikusan érdemes megközelítenünk. Államtudományi szempontból az esélyegyenlőség fogalom vizsgálata számos tudományra kiterjedhet. Az állam fogalmát azonban pontosítanunk kell. Takács elgondolása szerint, az állam fogalom alatt általános értelemben terület, népesség, főhatalom, hármását értjük. Takács azonban árnyalja a fogalmat, mely szerint „az állam fogalmának legszélesebb jelentését a szociológiai perspektíva jelöli ki, ami az államot társadalmi jelenségnek tekinti. A jogász elgondolás egy szűkebb, a társadalmiság számos elemének normatív formát adó államfogalomhoz vezet. Így a jogi

³¹⁴ Ibid.p.17.

³¹⁵ Samuel MOYN: *Not Enough Human Rights in an Unequal World* Harvard University Press, 2018. <https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/law-theory-workshop/files/nedist.pdf> p.9. Letöltés: 2019.01.22.

³¹⁶ Samuel MOYN: *Not Enough Human Rights in an Unequal World* Harvard University Press, 2018. <https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/law-theory-workshop/files/nedist.pdf>, p.12.

³¹⁷ Dwight WALDO: *The Administrative State (1948)* in: *A Study of the Political Theory of American Public Administration With a new introduction by Hugh T. MILLER* Routledge London and New York 2017. p.15.

³¹⁸ HALÁSZ Iván (szerk.): *Alkotmányjog* Dialóg Campus Kiadó Budapest 2018. p.42.

³¹⁹ Michael QUINN: *Justice and Egalitarianism: Formal and Substantive Equality in Some Recent Theories of Justice* Routledge, London 2019. Introduction.

³²⁰ Forrás: esely_2019-2_1-1_gero-vigvari_kozfogalkoztatas.pdf. p. 3

államfogalom a szociológiaiak belül egy szűkebb kör, de annál jóval határozottabb kontúrok jellemzik. A politikai államfogalom azokra az elemekre mutat rá, amelyek a jogi fogalmak mögött rejlenek, de a normatív elemek miatt nem láthatók. A politikai államfogalom a legkisebb átmérőjű kör.” Megjegyzem, hogy az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód szociológiai és jogi tartalma különböző. Államtudományi szempontból az esélyteremtés tehát vizsgálható az agrár,- bölcsészeti,- hit,- műszaki,- orvos,- természettudományok, vagyis társadalomtudományokon kívüli területeken is.

– Agrártudományi szempontból az az esélyegyenlőség fogalma különösen az ember és természetes környezete közötti viszonyban értelmezhető, például föld, víz, levegő, növény és állatvilág kapcsolatában.

– Bölcsészettudományi szempontból az az esélyegyenlőség fogalma különösen az emberi értelemmel és érzellemmel kapcsolatos társadalmi viszonyokban értelmezhető. Nyomon követhető például az esélyegyenlőség fogalmainak kialakulása, változása történelmileg, és nyelvészetileg.

– Műszaki tudományok szempontjából az esélyegyenlőség fogalom különösen az ember testének, lelkének mesterséges környezetének viszonyában értelmezhető, például épületek, települések, vonalas infrastruktúra, mely a mindenki által használható tárgyak köré csoportosítható, különösen az egyetemes tervezésben.

– Művészettudományi szempontból az az esélyegyenlőség fogalom különösen az emberi értelemmel és érzellemmel kapcsolatos viszonyokban értelmezhető. Művészeti eszköz különösen a színek, hangok, formák, illatok érzékelése, melyek tulajdonsággal ruházzák fel az emberi környezetet.

– Orvostudományi szempontból az esélyegyenlőség fogalom különösen az ember fizikai és pszichikai létében, annak minőségében, és annak biztosításában ragadható meg.

– Természettudományi szempontból az esélyegyenlőség fogalom különösen az emberi lélek és test természetes és mesterséges környezetének viszonyában az emberi léttel együtt értelmezhető.

– Társadalomtudományi szempontból az esélyegyenlőség fogalmi különösen az emberek közötti viszonyrendszerekben értelmezhetők.

– Hittudományi szempontból az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség fogalma különösen a Teremtő és műve viszonylatában értelmezhető.

Fontos, hogy tévedés az ember „szent mély meggyőződését” tudománytalannak tekinteni. A „tanítás” minden tudományban illetékes, és abból nem veszt el egy „i” betű sem. Az esélyteremtés szempontjából az is fontos, hogy az esély biztosításának általános lehetősége a lehető legszélesebb területen vizsgálendő.

Az esélyegyenlőség fogalmának alkalmazása és értelmezése tehát több tudományágban is megjelenik, minden területen kicsit más aspektusból vizsgálva és értelmezve a fogalmat. Az alábbiakban néhány példát mutatok be arra, hogyan és milyen kontextusban tárgyalja az esélyegyenlőség fogalmát különböző tudományterületek.

Rendszerezés a fogalom előfordulásának gyakorisága alapján:

1. Szociológia

a) Társadalmi különbségek és mobilitás

aa) A szociológusok az esélyegyenlőséget az erőforrások egyenlőtlen elosztása.

ab) A társadalmi mobilitás kontextusában vizsgálják. Az esélyegyenlőség biztosítása azt jelenti, hogy minden személynek azonos hozzáférése van az oktatáshoz, munkalehetőségekhez, egészségügyi ellátáshoz stb. függetlenül szociális-társadalmi háttérétől.

b) Azonos bánásmód

ba) A szociológiában nagy hangsúly van azon, hogy az állami és társadalmi szolgáltatásokhoz mindenki egyenlő eséllyel férhessen hozzá.

bb) Ne legyenek diszkriminációs akadályok.

2. Jogtudomány

a) Antidiszkriminációs törvények

aa) A jogban az esélyegyenlőség azt jelenti, hogy minden személy jogilag egyenlő.

ab) Minden személy egyenlő védelemben részesül a törvények által, függetlenül bármilyen személyes tulajdonságtól (pl. rassz, nem, vallás, szexuális orientáció).

b) Pozitív diszkrimináció (előnyben részesítés)

Jogi területen az esélyegyenlőséget elősegítő intézkedések közé tartozik a pozitív diszkrimináció, mely célja, hogy a hátrányos helyzetű csoportok számára esélyeket biztosítson.

3. Pedagógia és oktatás

a) Hozzáférés az oktatáshoz

Az oktatásban az esélyegyenlőség biztosítása azt jelenti, hogy minden gyermek és fiatal egyenlő lehetőségekkel rendelkezik a minőségi oktatás eléréséhez, függetlenül szociális, gazdasági vagy személyes háttértől.

b) Inkluzív oktatás

Az esélyegyenlőség a pedagógiában az inkluzív oktatási modellek kialakítását is magában foglalja, amely lehetővé teszi, hogy minden tanuló, beleértve a speciális szükségletű diákokat is, részt vehessen az általános oktatásban.

4. Filozófia és etika

a) Igazságosság elmélet

A filozófiai és etikai diskurzusokban az esélyegyenlőség központi fogalom John Rawls híres igazságosságelméletében, amely szerint a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek csak akkor megengedettek, ha azok előnyösek a legkevésbé előnyös helyzetben lévők számára.

b.) Morális felelősség

Etikai szempontból az esélyegyenlőség azt jelenti, hogy társadalmi és morális kötelességünk olyan struktúrákat és intézkedéseket támogatni, amelyek minden egyén számára biztosítják az egyenlő esélyeket a fejlődésre és a jólét elérésére.

5. Politikatudomány

a) Közpolitikák és társadalmi programok

A politikatudományban az esélyegyenlőség a közpolitikai intézkedések és társadalmi programok fókuszában áll, amelyek célja a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése és a marginalizált csoportok támogatása.

b) Demokratikus részvétel

Az esélyegyenlőség biztosítása a politikai tudományokban azt is jelenti, hogy minden állampolgárnak egyenlő lehetősége van a politikai életben való részvételre, beleértve a választási jogot és a politikai képviselést.

6. Közgazdaságtan

a) Piaci diszkrimináció

aa) A közgazdászok az esélyegyenlőséget a piaci diszkrimináció és a munkavállalási lehetőségek egyenlősége szempontjából vizsgálják. Ez magában foglalja a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló politikákat.

ab) az egyenlő munkalehetőségek biztosítása nemek, etnikai csoportok, és egyéb szociális csoportok között.

b) Hozzáférés a pénzügyi erőforrásokhoz

A pénzügyi esélyegyenlőség azt jelenti, hogy minden egyén és vállalkozás hasonló feltételekkel férhet hozzá pénzügyi forrásokhoz, mint például hitelekhez és befektetésekhez.

Összegzésként megállapítom, hogy az esélyegyenlőség fogalmát számos tudományág különböző szempontok szerint és különböző kontextusokban vizsgálja. A közös cél az, hogy minden egyénnek hasonló lehetőségeket biztosítsanak az élet különböző területein, az oktatástól kezdve a munka világáig és az igazságszolgáltatásban való jogegyenlőségig.

5.6 Esélyegyenlőség politikai, és vallási ideológiákban

A Tanács említi „esélyegyenlőségi politikákat”, ezért az Unió politikájában az esélyegyenlőség kifejezés a gyermek, és felnőttek számára történő méltányos és egyenlő esélyek, valamint teljes potenciáljuk fejlesztésének biztosítását is jelenti. Az esélyegyenlőség tehát:

- „alapvető (bizonyos tekintetben irracionális) fogalom a társadalmi, filozófiai életben, mélyen gyökerezik minden szellemi hagyományban
- természetes és természetfeletti racionalitás
- választást jelent különböző értékek, modellek, és racionális döntések között
- arany szabály, erkölcs, parancsolat
- gazdasági téren elosztást, verseny kiegyenlítést és eredmény kijavítását célozza
- jogi, politikai téren eljárást jelent, mely személyek „egyenlősítését” szolgálja
- állam, a mindenkori kormány kötelezettsége³²¹

Az esélyegyenlőség biztosításának a követelménye tehát a mindenkori kormány olyan politikai kötelezettsége, melyért felelősséggel tartozik választóinak. A politika kommunikáció is, mely nem csupán a szocialitás alapeleme.³²² Amennyiben azonban a politikát kommunikációval azonosítjuk, meg kell jegyeznünk, hogy e kommunikáció nem utasíthatja el az egyenlőség, egyenlő hozzáférés, előnyben részesítés pozitív értelmű kifejezéseit. Az esélyegyenlőség elve olyan horizontális politikát indukál, mely az Unió minden részpolitikájában is megjelenik.³²³ Az esélyegyenlőség elve azonban olyan regionális, vármegyei és települési politikákat is magában foglal, melyek megfeleltethetők ennek célkitűzésnek.

³²¹ MAKKOS Nándor: Elkötelezettség, igazságosság, méltányosság, egészség, képzés, és a közigazgatás jövője az egyenlő bánásmódban Jogelméleti Szemle 2021/3.

³²² POKOL Béla: *Szociológiaelmélet Társadalomtudományi trilógia I.* Századvég Kiadó Budapest, 2004. p. 54.

³²³ Bővebben lásd a Tanács 1083/2006/EK rendeletében (2006. július 11.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1260/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

Az esélyegyenlőség elve hozzájárul a szolidaritás, a társadalmi igazságosság érvényesüléséhez,³²⁴ melyhez anyagi erőforrásokat is felhasznál, gyakran pályázati konstrukciók által. Az esélyegyenlőség követelménye több mint a diszkrimináció tilalmának betartása, az generálisan járul hozzá a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi, gazdasági esélyeinek növeléséhez. Kérdés az, hogy létezik-e örök érvényű szegénypolitika?

A keresztények képviselik az egyház társadalmi tanítását a szegények megsegítésében is. A kereszténységnek van saját társadalmi filozófiája. E filozófia nem egyszerűen a szívtől szívig „Cor ad cor loquitur” elvet követi, mert itt egy intézmény és tagjai közötti kölcsönhatást is érteni kell. Az „egyház Krisztus testeként testesült meg. Mint ilyen, társadalmi szervezetre, oktatási rendszerre, intézményre van szüksége.”³²⁵ Ténykérdés, hogy vezető ideológiák³²⁶ alapján az emberi méltóság a természetjogon, a természetjog pedig a teremtéstörténeten nyugszik. Azonban nagyon kérdéses, hogy az ember méltósága annak elismerésén nyugszik-e?

Más vélemények szerint a liberális emberi méltóság felfogás az individuumot helyezi a középpontba ezért szükségszerűen téved, hiszen az ember közösségi lény. A szocialista ideológiák, azonban a közösségre helyezik a hangsúlyt, mert a szocialisták osztályelméleténél az individuum háttérbe szorul. A fajelméletben a nemzetszocializmus, a náciizmus annyira hangsúlyozza fajelmélet alapján egy csoport érdekét a személlyel szemben, hogy elmegy emberek elpusztításáig. A konzervatív ideológia az individuum és a közösség egészséges viszonyát igyekszik hangsúlyozni. A liberalizmus felhatalmazza a személyt arra – függetlenül attól, hogy az mennyire képes önnön sorsáról dönteni – hogy döntsön arról, hogyan támogatja gazdasági érdekeit, azonban magára hagyhatja az egyént létfontosságú kérdése eldöntése során. A liberális felfogás tehát Krisztustól elszakadt szabadságot ígérhet, a konzervatív pedig Krisztusnak tulajdonított, de annak tanításától elszakadt kizárólagosan „érdemen” alapuló megítélést, mintha az érdem megítélése a közösségé lenne, és azt nem befolyásolhatná az adott pillanatban, adott helyen döntő személyek önös érdeke...

Fontos, hogy a nemzetközi egyezményekhez csatlakozó társadalmi befogadási politikákba illeszkedő integrált szakpolitikai intézkedéscsomagok kidolgozásába, végrehajtásába, és nyomon követésébe az intézkedések hatékonysága (és egyenessége) érdekében a kormányzatnak be kell vonni a regionális és a helyi hatóságokat, valamint a helyi civil társadalmat is.³²⁷ Amennyiben ezt nem teszi, az nem demokratikus elveken nyugvó társadalom...

5.7 Az esélyegyenlőség jogi fogalmáról

Az esélyegyenlőség biztosításának igénye a jogban többszintű. Tobler megvitatja az esélyegyenlőség elvét a megkülönböztetés-mentesség területén, az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján, és az Európai Közösség szociálpolitikai intézkedéseiben. Barnard az esélyegyenlőséget elemzi az Egyesült Királyság (UK) és a Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján, míg Mc Colgan, az esélyegyenlőséget vizsgálja az UK, és az USA szociálpolitikájának és bíróságainak ítélkezési gyakorlata alapján. Fredman az esélyegyenlőség különböző dimenzióit említi, míg Stewart társadalmi veszélyhelyzetként említi az esélyegyenlőség hiányát. Arneson az esélyegyenlőséget gazdasági tényezőként aposztrofálja. De Shutter e

³²⁴ Bővebben lásd: II. János Pál: Az egyház társadalmi tanításának kompediuma 81. pont.

³²⁵ <https://omnesmag.com/de/ressourcen/argumentos/john-henry-newman-1801-1890-un-santo-para-nuestro-tiempo/> 2023. 04.03.

³²⁶ Bővebben lásd: BENCSIK Péter: Politikai eszmék és ideológiák a 20. században Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014, p.4.

³²⁷ Bővebben lásd: A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C 378/01). 3.2.

fogalmat az ICERD³²⁸ és a CEDAW³²⁹ egyezmények, az ESC³³⁰ és EFCPNM,³³¹ valamint az ECJ³³² esetjogában emeli ki.³³³ Tartalmazzák e fogalmat tehát, különösen a nemzetközi szerződések, szupranacionális jogszabályok, tagállami alkotmányok, és jogszabályok, valamint bíróságok döntései is.

Az Alapjogi Karta (CFR) magyar nyelvű fordításában – egyébként helytelenül az szerepel, – tilos minden megkülönböztetés,³³⁴ mert „a jó cél érdekében tett” megkülönböztetés engedélyezett. Az Alapjogi Karta magyar nyelvű fordítása mely alapján tilos” minden megkülönböztetés” azért helytelen, mert különbséget kell tennünk megkülönböztetés (unterscheidung, differentiation) és hátrányos megkülönböztetés (diskriminierung, discrimination) között. A Karta angol nyelvű változata – az egyértelműség végett – a „non-discrimination”, a német nyelvű változat pedig az azzal ekvivalens „Nichtdiskriminierung” nem-diszkriminálni, kifejezést használja. A megkülönböztetés-mentesség tehát a szó magyar értelmében helytelen, mert, ha nem különböztetnénk meg személyeket, csoportokat, nem tudnánk „pozitív akciókkal” esélyegyenlőségüket elősegíteni. E területen az eligazodást elősegítik a nemzetközi, európai és tagállami bíróságok döntései, és a Tanács, Bizottság, valamint a Parlament rendeletei, irányelvei, határozatai, ajánlásai, útmutatásai, véleményei, valamint egyéb állami és nem állami szervek állásfoglalásai, jelentései, beszámolóí.

A Szerződés 141. cikkének (4) bekezdése értelmében az esélyegyenlőség érdekében hozott intézkedések kiterjedhetnek olyan egyesületek vagy szövetségek tagságára, illetve tevékenységük folytatására, amelyek fő célkitűzése a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének előmozdítása a gyakorlatban.³³⁵

Az esélyegyenlőség elve közösségi vívmány, és Európában általánosan már a XIX.-XX. század fordulóján, és a Berni egyezmény kapcsán a női munkavállalók éjszakai munkájának,³³⁶ és veszélyes munkahelyen történő foglalkoztatása kapcsán általánosan elismertté vált. Az esélyegyenlőség és a diszkrimináció tilalma mára már alapelvek, melyek az élet számos területen alkalmazandók, különös tekintettel a gazdasági, társadalmi, kulturális és családi életre. A nagy társadalmi egyenlőtlenségek között született Locke-i gondolat összegzésében, mely a férfi és a nő egyenlőségét a Teremtő képmására teremtésben és az egyenlő szolgálatban jelöli meg, felismerhetjük a liberális egyenlőség elméletek egyik lényeges alapját.

Fredman³³⁷ olvasatában az esélyegyenlőségnek négy dimenziója van:

1. Hátrányos helyzetek visszaszorítása (újraelosztó dimenzió),³³⁸
2. A megbélyegzés, a sztereotípiák, az előítéletek és az erőszak (elismerési dimenzió) kezelése;
3. A részvétel megkönnyítése (részvételi dimenzió);

³²⁸ Nemzetközi Egyezmény a faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról.

³²⁹ Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról.

³³⁰ Európai Szociális Charta.

³³¹ Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménye.

³³² Európai Bíróság.

³³³ MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód elve a közszolgálatban* XVIII. PhD Konferencia PEME Budapest 2019. április 11. p. 111.

³³⁴ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 21. cikk. (1). OJ C 326, 26.10.2012, p. 391–407.

³³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról (átdolgozott szöveg). Preambulum (20).

³³⁶ 1911. évi XIX. törvénycikk indokolása az iparüzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról.

³³⁷ Sandra FREDMAN: *Emerging from the Shadows: Substantive Equality and Article 14 of the European Convention on Human Rights*, Human Rights Law Review, 2016, 16, p. 273–300.

³³⁸ Bővebben lásd: KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L' Harmattan Budapest, 2012. p. 54-55.

4. Különbségek befogadása, beleértve a strukturális változásokat is (transzformatív dimenzió).

Arneson, az esélyegyenlőség négy értelmezéséről³³⁹ tesz említést, melyek a következők:

1. lehetőség liberális egyenlősége
2. tehetségek nyitott karrierje, formális esélyegyenlőség
3. Rawls-i tisztességes esélyegyenlőség
4. szerencsés egalitárius esélyegyenlőség

A Rawls-i és Dworkin-i társadalmi intézmények önmagukban még fair működésük esetében sem garantálják az igazságos kimenetet, vagyis az egyenlőséget, nem volna ugyanis kívánatos, ha az állam a magánszférába behatolva vizsgálhatná, hogy a támogatásra szoruló egyén mit kezdett a számára juttatott erőforrásokkal.

Az utolsó megállapítást indokolt lehet megvilágítani. A szerencsés egalitárius esélyegyenlőség, az egyenlőséget morális alapnak tekinti, melytől nem kell eltérni, ha arra nincs különleges ok. Attól megkülönböztetjük a szerencsét, mely nem áll az egyén hatalma alatt.

Az esélyek biztosíthatósága mindenesetre az egyéntől, a családtól, és az államtól erőfeszítést követel.³⁴⁰

Feltétele az egyén részéről:

1. tehetség
2. képesség
3. hajlandóság

Feltétele továbbá az állam részéről az általános diszkrimináció tilalom, és

1. jogi, politikai és gazdasági tényezők – mint például a vállalati hatalom, a magántulajdon és az állami vagy közös tulajdon, az erőforrások ellenőrzése, a kollektív tárgyalási keretek, minimálbér-törvények
2. közoktatási rendszer megfelelő kialakítása
3. finanszírozásához szükséges adórendszert átalakítása az újraelosztás (változó megbízhatóságú adatokon alapul).
4. vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségek kordában tartása

A családok részéről:

5. családon belüli nemi szerepek, kulturális különbözőség
6. családok közötti különbségek, például az oktatáshoz fűződő eltérő értékek (a megfelelő oktatást és egészségügyi ellátást mindenki számára biztosítani kell)
7. család rendelkezésükre álló erőforrások.
8. hagyományos családmodell megváltozása

A vagyon a javak és pénzügyi követelések felhalmozott készlete. A jövedelem, az életminőség fő meghatározója, befolyásolja az egyének és a családok egészségét és jólétét, és az társadalmi tényezőktől, például nemtől, életkortól, fajtól vagy etnikai hovatartozástól függ. A jövedelem az alsóbb osztályokban bérjövedelem, a felsőbb osztályokban ingatlanból és

³³⁹ ARNESON, R. (2018): *Four Conceptions of Equal Opportunity*. The Economic Journal, 128 (612), F152–F173.

³⁴⁰ John RAWLS: *Theory of Justice* Belknap Press New York, 1971.

tőkenyereségből származik. Farkas megjegyzi,³⁴¹ „a különböző társadalmi csoportok esélyeinek egyenlőségét nem egy-egy jogszabály, vagy állami intézkedés, hanem jogszabályok és állami intézkedések rendszere révén lehet biztosítani.”³⁴²

A Parlament és a Tanács iránymutatása alapján az esélyegyenlőség fogalma széles körben értelmezhető. Magában foglalja különösen a politikai erők közötti esélyegyenlőséget,³⁴³ egyenlő lehetőséget,³⁴⁴ egyenlő eredményeket támogató intézkedéseket,³⁴⁵ és egyéb soft law útmutatásokat is. A soft law útmutatások nagy részét a Tanács útmutatásai tartalmazzák, különösen megtaláljuk azokat a fehér, és zöld könyvekben, és jelentésekben.

Az esélyegyenlőség igénye tehát Európai Unió értékeken alapul, mert ezek közé tartozik az egyenlőség, és a nők és férfiak közötti egyenlőség.³⁴⁶ Az EUMSZ az egyenlőtlenségek megszüntetésére irányuló intézkedések bevezetésére hatalmazza fel az EU-t,³⁴⁷ és valamennyi szakpolitikáján keresztül a férfiak és nők közötti egyenlőség előmozdítására ösztönzi. Az esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód érdekében történő fellépés különösen a foglalkoztatás és a munkavégzés területén alapvető elv,³⁴⁸ és e szerint, a férfiak és a nők számára ugyanazért a munkáért ugyanannyi fizetést kell adni.³⁴⁹ Az CFR,³⁵⁰ amely a Lisszaboni Szerződés mellékletét képezi, tartalmaz egy „Egyenlőség” című fejezetet. E fejezet határozza meg a megkülönböztetés-mentesség, a férfiak és nők közötti egyenlőség, valamint a kulturális, vallási és nyelvi sokszínűség elveit. E fejezet gyermekek, idősek, és a fogyatékkal élő személyek jogairól is szól. A hátrányos helyzet okai között kiemelt helyet foglal el az erőforrás hiány, az erőforrások egyenlőtlensége az előítélet és a diszkrimináció jelensége.³⁵¹ A bizalmatlanság és az előítéletek következtében a diszkrimináció és szegregáció származhat az integrációt akadályozó merev és szigorú társadalmi kötelekekből, különösen a vertikálisan strukturált társadalmi hálózatokban.³⁵² Chronowski véleménye szerint, az esélyegyenlőség érdekében a hátrányos helyzetben lévők számára az állam biztosítja, hogy a formálisan mindenkit megillető jogokkal élni tudjanak, és a kisebbséghez tartozók a többséggel azonos kezdőpontról induljanak.³⁵³

Az esélyegyenlőség előmozdítható jogi és nem jogi eszközökkel melyek célozhatják a jogegyenlőséget, az egyenlő jogvédelem megvalósulását joghoz és igazságügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés elősegítése, jogvédő tevékenység, valamint a társadalmi egyenlőtlenségek enyhítését. Megvalósulhatnak állami feladatellátás, és társadalmi szolidaritás és civil aktivitás alapján. Az egyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedéseket támogatja a társadalmi felzárkózás politika eszköz és intézményrendszere, amely célzottan a sérülékeny,

³⁴¹ Bővebben lásd: FARKAS Tibor https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_Eselyegyenloseg_es_tanacsadas/ch06.html#id513772 Letöltés: 2020. 08. 09.

³⁴² 755/B/1991.AB. hat.

³⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 1141/2014/EU, Euratom Rendelete (2014. október 22.) az európai politikai pártok és az európai politikai alapítványok jogállásáról és finanszírozásáról (33).

³⁴⁴ A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a nemek közötti bérszakadék elleni küzdelemről. Brüsszel, 18.7.2007 COM (2007) 424 végleges.

³⁴⁵ Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre az Európai Védelmi Alap létrehozásáról [COM (2018) 476 final] 4.9.

³⁴⁶ Bővebben lásd: EUSZ 2. cikk, és 3. cikk (3) bek.

³⁴⁷ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 8. cikke.

³⁴⁸ Bővebben lásd: az EUMSZ 153. cikk.

³⁴⁹ Bővebben lásd: az EUMSZ 157. cikk.

³⁵⁰ Az Európai Unió Alapjogi Chartája.

³⁵¹ https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/equal_opportunities.html Letöltés: 2020. 10. 19.

³⁵² Gábor Dániel NAGY: *Jim Jones and the Negative Aspects of Social Capital in the New Religious Movements* p. 2. Letöltés: 2021.

³⁵³ CHRONOWSKI Nóra - ZELLER Judit (szerk.): *Társadalmi Felzárkózás, esélyegyenlőség* Nemzeti Közszerzői Egyetem Vezető-és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2014. p. 4.

rászoruló egyének vagy csoportok emberi méltóságának, alapvető jogainak tiszteletben tartását segíti elő.³⁵⁴

Fontos, megjegyezni, hogy a jogi egyenlőség talaján álló esélyegyenlőség iránti igény mélyén a teológiai egyenlőség fogalmat találjuk, mely a jog számára nem eléggé gyakorlatias.

5.8 Szociális elvek és jogok

Az esélyteremtés területe tehát nem kerülhető meg a szociális jogok keretrendszerének, tartalmának körvonalazása nélkül

A szociális jog fontos jellemzője, hogy gyorsan változik.³⁵⁵ Szociális jogok kapcsán mindig felmerül személyek gazdasági,- személyiségi jogi sérülékenysége, melyek őrzője a bíróság. A szociális jogok szerepet játszanak nemcsak a hátrányos helyzetű személyek felzárkóztatásában, hanem a kormánytisztviselő mindennapi rutinjában is.³⁵⁶ Az Európai Bizottság által kiadott 20 szociális alapelv jelentős mértékben tartalmazza az esélyek előmozdításának alapelvét, melyek párhuzamosak az MNTFS hazai célkitűzéseivel, tehát olyan közös erőfeszítésként értelmezendők, melynek megvalósítása „az uniós intézmények, a nemzeti, regionális és helyi hatóságok, a szociális partnerek és a civil társadalom közös erőfeszítése.”³⁵⁷

A Bizottság a szociális jogok 20 alapelvét három fő csoportba sorolta:

1. Esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiachoz
2. Méltányos munkafeltételek
3. Szociális védelem és társadalmi befogadás

Az első csoportba az alábbi elvek tartoznak:

1. Oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás

Az első elv egyrészt az Európai Készségfejlesztési Menetrenden nyugszik, (The Skills Agenda) másrészt magában foglalja az Európai zöld megállapodást (European Green Deal), a társadalmi méltányosság által, mely gyakorlatba ülteti a szociális jogok európai pillérének 20 alapelvét, és figyelembe veszi a Covid-19 vírus általi vészhelyzetből levont tanulságokat is. Harmadrészt az első elv az Út a digitális évtizedhez (Europe's Digital Decade) programon is nyugszik.

Az Európai New Skills Agenda 12 cselekvést tartalmaz: 1. cselekvés: Paktum a készségekért Intézkedések annak biztosítására, hogy az emberek rendelkezzenek a munkához szükséges készségekkel: 2. cselekvés: A készségek intelligenciájának erősítése. 3. cselekvés: Uniós támogatás a nemzeti stratégiai készségfejlesztési fellépésekhez. 4. intézkedés: Javaslat a szakoktatásról, és - képzésről szóló tanácsi ajánlásra 5. cselekvés: Az európai egyetemi kezdeményezés megvalósítása és a tudósok képzettségének javítása. 6. akció: Az ikerátmenetek támogatásához szükséges készségek. 7. intézkedés: A STEM-ben végzettek számának

³⁵⁴ Ibid. Chronowski- Zeller.

³⁵⁵ TÉGLÁSI András: A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme-különöstekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére Dialog-Campus Budapest, 2018. Bevezetés.

³⁵⁶ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: A szociális jogok európai pillére és az esélyteremtés Jegyző és Közigazgatás (1589-3383): XXIV. évf.1/2022 pp 27-33.

³⁵⁷ Forrás: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en Letöltés: 2022. február 21.

növelése, valamint a vállalkozói és transzverzális készségek előmozdítása. 8. akció: Készségek az élethez Eszközök és kezdeményezések az emberek egész életen át tartó tanulási útjának támogatására: 9. cselekvés: Kezdeményezés az egyéni tanulási fiókokról. 10. cselekvés: A mikro hitelesítési engedélyek európai megközelítése. 11. intézkedés: Új Europass platform. Keret a készségekbe történő befektetések felszabadításához: 12. intézkedés: A tagállamok és a magán készségekre irányuló beruházások felszabadítását lehetővé tevő keretrendszer javítása. Az oktatás, képzés és egész életen át tartó tanulás programja figyelembe veszi az Európai Ipari Stratégiát (European industrial strategy), Európa helyreállítási tervét (Recovery plan for Europe),³⁵⁸ valamint az Ifjúsági Foglalkoztatási Támogatást.³⁵⁹

Az Európai Zöld megállapodás tartalmazza a friss levegő, tiszta víz, egészséges talaj és biológiai sokféleség, a felújított, energiatakarékos épületek, az egészséges és megfizethető élelmiszerek, a több tömegközlekedés, a tisztább energia és élvonalbeli tiszta technológiai innováció, a hosszabb élettartamú termékek, amelyek javíthatók, újrahasznosíthatók és újra felhasználhatók, a jövőálló munkahelyek és készségek képzése az átmenethez, a globálisan versenyképes és rugalmas iparágakat.

Az Út a digitális évtizedhez program a digitális társadalom és a digitális technológiák terén új utakat hoz a tanulás, szórakozás, munka, felfedezés és ambíciók, szabadságok és jogok terén, és lehetőséget ad az uniós polgárok számára, hogy a fizikai közösségeken, földrajzi helyeken, és a társadalmi pozíciókon túlnyúljanak. A digitális átalakulással az EU-nak növelnie kell stratégiai autonómiáját a technológia terén, és új szabályokat és technológiákat kell kidolgoznia, hogy megvédje a polgárokat a hamisított termékektől, a kiberlopástól és a félretájékoztatótól, de a legfontosabb az, hogy az EU-nak foglalkoznia kell a digitális szakadékkal.

2. Nemek közötti egyenlőség

A nemek közötti egyenlőség célja, hogy jobbá tegyék mind a nők, mind a férfiak életét.³⁶⁰ A nemek közötti egyenlőség mértékét a munka, pénz, tudás, idő, hatalom és egészség, a nők elleni erőszak és az interszekcionális egyenlőtlenségek mutatószámai segítségével szükséges vizsgálni.³⁶¹ A nemek közötti egyenlőség – politikai szempontból – azt jelenti, hogy a nemek közötti egyenlőség szempontjait figyelembe kell venni a politikaalkotásban minden szakpolitikai területen, minden szinten és minden szakaszban.³⁶² Azt gondolhatjuk, hogy egyértelmű, hogy a metafizikai hiedelmeknek nincs jelentősége a politikában, azonban a hiedelmek mégis olyan fontosak, hogy azt a politikai kommunikáció nem hagyhatja figyelmen kívül. Válaszunk tehát az a nemi alárendelést valló hagyományos nézeteket vallók számára,

³⁵⁸ Európa helyreállítási terve tartalmazza különösen a mikroszkópos kutatás és innováció a Horizon Europe révén, tisztességes éghajlat és digitális átállás az Igazságos Átmeneti Alapon és a Digitális Európa Programon keresztül, felkészültség, helyreállítás és reziliencia a helyreállítási és ellenálló képességi eszköz, a rescEU és egy új egészségügyi program, az EU4Health révén. Hagyományos politikákat, például a kohézió és a közös agrárpolitika modernizálását, az éghajlatváltozás elleni küzdelmet, a biológiai sokféleség védelmét és a nemek közötti egyenlőséget.

³⁵⁹ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Ifjúsági foglalkoztatási támogatás: Út a munka világába a következő generációk számára. EURÓPAI BIZOTTSÁG Brüsszel, 2020.7.1. COM(2020) 276 final.

³⁶⁰ Forrás: A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete (EIGE) <https://eige.europa.eu/hu/in-brief> Letöltés: 2022. február 25.

³⁶¹ Ibid, EIGE.

³⁶² Bővebben lásd a BIZOTTSÁG AJÁNLÁSA (2014. március 7.) a férfiak és nők egyenlő díjazása elvének az átláthatóság révén történő megerősítéséről (EGT-vonatkozású szöveg) (2014/124/EU).

hogy az alárendelt szerep a nők számára olyan lehetőség, melyet vállalhatnak, nem olyan, melyet vállalniuk kell.

3. Egyenlő lehetőségek

Az Európai Unióban tilos a faji vagy etnikai származáson alapuló megkülönböztetés, (helyesen: hátrányos megkülönböztetés).³⁶³ A diszkrimináció tilalma passzív tevékenységet, tartózkodást jelent a jogellenes tevékenységektől. Ennek ellenére társadalmunkban továbbra is jelen van a diszkrimináció. Nem elég tehát rasszizmus, és más hátrányos megkülönböztetés ellenesnek lenni, az egyenlő lehetőségek biztosítása a társadalomtól aktív cselekvést kíván meg.³⁶⁴

Fontosnak tartjuk azonban megjegyezni, hogy az Európai Unióban folyamatosan jelen lévő faji alapú előnyben részesítése is hozzájárul a faji alapú megkülönböztetéshez.

4. A foglalkoztatás aktív támogatása

A foglalkoztatás aktív támogatása körébe napjainkban különösen az alábbi dokumentumok tartoznak. Kommunikáció: Ifjúsági foglalkoztatási támogatás – híd a következő generáció munkahelyeihez.³⁶⁵ A Bizottság javaslata a szakoktatásról és szakképzésről szóló tanácsi ajánlásra.³⁶⁶ Bizottság javaslata a Tanács ajánlására a Híd a munkahelyekhez – az ifjúsági garancia megerősítéséről.³⁶⁷ Adatlap, fiatalok foglalkoztatásának támogatása – Híd a munkahelyekhez a következő generáció számára.³⁶⁸ Tájékoztató adatlap, Szakképzés és gyakorlat.³⁶⁹ A fiatalok támogatása különösen azért is fontos a foglalkoztatás támogatása, mert megakadályozhatja a nem kívánt migrációt, és azért is, mert a 2008-as gazdasági válság és a 2020-2022 közötti pandémia következtében számukra jelentősen megnehezült a sikeres életkezdés.

A második csoportba az alábbi elvek tartoznak:

5. Biztonságos és rugalmas foglalkoztatás

A biztonságos és rugalmas foglalkoztatás³⁷⁰ az Unió egyik célkitűzése népei jólétének és Európa fenntartható fejlődésének előmozdítása, a rendkívül versenyképes szociális

³⁶³ Direct and indirect discrimination based on racial or ethnic origin is defined in Article 2 of Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin (the 'Racial Equality Directive').

³⁶⁴ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS A Union of equality: EU anti-racism action plan 2020-2025. EUROPEAN COMMISSION Brussels, 18.9.2020 COM (2020) 565 final.

³⁶⁵ Communication: Youth Employment Support - a bridge to jobs for the next generation Brüsszel, 2020.7.1. COM (2020) 276 final.

³⁶⁶ Commission proposal for a Council Recommendation on Vocational Education and Training 01 July 2020. COM/2020/275 final.

³⁶⁷ A TANÁCS AJÁNLÁSA Út a munka világába – Az ifjúsági garancia megerősítéséről és az ifjúsági garancia létrehozásáról szóló, 2013. április 22-i tanácsi ajánlás hatályon kívül helyezéséről {SWD (2020) 124 final}.

³⁶⁸ Factsheet: Youth employment support - A Bridge to Jobs for the next generation 01 July 2020).

³⁶⁹ Factsheet: Vocational education and training (VET) 01 July 2020. A future-proof approach #EUSkillsAgenda July 2020.

³⁷⁰ Bővebben lásd: Az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkében.

piacgazdaságon alapuló, a teljes foglalkoztatottság és a társadalmi haladás érdekében.³⁷¹ Rugalmas foglalkoztatásnak a foglalkoztatás nem hagyományos formáit tekinthetjük, különösen az atipikus foglalkoztatási formákat, részmunkaidőt,³⁷² bedolgozói jogviszonyt, távmunkát, otthoni munkavégzést. Másrészt rugalmas foglalkoztatásnak tekinthetjük a munkaidő sajátos felhasználását, a napi 8 óránál hosszabb munkavégzést, a kondenzált hétvégét, a személyre szabott munkaidőt, vagy az energiacyklust figyelembe vevő munkaidőt, illetve a gyermek iskolaidejéhez igazított munkaidőt.

Fontos, hogy nem minden munkakörben alkalmazható, és nem mindenki számára jelent lehetőséget a rugalmas foglalkoztatás.³⁷³ A rugalmas foglalkoztatás, piaci, állami, politikai, ideológiai, és jogdogmatikai rugalmasságot is tartalmaz.³⁷⁴

6. Bérek

A munkavállalóknak olyan bérhez van joguk, mely tisztességes, és számukra megfelelő életszínvonalat biztosít. Ennek eszköze a megfelelő minimálbér is, mely azonban nemzetgazdasági és társadalmi feltételekhez kötött – tehát meghatározatlan – azonban annak kereteit kijelöli. A munkabérnek a munkavállaló és családja szükségleteit ki kell elégítenie – bár a munkavállaló szükségletei szintén relatív fogalom. A munkabérnek biztosítania kell a munkához jutás és a munkakeresés ösztönzését, mely szintén keret jellegű követelmény. A megfelelő bérnek meg kell akadályoznia a dolgozói szegénységet. A dolgozói szegénység azonban szintén relatív, mert az az adott társadalomban elért medián bérhez viszonyított, ami szintén félrevezető, mert az a kevés magas bért, és a sok alacsony bért meghatározatlan arányban tartalmazza. A jogszerűség követelménye megkívánja ugyanakkor, hogy minden bért átlátható és kiszámítható módon kell megállapítani – bár annak megállapítása szintén a nemzeti gyakorlatokhoz kötött. A bérek megállapítása tekintetében tiszteletben kell tartani a szociális partnerek autonómiáját, annak híján bérdíktátumról nem bérmegállapodásról beszélhetünk.

Fontos, hogy az unióban a tőke, az áruk, a szolgáltatások, munkaerő szabad áramlása manipulált, és nem biztosít egyenlően tisztességes bért, különösen a poszt szocialista országok munkavállalói számára, e mellett nemcsak demográfiai, hanem szociális válságot is okoz.

7. Tájékoztatás a munkaviszony feltételeiről, és védelem elbocsátás esetén

A munkavállalóknak így a kormánytisztviselőknek is joguk kell, hogy legyen ahhoz, hogy munka jogviszonyuk, illetve szolgálatuk megkezdése előtt írásban tájékozódhassanak munkajogviszonyaikból eredő jogaikról és kötelezettségeikről, ideértve a próbaidőt is. Ezt a jogot kormánytisztviselők esetében árnyalja az a tény, hogy rendszeresen ismétlődő alapvető feladatain túl kötelesek ellátni az álláshelyéhez kapcsolódó eseti feladatok pontosabban meghatározatlan körét is.³⁷⁵ Elbocsátásuk bármilyen formája előtt a kormánytisztviselőknek joguk van ahhoz, hogy tájékoztatást kapjanak annak okairól, és ésszerű felmondási időt is kapjanak, mely biztosítja elhelyezkedésüket más munkahelyen. Joguk van hatékony és pártatlan vitarendezéshez, melyet érdekképviseletük által is igénybe vehetnek, és indokolatlan

³⁷¹ Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on improving working conditions in platform work Brussels, 9.12.2021 COM (2021) 762 final 2021/0414 (COD).

³⁷² Központi Statisztikai Hivatal - Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014-2018: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz17.pdf>. Letöltés: 2022. február 25.

³⁷³ Forrás: <https://azuzlet.hu/atipikus-foglalkoztatasi-ii-resz-kolcsonos-elonyok-es-ha-a-vezeto-ellenall/>

³⁷⁴ POKOL Béla SZOCIOLÓGIAELMÉLET Társadalomtudományi trilógia I. Századvég Kiadó Budapest 2004. V. fejezet.

³⁷⁵ Korábban „gumi klauzula”.

elbocsátás esetén joguk van jogorvoslathoz, melyben számukra a KD is segítséget nyújt.³⁷⁶ Minden munkavállalónak joga van jogsérelmük esetén megfelelő kártérítéshez.

Munkavállalók védelmét elbocsátás után az állami intézkedések garantálhatják, különösen az álláskeresési járadék folyósítási ideje hosszának szabályozásával. Elbocsátás megelőzése azonban a munkaadó és a munkavállaló közötti együttműködés minőségjelzője.

8. Szociális párbeszéd és munkavállalói részvétel

Az EU nemcsak a nemzetközi gazdasági hangsúlyeltolódással szembe, hanem annak egyes részterületei egymás hatását erősítő kedvezőtlen társadalmi következményeivel is. Az „Erős szociális Európa az igazságos átmenetekért”³⁷⁷ közlemény leírja azokat a lehetőségeket és kihívásokat, melyekkel Európa szembeáll az éghajlatváltozással, a digitalizációval és a demográfiai változással kapcsolatban, és hangsúlyozza, hogy ambiciózus szociálpolitikára van szükség a folyamatosan változó követelményeknek való megfelelés érdekében. A szociális partnerekkel konzultálni kell a tagállamok gazdaság-, foglalkoztatás- és szociálpolitikáinak, nemzeti gyakorlatoknak megfelelő kialakításáról és végrehajtásáról.³⁷⁸ Az EU tehát nem kíván egységes gyakorlatot erőltetni az egyes tagállamok kormányaira e területen sem.

9. A munka és a magánélet közötti egyensúly

Mind a szülőknek mind a gondozási kötelezettséggel rendelkező nőknek és férfiaknak joguk van megfelelő éves és szülői szabadsághoz, és olyan munkarendhez, mely rugalmasan biztosítja munkájuk és családi életük összeegyeztetését, és megfelelő hozzáférésüket gondozási szolgáltatásokhoz.³⁷⁹ Egyes munkaterületeken a rugalmas munka lehetősége csupán munkáltatói megfontolás tárgya, mert annak feltételei már régen fennállnak. A munkavállaló munkavégzése távellenőrzéssel, informatikai eszközökkel ellenőrizhető.

A foglalkoztatás, és a magánélet területén a munka, - szociális, - és a személyiségi jogok együttes érvényesítéséről beszélhetünk, bár „a három kulcsterület – tehát az egyenlő bánásmód és esélyegyenlőség a munkaerőpiacon, a tisztességes foglalkoztatáshoz való jog, és a szociális biztonság – egyszerre tűnik valóban fontos, átgondolandó, stratégiai fontosságú kérdések halmazának és egy túlzottan általános koncepció részének.”³⁸⁰

10. Egészséges, biztonságos és megfelelően kialakított munkakörnyezet és adatvédelem

³⁷⁶ HAZAFI Zoltán, DÁVID Péter: Kormánytisztviselői Döntőbizottság, közszolgálati jogvitával kapcsolatos jogalkalmazás Készült AZ „ÚJ KÖZSZOLGÁLATI ÉLETPÁLYA” CÍMŰ ÁROP-2.2.17-2012-2013-0001. PROJEKT KERETÉBEN Budapest, 2015. november. p. 8.

³⁷⁷ EUROPEAN COMMISSION: A STRONG SOCIAL EUROPE FOR JUST TRANSITIONS COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Brussels, 14.1.2020 COM (2020) 14 final. p.1

³⁷⁸ EUROPEAN COMMISSION: CONSULTATION DOCUMENT First phase consultation of social partners under Article 154 TFEU on possible action addressing the challenges related to working conditions in platform work Brussels, 24.2.2021 C (2021) 1127 final.

³⁷⁹ Kormánytisztviselők esetében lásd: MAKKOS Nándor: Megerősítő intézkedések a családi állapot és a közszolgálat kapcsolatában JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS (1589-3383): 22 2 pp 20-26 (2020).

³⁸⁰ BERKE Gyula, ZACCARIA Márton Leó: A szociális jogok védelmében – honnan jön és hová tart a Szociális Jogok Európai Pillére? <http://real.mtak.hu/100075/1/JURA%2020192%20k%C3%A9zirat.pdf> p. 4. Letöltés: 2022. február 23.

Az egészséges és biztonságos és megfelelően kialakított munkahelyek a korszerű foglalkoztatás alapelemei. Azonban a pandémia, munkáltatói és munkavállalói érdekeket is szembe állít, melynek eredménye: költségnövekedés. A munkával kapcsolatban a munkavállalóknak joguk van munkahelyre, illetve hazautazással kapcsolatban egészségük és biztonságuk magas szintű védelméhez,³⁸¹ melyben fontolóra kell venni a tömegközlekedés és a Covid 19 fertőzés kockázatát, mely állami érdekeket is szembe állít a munkáltatói, munkavállalói érdekekkel. A tömegközlekedés a munkavállaló számára nagyobb fertőzési kockázatot okoz, azonban a saját gépjármű alkalmazása kettős módon is hátrányosan érinti a költségvetést: a saját gépjármű használatának térítési díja nagyobb költséget jelent a munkáltató, (kormánytisztviselők esetében az állami költségvetés) számára, valamint az, a közforgalmú közlekedés számára bevétel kiesést okoz. A munkavállalóknak joguk van a szakmai, és személyi szükségleteikhez igazított munkakörnyezethez, melynek lehetővé kell tenni számukra, hogy meghosszabbítsák munkaerő-piaci részvételüket. A munkavállalóknak joguk van személyes adataik védelméhez is,³⁸² nemcsak foglalkoztatásukkal összefüggésben.³⁸³

A munkához való jog az unióban nem minden tagállamban biztosított, azonban a munkaerőpiaci részvétel lehetősége és az anyagiak miatti részvétel kényszere egyértelműen befolyásolja az életminőséget.

A harmadik csoportba az alábbi elvek tartoznak:

11. Gyermekgondozás és a gyermekek támogatása

Az Uniónak van gyermek stratégiája.³⁸⁴ A stratégia annak a körnek a megtörését jelenti a gyermekjogok érvényesülésének biztosítása által, mely a szegénység és a társadalmi kirekesztés körforgásából adódik. A szociális kirekesztés ugyanis az iskolai kirekesztésben is megjelenik, érinti a gyermek egészséget, az iskolai lemorzsolódást, a tartós munkanélküliséget, és a szegénységet, mely szociális kirekesztést okoz. A gyermekeknek tehát joguk van megfelelő minőségű gondozáshoz, mely tartalmazza szegénység elleni védelmüket, és hátrányos megkülönböztetésük tilalmát. A Bizottság az alábbi 6 pont alapján³⁸⁵ fellépést javasol a gyermekek jogainak védelme és a rászoruló gyermekek támogatása érdekében:

1. A tagállamoknak lehetővé kell tenniük a gyermekek részvételét a polgári és demokratikus életben.
2. A gyermekek joga, hogy teljes potenciáljukat kiaknázhassák társadalmi háttérüktől függetlenül.
3. A gyermeknek joga van az erőszakmentességhez.
4. A gyermekek joga van a gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz.
5. A gyermekek joga van a digitális környezetben való biztonságos eligazodáshoz és a benne rejlő lehetőségek kiaknázásához.

³⁸¹ Kormánytisztviselők esetében lásd: MAKKOS Nándor: Egészségen alapuló diszkrimináció és ésszerű alkalmazkodás a közszférában JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS (1589-3383): XXII. évfolyam 3. szám május-június pp 16.-20. (2020).

³⁸² Kormánytisztviselők esetében lásd: MAKKOS Nándor: Egyenlő bánásmód a közszolgálatban Phd. értekezés NKE Budapest, 2021. p.146-147.

³⁸³ JÓRI András (szerk.): *A GDPR magyarázata* HVG-ORAC Budapest, 2018.

³⁸⁴ European Commission: EU Strategy on the Rights of the Child - Illustrated version 24 March 2021, Annex I: Rights of the Child - EU and international frameworks 24 March 2021., Annex II: Rights of the Child - EU acquis and policies 24 March 2021., Letöltés: 2022. február 23.

³⁸⁵ Bővebben lásd: Commission's action to uphold child rights Letöltés: 2022. február 23.

6. A gyermekek jogai egyetemesek, és az EU is megerősíti elkötelezettségét e jogok többoldalú védelme, előmozdítása és érvényesítése érdekében.

Az EU gyermekeket védő intézkedései kapcsolódnak a fogyatékkal élők érdekében alkotott stratégiai célkitűzéseikhez.³⁸⁶

12. Szociális védelem

A szociális védelem különösen a foglalkoztatás, oktatás, és képzés, egészségügyi és lakhatási helyzet, valamint a diszkrimináció tilalom és az előnyben részesítés kérdésköreit foglalják magukban. Az EU állásfoglalása alapján a munkavállalóknak függetlenül munkaviszonyuk típusától és időtartamától – és hasonló feltételek mellett az önálló vállalkozóknak – joguk van a megfelelő szociális védelemhez. Vélhetően „a Pillér csak akkor hozhat tényleges reformokat, ha a tagállamok is valóban közös érdekeként és valóban közös munkaerőpiacként tekintenek az uniós szociálpolitika megszokott mozgásterére.”³⁸⁷ A Nemzeti hitvallás értelmezési kerete a jogalkalmazót a szociális jogok tekintetében annyiban köti, hogy kétség esetén az Alaptörvény Nemzeti hitvallásban foglalt rendelkezéseit úgy kell értelmezni, hogy annak eredménye az Alaptörvény céljai megvalósulását szolgálja, azt ne akadályozza.³⁸⁸ 2010 után a reformokkal a törvényhozó deklarált szándéka is az volt, hogy több felelősséget viseljen a helyi közszolgáltatásokért, hogy jobb minőségben és igazságosabban juthassanak az emberek különösen egészségügyi, oktatási, szociális ellátásokhoz.³⁸⁹

13. Munkanélküli ellátás

A munkanélkülieknek a tagállami jognak megfelelően van joguk ahhoz, hogy az állami foglalkoztatási szolgálatok által aktív támogatást kapjanak a munkaerő-piaci (re) integrációhoz. Magyarországon magas a közfoglalkoztatásban lévők száma egyes területeken, és alacsony az aktív munkaerő piac irányába történő elmozdulásuk intenzitása, valamint az egyik legalacsonyabb az EU-ban az álláskeresés időtartamára biztosított segély időtartama, és összege.³⁹⁰ Az ilyen juttatások célja a munkába való gyors visszatérés ösztönzése.

Fontos, hogy rövid ideig biztosított ellátás azonban csak akkor érheti el ezt a célt, ha a megfelelő munkalehetőségek a térségben rendelkezésre állnak, és/vagy létezik gyors és hatékony államilag biztosított átképzési rendszer.

14. Minimumjövedelem

³⁸⁶ Bővebben lásd: Union of Equality Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030.

³⁸⁷ Bővebben lásd: BERKE Gyula, ZACCARIA Márton Leó: A szociális jogok védelmében – honnan jön és hová tart a Szociális Jogok Európai Pillére? <http://real.mtak.hu/100075/1/JURA%2020192%20k%C3%A9zirat.pdf> p. 2. Letöltés: 2022. február 23.

³⁸⁸ TRÓCSÁNYI László: *Az alkotmányozás dilemmái. Alkotmányos identitás és európai integráció.* HVG-ORAC. Budapest, 2014. p. 62.

³⁸⁹ PÁLNÉ Kovács Ilona: Önkormányzatok és társadalompolitika <http://www.regscience.hu:8080/xmlui/bitstream/handle/11155/2455/palne-onkormanyzatok-2021.pdf?sequence=1> Letöltés: 2021.

³⁹⁰ EURÓPAI BIZOTTSÁG: IZOTTSÁGI SZOLGÁLATI MUNKADOKUMENTUM 2020. évi országjelentés - Magyarország amely a következő dokumentumot kíséri A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, AZ EURÓPAI TANÁCSNAK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI KÖZPONTI BANKNAK ÉS AZ EURÓCSOPORTNAK 2019. évi európai szemeszter: az 1176/2011/EU rendelet szerinti értékelés a strukturális reformok terén elért haladásról, a makrogazdasági egyensúlyhiány megelőzéséről és korrekációjáról, továbbá a részletes vizsgálat eredményeiről {COM(2020) 150 final. Brüsszel, 2020.2.26. SWD(2020) 516 final. p. 5. Letöltés: 2022. február 23.

Mindenkinek – aki hátrányos helyzete folytán – nem rendelkezik elegendő anyagi erőforrással, joga van megfelelő minimáljövedelem-juttatásokhoz – melynek biztosítása a tagállamok felelőssége, és erőforrásainak függvénye. Az emberhez méltó élet feltétele, olyan állami és egyéb forrásból származó anyagi juttatások, amelyek biztosítják az emberi élet minden szakaszában a megfelelő egzisztencia fenntartását az árukhoz és szolgáltatásokhoz való tényleges hozzáférést, de nem oltják ki a munkához jutás és a foglalkozás folytatásának megfelelő motivációját.³⁹¹

15. Időskori jövedelem és öregségi nyugdíjak

A nyugdíjasoknak biztosítani kell a jogot, hogy amennyiben többé már nem kívánnak dolgozni, ne kelljen dolgozniuk. A nyugdíjas korú munkavállalóknak joguk van az állami foglalkozáshoz, a járulékaikkal arányos és megfelelő jövedelmet biztosító nyugdíjhoz, az állam munkaerő-piaci helyzetének megfelelően. A nyugdíjas korú önálló vállalkozóknak joguk van foglalkozásuk gyakorlásához. Minden munkavállalónak – nemétől, vagy nemhez tartozásának kinyilvánításától, vagy kinyilvánításának hiányától függetlenül – egyenlő esélyeket kell biztosítani a nyugdíjjogosultság megszerzésére. Idős korban mindenkinek joga van a méltó életet biztosító anyagi és egyéb erőforrásokhoz.

16. Egészségügyi ellátás

Mindenkinek joga van a megfizethető, jó minőségű megelőző és gyógyító egészségügyi ellátáshoz időben hozzájutni. E jogot aláhúzza a lehetőség, amennyiben mindenki rendelkezik a megfelelő mennyiségű idővel és anyagiakkal egészségügyi igényeinek kielégítéséhez. Az állami egészségügyi ellátás színvonalát mindig az állam ez irányú szerepvállalása határozza meg. Az egészségügyi ellátás biztosításának keresztmetszete határozza meg az egészségügyi ellátáshoz való időben is megfelelő hozzáférés lehetőségét. A megelőző és a gyógyító ellátáshoz való hozzáférésnek több feltétele is van, mely a szemléletfejlesztés és az állampolgári tudatosságtól kezdődően az infrastrukturális lehetőségen keresztül, a diagnosztikai fejlettség, és a szolgáltatások színvonalának fenntartását is magában foglalja.

17. A fogyatékossgal élő személyek társadalmi befogadása

A Bizottság rendelkezik a Fogyatékossgal Élők Jogainak Stratégiájával a 2021-2030 évekre.³⁹² A stratégia a hozzáférhetőség – a jogok, az autonómia és az egyenlőség megteremtése, az uniós jogok élvezete, a megfelelő életminőség és önálló életvitel, egyenlő hozzáférés és megkülönböztetés mentesség, a fogyatékkal élők jogainak előmozdítása világszerte, valamint a stratégia hatékony megvalósítása, illetve a jobb szabályozás – Az UNCRPD-nek való megfelelés a politikai döntéshozatalban című fejezeteket tartalmazza.

A fogyatékkal élőknek joguk van – a részvételükkel számukra megítélt – méltó életet biztosító jövedelemhez – és állami, valamint egyéb támogatáshoz. Joguk van, továbbá a munkaerőpiacon való részvételhez amennyiben az nem hordoz aránytalan megterhelést az állami és a privát szféra résztvevőinek, és joguk van a társadalomban való részvételt lehetővé tevő

³⁹¹ Bővebben lásd: RÁCZ Anita Mária: Motivációs tényezők a közsféra személyi állományának foglalkoztatásában Különös tekintettel a Kttv. és a Kit. jogszabályokban foglaltakra, a közigazgatás államigazgatási szervei vonatkozásában Doktori (PhD) értekezés tervezet NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola Budapest, 2020. p.28.

³⁹² European Commission Union of Equality Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030.

szolgáltatásokhoz is, valamint joguk van az igényeiknek megfelelő munkakörnyezethez a bizonyos feltételekkel.³⁹³

18. Tartós ápolás-gondozás

Az EU szociális pillére 20 alapelve alapján mindenkinek joga van megfizethető, jó minőségű hosszú távú gondozási szolgáltatásokhoz, különösen az otthoni és közösségi alapú szolgáltatásokhoz. Különös, hogy a társadalom a jog által kevésbé szabályozott formákkal keres arra válaszokat.

Fontos, hogy a felsorolásban első helyen az otthoni ápolás áll, mely nemcsak fontossági, hanem minőségi értelemben is első helyen áll, holott arra a modern családok egyre kevésbé képesek. A közösségi ellátások nem tudják azokat a minőségi kívánalmakat teljesíteni, melyeket az idős emberek tőlük elvárnának.

19. Lakhatás és segítségnyújtás a hajléktalanok számára

A hajléktalanság elleni küzdelem európai platformja³⁹⁴ három pontban foglalta össze a hajléktalan személyekre vonatkozó közösségi feladatokat:

- a) A rászorulóknak számára biztosítani kell a jó minőségű szociális lakhatáshoz vagy lakhatási támogatáshoz való hozzáférést.
- b) A kiszolgáltatott személyeknek joguk van a megfelelő segítséghez és védelemhez a kényszer kilakoltatással szemben.
- c) A hajléktalanok számára megfelelő menedéket és szolgáltatásokat kell biztosítani társadalmi befogadásuk elősegítése érdekében.

E szolgáltatások közül Magyarországon korlátozottan állnak rendelkezésre a szociális lakhatási lehetőségek,³⁹⁵ s azokban sem lényegesen alacsonyabb a lakbér, mint a piaci alapon nyújtott bérletek esetében. Az önkormányzatok többsége nem nyújt a rászorulóknak részére lakhatási támogatást, vagy azok összege túl alacsony, vagy a természetben nyújtott támogatások jelentősége csekély.³⁹⁶ A kényszer kilakoltatáshoz nyújtott állami segítség csak a november és május között biztosított kilakoltatási tilalomra korlátozódik. Az állam, vagy civil szervezetek által biztosított hajléktalan intézményi ellátások korlátozottan állnak a kilakoltatott családok számára rendelkezésre, és szétszakíthatják a családokat, mert csak női vagy férfiak számára nyitva álló lakhatási lehetőséget tudnak igénybe venni a rászoruló személyek.

Fontos, hogy amennyiben az önkormányzatok nem tudnak szociális alapon lakhatási lehetőséget kínálni a kilakoltatott családok számára az jogi kollízióhoz vezethet, mert kiüresíti a rendelkezést, hogy nem szabad a gyermeket elszakítani családjától, kizárólag anyagi okból,³⁹⁷ vagy egy rossz szülői döntés, illetve a megfelelő lakhatás állami biztosítatlansága miatt.

20. Az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés

³⁹³ MAKKOS Nándor: Egészségen alapuló diszkrimináció és ésszerű alkalmazkodás a közsférában JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS (1589-3383): XXII. évfolyam 3. szám május-június pp 16.-20. (2020).

³⁹⁴ Bővebben lásd: European platform to combat homelessness is launched Brussels, 21 June 2021., Lisbon Declaration on the European Platform on Combatting Homelessness 21 June 2021.

³⁹⁵ Bővebben lásd: KSH, ill. a TeIR adattáblázatai a lakhatási lehetőségekről.

³⁹⁶ Bővebben lásd: HEP programok.

³⁹⁷ Gyvt. 7. § (1) bek 2. fordulat.

A 20. szociális alapelvnek megfelelően mindenkinek joga van hozzáférni a jó minőségű alapvető szolgáltatásokhoz, ideértve a vizet, a szennyvízelvezetést, az energiát, a közlekedést, a pénzügyi szolgáltatásokat és a digitális kommunikációt. Az ilyen szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez támogatást kell biztosítani a rászorulóknak számára.³⁹⁸

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy az alapvető szolgáltatások igénybevételének lehetőségét tartalmazza a jog, tehát az alapvető szolgáltatások diszkriminációmentes igénybevételét, nem pedig a szolgáltatások biztosítását. A jog nem jelentheti az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés maradéktalan megvalósításának lehetőségét is, mert arra e lehetőségről való tudomásra, igénybe vevői akaratra, és állami, illetve egyéb erőforrásokra is szükség van. Láthatjuk, hogy a szociális jogok európai pillérének 20 alapelve átfedést mutat a gyengébb fél védelmének alapelveivel, azt átszővi a társadalmi igazságosság és méltányosság, a társadalom erkölce és az egyén moralitása, a megkülönböztethetőség, és a megkülönböztetés mentesség, a prevenció, a tisztelet, a szenvedés megszüntetésének, a fokozatosságnak, a gyermek és a rászoruló személyek érdekei, az egyenlő esélyű hozzáférés, vagy a jólét előmozdításának örökérvényű elve.

Fontos, hogy az esélyteremtésben megkerülhetetlen a szociális jogok meghatározott köreinek ismerete, a szociális védelem területeinek áttekintése, értelmezése. Különösen az esélyteremtés hazai dokumentumainak háttérét jelenti a Közösség ez irányú integratív tevékenysége, hiszen a tagállamok felzárkózási stratégiái – azok sajátos jellegének figyelembe vételével – tükrözik azokat. A felsorolt alapelvek mellett szükséges az elvek gyakorlati megvalósításában a tagállami akarat jogi formába öntése, és a szükséges anyagiak biztosítása, és annak megfelelő felhasználása is. Fontos, hogy a szociális jogok érvényesítése a tagállamok mindenkori kormányainak külső és belső koordinációs tevékenysége nélkül nem valósítható meg. Fontos az is, hogy a szociális biztonság tekintetében Magyarországon más országok ez irányú gyakorlata nem mérvadó.³⁹⁹

5.9 Esélyegyenlőség igénye az Alaptörvényben

Hazai jogirodalmunk használja az esélyegyenlőség fogalommal összefüggésben az előnyben részesítés,⁴⁰⁰ az „esélyegyenlőség biztosítása”,⁴⁰¹ az „egyenlő esélyű hozzáférés”,⁴⁰² a „pozitív intézkedés”,⁴⁰³ és egyébként véleményünk szerint helytelenül a „pozitív diszkrimináció”,⁴⁰⁴ kifejezéseket is. Az Alaptörvényben egyaránt találunk diszkriminációt tiltó, és tartalmi egyenlőséget előíró szabályokat. Az Alaptörvény tartalmazza, az általános jogegyenlőség, a férfiak és nők egyenjogúságának igényét, valamint, hogy Magyarország az esélyegyenlőség érdekében intézkedéseket tesz.⁴⁰⁵ E rendelkezések alapján az egyenlőség érdekében tett előnyben részesítés⁴⁰⁶ engedélyezett. Magyarország külön intézkedésekkel védi

³⁹⁸ Forrás: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en Letöltés: 2022. február 21.

³⁹⁹ 1/2013. (I. 7.) AB határozat, Indokolás [31]–[32].

⁴⁰⁰ A Bíróság már a Dekker eset 20. pontjában megjegyezte, az előnyben részesítés bizonyos esetekben nem sérti az egyenlő bánásmódot.

⁴⁰¹ Lásd különösen Alaptörvény; Ebktv.; Mt.; Szt.; Fot. törvényekben.

⁴⁰² Lásd különösen Ebktv.; Fot.; Nat.; Jtv. törvényekben.

⁴⁰³ E megnevezést különösen nemzetközi dokumentumokban alkalmazzák. különösen a Marakkeshi egyezményben, vagy a Tanács 2006/54/EK irányelve 3. cikkében.

⁴⁰⁴ Bővebben lásd: 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet.

⁴⁰⁵ Alaptörvény XV. cikk (4).

⁴⁰⁶ Lásd különösen 2003. évi CXXV.; 2018. évi CIII.; 2018. évi LXXV.; 2016. évi CL. 2013. évi CLXXVII.; 2013. évi XXVI. 2013. évi V. 2012. évi CXCI.; 2012. évi I.; 2011. évi CCXI.; 2011. évi CCIV.; 2011. évi CXC.; 2011. évi CXI. törvényekben.

a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.⁴⁰⁷ A gyermek védelme már korábban is alkotmányos alapértéknek számított: Az Alkotmány 16. §-a kijelentette, hogy a „Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.” az Alkotmány 70/A. § (3) bekezdése alapján „a Magyar Köztársaság a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.” Magyarország törekszik, minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtani különösen anyaság, betegség, rokkantság, fogyatéék, özvegyiség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén.⁴⁰⁸

Magyarországon a társadalmi felzárkózási rendszere segítséget nyújt a mélyszegénységben élők, romák, gyermekek, nők, idősek, fogyatékkal élők, és e tulajdonságok közül többel is rendelkezők számára.⁴⁰⁹ A szociális biztonságot szociális intézmények rendszere és kiterjesztett pozitív intézkedések rendszere szolgálja. Garanciális szabály, hogy az Alaptörvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét törvényben kívánja megállapítani, például „közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodó támogatás” különösen a közfoglalkoztatás esetén.⁴¹⁰ Minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.⁴¹¹ Magyarország az időskori megélhetést az állami nyugdíj rendszerével is biztosítja. Nők karkedvezményes nyugdíjra való jogosultságának feltételeit is megállapíthatja.⁴¹² Az Alaptörvény tehát jelentős garanciákat tartalmaz az emberi méltóság, az önhibán kívül bekövetkező személyes katasztrófák, és a hátrányos helyzetű személyek védelmében.⁴¹³ Magyarország védi a „négy fő nyelvjárást” tartalmazó magyar jelnyelvet, mint a magyar kultúra részét.⁴¹⁴ Magyarországon mindenkinek joga van a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint a vállalkozáshoz. Magyarország törekszik megteremtteni annak feltételeit, hogy minden munkaképes ember, aki dolgozni akar, dolgozhasson.⁴¹⁵

Törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek, amely magában foglalja a munkavállalók munkabeszüntetéshez való jogát. Minden munkavállalónak joga van az egészségét, biztonságát és méltóságát tiszteletben tartó munkafeltételekhez. Minden munkavállalónak joga van a napi és heti pihenőidőhöz, valamint az éves fizetett szabadsághoz.⁴¹⁶ Gyermekek foglalkoztatása – testi, szellemi és erkölcsi fejlődésüket nem veszélyeztető, törvényben meghatározott esetek kivételével – tilos. Magyarország külön intézkedésekkel biztosítja a fiatalok és a szülők munkahelyi védelmét.⁴¹⁷ Közteherviselés és a

⁴⁰⁷ Alaptörvény XV. cikk (4)-(5).

⁴⁰⁸ Megkülönböztetünk részleges és teljes munkanélküliséget. A munkanélküliségi ráta az OECD értelmezésében a munkanélküliek számának kifejezése a munkaerő százalékában, ahol a munkaerő a munkanélküliek számát, a foglalkoztatottakat és az önfoglalkoztatókat jelenti. A KSH értelmezésében a munkanélküliségi ráta a munkanélküliek megfelelő korcsoportba tartozó egyének száma a gazdaságilag aktív népesség százalékában. Az Európai Bizottság értelmezésében létezik tartós munkanélküliségi ráta és a „nagyon tartós” munkanélküliségi ráta. Tartós munkanélküliségi ráta a 12 hónapja vagy régebben munkanélküliként élők arányát mutatja a munkaerőpiacon aktív egyének számához viszonyítva. A nagyon tartós munkanélküliségi ráta a 24 hónapja vagy hosszabb ideje munkanélküliként élők aránya a munkaerőpiacon aktív egyének számához viszonyítva. Bővebben lásd: ILO 168. sz. ajánlásában, ill. KÉRI Judit: Fogalmi meghatározások és elhatárolások a foglalkoztatáspolitikai köréből. pdf. Letöltés: 2020. 10. 05.

⁴⁰⁹ Ebktv. 32.§ (2) bek.

⁴¹⁰ 2011. évi CV. törvény.

⁴¹¹ Alaptörvény XIX cikk. (1). bek.

⁴¹² Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XIX cikk.

⁴¹³ Alaptörvény XXVI. cikk.

⁴¹⁴ Alaptörvény H cikk (3).

⁴¹⁵ Alaptörvény XII cikk (1), (2).

⁴¹⁶ Alaptörvény XVII cikk (1)-(4).

⁴¹⁷ Alaptörvény XIX cikk. (4).

nyugdíjrendszer alapvető szabályait a közös szükségletek kielégítéséhez való kiszámítható hozzájárulás és az időskori létbiztonság érdekében sarkalatos törvény határozza meg.⁴¹⁸

A fentiek alapján megállapíthatjuk Magyarország (politikai vezetésének) szándéka intézkedésekkel az esélyegyenlőség megvalósításának „segítése”. Az ilyen irányú intézkedések törvényalkotási, végrehajtási, például foglalkoztatás, és szociálpolitikai, valamint ellenőrzési intézkedéseket is magukban foglalnak.⁴¹⁹

5.10 Esélyegyenlőség előmozdítása a központi közigazgatásban

Az esélyegyenlőség vezetés,- és szervezéstanai megközelítése alapján a közigazgatás legfőbb feladata az állami akarat tisztességes végrehajtása. E feladatrendszer három fő tevékenység alkotja: a jogalkotás, a jogalkalmazás és a szervezés. „Szervezéstudományi szempontból ma is helyénvaló, hogy a vezető, akinek feladata a rábízott szervezet eredményes működtetése, a vezetői programjának, elképzeléseinek megfelelően alakítja ki a szervezet belső felépítését.⁴²⁰ A „vezetés azt a szervezeten belüli viszonyrendszert határozza meg, amely igazgatáson belül értelmezhető, de annak nem részjogosítványa.”⁴²¹ Közigazgatás-vezetés és szervezés nem létezhet a közigazgatási szervezet nélkül.

Mivel az egyenlőség biztosítása iránti igény a jogrendszert átható diffúz elv, a jogszabályokban számos helyen léteznek intézkedések, melyeket a közigazgatás rendszerében több állami szerv is érvényesít, különösen bíróságok, ügyészségek, közigazgatási hatóságok. Azonban léteznek olyan szervezetek, melyeket az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség (előnyben részesítés) biztosításának érdekében hoztak létre, és a jogvédelmet illetve az esélyegyenlőség előmozdítását fő feladatuként kapták. Ilyen a jogvédelmet biztosító szerv volt az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH), illetve 2021.01.01-től Egyenlő Bánásmóddal Felelős Főigazgatóság, mely beolvadt az Alapvető Jogok Biztosításának Hivatalába (AJBH).⁴²² Esélyegyenlőséget előmozdító szerv az Emberi Erőforrás Minisztérium (EMMI) alá tartozó, Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság (SZGYF), valamint a Belügyminisztérium alá tartozó Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (TEF) mely ellátja a társadalmi felzárkózás, mélyszegénység megszüntetése, esélyteremtés területén a felzárkózás képzési, szervezési és módszertani feladatait, illetve a hozzá kapcsolódó mentori támogatásokat.

5.11 Esélyegyenlőség előmozdítása a helyi közigazgatásban

⁴¹⁸ Alaptörvény 40. cikk.

⁴¹⁹ Alaptörvény XXVI. cikk.

⁴²⁰ TEMESI István (szerk.): *Közigazgatási jog* Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2018. p.104.

⁴²¹ Ibid. Temesi, p. 217.

⁴²² 2003. 11. hó 26-én Dr. Szabó Erika képviselő parlamenti felszólalásában már jelezte, hogy a „nem lehet kormány alá rendelt az az állami szerv, amelyik az esélyegyenlőséggel vagy az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos sérelmeket kezeli. Ez a hatóság, amely a törvényjavaslatban szerepel, a kormány által létrehozott, a kormány által rendeletben szabályozott módon működne, holott - Szászfalvi képviselő urat megvédem - én is adtam be módosító indítványt arra vonatkozóan, hogy az állampolgári jogok biztosa-hoz kell telepíteni ezt a hatáskört. Hiszen nem példa nélküli, hogy hatósági jogkörrel rendelkezik - erre az államtitkár úr is utalt -, és ebben a komoly kérdéskörben, ami a nemzeti hovatartozástól kezdve a borszínig, a faji hovatartozásig, a nemünkig minden fontos ügyben a hátrányos megkülönböztetés tilalmát írja elő, bizony előfordulhatnak olyan esetek, amikor jogvédelemre szorul az állampolgár, és a legmegfelelőbbben ebben a helyzetben az állampolgári jogok biztosa vagy pedig valamelyik országgyűlési biztos járhat el.” Forrás: Forrás: https://www.parlament.hu/en/web/kulugyi-bizottsag/a-bizottsag-ulesei-41?p_p_id=hu_

Balogh (2012) véleménye szerint „Magyar modellként jegyzik az ún. esélyegyenlőség-elvű támogatáspolitikát, amely a központi és uniós forrásokhoz való hozzáférést kötelezően megalakotandó esélyegyenlőségi helyzetelemzéshez és tervhez rendeli.”⁴²³ A HEP-ek e modell szerinti első generációja az Ebktv. előírásainak megfelelően 2013 májusától jelent meg a települési önkormányzatok gondozásában. Az állam területi szintjén, a településeken, a HEP-ek második generációja az Ebktv. előírásainak megfelelően 2018-2019-ben jelent meg, E programok kellő tervezési alapot nyújthatnak statisztikai számadatok rengetegével a közösségi szolgáltatások tervezéséhez. Az önkormányzatoknak a szűkülő anyagi és humán erőforrások ellenére is biztosítaniuk kell a szolgáltatásaikhoz történő egyenlő esélyű hozzáférést. A polgármesterek tehetsége az, amely képes forrásokat teremteni, akár azáltal is, hogy támogatja a forrásteremtő képességgel rendelkező személyeket. A jól felkészült szakemberek, szociális kérdések megoldásában felismerik azt a közös érdeket, amely elősegítheti kistelepüléseken is a közösségi terek hatékony működtetését, így a településvezetésben a polgármesterek egy jól felkészült szakemberekből álló csoportra támaszkodhatnak.

Az esélyegyenlőség területén különösen fontos, hogy e programok ne az íróasztal fiókjának készüljenek, hanem megalapozzák azokat a pályázatokat, melyek a településeken a szüntelen fejlesztés gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális alapjául szolgálnak. Minden helyi önkormányzatnak HEP-et kell készítenie,⁴²⁴ mely a település lakosságának problémakezelését széleskörű statisztikai adataival megalapozza. A HEP programok kapcsán a települési önkormányzatoknak segítséget nyújtanak a Belügyminisztérium keretében 2019.08.01.-től a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságból a 180/2019. (VII. 26.) Korm. rendelet alapján kiváló Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság, ill. a főigazgatóság Helyi Esélyegyenlőségi Programok Osztályának mentorai. (A TeIR-Szoc-ÁIR rendszer a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (NTFS) céljaihoz tartozó 102 indikátor, diagramok által grafikusán is tükrözi a társadalmi jelenségeket.) Az indikátorok száma, minősége nem betonba öntött, az igazodik a mindenkori kormányzat érdekeihez. A HEP-ek kötelező indikátorainak felsorolását és elkészítésük szempontjait az Ebktv. előírásain kívül további két rendelet tartalmazta.⁴²⁵ Balogh kiemeli „Ezek elkészítése során kiemelten fontos annak vizsgálata, hogy érvényesül-e a településen, az önkormányzati társulásban a diszkriminációmentesség, szegregációmentesség és a halmozottan hátrányos helyzetű csoportok felzárkózásának támogatása.”⁴²⁶

A felzárkózási politika szervezeti és intézményi hátterének alapja a 2003. évi CXXV. törvény, amely fő vonalakban tartalmazza a diszkriminációt elszenvedő, hátrányos helyzetű csoportokat, tartalmazza az egyenlő bánásmód megsértését követő szankcionálás mechanizmusát és rögzíti, hogy az esélyegyenlőség biztosítása elsősorban az állam feladata. Bolberitz szerint” A társadalmi pluralizmus természetes adottság. Az emberek egyenlő jogúak. Emberi méltóságuk szerint is egyenlőek. De ugyanakkor sokban különböznek egymástól. Ezért biztosítani kell a különféle társadalmi csoportok esélyegyenlőségét, és az állam feladata, hogy a helyes jogrend segítségével akadályozza meg az esélyegyenlőséggel való visszaélés lehetőségét.”⁴²⁷ Az esélyteremtés területi felzárkózási koordináció központjaként a jogszabályok a Türr István Képző és Kutató Intézetet (TKKI) nevezték meg, melyet megszűnése után jogutódja az SZGYF, majd abból kiválással a TEF követett. A felzárkózási

⁴²³ BALOGH Zoltán: *Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2011–2020* Polgári Szemle 2012. február 7. évfolyam 5-6. szám.

⁴²⁴ Ebktv. 31. §.

⁴²⁵ 2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet, és a 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet.

⁴²⁶ Ibid. Balogh.

⁴²⁷ BOLBERITZ Pál: *Szabadság és erkölcs mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.* Budapest, 1998. p.9.

politika szervezeti hátterét ma a 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet tartalmazza, mely a HEP - ek elkészítésének szabályairól is rendelkezik és tartalmazza az esélyegyenlőségi mentorokkal szemben támasztott követelményeket is. A 2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet, a HEP elkészítésének részletes szabályairól rendelkezett, melyet ma már a Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója tartalmaz.⁴²⁸ Az esélyegyenlőség biztosításának kötelezettsége minden önkormányzatra nézve kötelező, azonban ez a kötelezettség a különböző méretű helyi önkormányzatokat gazdasági erejük folytán is aszimmetrikus módon érinti. A területi gazdasági különbségek csökkentése érdekében,⁴²⁹ azonban számos az állam által vezérelt program hathat.⁴³⁰

Fontos, hogy az előnyben részesítés, illetve egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása általában nem személyre szóló, hanem a társadalom egy vagy több meghatározott csoportja helyzetének javítására irányul.

5.12 Előnyben részesítésről

A gyakorlati útmutató alapján az „esélyegyenlőség biztosítása és előmozdítása nem összemosható, egymással nem helyettesíthető, jól elkülönített fogalmak, amelyek egyben egymást kiegészítő célokat jelölnek meg.” Az esélyegyenlőség előmozdítása akkor aktív cselekedet, amennyiben annak eredménye, hogy a védett csoport tagjai valóban élni tudnak a számukra is nyitott lehetőségekkel.⁴³¹

Az állam általi előnyben részesítés nem jár bárki számára felétlenül, hiszen az erősek támogatása diszkriminációhoz vezethetne, másképpen fogalmazva az előnyben részesítés korlátja a diszkrimináció tilalma. Az Ebktv. 11. §. alapján azonban „nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az a rendelkezés, amely egy kifejezetten megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésen alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul, ha az:

- a) törvényen vagy törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendeleten, illetve kollektív szerződésen alapul, és határozott időre vagy határozott feltétel bekövetkeztéig szól, vagy
- b) a párt ügyintéző és képviseleti szervének megválasztása, valamint a pártnak a választási eljárásról szóló törvényben meghatározott választásokon történő jelöltállításánál a párt alapszabályában meghatározott módon érvényesül. Az előnyben részesítő „rendelkezés nem sérthet alapvető jogot, nem biztosíthat feltétlen előnyt, és nem zárhatja ki az egyéni szempontok mérlegelését.”⁴³²

Az Alkotmánybíróság (AB) a pozitív diszkrimináció (helyesen előnyben részesítés) korlátjának a tágabb értelemben leírt, tehát az egyenlő méltóságra vonatkozó hátrányos megkülönböztetés tilalmát, illetve az Alkotmányban pozitívan megfogalmazott alapjogokat tekintette. Azonban az AB már 1990-ben megjegyezte: „bár a társadalmi egyenlőség, mint cél, mint társadalmi érdek, megelőzhet egyéni érdekeket, de nem kerülhet az egyén alkotmányos jogai elé.”⁴³³ Az előnyben részesítés korlátja az ésszerűség is, melynek elkerülése például „igazságtalan

⁴²⁸ Ma már a HEP elkészítését a Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához (Budapest, 2021. július 1.) tartalmazza.

⁴²⁹ 1997. évi XV. törvény 9. cikk (5) bek.

⁴³⁰ Bővebben lásd: a Kormány 1403/2019. (VII. 5.) számú határozatát Magyarország egyes területei közötti gazdasági egyenlőtlenség csökkentése érdekében szükséges fejlesztési programcsomagról.

⁴³¹ Forrás: GYAKORLATI ÚTMUTATÓ Közoktatási Esélyegyenlőségi Intézkedési Tervek kidolgozásához a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek oktatási sikeressége érdekében. Letöltés: 2021.12.03. p.2.

⁴³² 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 11. §.

⁴³³ Bővebben lásd: 9/1990. (IV. 25.) AB határozat IV.pont.

nehézséget⁴³⁴ eredményezhet. Az igazságtalan nehézség megítélésének „tényintenzívnek” kell lennie.

Az előnyben részesítés kritikájaként több ér⁴³⁵ is felhozható:

- „Az előnyben részesítés a társadalmat két részre osztja: „támogatókra” és „támogatottakra”, ahol a támogatók igyekeznek kibújni a kötelezettségek alól, a támogatottak pedig visszaélhetnek jogaikkal.
- Alkalmazása során mennyiségi és minőségi határokat (kvótákat) kell szabni néha faji alapon, mikor a jogrendszer célja épp ezen kategóriák eltörlése; továbbá e megosztás sok emberben rossz emlékeket kelt
- Az adományozás erősíti az elmaradottabb társadalmi csoportokban az áldozat szerepet, ahelyett, hogy valóban az esélyek egyenlőségét teremtené meg.
- Ellentmond sokszor a biológiai kiválasztódás szempontjainak, így a túlzott egalizálás a fejlettebb társadalmi önszerveződést gátolja.”

Fontos, hogy a társadalmi intézkedések legitim volta és társadalmi hasznossága ellenére abban az esetben is sérti az egyetemre fel nem vett személy emberi méltóságát, ha őt egyéni teljesítményétől függetlenül, azért nem vették fel az egyetemre, mert más személyt neme, vagy egyéb okból kedvezményezett volta miatt vettek fel.⁴³⁶ Fontos az is, hogy előnyben részesítés nélkül személyek hátrányos helyzetét konzerválnánk, mely nem lehet társadalmi cél.

5.13 Előnyben részesítés és egyenlő bánásmód elhatárolása

Előnyben részesítésnek nevezhetjük az azonos körön (összehasonlítható helyzetben lévő csoporton) belül kedvezőbb feltételek biztosítását az esélyegyenlőtlenség kiküszöbölése, alapjog érvényesítése, vagy más alkotmányos cél előmozdítása érdekében.⁴³⁷ Az előnyben részesítés másik célja a társadalmi különbségek csökkentése, a békés társadalmi együttélés fenntartása. Amint azt a fentiekben is jeleztük, az előnyben részesítés jogszerű lehet, amennyiben addig tart, míg a hátrányos helyzet meg nem szűnik. Azonban, ha a hátrányos helyzet tartósan fenn áll, akkor az előnyben részesítés miatti megkülönböztetés is fenn áll, tehát konzerválja a megkülönböztetést, nem kezeli hatékonyan a diszkriminációt.

Mind az egyenlő bánásmód biztosításának, mind az előnyben részesítésnek célja az igazságos bánásmód biztosítása, azt azonban különböző úton kívánják elérni. Az egyenlő bánásmód a diszkrimináció tilalmát és az esélyegyenlőség előmozdítását tartalmazza. Az előnyben részesítés csak az esélyegyenlőség előmozdítását. E cél alól egyetlen kivétel van: a tehetséggondozás. A tehetséggondozás olyan előnyben részesítést tartalmaz, melynek nem célja az egyenlő bánásmód, azonban a tehetséggondozás is, pozitív társadalmi cél. Mondhatjuk úgy is, hogy az igazolt nem egyenlő bánásmód – mely pozitív társadalmi célt hoz – nem diszkriminatív.

A közjog területén az egyenlő bánásmód követelménye alapvető jelentőségű.⁴³⁸ A jogegyenlőség követelménye a jog általi egyenlőként való kezelésre irányuló alkotmányos elv,⁴³⁹ mely emberi jogi,⁴⁴⁰ és alapvető állampolgári jogon kívül egyéb, különösen munkajogi egyenlőség-igényeket is takar.

⁴³⁴ Bővebben lásd: „ésszerű alkalmazkodás és igazságtalan nehézség”: *US Airways, Inc. v. Barnett*, 535 U.S. 391 (2002).; illetve „ésszerűség” III/01591/2014, III/01592/2014, [303]-[305]. EBH2007.1629.; Ebktv. 7.§ (2). bek. b).

⁴³⁵ Forrás: <http://www.policy.hu/flora/meghatarozasok.htm> Letöltés: 2020. 08. 22.

⁴³⁶ MAKKOS Nándor: Az esélyteremtésről Jogelméleti Szemle 2022/2. szám, p.40.

⁴³⁷ CHRONOWSKI Nóra - ZELLER Judit (szerk.): *Társadalmi Felzárkózás, esélyegyenlőség* Nemzeti Közszoigálati Egyetem Vezető-és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2014. p. 17.

⁴³⁸ Ebktv. 4.§.

⁴³⁹ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat, 2.1.

⁴⁴⁰ Mauric W. CRANTSON: *What are Human Rights?* Bodley Head, First Edition London, 1973. p. 36.

Az egyenlő bánásmód elve tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, és tartalmazza az előnyben részesítés, esély-kiegyenlítés kötelességét is. Az egyenlő bánásmód elve, nem azonos súllyal tartalmazza a hazai és a külföldi személyekkel történő bánásmódot.⁴⁴¹ Az Ebktv. 1 §-a alapján a különböző típusú személyekkel szemben (természetes, jogi, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet) „az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell eljárni”. Egyenlő bánásmódot érvényesíteni kell az előmenetelt is magában foglaló munkavállalás és a szakképzés, a díjazást is magában foglaló munkafeltételek, és a foglalkoztatási szociális biztonsági rendszerekben,⁴⁴² de a személy nemének megváltoztatásából eredő hátrányos megkülönböztetés esetében is. Az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség elvének férfiak és nők közötti érvényesítése ugyanis kiterjesztett értelmezésű, abba beletartoznak „a választott és az elrendelt” nemek is.

Az egyenlő bánásmódot és esélyegyenlőséget fonódó kötelezettségeknek is tarthatjuk mely:

- Az állam számára: követelmény
- A jog számára: speciális tartalom
- A jogalkalmazó számára: ismeretanyag
- A bíró számára: jogjavító jog
- Az alperes számára: igazságtétel
- Egyes személyek számára: személyiségi jog érvényesítési lehetősége
- A jogtudománnyal ismerkedő személy számára: kazuisztikus rend
- A teológus számára: Szellem alkotása
- A forradalmár számára: szabadság
- A természettudós számára: ráció és irrealitás
- A matematikus számára: képlet
- Hátrányos helyzetű személy számára: elérhető, potenciális vagy irreális lehetőség
- Fogyatékkal élők számára: egyenlő esélyű hozzáférés
- A mérnök számára: egyetemes tervezés szempontrendszer
- Kutató számára: kutatási terület
- Ügyintéző számára: eljárás mód
- Tanár számára: ültetés rendje, mindenki gondozása

Az egyenlő bánásmód rész-elemének tekinthető előnyben részesítést, szorosan kell értelmezni az ellátandó feladat természete vagy ellátása körülményei, például az anyaság védelme miatt, mert jogos cél lehet az arányosság elvének figyelembe vétele. Az előnyben részesítés, nyilvánvalóan nem a szó szoros értelmében vett egyenlő bánásmódot takarja, hanem arányosan vett egyenlő bánásmódot a tisztességesség jegyében. A tisztességes bánásmód az Ebktv. által is használt kifejezés.⁴⁴³ Egyrészt az előnyben részesítésnek „törvényen vagy törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendeleten, illetve kollektív szerződésen” kell alapulnia, és konjunktív feltétel, hogy csak „határozott időre vagy határozott feltétel bekövetkeztéig szól.”⁴⁴⁴ Ezzel szemben az egyenlő bánásmód folyamatosan érvényesítendő elv. Az időbeli, és feltételhez kötés, az előnyben részesítés esetén az intézkedés felülvizsgálatának szükségességére utal. Garanciális szabály ugyanakkor, hogy az előnyben részesítő rendelkezés egyrészt „nem sérthet alapvető jogot, nem biztosíthat feltétlen előnyt, és nem zárhatja ki az egyéni szempontok mérlegelését.”⁴⁴⁵ Másrészt azonban, léteznek kivételek az egyenlő

⁴⁴¹ Ebktv. 4-5. §. ill. Bővebben lásd: New Orleans v. Dukes, 427 U.S. 297 (1976.)

⁴⁴² Bővebben lásd: 2006/54/EK irányelv i. cikk, Szerződés 141.cikk. Case C-262/88. Barber, ECLI: EU: C:1990:209.

⁴⁴³ Ebktv. 1. §.

⁴⁴⁴ Ebktv. 11.§. (1) bek. a).

⁴⁴⁵ Ebktv. 11.§. (2) bek.

bánásmód alól, ami nem támasztja alá, hogy az, a legfontosabb elv az emberekkel való bánásmódokban.⁴⁴⁶ Amennyiben ugyanis a „törvény eltérően nem rendelkezik, az olyan magatartás, intézkedés, feltétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlat (rendelkezés) nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét, amely a hátrányt szenvedő fél alapvető jogát másik alapvető jog érvényesülése érdekében, elkerülhetetlen esetben korlátozza, feltéve, hogy a korlátozás a cél elérésére alkalmas és azzal arányos.”⁴⁴⁷ A hangsúly az „elkerülhetetlen esetben” történő korlátozáson van. Az a rendelkezés sem sérti az egyenlő bánásmód követelményét, amelynek az előbbi felsorolás hatálya alá nem tartozó esetekben „a tárgyilagos mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van.”⁴⁴⁸ Az ésszerűség indoka ugyanakkor változatos felismerést tartalmaz a legmagasabban képzett, és kevésbé képzett tollforgatók által, nem beszélve érzéseikről. Ez az intézkedés-tervezetek folyamatos felülvizsgálati kötelezettségére világít rá.

Az AB az előnyben részesítés korlátjának a tágabb értelemben leírt, tehát az egyenlő méltóságra vonatkozó megkülönböztetés tilalmát, illetve az Alkotmányban pozitívan megfogalmazott alapjogokat tekintette. Az AB megjegyezte: „bár a társadalmi egyenlőség, mint cél, mint társadalmi érdek, megelőzhet egyéni érdekeket, de nem kerülhet az egyén alkotmányos jogai elé.”⁴⁴⁹

Fontos, hogy az esélyek egyenlőségének biztosítása az eséllyel rendelkezők előnyének csökkentését, és/vagy az eséllyel nem rendelkező hátrányos helyzetű személyek hátrányának csökkentését, esélykiegyenlítését jelenti. Az esélyelőnyvel rendelkezők előnye legálisan tehát – csökkenthető, amennyiben nem sért alapvető jogot, nem biztosít feltétlen előnyt, és nem zárja ki az egyéni szempontok mérlegelését – tehát nem feltétlen jogfosztottságot, hanem lehetőség csökkentést jelent, például felsőoktatási felvételi esetében rögzített keret-létszám esetében az előnyben részesítettek száma csökkenti az előnyben nem részesülők számát az ingyenes állami képzésre. Az előnyben részesítő gyakorlat bár az előnyben nem részesítettek számára faktuális, ténybeli hátrányt okoz, az nem jelent sem tulajdonságon alapuló, sem hátrányos célzatú megkülönböztetést. Megoszlanak a vélemények, hogy ezt a gyakorlatot tarthatjuk-e faktuális diszkriminációnak, mert azt már tudjuk, hogy a közvetett diszkriminációnak nem lényegi eleme a szándékos célzat.

Fontos megjegyeznünk még, hogy „a diszkriminációs panaszok száma, illetve azok minősége nem mutatott közvetlen összefüggést a település esélyegyenlőségi tervezés keretében elfogadott dokumentumainak és intézkedéseinek számával vagy minőségével.”⁴⁵⁰ Az esélyteremtésnek célja napjainkban, hogy ez ne így legyen.

5.14 A gondoskodás heterogén formáiról

Az egyes magánszemélyek altruista segítése mellett található különböző vallások által működtetett szociális,⁴⁵¹ gyermek,- és idős, vagy fogyatékkal élők igényeit kiszolgáló intézményeket, a modern földesurak által a cselédségnek, vagy ha úgy tetszik

⁴⁴⁶ MAKKOS Nándor: Egyenlő bánásmód a közszolgálatban PhD értekezés, NKE Budapest, 2021. Tézisfüzet p.19.

⁴⁴⁷ Ebktv. 7.§. (2) bek. a).

⁴⁴⁸ Ebktv. 7.§. (2) bek. b).

⁴⁴⁹ 9/1990. (IV. 25.) AB határozat IV.

⁴⁵⁰ KEGYE Adél, MEGYERI Klára, NÉMETH Szilvia, SZARVAS Hajnalka, PÁNCZÉL Márta, SZABADOS Tímea, WÉBER Andrea *Védett tulajdonságú csoportok hozzáféréseinek akadályai a közigazgatási döntéshozatalban – a közszolgáltatások, közösségi szolgáltatások és fejlesztések elérésében* Egyenlő Bánásmód Hatóság, 2013. Budapest, p.74

⁴⁵¹ MAKKOS Nándor *Esélyegyenlőség, egyenlő bánásmód az állam szociálpolitikájában* Jegyző és Közigazgatás (1589-3383): 21 2 pp 23-27 (2019).

„munkatársaknak” nyújtott egészségügyi vagy szociális szolgáltatásokat.⁴⁵² Itt megtaláljuk az állam rendfenntartó, „negatív szociálpolitikáját,”⁴⁵³ az ipari termelés által megjelent munkásegyletek, szakszervezetek szociális intézkedéseit,⁴⁵⁴ és az állami szociális intézmények időben változó tömegét. E gondoskodások szervezetfüggetlenek, vagy szervezetfüggők, térben és időben rendszertelenül, partikulárisan, oszlanak meg, tartalmukban, színvonalukban rendkívüli mértékben különböznek, ezért e szolgáltatások terén – szolgáltatói oldalon gyakrabban – azonban igénybevevői oldalon egyenlő mértékű szociális ellátásról, esélyek egyenlőségéről, aligha beszélhetünk.

Fontos, hogy az egyes gondoskodási formákat, más gondoskodási formák nem leváltanak, hanem az egyes személyek és más „társadalmi konglomerátumok” által nyújtott gondoskodási formák egymás mellett jelennek meg, és rövidebb, vagy hosszabb ideig párhuzamosan működnek a társadalomban.⁴⁵⁵ Fontos az is, hogy az egyes személyes gondoskodást nyújtó intézmények között az átjárás megnehezülhet a plurális szolgáltatásnyújtások elterjedésével, különösen akkor, mikor egy kistélepülésre, differenciált szellemiséggel rendelkező szolgáltató települ.⁴⁵⁶

5.15 Esélyegyenlőséget célzó intézkedések

Esélyegyenlőséget elősegítő intézkedéseknek nevezem különösen a fennálló egyenlőtlenségek megszüntetését, amelyek például a nők lehetőségeit érintik.⁴⁵⁷ Az esélyegyenlőség megvalósítását szolgáló intézkedések különleges intézkedések, mert „a nők és férfiak közötti teljes egyenlőség gyakorlati megvalósításának biztosítása céljából az egyenlő bánásmód elve nem akadályoz meg egyetlen tagállamot sem olyan különleges intézkedések fenntartásában és elfogadásában, amelyek a faji vagy etnikai származásból adódó hátrányok kiküszöbölésére, ellensúlyozására irányulnak.”⁴⁵⁸ Az esélyegyenlőség azt a folyamatot is jelenti, hogy a jogi szabályozás a kezdőpontnál biztosítsa az egyenlő esélyt, vagyis a hátrányos helyzetben lévőköt arra a szintre kell hozni, hogy a többséggel együtt egy startvonalról indulhassanak.⁴⁵⁹ Az esélyegyenlőség, továbbá az egyenlő bánásmód elvének érvényesítésével kapcsolatos normák a közösségi szociálpolitika döntő részét alkotják. A jogalkotási folyamat ezen a területen erőteljesen 1975-től indult meg az első Szociális Akcióprogram hatására.⁴⁶⁰ Pozitív fellépésnek vagy pozitív akciónak nevezem, ha a tagállamok fenntarthatnak vagy elfogadhatnak intézkedéseket⁴⁶¹ annak érdekében, hogy a munka világában biztosítsák a férfiak és nők közötti teljes egyenlőséget a gyakorlatban is, például a nők vállalkozói kezdeményezéseinek

⁴⁵² MAKKOS Nándor: *A szegénygondozás története Magyarországon* Szakdolgozat, WJLF Budapest, 2007.

⁴⁵³ BAJER József: *A politikai gondoskodás története* Osiris, Budapest, 2003. p. 374. Az állam nemcsak egykor, ha nem ma is beavatkozik pl.a hajléktalanok közterületen történő tartózkodásának szabályozásával.

⁴⁵⁴ PONGRÁCZ Alex – TÉGLÁSI András in: BÓDI Stefánia, Schweitzer Gábor (szerk.) *Alapjogok Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon* Ludovika Budapest, 2021. p. 296.

⁴⁵⁵ L. a III. fejezet, 3. 20 pontja alatt is.

⁴⁵⁶ Bővebben lásd: G. FEKETE Éva †– NAGY Zoltán – LIPTÁK Katalin – KISS Julianna (szerk.) *Szociális és szolidáris gazdaság a poszt-szocialista perifériákon* Bíbor, Miskolc, 2018. p.63.

⁴⁵⁷ A Tanács 76/207/EGK 1976. február 9-i irányelve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról 2. cikk (4). (Az irányelvet leváltotta az az Európai Parlament és Tanács 2006/54/EK irányelve).

⁴⁵⁸ A Tanács 2004/113/EK irányelve (2004. december 13.) a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az áruhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról 6. cikk.

⁴⁵⁹ HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok* OSIRIS Kiadó, Budapest, 2003. p.367.

⁴⁶⁰ GÖNDÖR Éva: *Munka és család a munkajog tükrében* Universitas–Győr Nonprofit Kft. Győr, 2015. p. 234.

⁴⁶¹ Bővebben lásd: EUMSZ 157. cikkének (4) bekezdése.

előmozdítása céljából.⁴⁶² A tagállamok a férfiak és a nők esélyének egyenlősége érdekében kell, hogy alkalmazzanak pozitív intézkedéseket,⁴⁶³ azonban az intézkedések objektív igazolása ezekben az esetekben sem kerülhető meg. A pozitív akció a CEDAW egyezmény 4. cikkelyén is alapszik, és a tényleges. *de facto* egyenlőség megvalósítását szolgálja.⁴⁶⁴

Az állam által biztosított pozitív esély-kiegyenlítés, szembe megy a formális egyenlőség elvével, mikor pozitív akciót biztosít intézkedéseivel. Az esélykiegyenlítő intézkedések ezért, bár etnikai hovatartozás, fogyatékoság, nem, illetve a személy más lényegi sajátossága alapján klasszifikálnak személyeket, nem diszkriminatívak. A klasszifikáció az elérendő legitim cél, az egyenlőség szempontjából releváns, mert az intézkedés által hátrányosan érintett személyek nem egy sérülékeny társadalmi csoport tagjai, és emellett a többségi csoporthoz tartozókat ért sérelemnek (sikertelen egyetemi felvételi vagy állaspályázat) nincs megőrző hatása.⁴⁶⁵ Az Equinet Secretariat⁴⁶⁶ például kiejtett intézkedéseket publikált a hátrányos helyzetű csoportok, így a nők esélyegyenlőségének elősegítése érdekében. „Ezek az aktusok ugyanakkor nem alapoznak meg semmilyen, az uniós intézmények vagy a tagállami hatóságok pozitív intézkedésére vonatkozó közvetlen igényt.”⁴⁶⁷

5.16 Jólét biztosítása

Az ember jóléte⁴⁶⁸ magában foglalja:

- *személyes méltóságát, beleértve az egyén tisztelettel való bánásmódját*
- *fizikai és mentális egészségét és érzelmi jólétét*
- *védelmét visszaélések és elhanyagolás ellen*
- *az egyén saját ellenőrzését mindennapi élete felett, ideértve a kapott ellátását és támogatását, valamint nyújtásának módját*
- *részvételét munkában, oktatásban, képzésben, kikapcsolódásban*
- *társadalmi és gazdasági jólétét*
- *háztartási, családi és személyes jólétét*
- *lakhatásának alkalmasságát*
- *hozzájárulását a társadalomhoz*

⁴⁶² AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2010/41/EU IRÁNYELVE (2010. július 7.) az önálló vállalkozói tevékenységet folytató férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról és a 86/613/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.

⁴⁶³ A Szerződés 141. cikkének (4) bekezdése értelmében a tagállamok fenntarthatnak vagy elfogadhatnak intézkedéseket annak érdekében, hogy a munka világában biztosítsák a férfiak és nők közötti gyakorlati teljes egyenlőséget. Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról (átdolgozott szöveg). 3. cikk.

⁴⁶⁴ Olivier DE SHUTTER in Dagmar SCHIEK, Lisa WADDINGTON, Mark BELL: *Non-Discrimination Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon 2007. p.757.

⁴⁶⁵ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések L'* Harmattan Budapest, 2012. p. 22.

⁴⁶⁶ Equinet, European Network of Equality Bodies Secretariat Positive Action Measures. The Experience of Equality Bodies Equinet 2014.

⁴⁶⁷ OSZTOVITS András (szerk.): Nagykommentár az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződésekhez - Kommentár az EKSZ. 52. cikkéhez.

⁴⁶⁸ Bővebben lásd: <https://www.gov.uk/government/publications/care-act-statutory-guidance/care-and-support-statutory-guidance> Letöltés: 2020. 08. 22.

Az ember jóléthez való igénye érvényesíthető. Az ESC alapján az egészség védelme,⁴⁶⁹ a szociális biztonság,⁴⁷⁰ a szociális és egészségügyi segítség,⁴⁷¹ valamint a szociális jóléti szolgáltatásokból való részesülés⁴⁷² olyan jog, mely megilleti az Unió állampolgárait.

Az önkormányzatok által a személyes jólét előmozdítása magában foglalja fentiekben ismertetett szempontok aktív fejlesztését, ezért a helyi önkormányzatnak minden egyéni esetet saját érdeme alapján kell elbírálnia, hogy a végrehajtott intézkedés lehetővé tegye a jólét azon szempontjainak érvényesítését, amelyek a legfontosabbak az érintett személy számára. Az önkormányzatok meghatározott szolgáltatások nyújtása terén fennálló jelenlegi kötelezettségei, a felnőttek gondozásra és támogatásra vonatkozó alapvető joga találkozik. A szükségletek kielégítésének koncepciója felismeri, hogy mindenki igényei eltérőek és személyesek számukra, és a modern gondozás és támogatás bármilyen módon nyújtható, és a folyamatosan megjelenő új modellek, nem a korábbi jogszabályokon alapulnak, amelyek elsősorban a bentlakásos és a házon belüli gondozás hagyományos modelljeire koncentráltak.⁴⁷³ A szociális világ elképzelésétől azonban nagymértékben eltér egy másik, „neoliberális, libertariánus megközelítés, amely a technikai fejlődés, a piacok és a nemzetközi vállalatok érdekeiből kiindulva fogalmazza meg a globalizálódás céljait és eszközeit, s a piaci viszonyokat tekinti az egyéni jólét megteremtése legfőbb forrásának a globális rendszerben is.”⁴⁷⁴ Az egyén oldaláról Kovács megjegyzi: „minden személytől elvárható, hogy legjobb képessége szerint megtegye a szükséges erőfeszítéseket annak érdekében, hogy a jó életről való felfogását kialakítsa, és törekedjen annak megvalósítására. Bizonyos preferenciáiért, ízléséért, igényeiért az egyén felelősséggel tartozik, és e felelőssége kiterjed arra is, hogy vállalja az e preferenciák kielégítésének költségeit.”⁴⁷⁵ Az eltérő szükségleteket figyelembe venni képtelen, mindenki igényét azonos módon kielégítő szolgáltatásnyújtás az egyén kényszerű alkalmazkodását kívánja meg, számára szenvedést okoz, mellyel mindenki másképp küzd meg.

Fontos, hogy a deprivációhoz hasonlóan, az ember jóléte is relatív fogalom, és nagyban függ az adott ember igényeitől. Mikor a jelzett ember elvárásai meghaladják a kívánságok teljesíthetőségének bizonyos mértékét, már nem jólétéről, hanem annak hiányáról, szenvedésről beszélünk. A szenvedő ember maga és a társadalom, számára is terhet jelent, mert segítségre szorul. Nem látom érvényesülni a következő állítást: „Az állam ugyanis a jóléti ellátórendszer működtetéséhez szükséges forrásokat a polgárok tulajdonhoz való jogának korlátozása által (is) jogosult és egyben köteles biztosítani.”⁴⁷⁶ Az állam feladata a jólét biztosítása során csupán az állampolgárok kötelezettségeinek megfelelő magatartás kikényszerítése.⁴⁷⁷ A kör tehát bezárul. Az állam által biztosítandó alapvető jólét nyújtásának hiányában, és a teljesítetlen igények hiányában is szenved az állampolgár, és az állam különböző alrendszeireinek segítségére szorul.

A jólétet olyan közös témának kell tekinteni, amelyre az ápolás és támogatás nemzeti és helyi szinten épül. A helyi, területi önkormányzatok ugyanis társadalomintegrációs szereplők

⁴⁶⁹ Európai Szociális Karta (ESC) 11. cikk.

⁴⁷⁰ ESC 12. cikk.

⁴⁷¹ ESC. 13. cikk.

⁴⁷² ESC. 14. cikk.

⁴⁷³ Ibid. UK. guidance.

⁴⁷⁴ SIMAI Mihály: A globalizáció főbb tendenciái és kérdőjelei a XX. század végén. https://epa.oszk.hu/02000/02051/00016/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlmenyek_01_2000_marcius_009-018.pdf. Letöltés: 2021. 04. 19.

⁴⁷⁵ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések L'* Harmattan Budapest, 2012. p. 52.

⁴⁷⁶ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019. p. 146.

⁴⁷⁷ JUHÁSZ Gábor): *Az alkotmányeszme mostohagyermek: néhány gondolat a szociális biztonsághoz való jog természetéről és szabályozásáról.* Esély, 1996. 7. évf. 3. sz. 29–47.

is.⁴⁷⁸ A jólét elve vonatkozik azokra is, akik nem rendelkeznek támogatható szükségletekkel, és más módon lépnek kapcsolatba az önkormányzati rendszerrel (például egy olyan értékelés révén, amely nem vezet folyamatos gondozáshoz és támogatáshoz).

„A jólét előmozdításának elve be kell, hogy épüljön a helyi önkormányzatok gondozási és támogatási rendszerébe, de az, hogy a helyi önkormányzat hogyan mozdítja elő a jólétet a gyakorlatban, az, az elvégzendő funkciótól függ. Az értékelési folyamat során például mérlegelni kell az érintett személy jólétének legfontosabb aspektusait, és fel kell mérni, hogy gondozási szükségleteik hogyan befolyásolják őket. Az ápolás és a támogatás megtervezése során, amikor a támogató szervezet és a támogatást igénybe vevő megegyeznek abban, hogy miként kell kielégíteni az igényt, az ember jólétének előmozdítása a döntés meghozatalát jelentheti az ápolás bizonyos típusait vagy helyeit illetően (például hogy közelebb legyen a gondozott a családjához).⁴⁷⁹ „Az intézmények működtetői abban érdekeltek, hogy „könnyebb” (fiatalabb, kevésbé beteg stb.) és fizetőképesebbek ügyfelekhez jussanak, vagyis a rendszer működése a lefőlözésre motiválja őket. Végeredményben sérül az esélyegyenlőség elve, és éppen a legrászorultabbak által lakott hátrányos helyzetű régiókban és településeken nem lehet hozzájutni az adókból finanszírozott normatívából támogatott szolgáltatásokhoz.”⁴⁸⁰

Fontos, hogy a jólét igényének érvényesítése preventív az általános diszkrimináció tilalomhoz, és bizonyos értelemben a jogszabály által előírt előnyben részesítési kötelezettséghez képest is, hiszen az a gyakorlatban elkerüli a hátrányban részesítés passzív tilalmát, és hamarabb megjelenik, mint a kötelező előnyben részesítés jogszabályba foglalása.⁴⁸¹

VI. Az esélyegyenlőség elvei

6.1 Segítség nyújtására kötelezés

Az esélyek biztosításának eszményét vallási, struktúrákban is kereshetjük, ahol kutatásainkban képzőművészeti, vagy írásos emlékekre vagyunk utalva. Az ókori vallási és/vagy világi vezetők útmutatásainak, törvényeinek vizsgálata áttekintésünk morális célját megfelelően szolgálhatják.

A zsidó vallásban a törvény előtti egyenlőség, méltányosság, könyörületesség gondolata már megjelenik Krisztus előtt a XIII. században, a Mózesi törvényekben, (például özvegyek és árvák, támogatása, valamint idegenek tisztelete, vagy az adósok adósságának időszakonkénti elengedése).⁴⁸²

A zsidó származású keresztény tanokat hirdető Jézus Krisztus tanítása szerint a választott nép tagjai nem élveznek kiváltságokat, előjogokat az idegenekkel szemben, és a szeretet által megkövetelt istenhívő, szeretetteljes, igazságos, segítőkész magatartásokat az ember alapvető magatartásai körébe sorolja. Jézus az idegeneket, és pogányokat is, minden embert meghív az üdvösségre, mert a Jézus által hirdetett szeretet-kötelezettség minden emberre vonatkozik.⁴⁸³

Jézus, „az Ember Fia” a buddhisták számára is meghitt, ismerős, olyan ember, aki megvalósította magában az isteni tulajdonságokat, amelyeket Buddha tanítványai „az isteni állapotban időzés” ismérveiként jellemeznek

⁴⁷⁸ PÁLNÉ Kovács Ilona: Önkormányzatok és társadalompolitika <http://www.regscience.hu:8080/xmlui/bitstream/handle/11155/2455/palne-onkormanyzatok-2021.pdf?sequence=1> Letöltés: 20121.

⁴⁷⁹ Bővebben lásd: <https://www.gov.uk/government/publications/care-act-statutory-guidance/care-and-support-statutory-guidance> Letöltés: 2020. 08. 22.

⁴⁸⁰ JUHÁSZ Gábor és TAUSZ Katalin: *Szociális jog* ELTE TáTK Budapest, 2012. p. 218.

⁴⁸¹ Ibid. guidance.

⁴⁸² Mózes II. könyve 12. rész 49., Mózes V. könyve 31. rész 10.

⁴⁸³ Jn 12,44-50.

- a feltétel nélküli, vagyis minden feltételtől mentes szeretetet valamennyi lény iránt;
- az együttérzést mások szenvedésével és a mások örömeiben való őszinte osztozást;
- s, a korlátok nélküli odafordulást minden lény felé, ledöntve az ÉN és Te közé emelt szokásos sorompókat. Jézus életének meghatározó ereje az a minden ÉN-es ragaszkodástól szabad szeretet, amit a Buddha „a szív és a szellem felszabadulásaként” dicsér.⁴⁸⁴

Jézus prófétai mivoltát a Korán sem cáfolja, Jézusról a legnagyobbak közt tesz említést. Ott olvashatjuk azt is: „Ne szolgáljatok mást Allahon kívül, és legyetek jók a szülőkhöz, a rokonokhoz, az árvákhoz és a szegényekhez...” ’Isza: Jézus (béke legyen vele), az iszlám egyik kiemelkedő prófétája. A muszlimok hite szerint Mária, Jézus (béke legyen vele) anyja, érintetlen és istenfélő nő volt, s Isten csodálatos módon teremtett Jézust (béke legyen vele) Mária méhében. A születése után Jézus (béke legyen vele) megkezdte küldetését, amely jel volt az emberiség számára. Isten prófétájaként az embereket a jóságra és az Isten kizárólagos imádatára hívta. A muszlimok nem hisznek abban, hogy Jézust (béke legyen vele) keresztre feszítették. Hítük szerint Isten megmentette Jézust (béke legyen vele) ettől a végtől, s a Mennybe emelte.⁴⁸⁵

A bemutatott példákból arra lehet következtetni, hogy a jót szolgáló esély biztosításának kötelezettsége Isten eredetű. A „magas” eszmék hirdetése azonban nem jelenti az emberi társadalomban azok általános, azonnali, és maradéktalan betartását vagy egyáltalán annak érvényesülését, érvényesítését sem.

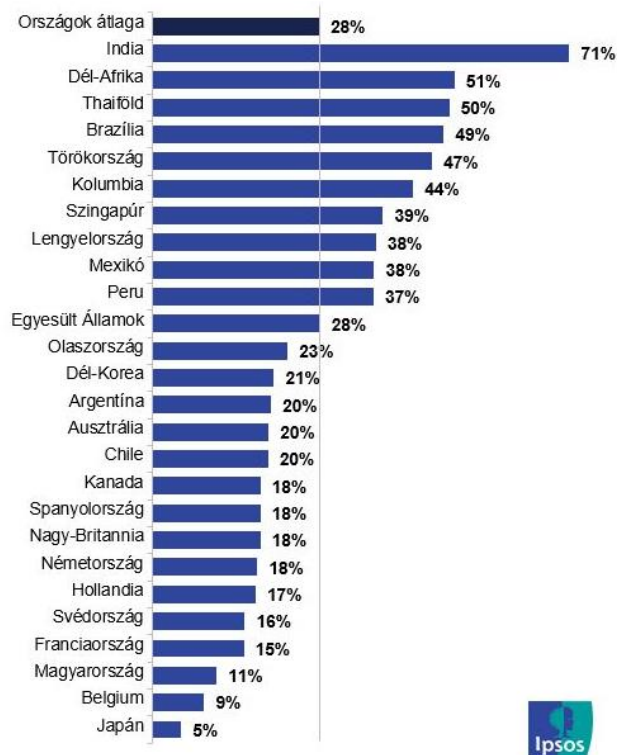
Fontos, hogy az esély nyújtására kötelezés minden emberre vonatkozik vallási, vagy ideológiai meggyőződése szerint, azonban a hivatásszerűen esélyt nyújtó személyekre más normák is vonatkoznak, melyek a vallásokban nem feltétlenül hívó állami tisztviselőket is kötelezik. Ez által az esély nyújtásának kötelezettsége megkétszereződhet a vallásos tisztviselő magatartásában, melyet kifejez a tisztviselő emberi magatartása, és a hátrányos helyzetű személy felzárkóztatásához való hozzáállásának attitűdje is.

A magyar az egyik legvallásosabb európai nemzet, azonban templomba nagyon kevesen járnak el – írja az Ipsos Religion 2023 riportja. Ezzel párhuzamosan a magyarok gondolják legkevésbé, hogy Isten átsegít a mindennapok nehézségein, boldoggá tesz és értelmet ad az életnek, illetve hogy a vallása határozná meg egy egyént – fűzték hozzá, és megjegyezték azt is, hogy a vallásosság kérdésében toleráns ország Magyarország.⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ <http://buddhizmus.hu/hu/a-buddhista-ut#node-169> Letöltés: 2016. 12. 30.

⁴⁸⁵ <http://iszlam.com/hittan/iszlam-lexikon/item/1692-i> Letöltés: 2016. 12. 30.

⁴⁸⁶ Forrás: Magyar Nemzet: Hivatkozott forrás: Ipsos, 2023.05.11. 14:32.

Legalább havonta jár templomba, mecsetbe, egyéb vallásgyakorlási helyre.

N = 19 731 fő (26 ország). Forrás: Ipsos

6.2 A „gyengébb fél védelme”

A gyengébb fél védelmének elve az ókortól kezdve működött Európa különböző államaiban, az Európai Közösség integrációjának létezése előtt is, bár jogi dogmatikai kidolgozottsága részleges maradt. Korai írásos emlékekben az erők gyengéknek, segítőknékné idegeneket, betegeket, nőket és gyermekeket tartottak.

A gyengék védelme a nőket a XVIII. századig özvegyységük folytán, a XIX. századtól, azonban kiszolgáltatottságuk fokozottabb jellege folytán is megilleti, amint azt a Berni egyezményben is láthatjuk. Egyes államokban már a Berni egyezmény előtt léteztek a nők éjszakai munkájának tilalmát előíró szabályok,⁴⁸⁷ mégis azt mondhatjuk, a nők éjszakai munkájának tilalma Európában az 1906-os Berni egyezményen alapszik. Hopkins megjegyzi, „az 1906-os Genfi konferencián Denis professzor, aki már 13 évvel később Washingtonban megpróbálta megvalósítani az előrelépéseket, úgy határozott, hogy a Berni Egyezmény rendelkezései „korlátozzák az éjszakai elnyomást, a legalább 10 munkavállalót foglalkoztató üzletek munkáját a lehető leghamarabb ki kell terjeszteni minden gyárra.”⁴⁸⁸ A Berni egyezménnyel a „gyengébbek” védelmének szabályai nemcsak egy-egy országban jellemzőek, hanem szövetségi szintre léptek, ez által a szociálpolitika a gazdaságpolitika befolyásolásának eszközévé vált. Szinte egyidejűleg az elv szélesebb körűvé válásával az uralkodói gondoskodás elve kiegészült a „semmit róluk nélkülük elv”ével. Ezzel az elvvel a védelem kétoldalúvá vált, így a védett csoport beleszólhatott önnön sorsa alakulásába. Ez az elv a Versailles-i egyezmény 389. cikkében már 1919-ben megjelenik: „Amikor a konferenciának különösen a nőket érintő kérdéseket kell megvizsgálni, legalább egy tanácsadónak nőnek kell lennie.”⁴⁸⁹ A 395. cikk a

⁴⁸⁷ 1911. évi XIX. törvénycikk indokolása az iparüzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról.

⁴⁸⁸ M.D. HOPKINS: *The employment of women at night* US Department of Labor, Bulletin of the Women’s Bureau, No. 64, 1928, p.17-18.

⁴⁸⁹ The Constitution of the International Labour Organisation signed at Versailles June 28, 1919 Part XIII Article 389. <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0241.pdf> Letöltés: 2018. október 15.

nők szervezeti képviselőjének elvét is tartalmazza, ezzel az elv működése már háromoldalú, színre lépnek az érdekképviselői szervek. Itt hivatkozási alapként a szervezeti hatékonyság szerepel: „A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal személyzetét az igazgató nevezi ki, aki, amennyire csak lehetséges, a Hivatal munkájának hatékonyságát figyelembe véve, különböző nemzetiségű személyeket választ. Ezeknek a személyeknek bizonyos számú nőnek kell lenniük.”⁴⁹⁰ Az ILO alapokmányának melléklete a nők védelmének elvét tartalmazza már 1919-ben a munkavégzés, és szülés során, valamint egészségtelen munkakörülmények között.⁴⁹¹ Az esélyegyenlőség előmozdítása összhangba hozható a hátrányos megkülönböztetés tilalmával, ahogy azt az Alapjogi Charta (ECHR) ⁴⁹² 21. cikke is tartalmazza.

(1.) Bármilyen alapon, például nem, fajon, bőrszínen, etnikai vagy társadalmi származáson, genetikai sajátosságokon, nyelven, valláson vagy meggyőződésen, politikai vagy bármilyen más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyon, születés, fogyatékoság, életkor vagy szexuális irányultság alapján tilos a megkülönböztetés (helyesen: a hátrányos megkülönböztetés).

(2) A Szerződések alkalmazási körén belül és különös rendelkezéseik sérelme nélkül tilos az állampolgárságon alapuló (hátrányos) megkülönböztetés.

Az (1) bekezdés összhangban van az EK-Szerződés 13. jelenleg az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 19. cikkével, továbbá az Emberi Jogok Egyetemes egyezményével (UDHR) 14. cikkére, valamint az emberi jogokról és a biomedicináról szóló egyezmény⁴⁹³ 11. cikkére.⁴⁹⁴

A 21. cikk (1) bekezdésének rendelkezése nem írja elő a hátrányos megkülönböztetés generális tilalmát, csak az Unió intézményei és szervei által a Szerződések által ráruházott hatáskörök gyakorlása során tapasztalható hátrányos megkülönböztetéssel foglalkoznak, és csak akkor, amikor az Unió tagállamai az unió jogának végrehajtása során alkalmazzák.

A 21. cikk (2) bekezdését az EUMSZ 18. cikkének megfelelően kell alkalmazni.

A magánjogban az „erősek” egymást korlátozzák gazdasági lehetőségeikben, mert nem lehetséges az erősek önkorlátozása, hiszen megszűnik az a szervezet, mely önnön érdekeivel ellentétesen cselekszik. (Természetesen létezik a társadalmi felelősségvállalás intézménye, mely bár gazdasági értelemben az esetek túlnyomó részében önkorlátozást jelent, e megállapításunkat mégsem befolyásolja.) Az egyensúly megteremtése miatt azonban a többségben lévő gyengéknek is szükségük van érdekeik érvényesítésére, s ezt a gyengék képviselőjében az állam teszi lehetővé, szükség esetén a magánjogi jogviszonyokba történő beavatkozás eszközeivel is.⁴⁹⁵ A különleges intézkedéseknek meg kell felelniük a javítandó helyzetnek, legitimnek, egy demokratikus társadalomban szükségesnek kell lenniük, tiszteletben kell tartaniuk a méltányosság és az arányosság elvét, és ideiglenesnek kell lenniük. Az intézkedéseket a szükségletek alapján kell megtervezni és végrehajtani, az érintett egyének és közösségek jelenlegi helyzetének reális értékelésén alapulva.

⁴⁹⁰ Ibid. Chapter I Article 395.

⁴⁹¹ The Constitution of the International Labour Organisation signed at Versailles June 28, 1919 ANNEX First Meeting of Annual Labour Conference, 1919.

⁴⁹² AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI CHARTÁJA 2012/C 326/02.

⁴⁹³ Az Oviedói Egyezmény CETS No.164. (Spanyolország) is ismert egyezmény 1999-ben lépett hatályba, és ez az első jogilag kötelező erejű nemzetközi szerződés az emberi jogok védelméről az orvosbiológia területén. Az egyezményt számos egyezmény követte, Kiegészítő jegyzőkönyv az emberi lények klónozásáról 2001-ben (CETS No. 168), Kiegészítő jegyzőkönyv a transzplantációról 2006-ban (CETS No. 186). Kiegészítő jegyzőkönyv az orvosbiológiai kutatásokról 2007-ben (CETS No. 195), Kiegészítő jegyzőkönyv a genetikai tesztelekről 2008-ban (CETS No. 203), vagy Az Európa Tanács emberi szervkereskedelem elleni egyezménye 2018-ban (CETS No. 216).

⁴⁹⁴ Forrás: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/21-non-discrimination> Letöltés: 2021. november 25.

⁴⁹⁵ KISS György (szerk.): *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása*, Dialóg Campus Budapest, 2019. p. 11-12.

A gyengébb fél védelmének elve⁴⁹⁶ a magyar jogban is kodifikált, az Alaptörvény,⁴⁹⁷ az Ebktv.,⁴⁹⁸ és a Ptk. alapján is.

A Ptk. alapján „A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatainak fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni.” A 4:3. § tartalmazza a házastársak egyenjogúságának elvét: „A házastársak a házaselet és a család ügyeiben egyenjogúak; jogaik és kötelezettségeik egyenlők.” A 4: 4. § alapján előtérbe kerül a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve: „A családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni.”

Fontos, hogy tágabb értelemben gyengébb félnek hátrányos helyzetű, kiszolgáltatott, sérülékeny személyeket, de társadalmi csoportokat is nevezünk, akik mind rendelkeznek méltósággal.

6.3 Egyenlőség és egyenlőtlenség elvei

6.2.1 Az egyenlőség felosztása

Az emberek közötti egyenlőség alapvető filozófiai, etikai és politikai elvek gyűjteménye, amely szorosan összefügg az emberi méltósággal, jogokkal és a társadalmi igazságossággal. Az egyenlőség elve alapvetően azt hangsúlyozza, hogy minden ember azonos méltósággal és jogokkal rendelkezik, és ennek kiterjesztése minden társadalmi és jogi szférára szükséges ahhoz, hogy biztosítsuk a mindenkit megillető igazságos bánásmódot és lehetőségeket. Az emberek közötti egyenlőség, és egyenlőtlenség tehát számos területen releváns és több aspektust is magában foglal:

1. Jogi egyenlőség

Ez az alapelve annak, hogy minden embernek azonos jogai vannak a törvény előtt, és mindenkit egyenlő bánásmódban kell részesíteni függetlenül nemétől, fajától, vallásától, szexuális orientációjától, életkorától vagy más személyes jellemzőitől. A jogegyenlőség elemeinek „nem osztályelvű” nemzetközi szerződések által, az Alkotmánnyal, majd az Unióhoz történő csatlakozással, és az Alaptörvény írásba foglalásával, Magyarországon is fokozatosan beemelésre kerülnek a közjogba, a diszkrimináció tilalmának, az egyenlő bánásmódnak, valamint az azt elősegítő esélyteremtés eredményei, melyet a közszolgáltatnak mindig támogatnia kell.⁴⁹⁹

2. Politikai egyenlőség

Ez a koncepció arra utal, hogy minden embernek egyenlő joga van részt venni a politikai folyamatokban, beleértve a választásokon való részvételt, a szólásszabadságot, és a politikai hivatalviselés lehetőségét. Úgy tarthatjuk, az emberi méltóság az egyes korokban az arról való gondolkodás különböző tartalmú terméke, mert a liberalizmus elmélete biztos mértékletességében, bölcsességében és emberségében. A liberalizmus a konzervativizmusra, mint indokolatlan különbség tevőre, a kommunizmusra, mint vakmerő nivellálóra tekint, mely nincs tekintettel az erényre, vagy érdemre. A konzervativizmus a liberalizmust erkölcsét nem tartja megfelelőnek. A római pápának nem lehet, és nem szabad az előhaladással, a

⁴⁹⁶ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) 4:1. §.

⁴⁹⁷ Alaptörvény XV. cikk. (5) bek.

⁴⁹⁸ Ebktv. 11. § (1) bek.

⁴⁹⁹ Alaptörvény XV. cikk.

liberalizmussal és az új civilizációval kiegyezkednie, és ahhoz alkalmazkodnia.⁵⁰⁰ Az emberi méltóságnak véleményünk szerint azonban nem szabad áldozatul esnie „baljóslatú retrográd görcsnek.”⁵⁰¹

3. Gazdasági egyenlőség

Ez az elv azt jelenti, hogy az anyagi javakhoz és forrásokhoz való hozzáférést méltányosan kell elosztani a társadalomban. Gazdasági egyenlőséget szorgalmazó nézőpontok gyakran az esélyegyenlőséggel és a társadalmi mobilitás javításával foglalkoznak. Bolberitz szerint „A gazdasági életre vonatkozóan az egyháznak mindig az volt az álláspontja, hogy az a gazdasági rendszer jó, amely az igazságosságra épül: a törvényes igazságosságra, mely a törvényeket arányos egyenlőséggel mindenkire kiterjeszti, és nem kivételez; az osztó igazságosságra, amely az igények és rászorultság alapján osztja szét a gazdasági javakat és a kölcsönös igazságosságra, ami az egyenrangúak között biztosítja az esélyek egyenlőségét.”⁵⁰²

4. Szociális egyenlőség

Ez azt jelenti, hogy minden ember egyenlő lehetőségekkel rendelkezik az oktatási, egészségügyi és szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén. A cél, hogy mindenki ugyanazokat a lehetőségeket kapja a fejlődéshez és a boldoguláshoz. Bolberitz szerint „Fontos elv az egyház szociális és gazdasági tanításában a szubszidiaritás elve, ami azt hangsúlyozza, hogy a kölcsönös segítség, a gazdagabb és szerencsésebb odafordulása a rászoruló felé nem kegy, hanem kötelesség.”⁵⁰³

5. Nemek közötti egyenlőség

Ez az elv azonos jogokat, lehetőségeket és bánásmódot követel férfiak és nők számára. Ide tartozik a munkaerőpiacon való egyenlő jogok biztosítása, a nők elleni erőszak felszámolása és az egyenlő részvétel a döntéshozatalban. Különböző nemű emberek esetében a kérdés megítélése már nem ilyen egyértelmű. E megállapításunkat alátámasztja az AB megállapítása. „Az Alkotmánybíróság egyenlőséggel kapcsolatos korábbi gyakorlata szerint az azonos szabályozási koncepción belül adott, homogén csoportra nézve eltérő szabályozás a diszkrimináció tilalmába ütközik, kivéve, ha az eltérésnek ésszerű, kellő súlyú alkotmányos indoka van, azaz nem önkényes.”⁵⁰⁴ Korántsem jelenti az egyenlőség szemléletének érvényesülését csupán annak „homogén” csoporton belüli vizsgálata, hiszen annak heterogén csoportok közötti felmerülése jóval gyakoribb. Férfiak és nők közötti egyenlőtlenség a leggyakoribb előfordulási helyek közé tartozik, ahol a sztereotípiák gyakran megakadályozzák azokon a területeken is egyenlőségüket, melyeken az kívánatos lenne.⁵⁰⁵

6. Faji és etnikai egyenlőség

Ez a koncepció a faji és etnikai diszkrimináció megszüntetésére és minden ember egyenlő bánásmódjának és esélyeinek biztosítására irányul, függetlenül származásától, bőrszínétől vagy kulturális háttérétől.

7. Esélyegyenlőség

⁵⁰⁰ IX. Piusz pápa „Quanta cura” kezdetű körlevele a kor tévedéseinek elítéléséről 1864. december 8. 80. pont.

⁵⁰¹ Nando SIGONA & Nidhi TREHAN: Romani Politics in Neoliberal Europe pdf. p. 1. Letöltés: 2023. január 25.

⁵⁰² BOLBERITZ Pál: Szabadság és erkölcs mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában. Budapest, 1998. p.10.

⁵⁰³ Ibid. Bolberitz.

⁵⁰⁴ 21/1990. (X. 4.) AB határozat, ABH 1990, [73].

⁵⁰⁵ Bővebben lásd: Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal, Strasbourg, 25 July 2017. Point C. 25/10/2017. Final, point C.

Ez az elv biztosítja, hogy mindenki méltányos esélyekkel induljon az élet különböző területein, mint például az oktatás, a munkaerőpiac vagy a politikai részvétel. Az esélyegyenlőség támogatására külön intézkedéseket is be lehet vezetni a hátrányos helyzetű csoportok támogatására (pl. pozitív diszkrimináció).

8. LMBTQ+ egyenlőség

Ez a koncepció az LMBTQ+ közösség tagjainak jogainak biztosítását, az azonos bánásmódot és a diszkriminációmentességet foglalja magában. Ez magába foglalja az egyenlő házassági jogokat, az azonos nemű párok örökbefogadási jogait és a nemi identitással kapcsolatos jogokat.

9. Társadalmi és etikai megfontolások:

Az egyenlőség összefügg a társadalmi kohézióval és az igazságossággal. Ha a társadalomban mindenki egyenlő esélyekkel és jogokkal rendelkezik, ez hozzájárulhat a stabilitáshoz és a békéhez. Az egyenlőség az etikában is jelentős szerepet játszik: Emmanuel Kant, John Rawls és más erkölcsfilozófusok azok, akik ezt a gondolkodási irányt kiemelkedően fontosnak tartják.

Az emberek közötti egyenlőség különböző élet- és társadalmi területeken való megvalósítását célozza.

10. Egyenlő lehetőségek

Az ingatlantulajdonosi demokráciák háttérintézményei (működőképesen) versenypiacok rendszerével megpróbálják szétszórni a vagyont és a tőkét, és így megakadályozni, hogy a társadalom kis része közvetett módon politikai irányítást gyakoroljon a gazdaságra, és az életre magára. A vagyontulajdonú demokrácia ezt elkerüli, nem úgy, hogy elosztja a jövedelmet azoknak, akiknek kevesebb jutott az egyes időszakok végén, hanem inkább a termelési eszközök és az emberi tőke (képessegek és képzettségek és jártasságok) széles körű tulajdonjogának biztosításával a kezdetek kezdetén, minden egyes időszakban. Teszi mindezt, az alapvető szabadságjogok és a méltányos esélyek háttérében. Az elképzelés lényege nem csupán a baleset vagy szerencsétlenség miatt károsult személyek megsegítése (bár ezt meg kell tenni), hanem az, hogy minden állampolgár olyan helyzetbe kerüljön, hogy a saját ügyeit intézhesse, és a kölcsönös tisztelet alapján vegyen részt a társadalmi együttműködésben megfelelően egyenlő feltételek mellett.⁵⁰⁶ Fontos lehet, hogy a megfelelően egyenlő feltételek elve magában rejti az egyenlőtlenség elvét, melyet minden esetben indokolni kell.

6.4 Az egyenlőség dimenziói

Az egyenlőség több dimenzióra⁵⁰⁷ osztható:

- A) egyéni igazságossági modellre
- B) csoportos igazságossági modellre
- C) egyenlőségre, mint az identitásra
- D) egyenlőségre, mint részvételre

- A) Egyéni igazságossági modell

⁵⁰⁶ John RAWLS: *A theory of justice* Rev.ed. the Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1999. p. XIV.

⁵⁰⁷ Forrás: (McCrudden 2005) in: FialaLinguistic_discrimination_as_a_social_le.pdf Letöltés: 2023. március 30.

Az egyéni igazságossági modellt különböző filozófiai megközelítésekkel vizsgálják, amelyek az egyének igazsághoz való viszonyát elemzik a társadalmi, gazdasági és politikai környezetükben. Rawls elmélete a társadalmi szerződésen alapul, hangsúlyozva a legnagyobb lehetséges szabadságot mindenki számára és az egyenlőtlenségek csökkentését a legkevésbé előnyös helyzetűek javára.⁵⁰⁸ Nozick⁵⁰⁹ a tulajdonjogok és önkéntes cseréken alapuló igazságossági elvet védelmezi, kritizálva a redisztributív politikákat. Sen⁵¹⁰ a képességek és lehetőségek fontosságát emeli ki az egyének jóllétének elérésében, míg Sandel⁵¹¹ a közösségi értékek és az igazságosság közötti kapcsolatot hangsúlyozza. Rand⁵¹² az egyéni erények és érdemek alapján állítja fel az igazságosság modelljét, szemben az egalitárius nézetekkel. Nussbaum⁵¹³ pedig kibővíti Sen elméletét, az emberi fejlettségre és a képességek biztosításának szükségességére összpontosítva az alapvető emberi szükségletek figyelembevételével. Ezek a megközelítések különböző aspektusokból vizsgálják az igazságosság és egyéni jólét kérdését, különböző alapelveket és prioritásokat állítva a társadalmi szerződés, tulajdonjogok, közösségi értékek, és az egyéni képességek fontossága mentén.

B) Csoportos igazságossági modell

A csoportos igazságossági modell elemzése során megfigyelhető, hogy ez az elmélet a társadalmi igazságosságot a csoportok és közösségek szintjén helyezi el, elsődlegesen a társadalmi egyenlőtlenségek, a strukturális diszkrimináció és az elnyomás kérdéseivel foglalkozik. Célja, hogy méltányos feltételeket teremtsen minden társadalmi csoport számára, kiemelve az erőforrások eloszlásának fontosságát az egyenlőtlenségek minimalizálása érdekében. John Rawls "különbség elve" például kijelöli, hogy az egyenlőtlenségek akkor fogadhatók el, ha a legrosszabb helyzetben lévőknek szolgálnak. A modell több kulcsfontosságú elvet és megközelítést is vall, mint például a disztributív, kommutatív, reparatív, procedurális és kulturális igazságosság, valamint az intergenerációs igazságosság. Ezek a megközelítések segítenek biztosítani, hogy a társadalmi javak igazságos elosztása mellett megfelelő figyelmet kapjanak a különböző csoportok közötti igazságos cserefolyamatok, a múltbeli igazságtalanságok helyrehozatala, a döntéshozatali eljárások méltányossága, a kulturális elismerés, valamint a jelenlegi és jövőbeli generációk közötti fair viszonyok. A csoportos igazságossági modell alapvető alkotóelemei magukban foglalják az egyenlőséget és méltányosságot, amelyek az erőforrások és lehetőségek egyenlő elosztását szorgalmazzák; a participációt, amely garantálja az egyenlő részvételt a döntéshozatali folyamatokban; az elismerést, ami a különböző csoportok kultúráinak, identitásainak és szükségleteinek tiszteletben tartását hangsúlyozza; valamint a reparatív intézkedéseket, amik a múltbeli igazságtalanságok és elnyomások orvoslására irányulnak. Ezek az elemek együttesen hozzájárulnak egy olyan társadalom kialakításához, amely figyelembe veszi és kezeli a társadalmi egyenlőtlenségeket és igazságossági kérdéseket a csoportok és közösségek szintjén.

A csoportos igazságossági modell fő alkotóelemeit az egyenlőség és méltányosság, az erőforrások és lehetőségek egyenlő elosztása a különböző csoportok között, alkotják figyelembe véve a történelmi és strukturális egyenlőtlenségeket, illetve a participáció jellemzi,

⁵⁰⁸ Bővebben lásd: <https://jesz.ajk.elte.hu/tothj212.html>.

⁵⁰⁹ Robert NOZICK: *Anarchy, State and Utopia*. New York, Basic Books, 1976.

⁵¹⁰ Bővebben lásd: JUHÁSZ Judit–BAJMÓCZY Zoltán–GÉBER Judit– MÁLOVICS György: Szegénység, képességek, lehetőségek Szegénységkezelési szempontok Amartya Sen elméletének tükrében *Közgazdasági Szemle*, LXII. évf., 2015. május (544–564. o.).

⁵¹¹ Mai Thi Hong Lien a, Ngo Khac Son a, Nguyen Thi Linh Giang a and Nguyen Hung Vuong: Michael Sandel's Conception of Community *AsianJournalofEducationandSocialStudies*33(4):40-47,2022;Articleno .AJESS.92409ISSN:2581-6268.

⁵¹² Leonard Peikoff: *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand* Penguin Books New York, 1991.

⁵¹³ Frances Stewart: Nussbaum on the Capabilities Approach February 2013 *Journal of Human Development and Capabilities* 14(1):156-160.

hogy biztosítsák, hogy minden csoport és közösség egyenlő módon vehessen részt a döntéshozatali folyamatokban. Jelentős itt még a különböző csoportok kultúráinak, identitásainak és szükségleteinek elismerése és tiszteletben tartása. Végül fontosak a reparatív intézkedések, hogy a múltbéli igazságtalanságok és elnyomások rendbe legyenek hozva.

C) Egyenlőség és identitás kapcsolata

Az egyenlőség és az identitás kapcsolatának vizsgálata során több fontos szempont kerül előtérbe. Az egyenlőség elve azt jelenti, hogy minden emberi identitás - legyen szó nemről, fajról, etnikai hovatartozásról, vallásról, szexuális orientációról vagy gazdasági helyzetről - egyenlő tiszteletben és jogokban részesül. Az egyének és közösségek azonosítása bizonyos identitásokkal kulcsfontosságú az egyenlő társadalom eléréséhez, hiszen ez hozzájárul az emberek önértékeléséhez és méltóságához. Az identitások elfogadása és értékelése lehetővé teszi a különböző politikák és intézkedések tervezését, amelyek tiszteletben tartják és előmozdítják az egyenlőséget, figyelembe véve az identitásalapú mozgalmak és jogvédő szervezetek fontos szerepét ebben a folyamatban. A közösségi identitás koncepciója rámutat arra, hogy a közös értékek és célok mentén szerveződő csoportok az egyenlőség elérésének érdekében küzdenek, ami magában foglalja a különböző társadalmi, gazdasági és politikai elismeréseket és jogokat.

Az intersekciónális megközelítés szerint az emberek identitása többszörös rétegekből áll, amelyek egymással összefonódva befolyásolják az egyén életét és tapasztalatait, ezért az egyenlőségre törekvés során figyelembe kell venni az identitások összetettségét és a metszéspontokat. Politikai szempontból az egyenlőség azonosulást jelenthet egy kollektív cél vagy harc iránt, amely együttes cselekvésre ösztönöz a közös célok, például jogegyenlőség és méltányos bánásmód elérése érdekében.

A fentiek alapján az egyenlőség, mint identitásfogalom, összetett és sokrétű kérdéskör, amely magában foglalja az emberi jogok, a társadalmi igazságosság és a politikai cselekvés elemzését. Az egyenlőség megvalósítása érdekében létfontosságú az egyéni és közösségi identitások sokféleségének elismerése, valamint azoknak a metszeteknek és összefüggéseknek a megértése, amelyek kialakítják az emberek tapasztalatait.

D) Egyenlőség, mint részvétel

Az „egyenlőség, mint részvétel” fogalma azt hangsúlyozza, hogy a valódi egyenlőség csak akkor érhető el, ha minden egyén és csoport aktívan részt vehet a társadalom különböző aspektusaiban, legyen az politikai, gazdasági, kulturális vagy szociális. Ez a megközelítés az egyének és közösségek közötti egyenlő hozzáférésre és az erőforrások fölötti kontrollra helyezi a hangsúlyt. Az alábbiakban részletezem az „egyenlőség, mint részvétel” különböző aspektusait és jelentőségét:

1. Politikai részvétel

Az egyenlőség biztosítása érdekében minden állampolgárnak jogot kell kapnia arra, hogy részt vegyen a politikai döntéshozatalban. Ez magában foglalja:

- a) Választójog: Mindenkinnek joga van szavazni és választásokon részt venni.
- b) Választhatóság: Mindenkinnek lehetősége van politikai tisztséget betölteni.
- c) Politikai képviselet: A különböző társadalmi csoportok arányos képviseletének biztosítása a politikai testületekben.

2. Gazdasági részvétel

A gazdasági részvétel egyenlő esélyeket és hozzáférést jelent a munkaerőpiachoz, a pénzügyi erőforrásokhoz és a vállalkozási lehetőségekhez. Ezt elősegítheti:

- a) Elhelyezkedési esélyek: Az egyenlő esélyek biztosítása mindenki számára a munkaerőpiacon, beleértve az oktatást és a képzési programokat.

- b) Fizetési egyenlőség: Azonos munkáért azonos fizetés elve.
- c) Hozzáférés a hitelekhez és támogatásokhoz: Mindenki egyenlő hozzáférést kap a pénzügyi szolgáltatásokhoz, hogy megkönnyítsék a vállalkozások indítását és növekedését.

3. Szociális részvétel

A szociális részvétel biztosítja, hogy mindenki számára hozzáférhetőek legyenek a közszolgáltatások és a közösségi élet lehetőségei:

- a) Oktatási hozzáférés: Minőségi oktatás biztosítása mindenki számára, függetlenül a társadalmi vagy gazdasági helyzetétől.
- b) Egészségügyi szolgáltatások: Mindenki számára elérhető egészségügyi ellátás, amely kielégíti a különböző szükségleteket.
- c) Közösségi programok: Hozzáférhetőség a sporthoz, kulturális tevékenységekhez és más közösségi programokhoz.

4. Kulturális részvétel

Ez a terület a kulturális életben való egyenlő részvételre vonatkozik:

- a) Kulturális elismerés: Mindenkinek lehetősége van kifejezni és megőrizni saját kulturális identitását.
- b) Kulturális hozzáférés: Mindenki számára elérhetővé kell tenni a kulturális intézményeket, például múzeumokat, színházakat és könyvtárakat.
- c) Kulturális termelés: Bárkinek lehetősége van részt venni a kulturális tartalmak előállításában és terjesztésében.

5. Részvételi demokrácia

Az egyenlőség jegyében fontos, hogy mindenki aktívan részt vehessen a döntéshozatalban, és saját életére vonatkozóan hangot kapjon:

- a) Nyilvános konzultációk: Az emberek véleményének kikérése a közösséget érintő döntések előtt.
- b) Közvetlen demokrácia: Mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik a közvetlen szavazást a fontos kérdésekben.
- c) Civil szervezetek: A civil szervezetek támogatása, amelyek képviselik a különböző csoportok érdekeit és hozzáférést biztosítanak a döntéshozatali folyamatokhoz.

Fontos, hogy az „egyenlőség, mint részvétel” koncepció arra hívja fel a figyelmet, hogy az egyenlőség nemcsak formális jogokat és esélyeket jelent, hanem aktív részvételt is mindenki számára a társadalom különböző területein. Ez a megközelítés elősegíti a társadalmi kohéziót, az igazságosságot és az egyéni méltóságot azáltal, hogy mindenkit bevon a közösségi és társadalmi életbe. Az egyenlőség valódi megvalósulása érdekében elengedhetetlen, hogy biztosítsuk az aktív és egyenlő részvételi lehetőségeket mindenkinek.

6.3 Egyenlő méltóság

Feltételezésünk szerint, az emberi méltóság normatív tartalmakban gazdag szinte minden jogterülettel kapcsolatba hozható: valóság. A magyar alkotmányosság alapvető értékeiről tesz tanúságot az Alaptörvény Hitvallása is: „valljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság.” Az emberi méltóság három (jog)forrása: a korábbi Alkotmány, a CFR, és az AB korábbi alapjogi határozatai.⁵¹⁴ „Az Alaptörvény II. cikke – a korábbi Alkotmánnyal szemben – kifejezetten sérthetlenné nyilvánítja az emberi méltósághoz való jogot.”⁵¹⁵ Mindhárom

⁵¹⁴ DELI Gergely - KUKORELLI István: Az emberi méltóság alapjoga Magyarországon (JK, 2015/7-8., p.337-347).

⁵¹⁵ 2/2021. (I. 7.) AB HATÁROZAT, 11/2014. (IV. 4.) AB határozat, Indokolás [29].

jogforrás a demokratikus államberendezkedésből származik. „A törvény előtti egyenlőség lényegi tartalma változatlanul – az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatával egyezően – az emberek egyenlő méltósága. Az Alaptörvény emberi méltóság klauzulája ugyanis kizárja a törvény előtti egyenlőség eltérő értelmezését, egyben továbbra is meghatározza tartalmát.”⁵¹⁶ Emberi méltóság kapcsán leggyakrabban jogi megközelítésben a jogalanyiség az emberi méltósághoz és az emberi élethez való elidegeníthetetlen jogot szokásos vizsgálni. Az emberi méltóság központi kérdése azonban arra a kérdésre is keresi a választ, annak „milyen felfogása – ha van ilyen – generálhatja minden személy tiszteletben tartásának kötelezettségét?”⁵¹⁷

Az egyenlően kezelés követelménye azonban nem feltétlenül biztosítja ez egyenlő méltóságot, mert a jogegyenlőség elve csupán az emberi méltóságot sértő megkülönböztetéseket tilalmazza.⁵¹⁸ Egyes elgondolások szerint „azt kell mondanunk, hogy minden ember egyenlő méltósága azt az egyetemes jogi kötelezettséget támasztja mindenkivel (egyénnel és politikai közösségekkel) szemben, hogy ezen egyenlő, feltétlen és el nem vitatható méltóságot mindenkiben kivétel nélkül kötelező módon elismerjék.”⁵¹⁹ x

Az ICCPR az „emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságát” említi. Ennek megfelelően egy napjainkban már nem mérvadónak tekintett AB döntés⁵²⁰ az emberi méltóságot szintén „veleszületett jog”-ként határozza meg. Más AB döntés alapján, az emberi méltóság biztosítottóságának igénye „olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”⁵²¹ Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”⁵²² Az emberi méltóság fogantatástól való védelmével kapcsolatosan a jogi álláspont nincs nyugvó állásponton, mert egyes országok gyakorlata különbözik, az „univerzális” és alapvető emberi jog biztosításában. Az emberi méltóságot az Alaptörvény preambuluma az „emberi lét alapja”-ként jelöli meg, de számos nemzetközi egyezményben, jogszabályban léteznek az emberi méltóságnak különböző interpretációi is. Az UDHR 1. cikke szerint „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van.” Az CFR preambuluma az emberi méltóság, a szabadság, egyenlőség, és szolidaritás oszthatatlan egyetemes értékeiről beszél. Első cikke szerint: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell.” Az ECHR Tizenharmadik Kiegészítő Jegyzőkönyve, mely a halálbüntetés alkalmazását tilalmazza, az élethez való jogot⁵²³ és a „minden emberben természetből benne rejlő méltóságot” alapvető értéknek tartja. Egy aktuális felfogás alapján azonban „Az emberi méltósághoz való jog tartalma résztartalmakból áll. A jogirodalomban egyetértés van abban, hogy az emberi méltósághoz való jog biztosítja az egyén

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 113. § (2) bekezdése, valamint az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény 20. § (3) bekezdése elleni bírói kezdeményezés (anyanyelv használat) Határozat kelte: 2020.12.15.

⁵¹⁶ 42/2012. (XII. 20.) AB határozat. Indokolás [31].

⁵¹⁷ Ariel ZYLBERMAN: Human Dignity Philosophy Compass 11/4 (2016):201–210, p. 201.

⁵¹⁸ 3024/2015. (II. 9.) AB határozat, Indokolás [47].

⁵¹⁹ FRIVALDSZKY János: Az emberi személy és annak méltósága jogfilozófiai perspektívában – különös tekintettel a jogalanyisághoz és az élethez való jog aktuális kérdéseire ACTA HUMANA 2014/1. p.8.

⁵²⁰ 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

⁵²¹ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, II. rész.

⁵²² Alaptörvény, II. cikk.

⁵²³ BÓDI Stefánia: A halálbüntetés hazai szabályozásának története, különös tekintettel a katonai büncselekményekre, Hadtudományi Szemle 1:(2) pp. 47–53. (2008) és Bódi Stefánia: A halálbüntetés nemzetközi története és megítélése: érvek és ellenérvek, Hadtudomány 18:(3–4) pp. 127–139. (2008).

testi-lelki integritását, a szellemi-erkölcsi személyiség identitását, az emberek alapvető jogegyenlőségét és a megélhetéshez szükséges létminimumot.”⁵²⁴

Az egyenlőség és a megkülönböztetés mentesség az egyes államok alkotmányos hagyományában is gyökerezik.⁵²⁵ Az emberi méltóságot az Alaptörvény preambuluma az „emberi lét alapja”-ként jelöli meg, de számos nemzetközi egyezményben, jogszabályban léteznek az emberi méltóságnak különböző interpretációi is.⁵²⁶ Az emberi méltósághoz való jog, elvileg abszolút, vagyis korlátozhatatlan. Azért állítjuk, hogy „elvileg” mert az ember méltósága, nem de jure, hanem de facto korlátozott. Ennek a korlátozásnak ugyanis gyakoribb gátja a másik ember belső korlátja, mint jogszabály. Figyelmet kell azonban szentelnünk annak a ténynek is, hogy bár minden egyes esetben a jogalkotó és végrehajtója választ a „jó” és a „rossz” között, az esetről esetre különböző formában jelenhet meg, „versengő értékeket” artikulálva.⁵²⁷ Az emberi méltóság tartalmát megfogalmazza az Alkotmánybíróság (AB) is, mert a hátrányos megkülönböztetés tilalmából az következik, hogy a jognak mindenkit egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie.⁵²⁸ Az emberi méltóság az alapjogok mögöttes eszméjét testesíti meg. Az alapjogok emberi jogok, melyek alkotmányba foglaltak. „Az alapjogok nem minősülő egyéb jogra vonatkozó, személyek közötti hátrányos megkülönböztetés, vagy más korlátozás alkotmányellenessége akkor állapítható meg, ha a jogalkotó önkényesen, vagy a tárgyilagos megítélés alapján ésszerű indok nélkül tett különbséget⁵²⁹ az azonos helyzetű, azonos szabályozási kör alá vont jogalanyok között.”⁵³⁰ „Az azonos csoporton, adott szabályozási koncepción belüli eltérő szabályozás akkor nem alkotmányellenes, ha az eltérésnek kellő alkotmányos indoka van.”⁵³¹ A hátrányos megkülönböztetés hatásainak vizsgálatában ezért „központi elem annak meghatározása, hogy kiket kell egy csoportba tartozónak tekinteni.”⁵³² Az AB többször azt is megállapította, hogy „azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos figyelembe vételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.”⁵³³ Az AB véleménye alapján az emberi élethez és az emberi méltósághoz való jog, megkülönbözteti az ember jogképességét más jogalanyok jogképességétől, az oszthatatlan, és korlátozhatatlan, ezért az ember számára többletjogokat biztosít. Az AB máshol megjegyzi, „egyetlen ember élethez való jogáról sem beszélhetünk úgy, hogy ne értenénk bele az élethez és méltósághoz való alanyi jogát.”⁵³⁴ Az emberi méltóság anyajog,⁵³⁵ mely a személy egészének védelmezőjeként korlátozhatatlan. A

⁵²⁴ ZAKARIÁS Kinga: „Az emberi méltósághoz való jog” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) <http://ijoten.hu/szocikk/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog> (2018).

⁵²⁵ Grundgesetz I. cikk, Alaptörvény II. cikk. Diszkriminációt tilt az UK-ban különösen az Equal Pay Act 1970; (EqPA), a Sex Discrimination Act 1975 (SDA), a Race Relations Act 1995 (RRA), a Disability Discrimination Act 1995 (DDA), a Fair Employment and Treatment (Northern Ireland) Order 1998 (FETO), az Employment Equality (Religion or Belief) Regulations 2003 (RGB Regs), az Employment Equality (Sexual Orientation) Regulations 2003 (SO Regs), az Equality Bill 2005.

⁵²⁶ A 23/1990. (X. 31.) AB határozat az emberi méltóságot szintén „veleszületett jog”-ként határozza meg.

⁵²⁷ KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban* 2010 Justis Bt., Pécs, 2010. p. 3. Kiss György a versengő értékeket alapjogi kollízióknak nevezi.

⁵²⁸ Bővebben lásd: 177/2011. (XII.29.) AB határozat; 9/1990. (IV.25.) AB határozat, ABH 1990, 46,48.

⁵²⁹ A hátrányos megkülönböztetés tilalma nem jelenti a differenciálás tilalmát.

⁵³⁰ Bővebben lásd: 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat,(23.), 9/1990. (IV.25.) AB határozat, ABH 1990, 46,48., 21/1990. (X.4.) AB határozat, ABH 1990, 73, 77-78.

⁵³¹ Bővebben lásd: 21/1990. (X.4.) AB határozat, ABH 1990, 73, 77-78.

⁵³² Bővebben lásd: 752/B/1990. AB határozat, ABH 1991, 512,513.

⁵³³ Bővebben lásd: 9/1990. (IV.25.) AB határozat, ABH 1990, 46,48.

⁵³⁴ Bővebben lásd: 64/1991. (XII.17.) AB határozatban.

⁵³⁵ Bővebben lásd: ÁDÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás* Osiris, Budapest, 1998. p. 64. DUPRÉ Catherine: *Importing the Law in Post-Communism Transitions The Hungarian Constitutional Court and*

személyiség egyes aspektusait védelmező részjogok különösen az önrendelkezéshez való jog, személyi integritáshoz való jog azonban korlátozhatóak.⁵³⁶ A jogtudomány egyes képviselői azonban nem vallják az emberi élet és méltóság oszthatatlanságának elvét, véleményük alapján az AB nincs felhatalmazva, hogy a különböző felfogások értéke közül válasszon, azokra alkotmányjogi döntéseket alapítson.⁵³⁷

Utalhatunk a roma emberekre, társadalmilag meghatározott jogalanyokra, és a „természet és racionalitás egyéni szubsztanciájának”⁵³⁸ méltóságára, fogalom együttesére is. A méltóság elismerése nem lehet bőrszínfüggő. A roma kisebbség alkotmányjogi helyzete lehetőséget kínál az emberi méltóság és a mindenkit megillető egyenlő bánásmód differenciált vizsgálatára. Szükséges felidézni a probléma jelentőségét számokban: „A Roma Integráció Évtizede Program 2005-2015 Nemzeti Cselekvési Terv helyzetképe alapján: a magyarországi cigányság Magyarország legnagyobb etnikai kisebbsége, egyúttal Európa negyedik legnagyobb roma közössége. Mérvadó szakértői becslések szerint a cigány népesség száma jelenleg mintegy 450-600 ezer főre tehető. A csökkenő nem-roma népességgel szemben létszámuk nő, és a demográfiai előrejelzések szerint a következő 50 évben népességen belüli arányuk a jelenlegi 5%-ról 11%-ra emelkedik.”⁵³⁹

Egyrészt, meg kell jegyeznünk, hogy ellentét feszülhet a múlt és a jelen, a jelen és a jövő „elismerései” között. Ezért megjegyzem, az emberi méltóság elismerését különböző berendezkedésű, azonos jogokkal rendelkező államok, globális társadalmi trauma után fogadták el, azonban kérdéses, hogy az abból fakadó jogokat az abban az időben létező társadalmi normáknak megfelelően, vagy másképp kell ma értelmezni. Másrészt, az emberi méltóság elismerése különböző szinten, különböző szervek elismerését, és érvényesíthetőségét rejti magában.⁵⁴⁰ Amennyiben ezt a megállapítást elfogadjuk, napjainkban, mikor a média által a legfejlettebb elgondolások is tömegek által hozzáférhetőek, az emberi jogok teljességét el kell fogadnunk, azonban az azokról alkotott vélekedés, és azok betartása országonként jelentős torzítást szenvedhet. A Magyar Népköztársaság eredeti alkotmányszövege nem ismerte az emberi méltóság fogalmát. A köztársaság alkotmányszövegének 54. szakasza már tartalmazta a méltóság fogalmát a következőképpen: „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.” Az Alaptörvény ma többször említi e fogalmat, pl. a második cikkben azt találjuk, hogy: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” Az emberi jogok "a világ tényévé" váltak, olyan elkötelezettséggel és céltalansággal, amely meghökkentené a nemzetközi emberi jogi projekt megalkotóit. Ma, ha azt mondhatjuk, hogy a békeidő globális társadalmának közbeszéde közös erkölcsi nyelv, ez az emberi jogoké. Nem mellékes, hogy a társadalom tagjainak a jogalkotó és jogalkalmazó szervekkel együtt kell működniük, hiszen az emberi méltóság egyik sarokköve bizonyos magatartások tiltása, és az emberi méltóság érvényesítésében jelentős diszkrimináció tilalom betartása, betartatása. Az emberi méltóság csak más alapvető jog védelmében, és mások hasonló jogának védelmében korlátozható, mely az állam feladata. „Az állam elősegíti és támogatja a magánszféra tiszteletben tartását előtérbe helyező szemlélet kialakulását és fenntartását a társadalmi és a

the Right of Human Dignity Hart Publishing, Oxford, 2003. p. 63-86., 75/1995 (XII.21) AB határozat, 37/2011 (V.10.) AB határozat

⁵³⁶ Bővebben lásd: 75/ 1995 (XII.21) AB határozatban.

⁵³⁷ HALMAI Gábor - TÓTH Gábor Attila: *Emberi Jogok*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 309.

⁵³⁸ ZSOLT Angéla (szerk.) Boethius: *A filozófia vigasztalása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1979.

⁵³⁹ MÉSZÁROS Judit: „Az esélyegyenlőségi szempontok érvényesítése a Magyar Honvédség rendszerében” ÁROP-2.2.13-2012-2012-0001 Közigazgatási Vezetői Akadémia Tréning háttéranyag.

⁵⁴⁰ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor Egyenlő bánásmód a közszoigálatban Phd. értekezés, NKE,2021.

gazdasági élet valamennyi területén.”⁵⁴¹ Az emberi méltóság ugyanis bár tiltott, megsérthető, és annak megtorlása általában nem jelenti a jogsértés teljes reparációját.

Megválaszolando a kérdés: a „természeténél fogva állami életre hivatott élőlény”⁵⁴² esetében lehetnek-e mellőzött, vagy meghatározó kérdések a kisebbség jogi helyzetében? Egyesek ugyanis a méltóságot az egyes személyek erkölcsi sérthetlenségének tiszteletben tartásának kötelezettségével, mások, az alapvető képességek előmozdításának kötelezettségével társítják, de ismertes erényekkel, vagy az önuralom erényével való társítás is, és vannak, akik a személyek méltóságát közösségek, kisebbségek méltóságával is kapcsolatba hozzák.⁵⁴³ „Az államhatalom nem avatkozhatik be azon dolgokba, melyek a valláshoz, erkölcsökhöz és a lelki kormányzathoz tartoznak.”⁵⁴⁴ Előfordulhat e kérdés kapcsán az is, hogy több fogalmat társítunk, ill. az egyes fogalmak között választani kell, meg kell őrizni az egyikbe vetett hitet, és fel kell adni a másikban való hitet.⁵⁴⁵

Egyrészt, meg kell jegyeznünk, hogy ellentét feszülhet a múlt és a jelen, a jelen és a jövő „elismerései” között. Ezért megjegyzem, az emberi méltóság elismerését különböző berendezkedésű, azonos jogokkal rendelkező államok, globális társadalmi trauma után fogadták el, azonban kérdéses, hogy az abból fakadó jogokat az abban az időben létező társadalmi normáknak megfelelően, vagy másképp kell ma értelmezni. Másrészt, az emberi méltóság elismerése különböző szinten, különböző szervek elismerését, és érvényesíthetőségét rejti magában.⁵⁴⁶ Amennyiben ezt a megállapítást elfogadjuk, napjainkban, mikor a média által a legfejlettebb elgondolások is tömegek által hozzáférhetőek, az emberi jogok teljességét el kell fogadnunk, azonban az azokról alkotott vélekedés, és azok betartása országonként jelentős torzítást szenvedhet. A Magyar Népköztársaság eredeti alkotmányszövege nem ismerte az emberi méltóság fogalmát. A köztársaság alkotmányszövegének 54. szakasza már tartalmazta a méltóság fogalmát a következőképpen: „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.” Az Alaptörvény ma többször említi e fogalmat, például a második cikkben azt találjuk, hogy: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” Az emberi jogok „a világ tényévé” váltak, olyan elkötelezettséggel és céltalansággal, amely meghökkeneténé a nemzetközi emberi jogi projekt megalkotóit.⁵⁴⁷ Ma, ha azt mondhatjuk, hogy a békeidő globális társadalmának közbeszéde közös erkölcsi nyelv, ez az emberi jogoké. Nem mellékes, hogy a társadalom tagjainak a jogalkotó és jogalkalmazó szervekkel együtt kell működniük, hiszen az emberi méltóság egyik sarokköve bizonyos magatartások tiltása, és az emberi méltóság érvényesítésében jelentős diszkrimináció tilalom betartása, betartatása. Az emberi méltóság csak más alapvető jog védelmében, és mások hasonló jogának védelmében korlátozható, mely az állam feladata. „Az állam elősegíti és támogatja a magánszféra tiszteletben tartását előtérbe helyező szemlélet kialakulását és fenntartását a társadalmi és a gazdasági élet valamennyi területén.”⁵⁴⁸ Az emberi méltóság ugyanis megsérthető, és annak megtorlása általában nem jelenti a jogsértés teljes reparációját.

⁵⁴¹ 2018. évi LIII. törvény a magánélet védelméről, 3. §.

⁵⁴² Arisztotelész, Politika a szöveget Szabó Miklós fordítása alapján az eredetivel egybevetette: Horváth Henrik, Első könyv.

⁵⁴³ KÁNTÁS Péter - FÓRIKA László A közméltóság védelmében JESZ 2003/2.

⁵⁴⁴ „Quanta cura” 44. Pont.

⁵⁴⁵ Suzanne RINARD: Why Philosophy Can Overturn Common Sens pdf. Letöltés: 2022. december 2.

⁵⁴⁶ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor Egyenlő bánásmód a közszolgálatban Phd. értekezés, NKE, 2021.

⁵⁴⁷ Bővebben lásd: Charles R. BEITZ: The Idea of Human Rights Oxford University Press New York, 2009. Preface.

⁵⁴⁸ 2018. évi LIII. törvény a magánélet védelméről, 3. §.

Az emberi méltóság elismerése annyit ér, amennyit abból az adott társadalom, adott időben meg tud valósítani. Elismerésének fejlődése arra enged következtetni, hogy az emberi méltóság egyik végpontján annak el nem ismerése, másik végpontján pedig annak teljes elismerése áll, oly módon, hogy „e felfogások legalább annyira érdekek mentén fejlődtek, mint morális úton.”⁵⁴⁹ Az emberi méltóság alkalmazhatóságának tehát feltétele az erkölcs fogalmának bevezetése a logikába, mely Kant munkásságához fűződik: „A transzcendentális filozófián kívül van még két tisztán racionális tudomány, az egyik tisztán spekulatív, a másik gyakorlati: a tiszta matematika és a tiszta erkölcs. Az erkölcsi fogalmak nem teljesen tiszta észfogalmak, mert valami empirikuson (öröm vagy nemtetszés) alapulnak. Mindazonáltal, ami azt az elvet illeti, amely szerint az értelem korlátokat szab az önmagában törvénytelen szabadságnak, ezek példái lehetnek a tiszta racionális erényfogalmaknak, és ezzel együtt az emberi bölcsesség is a maga teljes tisztaságában, ideák. Bár „Az erkölcsi fogalmak az értelem fogalmainak nem teljesen felelnek meg, mert empirián (öröm vagy fájdalom) alapulnak, ennek ellenére az elvek tisztelete, ami által az ok korlátozza a törvénytelen szabadságot, az erény, és vele együtt az emberi bölcsesség minden tisztaságában valójában az értelem tiszta fogalmai. Ezért mondhatjuk, hogy Kant a „megismerhetetlent” az erkölcs fogalmára cseréli, ami már működik az emberi logika által, és alkalmazható mind az EE, mid az EB értelmezésében, biztosításában. Még egy érvet megemlítünk, melyet a jogalkalmazók gyakran elfelejtenek: Kant vallásos volt. Vagyis nem volt független erkölcsi gondolata a transzcendentális világtól.”⁵⁵⁰ Egyes vélekedések szerint azonban az emberi méltóság transzcendenciához kötése, veszélyeket hordoz, ha e világtól megváltozik, és akkor is, ha e gondolatot elvetjük, mert az emberi méltóságból akkor mi marad?⁵⁵¹ Talán nem helyes, ha a kanti erkölcsi elv említett formájával ellentétben minden emberrel, akivel kapcsolatba kerülünk, nem vállalunk tárgyilagos érték és méltóság szerinti értékelést, mert előbbi könnyen gyűlöletet, az utóbbi megvetést kelthet iránta. Azonban, ha az ember valakinek csak a „szenvedését, szükségleteit, félelmét, fájdalmait veszi figyelembe: - akkor mindig rokonságot fog érezni vele, együtt érez vele, és gyűlölet vagy megvetés helyett, szánalmat érez iránta, ami egyedül *αγαπη*, (szeretet) amelyre az evangélium hív. Annak érdekében, tehát hogy az ember ellen ne gyűlölet vagy megvetés támadjon, valójában nem az állítólagos „méltóságának” keresése az alkalmas, hanem fordítva, a szánalom álláspontja, a megfelelő út. Kijelenthetjük mi is: „bár kívülről nem mutatható ki, hogy az emberi méltóság „objektíven helyes”, „racionális” vagy „ésszerű” az minden ember-ember kapcsolat alapja, és a fogalom etikai homályossága ellenére is, sokat veszíthetünk akár azzal is, ha az veszélybe kerül.”⁵⁵²

Fontos az is, hogy az élet általános törvényeit az emberi méltóság megőrzése érdekében az embereknek kényszerítésmentesen kell elfogadniuk. Hagyománya ezért folyamatosan amortizálódó kapcsolatot vetít elénk, ahol embertársunk magunk mellé emelésének folyamatosnak kell lennie.

6.3.1 Az ember vele született méltóságáról

Egyes vélemények szerint hipotéziseket csak szükség esetén állítsunk fel. (*pluralitas non est ponenda sine necessitate*). Az emberi méltóság alaposabb megismerése és annak elismerése

⁵⁴⁹ MAKKOS Nándor: Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság, Budapest, 2018.

⁵⁵⁰ MAKKOS Nándor: Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság, Budapest, 2018.

⁵⁵¹ Mario BRANDHORST: Würde des Menschen –» hohle Hyperbel«? <https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/beb464ea8682c3b3892a59dcc4d20872.pdf/Brandhorst%20-%20W%C3%BCrde%20des%20Menschen%20-%20-%20C2%BBhohle%20Hyperbel%20AB%20Vortragstext%20gek%C3%BCrzt.pdf>. Letöltés: 2023. január 17.

⁵⁵² Ibid, Mario BRANDHORST.

azonban a társadalom számára hasznos, mert közérdeket szolgál. Figyelembe kívánjuk venni, hogy a realitás az esélyek redukciója, ezért a különböző emberi méltóság felfogások létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen. Az ember önmeghatározása a társadalomtudományokban úgy tűnik olyan örökzöld és komplex téma, melyben „alapvető az ember létének vallási, és materialista alapú megközelítése.”⁵⁵³ Konzervatív ideológiák az emberi méltóságot kiváltságokon keresztül szemlélik, míg baloldali ideológiák nélkülözik annak erényalapú elismerését.⁵⁵⁴ Az emberi méltóság tehát vizsgálható pozitív elméletek alapján, különösen a keresztény felfogás mentén, az ember istenképiségére, vagy a kanti morálfilozófiára építve, társadalomelméleti koncepciókban, jogi értelmezésben.

Emberi méltóság nem létezhetne az ember személyének elismerése nélkül. Szókratész, Platón és Arisztotelész: Az ókori görög filozófusok jelentős mértékben hozzájárultak az emberi személyiség és individuális létezés fogalmának alakulásához. Platón például hangsúlyozta az emberi lélek fontosságát, míg Arisztotelész az emberi lényt, mint racionális lényt vizsgálta, aki képes az önreflexióra és morális döntéshozatalra. A római jogrendszerben az „persona” fogalma a jogi személyekre utalt, aki jogokkal és kötelességekkel rendelkezett. A jogi személyiség itt először kap jogi kereteket és elismerést. Szent Ágoston nagy figyelmet fordított az önismeretre és az egyéni belső életre, amely fontos alapja lett az emberi személy fogalmának. Az egyéni lélek és annak kapcsolata Istennel központi szerepet játszik munkáiban. Aquinói Szent Tamás integrálta az arisztotelészi filozófiát a keresztény teológiába. Azt állította, hogy az egyén léte, az azonosságtudat és a szabad akarat az emberi természet alapvető jellemzői. Descartes híres gondolata („Cogito, ergo sum” – Gondolkodom, tehát vagyok) hangsúlyozza a tudatos és önreflexív egyéni létezését, mint az emberi személy központi elemét. Az egyéni szubjektivitás központi szerepe az újkori filozófiában hangsúlyosabbá vált. Kant az egyént autonóm, ésszerű lényként határozta meg, akinek méltósága abból ered, hogy képes morális törvényeket követni és szabadon cselekedni. Az egyéni méltóság és autonómia fogalmai kulcsfontosságúak az ő filozófiájában. A modern emberi jogi mozgalmak és dokumentumok, mint az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, is hozzájárulnak az emberi személy fogalmának megszilárdulásához. Az emberi jogi keretek minden egyes ember inherens méltóságát és jogait ismerik el.

Az emberi méltóság kérdése vizsgálható a „van”, és a „kellene lennie” oldaláról is.⁵⁵⁵ A „van” kérdéskörbe tartozik az emberi méltóság jog általi biztosítása is, holott az emberi méltóság a jog számára hozzáférhetetlen. Az első lehetőség az emberi méltóság objektív valóságát vetíti elénk, a szubjektum megítélése nélkül, másik a szubjektum megítélése által vetít elénk egy árnyaltabb képet. Megjegyzem, hogy az emberi méltóság „van” és „kell lennie” elmélete összeér az ember rendeltetésében.

A téma vizsgálandó különösen a Teremtő és műve viszonyában, a könnyörületesség,⁵⁵⁶ bölcsesség, bátorság, igazságosság és józan önmértékletesség, erényelvűség, erkölcs, hasznosság, barátságosság, szolidaritás, vagy helyesség alapján,⁵⁵⁷ vagy negatív oldalról, értékek degradációja, megalázás, lealacsonyítás mentén is, mely a méltóság hiányát jelölik meg például akkor, ha az ember nem gyakorol könnyörületességet.⁵⁵⁸ A sérthetlenség teóriája alapján az emberi élet és méltóság, jogon kívüli értékek, azonban jogok forrásai, amelyek

⁵⁵³ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: Egyenlő bánásmód a közszolgálatban PhD értekezés, NKE Budapest, 2021. p. 204-205.

⁵⁵⁴ WALLERSTEIN I. After Liberalism, New York: The New Press, 1995. p. VI.

⁵⁵⁵ KLUG, Ulrich: *Die Reine Rechtslehre von Hans Kelsen und die formallogische Rechtfertigung der Kritik an dem Pseudoschluß vom Sein auf das Sollen*. In: *Skeptische Rechtsphilosophie und humanes Strafrecht*. Springer, Berlin, Heidelberg 1981.

⁵⁵⁶ MAKKOS: Nándor: *Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság*, 2018. p. 41.

⁵⁵⁷ BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*. Typotex Kiadó, Budapest, 2013.

⁵⁵⁸ Bővebben lásd: BARCSI Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája* PhD értekezés, Pécs 2011.

sérthetetlenek.⁵⁵⁹ E sérthetlenség nem azt jelenti, hogy nem lehet megsérteni, hanem azt, hogy nem szabad megsérteni, mert ezen értékek tiszteletben tartásáról és védelméről a jognak gondoskodnia kell.⁵⁶⁰ A keresztény felfogás alapján minden ember Isten képmására teremtett, ezért egyforma méltósággal rendelkezik. Bolberitz szerint „A társadalmi pluralizmus vonatkozásában az egyházi tanítás azon az állásponton van, hogy jóllehet Isten színe előtt minden ember egyenlő, társadalmilag mégis vannak különbözőségek, mivel végső soron minden ember személyi mivoltában közölhetetlen, „kimondhatatlan”, egyedi tükörképe Isten végtelen létgazdagságának.”⁵⁶¹ A keresztény erkölcs az emberi méltóság tettekben való megnyilvánulását is feltételezi.⁵⁶² A szolidaritás is a keresztény felebaráti szeretetben gyökerezik, mely a teremtmények egymással szembeni viselkedésének minőségjelzője.⁵⁶³

Megvizsgálható ugyanakkor, hogy az emberi méltóság akkor illetve meg mindenkit egyenlően, ha az ember mindhárom összetevője minden emberben egyenlően lenne meg, nevezetesen a test, és a lélek, vagy a sokak által nem elismert az emberben lakozó Szellem. Test és lélek integritása egyértelműnek tűnik, mely nem választható el az ember valójától. Más a helyzet a Szellem résszel. Még ha feltételezem is, hogy a Szellem nem minden emberben van jelen, a Szellem tiszteletének valamilyen módon jelen kell lennie. Ennek az a magyarázata, hogy a Szellem tisztelete két dolgot követel meg: az egyik az Isten, - a másik az emberszeretet, vagy ha úgy tetszik tiszteletet. Gondoljuk meg: az emberi méltóság korlátozása ezek hiányából származik. Az ember döntési szabadságának tiszteletben tartása miatt megjegyzem, hogy az egyenlő bánásmódnak (EB) alapja, és nem oka a Szellem irányában megnyilvánuló tisztelet. A kanti morálfilozófia a közerkölcs létét jelöli meg az ember méltóság forrásaként. Ez az elmélet azonban keresztény gyökerekkel rendelkezik, mert Kant maga is hívő ember volt. Az emberi méltóság tisztelete azért is bölcs dolog, mert azt a társadalom tagjai elfogadják.

A bátorság, mint az emberi méltóságért való kiállás szintén olyan érték, mely mindaddig igazságos, míg az nem szolgálja más emberek méltóságának indokolatlan korlátozását. Más elgondolások az emberi méltóságot – nyilvánvalóan tévesen – a kommunikáció képességéhez kötik, mely szerint az ember ésszerű kommunikációra képes.⁵⁶⁴ A józan önmértékletesség is az emberi méltóságot szolgálja akkor, mikor az anyagi javak terén önkorlátozást vezet be, hogy ahhoz mások is hozzáférjenek.

Politikai hozzáállás kérdése tehát, hogy helyes-e a teória, mely alapján a méltóság „nem lehet függő szociális státusztól, politikai véleménytől, gazdasági tatalomtól, vallástól, etnikai származástól, rassztól, nemtől, genetikai eredettől, észbeli képességtől, fizikai vagy mentális képességtől, vagy érdemtől.”⁵⁶⁵ Egyes vélemények szerint, a paternalista állam a rendszerváltozással jelentősen átalakult, csorbult demokrácia, neoliberalis politika, neoklasszikus gazdasági elképzelések kerültek előtérbe. Az államnak azonban az új körülmények között is, az etnikai kisebbség igényeivel szemben nyitottnak kell maradnia. A társadalmi jólét ígérete, a roma társadalom számára akkor tartalmazna nagyobb igazságosságot, amennyiben az adók nem forgalmi, vagy jövedelmi, hanem vagyoni típusúak lennének, melyek irányítása azonban az aktuálpolitika kezében van. A neoliberalista politika a kis államban, a tehetősek munkahelyteremtésében, az állam újraelosztásának korlátozásában látja a jövőt. A

⁵⁵⁹ KOLTAY András: <https://media-tudomany.hu/2012/06/22/az-emberi-jogok-az-emberi-meltosag-es-az-alkotmanyos-rend-vedelme-a-magyar-mediaszabalyozasban/> Letöltés: 2022. november 24.

⁵⁶⁰ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön párhuzamos véleménye.

⁵⁶¹ BOLBERITZ Pál: Szabadság és erkölcs mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában. Budapest, 1998. p.10.

⁵⁶² Jn, 13,34.

⁵⁶³ Tesz, 4,9.

⁵⁶⁴ Jürgen HABERMAS: *A gyakorlati ész pragmatikai, etikai és morális használatáról* (ford. Felkai Gábor, Új Mandátum, Budapest, 2001. p. 218- 229.

⁵⁶⁵ Ibid. MAKKOS, Bevezetés.

jólét aktuális ígéretének azonban minden korban a társadalmi szükségre választ kell adnia. „Az egyenlő méltósághoz való jognak az élethez való joggal való egységében kell azt biztosítania, hogy ne lehessen különbözően „értékes” pusztá életeteket jogilag másként kezelni. Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb. (...) Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki ember, függetlenül attól, hogy mennyit valósított meg az emberi lehetőségből és miért annyit. Az élethez és méltósághoz való jog egysége következtében nemcsak a halálban egyenlő mindenki: az életek egyenlőségét a méltóság garantálja.”⁵⁶⁶

6.3.2 Az emberi méltóság elismeréshez kötött

Egyes kritikusok az emberi méltóság létét azért vitatják, mert sokan az emberi méltóságot üres hiperbolának tartják, hiszen csak a semminek van megmagyarázhatatlan tartalma. Több sztoikus az emberi méltóságot az etikai orientáció céljának, nem pedig kiindulópontjának tartja, melyért az embernek szenvednie kell, és e szenvedésért illeti meg az elismerés a lényt.⁵⁶⁷ E felvetésben figyelemre méltó, hogy az emberi méltóságot nem ésszerű gondolkodáshoz, hanem a szenvedés képességéhez köti, arra pedig képesek az emberen kívül az állatok is,⁵⁶⁸ (hiszen azoknak is van lelke),⁵⁶⁹ azonban megjegyzem, hogy nemcsak az állatok, hanem minden élőlény szenvedhet szükségletei kielégítetlenségének hiányában, azonban növények méltóságáról (jelenleg még) nem beszélhetünk. Az embert speciális tartalmú etikai viszony köti élő, de élettelen környezetéhez is, melynek lerontása (elismerésének és az elismerés által annak érvényesítése) azonban önmaga pusztítását jelenti, hiszen az ember az ökoszisztéma része is.⁵⁷⁰ Elsősorban megjegyzem, hogy „Az emberi élethez és az emberi méltósághoz való jog az ember születése előtt keletkezik (hiszen például már a gyermek fogantatása pillanata előtt rendelkeznek a szülők a joggal, hogy gyermekük lehessen), az ember teljes életszakaszában jelen van, életkorával növekszik⁵⁷¹ („Súlyosító körülmény, ha a sértett védtelen, idős, beteg...”),⁵⁷² és az ember halála után is fennmarad a kegyeleti jogban. Emberi méltóságnak „kell lennie” ezt a kijelentést az támasztja alá, hogy az ember létezése és méltósága nem jog, hanem ténykérdés. Az ember létezése méltóságának tiszteletét még nem feltétlenül jelenti, bár azt jogszabályok rögzítik.⁵⁷³ A „kellene lennie” kérdéskörbe tartozik az elért becsület is. A becsület elérése az élet folyamán mindig helyes magatartás tanúsítását követeli meg, mert a helytelen magatartás az embernek tulajdonított méltóságot aláássa.

Egyesek az emberi méltóságban azt látják, hogy az emberek „egyenlő beleszólást kapjanak a politikai folyamatokba,” és számukra „egyenlő részvételt kell biztosítani a társadalmi-gazdasági jutalmazási rendszerben.”⁵⁷⁴

⁵⁶⁶ 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

⁵⁶⁷ Ibid Mario BRANDHORST. p.3-4.

⁵⁶⁸ Bővebben lásd: VETTER Szilvia: Az állatkínzás szabályozása gazdasági és társadalmi mutatók tükrében Doktori (PhD) értekezés Szent István Egyetem, Gödöllő, 2020. Animal Protection Ordinance of 23 April 2008 (SR 455.1) (www.admin.ch/ch/d/sr/c455_1.html), MAKKOS Nándor: Emberi méltóság a közszolgálatban: VALÓSÁG: TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÖZLÖNY (0324-7228): 61 7 pp 39-48 (2018).

⁵⁶⁹ MAKKOS: Nándor: Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság, 2018.

⁵⁷⁰ Forrás: Millennium Ecosystem Assessment Board: *Ecosystems and Human Well-being Synthesis*. Island Press, Washington, DC. 2005. Preface.

⁵⁷¹ BORZA Beáta (szerk.): „Méltóképpen Időskorban” Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának idősügyi projektje, Budapest, 2011. p. 11.

⁵⁷² 56. BK vélemény a büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről.

⁵⁷³ Alaptörvény VI. cikkének (1) bek., 2018. évi LIII. törvény - a magánélet védelméről.

⁵⁷⁴ Immanuel WALLERSTEIN: *After Liberalism* The New Press, New York,, 1995. p.47.

Más vélemények azt hangsúlyozzák, hogy az emberi méltóságról alkotott felfogások fejlődnek, a statikus morális emberi méltóság felfogásnak ezzel ellent mondanak, és a fogalomalkotást árnyaltabbá teszik.

Megfontolandó az is, hogy az öröklött megbecsülés kifejezés utal az emberi szorgalomra, mely veleszületett, vagy tanult jellemzője a társadalmat alkotó embereknek. Alig száz évvel ezelőtt a méltóság szociális státuszt sugallt, ami kapcsolatos volt a nemességgel, úriassággal.⁵⁷⁵ A méltóság másik jelentése vagy használata az elért „személyes érdemek elismerésére és megbecsülésére vonatkozik. Így felhasználható az emberi kiválóság és azon tulajdonságok „magasságának” megjelölésére, amelyek megkülönböztetnek bizonyos személyeket másoktól.⁵⁷⁶ Ma is, az embernek szociális státuszáért, tennie kell a „quid pro quo” jegyében.

A morális viselkedés az ember alapvető érdeke, mely azonban alátámasztja azt a gondolatot, hogy az emberi méltóság tanúsítása a cselekvő személy (vagy személyegyesülés) érdekének megfelelően változik. A „kellene lennie” oldalt, így az elismerés hiányát támasztja alá az emberi méltóság megsértésének folyamatos gyakorlata is, mely a jog méltóság érdekében történő szerepvállalását igényli.

Az emberi méltóság állam általi elismerése kötelezettségeket fakaszt. A „szegények és elesettek megsegítésének kötelezettségét” a Nemzeti hitvallással együtt kell értelmezni. „A Nemzeti hitvallás itt elemzett fordulatának a XV. cikk (4)–(5) bekezdéseinek értelmezése során is van (kell legyen) relevanciája. Eszerint Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, továbbá külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket. Mindez azt jelenti, hogy a szegényeket és elesetteket az Alaptörvény alapján külön védelem illeti meg, és a fokozott védelem követelményére tekintettel egyes szociális ellátásokra való jogosultságuk más lehet, mint más személyeknek.”⁵⁷⁷

Az embernek, felelősségteljesnek, maga és mások irányában tisztelet teljesnek kell lennie, mert a személynek eredendően sérthetetlen jogai vannak, melyet tisztelni kell.⁵⁷⁸ E megállapítás azért lehet fontos, mert az egyénnek valamivel rendelkezése, e jogának elismerése, és elismertetése nélkül nem sokat ér.

6.3.3 Az emberi méltóság jogi védelme

Az egyenlő védelem klauzula⁵⁷⁹ megjelenik az Alaptörvényben is, mely minden állampolgár számára védelmet biztosít diszkrimináció esetében a bírói gyakorlat alapján, azonban vannak olyan csoportok, melyek számára politikai védelmet is kell biztosítani, melynek elvei meg is jelennek különösen az esélyteremtő politikában.⁵⁸⁰ Az emberi méltóság elismerésének gyakorlati oldalát az adott közösségre vonatkozó magatartás-szabályok alkotója, a jogalkotó, és a jogot végrehajtó szervek tevékenységében is keresnünk kell. Kérdéses, hogy ez a megállapítás az általános rend biztosításának követelményét vetíti előre, vagy a jog célja az

⁵⁷⁵ Remy DEBES (ed.) *Dignity: A History* Oxford University Press Oxford, 2017. p. 3.

⁵⁷⁶ United Nations (GXFDWLRQDO6FLHQWL;FDQG Cultural Organization: Casebook on Human Dignity and Human Rights. UNESCO Paris, 2011. Introduction, IX.

⁵⁷⁷ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019. p. 147.

⁵⁷⁸ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: *Tisztesség az egyenlő bánásmód árnyékában* Valóság, 2023. megjelenés alatt.

⁵⁷⁹ Alaptörvény II. cikk, VI. cikk (2) bek., XVI. cikk (1) bek., XX. cikk (2), XXI. cikk. (1) bek, XXVIII. cikk. (3) bek.

⁵⁸⁰ CONCHA Győző: *Politika* Második kiadás Grill Károly Budapest, 1907. p. X., ill. <http://www.davidmhart.com/liberty/Papers/ComteDunoyer/CCCD-PhD/CCCD-shorthesis1993.pdf>. p. 85.

Letöltés: 2019. január 28.

ember boldogságának előmozdítása? Szókratész szerint „a törvényhozónak az egész városállamot kell boldoggá tennie.”⁵⁸¹ Amint említettük, az emberi méltóság – bár nem szabad megsérteni – nem sérthetetlen, ezért az „etikai minimumnak”⁵⁸² a jognak azt védelmeznie kell. Fogalmazhatunk úgy is, hogy „Az emberi méltóságnak kiemelt jelentősége van az emberi jogokat érintő ügyek eldöntésekor.”⁵⁸³ A jog védelmének azonban nem csupán egyes emberekre, hanem a nemzetre, nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségekre a társadalom egyéb konglomerátumaira is ki kell terjednie. Amennyiben például „a becsület, a jóhírnév csorbítására alkalmas, gyalázkodó, lejárató, vagy éppen megvetés kiváltását kívánó célzattal megfogalmazott kijelentések nem konkrét személy vagy személyek, hanem egy meghatározott embercsoport, közösség ellen irányulnak, a kisebbségi ombudsman csupán azt vizsgálhatja, hogy fennáll-e a Btk. 269. §-ába ütköző közösség elleni izgatás büntetvényének a gyanúja, vagy sem.”⁵⁸⁴ Tehát, a méltóság fogalom, nem korlátozódik csupán az emberre, hanem az az emberek politikai közösségére is kiterjed.

Az emberi élet és méltóságnak, valamint diszkrimináció tilalmának „ki kell emelnünk alapjogi funkciójukat, ami azt jelenti, hogy nélkülük a jogrendszer stabilitása nem lehetne biztosított, nem beszélhetnénk demokratikus állami berendezkedésről.”⁵⁸⁵ Az ember személyes méltósága azonban nem egyenlő mértékben oszlik meg az emberek körében. Tévedés például, hogy „nem sérti (nem sértheti) az emberi méltóságot egy olyan szabályozás (...) mely „az életet veszélyeztető életmód felől a mind fizikálisan, mind mentális értelemben egészségesebb lét felé” tereli.”⁵⁸⁶ Hajléktalan személyek gyakran választják a bizonytalanabb létet, személyi szabadságukat magasabbra értékelve, mint a fizikai biztonságukat. Vélekedésük szerint a hajléktalan szállók – az emberi test egészségének védelme – kevésbé szolgálja tulajdonuk, vagy mentális egészségük védelmét.

Fontos, hogy a jogi megítélés nemcsak a hipotézisek elkülönülését, hanem azok cselekvésre gyakorolt hatását is vizsgálja, ezért nem szinguláris, vagy plurális okokat, hanem ennek az okoknak megfelelő megítélést támasztanak alá, melyben alapvető a „többségben” meghatározás.

6.3.4 Az ember személyi méltósága és annak más személy általi megsértése

Az emberi méltóság érvényesülésének trilemmája alatt annak más személy, a közösség, valamint az állam általi beavatkozást, vagy annak hiányát érthetjük. Az emberi méltóság másik sarokkövének a törvény előtti egyenlőséget tarthatjuk. „A törvény előtt mindenki egyenlő.”⁵⁸⁷ A teoretikusok és a gyakorlati szakemberek közötti legtöbb vita oka az emberi méltóságértelmezések felhasználásából eredő következmények meghatározása. Az alapvető jogokat minden magyar állampolgár, számára biztosítani kell, mert „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”⁵⁸⁸ Figyelembe kell

⁵⁸¹ SZÓKRATÉSZ, Politika 2. könyv.

⁵⁸² Bővebben lásd: Georg JELLINEK: *Die sozioletische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe* Zweite, durchgesehene Auflage Verlag von O. Härig Berlin, 1908. p. 45.

⁵⁸³ KOLTAY András: <https://media-tudomany.hu/2012/06/22/az-emberi-jogok-az-emberi-meltosag-es-az-alkotmanyos-rend-vedelme-a-magyar-mediaszabalyozasban/> Letöltés: 2022. november 24.

⁵⁸⁴ Forrás: KÁNTÁS Péter - FÓRIKA László: A közméltóság védelmében <https://jesz.ajk.elte.hu/kantas14.html> Letöltés: 2023. január 19.

⁵⁸⁵ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: *Emberi méltóság a közszolgálatban*, Valóság 2018. július.

⁵⁸⁶ 38/2012. (XI. 14.) AB határozat [111], Pokol Béla, és. Szívós Mária alkotmánybíró különvéleménye.

⁵⁸⁷ Alaptörvény, XV. cikk (1) bek.

⁵⁸⁸ Alaptörvény, XV. cikk (2) bek.

vennünk azt is, hogy a méltóságnak nem lehet minősége, mert az használatra való alkalmasságot jelent, márpedig a méltóság nem lehet legalkalmasabb, nagyon alkalmas, vagy kevésbé alkalmas, végső soron alkalmatlan. Az állam az állampolgár méltóságát védelmi kötelezettsége miatt sem vetheti el, állampolgár pedig csak természetes személy lehet.

Az ember személyes méltósága esetén különösen szabadsága, a törvény előtti egyenlősége, meggyőződésének, szólásának szabadsága, házassága, családja, gyermekei, oktatási,- gyülekezési,- egyesülési,- mozgási,- foglalkozási szabadsága, lakásának sérthetlensége, tulajdonhoz,- állampolgársághoz,- fellebbezéshez való joga, illetve alapjogainak elvesztése juthat eszünkbe.⁵⁸⁹

Az ember személyi méltósága és annak más személy általi megsértése az első szintér, mely kevesebb jogvitát okoz. Itt jellemzően magánérdek áll szemben magánérdekkel. Szintere lehet a munkaviszony, mikor az állam a közjog erejével beavatkozik magánfelek között létesített munkaviszonyba a gyengébb, az erősebb, vagy mindkét fél érdekében. Az egyenlő bánásmód a gyengék jogaként, az esélyteremtés az erősek intelligenciájaként is értelmezhető. A munkáltató és a munkavállaló viszonyába történő beavatkozás, vagy be nem avatkozás az egyik fél érdekét adott esetben méltóságát vagy jó hírnevét sértheti. Mindkét csoport érdekében történő beavatkozás, vagy annak elmulasztása a szélesebb társadalom életére is negatív hatással lehet. A személyes méltóság megsértése nem feltétlenül deklarált az állam által, az lehet társadalmi tapasztalat terméke is. E tapasztalat az egyes emberek között korántsem azonos, az befolyásolja társadalmi környezetük, hálózataik, referencia csoportok megfigyeléséből származó általánosításuk.⁵⁹⁰

6.3.5 Az ember személyes méltóságának közösség általi megsértése

Az ember személyes és politikai méltóságának közösség általi megsértése a második szintér, mely több jogvitát okozhat. Itt a magánjog és a közjog szemben is állhat egymással, holott utóbbinak előbbit védenie kell. Az állami beavatkozás mértéke liberális, konzervatív-korporatív és szociáldemokrata, illetve ezen irányzatok tartalmi elemeinek permutációja alapján is megközelíthető.⁵⁹¹ Az irányzatokban közös, hogy az állam romló gazdasági körülmények esetében visszavesz a méltóságot biztosító szociális jogokból.⁵⁹² Gyengébb fél érdekében történő beavatkozás például a minimálbér megállapítása, vagy a minden gyermeket nevelő munkavállaló számára biztosított gyermeknevelési szabadság, vagy ezen időszak alatti felmondási tilalom alkalmazása esetén. Az erősebb fél érdekében történik például, a munkavállaló szabadnapjai számának csökkentése, vagy azok munkáltató által meghatározott időpontokban történő kiadása. Mindkét célcsoport érdekében történik például támogatott foglalkoztatás esetében.

Legritkábban nyílt a jogsértés. Általában nem a nyílt, hanem a rejtett, nem a deklarált, hanem a tényleges hátrány okozása az elterjedtebb. A közösségi jogsértésre alapot adhatnak a körülmények alapos megváltozása, itt érvényesül a *clausula sic rebus stantibus* elve, hiszen a Covid 19, vagy az orosz-ukrán háború alapjaiban változtatott meg számos jogviszonyt. Nem vitatjuk, a közösség érdeke előrébb való, mint a magánszemélyé, azonban a személyt érintő sérelem tényén az nem változtat. Legjobban mindig a legkiszolgáltatottabbak szenvedik meg a

⁵⁸⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG.) Art. 1-19.

⁵⁹⁰ Kate SUMMERS · Fabien ACCOMINOTTI · Tania BURCHARDT · Katharina HECHT · Elizabeth MANN · Jonathan MIJS: Az egyenlőtlenség megfontolása: tervrajz a társadalom tanulmányozásához A gazdasági egyenlőtlenségről alkotott hiedelmek kialakulása *Social Justice Research* (2022) 35:379–400. p. 380.

⁵⁹¹ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019. p. 20.

⁵⁹² Ibid. Téglási.

társadalmi körülmények kedvezőtlen változásait.⁵⁹³ Máshol is,⁵⁹⁴ és Magyarországon is, tetten érhető az a kizsákmányoló foglalkoztatás, a gyermekszegénység, az élelmiszerbank,- vagy támogatáshasználat és a rossz egészségi állapot tekintetében. Mivel legnagyobb mértékben a legrászorultabbak szenvednek – s annak megszüntetése az állam deklarált célja – ők mindenképpen jogosultak elérhető (nem munkához kötött) kedvezményekre.

6.3.6 Az emberi méltóságot védő állami beavatkozás hiánya

Kérdéses, hogy az Alaptörvény preambulumban deklarált célja, mennyiben érvényesül a mindennapi élet során: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése.” Az emberi élet minőségét ugyanis befolyásolja az emberi méltóságot védő állami beavatkozás hiánya, vagy annak elégtelen mértéke. Másképp fogalmazva senki nem állíthatja, hogy kauzális faktorok, (szociális, gazdasági, politikai) érintetlenül hagyják az emberi méltóság intézményét. A kiszolgáltatottabb fél védelmének mértékére azonban a liberális, konzervatív-korporatív és szociáldemokrata állammodell különböző hatással vannak. Az állampolgár alkotmányban garantált szociális jogaival kapcsolatban meg kell említeni, hogy „Romló gazdaságban (ezt megállítandó) a kormányzat visszavesz a korábban biztosított jogokból,⁵⁹⁵ annak ellenére, hogy „Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti”, továbbá „külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”⁵⁹⁶ „Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson.”⁵⁹⁷ Az állam gazdasági gyengélkedése egyértelműen hatással van a munkavállalók reáljövedelmeire, az pedig meghatározó szerepet játszik szociális helyzetük alakulásában. Az állam szociális biztonságot biztosító vagy nem biztosító tevékenysége halálos kimenettel is bírhat az állampolgárra. A társadalmilag agyonhallgatott öngyilkosságok okai, jelentős számban az emberi élet kilátástalanságáról szólnak. Az emberi méltóságra és a szociális interakciók sikerességére is hatással van a gazdaság stagflációja, mert például a rezsicsökkentési előírások, alacsonyabb reáljövedelmek, állami támogatások reálértéke egyértelműen rontják az állampolgárok életminőségét. A politika ugyanis új irányt vett, mely szerint az állami erőforrásokkal történő takarékoskodás az állami költségvetési szféra deklarált célja, ahol személyes érdekek háttérbe kerülhetnek. „Az alapjogvédelem kiterjesztése a szociális jogok terepére magában hordja továbbá azt a veszélyt, hogy elméletileg a szabadságjogok a szociális jog érvényesülése érdekében is korlátozhatóvá válnak, ami mint további negatív hatás immár a klasszikus szabadságjogok védelmi szintjének csökkenésével is járhat.”⁵⁹⁸ Campbell is hasonlóságot vél felfedezni az állam nem cselekvése, és a szegények kiszolgáltatottságának növekedése kapcsán: Jelenleg a Bíróság „elveti a szegénységben élő egyének jogi egyenlőséghez fűződő jogait, és ehelyett politikai viszontagságok elé sodorja őket. Ezek a döntések hozzájárulnak a büntetlenség kultúrájához is, mivel kevés az intézményi

⁵⁹³ Megan CAMPBELL: The Proportionality of an Economic Crisis Shreya Atrey and Sandra Fredman (eds) Exponential Inequalities (OUP 2023) Pre-Publication Draft. Letöltés: 2023. február 27.

⁵⁹⁴ Oxfam (n 29); UN Special Rapporteur on human rights and extreme poverty, ‘Visit to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland’ (2019) A/HRC/41/39/Add.1.

⁵⁹⁵ TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019. p. 23.

⁵⁹⁶ Alaptörvény XV. cikk. (4) ill. (5) bek.

⁵⁹⁷ Alaptörvény XIX. cikk (1) bek.

⁵⁹⁸ Ibid Téglási, p.65.

elszámoltathatóság vagy a felelősség a gazdasági válság által súlyosbított egyenlőtlenségekért.”⁵⁹⁹

Az emberi méltóságot védő állami beavatkozásnak tekinthetjük a diszkrimináció tilalom érvényesítését, érvényesülését is. Az Alaptörvény „XV. cikk (2) bekezdése nyílt felsorolást tartalmaz, azaz nem kimerítő. Megállapítható azonban, hogy a rendelkezésben említett tulajdonságok - faj, szín, nem, fogyatékoság, társadalmi származás stb. - az egyén megváltoztathatatlan tulajdonságai, amelyeket nem tud befolyásolni. Joggal ide sorolható a vallás, vagy politikai és más vélemény is, mert ezek az egyén számára önazonossága (személyisége) elválaszthatatlan részét alkotják, és mint ilyenek nem változtathatók tetszőlegesen.⁶⁰⁰ Az egyén vagyoni helyzete természetesen változhat, de a közelebbi vizsgálat megmutatja, hogy az Alaptörvény az egyén számára kedvezőtlen - és adott esetben önerőből nem változtatható - vagyoni viszonyokon alapuló megkülönböztetést tiltja.”⁶⁰¹

Nem értünk egyet az idézett AB határozatban foglalt megváltoztathatatlan tulajdonságok közül a „vallás, vagy politikai és más vélemény” egyén általi megváltoztathatlanságával. A valláshoz való alkalmazkodás érdekek hatására, eltagadása jellemzően erőszak hatására is bekövetkezik. A nyelv, vallás, öltözködés „megváltozhatnak vagy eltűnhetnek úgy, hogy a csoportok közötti határ fennmarad.”⁶⁰²

Fontos, hogy megkülönböztethetjük „a gyakorlati szempontból megfelelő, az etikailag okos és a morálisan helyes eljárást.”⁶⁰³ A kormánynak minden felsorolt szempontot figyelembe kell venni eljárásában. Nem képzelhető el az emberi méltóság állam általi biztosítása, méltatlan egészségügyi, oktatási, lakhatási, foglalkoztatási viszonyok közepett. Ezek után egyrészt kijelenthetjük, hogy az általános erkölcs és logika valamint az emberi jogok univerzális jellege alapján, hogy a kisebbségeknek a demokratikus államokban joguk van nemzetiségi jogaikhoz, különösen a kollektív nyelvhasználathoz, hagyományápoláshoz és kultúrájuk műveléséhez, a helyi sajtóhoz, az esélyegyenlőséghez és a társadalmi felzárkózáshoz, illetve szociális ellátáshoz. E jogok legitimitása tehát nem vezethető vissza népszuverenítésre, és az adott állam törvényhozására, e jogokat mégis az adott államnak kell biztosítania.⁶⁰⁴ A roma kisebbség alkotmányos megítélésében talán helyes volt, hogy első helyen az emberi méltóság tartalmát tekintettük át, hiszen a roma kisebbség „államalkotó tényező”, s mint ilyen nem különbözhet méltósága a többség méltóságától. Itt jegyzem meg, hogy aligha szabad egy nemzeti közösséget genetikai alapon összetartozónak tekinteni, etnikailag meghatározni, vagy megváltoztathatatlanak tekinteni, és a közös érdeket, akaratot arra építeni.⁶⁰⁵ Fontos azonban arra felhívni a figyelmet, hogy a közösség méltósága bár létező fogalom a magyar jogban,⁶⁰⁶ a társadalomban kisebbségi helyzetben lévő közösségekről kialakult pozitív vélekedések, értékítéletek összességét, e közösségek tiszteletét, társadalmi elismertségét kifejező közméltóság fogalmát - a fogalom becsületvédelmi és kisebbségi jogi értelmében - a hazai közjog nem kellőképpen ismeri.⁶⁰⁷ Egyetértünk azzal a megállapítással, hogy a „faj” és a

⁵⁹⁹ Megan CAMPBELL: The Proportionality of an Economic Crisis Shreya Atrey and Sandra Fredman (eds.) *Exponential Inequalities* (OUP 2023) Pre-Publication Draft. Conclusion.

⁶⁰⁰ Bővebben lásd: (96/2008. (VII. 3.) AB határozat), (45/2005. (XII. 14.) AB határozat).

⁶⁰¹ 42/2012. (XII. 20.) AB határozat VI. rész.

⁶⁰² FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom* Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet, 2010. p. 40.

⁶⁰³ Jürgen HAABERMAAS in: SZŰCS László Gergely: *AZ EMBERI JOGOK STÁTUSZA HABERMAS DELIBERATÍV DEMOKRÁCIAELMÉLETÉBEN* Poltud_Szemle_2010-04 pdf. p.3. Letöltés: 2023. január 12.

⁶⁰⁴ Charles R. BEITZ: *The Idea of Human Rights* Oxford University Press New York, 2009. Preface.

⁶⁰⁵ KOVÁCS Kriszta: Alkotmányos vagy etnikulturális? A nemzeti identitás, mint európai jogi fogalom *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 8(1): 170–190.

⁶⁰⁶ Btk. 226/A. §, BTK. 226/B §.

⁶⁰⁷ Ibid Kántás,

„méhmagzat” terminusnak ki kellene kerülnie az emberi méltósággal kapcsolatos jogi szótárakból.⁶⁰⁸

Ellentét feszülhet mégis az emberi méltóság és az azt biztosítandó jog alkalmazhatóságát illetően. Meg kell jegyeznünk azonban az „emberhez méltatlan emberi élet” kifejezéssel kapcsolatban, hogy senkinek nincs felhatalmazása arra, hogy annak tartalmáról döntsön, aki abban a méltatlanságban nem részes. Az emberi méltóság alkalmazhatóságát illetően tekintettel kell lennünk ugyanis nemcsak az adott államra, hanem az emberi méltóságot alkalmazni kívánó félre is, ugyanis egyrészt „a méltósággal felruházott fél”-nél nincs hatalmasabb autoritás saját méltóságát illetően (kivételek a Teremtő), másrészt, ahol a tudás ésszerűen nem várható el, az egyéneknek elegendő mentségük van arra, hogy csökkentsék bűnösségüket.⁶⁰⁹

Különbséget látunk a jogrendszer útmutatása és a társadalom magatartásbefolyásoló szerepe között is. Ezért „fontos az is, hogy önmagában e szabályrendszerek léte nem biztosítja a helyes magatartást és a jogkövetést, az ember méltóságának elismerését.”⁶¹⁰ Azt is figyelembe kívántuk venni, hogy a jog a társadalomtól funkcionálisan differenciált alrendszer, elméletei „empirikusan aluldetermináltak, vagyis a megfigyelések ugyanazon halmaza egymással logikailag összeegyeztetetlen elméletekkel is koherens.”⁶¹¹

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az emberi méltóságnak egyetlen forrása van, míg elismerésének több is. Az emberi méltóság érvényesítéséhez szükség lehet bizonyos emberi tulajdonságokra, illetve egyes értékek az emberi méltóságot szolgálják.

Amint látjuk, az emberi méltóságról alkotott elméleteknek van, lehet közös gyökere, létezhetnek elkülönülten, párhuzamosan konvergálhatnak vagy divergálhatnak. Rendkívül körültekintően kell tehát eljárunk, ha annak árnyalatait vizsgáljuk, de többletjelentést, igazolhatóságot nyertünk az egyes elméletek megismerése által, és fény derülhet az emberi méltóság érvényesülésének első és legnagyobb korlátjára is: az előítéletre.

Vitathatjuk tehát azt a szinguláris felfogást, hogy az értékek egymással vagy a közérdekkel szükségszerűen szemben állnak. Így a szegények, rászoruló, védtelenek megsegítésének kötelezettsége lehet a hatalom jog általi kötelezettsége, morális meggyőződésének kifejeződése, és hitből származó kötelezettsége is, mely egyúttal a hatalom (közérdek megtestesítőjeként) érdekét is szolgálja.

6.4 Egyenlő tisztelet

Az egyenlő tisztelet elve mindig szorosan volt összekötve az anyagi javak birtoklásával, illetve a birtokolhatósággal. Luhman az egyenlőség elvét az egyenlő szeretet elvével köti össze. Behrens megjegyzi, hogy kezdetben az egyenlő szeretet a Karitás, később a szolidaritás megnyilvánulásai voltak. A liberális elvek által alapított szociális jogok az egyenlő tiszteletet nem kegyként, hanem szociális jogként aposztrofálják, ahol a teljesítményen alapuló bérezés is teret nyert, de a méltánytalan bérezés a személyi tisztelet figyelmen kívül hagyását is jelenti,⁶¹² hiszen minden polgár egyenlő tiszteletet érdemel,⁶¹³ amely a számára biztosított alapvető

⁶⁰⁸ FRIVALDSZKY János: Az emberi személy és annak méltósága jogfilozófiai perspektívában – különös tekintettel a jogalanyisághoz és az élethez való jog aktuális kérdéseire ACTA HUMANA 2014/1. p.8.

⁶⁰⁹ KATEB, George Human Dignity Cambridge MA, Harvard University Press, 2011. p.238.

⁶¹⁰ MAKKOS Nándor: Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság, 2018. Bevezetés.

⁶¹¹ HARTL Péter: http://real.mtak.hu/73589/1/EPA01148_kellek_47_033_049_u.pdf. Letöltés: 2022. november 24.

⁶¹² Johann BEHRENS: *Inklusion durch Anerkennung* Österreichische Zeitschrift für Soziologie volume 27, pages 23–41 (2002). p.27.

⁶¹³ Bővebben lásd: EUSZ 2. cikk, ill. AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2021/693 RENDELETE

jogokban, és a neki juttatott erőforrások mennyiségében nyilvánul meg.⁶¹⁴ A dworkini elv megjelenik az AB döntésekben „a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azaz az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.”⁶¹⁵ A tisztelet elve megjelenik a jogállamiság, az unió közös elvei, és értékei a kulturális sokszínűség, a személyiségi jogok, és különösen az emberi méltóság tiszteletben tartásában is.⁶¹⁶ A magánélet és adatvédelemhez való jogok tiszteletben tartása mellett megjelenik a „ne árts” elv tiszteletben tartása is, mely a szenvedés megszüntetése mellett a szenvedés megelőzését szolgáló éghajlatpolitikai prioritásokat és környezetvédelmet tűzte ki célul.⁶¹⁷

Az egyenlő tisztelet elvát párhuzamba állíthatjuk a jogtalan gazdagodás polgárjogi elvével. Ahol az egyenlő tisztelet elve sérül, ott más reparálandó jogoknak is sérülniük kellett.

6.5 Egyenlő esélyű hozzáférés

Az emberek közötti egyenlőség napjainkban elfogadott tézise az emberek számára az egyenlő lehetőség biztosítása,⁶¹⁸ melynek azonban másik oldala a kevésbé hangoztatott képességekkel való élés egyenlő lehetősége. Képességekkel élés egyenlő lehetőségének biztosítása ugyanis az állam felelőssége.

Az állami beavatkozások lényeges eleme, hogy a hátrányos helyzetű személyek is lakóhelyüktől függetlenül hozzájussanak a közszolgáltatásokhoz. Jelentőségteljes a piacképes tudáshoz,- iskolai neveléshez és képzéshez,- munkához,- állampolgári részvételhez történő egyenlő esélyű hozzáférés. A lehetőségekhez való hozzáférés biztosításának magasabb lépcsőfoka, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása. A Fot. alapján az egyenlő esélyű hozzáférés tartalmazza a szolgáltatásokhoz, az épületekhez és az információkhoz történő hozzáférést.⁶¹⁹ A szolgáltatás akkor egyenlő eséllyel hozzáférhető, ha igénybevétele mindenki, de különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára akadálymentes. Az akadálymentesség magában foglalja a kiszámíthatóságot, értelmezhetőséget és érzékelhetőséget. Az épület akkor egyenlő eséllyel hozzáférhető mindenki számára, de különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára, ha az megközelíthető, a nyilvánosság számára nyitva álló része bejárható, vészhelyzetben biztonsággal elhagyható, valamint az épületben a tárgyak, berendezések mindenki számára rendeltetésszerűen használhatók. Az információ akkor egyenlő eséllyel hozzáférhető, ha az mindenki, de különösen a mozgási, látási, hallási, mentális és kommunikációs funkciókban sérült emberek számára kiszámítható, értelmezhető és érzékelhető, az ahhoz való hozzájutás pedig az igénybe vevő számára akadálymentes.⁶²⁰ Bár „a kormány alapjogként kezeli, hogy az állami szolgáltatások mindenki számára azonos

(2021. április 28.) a Jogérvényesülés program létrehozásáról, valamint az 1382/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről preambulum (1), (2), (5), (12) pontok.

⁶¹⁴ KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések L'* Harmattan Budapest, 2012. p. 56.

⁶¹⁵ 9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46, 48, 61/1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1992, 280, 282.

⁶¹⁶ Ibid. Európai Parlament és Tanács 2021/693 rendelete.

⁶¹⁷ Bővebben lásd: Fit for 55' - delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality 4 July 2021.

⁶¹⁸ Bővebben lásd: Pierre ROSANVALLON: *The Society of Equals* Harvard University Press Cambridge Massachusetts an London, England 2013. p.245.

⁶¹⁹ Fot. 4. § h).

⁶²⁰ Bővebben lásd: <https://ki.oszk.hu/dokumentumtar/segedlet-kozszoigaltatas-egyenlo-eselyu-hozzaferesenek-megteremtesehez>.

minőségben legyenek elérhetőek, függetlenül attól, hogy valaki városban vagy falun él,⁶²¹ a digitális, élethelyzet alapú, adatvezérelt, gyorsabb, egyszerűbb, online ügyintézés, még nem jelent feltétlenül egyenlő esélyű hozzáférést a közigazgatási szolgáltatásokhoz, mert ahhoz egyrészt a tanyás térségek lakóinak is el kell tudniuk érni e szolgáltatásokat, másrészt pedig ahhoz mind a szolgáltató, mind az igénybevevő részéről megfelelő digitális kompetencia szükséges. A megfelelő szolgáltatások és fejlesztések csökkentik az egészségügyi, oktatási, szociális, gyermekvédelmi szolgáltatásokhoz és intézményekhez való hozzáférési egyenlőtlenségeket, és biztosítják az állami intézményekben a magas színvonalú szakmai tevékenység alapvető feltételeit. A pénzbeli vagy természetben nyújtott ellátások hatékonysága jelentősen javulhat, ha ezekhez jó színvonalú szolgáltatások kapcsolódnak.⁶²²

Fontos, hogy a szolgáltatások ügyfél-központúságában jelentős szerepe van a közösségi és személyes segítő szolgáltatások folyamatos fejlesztésének.

6.6 Igazságosság

A jogrend csak külső fegyelem, a „filozófusuralkodók” tekintélye az állam iránti szeretetükben, pártatlanságukban és igazságosságukban áll. Állíthatjuk, hogy „az igazságosság a lélek egészsége.”⁶²³ Az igazságosság nincs tekintettel a személyre, és mások véleményére.⁶²⁴ Platón számára a társadalmi igazságosság nem számtani egyenlőség, mert ott az egyenlő részarányt mindenki megkapja az érdemtől függetlenül, ellenben az igazságosság természetének felfedésére az arisztotelészi formulát is használjuk. Arisztotelész elvei alapján, az az igazságos, ha az érdemesebb többet kap.⁶²⁵ Locke véleménye szerint is „az életkor vagy az erény igazságos előnyt adhat az embereknek.”⁶²⁶ Comte azonban megjegyzi „a vagyon méltánytalan eloszlása, ellentétes az egyenlőség, az erkölcs és az igazságosság minden elvével.”⁶²⁷ Amint említettük, az esélyegyenlőség német kifejezése az elosztás igazságosságára utal. Más vélemények szerint a rendszer igazságossága a társadalomban rejlő gazdasági lehetőségektől és körülményektől, valamint attól függ, hogy miként osztják ki a jogokat és a kötelességeket.⁶²⁸ Takács is említést tesz Arisztotelész⁶²⁹ osztó, és kiegyenlítő,- Aquinói Szent Tamás⁶³⁰ egyetemes,- Hart⁶³¹ formális,- Kant⁶³² megtorló,- Hobhouse⁶³³ társadalmi, - és Rawls tisztességes

⁶²¹ [Már automatánál is intézhetjük a személyi igazolvány vagy az útlevél igénylését](#); Vági Barbara; Origo; 2022. június 17.

⁶²² Bővebben lásd: 47/2007. (V. 31.) OGY határozat a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032.

⁶²³ Forrás: PLATÓN: *Az állam* (Fordította: Jánosy István) negyedik könyv. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#102> Letöltés: 2017.10. 01.

⁶²⁴ Mk 12,13-17.

⁶²⁵ ARISZTOTELÉSZ: *Eudemoszi etika, nagy etika* 1178 b 9 (fordította: Steiger Kornél) Gondolat, Budapest 1975. Első könyv 2.

⁶²⁶ <http://www.yorku.ca/comninel/courses/3025pdf/Locke.pdf>. 127. Letöltés: 2019. január 28.

⁶²⁷ Charles COMTE: *Traité de législation: ou Exposition des lois générales suivant lesquelles les peuples prospèrent, dépérissent, ou restent stationnaires* Hauman Cattoir Et Comp. 1837. p.428.

⁶²⁸ Dr. M. D. MAGEE: *Truth John Rawls, a Theory of Justice as Fairness* Contents Updated: Sunday, 23 August 2009. p. 2. Letöltés: 2019. január 28.

⁶²⁹ ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika*. 1129b (Ford.: Szabó Miklós) Európa, Budapest, 1987.

⁶³⁰ AQUINÓI Szt. Tamás: *Summa Theologiae*.

⁶³¹ H. L. A. HART: *A jog fogalma*. (Ford.: Takács Péter) Osiris Kiadó, Budapest, 1995., p. 184-195.

⁶³² Immanuel KANT: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája* (Ford.: Berényi Gábor) Gondolat Budapest, 1991.

⁶³³ Leonard T. HOBHOUSE: *Liberalism* Oxford University Press, London, Oxford, New York, 1971. p. 96.

igazságosságáról.⁶³⁴ Takács véleménye szerint „az igazságosság meghatározott eszményt jelent, amelynek fényében értékelhető a valóság. Az „igazságos kifejezéssel máskor sajátos erkölcsi elvekre és szabályokra hivatkozunk. Nevezetesen azokra, amelyek hozzájárulnak az emberi együttélés helyes rendjének kialakításához.”⁶³⁵ Az igazság azonban sokféleképpen értelmezett. Az is igaz, lehet, hogy „az igazságot mindig csak a gyengébbek keresik, az erősek semmit sem törődnek vele.”⁶³⁶ A szociális biztonság iránti igény ezért szétfeszíti a társadalmi igazságosság és a megkülönböztetés hagyományos kereteit.⁶³⁷ Rawls szerint, bár egy személy hihet a demokratikus alkotmány helyességében és köteletségének érezheti annak védelmét, vannak helyzetek, amelyekben egy törvény igazságtalansága miatt megszűnhet a betartásukra vonatkozó kötelezettség. Ő tehát a római jogban gyökerező *ius aequum* (igazságos jog) és *ius strictum* (szigorú jog) vitában az igazságos jog oldalára áll. Ennek következményeként azonban Rawls feláldozza a jogbiztonságot, mivel nem határozza meg, ki döntheti el egy törvény igazságtalanságát. Nem köti ezt a döntést semmilyen hivatalos testülethez, például az alkotmánybírósághoz, és megengedi a polgári engedetlenség keretében azt, hogy bárki magának jogot formáljon arra, hogy egy törvényt igazságtalannak ítéljen és az alapján ne tartsa be azt. Ez a megközelítés Rawls szerint helyesi a belső lelkiismereti és erkölcsi megfontolásokat, de ezáltal kiszámíthatatlanná tenné a jogot és a jogszolgáltatást, ami veszélyeztetné a jogbiztonságot.⁶³⁸

Fontos, hogy az igazság, nemcsak eszmény fényében értelmezett valóság, hanem meghatározott eszmény nélkül is értelmezett, a minősítésről leválasztható valóság. Fontos az is, hogy az igazság nem relativizálható. Egyrészt az minden ember szívébe van írva, másrészt, mint legmagasabb elv felette áll a törvényszövegben biztosított méltányosságnak, hiszen ki hibáztathatja azt az embert, aki egyéni vagy társadalmi károktól ment meg? Fontos az is, hogy az egyes államok fenntartanak igazságszolgáltatási rendszereket, melyek jog alapján működnek, azonban az igazságos eljárás a joginál bővebb tartalmú, Jogi mértékadason különösen alapvető, meghatározó, hangadó, releváns, eljárást értünk. Az igazságos eljárás „magában foglalja különösen a méltányos, fair, tisztességes, előzékeny, felemelő, felszabadult, kedves, boldog, jogi szférán tehát túlnyúló eljárási minőséget is. Megjegyzem azt is, hogy az igazságosság megköveteli az egyenlőség iránti elkötelezettséget, és érzékenynek kell lennie értékekre, különösen az egyén szabadságára vagy a közösség jóléte iránti elkötelezettségre,⁶³⁹ mégis néha az egyenlőséget fel kell áldozni az igazságosságért. Fontos végül, hogy a közszolgálatban nyilvános bánásmódot kell alkalmaznunk, mely a demokratikus társadalomban igazságos bánásmódként jelenik meg.⁶⁴⁰ Fontos az is, hogy az esélyteremtés „az igazságot” szolgálja, ezért az, azzal nem lehet ellentétes. A gyakorlatban „újra át kell gondolnunk a városok tervezésének módját, mert világossá válik, hogy a legjobb gyakorlatok betartása segít a városoknak ellenállóbbá válni. Ennél is fontosabb, hogy biztosítanunk kell, hogy a városkezelés középpontjában az inkluzivitás álljon. Meg kell teremtenünk az élıhetőség

⁶³⁴ John RAWLS: *A theory of justice* Rev.ed. the Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1999.

⁶³⁵ TAKÁCS Péter: *Jog és Igazságosság* in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások* Biber Kiadó Miskolc, 1998. p. 165.

⁶³⁶ Bővebben lásd: ARISZTOTELÉSZ: *Politika* 6. könyv.

⁶³⁷ Bővebben lásd: A Tanács 79/7/EGK irányelve (1978. december 19.) a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról.

⁶³⁸ Bővebben lásd: Tóth J. Zoltán: John Rawls igazságosság elmélete https://jesz.ajk.elte.hu/tothj212.html#_ftn22.

⁶³⁹ John THRASHER, Keith HANKINS: *When Justice Demands Inequality* Journal of moral philosophy 12 (2015) 172-194. p.172.

⁶⁴⁰ MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgálatban* PhD. értekezés Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2021.

magasabb szintjét és be kell ágyazni az inkluzivitást, hogy mindenki egyenlő hozzáférést biztosítson a lakhatáshoz és a közösségi terekhez. Az embereket a profit elé kell helyeznünk.⁶⁴¹

6.7 Méltányosság

A méltányosság különbségen alapuló tényező, ha a részesedések a részesülők érdeme alapján történik.⁶⁴² Varga szerint az „egyenlő esélyek (equity) megnevezés nem kellően különül el az esélyegyenlőség (equality) fogalmától, így az „equity” magyar megfelelőjeként a „méltányosság” került be a hazai diskurzusbába. Varga szerint a „méltányosság fogalmába soroljuk mindazokat az egyenlőtlenség ellensúlyozása érdekében megvalósuló tevékenységeket, melyek valódi hozzáférést eredményeznek a különböző szempontból egyenlőtlen helyzetben lévő személyek és csoportok számára.”⁶⁴³

Azonban célszerű elhatárolnunk a méltányosság fogalmát az esélyegyenlőség biztosításának fogalmától, különösen azért, mert tisztviselők eljárásában a két méltányosság-fogalom értelmezésére különös hangsúly eshet. A méltánytalanságot angolra az az egyenlőtlenséggel (inequities), jogtalansággal (injustice), igazságtalansággal (unfairness), helytelen bánásmóddal (wrongdoing), kötelesség-ellenességgel (indignity) kifejezésekkel fordítjuk. Az állam eljárásrendjében azonban – ahogyan már korábban is említettük – a méltányosság különösen az igazságossággal,⁶⁴⁴ a célracionálissal,⁶⁴⁵ az emberi szenvedés iránti érzékenységgel⁶⁴⁶ hozható összefüggésbe.

Erasmus elgondolásában a méltányosság a törvény szellemét, a törvény betűje fölé helyezi.⁶⁴⁷ A tisztviselő eljárásában, napjainkban a méltányosság ettől eltérő színezetet kap. Jögon belüli méltányosság esetében a méltányosság kötöttebb mérlegelésről szól, hiszen itt - amolyan pozitív diszkriminációként - a jogszabály megmondja, hogy milyen esetkörben, kinek a javára, milyen feltételek mellett hozható ilyen tartalmú döntés.⁶⁴⁸ A méltányosság ugyanis eljárási értelemben a jogos, helyes, fair eljárást jelenti. Mai elgondolásunkban a helyesen alkalmazott méltányosságot a „törvény betűje” nem zárja ki. Patyi a méltányossággal kapcsolatosan számos megállapítást tesz, véleménye szerint „a méltányossági elméletek körül tudományos közmegegyezés nincsen,(...) a méltányosság – egy felfogás szerint – a jogalkalmazó szervnek az aktus címzettje számára az általánostól eltérő, kedvező elbánást biztosító, jó szándékú szemlélete (attitűdje) és magatartása.” Máshol megjegyzi, a „jogirodalom a méltányosságnak két fajtájáról tesz említést: az egyik a jogalkalmazói méltányosság, a másik a jogalkotói méltányosság, (...) azonban a jogalkotói méltányosságot is valamely jogalkalmazó szerv gyakorolja. Azaz, a méltányosság a maga konkrét formájában mindig a jogalkalmazói döntéssel jelenik meg. „Valódi jogalkalmazói méltányosságról ennek ellenére akkor beszélhetünk, ha a jogalkalmazó szervnek nincs jogszabályi felhatalmazása a méltányos

⁶⁴¹ Victor Santiago PINEDA: Inclusion and Belonging in Cities of Tomorrow Governance and Access by Design Springer, Open Acces 2024. p. 46.

⁶⁴² Ibid: PLATÓN, ötödik és hatodik könyv.

⁶⁴³ VARGA Aranka: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Bolko-Print Kft, Pécs, 2013 p.12.*

⁶⁴⁴ Bővebben lásd: PLATÓN: *Az állam* (Fordította: Jánosy István) ötödik és hatodik könyv. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#102> Letöltés: 2017.10. 01.

⁶⁴⁵ Bővebben lásd: JENEI György: *Max Weber bürokráciaelmélete és a neoweberianus szintézis PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2016/3, 42–55. p.45.*

⁶⁴⁶ Bővebben lásd: Barnard.

⁶⁴⁷ Bővebben lásd: SZABÓNÉ dr. Kaposi Dóra: *Méltányosság a nyugdíjbiztosítási eljárásokban, különös tekintettel az egyszeri segély és különleges nyugellátás – emelési eljárásokra pdf.* Letöltés: 2020.04.02.

⁶⁴⁸ Ibid. Kántás, illetve 30/1997. (IV.29.) AB határozat.

döntésre, mégis így dönthet.”⁶⁴⁹ Ez a döntés tehát nem jogellenes (contra legem méltányosság), hanem joghézagot kitöltő méltányosság. Más elgondolások alapján a közigazgatásban méltányosság alatt jogszabályn alapuló, vagy azzal ellentétes tevékenységet érthetünk a jogalkalmazó részéről az érintett számára (opportunitás).⁶⁵⁰ Összefoglalva, megkülönböztethetünk jogon belüli *infra legem*, jogon kívüli, *praeter legem* és joggal ellentétes *contra legem* méltányosságot.⁶⁵¹ (A jogon kívüli méltányosságnak meg kell felelnie a méltányos és jó (*ex aequo et bono*) elvnek.) A közigazgatásban a jogszabálynak kell tartalmaznia, hogy milyen esetkörben, kinek a javára, milyen feltételek mellett hozható méltányos, (előnyben részesítést) tartalmazó döntés,⁶⁵² hiszen a méltányosság „szűkebb dogmatikai értelemben olyan jogalkalmazói döntés, melynek során a jogalkalmazó az ügyfél érdekében nem a fő szabályt, hanem az ugyanabban a jogszabályban tételezett kivételes szabályt alkalmazza.”⁶⁵³ A fair eljárás különösen a szabályszerű, finom, jogos, barátságos, becsületos, sima, nem visszatetsző, hibátlan, hasznos, értékes kifejezésekkel hozható kapcsolatba. A tisztesség különösen a jogszerűséggel, bizalommal, visszaélésmentes eljárással kerül kapcsolatba. Boldogságon ebben az esetben a másokért való eljárás minőségét értjük. A méltányos, fair, tisztességes eljárás jogilag maghatározott, a bölcs, előzékeny, felemelő, felszabadult, kedves eljárás többnyire érzékekre ható, a boldog eljárás inkább filozófiai kategóriát, értékelést tartalmaz.

Egyrészt fontos, hogy a méltányosság téves értékelése sértheti az ügyfél jogait.⁶⁵⁴ Másrészt fontos, hogy a jogalkalmazásban a jogon belüli és a jogon kívüli méltányosság célja is a joghézagok kitöltése, az önkényes, a releváns körülményektől független, tehát igazságtalan jog érvényesítésének elkerülése. Mindebből következik, hogy, az előnyben részesítést a jogszabálynak tartalmaznia kell, annak hiányában a gyakorlatnak meg kell felelnie a „méltányos és jó” elvnek. Harmadrészt megemlítjük, hogy akkor méltányos és jó az ügyintéző hozzáállása az elvégzendő feladat során az ügyintézéshez, ha segít az ügyfélnek megismerni, és alkalmazni a törvény által a részére biztosított lehetőségeket. Végül fontos, hogy jogszabállyal ellentétes méltányosság jogszabály sértő, tehát kizárhatjuk a kormánytisztviselő (esélyegyenlőségi mentor) jogszabálykövető magatartásának köréből.

6.8 Moralitás, etika

Az erkölcsös bánásmód jelen volt minden korban az uralkodók gyakorlatában, hiedelmek és érzéseik tartalmától függően. A bábeli király hatalmát istenektől származtatta, és meg volt győződve arról, hogy törvénykönyve az igazságosság és méltányosság szellemében született. „A törvény lényegében homályos nyelven kifejezett ellentmondásos szabályok együttese, amely jogos jogi érvet adhat a kívánt következtetéshez. Ezért mindaddig, amíg a törvény állami monopólium marad, mindig tükrözi a döntéshozó hatalommal rendelkezők politikai ideológiáját.”⁶⁵⁵ Az ókori Egyiptomban például egy nő jogai a társadalmi osztályától, nem a nemétől függttek.⁶⁵⁶ A törvény előtti egyenlőség elve, a társadalmi osztályegyenlőség, és a

⁶⁴⁹ PATYI András: *A közigazgatási működés jogi alapjai A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai II. kötet* Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2017. p.166.

⁶⁵⁰ Ibid. Patyi, p. 170.

⁶⁵¹ Bővebben lásd: BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog I.* Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft. (2014).

⁶⁵² KÁNTÁS Péter: http://jesz.ajk.elte.hu/kantas7.html#_ftn11 Letöltés: 2020.04.02.

⁶⁵³ Ibid. Kántás, p.177.

⁶⁵⁴ Ibid. Kántás, p.173., BH 1992/8. 632.

⁶⁵⁵ HASNAS, John. 1995. "The Myth of the Rule of Law," *Wisconsin Law Review* 199: 199–233. p.233.

⁶⁵⁶ Mark, JOSHUA J.: „*Women in Ancient Egypt.*” *Ancient History Encyclopedia.* Ancient History Encyclopedia, 04 Nov 2016. Web. 09 Nov 2018.

férfiak és nők közötti egyenlőség⁶⁵⁷ a szintén több istenben hívő, de a hatalmat nem a király, hanem patríciusok által gyakorló görög társadalomban, szintén nem működött, mert az athéni alkotmányban olvashatjuk: „a rendezvény után sokáig tartott a vita a felső osztályok és a lakosság között. Nemcsak oligarchikus alkotmány volt minden tekintetben, de a szegényebb osztályok, férfiak, nők és gyerekek voltak a gazdagok jobbágysai.”⁶⁵⁸ A szintén több istenben hívő, római jogban, császárok korában, a *páter familias* intézménye a férfiak számára szintén többlet jogokat biztosított.⁶⁵⁹

Magyarországon a X. század fordulóján az egy Istenben hívő Szent István Dekrétumában bár szintén megtalálhatunk a gyengék érdekében számos rendelkezést,⁶⁶⁰ a törvény előtti egyenlőség elve, a társadalmi osztályegyenlőség, és a férfiak és nők közötti egyenlőség mégsem működött. A XIII. században II. András is rendelkezett a gyengék védelméről,⁶⁶¹ például a hitbér intézményével,⁶⁶² a nő a házasság által többlet jogosultságokat kapott, de az egyenlőség fentebb nevezett formái mégsem változtak jelentősen. A Német-római Birodalomban a XIII. században a Fortführungsrecht alapján szintén találunk a gyengék védelmében intézkedéseket,⁶⁶³ a nők folytathatták elhunyt férjük jogán a mester tevékenységét, a házas nők helyzete tovább javult. Az Angol Királyságban a Married Women's Property Act (1870) szolgálta a gyengébbek érdekeit, mert a nőknek saját vagyonuk lehetett, de messze volt még különösen a választójogi, munkajogi, családjogi jogegyenlőség⁶⁶⁴ Amint látjuk, a gyengék védelmének elve megelőzte az emberi élethez és méltóság biztosításához nélkülözhetetlen általánosan érvényesülő egyenlőség jogokat.⁶⁶⁵ A hatalom birtokosa, legyen az fáraó, vallási vezető, az arisztokrácia, császár, vagy király, igyekezett hűbéresei, az őt szolgáló rendek anyagi és erkölcsi megsegítésére sietni, és ez a segítség nem egyetlen vallástól függött, csak bizonyos társadalmi osztályokra, terjedt ki, és mértéke elégtelen volt.

A felvilágosodás, és az uralkodótól és vallástól független állami szerepvállalás vált az esélyteremtés megvalósítójává. Az előnyben részesítés nem jár mindenkinek, csak azoknak a személyeknek, akik hátrányos helyzetben vannak, hiszen az állami alkalmazottak nem részesíthetnek senkit sem hátrányban, és előnyben is többnyire csak akkor, ha az nem diszkriminatív, és azt jogszabály rendeli.

Alexi megfogalmazásában azonban az erkölcs objektivitásának egy hiba elmélettel kell szembenéznie, „mely szerint az erkölcsileg kötelező, tiltott vagy megengedett, illetve az erkölcsileg jó vagy rossz, illetve igazságos vagy igazságtalan ítéletek szubjektív, relatív, vagy egyszerűen csak a pusztá döntések eredményeit tükrözik.”⁶⁶⁶ Az erkölcsösség tartalmát ezért

⁶⁵⁷ Text derived from The Works of Xenophon by H. G. DAKYNS, Macmillan and Co., 1897. This web edition published by eBooks@Adelaide.

⁶⁵⁸ Athéni alkotmány 2. szakasz 1. mondat.

⁶⁵⁹ LEGES DUODECIM TABULARUM „TABULA V (1) Veteres... voluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint,... in tutela esse. ... exceptis virginibus Vestalibus, quas... liberas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tabularum cautum est [Gaius, Commentarii I, 144 f.]. (2) Mulieris, quae in agnatorum tutela erat, res mancipii usucapi non poterant, praeterquam si ab ipsa tutore [auctore] traditae essent: id [que] ita lege XII tabularum [cautum erat] [Gaius, Commentarii 2, 27].” <http://ancientrome.ru/ius/library/twelve/twelve.html> 2019.01.22.

⁶⁶⁰ Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve 24. Fejezet az özvegyekről és árvákról.

⁶⁶¹ 1231. évi XXIV. törvénycikk az özvegyek védelméről.

⁶⁶² KALLÓS Lajos: *Alapelvek a magyarhoni polgárjogban* Beimel József Pest, 1846. p.117.

⁶⁶³ Edith ENNEN: *Frauen in Mittelalten* Sechte auflagen Verlag C.H. Beck München, 1999. p.136.

⁶⁶⁴ COMBS, Mary Beth (December 2005): „A Measure of Legal Independence” *The 1870 Married Women's Property Act and the Portfolio Allocations of British Wives*. The Journal of Economic History. 65 (4): p.1028–1057.

⁶⁶⁵ MAKKOS Nándor: *From the privilege to equal treatment of the public sphere* JOGELMÉLETI SZEMLE (1588-080X): 2019. pp. 44-53.

⁶⁶⁶ ALEXY, R. (2010). *The Dual Nature of Law*. Ratio Juris, 23 (2), p. 167–182.

szükségszerűen keresnünk kell, mind a történelmileg stabil, mind a kevésbé stabil struktúrákban, mert „az” igazság nem egyértelmű.

Fontos, hogy a család érdekében történő bánásmódból is ered az előnyben részesítés elve, mely megelőzte a törvény előtti egyenlőség elvét is.⁶⁶⁷ Azt is állítjuk, hogy minden korban a hatalom által biztosított védelem mértéke a hatalomtól való távolsággal volt arányos. Fontos az is, hogy az esélyegyenlőség igazságosság tartalmából ered, hogy biztosítása igényének erkölcsösnek kell lennie. Az erkölcs végső soron önfeláldozást kíván meg, ezért az az ember anyagi érdekeivel gyakran összeütközésbe kerül. Minden, ami a fizikai világban megtörténik, azon túl is megtörténik. A szabályrendszer tehát univerzális. Az ember beavatkozik ebbe a szabályrendszerbe szervezetenként, és egyénileg, (hiszen része annak) meghatározott célok érdekében. A beavatkozás módja körülírja a bánásmód minőségét. A viselkedés módja nem egyszerűen a jó és a rossz küzdelme, mindkettő az emberben lakozik, és fegyelem kérdése, hogy melynek engedünk teret.⁶⁶⁸ Fontos, hogy az állam megteremti saját szabályrendszerét (hiszen nincs más, aki ezt megtehetné) és az embereknek ebben a szabályrendszerben kell megtalálniuk szabadságaikat.

6.9 Az esélyteremtés főbb irányai

Visszatekintve, különböző korok emberi méltóság felfogásai közül választhatunk, egymásra halmozhatjuk, vagy a hegeli triász alapján, szinkretizmus jegyében felfogásokat tükrözhetünk. Más elméletek alapján azonban az emberi méltóság konzisztens, az embernek születésénél fogva sajátja. Megjegyzem, e felfogások lehetnek azonos gyökerűek, párhuzamosak, de egymással szembe is kerülhetnek. Napjaink gondolkodásmódja azonban e felfogásokra való gyors, vagy lassú reagálásként is értelmezhető, hiszen ezek a felfogások különböznek, s mert különböznek, különbözhetnek a felfogásra adott válaszok is, melyek a jogelméletben és a joggyakorlatban, valamint reáliákban „joggyakorlatokban” is tükröződnek. Joggyakorlatokon nem szükségtelen szöveggyártást értünk, hanem olyan a társadalomban elfogadott a hátrányos helyzetű személyek érdekében történő hasznos eljárásokat, melyek adaptálhatóak.

6.9.1 Lépcsőzetesség elve

Talán nem kétséges, hogy az esélyteremtés biztosításhoz szükséges társadalmi egyetértés, tartós kormányzati elszántság, jelentős humán, pénzügyi és/vagy technikai forrás mozgósítása, government, és non-government szereplők közötti együttműködés előmozdítása. Ezen a területen, demokratikus értékek személyek között érvényesülnek, melyek társadalmi változásokat indukálnak. Az állami intézkedésekre a rendszer szintű gondolkodás a jellemző, melyben a történelmi ismeretek azért fontosak, mert csakis a jó, és a rossz állami cselekmények együttes értékelése vezet az állami intézkedések fejlődéshez. A csupán „jó” hangsúlyozása, indokolatlanul hagyja a ténszerűen elszenvedett veszteségeket. A felzárkóztatás általános eljárási rendjére,⁶⁶⁹ az előnyben, esélyben részesítés során is szükség van, melynek lépései a következők lehetnek:

- Kedvezményezett csoport definiálása, kiválasztása, intézkedések fő irányának kijelölése a megvalósításhoz
- Projektek, tanácsadó testületek kijelölése

⁶⁶⁷ MAKKOS Nándor: *From the privilege to equal treatment of the public sphere* JOGELMÉLETI SZEMLE (1588-080X): 2019. pp. 44-53. vö. G. A. COHEN: *Rescuing Justice and Equality* Harvard University Press 2008.

⁶⁶⁸ (Jer. 17,9), (Zsid. 3,10), (Ef. 4,18).

⁶⁶⁹ Párhuzamosnak tekinthetjük a PDCA elvvel. Bővebben lásd: Mary WALTON: *The Deming Management Method: The Bestselling Classic for Quality Management!* Tarcher Perigee 1988. p.84.

- Szervezetfejlesztés a megvalósítás érdekében
- Adatgyűjtés a megvalósítás előtt, és azzal párhuzamosan, folyamatba épített ellenőrzés
- Részletes politikák, iránymutatások elfogadása
- Külső kapcsolatok fejlesztése, működtetése
- Intézkedések megvalósítása utáni értékelés és új kedvezményezetti csoport vagy intézkedés definiálása.

Az állami irányítás, elkötelezett az indokolatlan hátrányos megkülönböztetés megszüntetésében, az egyetemes emberi jogok érvényesítésében, az egyenlőség elve, és minden hátrányos, és súlyosan hátrányos helyzetű személy felkarolása mellett. Fontos azonban, hogy az állami „esélyteremtés” egyrészt közhitelű adatokon, másrészt szakértő testületek, és a lakossági jelenlétet biztosító, esély-értékelésen alapszik, ezek a tényezők biztosítják az input adatok és az értékelés minőségét. Az esélyegyenlőségi mentorok szerepet vállalnak az esélyegyenlőség elvének népszerűsítésében, különösen a helyi esélyegyenlőségi programok (HEP) elkészítésére felkészítő képzések, valamint helyi, és járási esélyegyenlőségi fórumok, illetve különböző felzárkóztató képzések lebonyolítása, egyáltalán a virtuális és a valós térben történő folyamatos jelenlétük által.

6.9.2 Szenvedés megszüntetése

Az UDHR alapján, minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz,⁶⁷⁰ és senkit sem lehet (szabad) rabszolgaságban, vagy szolgaságban tartani, mert a rabszolgaság és a rabszolga kereskedés minden alakja tilos.⁶⁷¹ Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.⁶⁷² Az ECHR alapján, senkit sem lehet (szabad) kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek kitenni,⁶⁷³ és senkit sem szabad rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani, valamint senkitől nem követelhető kényszermunka vagy kötelező munka, kivéve:

- a rendes fogva tartás során, bármely katonai jellegű szolgálatot, és
- a közösség életét vagy jólétét veszélyeztető vészhelyzet vagy baleset esetén igénybe vett szolgáltatást, valamint
- minden olyan munkát vagy szolgáltatást, amely a szokásos polgári kötelezettségek részét képezik.⁶⁷⁴

Fontos, hogy különbséget tegyünk az ésszerű és ésszerűtlen, elviselhető és elviselhetetlen szenvedés között.⁶⁷⁵ Elviselhetetlen szenvedés esetén a rászoruló személy segítséget igényel, és az elviselhetetlen szenvedés mindig ésszerűtlen.

6.9.3 Prevenció

A prevenció elve komplex, sokirányú tevékenységet takar a célcsoportok tekintetében, a gyermek és a család helyzete ugyanis nem választható el egymástól, például fontos a gyermek

⁶⁷⁰ Emberi Jogok Egyetemes Egyezménye (UDHR) 3. cikk.

⁶⁷¹ UDHR 4. cikk.

⁶⁷² UDHR 5. cikk.

⁶⁷³ ECHR 3. cikk.

⁶⁷⁴ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény, (ECHR) a 11. és a 14. számú jegyzőkönyvvel módosítva.

⁶⁷⁵ Martin HONECKER: *Grundriss der Sozialethik* Walter de Gruyter Berlin, New York, 1995 p.85.

érdekében a szülők munkája elvesztésének megelőzése is. A prevenció egyes nézetek szerint az elsődleges, másodlagos, és harmadlagos fokozatokra osztható.

1. megelőzés/jólét elősegítése
2. megelőzés/korai beavatkozás
3. prevenció/formális beavatkozás, köztes gondozás és rehabilitáció.⁶⁷⁶

Az MNTFS a prevenciót a célzcsoportok elérését tekintve általános, célzott, és javallott prevencióra osztja:

- Általános a populáció egészét (országosan, helyi közösségekben, iskolában) szólítja meg olyan üzenetek és programok segítségével, amelyek a dohányzás, az alkohol-, illetve kábítószer-fogyasztás megjelenését kívánják megelőzni, vagy késleltetni.
- Célzott prevenció: a populáció veszélyeztetett alcsoportjaira irányulnak, amelyekben a viselkedési zavar kockázata az átlagnál lényegesen magasabb. A problémás szerfogyasztás fokozottabb veszélye gyakran valamilyen társadalmi kirekesztettségéből fakad, mint például a fiatalkori bűnelkövetés, az iskolából kimaradás, vagy komolyabb tanulási problémák.
- Javallott prevenció: A komplex javítás, adott helyen adott szakemberek beavatkozását jelenti.

A prevenció elve a gyermek megszületésének pillanatától történő esély-javítást tartalmaz, mely szociális,-gazdasági beavatkozásokat jelent a család életébe. A prevenció elve, káros szokások megelőzését is szolgálja, például korai beavatkozásokat a szer-függőség megelőzésében. Az MNTFS alapján a prevenció különösen esélynövelő, (lemorzsolódás gátlás) a köznevelési, gyermekjóléti és egészségügyi szolgáltatók, rendőrség (cyberbullying) együttműködését tartalmazza.⁶⁷⁷ A prevenció elvének jelentősége napjainkban nem bír kellő elismeréssel, pedig az egyéni és közösségi szinten morálisan és gazdaságilag is igazolható.

Megelőzés: elsődleges megelőzés az idősödő korosztály esetében

Az elsődleges megelőzés olyan személyekre irányul, akiknek nincs aktuális egészségügyi vagy gondozási és támogatási igényük. Ezek olyan szolgáltatások, létesítmények vagy erőforrások, amelyek segítenek az egyéneknek elkerülni az ápolási és támogatási igények kialakulását, vagy segíthetnek az ápolóknak elkerülni a támogatási igények kialakulását, támogatják a függetlenség és a jó egészség fenntartását. Kovács (2011) véleménye alapján „Az erőforrás fogalma magában foglalja az egyéni jellemet alkotó tulajdonságokat, amelyek meghatározzák az embernek az erkölcs mércéihez való viszonyát; sőt, azokat a jogi és egyéb lehetőségeket, amelyek nyitva állnak az egyén előtt.”⁶⁷⁸ Általában univerzális (mindenki számára elérhető) szolgáltatás, amely magában foglalja, de nem korlátozódik azokra a beavatkozásokra és tanácsokra, amelyek:

- általános hozzáférést biztosítanak a jó minőségű információkhoz
- támogatja a biztonságosabb környezet
- az egészséges és aktív életmód előmozdítása (például testmozgás órák)
- csökkentheti a magányt vagy az elszigeteltséget
- ösztönzi a korai megbeszéléseket családokban vagy csoportokban a jövőbeni lehetséges változásokról (például: beszélgetések a lehetséges gondozási lehetőségekről vagy a megfelelő szállásról, ha egy családtag beteg vagy fogyatékos).

⁶⁷⁶ Bővebben lásd: <https://www.gov.uk/government/publications/care-act-statutory-guidance/care-and-support-statutory-guidance> Letöltés: 2020. 08. 22.

⁶⁷⁷ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030. Munkapéldány, 2020. december 1. p. 41.

⁶⁷⁸ Bővebben lásd: KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L' Harmattan Budapest, 2012. p. 51.

Csökkentés: másodlagos megelőzés, vagy korai beavatkozás

A másodlagos megelőzésnek fokozottan vannak kitéve a szükségletek kialakulásának kockázatával rendelkező egyének, ahol a szolgáltatások, erőforrások vagy szolgáltatások nyújtása hozzájárulhat a további helyzet-romlás lelassításához vagy csökkentéséhez, vagy más igények kialakulásának megakadályozásához. Néhány korai támogatás segíthet megakadályozni az ember életének válságba kerülését, például segíthet a közepes igényű tanulási fogyatékosokkal élőknek a pénzük kezelésében, vagy néhány órás támogatás egy családi gondozónak, aki a fogyatékosokkal élők gyermekeit gondozza.

A korai beavatkozás magában foglalhatja a hanyatlás-megelőző beavatkozást, a lakhatáshoz való alkalmazkodást, az elérhetőség javítását, vagy a nagyobb segítség nyújtása érdekében, ezermester szolgáltatások, kerekesszékek rövid távú biztosítását, vagy távgondozási szolgáltatásokat. Annak meghatározása érdekében, hogy mely személyek fognak részesülni az ilyen célzott szolgáltatásokból, a helyi hatóságok vizsgálatot végezhetnek, például olyan személyek azonosítása érdekében, akiknek fennáll a kockázata arra, hogy speciális egészségügyi állapotok kialakulását vagy bizonyos eseményeket (például stroke-t) tapasztaljanak, vagy azok, akiknek gondozási és támogatási igényei vannak, melyet a helyi hatóság jelenleg nem folytat.

A célzott beavatkozásoknak tartalmazniuk kell az ápolók azonosítását is, ideértve azokat is, akik új gondozási felelősséget vállalnak. Az ápolók is részesülhetnek támogatásban, amely elősegíti a hatékony gondozáshoz és saját egészségük és jólétük gondozásához szükséges ismeretek és készségek fejlesztését.

Fontos hogy a betegek esélyét jelenti, hogy „minden jog az egyéni vagy testületi döntések lehetőségeinek élvezetéből áll.”⁶⁷⁹

Késleltetés: harmadlagos megelőzés vagy hivatalos beavatkozás

Ezek olyan beavatkozások, amelyek célja a fogyatékoság vagy a romlás hatásának minimalizálása a kialakult vagy összetett egészségi állapotú emberek (ideértve a progresszív állapotokat, például a demenciát is) esetén, támogatva az embereket a készségek visszanyerésében, valamint a szükségletek kezelésében vagy csökkentésében, ahol lehetséges. A helyi önkormányzatoknak olyan szolgáltatásokat, erőforrásokat vagy létesítményeket kell biztosítaniuk vagy megszervezniük, amelyek maximalizálják az ilyen igényekkel rendelkezők függetlenségét. A harmadlagos prevenciós szolgáltatások magukban foglalhatják a gondozók életének javítását is azáltal, hogy lehetővé teszik számukra, hogy a gondozás mellett saját életüket is folytassák, például gondozásra való átmeneti gondozás, társ-támogató csoportok, például demencia kávézók, vagy érzelmi támogatási vagy stressz kezelési osztályok révén. A harmadlagos prevenciós alapvető lehetőségeket kínálja a tanulási és megküzdési tippek megosztására másokkal. Ez elősegítheti a gondozáshoz kapcsolódó stressz kezelésének mechanizmusait, és segíthet az ápolóknak a saját fizikai és mentális egészségügyi igényeik tudatosságában.

Fontos, hogy a brit példa alapján említett prevenció szerepe jelenleg csekély a magyar települési önkormányzatok munkájában, többnyire egy-egy szűrővizsgálat megszervezésére szorítkozik.

⁶⁷⁹ Matthew KRAMER, Nigel SIMMONDS, and Hillel STEINER (eds.), *A Debate Over Rights* (Oxford: Clarendon Press, 1998), pp. 113–232. p.172.

6.9.4 Megkülönböztethetőség

A megkülönböztetés⁶⁸⁰ engedélyezett különösen:

- *a faji nyilvántartás az esélykiegyenlítés végrehajtása érdekében*
- *a faji statisztikák alkalmazása végrehajtási célok érdekében (a végrehajtási folyamat elindítására)*
- *a bizonyítási teher alperesre való hártása érdekében*
- *a teljesítendő célok határozatban történő megfogalmazására, hogy eltántorítsa a másik felet a diszkriminációtól*

Engedélyezett a megkülönböztetés különösen azért, hogy a hátrányos helyzetű fél igazságtalan megkülönböztetése következtében keletkezett hátrányait kiegyenlíthessük.

Fontos, hogy a felzárkózást szolgáló szervezetek mindig szeretnék volna tudni, hány főből áll a roma célcsoport, beavatkozási, települési, járási, vármegyei, vagy országos szinten. Azonban a számszerűsítés nehézségekbe ütközik, mert a célcsoport tartván a hátrányos megkülönböztetéstől – és élvén a törvény adta lehetőséggel – nem feltétlenül vallja magát roma származásúnak. Pontosabban szólva, egyesek magyarnak vallják magukat, mások magyarnak és romának, mások elsősorban roma származásúnak, de magyarnak is vallják magukat.

6.10 A gyermekérdek elsődlegessége

Az USA-ban a „külön, de egyenlő” (separate but equal) elv háttérében a Plessy kontra Ferguson (1896. május 18.) ügy áll, amely az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (USSC1), rasszista döntésével engedélyezte a szegregációs törvények alkalmazását állami és helyi szinten. Ez a döntés azzal indokolta a fehérek és afroamerikaiak külön vasúti kocsijainak használatát, hogy azok *legalább egyenlő feltételeket* biztosítanak, ami széles körű jogi és társadalmi megkülönböztetést eredményezett az afroamerikaiak ellen. Az 1950-es évek elején a (Színes Bőrű Emberek Haladásának Nemzeti Szövetsége, NAACP) ügyvédei csoportos pert indítottak Kansasben, Dél-Karolinában, Virginiában és Delaware államban fekete iskolás gyerekek és családjaik nevében, arra törekedve, hogy bírósági végzésekkel kikényszerítsék az iskolai körzeteket, engedjék be a fekete diákokat a fehér iskolákba. A fordulópontot a gyermekek érdekében a Brown kontra Oktatási Tanács ügy (USSC1, 1954. május 17.) jelentette, amikor is a bíróság kijelentette, hogy az afroamerikai diákoknak fenntartott külön iskolák „eredendően egyenlőtlenek”, és az sérti az USA alkotmányának 14. kiegészítését. Az Egyesült Államok kontra Forice ügyben (1992) az USSC1 megállapította, hogy a Mississippi Egyetem által folytatott „fajsemleges politika” ellenére a múltbeli diszkriminatív gyakorlatok hatásai továbbra is érezhetőek. Figyelembe véve, hogy a történelmileg fehér intézmények belépési követelményei magasabbak voltak a történelmileg fekete intézményekénél, a Bíróság úgy ítélte meg, hogy ez a különbségtétel a szegregáció megőrzésére irányulhat. Továbbá, az állam által fenntartott duplikált oktatási programokat is kritizálták, amelyeket a Bíróság szintén a „külön, de egyenlő” elv maradványainak tekintett. Az USSC1 ítélete kimondta, hogy amíg Mississippi állam nem számolja fel a szegregált oktatási rendszer maradványait, addig nem tesz eleget az USA alkotmánya tizennegyedik módosításból fakadó kötelezettségeinek. Az ítélet hatására számos körzet pozitív intézkedéseket vezetett be, amelyek a faji megosztottságon alapuló egyenlőtlenségek csökkentését és a fajilag kiegyensúlyozott iskolák létrehozását célozták.⁶⁸¹

⁶⁸⁰ KRIZSÁN Andrea: AMERIKAI MEGKÖZELÍTÉS A FAJI ALAPÚ DISZKRIMINÁCIÓ ÉRTELMEZÉSÉBEN, FUNDAMENTUM / 2000. 3. SZÁM, p.16.

⁶⁸¹ https://www.law.cornell.edu/wex/separate_but_equal.

Az államnak a gyermekérdek ügyét kiemelten kell kezelnie, kerülnie kell a gyermekek érdekeinek megsértését.⁶⁸² A felnőttek egyenlőség-készségei, és a gyermeki készségek együttesen enyhíthetik a gyermekek közötti egyenlőtlenségeket. A faji és nemi diszkrimináció például téves következtetéseket tartalmaz a gyermekek várható eredményeiről. Oktatáspolitikai kérdés is, hogy az állam támogatja-e a gyermekérdekek szegregáció-mentes kezelését. A gyermeki készségekkel szemben támasztott kiválóság-igény, például a gyermekek igényeinek megfelelő változtatásokkal valósíthatók meg. „Minden, a gyermekeket érintő intézkedésnél – akár állami, akár magán szociális jóléti intézmények, bíróságok, közigazgatási hatóságok vagy törvényhozó testületek – a gyermek mindenek felett álló érdeke az elsődleges szempont.”⁶⁸³

Fontos, hogy gyermekérdek korlátjai – az anyagi korlátokon túl – csak a rendelkezésre álló lehetőségek lehetnek.⁶⁸⁴

6.11 A fokozatosság, és a leghátrányosabb helyzetben lévők fokozott védelme

A munkamegosztás osztályozott, nemi és rasszizált vonásait befolyásoló társadalmi, gazdasági és politikai tényezők összetett rendszerben gyökereznek, amelyek hosszú történelmi folyamatok eredményeként alakultak ki. Gazdasági egyenlőtlenségek, mint a bérkülönbségek és a foglalkozási hierarchiák, a társadalmi osztályok közötti különbségeket erősítik, melyeket tovább súlyosbít az oktatáshoz és a szociális védelemhez való korlátozott hozzáférés. A nemi munkamegosztásban megmutatkozó szexuális munkamegosztás, az „üvegplafon jelenség”, és a bérkülönbségek a nemek között, kiemelik a férfiak és nők között fennálló munkaerő-piaci különbségeket. Rasszizált munkamegosztás esetén faji vagy etnikai alapú foglalkoztatási diszkrimináció zajlik, ami jövedelmi különbségekhez és szociális támogatási rendszerekhez való egyenlőtlen hozzáféréshez vezet. Az interszekcionális analízis rámutat, hogy több tényező együttes hatása fokozza az egyének diszkriminációját és hátrányait. Ennek kezelésére antidiszkriminációs jogszabályok, oktatás és tudatosságnövelő programok, valamint részletes adatgyűjtés és interszekcionális kutatások javasoltak, amelyek célja a mélyen gyökerező társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése és a munkaerőpiac igazságosabb működésének elősegítése. Önmagában azonban a technológiai fejlesztések és a termelés automatizálása nem tudja „megkérdőjelezni a munkamegosztás osztályozott, nemi és rasszizált vonásait.”⁶⁸⁵

Elosztani csak valós javakat lehet. Elosztási viszonyok rendezése előtt biztosítani kell a forrásteremtés innovatív és korszerű lehetőségeit. A felelős gazdálkodás, és az igényekhez történő alkalmazkodás elve, változó cselekvési prioritások⁶⁸⁶ működtetését követeli meg. A közpénzek felhasználásában mindig elsőbbséget kell biztosítani a mélyszegénység megszüntetésének. Nem kívánható meg az állampolgároktól, hogy válasszanak, esznek, vagy fűtenek.⁶⁸⁷

Fontos, hogy a fokozatosság elve azonban a kevésbé forrásigényes kezdeményezések elsőbbségét követeli meg, melyek a szegénység átörökítés körét komplex intézkedésekkel akadályozzák meg. Tekintettel kell lennünk arra is, hogy a hátrányos helyzetűek védelmének elve megkívánja az egyeztetést az állami pénzalapok védelmének elvével.

⁶⁸² 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, 3. cikk.

⁶⁸³ Forrás: <https://www.bmfsfj.de/blob/93140/8c9831a3ff3ebf49a0d0fb42a8efd001/uebereinkommen-ueber-die-rechte-des-kindes-data.pdf> Letöltés: 2021. 07. 19.

⁶⁸⁴ 1991. évi LXIV. törvény 27. cikk 2. pont.

⁶⁸⁵ Denis CELENTANO: *Cooperating as Peers: Labor Justice between Distributive and Relational Equality* Università di Catania – École des Hautes Études en Sciences Sociales Catania, 2019. p.112.

⁶⁸⁶ A prioritás elve, egyfajta beavatkozási sorrendet sejtet, hiszen azoknak a gyermekeknek és felnőtteknek kell prioritást kapniuk, akiknek érdekei a legjobban sérülnek.

⁶⁸⁷ EAPN-2017-EAPN-EPUS-energypoverity-leaflet-1138.pdf Letöltés: 2021. 07. 19.

6.12 Az AI szerepe az esélynövelésben

Fekete említi, hogy egydimenziós társadalmi szerkezetelmélettel rendelkezik például a marxizmus, mely szerint a társadalmi térben a szervező erő a termelőeszközökhöz való viszony, melyben a termelőeszközök tulajdonosai állnak szemben azokkal, akiknek nincs tulajdonuk. Weber többdimenziós szerkezetelmélete szerint a termelőeszközökhöz való viszony mellett a munkaerő piaci helyzet, illetve az egyén, egyházak, szomszédság, család, közösségek, az állam/kormányzat szervezetei, vállalatok, cégek, a hatalom és a megbecsültség által kirajzolt viszonyok formálják a társadalom szerkezetét.⁶⁸⁸

Ma már az IT eszközök is rendkívül nagy hatást gyakorolnak a társadalom szerkezetére, mert a munkahely gyakran nem, vagy alig mozog, és a helyben végezhető munka társadalmi-gazdasági szerepe jelentős. A hátrányos helyzetű országokban a Mesterséges Intelligencia (MI) angolul Artificial Intelligence (AI) több szempontból is lehetőségeket nyújthat az előrelépésre, ugyanakkor annak alkalmazása jelentős kihívásokkal is szembesíthet. Ezek az országok gyakran küzdenek gazdasági, infrastrukturális, oktatási, és egészségügyi problémákkal, amelyek korlátozzák a technológia, így az AI elérését és alkalmazását. Az alábbiakban összefoglalom az AI potenciális előnyeit és kihívásait a hátrányos helyzetű országokban.

Lehetőségek:

1. Okos mezőgazdaság: Az AI képes javítani a mezőgazdasági termelékenységet és a fenntarthatóságot szegényebb országokban, például pontosabb időjárás-előrejelzés, betegségmegelőzés és növénytermesztés támogatásával.
2. Oktatás: az AI-alapú oktatási platformok hozzáférhetőbbé tehetik a minőségi oktatást távoli vagy alulfelszerelt területeken, személyre szabott tanulási lehetőségeket kínálva.
3. Egészségügy: az AI-algoritmusok segíthetnek a betegségek korai felismerésében és kezelésében, valamint javíthatják az egészségügyi rendszerek hatékonyságát és elérhetőségét.
4. Közlekedés és logisztika: az AI támogathatja a közlekedési infrastruktúra optimalizálását, javíthatja a közlekedésbiztonságot, és segíthet az áruk hatékonyabb eljuttatásában.

Kihívások:

1. Infrastrukturális korlátozások: sok hátrányos helyzetű országban korlátozott a széles sávú internet-hozzáférés és a szükséges technológiai infrastruktúra, ami akadályozza az AI megoldások széles körű alkalmazását.
2. Adathozzáférés és adattitok: az AI alkalmazásokhoz szükséges nagy mennyiségű adat gyűjtése, tárolása és elemzése magánéleti és biztonsági aggályokat vethet fel.
3. Képzés és tudás: az AI technológiák hatékony alkalmazásához szükséges szaktudás hiánya szintén kihívást jelent, amelyet képzéssel és oktatással lehet kezelni.
4. Digitális megosztottság: az AI technológiák elterjedése növelheti a digitális megosztottságot, tovább mélyítve a gazdag és szegény régiók közötti különbségeket.

Hátrányos helyzetű országok előtt álló lehetőségek kiaknázása és a kihívások leküzdése érdekében fontos a nemzetközi együttműködés, az oktatási és képzési programok támogatása, valamint a helyi sajátosságok figyelembevétele az AI megoldások tervezésében és bevezetésében.

⁶⁸⁸ G. FEKETE Éva-SIPOSNÉ Nándori Eszter: A társadalom térszerkezete Miskolc, 2013. p.13

VII. Esélyegyenlőségi mentorok (kormánytisztviselők) magatartási elvei

7.1 A megfelelő magatartás elvárhatósága

Felmerülhet a kérdés: hogyan kerülnek az esélyteremtéssel kapcsolatba a kormánytisztviselők magatartási elvei? ⁶⁸⁹ A válasz egyszerűen az, hogy jelenleg esélyegyenlőségi képzéseket és önkormányzati esélyegyenlőségi referensek támogatását az esélyegyenlőségi mentorok kormánytisztviselői státuszban végzik.

A tisztviselő köteles feladatát különösen a közigazgatási szervezetben betöltött helyétől, beosztásától, képzettségétől, gyakorlatától függő gondossággal ellátni. Vezető beosztású munkavállalók esetében a tevékenység jogi és gazdasági szempontjainak kötelező érvényű figyelembe vétele miatt az elvárhatóság, illetve a gondos eljárás iránti követelmény értelemszerűen fokozottabb. ⁶⁹⁰ Az elvárhatóság nem kötődik kizárólagosan a tisztviselő tulajdonságaihoz, azt befolyásolja az „adott helyzet” is. Ezen kívül a tisztviselők képzettsége különböző, így különbözik a velük szemben támasztható elvárhatóság is. Az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelményének megsértése szándékos és vétkes cselekménnyel követhető el. Szándékos magatartásnak az adott helyzetre vonatkozó szabály megsértését, ⁶⁹¹ vétkes magatartásnak az elvárható magatartás elmulasztását tekinthetjük. Amennyiben a beosztott képzettsége, vagy gyakorlata magasabb minőséget eredményez, mint a vezetői utasítás, és a munkavállaló ennek megfelelően kíván cselekedni, magatartások kollíziója jöhet létre, melyet a vezetőknek és a munkavállalóknak tárgyalással kell rendeznie. Amennyiben e magatartások frekvencián fordulnak elő, az a vezető tekintélyének csökkenéséhez vezet, és a vezető és a munkavállaló között más munkajogi problémákat is indukálhat.

7.2 Jóhiszeműség és tisztesség

A jóhiszeműség negatív értelemben a jó erkölcsbe ütközés hiányát *contra bonos mores* jelenti. Pozitív értelemben a *bona fides* a jóhiszeműséget és a bizalmat jelenti. A kormánytisztviselő eljárásában a jóhiszeműség jelentheti a szubjektív alapú tudatállapotot, és jelentheti az objektív tisztességességet, melynek a jóhiszeműség és tisztesség felel meg. ⁶⁹² Szűk értelemben a jóhiszeműség a jogsértés tudatosságának hiányát, bővebb értelemben, a jóhiszeműséget és bizalmat együttesen jelenti, mely elvezet a méltányosság fogalomhoz.

A természetes személyek és más jogalanyok tiszteletben tartására, és tisztességes eljáráshoz való jogának védelmére kellő figyelmet kell fordítani. ⁶⁹³ A kormánytisztviselő teljes életútján jelenlévő tisztességes eljárás ⁶⁹⁴ követelménye megjelenik az Alaptörvényben is. ⁶⁹⁵ A kormánytisztviselő tisztességes magatartását az értékteremtő munka és a tisztességes eljárás együttesében találjuk. ⁶⁹⁶ Ismert az értékteremtő munka, a munka-érték klasszikus és neoklasszikus felfogása. Azonban közszolgálatban különösen a társadalom értékítélete határozza meg a közszolgálat munkájának „értékét.”

⁶⁸⁹ MAKKOS Nándor: Egyenlő bánásmód a közszolgálatban PhD értekezés NKE Budapest, 2021. III. fejezet.

⁶⁹⁰ Kúria Mfv.10.10162015.

⁶⁹¹ KOZMA Anna, LŐRINCZ György, PÁL Lajos: *A munka törvénykönyvének magyarázata* HVG-ORAC Budapest, 2020. p. 16.

⁶⁹² Bővebben lásd: 34/2014 (XI.14.) AB határozat; 14/2018 (IX.27.) AB határozat.

⁶⁹³ Bővebben lásd: EUMSZ 75. és 215. cikkéhez fűződő nyilatkozatban, Alapjogi Karta IV. és VI. cikkében.

⁶⁹⁴ Bővebben lásd: EJEE 6. cikk, 1. bek, PPJNE 14. cikk, 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, preambulum.

⁶⁹⁵ Alaptörvény, M cikk (1); XIV. cikk (1); XXVIII. cikk (1) bekezdése.

⁶⁹⁶ Bővebben lásd: 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat - alkotmányjogi panasz elutasításáról. [11].

Kormánytisztviselőnek feladatai során kölcsönösen együtt kell működnie,⁶⁹⁷ munkatársaival és a szolgáltatások igénybe vevőivel, más jogát jogos érdekét nem sértheti, a másik féllel szemben tájékoztatási kötelezettség terheli „minden olyan tényről, adatról, körülményről vagy változsról, amely meghatározott jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése szempontjából lényeges.”⁶⁹⁸ A kormánytisztviselőnek a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni. A jóhiszemű és tisztességes bánásmódot a Kódex is említi,⁶⁹⁹ jogi, morális, és az illetéktelen befolyásolás tekintetében.

a) Jóhiszeműség és tisztesség jogi vizsgálata

aa.) A kormánytisztviselőnek jogai gyakorlása és a kötelezettségeink teljesítése során a jóhiszeműség elvének megfelelően kell eljárnia,⁷⁰⁰ továbbá kölcsönösen együtt kell működnie, és nem szabad olyan magatartást tanúsítania, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti.⁷⁰¹ Érdeken interferenciát okoz a jóhiszeműség előreláthatóság, és az egyenlő bánásmód követelménye. Az egyenlő bánásmód megsértése ugyanis a másik fél jogának jogos érdekének sérelme egyértelműen következik az egyenlő bánásmód elvének megsértéséből. A jóhiszeműség és tisztesség követelménye szerződések esetében levezethető a tilos szerződés semmisségét kimondó törvényi szakaszból is.⁷⁰² Amennyiben az elkövető a bűncselekményt hatalmi, vagy befolyási viszonyával visszaélve követi el, a bűncselekmény minősített esete valósul meg.⁷⁰³ Anyagi értelemben a tisztviselő erkölcsének kereteit jogszabályok tartalmazzák, mert meghatározzák, a tiltott magatartásoktól való tartózkodás kereteit, a közvetlen, illetve közvetett diszkrimináció, jogtalan elkülönítés, zaklatás, vagy más, az egyenlő bánásmóddal kapcsolatba kerülő jogszabálysértő magatartásoktól való tartózkodást, de a gyakorolható pozitív intézkedések kereteit is. A tisztviselő esetében gyakorolható pozitív intézkedések jellege eltér a kollektív intézkedésként értelmezett pozitív intézkedésektől.⁷⁰⁴ A jóhiszeműség tartalma tehát jogilag meghatározott, nem tekinthető jóhiszeműnek az a személy, aki cselekményének esetleges, vagy tényleges negatív hatásairól tud. Az egyenlő bánásmód szempontjából a tisztviselő erkölcsössége anyagi jogi, és eljárás jogi értelemben is megalapozott.

ab). Az Ebktv. alapján mindenkivel „azonos tisztelettel”⁷⁰⁵ kell bánni, nem sértve a jóhiszeműség és tisztesség elvét, mert a jóhiszeműség és tisztesség elvében felállított zsinórmértékre támaszkodva lehet gátat szabni a diszpozitív szabályozás lehetőségével való visszaélésnek.⁷⁰⁶ A tisztesség megközelíthető annak negatív oldaláról a tisztességtelenség hiányának oldaláról is, mert egyrészt a hamis látszat keltése tisztességtelen.⁷⁰⁷ Másrészt,

⁶⁹⁷ HAZAFI Zoltán (szerk.): *A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2012. p.70.

⁶⁹⁸ Kit. 63. § (2). bek.

⁶⁹⁹ A Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexe II/7. pontja.

⁷⁰⁰ Az 7/2013. (III. 1.) AB határozat alapján a tisztességes eljáráshoz fűződő jog körébe tartozik a hatékony bírói jogvédelem követelménye. Bővebben lásd: Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez - Szerkesztette: BARABÁS Gergely/F. ROZSNYAI Krisztina/KOVÁCS András György.

⁷⁰¹ Ptk. 1:3 § (1-2) bek, Mt. 6.§ (2). bek.

⁷⁰² Ptk. 6:95. §.

⁷⁰³ Btk.198.§.

⁷⁰⁴ C-485/20. sz. ügy ATHANASIOS RANTOS FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA Az ismertetés napja: 2021. november 11.(1) XXXX kontra HR Rail SA. (42).

⁷⁰⁵ Ebktv. 1. §.

⁷⁰⁶ Bővebben lásd: CSEHI Zoltán, BODZÁSI Balázs-TÓKEI Balázs (szerk:) *Kommentár a 2013. évi V. törvény - a Polgári Törvénykönyvhöz Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2021.*

⁷⁰⁷ A jó hírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó, azt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy való tényt hamis színben tüntet fel. (Ptk. 2:45. § (2) bek.).

tisztességtelen a hamis tanúzás, hamis szakvéleményadás is.⁷⁰⁸ A tisztesség negatív megfogalmazásait bővíti „a Civil Service Code (CSC) tartalma, mikor tiltja a hatóságok vagy a parlament megtévesztését, vagy információk elhallgatását, valamint harmadik személy befolyásolásának tűrését, és a személyes nyereszkedést.”⁷⁰⁹ A tisztesség követelményét sérti továbbá, ha a kormánytisztviselő joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.⁷¹⁰

A tisztességtelenség kritériuma a szakmai gondosság követelményeivel való ellentétesség,⁷¹¹ és a megtévesztő, vagy agresszív gyakorlat.⁷¹² A szakmai gondosság, a kormánytisztviselő ésszerűen elvárható szintű szakismeretet, és agresszív gyakorlatának hiányát is jelenti, illetve a jóhiszeműség és tisztesség alapelveinek megfelelően elvárható tőle a gondosság, és a mulasztás hiánya. Az agresszív gyakorlat olyan pszichés nyomást jelent, mely meggátolja az ügyfél logikus gondolkodását.⁷¹³

A tisztesség nem provizórikus tényező a kormánytisztviselő magatartásában. Tisztességen olyan magatartást érthetünk, melynek a munkaviszony teljes szakaszában jelen kell lennie és az elv magában foglalja a hibák feltárásának és haladéktalan korrigálásának köteleességét, valamint a rendelkezésére álló források rendeltetésszerű felhasználásának követelményét.⁷¹⁴ Kormánytisztviselők tisztességén tehát helyes, tisztességes, jóhiszemű, nem csalárd magatartást értünk. A kormánytisztviselő helyes magatartása nem elszigetelten jelenik meg a kormánytisztviselői közösségben, hanem interakciókban bontakozik ki. A kormánytisztviselői magatartás több irányban hat. A tisztességes, helyes magatartást értékelhetjük úgy, mint a kölcsönös bizalom megtartása. Közszolgálatban a közszolgálat elsőbbségének elve a meghatározó, kormánytisztviselőnek felelősségtudattal és a közigazgatásba vetett bizalom fenntartását szolgálva kell eljárnia.⁷¹⁵ Bár a Kit. nem tartalmazza, bizalomvesztés fenn állhat nemcsak a vezető és a munkavállaló(k) irányában, hanem fordítottan is. A vezető részéről a kormánytisztviselő irányában a tisztelet megadásának hiánya végső soron saját veszét is okozhatja a felelősség hierarchiában, hiszen, ha a felettes nem szakértő – vezető szerepe folytán – kiszolgáltató helyzetbe kerülhet. Amennyiben a vezető szaktudásának hiányához, magatartása meg nem felelőssége is társul, „körülötte elfogyhat a levegő,” ezért a vezető elhagyhatja a kormánytisztviselői pályát. A vezető gondoskodási kötelezettséggel is rendelkezik a munkavállaló (k) irányában, ezért részéről a kormánytisztviselő (k) irányában támasztott elvárások és szükségletek tartós figyelmen kívül hagyása, a kormánytisztviselő (k) hivatásának feladásához is vezethet.

b). Tisztességre tekinthetünk úgy is, mint a tisztviselő „morális” magatartására. Az erkölcs modernkori alaptétele Kant munkásságában elválik a hit parancsolataitól.⁷¹⁶ Nem igaz kategorikusan kijelentve, hogy a jog az ember külső világát alakítja, míg az erkölcs a belső világát. A jognak ugyanis létezik preventív funkciója, a „félelem a büntetéstől,” mely alapulhat előfeltevésen és tapasztalaton. A közszolgálat erkölcsösségét a végrehajtásra való

⁷⁰⁸ Pp. 4. § (4). bek.

⁷⁰⁹ KISS György (szerk.): *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása* Dialóg Campus Budapest, 2019. p.83.

⁷¹⁰ Ptk. 1:3. § (2). bek.

⁷¹¹ Bővebben lásd: különösen a 86/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet 4. melléklete 3. 4. pontjában foglaltakat.

⁷¹² Bővebben lásd: Indokolás a 2008. évi XLVII. sz. törvényhez; Nagykommentár a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvényhez - Zavodnyik József.

⁷¹³ Bővebben lásd: Fogyiközjogjegyzet –TÓTH Tihamér p. 49. Letöltés: 2020.12.05.

⁷¹⁴ BERKE Gyula, KISS György, BANKÓ Zoltán, KAJTÁR Edit, KOVÁCS Erika, *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest 2012. Bevezető rendelkezések.

⁷¹⁵ Kit. 66. § (1). bek.

⁷¹⁶ Immanuel KANT: Kritik der reinen Vernunft <http://kickme.to/Warhogsbooks.pdf>. p.596. Letöltés: 2019.12.12.

felhatalmazásban⁷¹⁷ és a végrehajtás hatékonyságában is kell keresnünk. A pozitív jog tulajdonsága ugyanis, hogy az társadalmi felhatalmazásból táplálkozik. A közszolgálat hatékonysága pedig azt az erkölcsösséget teremti meg, hogy a közigazgatás költségek hordozóját, a társadalmat ne terhelje jobban, mint az feltétlenül szükséges. Az erkölcs társadalmi normához való kötése azért labilis, mert azt az „ott” és az „akkor” befolyásolja. Az erkölcs egyes vélemények alapján azonban nem eléggé objektív.

Egy ősi jogi generál klauzula keretet ad a jóhiszeműség és tisztesség elvének a közszolgálatban: becsületesen élni, másokat nem sérteni... „*honeste vivere alterum non laedere...*” A „nem ártani,” szigorúbb elv, mint a „becsületesen élni”, mert utóbbi pozitív kötelezettségeket is tartalmaz.⁷¹⁸ Azonban találunk „közelebbi” elveket is a szabályozás tekintetében, hiszen a tisztesség a tisztviselő magatartásában magában kell, hogy foglalja, hogy „a jog előtt, a törvény előtt és az eljárás folyamatában mindenki egyenlő.”⁷¹⁹

c). Illetéktelen befolyás alóli mentesség

Az illetéktelen befolyás a kormánytisztviselő oldaláról megvalósíthatja a hivatali visszaélést.⁷²⁰ A hivatali visszaélésnek azonban több konjunktív feltétele van. Törvény által tiltott, szándékos vagy gondatlan elkövetés, társadalomra veszélyesség.⁷²¹ Személyi adatkezelés megsértésével például akkor követhető el „a közfeladatot ellátó szerv törvényes működési rendjét vagy feladat- és hatáskörének illetéktelen, külső befolyástól nem mentes ellátása,”⁷²² ha az adatokat fel is használják.⁷²³ A tagállamok jogszabályban vagy kollektív szerződésekben meghatározott szabályokat állapíthatnak meg a munkavállalók foglalkoztatással összefüggő személyes adatai, jogai és szabadságai biztosítása érdekében. E szabályok olyan megfelelő és egyedi intézkedéseket foglalnak magukban, amelyek alkalmasak az érintett emberi méltóságának, jogos érdekeinek és alapvető jogainak megóvására.⁷²⁴

Fontos, hogy az esélyegyenlőségi mentorok általában nem jogászok, ezért a jóhiszeműség és a tisztesség értelmezése, gyakorlatban történő megvilágosítása, a szervezet szakértője, vagy külső szakértő bevonásával, ajánlott.

7.3 Jogszerűség elve, joggal való visszaélés tilalma

Jogot sért a joggal való visszaélés, mert a joggal való visszaélés tilalma alapelv.⁷²⁵ Jellemzőek e kifejezésnek különösen az alapjogi aspektusai,⁷²⁶ szabadságjogokkal, büntető joggal,⁷²⁷

⁷¹⁷ GAJDUSCHEK György: „A közigazgatás szervezeti jellemzői – összehasonlító aspektusból” in SZAMEL Katalin – BALÁZS István – GAJDUSCHEK György – KOI Gyula (szerk.): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, Budapest, CompLex, 2011, p.39.

⁷¹⁸ Bővebben lásd: F. M. KAMM: *Intricate Ethical Rights, Responsibilities, and Permissible Harm* Oxford University Press, Oxford, 2007. p.13.

⁷¹⁹ KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*, Justis Bt., Pécs 2010. p.70.

⁷²⁰ Btk. 305.§.

⁷²¹ Bővebben lásd: 1/2018. számú büntető elvi határozatban.

⁷²² Info tv. 27.§. (6) bek.

⁷²³ Bővebben lásd: BDT 2019. 3988. KGD 2018. 27.

⁷²⁴ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg). 88. cikk, (1-2) bek.

⁷²⁵ A Kúria Pfv. 20.466/2017/8. - Polgári ügyben hozott határozata az alapelv forrásául az Alaptörvény B) cikk 1). bekezdését jelöli meg. Vö. ECHR 17. cikk.

⁷²⁶ Christopher L. EISGRUBER, Lawrence G. SAGER: *Religious Freedom and the Constitution* Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, and London, England 2007. p.171.; Rafael DOMINGO *God and the Secular Legal System* Cambridge University Press Cambridge, 2016. p.81.

⁷²⁷ Bővebben lásd: Alaptörvény VI. cikk; Kúria 23/2018. számú munkaügyi elvi határozat.

valamint más jogi előírásokkal való kollíziói.⁷²⁸ A joggal való visszaélés tilalma⁷²⁹ a jogszerűség követelményének negatív tartalmú, parancsoló aspektusa.⁷³⁰ Magatartás akkor is jogszerűtlennek minősül, ha a törvény szövegének megfelel ugyan, de nem a jogintézmény rendeltetésének megfelelő célra irányul. A jogalkotó célja, jogszabályokból, illetve a jogszabályok előterjesztéséből és indokolásából ismerhető meg. Jogokat és kötelezettségeket rendeltetésüknek megfelelően kell gyakorolni és teljesíteni.⁷³¹ A célhoz kötött jogszerűség elvével együtt megvalósított joggyakorlás követelménye a kormánytisztviselői, és más hivatásrendek magatartását is meghatározó alapelv.⁷³² Mind a kormányzati szervezet, mind a kormánytisztviselő köteles a tevékenységével összefüggő jogszabályokat megtartani.⁷³³ Mind a kormányzati szervezet, mind a kormánytisztviselő meg tudja valósítani – azonban nem valósíthatja meg szankciók nélkül – a joggal való visszaélést, vagy ha úgy tetszik a jogszerűtlenséget eljárásában.⁷³⁴ A kormánytisztviselőnek joga és kötelessége is eljárása során a rendeltetészerű joggyakorlás, és feladatai ennek az elvnek megfelelő teljesítése. Kormánytisztviselő jogszerűtlen tevékenysége közvetlenül, és közvetetten is sértheti az egyenlő bánásmód elvét, például „a rendeltetészerű joggyakorlás elvéből következik, hogy csak akkor kérhető a potenciális munkavállalótól a terhességére vonatkozóan nyilatkozat, ha az adott munkakör betöltésénél ennek jogszabály előírása alapján jelentősége van, például munkavédelmi szempontból.”⁷³⁵ Kormánytisztviselő köteles megtartani, és másokkal is megtartatni a jogszabályok rendelkezéseit. A *neminem laedit qui suo iure utitur* elv alapján senki sem sérti mások jogát, ha saját jogát gyakorolja.” Ellenben, a joggal való visszaélés megvalósíthatja különösen mások jogos érdekeinek csorbítását, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozását, zaklatását, véleménynyilvánításának elfojtását.⁷³⁶

Diszkriminatív cselekmény nem lehet a jogalkotó eredeti célja.⁷³⁷ A jognyilatkozatok alakilag és eljárási jog alapján kötöttek.⁷³⁸ Jognyilatkozat is alapvetően csak akkor hatályosulhat, ha közlése során a törvényes feltételeket betartották. A jognyilatkozat megfelelő közlése által megnyílik a jogorvoslatra rendelkezésre álló határidő is. Amennyiben a joggal való visszaélés⁷³⁹ jogszabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadásában áll és ez a magatartás a közszolgálat vagy a másik fél érdekét sérti, „a bíróság a jognyilatkozatot ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el.”⁷⁴⁰ Különös méltánylást érdemlő érdek általában sürgősségi helyzetben vehető figyelembe. Az „egyoldalú jognyilatkozat fő szabály szerint csak a címzett hozzájárulásával módosítható, vagy vonható vissza” és csak a címmel való közléssel válik hatályossá.⁷⁴¹ Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatban e rendelkezések különösen a személyiségi „jogokról lemondó vagy abból engedő nyilatkozat

⁷²⁸ Bővebben lásd: KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*, Justis Bt., Pécs 2010.

⁷²⁹ Ptk 1:5. §.

⁷³⁰ Indokolás a 2018. évi CXXV. törvényhez.

⁷³¹ Bővebben lásd: a Legfelsőbb Bíróság MK. 95. állásfoglalása.

⁷³² Bővebben lásd: 2018. évi CXXV. törvény; 2019. évi CVII. törvény; 2017. évi CL. törvény; 2017. évi CXLIII. törvény; 2015. évi CXLIII. törvény.

⁷³³ Kit. 116. § (1) a); Kit. 64. § (3). bek.

⁷³⁴ Kit. 116. § (1) a); Kit. 64. § (4). bek.

⁷³⁵ Bővebben lásd: az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 1/2007. TT. sz. állásfoglalása az állásinterjú feltehető munkáltatói kérdésekről.

⁷³⁶ Kit. 64. § (2) bek.

⁷³⁷ Bővebben lásd: igazolt nem egyenlő bánásmód.

⁷³⁸ Kit. 71. §.

⁷³⁹ Bővebben lásd: a tisztviselői kötelezettségek c. fejezet 2. pontjában.

⁷⁴⁰ Kit. 64. § (5) bek.

⁷⁴¹ Kit. 68. § (2). bek.

esetén értelmezhető⁷⁴² – melyet megszorítóan kell értelmezni, csak adott tárgykörre vonatkozhat.⁷⁴³ Főszabály szerint írásban közöltnek minősül az elektronikus dokumentum is, melyeket egyes esetekben fokozott biztonságú elektronikus aláírással kell ellátni. A jognyilatkozatokat, a tartalmuk alapján kell elbírálni.⁷⁴⁴ Az egyenlő bánásmód szempontjából is kardinális kérdés az, hogy a Kit.-ben egyoldalú jognyilatkozatból „e törvény végrehajtására kiadott jogszabályban⁷⁴⁵ és közszolgálati szabályzatban⁷⁴⁶ meghatározott esetben származhatnak jogok vagy kötelezettségek,⁷⁴⁷ valamint az, hogy jogszabályba, vagy a jó erkölcsbe ütköző,⁷⁴⁸ megállapodás semmis.⁷⁴⁹ A munkáltató egyoldalú jognyilatkozata a közléssel tehát hatályossá válik,⁷⁵⁰ mely okozhatja a kormánytisztviselő hátrányos helyzetét különösen akkor, ha munkaköre megváltozik, vagy illetménye csökken.⁷⁵¹ Az egyenlő bánásmód követelményének megsértésére és a joggal való visszaélésre való egyidejű hivatkozás esetén elsődlegesen azt lehet vizsgálni, hogy a hátrányokozás összefüggésben áll-e az Ebktv.-ben felsorolt védett tulajdonsággal.

Munkajogi következményként a kormánytisztviselővel szemben joggal való visszaélés esetében etikai eljárás, munkáltatói felmentés, munkajogi tekintetben anyagi kártérítés, büntetőjogi tekintetben akár az elzárása is jogkövetkezmény lehet.

Fontos, hogy sem a jogszerűtlen eljárásra, sem a joggal való visszaélésre nem kapunk biztosítékot akkor, ha a kormánytisztviselő ellenőrzése nem valósul meg.

7.4 Szakszerűség

A professzionalizmus nem kizárólag a piaci versenyre jellemző elv, az a közszolgálat alapelve is, ahol érvényesülnie kell, hiszen az a közszolgálat minőségének is jelzője. A professzionalizmus elvét azonosíthatjuk a közszolgálatban a speciális szaktudások elveivel. A hivatásos tisztviselőtől azt kívánták – és manapság is azt kívánjuk, – hogy „győzze le önmagában a haszonleső, önző embert, a közszolgálatára buzgón szentelje magát és igazságtalanság nélkül, objektíven, pártatlanul járjon el ügykörében. „Ezt részben az egoizmus megfelelő kihasználásával (fizetés, kitüntetések, címek), részben a kötelességtudás és hivatásérzet benevelésével, részben jogi eszközökkel és fegyelemmel érik el.”⁷⁵² Ma úgy fogalmazhatunk, hogy a kormánytisztviselő akkor látja el szakszerűen a feladatait, ha tevékenységét, a jóhiszeműség és tisztesség, a joggal való visszaélés tilalma, a hatékonyság, és nem utolsósorban a személyiségi jogok védelme elvét alkalmazva jár el. A szabálykövetés tehát a tisztviselő szakszerűségének egyik oldalát jelenti. Mások oldalát jelenti a tárgyi tudás, mely tevékenységében érvényesül. Minden közszolgálati alkalmazottra vonatkozik a

⁷⁴² Kit. 68. § (3). bek. HAZAFI Zoltán szerk.: *A köztisztviselői törvény magyarázata* ÁROP-2.2.5.-2008-0001 számú, Humán-erőforrásgazdálkodás a központi közigazgatásban kiemelt projekt Budapest, 2012. p.72.

⁷⁴³ Mt. 5§ (2). bek.

⁷⁴⁴ Kit. 71. § (1a) bek.

⁷⁴⁵ Bővebben lásd: különösen 87/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet 14. § (1) bekezdés alapján közszolgálati alapadatokkal kapcsolatban. A 88/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet 23. § távmunka végzéssel, a 24. alapján szolgálati lakással kapcsolatban.

⁷⁴⁶ Bővebben lásd: különösen 88/2019. (IV. 23.) Korm. rendeletben, 79-80.§-ban illetményelöléggel kapcsolatban; egészségügyi szűrővizsgálat támogatása 83. §-ban. Egyéb juttatások esetében a 83/A §-ban.

⁷⁴⁷ Kit. 68. § (1). bek.

⁷⁴⁸ Ptk 6:97 §. Bővebben lásd: a jóhiszeműség és tisztesség körében.

⁷⁴⁹ Kit. 74. § (1) bek.

⁷⁵⁰ Kit. 68. § (2) bek.

⁷⁵¹ Kúria Mfv. 10.051/2017/11. - Munkaügyben hozott határozat [17].

⁷⁵² MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás* Magyar Királyi Egyetemi Nyomda.1942, Budapest, p.59.

törvényesség követelménye, a közszolgálati alkalmazott ugyanis azt nem teheti, amit jogszabály tilt.⁷⁵³

A kormánytisztviselő feladatai sokrétűek. Lehetnek a kormányzati szolgálati jogviszonyára vonatkozóak és egyéb szakmai szabályoknak megfelelőek, mindkét esetben azonban szakmai feladatait a közérdek figyelembevételével kell ellátnia,⁷⁵⁴ melyet munkája során érvényesít.⁷⁵⁵ Szolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogait és kötelezettségeit a rendeltetésüknek megfelelően kell gyakorolnia és teljesítenie.

A kormánytisztviselő szakszerű munkavégzésében az egyenlő bánásmód és az előnyben részesítés elve megközelíthető szakmai elvek, a szakmára hatást gyakorló elvek, és az adott tevékenység eljárás-jogi oldaláról is. A másik oldalról viszont, az egyenlő bánásmód elvének eredményes megvalósításához szükséges, hogy a tagállamok megfelelő eljárásokat vezessenek be. A közigazgatási munkavégzés általános szabályait át kell hatnia a munkavégzésre vonatkozó egyenlő és méltányos jog alapelveinek. A munkavégzés általános alapelvei közé soroljuk a munka megválasztásához való jog,⁷⁵⁶ a jogegyenlőség,⁷⁵⁷ az egyenlő bánásmód,⁷⁵⁸ a megfelelő munkafeltételekhez való jog,⁷⁵⁹ a képesség szerinti teljesítés,⁷⁶⁰ a teljesítmény szerinti megítélés,⁷⁶¹ a munkaerő megtartása,⁷⁶² és az érdekvédelem⁷⁶³ elvét. A közszolgálat speciális elvei közé soroljuk, a politika-semlegesség,⁷⁶⁴ az érdek elsődlegessége,⁷⁶⁵ a törvényesség,⁷⁶⁶ az alávetettség,⁷⁶⁷ az életpálya,⁷⁶⁸ a professzionalizmus,⁷⁶⁹ és a fokozott felelősség elvét.⁷⁷⁰ A felsorolt elvek bizonyosan hatnak a közszolgálat szakmaiságára és a tisztviselő magatartására, melyeket az állam, és a munkáltató, illetve a tisztviselő kötelezettségei között említünk. A képzési kötelezettség nemcsak a munkáltató oldaláról, hanem a tisztviselő oldaláról is fenn áll.

a) Közszolgálati szervezet rendszer fontos alapelve a képzésekhez való egyenlő esélyű hozzáférés, mely az állami munkahelyteremtő források biztosításában is megnyilvánul.⁷⁷¹

b) A központi kormányzati igazgatási szerv kormánytisztviselőire, és vezetőire is kiterjed a képzési, és továbbképzési kötelezettség.⁷⁷²

⁷⁵³ Ibid. György, p.37.

⁷⁵⁴ Kit. 65. § (1). bek.

⁷⁵⁵ Kit. 65. § (2). bek.

⁷⁵⁶ Alaptörvény XII. cikk (1) bek.

⁷⁵⁷ Alaptörvény XV. cikk (1) bek.

⁷⁵⁸ Bővebben lásd: különösen 3206/2014. (VII. 21.) AB határozatban, és az Ebktv-ben.

⁷⁵⁹ Alaptörvény XVII. cikk (3) bek.

⁷⁶⁰ Alaptörvény XII. cikk (1) bek.

⁷⁶¹ Alaptörvény: hitvallás.

⁷⁶² Bővebben lásd: Kit. 57. § (7).; 102 § (2).; 103. § (3).

⁷⁶³ Kit. 77. § (3) s). CFR Article 28. ICCPR. 22. cikk.

⁷⁶⁴ Bővebben lásd: HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati jogunk a változó nemzetközi és hazai térben (de lege lata, de lege ferenda)* Phd értekezés, PTE, Pécs, 2010.

⁷⁶⁵ A Tanács határozata a Macedónia volt Jugoszláv Köztársasággal a csatlakozási partnerségben létrehozott elvekről, prioritásokról és feltételekről, valamint a 2006/57/EK határozat hatályon kívül helyezéséről Brüsszel, 6.11.2007 COM (2007) 659 végleges.

⁷⁶⁶ Alaptörvény B cikk (1).

⁷⁶⁷ 3154/2017. (VI. 21.) AB határozat; 22/2019. (VII. 5.) AB határozat.

⁷⁶⁸ HAZAFI Zoltán (szerk.): *Kormányzati személyzetszervezés* Dialóg Campus Budapest, 2019. p.79.

⁷⁶⁹ A professzionalizmus elvét más források szakszerűség elvéként említik.

⁷⁷⁰ GYÖRGY István – HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben* Dialóg Campus Budapest, 2018. p. 30-39.

⁷⁷¹ MAKKOS Nándor: *Felnőttképzés, esélyegyenlőség, közigazgatás* JOGELMÉLETI SZEMLE (1588-080X): 2018 1. 109-117 (2018). p.111.

⁷⁷² 338/2019. (XII. 23.) Korm. rendelet, 1.§ a).

c) Az igazgatási szerv kötelezettsége a kormánytisztviselő feladatainak ellátásához szükséges követelményeket (végzettség, szakképzettség, szakképesítés, tapasztalat, képességek) írásban rögzíteni.⁷⁷³

Az egyenlő bánásmód szempontjából jelentőséggel bír a különböző nemű pályázók egyenlő képesítése esetén a tisztességes eljárás.⁷⁷⁴ A kormánytisztviselő számára a továbbképzési kötelezettség meghatározott, bizonyos pontszámot kell teljesíteni a Nemzeti Közszerzési Egyetem (NKE) által biztosított jelenléti, vagy online továbbképzés során. Minden kormánytisztviselő képzését, továbbképzését, átképzését az NKE biztosítja. Minden kormánytisztviselő köteles és jogosult a munkáltatói jogokat gyakorló által meghatározott, vagy az általa preferált képzésen részt venni.⁷⁷⁵ A tisztviselő túlképzettsége azonban a munkahelyen, hátrányos helyzetét is eredményezheti. A „különleges jogállású szerv ugyan köteles az általa előírt vagy engedélyezett, a kormánytisztviselő feladataival kapcsolatos indokolt és szükséges képzést és továbbképzést biztosítani,”⁷⁷⁶ azonban azt a munkavállaló túl is teljesítheti.

A kormánytisztviselő képzési és továbbképzési kötelezettsége származhat külső és belső kényszerből. A külső kényszer a munkáltatói előírások azért tartalmazzák, hogy a kormánytisztviselő feladatvégzésének színvonalát fenntartsa, vagy emelje. A belső kényszer a tökéletesebb feladatellátás, és a fokozottabb felelősségvállalás motiválja. A kormányzat célja, hogy a szakmai előmenetelt is figyelembe véve, úgy aknázza ki a kormánytisztviselő ez irányú ambícióit, hogy az a közigazgatási szervezetrendszer számára úgy jelentsen előnyt, hogy az más érdekeket ne sértsen.

Igaz azonban, hogy az emberi agy ismeretek tárolási képességére elsősorban nem az ismeretek elvesztése, hanem az ismeretek „elhalványulásának” jelensége jellemző, ezért akik multidirekcionális ismerettel rendelkeznek, jobban alkalmazhatók „termékszerkezet-váltás” esetén, mert rövidebb ideig tart az „ismerős” ismeretek felelevenítése, mint az új ismeretlen ismeretek elsajátítása. A multidirekcionális ismeretek birtoklásának képessége, tehát előnyt jelenthet a tisztviselő számára, mikor megváltozik az álláshelyen betöltendő feladatainak tartalma, és kellő odafigyeléssel azt kiaknázzhatja a munkaadó. Ez utóbbi aláhúzza a dinamikus kompetencia-nyilvántartás jelentőségét.⁷⁷⁷

Fontos, hogy a tisztviselő e képessége növeli a munkáltató bánásmódjában a tisztviselők közötti megkülönböztetést, mely azonban megfelel az arányos egyenlőség elvének. Fontos, hogy a szükséges szakképzettség előírása a munkavégzéshez objektív minimumot tartalmaz, azonban a felett, a szakképzettség foka, és az arra való tekintettel megállapított díjazás, de a különbözően megfelelő szakképzettség a vezetői pályázat értékelésében is vitára adhat okot.

7.5 Hatékonyság

Hatékonynak akkor minősül a munkavégzés, ha egységnyi idő alatt több, jobb, és célszerűbb feladatot képes a munkavállaló elvégezni. A hatékonyságot a munkaviszonyban egyrészt a munkaidő lehető legteljesebb mértékben munkával (tartalommal) történő megtöltése jelenti. Másrészt a taylori elvekben a hatékonyság a felesleges mozdulatok számának csökkentését jelenti, mely tisztviselő esetében eljárás kérdése. Harmadrészt, a hatékonyság a munkaelemek formáinak „összeillesztését” (szervezési kérdések) jelenti, ahol az egyes munkaelemek formáit, a folyamat-irányítást, szakemberekre bízzák, optimalizálják. Negyedrészt, az innováció a

⁷⁷³ Kit. 91. § (1) bek. d).

⁷⁷⁴ C-409/95. sz. ügy. A Bíróság november 11.-i ítélete: 1997. Hellmut Marschall kontra Land Nordrhein-Westfalen. ECLI: EU: C:1997:533. 36. pont.

⁷⁷⁵ Kit. 97. §.

⁷⁷⁶ HAZAFI Zoltán: *Közszerzési Jog I.* Nemzeti Közszerzési Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet Budapest, 2019. p. 101.

⁷⁷⁷ Kit. 177. §.

munkavégzés egészét (tartalmi, eljárás, szervezési kérdések) alapjaiban változtatja meg, a „munkaelemet” kifejlesztik, az stagnál, majd hanyatlak, megszűnik, és a ciklus folyamatosan ismétlődik. A hatékonyság tehát a felsorolt munkaelemek célszerűségi, gazdasági és időbeli követelményeivel kapcsolatos.

A kormánytisztviselői szolgálatban a hatékonyság, a magán-munkajogi munkavégzéshez képest részben mást, de hasonlóan komplex követelményeket indukál.

Magyary a hatékonyságot (eredményességet) két részre osztja. Egyrészt megkülönbözteti „a szervezeti eredményességet (operating efficiency) és az egyén eredményességét (individual efficiency). Véleménye alapján, ha egy alkalmazott munkája nem eredményes, az nem szükségképpen az egyén alkalmatlanságából, vagy hibájából folyik, hanem áldozata lehet olyan munkafeltételeknek, amelyek akadályozzák képességeinek legjobb kifejtését, a tőle telhető eredményesség elérését. A szervezet eredményessége így felfogva azt jelenti, hogy az nem az abban működők egyéni képességeinek az összege, hanem annál több vagy kevesebb lesz.”⁷⁷⁸ A szervezet eredményessége akkor lesz hatékonyabb a szervezetben működő egyéni képességek összegénél, ha a szervezet minden képzettségű személyből annyit foglalkoztat, hogy az minden időpillanatban, szabadságok kiadása idején is teljesíteni tudja feladatait. Első látásra tehát a szervezeti hatékonyság, a szervezeti tőke és a koordináció megfelelőségének összege. A hatékonyság elvét azonban értelmeznünk kell:

- a) a közigazgatást működtető állam oldaláról,
- b) a közigazgatás szervezetrendszerében, mint működési alapelv, és
- c) értelmeznünk kell a jogvédelem, valamint
- d) a közigazgatás és az ügyfelek kapcsolatában is, mint eljárási alapelv.

a) A politika hatással van a jogalkotás minőségére, s ez által a közigazgatási funkciók magas szintjének fenntartására.

b) Az állami alkalmazásban állók, közalkalmazottak, tisztviselők „hatékony és valódi munkát” végeznek.⁷⁷⁹ Úgy tűnik, a hatékonyságot biztosító tisztviselői felelősség fokozottabb, mint a közalkalmazotti, bár a közalkalmazott minősítő lapján a munkavégzésével kapcsolatos felelősség,- és hivatástudatot is értékeli,⁷⁸⁰ valamint a közalkalmazott is tartozik kártérítési (anyagi) felelősséggel is.⁷⁸¹ A kormánytisztviselő felelőssége azonban – az anyagi felelősségen túl, etikai szintre van emelve,⁷⁸² és megjelenik, mint fegyelmi felelősség.⁷⁸³ A hivatástudat, a felelősség, valamint a fegyelmi felelősség azonban csak a „feszültséget” biztosítja a megfelelő munkavégzéshez, az vezetői, menedzseri tevékenység nélkül nem lesz megfelelően hatékony. A kormánytisztviselőnek, „feladatait gazdaságosan, költségtakarékosan, és a polgárok elégedettségét, valamint az eredményességet⁷⁸⁴ szem előtt tartva, és a határidőket betartva kell végeznie.”⁷⁸⁵ Magyary a hatékonyság feltételeit az illetményrendszer megfelelőségében, a tisztviselő ismereteinek bővítésében látja, de megemlíti a munkaidő célszerű beosztása; a hétvégi szünet bevezetését, a munkahelyi egészség célszerű helyiségeit, a világítás, a bútor, az iroda technika és az idegesítő körülmények távoltartását a hivatalnokok testi kondíciójának

⁷⁷⁸ MAGYARY Zoltán: *A hivatásos közsolgálat megoldatlan kérdései* András László könyvnyomda, Kolozsvár, 1944. p. 8.

⁷⁷⁹ Case C-53/81. D.M. Levin v Staatssecretaris van Justitie. 23 March 1982 (17). ECLI: EU: C:1982:105.

⁷⁸⁰ Kjt. I. számú mellékletének 3.4. pontja.

⁷⁸¹ Kjt. 83.§.

⁷⁸² Bővebben lásd: az előítélettel kapcsolatos felelősségben. Kit. 92.§.

⁷⁸³ Kit. 116.§.

⁷⁸⁴ KISS György (szerk): *Államszervezet és államiság Magyarország Alaptörvényében* Dialóg Campus Budapest, 2017. p.133.

⁷⁸⁵ HAZAFI Zoltán: *Közsolgálati Jog I.* Nemzeti Közsolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet Budapest, 2019. p.34.

gondozását, és helyes pszichológiai kezelését is, valamint a tisztviselők helyes kiválasztását, és előmeneteli rendjét.⁷⁸⁶

c) A kormánytisztviselői munkavégzésnek azonban a felsoroltakon túl, más követelményeknek is meg kell felelnie, mindenek előtt a jogszerűségnek. A jogszerűség elve azonban az egyenlő bánásmód elve nélkül nem érvényesülhet.

Az egyenlő bánásmód elve, azért fontos a közszolgálatban, mert az a jog szabályai alapján működik. A jogszerű működés pedig akkor hibamentes – és ez által hatékonyabb – ha megfelel az egyenlő bánásmód elveinek is, mert csökkentheti a szervezeti ellenállást a munkavégzésben, például nem támad peresíthető ügy, nem kell a személyzettel szemben etikai, fegyelmi és egyéb eljárásokat lefolytatni, vagy megismételni.

ca) Amennyiben hatékonyságról beszélünk az egyenlő bánásmódban, az jelentheti a jogvédelem anyagi jogi előírásai kormánytisztviselők általi gyors elsajátítását, alkalmazását, különösen a személyiségi jogvédelmi, vagy az esélyegyenlőségi képzés, területén.

cb) Amennyiben az egyenlő bánásmód jogvédelmi intézményének hatékonyságáról beszélünk, akkor a jogalkotás minősége is kiváló, különösen visszatartó erejű az előírás, és/vagy a szankció, valamint a jogi folyamatok ellenőrzési mechanizmusa, is jól működik, mely rövid idő alatt feltárja a jogsértést, és az előírások, szankciók teljességbe mennek, valamint hatékony a generális és a speciális prevenció.

d) Más szóval, a közigazgatási szerv hatékony ügyvitele érdekében hármas követelménynek kell, hogy eleget tegyen:

- úgy szervezi meg jogvédelmi tevékenységét, hogy az eljárása alatt az eljárások résztvevőinek minimális költséget okozzon, és
- a tényállást jogszerűen megállapítva
- az eljárás a lehető leggyorsabban lezárható legyen.⁷⁸⁷

da) A hatóság oldaláról a hatékonyság a megfelelő eljárásjogi intézmények megválasztása is szerepet játszik.⁷⁸⁸ A költséghatékonyság a hatósági eljárásra és nem a későbbi ügyféli kiadásokra vonatkozik.⁷⁸⁹

db) Az ügyfél oldaláról ugyanakkor megfogalmazható, hogy a hatóság munkájának hatékonyságát segítheti az ügyfél irat betekintési joga.⁷⁹⁰ Az ügyfél nem hivatkozhat alappal a hatékony és gyors eljárásvitel sérelmére, ha az eljárás azért húzódott el, mert az saját magatartása, együttműködése nem volt megfelelő.⁷⁹¹ A felsorolás pontjai nem egyenlő súlyúak, ugyanis sem az eljárás költségei, sem az eljárás sebessége nem írhatja felül az eljárás alaposágát, jogszerűségét.⁷⁹² A hatékony eljárás a hatóság és az ügyfél oldaláról is az együttműködés követelményét támasztja a tisztviselővel szemben.

Fontos, hogy az egyes elvek sohasem állnak önmagukban azok mindig kapcsolódnak más elvekhez. Az elvek értékeket fejeznek ki, melyek a kormánytisztviselő egész életútjára vonatkoznak, bár különböző intenzitással. A fiatalok például a hatékonyság elvét másként értelmezik, mint az idősebbek, hiszen idősebbeknél azt a rutin már garantálja, ők a „szép munkát” jobban preferálják, mely a hatékony munkavégzés sajátos felfogása. A tisztviselő életpályája során saját életművet épít, mely stabillá, és elvhűvé teszi, különösen, ha életútját áthatja a humanizmus, a társadalom tagjaiért való szolgálat szakszerűsége, szépsége, a munkája színvonaláért érzett felelősség.

⁷⁸⁶ Ibid. Magyary, p.10.

⁷⁸⁷ Ákr. 4. §.

⁷⁸⁸ Megyei bíróság K.20.102/2010/4.

⁷⁸⁹ Kfv. II.37.711/2014/6.

⁷⁹⁰ 61/2009. (VI.11) AB határozat.

⁷⁹¹ Kfv. II.37.797/2014/6.

⁷⁹² Kúria Kfv. III. 37.972/2015/4.

7.6 Személyiségi jogok védelme, adatvédelem

Az általánosan kötelező magatartási követelményeket, és az emberi méltóságot biztosító jogot a tisztviselőknek is tiszteletben kell tartaniuk.⁷⁹³ A Kit. alapján „a kormánytisztviselőtől csak olyan nyilatkozat megtétele vagy adat közlése kérhető, amely személyiségi jogait nem sérti, és a közszolgálat létesítése, teljesítése vagy megszűnése szempontjából lényeges.”⁷⁹⁴ A tisztviselő személyi jogairól általános jelleggel előre nem mondhat le,⁷⁹⁵ személyi jogai meghatározott köréről pedig csak előzetesen és írásban mondhat le.⁷⁹⁶ A tisztviselő tehát lemondhat bizonyos jogairól, azonban emberi mivoltáról és kötelességeiről nem mondhat le. Mind a tisztviselő személyiségi jogai,⁷⁹⁷ mind a közszolgáltatást igénybe vevők személyiségi⁷⁹⁸ jogainak alapja a jogképesség,⁷⁹⁹ azonban a tisztviselők bizonyos jogaikról lemondanak, más jogukat viszont korlátozzák jogviszonyaik. A személyiség fogalma tartalmazza azt a szellemi lényegét, amely az embert megkülönbözteti minden más élőlénytől, s „melynek védelme fontos a társadalom számára, mert az ember a társadalomban képes kibontakoztatni önmagát és a társadalom számára nélkülözhetetlen javakat teremtetni.” A személyiség védelmében fontos, egyrészt, hogy az „egységes, oszthatatlan, zárt egész” alkot és egy aspektusának megsértése egyrészt az egész személyiségre hatással van, másrészt ténylegesen nem reparálható, a személyiség elveszti önértékét, mely szükséges ahhoz, hogy betöltse társadalmi feladatát.”⁸⁰⁰

Személyiségi jogok korlátja más személyek személyiségi jogai.⁸⁰¹ A tisztviselő személyiségi joga csak abban az esetben korlátozható, ha a korlátozás szolgálatának rendeltetésével közvetlenül összefügg, és feltétlenül szükséges, valamint a cél elérésével arányos.⁸⁰² A szervezkedési jog is a személyiségi jogok része. A nemzeti törvények vagy rendeletek ugyanis meghatározzák, hogy az általános védelem elve nem alkalmazható három esetben.⁸⁰³

- Egyrészt amennyiben más nemzetközi munkaügyi egyezmények kedvezőbb rendelkezései vonatkoznak a hatóságok által foglalkoztatott személyekre.
- Másrészt magas szintű alkalmazottakra, akiknek feladatait általában politikai döntéshozó vagy irányító jellegűnek tekintik, vagy rendkívül bizalmas jellegű feladatok esetén.
- Harmadrészt nemzeti törvények vagy rendeletek határozzák meg, hogy az egyezményben előírt garanciák milyen mértékben vonatkoznak a fegyveres erőkre és a rendőrségre.

Személyiségi jogok esetében a jogvita elbírálásához szükséges jelentős tények felsorakoztatása és az állítások alátámasztására szolgáló bizonyítékok rendelkezésre bocsátása – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a peres feleket terheli.⁸⁰⁴

⁷⁹³ Alaptörvény T cikk. (1). bek. II. cikk (1) bek.

⁷⁹⁴ Kit. 67. § (7) bek.

⁷⁹⁵ Kit. 67. § (3) bek., Kttv. 11. § (3) bek.

⁷⁹⁶ Kit. 67. § (3) bek., Kttv. 11. § (3) bek.

⁷⁹⁷ Ptk. 2:42. § (2).

⁷⁹⁸ JOBBÁGYI Gábor: *Személyi és családi jog*, Szent István Társulat, 2. kiadás, Budapest, 2001. p.57.; TÖRŐ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*, KJK, Budapest, 1979. p.40.

⁷⁹⁹ SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*, KJK, Budapest, 1983. p.258.

⁸⁰⁰ Bővebben lásd: HORVÁTH András: *Személyiségi jog és Persönlichkeitsrecht* in: SMUK Péter (szerk.): „OPTIMI NOSTRI” *DÍJNYERTES TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZATOK* 2007. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft. Győr, 2007. p. 93.

⁸⁰¹ BH. 1991. 387.

⁸⁰² Kit. 67. § (2) bek., Kttv. 11. § (2) bek.

⁸⁰³ Az ILO 151. sz. egyezmény 1 cikk 1-3 pontja.

⁸⁰⁴ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (Pp.) 4. § (2) bek.

A jogsérelem fogalmát nem szabad szűken értelmezni, mert, jogsérelemnek minősül minden olyan rendelkezés, amely „sérti az emberi méltóságot, önkényes, illetve rosszhiszemű.”⁸⁰⁵

Az alapvető jogok biztosának eljárása⁸⁰⁶ a jogsértésről való tudomásszerzéstől számított egy éven belül vagy a jogsértéstől számított három éven belül indulhat, ahol az érintett hatóságnak a döntés meghozatala előtt meg kell kísérelnie egyezség létrehozását. Egyezség hiányában a tárgyalás felmentéssel, vagy marasztalással zárul.

Az adatokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés az Unió tagállamai között is értelmezett,⁸⁰⁷ például „hogyan egy másik tagállam területén letelepedett bármely igénybe vevő fél igazolni tudja az elektronikus formában kapott személyazonosító adatokat.”⁸⁰⁸ A törvény által a minden külföldi személyre vonatkozó személyazonosító adatok köre,⁸⁰⁹ és tárolhatóságának ideje⁸¹⁰ és célja⁸¹¹ is korlátozott.⁸¹² A személyes adatok ügyfél hozzájárulása nélkül történő adatkezelése azonban az adat valóságosága, bűncselekmények megelőzése, felderítése, büntetőeljárás lefolytatása, közérdekvédelmi és törvényességi felügyeleti feladatainak ellátása, nemzetbiztonsági és terror felderítési célból mellőzhető.⁸¹³ Személyiségi jogokat sérthet a nem megfelelő adatkezelés is.⁸¹⁴ Személyes adatok különösen a természetes személlyel összefüggésbe hozható név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító, testi, fiziológiai, genetikai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális identitására vonatkozó egy vagy több tényezőt tartalmazó információ tartalom. Az „ún. különleges adatok különösen az egészségügyi állapotra vonatkozó adatok, bűnügyi személyes adatok, csak akkor kezelhetők jogszerűen,⁸¹⁵ ha ahhoz az érintett előzetesen írásban hozzájárul, vagy azt törvény elrendeli.”⁸¹⁶ Ha a munkáltató a munkaviszony létesítése szempontjából lényegtelen adat kérésével megsérti az egyenlő bánásmódot, „az arra adott válasz, vagy a válasz megtagadása miatt nem létesít munkaviszonyt a jelentkezővel, akkor ez közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül.”⁸¹⁷ Az Ekvtv 8. §-a szerinti adatokkal kapcsolatban feltett kérdések sérthetik az egyenlő bánásmód elvét, de ezekkel kapcsolatban is kérhető olyan adat, melyhez a munkáltatónak költségtérítési kötelezettsége fűződik, vagy a munkáltató által végzett munka jellege vagy természete alapján indokolt, és a munkavállaló alkalmazásához szükséges lényeges és jogszerű feltétel.

Az egyenlő bánásmód tekintetében fontos a GDPR elvek figyelembe vétele, hiszen „az érintett és az adatkezelő között egyértelműen egyenlőtlen viszony áll fenn, különösen, ha az adatkezelő közhatalmi szerv, és az adott helyzet valamennyi körülményét figyelembe véve ezért

⁸⁰⁵ Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 384/3/2008. (II. 27.) TT. sz. állásfoglalása a megtorlás fogalmáról.

⁸⁰⁶ 2021. január 1-jétől az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) feladatait az alapvető jogok biztosáé vette át.

⁸⁰⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, 6. cikk.

⁸⁰⁸ Ibid. 7. cikk. f).

⁸⁰⁹ Eüsztv. 45.§. (2) bek. d).

⁸¹⁰ Eüsztv. 45.§. (2) bek. d).

⁸¹¹ Eüsztv. 45.§. (3) bek.

⁸¹² Eüsztv. 45.§.

⁸¹³ Eüsztv. 45.§. (4) bek.

⁸¹⁴ Kit. 177. §.

⁸¹⁵ PÉTERFALVI Attila – ESZTERI Dániel: *A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata.* Forrás: <http://real.mtak.hu/97033/2/P%C3%A9terfalvi%20-%20Eszteri.pdf> Letöltés: 2020.03.23.

⁸¹⁶ Infotv. 5. § (2) bekezdés.

⁸¹⁷ 1/2007. TT. sz. állásfoglalás.

valószínűtlen, hogy a szóban forgó hozzájárulás megadása önkéntesen történt.”⁸¹⁸ Fontos továbbá, hogy az ilyen adatokat csak tisztességesen és jóhiszeműen, meghatározott célokra, az érintett személy hozzájárulása alapján vagy valamilyen más, a törvényben rögzített jogos okból lehet kezelni.⁸¹⁹ Amennyiben a jogsértés megállapításra kerül, az EBH-nak⁸²⁰ és a bíróságnak⁸²¹ széles lehetőségei vannak a jogsértést szankcionálni.

7.7 Nemzeti érdekek előnyben részesítése

A nemzeti érdekek prioritását az állam közigazgatási szervezetrendszerrel nem lehet elválasztani,⁸²² hiszen diszfunkcionális az a szervezet, amely önmaga érdekeivel ellentétesen cselekszik. Természetesen a közigazgatási szervezetrendszer megszűnésétől nem kell tartani, az azonban nyilvánvaló, hogy a nemzeti értékek devalvációja nem engedhető meg. Ez azt is jelenti, hogy a nemzeti érdek érvényesítésének két iránya van, az egyik a külső érvényesítésre, a másik a belső érvényesítésre koncentrál. Egyiktől sem választható el azonban az egyenlő bánásmód elve. A nemzeti érdekek limitáltan jelennek meg közösségi beavatkozásokban, annak területe a tagállami szint. A gazdasági liberalizáció negatív szociális következményei ellensúlyozására született meg munkavállalók alapvető szociális jogairól szóló közösségi Charta, mely leszögezte a közösségi beavatkozás csak szociális dömping leküzdésére és a legalapvetőbb munkakörülmények javítása érdekében történik.⁸²³ A diszkrimináció tilalma vagy a munkahelyi egészségvédelem területén a nemzeti szabályok összehangolása meglehetősen sikeres volt, azonban gazdasági és társadalmi folyamatokra az egyes országok nemzeti érdeküknek megfelelő másoktól eltérő nemzeti válaszokat adnak.⁸²⁴ A nemzeti érdek és a tagállami hagyományok⁸²⁵ kéz a kézben járnak, egyszer a gazdasági liberalizáció oldalán az ETUC-nak, máskor a Bizottságnak vagy a Parlamentnek, ismét más esetben az ECJ, vagy a Tanács oldalán. A tagállami jogalkotók törekednek a nemzeti érdeket, a munkavállalók érdekében is kifejezésre juttatni. A nemzeti érdekek előnyben részesítése a kormánytisztviselők számára generálisan azt jelenti: „Feladatainkat mindenekelőtt a nemzet érdekében teljesítjük, azaz

a.) a közjót Magyarország, és a magyar nemzet valamennyi, jelenlegi és jövőbeni tagja érdekeinek összességével azonosítjuk,

b.) az egyéni és csoportérdekkel szemben mindig a közjót részesítjük előnyben.”⁸²⁶

A „közjó” fogalmát az Alaptörvény is ismeri.⁸²⁷ Az Alaptörvény a közjót a jogszabályok értelmezésével kapcsolatban a józanésszel, az erkölccsel, és a gazdaságossággal együtt említi.

⁸¹⁸ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) preambulum (43).

⁸¹⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 8. cikk (2) bek.

⁸²⁰ Ebktv 16. § (1) bek. (Az EBH 2005. január 1-óta. működik).

⁸²¹ Ptk. 2:51. §.

⁸²² EGYED István: *A mi Alkotmányunk* Egyed István 1943. Dialog Campus 2016. p. 18-24.

⁸²³ HUNGLER Sára: *NEMZETI ÉRDEKEK ÉS SZOCIÁLIS INTEGRÁCIÓ AZ EURÓPAI UNIÓBAN – AZ EURÓPAI JOGOK SZOCIÁLIS PILLÉRÉNEK KÍSÉRLETE AZ INTEGRÁCIÓRA* ÁLLAM - ÉS JOGTUDOMÁNY • LIX. ÉVFOLYAM • 2018 • 2. SZÁM • 36 – 52. p.38.

⁸²⁴ Ibid. Hungler, p. 44.

⁸²⁵ A tagállamok jogi hagyományait, más néven alaptörvényben megfogalmazott elveknek is nevezhetjük.

⁸²⁶ A Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexe II/2. b).

⁸²⁷ Alaptörvény 28. cikk.

Jogszabályok értelmezésében az ésszerűséget, már említettük,⁸²⁸ és az erkölcsös jog⁸²⁹ gyakran annak szociális jelentéstartalmával párosítható. A gazdaságosság a hatékonysággal kapcsolatos fogalom, melyet fentebb már említettünk.⁸³⁰

A közjó értelmezésében fontos, hogy az mind a magánszemélyek, mind a vállalkozások mind az állam szempontjából⁸³¹ elérendő célként szerepel, de az állam nevében eljáró kormánytisztviselők szempontjából az társul a személyes felelősségükkel, szakszerűséggel, így az egyenlő bánásmód követelményeivel is.

A közigazgatás szervezetére jellemző, hogy a gazdasági, jogi és etikai elvek összekapcsolódnak. E morális közösség reagál az emberi szükségletekre, szem előtt tartja a diszkrimináció ellenesség kibővített követelményeit, az előnyben részesítés követelményét, mely fontos a kormánytisztviselői szervezet számára is, hogy funkcióit kiváló minőségben tölthesse be.

A nemzeti érdekek előnyben részesítése azt is jelenti, hogy a kormánytisztviselő személyes érdekeitől elválasztja a közérdeket, mely mindig előnyt kell, hogy élvezzen a magánérdekével szemben. Az önzetlenség e formájának támogatása a munkahelyi csoportkohézióból is származik, és egy tisztviselő erőfeszítésének eredménye is lehet. Nemzeti érdek a professzionálisan és hatékonyan működő közszolgálat, mely azt sejteti, hogy a hivatásetikai elvek összefüggő rendszert alkotnak, abból egy elemet kiemelni és vizsgálni ugyan lehet, de figyelemmel kell lenni más elvek hatására is.

Fontos, hogy az egyenlő bánásmód követelménye szempontjából a nemzeti érdekek ott tulajdoníthatunk szerepet, ahol a közösségi szabályozás teret kell, hogy engedjen a tagállami akarat érvényesítésének, mert az irányelvek hatálya nem terjedhet ki a „tagállami rendszerek vagy azokkal hasonlóknak tekintet más rendszerek által nyújtott ellátások egyetlen formájára sem, beleértve az állam szociális biztonsági és a szociális védelmi rendszerek által nyújtott ellátásokat.”⁸³²

7.8 Az „egyenlően bánás”

Több törekvés is kényszerítőleg hatott az egyenlő bánásmód kialakulására, melyek között megemlíthetjük a feminista törekvéseket,⁸³³ a nők munkaerejének kihasználásához fűződő gazdasági érdeket, vagy az emberi egyéni, és kollektív jogok munkajogra gyakorolt hatását is.⁸³⁴ Az egyenlő bánásmód eszményét társadalmi akarat inspirálja,⁸³⁵ mely a politika ereje által kerül jogszabályokba,⁸³⁶ másik forrása pedig a munkaszervezetben történő együttműködés,⁸³⁷

⁸²⁸ Bővebben lásd: „ésszerű alkalmazkodás és igazságtalan nehézség”: *US Airways, Inc. v. Barnett*, 535 U.S. 391 (2002).; ill. „ésszerűség” III/01591/2014, III/01592/2014, [303]-[305]. EBH2007.1629.; Ebktv. 7.§ (2). bek. b).

⁸²⁹ Raimund JAKOB, Martin USTERI & Robert WEIMAR: *Recht & Psychologie: gelebtes Recht als Objekt qualitativer und quantitativer betrachtung* Peter Lang Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien, 2006. p.57-58.

⁸³⁰ Bővebben lásd: 7.10.4. pontban.

⁸³¹ VÉRTESY László: *Az állami beavatkozás joga és hatékonysága* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2014. p.36.

⁸³² 2000/78/EK irányelv, 2. cikk.

⁸³³ PETŐ Andrea: *A nők és a férfiak története Magyarországon*.pdf p. 97. Letöltés: 2020. 08. 19.

⁸³⁴ *Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl*, 10.2.53 12.pdf. Letöltés: 2018. október 29.

⁸³⁵ Bob HEPPLER: *The New Single Equality Act in Britain* The Equal Rights Review, Vol. Five (2010) p.11.

⁸³⁶ Maarten HAJER: *Policy without polity? Policy analysis and the institutional void* Policy Sciences 36: 175-195, 2003. Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands. p.179.

⁸³⁷ Bővebben lásd: The Constitution of the International Labour Organisation signed at Versailles June 28, 1919 ANNEX First Meeting of Annual Labour Conference, 1919.; Resolution of 10 March 1948 (document E/776) The Economic and Social Council 121 (VII.) *The Principle of equal pay for equal work for men and women workers*.

mely a munkajogban is „megtestesül,”⁸³⁸ s melyeket áthat a gazdasági érdek.⁸³⁹ Az egyenlő bánásmód az emberi méltóság tiszteletben tartását célozza, mely az állam a munkaadó a tisztviselő és tisztviselő és a társadalom kapcsolatában is értelmezhető. Az egyenlő bánásmód összetett (compaud) fogalom, mely nem fejezi ki, hogy tartalma a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, az egyenlően kezelést, az arányosan kezelést igazságos (nem egyenlő) bánásmódot is magában foglalja. A jogtalan hátrányos bánásmód magában foglalja a közvetlen, közvetett, a többszörös hátrányos megkülönböztetést, a zaklatást, beleértve szexuális zaklatást, a jogtalan elkülönítést (szegregációt) a megtorlást, másik oldaláról a viktimizációt.⁸⁴⁰ A szexuális zaklatás olyan szexuális jellegű magatartás vagy kommunikáció, amely nem kívánatos, negatív hatással van vagy lehet a panaszosra, a munkahelyre vagy az oktatási környezetre. A szexuális zaklatás magában foglalja, különösen: 1. Nemkívánatos szexuális célzások, szuggesztív megjegyzések, szexuális jellegű viccek, szexuális ajánlatok, megalázó szexuális megjegyzések, fenyegetések; 2. Nemkívánatos szexuális jellegű tárgyak vagy képek, grafikus kommentárok, sugalló vagy sértő hangok, gúnyolódás, fütyülés, obszcén gesztusok; 3. Nemkívánatos fizikai érintkezés, például szexuális zaklatás és szexuális erőszak, molesztálás vagy ilyen támadások elkövetésének kísérlete; a test nemkívánatos érintése, csípése, kefézése; 4. Kedvezményes elbánás vagy kedvezményes elbánásra vonatkozó ígéreték benyújtása esetén szexuális magatartás, beleértve az alkalmazottak, tanulók megkeresését vagy megkísérlését, vagy más egyén, hogy alávesse magát szexuális tevékenységnek valamilyen előny érdekében, beleértve, de nem a felvételre, előléptetésre, kompenzációra, fokozatokra vagy szerzőségekre korlátozódik; 5. Negatív bánásmód vagy negatív bánásmóddal való fenyegetés az alávetettség megtagadásáért szexuális magatartás; 6. Alkalmazott, diák vagy más egyén alávetése vagy fenyegetése nem kívánt szexuális figyelem vagy magatartás; és 7. Mások szexuális jellemzőit kihasználó magatartás, ideértve mások meztelenségét ábrázoló fényképek és/vagy videók továbbítását vagy fenyegetést, vagy mások szexuálisan megrázó üzeneteit a fénykép, videó vagy üzenet alanya beleegyezése nélkül. Bár az Ebktv. felsorolása a zaklatást, beleértve szexuális zaklatást, a jogtalan elkülönítést (szegregációt) és a megtorlást tartalmazza, e magatartásmódok minőségileg különböznek az egyenlően kezelés fogalmától.⁸⁴¹ A megtorlás magában foglalja, különösen az egyén elleni megfélemlítés, vagy zaklatás bármilyen formájában való részvételt, mivel a személy: 1. panaszt tett vagy egyéb kommunikációt tett, vagy ellenzi a szervezeti szabályzat alapján tiltott magatartást; 2. bármilyen módon segítette vagy részt vett a jelen szabályzat szerinti nyomozásban vagy folyamatban, függetlenül attól, hogy a diszkriminációra vagy zaklatásra vonatkozó állítás megalapozott-e; 3. olyan személlyel vagy személyek csoportjával áll kapcsolatban, akik egy védett tulajdonsággal rendelkező tagjai; vagy 4. panaszt tett, vagy bármilyen módon segített vagy részt vett egy vizsgálatban vagy folyamatban melyet bűnüldöző szerv folytat, vagy az Alapvető Jogok Biztosának hivatala által folytatott vizsgálatban.

Diszkrimináció mérlegelhető annak súlyossága alapján is, különösen az okozott kár mértékének fényében. Ezért megkülönböztethetünk:

⁸³⁸ Bővebben lásd: Industrial Relations Act, (1971), Trade Union and Labour Relations Act (1974). Arbeitsschutzgesetz (ArbSchG). Munka törvénykönyve. 2018. évi CXXXV. törvény, (Kit.)

⁸³⁹ Bővebben lásd: GYULAVÁRI Tamás: *Egyenlő bánásmód elve az Európai Bíróság Esetjogában* in: GYULAVÁRI Tamás, KISS György, BANKÓ Zoltán, BERKE Gyula *Válogatás az Európai Bíróság Munkajogi Ítéleteiből Egyenlő Bánásmód elve* KJK- KERSZÖV Budapest, 2003. p.11., GYULAVÁRI Tamás: *A szürke állomány Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán* Pázmány Press, Budapest, 2014. p.167.

⁸⁴⁰ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgálatban* Phd. értekezés NKE Budapest, 2021.

⁸⁴¹ Forrás: https://admin.mnsu.edu/globalassets/equal-opportunity-and-title-ix/media/pdfs/1b.1_policy_new_6.22.22.pdf p. 3. Letöltés: 2021. november 8.

- diszkriminációval való fenyegetést
- diszkriminációt személyes tulajdonság tekintetében, vagy védett tulajdonsággal rendelkező személlyel való kapcsolat miatt
- diszkriminációt több védett tulajdonsággal rendelkezés miatt
- hosszan tartó diszkriminációt
- több személyt egyidejűleg érő diszkriminációt
- kevésbé, vagy egyáltalán nem reparálható diszkriminációt, mely különösen akkor fordul elő, ha a hátrányban részesülő személy jogi helyzete, jogai, vagy kötelezettségei tekintetében következik be, gyermekkel vagy más kiszolgáltatott helyzetű személlyel szemben⁸⁴²

7.9 Előítélet-mentesség

Az előítélet mentesség, a diszkrimináció mentesség előfeltétele lehet. Az AB megjegyzi, hogy a garantált diszkrimináció-tilalom⁸⁴³ ugyanis csupán olyan élethelyzeteket ölelhet át, amelyekben az emberek önazonosságát, identitását meghatározó lényeges tulajdonságuk miatt előítélettel vagy társadalmi kirekesztéssel néznek szembe.⁸⁴⁴ Az ember viselkedésében a diszkrimináció lehet ösztönös, de jellemzően „diszkriminációt előidéző magatartása” nem életben maradását, hanem csupán „egyéb”, különösen anyagi érdekeit szolgálja. Az ember egyenlőtlen, másokra nézve hátrányos bánásmódja, ezért bár nem természet-idegen, de humanizmus-idegen lehet, ezért alapos indokolásra szorul. Az ember akkor sem mentesíthető hátrányt okozó magatartása következményei alól, ha szándéka nem egyenes, vagy eshetőleges, vagy egyáltalán nem áll szándékában hátrányos megkülönböztetés.

Az előítéletek az ítéletek csoportjába tartoznak. Az ítéletek egyaránt lehetnek megalapozottak és megalapozatlanok. Az ítéletek lehetnek objektív, vagy szubjektív alapúak. Az előítéletek, olyan szubjektív ítéletek, melyek nem, vagy nem kellő mértékben megalapozottak, ezért a köztudatban az előítélet szó negatív jelentéstartalommal van felruházva. Az előítéletek nem csak egy személy, a munkavállaló külső tulajdonságai, alapján pusztíthatnak, hanem a munkavállaló és vezetője munkakapcsolatában is. Előítélet mentességen érthetjük azt is: „Feladatainkat emberekre vagy azok csoportjaira vonatkozó előítéletektől mentesen teljesítjük, azaz személyekkel kapcsolatos magatartásunkat és döntéseinket jóhiszeműen, az érintett cselekedetei alapján alakítjuk ki, és soha nem a rá, vagy a csoportjára vonatkozó benyomásaink vagy esetleg már meglévő nézeteink alapján.

Fontos, hogy megtorlás esetén a diszkriminációnak nem feltétele a cselekmény elkövetése, azt megvalósítja az azzal történő fenyegetés is.⁸⁴⁵ A közszolgálatban a tisztviselőnek mentesnek kell lennie az előítéletektől, hogy szolgálatát az egyenlő bánásmód megtartásával objektíven és pártatlanul teljesítse.

7.10. Mobilitási mentorok (munkavállalók) általános magatartási elveiről

7.10.1 Társadalmi mobilitás

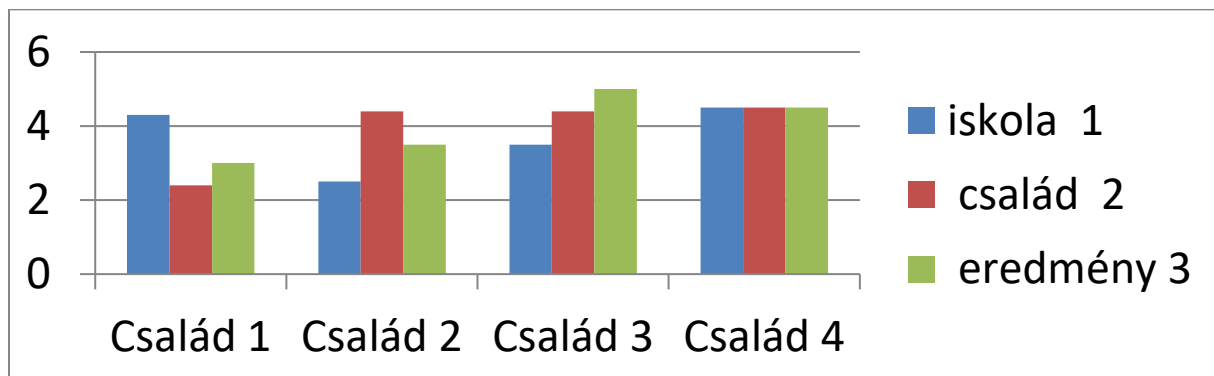
⁸⁴² Zakon o varstvu pred diskriminacijo – ZVarD (Uradni list RS, št. 33/16 z dne 9. 5. 2016), - Zakon o nevladnih organizacijah – ZNOrg (Uradni list RS, št. 21/18 z dne 30. 3. 2018). 12. clen.

⁸⁴³ Alaptörvény XV. cikk (2) bek.

⁸⁴⁴ Ibid. 11/2018. (VII. 18.) AB határozat II. [20].

⁸⁴⁵ Ebktv. 10. § (3). Kttv. 78. § (4), (6) bek.

A társadalmi mobilitás fogalmával a szociológia azt a jelenséget jelöli, melynek során egy személy vagy csoport társadalmi helyzete, vagy rétege (pozitív irányban?) megváltozik.⁸⁴⁶ Arum és munkatársai szerint a család, katonaság, templom, iskola, politikai, professzionális, vagy képzési lehetőségek nem csak egyszerűen csatornái, hanem szitái is a társadalmi kiválasztásnak, elosztásnak. Egyes intézmények az általános műveltséget, más intézmények speciális műveltséget biztosítanak a későbbi érvényesüléshez, ilyen különösen a politikai beszédképessége, vagy a birkózó speciális fizikai edzése. A gyermek első szociális készségei a családban alakulnak ki, ahonnan (bölcsődébe) az óvodába, majd az iskolába kerül. Az iskola az első színtér, ahol kiválasztásra kerül, mely tanuló képes, és milyen fokon, valamint szociálisan és morálisan mennyire fit. Az iskolák között azonban különbség van azok szociális beágyazódása tekintetében, valamint az iskolák teljesítménye időben is fluktuál, és számításba kell venni a család és az iskola kapcsolatát is. (természetesen ugyanez vonatkozik az óvodára is).

Hátrányt okozó, képzést ellehetetlenítő helyzetek megszüntetését célozzák a Kormány mobilitási mentor alkalmazását előíró intézkedései.⁸⁴⁷ E keret-rendelkezők a mobilitási mentorok magatartási elveire is befolyást gyakorolnak. A mobilitási mentor magatartásának egyrészt meg kell felelnie a munkavégzés alapelveinek, az elvárható és jogszerű munkavégzés, a megfelelő eljárás, valamint a kívánt eredmény hármass követelményének, mely párhuzamos a szociális munka alapelveivel. Másrészt megjegyzem, hogy a mobilitási mentorokra vonatkozó magatartási elvek átfedésben vannak a kormánytisztviselőkre vonatkozó elvekkel, azzal, hogy a mobilitási mentortól a speciális közszolgálati elveket, a politika-semlegesség,⁸⁴⁸ az érdek elsődlegessége,⁸⁴⁹ az alávetettség,⁸⁵⁰ az életpálya,⁸⁵¹ a professzionalizmus,⁸⁵² és a fokozott felelősség elvének,⁸⁵³ betartását jelenleg nem követeljük meg. Természetesen a fentebb említett elvárhatóság, törvényesség, jóhiszeműség és tisztesség, a szakszerűség, a hatékonyság, a nemzeti érdekek előnyben részesítésének, a személyiségi jogoknak, és az adatvédelmi

⁸⁴⁶ Pitrim SOROKIN in: Richard ARUM, Irene R. BEATTIE, Karly FORD (ed.) *The Structure of Schooling: Readings in the Sociology of Education* Pine Forge Press 2011. p. 7-8.

⁸⁴⁷ 311/2021. (VI.7.) Korm. rendelet a komplex felzárkózási képzésekről.

⁸⁴⁸ Bővebben lásd: HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati jogunk a változó nemzetközi és hazai térben (de lege lata, de lege ferenda)* Phd értekezés, PTE, Pécs, 2010.

⁸⁴⁹ A Tanács határozata a Macedónia volt Jugoszláv Köztársasággal a csatlakozási partnerségben létrehozott elvekről, prioritásokról és feltételekről, valamint a 2006/57/EK határozat hatályon kívül helyezéséről Brüsszel, 6.11.2007 COM (2007) 659 végleges.

⁸⁵⁰ 3154/2017. (VI. 21.) AB határozat; 22/2019. (VII. 5.) AB határozat.

⁸⁵¹ HAZAFI Zoltán (szerk.): *Kormányzati személyzetpolitika* Dialóg Campus Budapest, 2019. p.79.

⁸⁵² A professzionalizmus elvét más források szakszerűség elveként említik.

⁸⁵³ GYÖRGY István – HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben* Dialóg Campus Budapest, 2018. p. 30-39.

rendelkezések betartására vonatkozó elvek a mobilitási mentor magatartására is alkalmazandók. Az emberi méltóság, az egyenlő bánásmód tiszteletben tartása, valamint az előítélet mentesség elve a mobilitási mentor általános magatartási elvein túl professzionalizmusának is alapelemei. A mobilitási mentorra a Ptk. szabályai vonatkoznak munkavállalása során: „A munkaszerződés teljesítése során – kivéve, ha törvény eltérő követelményt ír elő – úgy kell eljárni, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat. A másik fél felróható magatartására hivatkozhat az is, aki maga felróhatóan járt el.”⁸⁵⁴ Mobilitási mentorra jelenleg az Mt. előírásait kell alkalmazni. Az Mt. alapján a munkavállalónak, így a mobilitási mentornak is „a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni, továbbá kölcsönösen együtt kell működni, és nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti.”⁸⁵⁵

Fontos megjegyezni, hogy a „másik fél” ez esetben a felnőttképzési szolgáltatást biztosító felnőtt képző intézmény és nem harmadik fél, a szolgáltatást igénybe vevő, hátrányos helyzetű személy. Természetesen az Mt. 6. § (2) bekezdése és a 8. § értelmezhető a mobilitási mentor tevékenységére, mert a munkaadó jogos érdekét, és gazdasági érdekét veszélyezteti, ha a képzésben résztvevő hátrányos helyzetű személy a felnőtt képző intézmény alkalmazottja magatartására való tekintettel, panasszal él. A biztatási kár a mobilitási mentor és munkaadója a felnőtt képző irányában értelmezhető: „A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.”⁸⁵⁶ Mobilitási mentorra vonatkozik a joggal való visszaélés tilalma is: „Tilos a joggal való visszaélés. E törvény alkalmazásában joggal való visszaélés különösen, ha az mások jogos érdekeinek csorbítására, érdekérvényesítési lehetőségeinek korlátozására, zaklatására, véleménynyilvánításának elfojtására irányul vagy ehhez vezet.”⁸⁵⁷ A mobilitási mentort adatvédelmi irányelvben foglalt kötelezettségek is terhelik.⁸⁵⁸ A mobilitási mentor és az ügyfél közötti adatvédelemre nem az Mt. 9. § (1) bekezdése – mert az csak a munkaadó és a munkavállaló közötti adatkezelést tartalmazza – hanem a GDPR előírásai alkalmazandók. A felnőtt képző intézmény alkalmazásában álló mobilitási mentor a képzésben résztvevő hozzájárulásával⁸⁵⁹ jogosult kezelni annak adatait. Mobilitási mentoron azonban csak akkor kérhetőek számon a szociális munkásokra vonatkozó etikai elvek, ha szociális munkás végzettséggel rendelkezik, mert⁸⁶⁰ „A szociális munkások felelőssége, hogy megfeleljenek az Etikai Kódex elvárásainak, működjenek együtt a szociális szolgáltatások megvalósítóival, a munkáltatókkal, döntéshozókkal és más szakterületeken dolgozó szakemberekkel.”⁸⁶¹ Mindez nem jelenti azt, hogy a mobilitási mentorokra ne vonatkoznának más munkavállalókra is vonatkoztatható etikai elvek.

7.10.2 A mobilitási mentorok speciális magatartási elveiről

⁸⁵⁴ Ptk.: 1:3§, 1: 4§ (1-2) bek., Mt. Mt. 6. §. (1) bek.

⁸⁵⁵ Mt. 6. §. (2) bek.

⁸⁵⁶ Mt. 6. §. (2) bek. 2. fordulat.

⁸⁵⁷ Mt. 7. § (1) bek.

⁸⁵⁸ Az Európai Parlament (EU) és a Tanács 2016. április 27. napján fogadta el a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2016/679. sz. rendeletet (GDPR). A GDPR 2018. május 25-én lépett hatályba.

⁸⁵⁹ Ptk. 2:42. (3) bek.

⁸⁶⁰ A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma által 2015-16-ban átdolgozott Szociális Munka Etikai Kódexe, Preambulum.

⁸⁶¹ Szociális Munka Etikai Kódexe.

Szakmai etikai normák:

Kérdéses, hogy beszélhetünk-e jelenleg a társadalmi mobilitási mentor speciális magatartási elveiről, hiszen azt meg kell előznie a mobilitási mentori szakma szakmai sztenderdjeinek, kompetenciáinak, kialakulásának, illetve a „szakma” és az ügyfél jövőbeli fejlesztési irányainak.⁸⁶² Egyes vélemények alapján, a mobilitási mentor szakmai etikai normái nem váltak még világossá, vélhetően az párhuzamos lesz a szociális munkásokra vonatkozó etikai követelményekkel, melyek három fő összetevőre bonthatóak:

- az operatív
- az ügyfélvédő
- szószóló részre.

Mindhárom szerep jelen van a felzárkóztatás folyamatában, hiszen a mentor értékvezérelt intézkedései elemzésre kerülnek, melyek mutatószámai alapján határozható meg annak hatásossága, azaz, hogy mely értékek mennyire befolyásolják, illetve jelen vannak-e intézkedéseiben.⁸⁶³

Úgy gondoljuk, a világban alapvetően két típusba sorolhatóak az emberek. Egyik részük egész életében erőforrásokért versenyez más emberekkel, másik részük túlnyomórészt arra törekszik, hogy azt juttasson mások számára. Erőforrásokon nem csupán materiális, hanem immateriális, szellemi tőkét is értünk. E második csoportba kellene tartozni a mobilitási mentoroknak is. Mondani sem kell, hogy a második csoportba az emberek töredéke tartozik. Helyesen cselekvő mentor, az ügyfelet „nem adja át,” mert nem válik sikertelenné. Szociális munkában a szociális munkás jellemzően akkor adja át az ügyfelet, ha szóbeli szerződése az ügyféllel kátyba jutott. A szociális munkás, adott esetben a mobilitási mentor az ügyfelet egyrésztől azért nem adja át, mert az ügyfél kapcsolatban vezető szerepét mindvégig megőrzi, mindig ad, az ügyfélről nem mond le, újra és újra feltűnik, jelen van, amíg arra szükség van. Másrésztől viszont veszélyt hordoz, hogy lehet, hogy nincs is akinek átadja, ha a felnőttképző szervezet nem foglalkoztat másik mentort. A mobilitási mentor számára a hátrányos helyzetű személyek külső és belső tulajdonságainak felismerése riasztócsengőül szolgál, kiváltja eljárásának fokozott gondosságát.

Az Mt. előírásai:

Az ügyfelek irányában tanúsított fokozott gondosságot aláhúzzák az Mt. előírásai is. Mobilitási mentorokra ugyanis vonatkoznak az Mt. előírásai, mert jelen pillanatban munkájukat a képzést biztosító szervezettel kötött munkaszerződésük tartalmazza. Figyelemmel kell lennie, mind a mentorokat foglalkoztató felnőttképző szervezetnek, mind a mentoroknak arra, hogy az egyenlő bánásmód magasabb minőséget követel meg a munkavégzés során tőlük, mint az általános elvárhatóság követelménye.⁸⁶⁴ Bár az Mt. megköveteli a felek együttműködését, és a jóhiszemű és tisztességes eljárást, az egyenlő bánásmód előrelátást kíván meg elsősorban a munkáltatótól. Az egyenlő bánásmód ugyanis fokozottabb követelményt támaszt,⁸⁶⁵ a munkáltatóval illetve a munkavállalóval szemben, mint az Mt. - ben található ún. előreláthatósági klauzula – mely alapján a károkozó legyen az munkáltató, vagy munkavállaló, mentesül a kár megtérítésének felelősség alól, ha részéről az nem volt előre látható⁸⁶⁶ –

⁸⁶² Harold L. WILENSKY and Charles N. LEBEAUX: *Industrial society and social welfare. The impact of industrialization on the supply and organization of social welfare services in the United States* Collier-Macmillan, New York, 1965.

⁸⁶³ Richard K. CAPUTO: *Policy Analysis for Social Justice Advocates* online lecture. Letöltés. 2022. március 7.

⁸⁶⁴ Mt. 6 § (1) bek.

⁸⁶⁵ Ebktv. 9. §.

⁸⁶⁶ Mt. 167. § (1) bek., 179. § (4) bek.

amennyiben a kár nem következik be.⁸⁶⁷ Közvetetten sérti az egyenlő bánásmód követelményét, ha a cselekmény, vagy azzal fenyegetés hátrányos helyzetet idézhet elő.⁸⁶⁸

7.10.3 Hit kérdése a különleges bánásmódban

Bolberitz szerint „A kereszténység hozta el az embereknek nemcsak az Isten színe előtti, az emberi méltóságra tekintő – egyenlőséget, hanem a testvériséget is, ahogyan Szent Pál levelében halljuk: testvérnek tekintse a rabszolgát a rabszolgatartó! Ugyanakkor elhozta a szabadságot is, hiszen Pál apostol mondja, hogy a szabadságra Krisztus vezetett el minket, csak „ne éljetez vissza a szabadsággal a test javára” (Gal 5,13).”⁸⁶⁹

Fontos tehát, hogy a szociális munkát végzők hite az általuk jónak tartott értékekben alapvetően befolyásolja munkájuk minőségét. A mobilitási mentor sikerességének záloga is az empátia, a szorgalom, a kontinuitás, és fegyelmezettség valamint a bátorság. A sikerorientált mobilitási mentor folyamatosan dolgozik, és mindenekelőtt szorgalmas. Nem egyszerűen az altruizmus jelenségéről van itt szó, hanem arról, hogy ha valaki megtapasztalta az anyagiak relatív értékét, például halál közeli élménye következtében, a maradandó kincsek érdekében tevékenykedik, melyet nem emészt meg a moly.⁸⁷⁰

Úgy gondolom, e második típusú magatartás elsajátítható, jöhet kívülről is, azonban szüntelen gyakorlást igényel, hogy éles helyzetekben cselekvése, a mobilitási mentorból is mindig helyes reakciókat váltson ki.

VIII. Esélyteremtés az Ebktv. alapján

8.1 Esélyegyenlőségi Terv (ET) készítésének kötelezettségéről

Az Ebktv alapján az ötven főnél több személyt foglalkoztató költségvetési szervek és többségi állami tulajdonban álló jogi személyek kötelesek esélyegyenlőségi tervet elfogadni.⁸⁷¹ Kérelem alapján, illetve az Ebktv által meghatározott esetekben az EBH hivatalból vizsgálatot folytat annak megállapítására, hogy megsértették-e az egyenlő bánásmód követelményét, valamint kérelem alapján vizsgálatot folytat, hogy az arra kötelezett munkáltatók elfogadtak-e esélyegyenlőségi tervet, és a vizsgálat alapján határozatot hoz.⁸⁷²

Ha a hatóság megállapítja, hogy az arra kötelezett munkáltató elmulasztotta az esélyegyenlőségi terv elfogadását, felszólítja a munkáltatót a mulasztás pótlására, és az eset összes körülményére, így különösen a sérelmet szenvedettek körére, a jogsértéssel okozott hátrány visszafordíthatóságára, a jogsértő állapot időtartamára, a jogsértő magatartás ismétlődésére és gyakoriságára, a jogsértést elkövető gazdasági súlyára, - valamint eljárást segítő, együttműködő magatartására tekintettel jogkövetkezményeket alkalmazhat.⁸⁷³ A hatóság elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, megtilthatja a jogsértő magatartás jövőbeni tanúsítását, elrendelheti jogerős határozatának közérdekből nyilvános közzétételét, bírságot szabhat ki, valamint külön törvényben meghatározott jogkövetkezményt is alkalmazhat.

⁸⁶⁷ Ebktv. 9. §. utolsó fordulat.

⁸⁶⁸ Ebktv. 10 § (3) bek.

⁸⁶⁹ BOLBERITZ Pál: Szabadság és erkölcs mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában. Budapest, 1998. p.15.

⁸⁷⁰ Mt, 6:19.

⁸⁷¹ Ebktv. 63. § (4).

⁸⁷² Ebktv. 14. §. a).

⁸⁷³ Ebktv. 17/A. §. (6).

Gyakran keverik az önkormányzatok szervezetére vonatkozó Esélyegyenlőségi Tervet (ET), a település lakosságára vonatkozó Helyi Esélyegyenlőségi Programmal (HEP). A két dokumentum között csak az elvek hasonlatosak, hiszen elsősorban az ET az önkormányzati munkaszervezetben a munkavállalók helyzetét igyekszik javítani, vagy segít munkájukat összeegyeztetni családi kötelezettségeikkel, másodsor, az ET-t az önkormányzat által az arra a feladatra kijelölt személy készíti, a HEP-et pedig az a személy készítheti, aki a TEF által a HEP elkészítésére felkészítő képzésen részt vett.⁸⁷⁴

8.2 HEP készítésének kötelezettsége

Az önkormányzatok HEP-pel kapcsolatos elvei, szabályai nemzeti szinten az Alaptörvényben,⁸⁷⁵ törvényekben,⁸⁷⁶ miniszteri rútmutatóban,⁸⁷⁷ kormányrendeletben⁸⁷⁸ és a Mőtv.-ben kerültek szabályozásra,⁸⁷⁹ mely jogszabályok mögött fellelhetjük a vonatkozó nemzetközi szabályozást is. A nemzetközi szabályozás azonban nem csak kötelezően érvényesítendő szabályokat tartalmaz, hanem ún. soft law „puha” jogszabályokat is.⁸⁸⁰ Puha jogszabály különösen a Tanács, a Bizottság a Parlament, vagy egyéb Unió szerv határozata, ajánlása, véleménye. További nem jogi jellegű szabályzók azok a programok, melyeket az Unió hosszú távú célkitűzései tartalmaznak. E hosszú távú célkitűzések megjelennek a tagországok közösségi és nemzeti célkitűzéseiben, programjaiban is.⁸⁸¹ Tanácsos, hogy a HEP készítő önkormányzati alkalmazottak is figyelembe vegyék ezeket a trendeket, terveket, célkitűzéseket, s megjelenjenek e programokban a nemzeti érdekek.

A települési önkormányzat ötévente öt évre szóló helyi esélyegyenlőségi programot fogad el.⁸⁸² A HEP, ma átfogó erőfeszítéseket fogalmaz meg, a hátrányos helyzetű személyek helyzetének javítása érdekében. A helyzetelemzésen alapuló intézkedési tervében meg kell határozni a helyzetelemzés során feltárt problémák komplex kezelése (helyesen: komplex problémák kezelése érdekében tett intézkedéseket) érdekében szükséges intézkedéseket.⁸⁸³

8.3 A HEP-ek és a vármegyei esélyegyenlőségi és egyéb programok összefüggéseiről

A HEP-eket a települési önkormányzatok készítik, a vonatkozó jogszabályok alapján, HEP mentorok ingyenes igénybevehetősége mellett. Egy-egy megyében azonban a vármegyei önkormányzat szintén készít Felzárkózási Stratégiát és Tervet, melynek célja a vármegye hátrányos helyzetű csoportjainak felzárkóztatása, és esélyegyenlőségének javulása.⁸⁸⁴

Az OECD besorolás által a magyar megyék jelentős része vidéki térségnek minősül. A vidéki térségek sajátos településtípusa a tanya. Magyarországon 280 tanyás térség található. A vármegyei felzárkóztató programok célcsoportja jellemzően megegyezik a települések célcsoportjával, azonban koncentrálhatnak egy meghatározott célcsoportra is, például egyes

⁸⁷⁴ Ebktv. 31. § (8) bek.

⁸⁷⁵ Alaptörvény XV. cikk.

⁸⁷⁶ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról (Ebktv.).

⁸⁷⁷ Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1.

⁸⁷⁸ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról.

⁸⁷⁹ 2011. évi CLXXXIX. törvény Mőtv. 6. §. a)-b) pontok.

⁸⁸⁰ Linda SENDEN: *Soft Law is European Community Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon, 2004. p.24.

⁸⁸¹ Magyar Nemzeti Felzárkózási Stratégia (NTFS) I. és MNTFS II., MNTFS III.

⁸⁸² Ebktv. 31. § (1) bek.

⁸⁸³ Ebtv.31. § (2) bek. (Közlönyállapot (2020.IX.28.)

⁸⁸⁴ Bővebben lásd: EFOP-1-6.3-17-217 sz. A felzárkóztatás politikai együttműködések támogatása a helyi esélyegyenlőségi programokhoz kapcsolódóan c. projekteket.

megyékben fokozottabban jelenlévő célcsoportra, különösen a tanyán élőkre, melyek specialitásokkal bírnak helyzetüknél fogva a hátrányos célcsoportokon belül. A vármegyei felzárkóztatási programok az elmúlt időszakban fokozottan koncentráltak az 5.000 főnél kisebb lélekszámú települések fejlesztésére, különösen a Magyar Falu program keretében. Az 5.000 főnél nagyobb települések a TOP projektek kapcsán pályázhattak fejlesztési forrásokra. A vidékfejlesztési programok keretében a 10.000 főnél kevesebb lakosságszámú települések, és a 10.000 főnél népesebb települések külterületeikkel vehettek részt a fejlesztésekben. A vármegyei önkormányzatok különösen koncentrálnak a képességmegtartó közösségek, lakosságuk egészség megtartására, fiatalok elvándorlásának megelőzésére, gazdaságfejlesztésre és foglalkoztatás ösztönzésre, ipari parkok fejlesztésére, helyi vállalkozások ösztönzésére, közlekedés,- és közszolgáltatás, turizmus és nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére. Célkitűzései között szerepel a klíma és környezetvédelem, energiahatékonyság, szennyvízkezelés, csapadékvíz elvezetés valamint az identitás és közösségfejlesztés, művészetek támogatása, területrendezés és a digitális tudásfejlesztés is. A vármegyei felzárkóztatási programok illeszkednek az MNTFS III. által megfogalmazott célokhoz, tartalmazzák a Járási Esélyegyenlőségi Programok (JEP) célkitűzéseit, tartalmazzák a HEP-ek célkitűzéseit is. MNTFS főbb prioritásai, gyermek-jóllét, oktatás-képzés, foglalkoztatás, egészségügy, lakhatás javítása, területi ellátási egyenlőtlenségek csökkentése, bevonás a felzárkóztatás folyamatába, szemléletformálás. A vármegyei felzárkózási stratégiákat négyévente szükséges felülvizsgálni, a következő felülvizsgálat 2024-ben lesz esedékes, mely a Vármegyei Felzárkózási Fórum feladata, melyet a vármegyei önkormányzat a települési és nemzetiségi önkormányzatok, és számos más érintett résztvevő támogatásával és közreműködésével készít.

8.4 Az esélyegyenlőségi mentorok tevékenysége

Az Ebktv. 31. § (5) bek. alapján „a helyi esélyegyenlőségi programot a települési önkormányzati köztisztviselők vagy közalkalmazottak készítik el. Képzésüket, a helyi esélyegyenlőségi programok elkészültét és felülvizsgálatát esélyegyenlőségi mentorok segítik.”

Az Ebktv. e szakasza világosan meghatározza az esélyegyenlőségi mentorok két fő tevékenységét:

1. települési önkormányzati köztisztviselők, közalkalmazottak képzése
2. a helyi esélyegyenlőségi programok elkészültének és felülvizsgálatának segítése

E bekezdés harmadik mondata alapján a mentorok tevékenységüket „a Kormány által rendeletben kijelölt szerv” keretében végzik, ezért e szerv által számukra más feladatokat is meghatározhat.

A „különböző társadalmi hátrányok, valamint az ezeket előidéző folyamatok kezelésében a jog alapvetően leszűkítő, a megtorlás és a tilalom eszközeit alkalmazó, ultima ratio eszköz: a folyamatok felismerését, érzékelését és árnyalt kezelését a különböző közpolitikai eszközök szolgálják. Az állami fellépésnek legalább négy szintje különíthető el:

1. a jogi, esetünkben antidiszkriminációs jogi megközelítés mellett
2. az esélyegyenlőségi politika és például a célzott szakpolitikai programok
3. a tágabb stratégiaalkotás, a mainstreaming
4. illetve a társadalmi nevelés, érzékenyítés szintje⁸⁸⁵

⁸⁸⁵ Bővebben lásd: BALOGH Lídia – KÁDÁR András Kristóf – MAJTÉNYI Balázs – PAP András László: *Antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi alapismeretek*. L'Harmattan, Kiadó, Budapest, 2010.

Fontos, hogy, a HEP mentoroknak mind a négy szinten segítséget kell nyújtani az önkormányzatok HEP referenseinek, az esélyegyenlőségi problémák kezelésében. Fontos az is, hogy a segítségnyújtás a jelzett területeken nem egyenlő intenzitású, hiszen a mentor általában nem rendelkezik, valamennyi területen megfelelően magas képzettséggel, és az a jogszabály szerint nem is alkalmazási feltétel.⁸⁸⁶

Esélyegyenlőségi mentorok felelőssége a települési HEP-ek elkészítésének segítése, mely azt biztosító jogszabályi előírás hiányában – az önkormányzatok részéről önkéntes igénybevételén alapszik. Ezzel szemben áll a mentorok teljesítményértékelése, mely az egyes mentorok egymáshoz hasonlításában kerül – véleményünk szerint tévesen – értékelésre. ez mégis szolgálhat a mentor számára ösztönzéseként, melyhez számára a jogszabály eszközöket alig biztosít, mégis kiemelünk néhány lehetséges eszközt, különösen az alábbiakat:

- esélyegyenlőségi képzés, mely szoros munkakapcsolatot biztosíthat a települési HEP referenssel
- helyszíni mentorálás, mely lehetőséget biztosít a mentor számára a település vezetőivel, polgármesterrel, jegyzővel való kapcsolatteremtésre, kapcsolatápolásra
- mentor települési HEP Fórumon való részvétele, mely támogathatja a település humánstratégiájának megalkotását, céljai társadalmasítását
- mentor fogadóórája, ahol a mentor figyelmét egyetlen referensre, és egyetlen településre fókuszálhatja
- mentor tájékoztatása, mely alapulhat szervezeti belső információkon, például módszertani tájékoztató, vagy szoftveres támogatás leírása, vagy külső forrásokból, melyek jogszabályokban vagy szakirodalmi anyagok megosztását jelenti
- tájékoztatás, mely származhat a mentor önképzéséből is, mely a szervezeti belső és külső információkat feldolgozottan, sűrítve juttatja a referens számára használható formában
- Statisztikai adatok megosztása a települési referensekkel, vezetőkkel abban a tárgyban, hogy más konkrétan meg nem nevezett települések hogyan állnak a HEP-ek időarányos elkészítésével, felülvizsgálatával
- mentor kapcsolata médiákkal, melyek gyakran érdeklődést mutatnak egyes települések programjai iránt
- a kormányhivataloknak ellenőrzési feladatuk van a törvényesség megtartásában, nevezetesen, hogy a HEP öt évente készül-e, illetve megtörtént-e a két évente esedékes HEP felülvizsgálat.

Az esélyegyenlőségi mentorok társadalmi felzárkózást szolgáló tevékenységei rugalmasan igazodnak a települési önkormányzatok változatos, prompt, és magas szakmai minőséget elváró igényeihez. A társadalmi mobilitási mentorok a hátrányos helyzetű felnőttek képzésben tartása által, szociális szakmai módszertan és kommunikáció eszközeivel igyekeznek rugalmasan alkalmazkodni a felnőttképzési szolgáltatásokat igénybe vevő leghátrányosabb helyzetű társadalmi réteg igényeihez, végső soron társadalmi felzárkóztatásukhoz.

Fontos, hogy e mentorok rendelkezzenek azokkal az erőforrásokkal,⁸⁸⁷ amelyek szükségesek feladataik hatékony ellátásához. Fontos megjegyezni azt is, hogy a települési esélyegyenlőségi programok nem önmagukban állnak, azoknak részük a mindenkori közoktatási esélyegyenlőségi koncepciók, melyek szervesen kapcsolódnak a településfejlesztési és vármegyei fejlesztési stratégiákhoz, illetve járási, vármegyei, esélyteremtő projektekhez. Fontosnak tartjuk ugyanakkor, hogy minden „felzárkóztatástudományt” egyformán magas fokon művelő esélyegyenlőségi mentor nem létezik, és azt jogszabály sem követeli meg. Azonban mégis fontos, hogy széleskörű ismeretekkel

⁸⁸⁶ Ebktv. 31. § (8) bek.; 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet, 7. § (1-3). bek.

⁸⁸⁷ E segítségnyújtás keretrendszerét ma különösen az Ebktv.-ben és a 321/2011-es Korm. rendeletben, illetve a 311/2021. (VI.7.) Korm. rendeletben találjuk.

rendelkezzen az esélyteremtés terén az a mentor, aki speciális ismeretekkel rendelkező közigazgatási szakembereknek kíván használható elméleti és gyakorlati ismereteket átadni, vagy hátrányos helyzetű személyt kíván oly módon befolyásolni, hogy az a társadalmi felzárkóztatás folyamatában, felnőttképzésben részt vegyen, így tudása hasznosulhasson. Úgy gondoljuk, az állami szegényügy korábbi aspektusai, aktusai a mai napig hatással vannak az esélyteremtés mai gyakorlatára. Megemlíjtük azokat az elveket, melyek az esélyteremtés magas színvonalának garanciájaként szolgálnak, különös tekintettel arra, hogy ma minden HEP mentor kormánytisztviselői státusszal rendelkezik.⁸⁸⁸ Nem tekintjük ugyanakkor szakmai elkötelezettséget kizáró tényezőnek a társadalmi mobilitási mentorok megbízási szerződés alapján való foglalkoztatását sem.

Fontosnak tartjuk a mentorhálózatban a tudásmegosztást is, mert a mentorok esélyteremtő képessége ez által növekszik. Magyarországon ugyanis jelenleg nincs olyan átfogó jellegű mű, mely felölelné az esélyteremtés központi, vagy területi szervei, illetve az önkormányzatok referensei által alkalmazható esélyteremtés elméleti, és gyakorlati megvalósításának aggregált lehetőségeit. Fontos végül, hogy e tématerület átfogása nem lehet teljes, mert folyamatosan újabb és újabb stratégiák kerülnek nemzetközi, nemzetek feletti, és nemzeti szinten megalkotásra, és a gyakorlatban bevált és adaptálható „jó gyakorlatok” is folyamatosan fejlesztik az esélyteremtés mindennapi elméleteit és gyakorlatait. Még nem vethetjük el a gondolatot, hogy a gondolkodók felelősséget vállalnak. Még higgyünk abban, hogy az értékválasztás megelőzheti az érdekválasztást. Még higgyünk az önkontrollban, az eljárások helyességében, abban, hogy a hatalom megteszi, amit csak ő tehet meg, az állampolgárok érdekében. Még higgyünk a tévedések felismerésében. Még higgyünk a hitetlenek hitében is. Még higgyünk magunkban, hiszen mit ér a hitünk Isten nélkül? Mit ér a hit, helyes tett nélkül? Mit ér az iránymutatás, tájékozottság nélkül? Mit ér a szervezet szervezethez nélkül? Mit ér az előírás az előírások ismerete nélkül? Mit ér az előírások ismerete a végrehajtásukra biztosított idő nélkül? Mit ér az előírás, akarat nélkül? Mit ér az akarat, erő nélkül? Mit ér az erő, helyes cél nélkül?

Meg kell tehát fogalmaznunk a mentor szerepét is az esélyteremtés folyamatában, melyet több irányból is felvázolunk. Egyik irányban a jogalkotó által a kormánytisztviselő mentorra rótt általános magatartási követelményeket tarthatjuk, mely azonban túlságosan tág keretet biztosítana az esélyegyenlőségi mentor számára. A szűkebb értelem határait a mentorok feladataira vonatkozó Ebktv.-ben, illetve kormány-, és miniszteri rendeletekben leheljük fel.

A mentor esélyteremtő feladata nem a településeken élők helyzetébe történő közvetlen beavatkozás, hanem az önkormányzati HEP referensek instruálása.

1. települési önkormányzati köztisztviselők, közalkalmazottak képzése⁸⁸⁹
2. helyi esélyegyenlőségi programok közzététele a TEF honlapján⁸⁹⁰
3. önkormányzat esélyegyenlőségi programja felülvizsgálatának segítése⁸⁹¹
4. E jogszabályi követelmények mellett, a TKKI, SZGYF, és a TEF szervezete mindig az esélyegyenlőségi mentor feladatává tette az esélyegyenlőség népszerűsítését:
 - workshopokon
 - települési és járási HEP Fórumokon
 - települési esélyegyenlőségi napokon

⁸⁸⁸ MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgálatban* PhD. értekezés Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2021.

⁸⁸⁹ Ebktv. 31. §. (5) bek., 321/2011. Korm. r. 2.§. (1) bek., 321/2011. Korm. r. 8.§. (1) bek. 2. ford.

⁸⁹⁰ 321/2011. Korm. r. 3.§.

⁸⁹¹ 321/2011. Korm. r. 6.§. (4) bek.

- és egyéb például hátrányos helyzetű személyek felzárkózását szolgáló projektekben való esélyegyenlőségi előadásokon való részvétellel.

Az esélyteremtés nemcsak a helyi társadalom számára jelent esélyteremtést, hanem a mentorral e munka során kapcsolatba kerülő személyek esetében is. Az esélyteremtés az ember immanens,- és tágabb értelemben vett környezetének fel,- vagy átépítését, a felsorolt elemek pozitív szándékú átrendezését jelenti. Felmerülhet bennünk a kérdés mit jelent az esélyteremtő számára a világ pozitív szándékú átrendezése? Jelentheti a politikus és a társadalom tagjai találkozási lehetőségének előmozdítását és a beruházó számára, a rendelkezésre álló eszközök oly módon való biztosítását, mely hatékonyá teszi az eszközfelhasználást, kiválasztási módszertant. Az esélyteremtés a projekt fizikai megvalósításban annak funkcionalitás előmozdítását, humán-erőforrás felhasználásban pedig folyamat-működtetési optimalizálást jelent.

Fontos, hogy az esélyteremtő ember (mentor, referens) nem lehet szakértője minden felzárkózást szolgáló szakterületnek, ezért gyakran esélyteremtés-koordináló szerepbe kényszerül. Fontos az is, hogy az esélyteremtés, a nem érzékelt világ átrendezését is jelenti, ezért az, fokozott figyelmet követel meg az esélyteremtő embertől. Az esélyteremtéssel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy egyrészt az egyenlőtlenség léte, változása, növekedése, vagy csökkenése egyéni szinten természetes dolog, mert az egyének nagymértékben különböznek biológiai, értelmi, érzelmi, és számos egyéb tulajdonságaikban, és ez által lehetőségeikben, mely társadalmi szinten értelmezhető, mérhető. Másrészt az állami esélyteremtés e tartalmaknak megfelelően árnyalt, mert a társadalmat mozgató erők a „gyengék” és az „erősek” táborában különbözőképpen hatnak.

8.5 Települési esélyegyenlőségi referensek feladatai

Az Ebktv. 31. § (2) bek. alapján „a helyi esélyegyenlőségi programban helyzetelemzést kell készíteni a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok - különös tekintettel a nők, a mélyszegénységben élők, romák, a fogyatékkal élő személyek, valamint a gyermekek és idősek csoportjára - oktatási, lakhatási, foglalkoztatási, egészségügyi és szociális helyzetéről, illetve a helyzetelemzésen alapuló intézkedési tervben meg kell határozni a helyzetelemzés során feltárt problémák komplex kezelése érdekében szükséges intézkedéseket.” A felsorolásban említett nők, mélyszegénységben élők, romák, fogyatékkal élő személyek, valamint a gyermekek és idősek célcsoportja nem zárt, (arra a „különösen” szó utal) ezért a célcsoportok száma bővíthető, a szükségletek függvényében. A mondat második fele kiemeli azokat a területeket, melyeken a társadalmi beavatkozás szükséges, ezek felölelik a „oktatási, lakhatási, foglalkoztatási, egészségügyi és szociális helyzetet”, azonban a már említett „különös” kifejezés miatt a mondat e része sem taxatív felsorolás. A mondat további két része utal a HEP két fő tartalmi elemére, a „helyzetelemzésre” és az „intézkedési tervre”. A „komplex kezelés” kifejezés valójában az angol nyelvű PDCA, vagy a POSDCORB betűszavakkal jelzett rész tevékenységeket takar. A PDCA: plan - tervezés, do – cselekvés, check – ellenőrzés, act - beavatkozást jelent, melyet a közszférában a Gulluck nevéhez fűződő PODSCORB betűszavakkal jellemezzük. P = Planning - tervezés, O = Organizing -szervezés, S = Staffing - személyzet, D = Directing - irányítás, CO = Coordinating - koordinálás, R = Reporting - beszámoltatás, B = Budgeting - költségvetés.

E feladatot a települési esélyegyenlőségi referensnek kell elkészítenie, melyhez igénybe veheti az esélyegyenlőségi mentor segítségét. A HEP-ben megalkotott „helyzetelemzés és az intézkedési terv elfogadása során figyelembe kell venni a települési kisebbségi önkormányzatok véleményét.”

Fontos, hogy nem minden településen működik kisebbségi önkormányzat, a működés a kisebbségek településeken belüli lététől, és a „működtetés akaratától” is függ.

Az Ebktv. alapján „a helyi esélyegyenlőségi programot a társadalmi felzárkózásért felelős miniszter által meghatározott részletes szabályok alapján kell elkészíteni.” A részletes szabályokat korábban a 2/2012 EMMI rendelet, ma a *Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója* tartalmazza.⁸⁹² A törvényi előíráson kívül az is indokolja, hogy a HEP-et ne külső szervezet, hanem önkormányzat alkalmazottja készítse, mert „a programalkotás során gondoskodni kell a helyi esélyegyenlőségi program és a települési önkormányzat által készíthető egyéb fejlesztési tervek, koncepciók, továbbá a köznevelési esélyegyenlőségi terv, illetve a szakképzési esélyegyenlőségi terv és az integrált településfejlesztési stratégia antiszegregációs célkitűzéseinek összhangjáról,” melyeket egy önkormányzati tisztviselő, alkalmazott alapszababban ismerhet, mint külső személy.

Fontos, hogy egyes önkormányzatok esetében a köznevelési esélyegyenlőségi terv, illetve a szakképzési esélyegyenlőségi terv nem önkormányzati dokumentum, hiszen a köznevelési intézmény működtetője lehet egyházi, vagy civil szervezet, vagy nem önkormányzati állami intézmény (KLIK, Szakképzési Centrum) is.

Az Ebktv. (3) bek. alapján „a helyi esélyegyenlőségi program elkészítése során kiemelt figyelmet kell fordítani:

- a) az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás követelményének érvényesülését segítő intézkedésekre,
- b) az oktatás és a képzés területén a jogellenes elkülönítés megelőzésére, illetve az azzal szembeni fellépésre, továbbá az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges intézkedésekre,
- c) a közszolgáltatásokhoz, valamint az egészségügyi szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges intézkedésekre,
- d) olyan intézkedésekre, amelyek csökkentik a hátrányos helyzetűek munkaerő-piaci hátrányait, illetve javítják foglalkoztatási esélyeiket.”

E „figyelem fordítás” a megvalósítandó intézkedések helyi megvalósíthatóságára fókuszál.

8.6 A települési önkormányzat célkitűzései a HEP-ben

- településen élők életminőségének javítása HEP által meghatározni az esélyegyenlőség érdekében történő kommunikációt, (fontos hogy az önkormányzat, nemzetiségi önkormányzat szervezzenek közösen értekezletet, hirdessenek meg pályázatokat és versenyeket).
- együttműködési rendszer (HEP Fórum) működtetése, amely a programalkotás és végrehajtás során biztosítja majd az esélyegyenlőség érdekében tett intézkedések megvalósítását, nyomon követését, ellenőrzését, és értékelését,
- a támogató rendszer kiigazítása, vagyis fontos a tematikus munkacsoportok működése

A HEP által elérhető célok:

- diszkriminációmentesség, egyenlő bánásmód, és esélyegyenlőség előmozdítása
- a közszolgáltatásokhoz történő egyenlő hozzáférés érvényesítése
- különösen a foglalkoztatás, szociális biztonság, egészségügy, oktatás és a lakhatás területén a helyzetelemzés során feltárt problémák komplex problémájának kezelése érdekében szükséges intézkedések előmozdítása

⁸⁹² Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1.

- együttműködés a köznevelés intézményeivel és az intézményfenntartó központ területi szerveivel (tankerülettel) és a helyi általános iskola fenntartójával
- szolidaritás erősítése, amely nagyban elősegítheti a hátrányos helyzetű csoportok helyzetének javulását, foglalkoztatási és érvényesülési lehetőségeit

A HEP helyzetelemző részének funkciója:

Elsősorban tekintetbe kell venni a 321/2011. (XII.27.) Korm. rendelet 1. § (2) bekezdésében nevesített, esélyegyenlőségi szempontból fókuszban lévő célcsoportokba tartozók számát és arányát, valamint helyzetét a településen a célcsoportba tartozókra vonatkozóan áttekinteni a szolgáltatásokhoz történő hozzáférésük alakulását, valamint feltárni az ezeken a területeken jelentkező problémákat.

Másodsorban meghatározni az e csoportok esélyegyenlőségét elősegítő feladatokat, és azokat a területeket, melyek fejlesztésre szorulnak. Meghatározni a megvalósítás lépéseit, forrásigényeit, végrehajtásuk tervezett ütemezését.

A HEP intézkedési terv (IT) által elérhető célok:

Munkaanyag teremtés a HEP Fórum résztvevői számára. A helyzetelemzésre építve olyan beavatkozások részletes bemutatása, amelyek pozitív elmozdulásokat eredményeznek a célcsoportokhoz tartozók helyzetének javításában.

8.7 A szabályozás keretei a HEP-ekben

Az önkormányzatok HEP elkészítésének elvei, szabályai nemzeti szinten az Alaptörvényben,⁸⁹³ törvényekben,⁸⁹⁴ Kormányrendeletben⁸⁹⁵ és Belügyminiszter által kibocsátott útmutatóban⁸⁹⁶ kerültek szabályozásra. E jogszabályok mögött fellelhetjük a vonatkozó nemzetközi szabályozást is. A nemzetközi szabályozás azonban nem csak kötelezően érvényesítendő szabályokat találhatunk, hanem ún. soft law „puha” jogszabályokat is.⁸⁹⁷ Amint említettük puha jogszabály különösen a Tanács, a Bizottság a Parlament, vagy egyéb Uniók szerv határozata, ajánlása, véleménye. További nem jogi jellegű szabályozók azok a programok, melyeket az Unió hosszú távú célkitűzései tartalmaznak. E hosszú távú célkitűzések megjelennek a tagországok közösségi és nemzeti célkitűzéseiben, programjaiban is. Tanácsos, hogy a HEP író önkormányzatok is figyelembe vegyék ezeket a trendeket, terveket, célkitűzéseket, de mindenekelőtt megjelenjenek e programokban a nemzeti célkitűzések.

Fontos egyrészt, hogy a HEP-ek nem jogszabályok, létének célja nem az abban foglalt szándékok számon kérhetősége, sokkal inkább e szándékok rögzítése, megismerhetőségük biztosítása, megvalósításuk előmozdítása. Az „intézkedési tervben gondoskodni kell a települési önkormányzatra vonatkozó további fejlesztési tervek, koncepciók, programok és a helyi esélyegyenlőségi program célkitűzéseinek összhangjáról, különös tekintettel a közoktatási

⁸⁹³ Alaptörvény XV. cikk

⁸⁹⁴ Különösen a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló (Ebkvtv.) törvényben.

⁸⁹⁵ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról.

⁸⁹⁶ L. 94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet 40 § (1) bekezdés 28. pontja.

⁸⁹⁷ Linda SENDEN: *Soft Law is European Community Law* Hart Publishing Oxford and Portland, Oregon, 2004. p.24.

esélyegyenlőségi tervre és az integrált településfejlesztési stratégia⁸⁹⁸ anti-szegregációs⁸⁹⁹ célkitűzéseire.⁹⁰⁰ Integrált településfejlesztési stratégiát, koncepciót, és településrendezési eszközöket kell készíteni, ha a) jogszabály előírja, vagy a települési önkormányzat a település társadalmi, gazdasági, illetve környezeti helyzetében bekövetkezett változások vagy új településfejlesztési szándék miatt indokoltnak tartja. Az önkormányzat a stratégiát legalább négyévente áttekinti, ellenőrzi, és dönt arról, hogy továbbra is változatlan tartalommal alkalmazza, módosítja, vagy új stratégiát készít.

Másrészt a HEP-ek a helyi társadalmi szervek együttműködésének (HEP Fórum) eredményei, így kifejeződnek bennük a helyi társadalom igényei. A helyi társadalom igényei azonban a térségi szervezetek és programok által nyerhetnek kielégítést különösen alacsony lélekszámú településeken. A HEP-eknek tartalmazniuk kell a helyi esélyegyenlőségi program helyzetelemzésének tartalmi elemei között, a program „térségi, társulási kapcsolódásainak bemutatását.”⁹⁰¹

8.8 A HEP tartalma

A HEP-ek két részből állnak, a helyzetelemzésből és az intézkedési tervből. A helyzetelemzés minimum kilenc pontból áll, a helyi és a nemzeti jogszabályi környezet bemutatásából, a helyi, nemzeti és nemzetközi stratégiák bemutatásából, a minimum öt célcsoport bemutatásából, a helyi lakossági önszerveződések bemutatásából, a program nyilvánosságának bemutatásából, és az intézkedési tervből.

A helyzetelemzés közhiteles statisztikai adatokra alapozott társadalmi helyzetképet, és a célcsoportok hátránycsökkentéséhez szükséges beavatkozások intézkedéseit alapozza meg. A célcsoportok bemutatása az egyes célcsoportok helyzetének statisztikákon alapuló bemutatását és a célcsoport érdekében tervezhető intézkedéseket tartalmazza, az egyes fejezetek végén található táblázatba foglalva.

Az intézkedési terv a fejezetek végén található táblázatba foglalt célcsoportokra vonatkozó intézkedési tervek részleteinek szisztematikus összegzése, melyeket korábban az EMMI rendelet, napjainkban a Belügyminisztérium útmutatója alapján⁹⁰² kell összegezni.

Fontos, hogy egyrészt a miniszteri útmutató alapján „az intézkedési tervben gondoskodni kell a települési önkormányzatra vonatkozó további fejlesztési tervek, koncepciók, programok és a HEP célkitűzéseinek összhangjáról, különös tekintettel a közoktatási esélyegyenlőségi tervre, és az integrált településfejlesztési stratégia antiszegregációs célkitűzéseire.”⁹⁰³ A közoktatási esélyegyenlőségi tervet az intézményfenntartó bocsátja a települési HEP Fórum rendelkezésére. A közoktatási esélyegyenlőségi terv célkitűzéseit egyházi fenntartó esetén a pedagógiai program és a gyermekvédelmi terv együttese tartalmazhatja.

Másrészt a HEP-ek a helyi társadalmi szervek együttműködésének helyt adó HEP Fórum eredményei, így ki kell fejeződni bennük a helyi társadalom igényeinek. A helyi társadalom igényei azonban nemcsak a HEP által, hanem a térségi szervezetek és programok által is kielégítést nyerhetnek különösen alacsony lélekszámú településeken. A HEP-ek tartalmi

⁸⁹⁸ Bővebben lásd: 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendeletben.

⁸⁹⁹ A településrészek, valamint a szegregált és szegregációval veszélyeztetett területek helyzetelemzéséhez szükséges mutatók körét a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a 11. melléklete tartalmazza.

⁹⁰⁰ Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1. p.4.

⁹⁰¹ Ibid. BM útmutató, p.19.

⁹⁰² Ibid. BM útmutató.

⁹⁰³ Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1. p.4.

előírásai jogilag megalapozottak, mert tartalmazniuk kell a HEP helyzetelemzésének tartalmi elemei között, a program „társégi, társulási kapcsolódásainak bemutatását.”⁹⁰⁴

A HEP-ek tartalmazzák tehát a települések általános bemutatását, a HEP bővebb és szűkebb jogszabályi környezetének bemutatását, így az Alaptörvény, az Ebktv., a 321/2011 Korm. r., illetve olyan ágazati jogszabályokat, melyek az egyenlő bánásmódra és az esélyegyenlőség előmozdítására hatással bírnak, különösen az Szt., Gyvt., Fot., Flt., Nektv. említését. A HEP-nek tartalmaznia kell az esélyegyenlőségi célcsoportokat érintő helyi rendeleteket, melyek különösen a következők lehetnek:

- Önkormányzat költségvetési rendelete
- Önkormányzat helyi építési szabályokról szóló rendelete
- A helyi közművelődési feladatok meghatározásáról és ellátásáról szóló rendelet
- A Környezetvédelmi Alap létrehozásáról szóló rendelet
- A háziorvosi körzetekről szóló rendelet
- A védőnői körzetek kialakításáról szóló rendelet
- A lakások és helyiségek bérletéről szóló rendelet
- A tanyagondnoki szolgáltatás körzetének meghatározásáról szóló rendelet
- A pénzbeli és természetben nyújtott szociális ellátások, szociális szolgáltatások, valamint a gyermekvédelmi ellátások helyi szabályairól szóló rendelet
- Államháztartáson kívüli forrás átadásáról és átvételéről szóló rendelet

A HEP-et a társadalmi felzárkózásért felelős miniszter által meghatározott részletes szabályok alapján kell elkészíteni.⁹⁰⁵ A HEP tartalmazza az egyes célcsoportokra vonatkozó részletes helyzetelemzést, mert az Ebktv. alapján⁹⁰⁶ a HEP elkészítése során kiemelt figyelmet kell fordítani:

- az oktatás és a képzés területén a jogellenes elkülönítés megelőzésére, illetve az azzal szembeni fellépésre, továbbá az egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges intézkedésekre⁹⁰⁷
- olyan intézkedésekre, amelyek csökkentik a hátrányos helyzetűek munkaerő-piaci hátrányait, illetve javítják foglalkoztatási esélyeiket.⁹⁰⁸
- az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás követelményének érvényesülését segítő intézkedésekre⁹⁰⁹
- a közszolgáltatásokhoz, valamint az egészségügyi szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosításához szükséges intézkedésekre⁹¹⁰

A HEP-ek a helyi stratégiákat tartalmazzák, de utalhatnak a nemzeti, közösségi, és a nemzetközi szervezetek stratégiáira is. Az esélyteremtés helyi stratégiái, helyi esélyteremtési intézkedéseket indukálnak, melyek nemzeti stratégiákba illeszkednek. Nemzeti stratégiák különösen a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (2011–2020), Legyen jobb a Gyerekeknek Nemzeti Stratégia (2007-2032), Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Terv (2007-),⁹¹¹ Idősügyi Nemzeti Stratégia (2009-),⁹¹² Nemzeti Drogellenes Stratégia (2013–

⁹⁰⁴ BM útmutató p.24.

⁹⁰⁵ BM útmutató p.3.

⁹⁰⁶ Ebtv.31. § (3) bek.

⁹⁰⁷ Ebtv.31. § (3) bek. b).

⁹⁰⁸ Ebtv.31. § (3) bek. d).

⁹⁰⁹ Ebtv.31. § (3) bek. a).

⁹¹⁰ Ebtv.31. § (3) bek. c).

⁹¹¹ 68/2007. (VI. 28.) OGY. határozat.

⁹¹² 81/2009. (X. 2.) OGY. határozat.

2020),⁹¹³ Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023,⁹¹⁴ Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia,⁹¹⁵ Országos Fogymegelőzési Program (2015-2025).⁹¹⁶ A nemzeti stratégiák az Unó stratégiáihoz is illeszkednek, különösen az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiához.⁹¹⁷ Az Unó stratégiai pedig utalnak például az ENSZ „Világunk átalakítása: a 2030 - ig tartó menetrend Fenntartható fejlődés” stratégia megállapításaira.⁹¹⁸

A HEP-ek tartalmazzák a helyi lakossági önszerveződések, civil szervezetek, és forprofit szereplők felsorolását, mert a szervezetek részt vesznek a helyi közélet alakításában.

A HEP-ek tartalmazzák a HEP nyilvánosságára vonatkozó információkat is, melyek a helyben szokásos módon, a települési honlapokon is nyilvánosságra kerülnek. E mellett a TEF mentorai is közzé teszik azt a TEF honlapján, így a lakosság megismerheti a HEP tartalmát, és a HEP Fórumok alkalmával, képviselői által alakíthatja is azt.

8.9 A HEP-ek elkészítésének időbeli megvalósulása

A HEP elkészítésének folyamata bizonyos logikai sorrendet követ, melyet meg kell tartani, nemcsak az esélyegyenlőségi munkavégzés hatékonysága, hanem annak nyilvánossága miatt is. Az esélyegyenlőségi mentor az önkormányzatokkal folyamatosan kapcsolatot tart, de a HEP áttekintése, felülvizsgálata, új HEP készítése előtt minimum két hónappal felveszi a kapcsolatot az önkormányzati HEP referenssel. A kapcsolatfelvételnek azért minimum ebben az időpontban kell megtörténnie, mert a HEP elkészítésére időt kell hagyni az önkormányzati HEP-referensnek, a HEP Fórumra meghívottaknak időt kell hagyni a meghívás és a Fórum megtartása között a felkészülésre, és a KT-nek időt kell hagyni a HEP áttanulmányozására, illetve a polgármesternek a KT ülés összehívására.

Az Ebktv. alapján, a HEP időarányos megvalósulását, a célcsoportok helyzetének esetleges megváltozása következtében két évente át kell tekinteni, az áttekintés alapján, szükség esetén, a HEP-et felül kell vizsgálni, illetve a helyzetelemzést és az intézkedési tervet az új helyzetnek megfelelően kell módosítani.

A törvényszövegnek megfelelően⁹¹⁹ a HEP-ek áttekintése legfeljebb két évente, új HEP alkotása legfeljebb öt évente szükséges, melyet a Korm. rendelet⁹²⁰ pontosít:

A települési önkormányzat vizsgálja felül a HEP-et.

A felülvizsgálatnak ki kell terjednie arra, hogy:

- a) a helyzetelemzés továbbra is helytálló-e,
- b) a lejárt határidejű intézkedések teljesülésére és eredményeinek felmérésére.

A lejárt idejű intézkedések teljesülését, az önkormányzat a TEF által működtetett szoftver felületén is nyomon követheti.

Amennyiben a felülvizsgálat alapján szükséges, azt a a települési önkormányzat szükségesnek tartja:

- a) módosítja a HEP-et, vagy
- b) új HEP-et fogad el.

Mivel, a törvény lehetőséget ad években megadott határidővel (!), mind az áttekintésre, mind a felülvizsgálatra, mind új HEP elfogadására, az önkormányzat dönt, mely formát

⁹¹³ 80/2013. (X. 16.) OGY. határozat.

⁹¹⁴ 1744/2013. (X.17.) Korm. határozat.

⁹¹⁵ 18/2013. (III.28.) OGY. határozat.

⁹¹⁶ 15/2015. (IV.7.) OGY. határozat.

⁹¹⁷ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE EURÓPA 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája Brüsszel, 2010.3.3. COM (2010) 2020 végleges.

⁹¹⁸ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development General Assembly Distr.: General 21 October 2015

⁹¹⁹ Ebktv. 31. § (4) bek., illetve Ebktv. 31. § (1) bek.

⁹²⁰ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet, 6. §.

választja. Az önkormányzatnak ugyanis lehetősége van, akár minden évben új HEP-et alkotni, elfogadni.

Áttekintés esetében csak önkormányzati határozat születik, a képviselő testület- vagy a COVID 19 helyzetre való tekintettel a polgármester- a HEP helyzetelemzés részét és intézkedési terv részét változatlan formában hagyja, és elfogadja.

Felülvizsgálat esetében az önkormányzat módosítja a HEP-et, vagy új HEP-et fogad el. A módosítás kiterjedhet csak a HEP intézkedési terv részére, vagy az egész HEP-re, a helyzetelemzés részre, és az intézkedési részre.

Új HEP elfogadása esetén a HEP módosítása, mind a HEP a helyzetelemzés részére, mind a HEP intézkedési részére kiterjed.

Összegezve: a HEP-ek tehát négyféleképpen vizsgálhatóak felül:

1. Lehet a HEP helyzetelemző részének változatlanul hagyása mellett az intézkedési részt (az egyes intézkedések tartalmát és/vagy határidejét) aktualizálni.
2. Lehet a HEP helyzetelemző részét megújítani, intézkedési rész változatlan formában marad. (ebben az esetben az intézkedések a következő felülvizsgálatig hatályosak).
3. Lehet a HEP helyzetelemző rész megújítása mellett az intézkedéseket is aktualizálni (Ezt azonban már új HEP-nek nevezem).
4. Végül lehet új határozatot hozni a HEP helyzetelemző és intézkedési részének változatlan formában tartása mellett. (ebben az esetben is hatályosak az intézkedések a HEP következő felülvizsgálatáig).

8.10 A HEP elkészítésének folyamata

A társadalmi problémák feltérképezése az esélyegyenlőségi referens olyan irányú erőfeszítését jelenti, mely az önkormányzat partneri kapcsolatrendszerét használja, s melynek fontos vezérfonala a kapcsolatok életben tartása. A társadalmi problémák feltérképezés során nyilvánvalóvá válik a helyi együttműködési struktúra (Helyi Esélyegyenlőségi Fórum), amely a partnerek adatszolgáltatására, és esélytervezésbe történő bevonására is lehetőséget ad.

Az adatgyűjtés során privilegizált formában kerül sor közhitelű adatok gyűjtésére, (melyek elsősorban TEIR rendszer adatai, és önkormányzati adatok). Az adattárat kiegészíthetik helyzetelemzések, kutatások, gyakorlatok, képzések, adatai, szakemberek, műhelyek, intézmények adatai.

Fontos, hogy az adatok összegyűjtése, a feldolgozást elősegítő formában történjen, ehhez már a vármegyei esélyegyenlőségi mentor segítséget nyújt.

A helyzetelemzést segíthetik a tudományos kutatások eredményei, illetve az adott területeken fellelhető jó gyakorlatok, modellek szempontjai, mert az adatgyűjtés célja a már kialakult, de látens szükségletek felderítése. A jó gyakorlatokat a Bizottság célkitűzései már csaknem 20 éve tartalmazzák⁹²¹ Célszerű szakértők, fejlesztő szakemberek, jó gyakorlatokat alkalmazó intézmények, szervezetek képviselőinek bevonása ebbe a helyzetelemzés fázisába, de elsősorban szükséges a HEP mentor bevonása a tervezésbe, hogy a HEP referens számára bővüljön a lehetőségek tárháza. A helyzetelemzés során, több helyi szereplő bevonása is szükséges, hogy több, részletében alaposan végiggondolt tervezethez, elképzeléshez juthasson az önkormányzat. A döntéshozók helyzetét megkönnyíti, ha széleskörű a tervezés az előkészítő folyamatokban, mert nagyobb nyilvánosságot kap az esélyegyenlőségi tervezés, már a

⁹²¹ Bővebben lásd: Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye a Bizottságtól a Tanácshoz, az Európai Parlamenthez, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsághoz és a Régiók Bizottságához érkezett közleményről, amely megadja az irányelveket az EQUAL közösségi kezdeményezésnek a munkaerőpiaccal kapcsolatos hátrányos megkülönböztetés és egyenlőtlenség minden formája elleni küzdelem új módszereire vonatkozó nemzetek közötti együttműködéssel foglalkozó második fordulójához – A jó ötletek szabad áramlása (COM(2003) 840 végleges) (2004/C 241/09) 1.7.

kezdetektől. A közösen lebonyolított helyzetelemzést, a tervek elfogadását követően a konkrét cselekvések ütemezése követi. A tervezést megkönnyíti, hogy már létező esélyegyenlőségi program felülvizsgálatára, vagy új, de a régi esélyegyenlőségi tervek talapzatán álló program alkotására kerül sor. Az esélyegyenlőség program helyi megvalósítása az elfogadott pályázatok, intézkedések végrehajtását, cselekvések végrehajtását jelenti a rövid távú beavatkozástól a középtávú, vagy a hosszabb távú előkészítést igénylő programok elindításáig. A belső monitoring rendszer működtetése mellett lényeges eleme az esélyegyenlőségnek a széles körben bevont intézményi partnerek által, és az esélyegyenlőségi programok nyilvánosságáért felelős szervek által biztosított nyilvánosság. Az esélyegyenlőségi beavatkozások tartalmasságát együttműködést feltételeznek a partnerek, társadalmi csoportok között, ezért a települések hatékonyan, eredményesen és méltányosan vehetik fel a harcot az esélyegyenlőtlenség újabb és újabb kihívásaival szemben.

Ez említett célok monitorozásához szükséges mutatók:

- a kiképzett esélyegyenlőségi mentorok által tartott HEP képzések száma
- a HEP képzésben résztvevők száma
- a HEP képzésben résztvevők közül sikeres vizsgát tevők száma
- a HEP képzés anyagának hasznosságára, napi munkában való alkalmazhatóságára adott résztvevői értékelések tartalma
- a HEP képzés hatására elkészített esélyegyenlőségi programok száma, és minősége
- az esélyegyenlőségi mentorok száma a Belügyminisztérium és más közigazgatási szervek alkalmazásában
- az önkormányzati referensek által közölt ügyfélelégedettség-mérés visszajelzései
- az esélyegyenlőségi képzések nyomán megvalósított önkormányzati intézkedések, valamint jó gyakorlatok száma, tartalma
- az esélyegyenlőség érdekében kifejtett intézkedések megvalósításához szükséges humán, pénzügyi és pályázati források

A program elkészítése során azt kell szem előtt tartani, hogy mind a program formai, mind tartalmi követelményei megvalósításra kerüljenek.

Leggyakrabban előforduló hibák a programkészítés során:

- Adattáblák hiánya. A program helyzetelemzése megalapozatlan, az intézkedések tévesek, bizonytalan megítélésűek lehetnek.
- Helyi adatok előnyben részesítése a közhitelű adattartalom ellenében. Az adatok konzisztenciájának hiánya következtében az adatok, így az intézkedés tervezetek hiteltelenné válhatnak, melynek következménye lehet, hogy a program hiteltelenné válik.
- Túlzott odafigyelés a formai követelményekre. A formai követelmények megtartása fontos, azonban a betű előtérbe helyezése a tartalommal szemben veszélyeket hordoz. A túl sok jogszabály alkalmazása – melyek esetleg hamar módosulhatnak – a program elemeit hatálytalanná teszik
- Túl kevés jogszabály alkalmazása, a szöveg parttalanságát okozzák a program nem kellően indokolt, alátámasztás nélküli.
- Jogszabályok tartalmának ismétlése, felsorolása. A program szükségtelennek tűnik, a jogszabályok ismétlése miatt, a program terjedelmes lehet.
- Túlzott mértékű jogirodalmi forrás felhasználása, a melynek következménye a program terjengőssége, áttekinthetlensége, az intézkedési terv rovására mehet.

- Helyi Esélyegyenlőségi Fórum hiánya, melynek következménye a sablonosság, a szöveg élettelenlensége, fantáziátlanlansága, a program nem társadalmi igényekre reagál, az a fióknak készül, és a helyi társadalom előtt sem válik kellő mértékben ismertté.

8.11 A HEP Fórumok jelentőségéről

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a fórumok jelentőségét. A miniszteri rendelet tartalmazza a „helyi esélyegyenlőségi program nyilvánossága” címszó alatt, hogy a programban be kell mutatni a HEP elkészítésébe bevont szervezeteket, és az önkormányzattal történő együttműködésük tartalmi elemeit. A megfogalmazás igen tömör: „a helyzetelemzésben meghatározott esélyegyenlőségi problémák kapcsán érintett nemzetiségi önkormányzatok, egyéb partnerek (állami vagy önkormányzati intézmények, egyházak, civil szervezetek, stb.) bevonásának eszközei és eljárásai a HEP elkészítésének folyamatába, illetve „a szervezetek és a lakosság végrehajtással kapcsolatos észrevételeinek visszacsatolását szolgáló eszközök bemutatása.”⁹²² A Helyi Esélyteremtő Fórumokban (HEF) közreműködő partnerekből kialakított munkacsoportok tématerületenként végzik az adatok elemzését más munkacsoporttal való egyeztetés által. A helyzetelemzésnek fel kell tárnia a fejlesztési szükségleteket az összegyűjtött adatok alapján.

A HEF létrehozása legalább két szempontból jelentős: egyrészt az önkormányzat így kaphat jelzéseket a lakosságot képviselő szervezetek vezetőitől, az elvégzendő esélyegyenlőségi feladatokról, másrészt a lakosság ezen a módon is vissza tud jelezni, az elvégzett feladatok mennyire feleltek meg elvárásaiknak.

Az esélyteremtő fórumok több szintje is ismeretes. Megkülönböztetünk települési esélyegyenlőségi fórumokat, és járási esélyegyenlőségi fórumokat.

A HEF az önkormányzattal szoros kapcsolatot ápoló szervezetek képviselőiből állnak, tagjai különösen az önkormányzati, nemzetiségi önkormányzati, vagy közoktatási intézmények képviselői, a helyi hitélet vezetői, rendőrség, gazdálkodó szervezetek helyi vezetői. A fórumon a HEP referens biztosítja az esélyegyenlőség ügyének képviselőségét, de meghívhatja az önkormányzat a fórumra a vármegyei esélyegyenlőségi mentort is.⁹²³

A Helyi Esélyteremtő Fórumokon tisztázandó legfontosabb kérdések, az alábbi pontok részleteinek kifejtése mentén folyik:

1. Egyrészt szükséges a HEP megalkotása, mert előírja a jogszabály
2. Másrészt Szükséges a HEP a település szüntelen változó demográfiai helyzete miatt
3. Fontos a HEP a hátrányos helyzetű személyek érdekében történő fejlesztések miatt
4. Szükséges a HEP a településfejlesztés megalapozáshoz (ITS, IVS)
5. Összegezve szükséges a HEP a helyi közösség jólétének megalapozásához, a polgárok természetes, a mesterséges környezetének fejlesztéséhez, fenntartásához beleértve az informatikai környezetet is.

8.12 Járási Esélyteremtő Fórumokról

A járási esélyteremtési fórumokon (JEF) az esélyegyenlőség ügyének képviselőségét azok a szakmai vezetők biztosítják, melyek az esélyegyenlőségi mentori hálózat munkatársai, a jogszabály által rendelt esélyegyenlőségi képzéssel megbízott szervezet munkavállalói.⁹²⁴ A JEF-re meghívottak körét rendszerint, a vármegyei esélyegyenlőségi mentorok, a települési HEP referensek, egyéb szakértők, és szervezetek képviselői és a fórumnak helyt adó

⁹²² BM útmutató p.25.

⁹²³ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet, 8. § (3) bek.

⁹²⁴ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet, 7. §.

önkormányzat munkatársai alkotják. A JEF fórumok témakörei, túlterjednek a helyi esélyegyenlőségi feladatokon, azok járási, vármegyei és országosan releváns esélyegyenlőségi folyamatok elemzését, feldolgozását is tartalmazzák.

Az esélyegyenlőségi feladatokat illetően anomáliák léteznek: mi minősül esélyegyenlőségi feladatnak? Valójában esélyegyenlőségi feladatok sohasem önmagukban léteznek. Léteznek feladatok, és azoknak van esélyegyenlőség elvű szemlélete. Azért van szükség felkészült szakemberekre az önkormányzatok és a mentorhálózat részéről, hogy a felismerés gyökeret verhessen a mindennapi feladatvégzésükben. Rajtunk is múlik ugyanis, hogy a település vezetése sikerre viszi e közös ügyünket, a hátrányos helyzetű személyek érdekében történő esélyteremtést.

A JEF eredményei közös hasznosításra kerülnek a JEF-en résztvevő személyek esélyelvű szemléletfejlesztésében és a települések infrastrukturális és humán fejlesztéseiben.

A JEF ülések résztvevőiről jelenléti ív készül, melyet az esélyegyenlőségi mentor feltölt a TEF által üzemeltetett szoftverbe, a rendezvény bonyolító település dokumentumai közé.

8.13 Gondolattérkép HEP intézkedési terv készítéséhez

Az intézkedési tervek generálásának célja, hogy meghatározzuk azoknak a tevékenységeknek a körét, melyeket az önkormányzat a HEP két felülvizsgálata között meg kíván valósítani.

Az intézkedési tervek funkciója kettős: meghatározni a természeti és tárgyi környezet átalakítását célzó intézkedéseket („hard” elemek) például művelődési ház építése, átalakítása, vagy kerékpárút építés. Másik funkciója az emberközi viszonyok alakítása intézkedésekkel („soft” elemek) például tájékoztató programok szervezése munkanélküliek részére, vagy egyéb oktatási, képzési, fejlesztési foglalkoztatások biztosítása.

A „soft” intézkedési tervek speciális vonalas logikára épülnek, a tervezési fázisban, például mélyszegény célcsoportnál először a szociális funkciókat kell javítani, melyet az oktatási-képzési funkciójavítás követ, mely elősegíti a munkavállalást, és az életszínvonal emelését, mely magasabb minőségű szociális funkciójavítást eredményezhet.

Szociális funkció	Oktatási-képzési funkció	Munkavállalás lehetősége

A gyermek célcsoportnál e funkciók kiegészülnek a fejlesztési funkcióval:

Szociális + fejlesztési funkció	Oktatási-képzési funkció	Munkavállalás lehetősége

A nők célcsoportjánál az alkalmazott logika hasonló, mint a mélyszegénység esetében:

Szociális funkció	Oktatási-képzési funkció	Munkavállalás lehetősége

Az idős célcsoportnál a funkciók aggregálódnak, de céljuk változik:

Szociális + fejlesztési funkció	Oktatási-képzési funkció	Munkavállalás lehetősége, szociális-egészségügyi lehetőségek

A fogyatékkal élő célcsoport esetében a mind az eszközök, mind a cél aggregálódnak:

Szociális + fejlesztési funkció	Oktatási-képzési funkció	Munkavállalás lehetősége, szociális-egészségügyi lehetőségek

Természetesen a fenti kategóriák nem kizárólagosan érvényesülők, és érvényesítendők, csupán megjelölik az intézkedések fókuszpontjait. Női célcsoport esetében fontos például a helyi közéletben való részvételük növelése, vagy személyi biztonságuk növelése is. Fontos megjegyezni, hogy az egyes soft intézkedések, hard eszközöket is igényelnek, mert megfelelő eszközzel nélkül nem működtethetők. Végül fontos, hogy a soft és hard intézkedések pénzügyileg leképezhetők, és leképezendők, melyek megjelennek az önkormányzatok költségvetésének bevételi és kiadási oldalán, illetve pályázatok elszámolásában.

8.14 A fővárosi és a vármegyei kormányhivatal szerepe a HEP-ek kapcsán

A kormányhivatal szerepe nem korlátozódik az önkormányzatok törvényességi felügyeletére,⁹²⁵ bár arra jogszabály lehetőséget kínál. Az Ötv. megalkotásakor, a kilencvenes években a jogalkotó közreműködésével „nagy autonómiával rendelkező, széles körű felelősséget magában foglaló, ugyanakkor gyenge törvényességi kontrollt érvényesítő önkormányzati rendszer épült ki,⁹²⁶ azonban az újkeletű állami centralizációnak köszönhetően „a Chartának való megfelelést vizsgálva megfigyelhető az Möt. által biztosított helyi önkormányzati autonómia gyengülése az Ötv. szabályaihoz képest.”⁹²⁷ Megjegyzem azt, hogy „A megváltozott helyi önkormányzati autonómiafelfogást indokolhatják a hatékonyabb és észszerűbb működtetésre vonatkozó törekvések, valamint a fenntartható finanszírozás központi biztosíthatósága.”⁹²⁸ E változtatások nem eredményezték azonban, „hogy az önkormányzati határozatok törvényességi ellenőrzésének folyamatában lehetőség lenne az önkormányzati határozat végrehajtásának felfüggesztésére, hanem azt továbbra is csak a bíróságtól lehet kérni.”⁹²⁹ Fontos, tehát hogy a TEF mentorai által kifogásolt önkormányzati határozat tartalma a HEP kapcsán, nem kötelezi az önkormányzatot, tehát az önkormányzat az esélyegyenlőségi mentorok, illetve a TEF HEP-pel kapcsolatos határozat megváltoztatására irányuló kérését figyelmen kívül hagyhatják.

8.15 Az Ebktv. 31. §-ából kiolvasható rendelkezések

Az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség irányában tett önkormányzati törekvések támogatásáról jogalkotói szinten elsősorban az Ebktv. és végrehajtására irányuló kormányrendeletek és miniszteri útmutatók, és szervezeti segédletek vizsgálatával kaphatunk képet. A Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (TEF) 2019.07.01-óta támogatja az esélyteremtés fejlesztése érdekében esélyegyenlőségi mentorai segítségével a települési önkormányzatokat a helyi esélyegyenlőségi programjuk (továbbiakban: HEP) tervezésében,

⁹²⁵ 119/2012. (VI. 26.) Korm. rendelet a helyi önkormányzatok törvényességi felügyeletének részletes szabályairól.

⁹²⁶ GYERGYÁK Ferenc: *A helyi önkormányzatok tevékenységének törvényességi felügyelete* Dialóg Campus Budapest, 2018. p. 32.

⁹²⁷ Ibid Gyergyák.

⁹²⁸ ÁRVA Zsuzsanna – BALÁZS István – BARTA Attila – VESZPRÉMI Bernadett: *ÁLLAMI ERŐFORRÁSOK SZERVEZET ÉS SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY A VÉGREHAJTÓ HATALOM KÖRÉBEN* Dialóg Campus, Budapest, 2020 p. 92.

⁹²⁹ Ibid. Balázs.

felülvizsgálatában és megvalósításában.⁹³⁰ A TEF (és jogelődjei) 2013-óta adatbázisában nyilvántartja és honlapján mindenki számára elérhetővé teszi Magyarország összes települése esélyegyenlőségi programját. A TEF az Alaptörvény II. és cikke és XV. cikk (4) bekezdésében, valamint az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényben (Ebktv.) foglaltak érvényre juttatása céljából a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiával (MNTFS)⁹³¹ összhangban ellátja a társadalmi felzárkózás képzési, szervezési, területi módszertani és kutatási feladatait.⁹³² A HEP-ek felülvizsgálatában jelentős lehet, hogy a HEP-ek elkészültének segítése az Emberi Erőforrások Minisztériumtól a TEF megalakulásával a Belügyminisztériumhoz (BM) került, ezért a HEP-ek felülvizsgálatát 2021. 07.01-től a belügyminiszter által kibocsátott Módszertani Útmutató (továbbiakban: Útmutató) szabályozza.⁹³³ Az Útmutató tömörebb, mint a korábbi útmutatók, segédletek, ezért ez úton is indokolt lehet az esélyteremtés önkormányzati kulisszái mögé tekinteni.

Az Ebktv. 31. § (1) bekezdése alapján települési önkormányzat „ötévente öt évre szóló helyi esélyegyenlőségi programot fogad el.” E szakasz (1) bekezdése önmagában nem, csak ugyanezen szakasz (4) bekezdés fényében értelmezhető, mely alapján „A helyi esélyegyenlőségi program időarányos megvalósulását, illetve a (2) bekezdésben meghatározott helyzet esetleges megváltozását kétévente át kell tekinteni, az áttekintés alapján, szükség esetén a helyi esélyegyenlőségi programot felül kell vizsgálni, illetve a helyzetelemzést és az intézkedési tervet az új helyzetnek megfelelően kell módosítani.” A felülvizsgálatokat illetően érdemes átgondolni az önkormányzat lehetőségeit a jogszabályok betartását illetően. Felmerül ugyanis a kérdés – hogy amennyiben az önkormányzat kétévente felülvizsgálja a programot, és módosítja annak mindkét részét, vagyis a helyzetfelmérés alapjául szolgáló adattáblákat,⁹³⁴ és az abból levonható következtetéseket megjeleníti a HEP első részében a helyzetelemzésben, valamint új intézkedéseket is rögzít a HEP második részében az intézkedési tervben – nem egy új programot alkot-e? A Hepr.(120/2010. (IV. 16.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének szempontjairól 9 § (3) bek. b) pont.) úgy rendelkezett, hogy az önkormányzat minden két évben módosítja, vagy új HEP-et fogad el. Azonban a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Módszertani Segédlet és Gyakorlati Útmutató Helyi Esélyegyenlőségi Programok Megalkotásához c. dokumentum első pontja már akkor is az Ebktv. rendelkezését idézte: mely szerint „A helyi esélyegyenlőségi programot öt évre kell tervezni.” A felülvizsgálat gyakorlata ugyanis változatos. Az önkormányzatok egy része dőlt betűvel kiegészíti a felülvizsgálatok alkalmával a HEP szövegét, más részük gyakorlatilag minden felülvizsgálat alkalmával új HEP-et készít. Nincs, és nem is volt a HEP útmutatókban rögzítve, hogyan kell a HEP felülvizsgálatát a HEP szövegében megjeleníteni. Érdekes, hogy a 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet és az Útmutató a HEP-hez felhasználható adatok különböző körét tartalmazza. A kormányrendelet 1 § (3) bekezdése alapján „A települési önkormányzat a helyzetelemzés elkészítése során felhasználja a fővárosi és vármegyei kormányhivatalok, a település, a többcélú kistérségi társulás, a megye, illetve szükség szerint a Központi Statisztikai Hivatal rendelkezésére álló nyilvántartások hátrányos helyzetű társadalmi

⁹³⁰ E munka az ÁROP 1.1.16. jelű projekt keretében kezdődött, a Türr István Képző és Kutató Intézet, majd a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, illetve a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság szervezeti keretei között. A munka már 2010-ben megkezdődött, mert a 120/2010. (IV. 16.) Korm. rendelet 5. §-a alapján a HEP-ek elkészítésének elősegítésére az esélyegyenlőségért felelős miniszter módszertani segédletet adott ki, „Módszertani Segédlet és Gyakorlati Útmutató Helyi Esélyegyenlőségi Programok Megalkotásához” címmel.

⁹³¹ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030.

⁹³² 24/2019. (XII. 13.) BM utasítás a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság Szervezeti és Működési Szabályzatáról 2. §.

⁹³³ MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Belügyminisztérium Budapest, 2021. július 1.

⁹³⁴ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról 1 § (3) bek. Hatályos: 2012.03.01-től.

csoportokra vonatkozó aktuális anonimizált adatait.” Feltehetjük a kérdést: e felsorolás, mint a jogszabályi felsorolások általában, fontossági sorrendet követnek?

1. fővárosi és vármegyei kormányhivatalok,
2. a település,
3. a többcélú kistérségi társulás,
4. a vármegye, illetve szükség szerint
5. a Központi Statisztikai Hivatal rendelkezésére álló adatait.

A gyakorlat ugyanis az Útmutónak megfelelő adatforrás felhasználást folytat, mely az az Útmutató 5. oldalán meg is jelenik: Az „Útmutató 1. számú melléklete rögzíti azokat a 321/2011. (XII.27.) Korm. rendelet 1. § (3) bekezdésében meghatározott adatokat, amelyek alapján a települési önkormányzatok el tudják végezni a HEP célcsoportjaihoz kapcsolódó helyzetelemzést. Ezeknek az adattábláknak a tartalmát az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) HEP segédlete szolgáltatja a települések számára.” A mentorok segítségük igénybevétele esetén az önkormányzatok rendelkezésére bocsátják a kormányrendeletben foglalt, a TeIR rendszer által rögzített közhitelű adatokat.

Az Ebktv. 31 § (2) bekezdés alapján a HEP háromféleképpen aktualizálható:

1. Amennyiben a HEP-et nem szükséges módosítani, a felülvizsgálatot áttekintésnek nevezem, ebben az esetben a HEP helyzetelemzését, és intézkedési tervét az önkormányzat változtatás nélkül jóváhagyja.

2. Amennyiben a HEP helyzetelemzése, vagy intézkedési terv része módosításra kerül, akkor nevezhetjük a HEP módosítását felülvizsgálatnak.

3. Amennyiben azonban a HEP mindkét eleme módosításra kerül gyakorlatilag új HEP készül, melynek lehetőségét a jogszabály nem zárja ki, ugyanis a 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet (3) bekezdése alapján „Ha a felülvizsgálat alapján szükséges, a települési önkormányzat a) módosítja a helyi esélyegyenlőségi programot, vagy b) új helyi esélyegyenlőségi programot fogad el.”

Az Ebktv. 31 § (1) bekezdése, mely alapján „A község, a város és a főváros kerületeinek önkormányzata (a továbbiakban: települési önkormányzat) ötévente öt évre szóló helyi esélyegyenlőségi programot fogad el” egyébként széles értelmezési lehetőséget rejt. Más vélemények szerint: „Az esélyegyenlőségi programokra vonatkozó szabályozás egy feszes szerkezetet nyújt az önkormányzatoknak a helyi esélyegyenlőségi programok (HEP) tervezésének elősegítése érdekében.”⁹³⁵ Kielégíti a törvény követelményét amennyiben a HEP elkészültét követő 49. hónapban készül új HEP, mert az már az ötödik év, és az is megfelelhet a jogszabály értelmének, ha a 60. hónapban készül új HEP, mert az még az ötödik év. Egyébiránt, ha a 49. hónapban készülne új HEP, az a HEP második felülvizsgálatának, felelne meg, hiszen a helyzetelemző rész által tartalmazott közhitelű adatok legfeljebb évente változnak. A gyakorlatban a legtöbb önkormányzat 24 havonta vizsgálja felül a HEP-jét, így a másodsorra felülvizsgált HEP, és az új HEP között gyakran nincs különbség. Ez lehet az oka, hogy az önkormányzatok vagy a második felülvizsgálat helyett alkalmazzák az áttekintést – hiszen egy év múlva ugyanis új HEP készül, vagy a második felülvizsgálat alkalmával készült HEP-et hagyják változatlanul az ötévente esedékes új HEP készítési kötelezettségük teljesítésekor. Az Útmutató sem teszi az Ebktv 31 § (4) bekezdését egyértelművé. Az Útmutató 3. oldalán a 3. pont ugyanis úgy rendelkezik, hogy az áttekintésre, a felülvizsgálatra, és az új HEP készítésére is az Útmutatót kell alkalmazni, azonban az fogalmilag áttekintés esetében kizárt, hiszen az áttekintés az Ebktv. 31 § (4) bekezdése értelmében azt jelenti, hogy az

⁹³⁵ Forrás: Karácsony Sándor, Kóródi Miklós, Kullmann Ádám, Valerie Morrica, Uhrin Nándorné Klára, Varga Péter, Németh Nándor, Kocsis Péter Csaba, Wágner János, Molnár György, Erdős Judit és Teller Nóra: Számok mögött az ember: Kézikönyv a helyi esélyegyenlőségi programok hatékony megvalósításához. Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank, 2016.

önkormányzat a HEP helyzet megállapításait, és az intézkedéseket is hatályában fenntarthatja, tehát a HEP módosítására csak akkor kerül sor, ha arra „szükség” van, ezért arra nem minden esetben kerül sor.

Az Ebktv. (2) bekezdése alapján „A helyi esélyegyenlőségi programban helyzetelemzést kell készíteni a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok - különös tekintettel a nők, a mélyszegénységben élők, romák, a fogyatékkal élő személyek, valamint a gyermekek és idősek⁹³⁶ csoportjára - oktatási, lakhatási, foglalkoztatási, egészségügyi és szociális helyzetéről, illetve a helyzetelemzésen alapuló intézkedési tervben meg kell határozni a helyzetelemzés során feltárt problémák komplex kezelése érdekében szükséges intézkedéseket.” E bekezdés több szempontból is figyelemre méltó. Nem csak azért, mert a hátrányos helyzetű csoportok védett tulajdonságai átfedést mutathatnak, hiszen a roma emberek között is ugyanazon védett tulajdonságokkal rendelkező csoportok (mélyszegények, gyermekek, nők, idősek, fogyatékkal élők) fordulhatnak elő, mint a nem romák között, hanem azért is, mert e tulajdonságok ebben az esetben nem egyszerűen egymás mellé helyezettek, hanem közöttük speciális kapcsolatok létezhetnek.⁹³⁷ Harmadrészt, azért is fontos e felsorolás, mert e tulajdonságok halmozódásának esetén a teendő speciális intézkedéseket nem tartalmazza sem az Ebktv. 31. §-a, sem a HEP elkészítésének felülvizsgálatához segítséget nyújtó korábbi,⁹³⁸ és a jelenlegi Útmutató sem.⁹³⁹ Csak a halmozottan hátrányos helyzetű (3H) gyermekeket említi a mai napig hatályos Ebktv. végrehajtására kibocsátott hatályos kormányrendelet is,⁹⁴⁰ e gyermekek szolgáltatásokhoz való hozzáférése, köznevelési esélyegyenlősége,⁹⁴¹ illetve óvodai ellátása⁹⁴² vonatkozásában. A jelenlegi Útmutató különösen kiemeli, hogy „Az Ebktv. 31. § (2) bekezdése értelmében a programalkotás során gondoskodni kell a HEP és a települési önkormányzat által készítendő egyéb fejlesztési tervek, koncepciók, továbbá a köznevelési esélyegyenlőségi terv, illetve a szakképzési esélyegyenlőségi terv és az integrált településfejlesztési stratégia antiszegregációs célkitűzéseinek összhangjáról.” A lakhatásra vonatkozó antiszegregációs terv célkitűzése a szegregációval sújtott illetve veszélyeztetett településrészek beazonosítása, illetve az antiszegregációs beavatkozások meghatározása. Ez az összhang feltételezi a köznevelési intézmények és az önkormányzat közötti szoros együttműködést. A tankerület ugyanis nem feltétlenül helyi szervezet, akinek közvetlen kapcsolata lehet a célcsoporttal. Megjegyzem, hogy különbséget kell tennünk a köznevelési intézmények esélyegyenlőségi terve, és szakmai munkájukra vonatkozó esélyegyenlőségi intézkedési terve között. Előbbit az Ebktv. 63 § (4) bekezdése szabályozza, és az ötven főnél több személyt foglalkoztató költségvetési szervek és többségi állami tulajdonban álló jogi személyekre vonatkozik, tehát szervezeti dokumentum. Utóbbi a kormányrendelet⁹⁴³ alapján a köznevelési intézmények ellátottjaira, a gyermekek esélyegyenlőségére vonatkozik, tehát a gyermekek felzárkóztatását fejlesztését szolgáló szakmai dokumentum. Az integrált településfejlesztési stratégia antiszegregációs

⁹³⁶ 2010-ben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium Módszertani Segédlet és Gyakorlati Útmutató Helyi Esélyegyenlőségi Programok Megalkotásához c. dokumentum az időseket még nem tekintette védendő célcsoportnak.

⁹³⁷ Bővebben lásd: Kimberle W. CRENSHAW: On Intersectionality: Essential Writings New York, The New Press, 2017.

⁹³⁸ 120/2010. (IV. 16.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének szempontjairól, 2/2012 EMMI rendelet a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének részletes szabályairól.

⁹³⁹ MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Belügyminisztérium Budapest, 2021. július 1.

⁹⁴⁰ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról, 4 § (2) bek. a) pont.

⁹⁴¹ Ibid. Korm rend. 4 § (2) bek. c) pont.

⁹⁴² Ibid. Korm rend. 4 § (2) bek. cd) pont.

⁹⁴³ Bővebben lásd: 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, és a 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet módosítása 21 § (1) bek.

célkitűzéseinek összhangjáról a BM más útmutatója⁹⁴⁴ alapján képet kaphattunk. Nem jelöli meg azonban az Útmutató,⁹⁴⁵ hogy milyen módon kell gondoskodni, a HEP, és a köznevelési esélyegyenlőségi intézkedési terv, illetve a szakképzési esélyegyenlőségi intézkedési terv összhangjáról. Az önkormányzat és a köznevelési intézmények együttműködéséről szóló szabályozást a 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendeletben találjuk, mely meghatározza, hogy a köznevelési esélyegyenlőségi intézkedési tervet a tankerületi központ készíti, az önkormányzat HEP-jét figyelembe véve. Problémát jelenthet ugyanakkor, hogy az önkormányzatoknak korlátozott lehet a rálátása a település köznevelési intézményeiben folyó szakmai munkára. Amennyiben ugyanis a tankerületi központ a települési önkormányzat HEP-jének módosításáról tájékoztatást kap, az esélyegyenlőségi intézkedési tervét „harminc napon belül - de tájékoztatás hiányában is legalább háromévente - felülvizsgálja.” Az intézmények együttműködését jelzi, amennyiben „a tankerületi központ a felülvizsgálat alapján az intézkedési tervét módosította, a módosított intézkedési tervét tizenöt napon belül megküldi a települési önkormányzatnak, az oktatási központnak, valamint a Hivatalnak.”⁹⁴⁶

Az Ebktv 31 § (3) bekezdésének a) pontja alapján „A helyi esélyegyenlőségi program elkészítése során kiemelt figyelmet kell fordítani az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás követelményének érvényesülését segítő intézkedésekre.” Az a) pont egy mondatban tartalmazza az egyenlő bánásmód az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás egymáshoz kapcsolódó, egymást feltételező és egymásból következő követelményeit. Az egyenlő bánásmód tartalma minden esetben az emberi méltóság védelmét testesíti meg a hátrányos megkülönböztetés tilalma, és az előnyben részesítés követelménye által, mely elvi lehetőséget kínál az esélyegyenlőség ideájának eléréséhez, mely azonban a társadalmi felzárkóztatás lényegi eleme.⁹⁴⁷ Az Útmutató 4. oldalán az 5. pont tartalmazza, hogy a HEP épít az MNTFS,⁹⁴⁸ és a Nemzeti Fejlesztés 2030, Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióra.

Az Ebktv 31 § (3) bekezdése b) és c) pontja kibontja az a) pont tartalmát, megjelölve az önkormányzat HEP-ben foglalt feladatait, az oktatás és képzéshez való egyenlő esélyű hozzáférés, és az oktatási diszkrimináció tilalma területén, illetve tartalmazza azt, hogy a közszolgáltatásokhoz és az egészségügyi szolgáltatásokhoz mindenkinek egyenlő eséllyel kell hozzáférnie. A deszekularizáció, az önkormányzat és az egyházak közötti szoros együttműködést feltételezi, melynek egy sarkalatos pontja lehet a HEP fórumon történő együttműködés az Útmutató 6. és 7. oldalán szereplő lehetősége, valamint a 8. és 9. oldalán megjelenő együttműködés követelménye. A szociális biztonságot szolgálja az önkormányzat azon kötelezettsége is, hogy a HEP tartalmazza a hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatási esélyeinek növelését.

Az Ebktv. (4) bekezdését az (1) bekezdéssel összhangban már részleteztük. Az Ebktv. (5) bekezdése alapján „a helyi esélyegyenlőségi programot a települési önkormányzati köztisztviselők vagy közalkalmazottak készítik el. Képzésüket, a helyi esélyegyenlőségi programok elkészültét és felülvizsgálatát esélyegyenlőségi mentorok segítik. A települési önkormányzati köztisztviselők, közalkalmazottak képzését a Kormány által rendeletben kijelölt

⁹⁴⁴ Forrás: Belügyminisztérium KÖFOP-2.3.4-VEKOP-15-2016-00002 „Önkormányzati Fejlesztések Figyelemmel Kísérése II.” Az ÖFFK II. projekt kutatásai alapján készült segédanyagok az önkormányzatok számára Készült: Budapest, 2018.

⁹⁴⁵ Belügyminisztérium MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1. p. 4.

⁹⁴⁶ 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet módosítása 4 § 8. Esélyegyenlőségi intézkedési terv 21 § (1-2) bek.

⁹⁴⁷ A témában lásd: HORNYIK Zsuzsanna: A diagnózis alapú felzárkózás és annak végrehajtása Belügyi Szemle 68. évfolyam 2020/3. szám. p. 115.

⁹⁴⁸ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030.

szerv végzi.” Kezdetben az önkormányzati referensek képzését a TKKI⁹⁴⁹, majd az SZGYF⁹⁵⁰ esélyegyenlőségi mentorai végezték, akik közalkalmazottak, majd kormánytisztviselők lettek. Jelenleg ezt a képzési tevékenységet a TEF⁹⁵¹ esélyegyenlőségi mentorai végzik, akik kormánytisztviselők.⁹⁵² Ennek megfelelően a 30 órás tanfolyamot elvégző önkormányzati referensek a képzés után az adott intézmény által kiállított tanúsítványt kapnak. Az első képzés 2013-ban, csaknem egy évtizeddel ezelőtt történt, ezért szükséges az esélyegyenlőségi mentoroknak a jogszabályi változásokat, a TEF informatikai rendszerének, és a TeIR rendszer,⁹⁵³ valamint az MNTFS⁹⁵⁴ változásait követő továbbképzéseket nyújtani az önkormányzati referensek számára. Az Ebktv. 31 § (7) bekezdése alapján „A települési önkormányzatok jogi személyiséggel rendelkező társulása az államháztartás alrendszereiből, az európai uniós forrásokból, illetve a nemzetközi megállapodás alapján finanszírozott egyéb programokból származó, egyedi döntés alapján nyújtott, pályázati úton odaítélt támogatásban csak akkor részesülhet, ha a társulást alkotó települési önkormányzatok mindegyike az e törvény rendelkezéseinek megfelelő, hatályos helyi esélyegyenlőségi programmal rendelkezik.” E bekezdés az önkormányzatokat gazdasági érdekük figyelembe vételével rendeli megalkotni HEP-jeiket, mely az önkormányzatnak azért is érdeke, mert a helyesen elkészített program, a TeIR rendszer adataival e pályázatok közhitelű megalapozását is szolgálja. Annak ellenére, hogy a HEP helyi esélyegyenlőségre vonatkozik több település is együttműködhet, például vonalas infrastruktúrák kiépítésében, mely együttműködések a HEP intézkedési tervében az összegző táblázatban is rögzíteni kell.⁹⁵⁵ A törvény végrehajtásának részletes szabályait Kormányrendelet,⁹⁵⁶ és a korábbi EMMI rendelet⁹⁵⁷ 2021. július 1-ével leváltó Útmutató⁹⁵⁸ szolgálja. Az Ebktv. 31 § (8) bekezdése alapján (8) Esélyegyenlőségi mentor tevékenységet az végezhet, aki *a)* rendelkezik felsőfokú végzettséggel, *b)* a külön jogszabályban meghatározott képzésen vett részt, és *c)* rendelkezik a külön jogszabályban meghatározott szakmai gyakorlattal. Sem az Ebktv. 31 § (8) bekezdése *a)* pontja, sem a külön jogszabályban, a 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet 7 § (1) bekezdése *b)* pontja is mely nem részletezi, hogy milyen irányú felsőfokú végzettséggel kell rendelkeznie az esélyegyenlőségi mentornak, ez azt jelenti, hogy e területen különböző mélységű tudással rendelkező mentorok dolgozhatnak. E megállapítást támasztja alá a Korm. rendelet 7 § (1) bekezdése *b)* pontja is, mely alapján az a személy végezhet esélyegyenlőségi mentor tevékenységet aki „legalább kétéves, az esélyegyenlőség területén szerzett szakmai gyakorlattal rendelkezik.” A Korm. rendelet 7 § (1) bekezdése *c)* pontja további követelményként támasztja, hogy esélyegyenlőségi mentor az lehet, aki részt vett a TEF által szervezett esélyegyenlőségi mentor képzésén, és az ott elsajátított ismeretekről a TEF által kiállított tanúsítvánnyal igazoltan sikeres vizsgát tett. A képzés az előítélet mentes szociális attitűd fejlesztést, a vonatkozó jogszabályok ismeretét, valamint a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartozó szolgáltatások ismeretét, illetve a célcsoportokra vonatkozó tudományosan megalapozott szakmai ismeretek elsajátítását célozza. A képzéshez azonban hozzátartozik egy felhasználói szintű adatbázis kezelési ismeret

⁹⁴⁹ Türr István Képző és Kutató Intézet.

⁹⁵⁰ Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság.

⁹⁵¹ Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság.

⁹⁵² Mivel a mentorok kormánytisztviselők, ezért vonatkozik rájuk a Magyar Kormánytisztviselői és Állami Tisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexének előírásai.

⁹⁵³ Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer.

⁹⁵⁴ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia, Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030.

⁹⁵⁵ Az Útmutató 3. mellékletében.

⁹⁵⁶ 321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról.

⁹⁵⁷ 2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének részletes szabályairól.

⁹⁵⁸ Belügyminisztérium MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1.

elsajátítása is. Ez a követelmény egy a TEF által 120 órás tanfolyam elvégzését takarja, melyet a TEF osztályvezetője, illetve munkatársai tartanak. Az esélyegyenlőségi mentorok majd tíz éves gyakorlata azt mutatja, hogy nem volt még hiábavaló Helyi Esélyegyenlőségi Fórum, és a mentorok és az önkormányzatok együttműködése magasabb minőséget eredményez a társadalmi felzárkóztatás folyamatában.

Fontos, hogy a felzárkóztatás jogi keretrendszere kiterjedt, mely folyamatosan javítandó előírásokat és jogfejlesztő gyakorlatot indukál. A „felzárkóztatás” települési önkormányzatokhoz telepítése szerencsés fordulat volt 2013-ban, hiszen a probléma megoldás lehetőségét oda helyezte, ahol az keletkezett. Az önkormányzati esélyegyenlőségi referensnek nagyobb rálátása van a helyi problémákra, mint egy külső esélyegyenlőségi szakértőnek.

Javaslatunk alapján an HEP-et a települési önkormányzatnak vagy 4, vagy 6. évente kellene új HEP-et készíteni, mert az megszüntetné a HEP-ek áttekintése és felülvizsgálata körüli fentebb részletezett anomáliákat. A HEP-ek által megalapozott „felzárkóztatás” fogalom önmagában is paradoxon, hiszen a társadalom legalább annyira nem kívánja a társadalmi nivellálást, mint amennyire megjelenik annak folyamatos igénye.⁹⁵⁹ Itt gondolhatunk a magánérdeket megtestesítő gazdasági szervezetek állami támogatására,⁹⁶⁰ és az újraelosztási rendszer folyamatos rekonstrukciójára,⁹⁶¹ vagy az oktatásban a tehetséggondozás, illetve a gyógypedagógia célkitűzéseire.⁹⁶² Gondolhatunk azonban a privát szféra társadalmi felelősségvállalására,⁹⁶³ de az állami szféra gazdaság elősegítő szerepére is.⁹⁶⁴ Felzárkóztatni ugyanis nem lehet az „ügyfél” (kliens) nélkül.⁹⁶⁵ Azok véleménye szerint is, akik a felzárkózó társadalom tagjai között élnek, akkor lehet „jó az integráció, ha azok, akiket be szeretnénk vonni a programba, maguk akarnak abban részt venni.”⁹⁶⁶ Ezen az alapelven jogszerűen nem változtathat a folyamatosan változó felzárkóztatás intézményi, és szakmai háttere sem. Itt a különböző „szeretet szolgálatok” által alkalmazott diagnózis alapú szociális beavatkozásokra gondolhatunk. Az említett mondat jól jelzi a felzárkóztatás lényegét: a célcsoport akaratát kell színes módszerekkel, akár diagnózisok alapján elősegíteni. Hogy a különböző jogszabályok, útmutatók és segédletek rengetegében ne vesszünk el, segítenek az általános etikai alapelvek, mely azonban különböző módon vonatkoznak az önkormányzatok tisztviselőire, a felzárkóztatás szociális munkásaira, és az esélyegyenlőségi mentorokra.⁹⁶⁷ Fontos lehet, hogy e munkatársakra akkor vonatkoznak a szociális munka etikai kódexének rendelkezései, ha szociális felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, egyébként rájuk a tisztviselőkre, és kormánytisztviselőkre vonatkozó nem kevésbé szigorú etikai alapelvek vonatkoznak.⁹⁶⁸ Egyes

⁹⁵⁹ BÁBOSIK István: *A nevelés elmélete és gyakorlata* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

⁹⁶⁰ NYIKOS Györgyi (szerk.): *Állami támogatások* Dialóg Campus Kiadó, 2018.

⁹⁶¹ VASTAGH Zoltán: *Társadalmi struktúra és állami redisztribúció*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2017.

⁹⁶² GORDON Györi János (szerk.): *A tehetséggondozás világa 15 ország jó gyakorlata a tehetséggondozásban* Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet Budapest, 2016. ill. Werning R. Lernen. in *Handbuch Inklusion und Sonderpädagogik*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt. 2016.

⁹⁶³ KUN Attila: *A multinacionális vállalatok szociális felelőssége* Ad Librum Kiadó, 2009.

⁹⁶⁴ LAPSÁNSZKY András, BOROS Anita: *A közigazgatási jog gazdasági szerepköre* pdf. Letöltés: 2022. június 16.

⁹⁶⁵ Bővebben lásd: ARATÓ Ferenc *A kooperatív tanulásszervezés egy lehetséges paradigmátikus modellje* Doktori (PhD) értekezés Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Pécs, 2011. p. 19. ill. A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma által 2015-16-ban átdolgozott Szociális Munka Etikai Kódexe, különösen a 20., 22., 30. pont.

⁹⁶⁶ HORNYIK Zsuzsanna: *A diagnózis alapú felzárkózás és annak végrehajtása* Belügyi Szemle 68. évfolyam 2020/3. szám. p. 114.

⁹⁶⁷ MAKKOS Nándor: *Esélyteremtés, avagy a mobilitási mentor lehetséges szerepe a társadalmi felzárkóztatás folyamatában* Jegyző és Közigazgatás XXIII. évfolyam, 6. lapszám.

⁹⁶⁸ MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgálatban* Phd értekezés Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2021. III. fejezet.

tisztviselők, szociális munkások e rendelkezéseket a vezetői utasítások szintjére deriválják,⁹⁶⁹ mely megfelelő lehet, azonban az eltévelyedés veszélyét is előre vetítheti, hiányos vagy egymásnak részben vagy teljesen ellentmondó jogszabályok, illetve azok tévedésen alapuló értelmezése esetén. Végül megemlítjük, hogy a jogszabályokat az Ebktv. 31 §át is a jogszabály szelleme alapján szükséges értelmezni, mely különösen az emberi méltóság⁹⁷⁰ helyes megítélését, és a szociális biztonságra törekvés⁹⁷¹ elemeit mindenképp magában foglalja.

VIII. Hátrányos helyzetű személyek célcsoportjai

Hátrányos helyzetű személyeknek a Korm. rendelet a mélyszegényeket és romákat, gyermekeket, és nőket, időseket, és a fogyatékkal élőket nevezi meg.⁹⁷² A felsorolás azonban nem szabad, hogy taxatív legyen. Ide tartoznak törvények által védett célcsoportok, például gyermekek, a fizikai vagy mentális fogyatékkal élők, a szexuális visszaélések áldozatai, a modern rabszolgák, a menekültek, a nyelvet rosszul beszélők, az antiszemitizmus, az iszlám-fóbia, a szexuális orientáció, a szociális kirekesztés áldozatai, a mentális betegséggel küzdők, a tanulási nehézséggel, vagy agykárosodással rendelkezők is.⁹⁷³ Szexuális visszaélésre adhat alkalmat konszenzusos, két vagy több olyan személy közötti szexuális vagy romantikus kapcsolat, melyből az egyik fél állami alkalmazott akkor is, ha önként lépnek ilyen kapcsolatba. Különösen kerülendő az ilyen jellegű kapcsolat hallgatóval vagy alkalmazottal, aki felett az állami alkalmazott személy közvetlen vagy más módon jelentős igazgatási, felügyeleti, értékelő, tanácsadó tanulmányi, vagy tanórán kívüli jogkört vagy befolyást gyakorol. A Korm. rendelet 4. §-ában a mélyszegénységben élők és a romák két csoportot alkotnak, ezért a mélyszegények és romák csoportjába is tartozó személyek esetében az az egyenlőtlenségek halmozódását is jelentheti. A halmozottan hátrányos helyzetnek, a helyzet felszámolásában jelentősége van, hiszen az egyes intézkedések végrehajtása során, az az intézkedések tartalmát, és/vagy az intézkedések végrehajtásának sorrendjét is meghatározhatja. A diszkrimináció tilalmával foglalkozó jogirodalom egységes abban, hogy előnyben részesítésre a hátrányos helyzetű személyeknek van legális lehetőségük.⁹⁷⁴

9. 1. Gyermek célcsoport

A Ptk. alapján gyermeknek nevezzük a vér szerinti, örökbe fogadott, mostoha, gyermekvédelmi nevelőszülő által e jogviszonya keretében nevelt gyermeket is.⁹⁷⁵ A szülő pénzügyi támogatásra jogosultsága szempontjából hátrányos helyzetű (HH gyermek) az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek⁹⁷⁶ és nagykorúvá vált gyermek, (vagyis felnőtt)

- akinek szülője vagy gyámja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, vagy
- akinek szülője vagy gyámja gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott személy, vagy

⁹⁶⁹ Ibid, Makkos.

⁹⁷⁰ ZAKARIÁS Kinga: „Az emberi méltósághoz való jog” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. Letöltés: 2022. június 16.

⁹⁷¹ Ebktv. 2., ill. 65 §§.

⁹⁷² Ebktv.11.§.

⁹⁷³ Equal Treatment Bench Book February 2018. p.110. and p.139. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/02/ETBB-February-2018-amended-March-2020.pdf> Letöltés: 2020. 07. 16.

⁹⁷⁴ Ibid. Korm. rendelet 4.§ (1)-(5) bek.

⁹⁷⁵ Ptk. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről,

⁹⁷⁶ Gyvt. 67. §.

- amennyiben a gyermek olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.

Amennyiben a felsorolt körülmények közül kettő fenn áll, a gyermek „halmozottan hátrányos helyzetű” (3 H gyermek).

Gyermek fogalma az Szt. alapján úgy módosul, hogy abba beleértendő „a húszévesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező; a huszonhárom évesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező, nappali oktatás munkarendje szerint tanulmányokat folytató; a huszonöt évesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező, felsőoktatási intézmény nappali tagozatán tanulmányokat folytató” gyermek is.⁹⁷⁷

9.1.1 Gyermeket fenyegető társadalmi veszélyekről

A gyermek célcsoport hátrányos helyzetét leggyakrabban a gyermek, szociális (családi, lakhatási és oktatási) helyzetével hozzák kapcsolatba különböző szakirodalmak. Az Unió megfogalmazza⁹⁷⁸ a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés ellenes intézkedések kereteit, és előmozdítja a gyermekek jogainak védelmét.⁹⁷⁹ Gyermekkorúak védelmét az Alaptörvény,⁹⁸⁰ és más jogszabályok is⁹⁸¹ kiemelten kezelik. A gyermekkorúakat fenyegetik az egyenlőtlen esélyek, „hiszen azokban a családokban, amelyek anyagi helyzetük, életvitelük, vagy a család végleges felbomlása miatt nem tudnak gondoskodni a kiskorúakról, a tehetetlen áldozat a gyermek.⁹⁸² A gyermekek helyzete, esélyegyenlősége, kapcsán figyelmet érdemel a szegénység, veszélyeztetettség, kezelésére biztosított szülői támogatások, különösen a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény (RGYK), kiegészítő gyermekvédelmi támogatás (KGYT), gyermeknevelési támogatás (GYT), óvodáztatási támogatás, gyermekétkeztetés (intézményi, hétvégi, szünidei) ingyenes tankönyv. E területen vizsgálni kell a gyermekjóléti alapellátás, a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek/tanulók, valamint fogyatékossgal élő gyerekek közoktatási lehetőségeit és esélyegyenlőségét, az SNI-s, BTM gyermekek, a magyar állampolgársággal nem rendelkező gyermekek helyzetét. A gyermek célcsoportok esélyeinek javításában kiemelt jelentőséggel bírnak különösen a korai szocializáció, és a tanulás-támogatás terén a Biztos Kezdet Gyerekházak,⁹⁸³ Tanodák,⁹⁸⁴ és Kedves házak is.⁹⁸⁵

A Biztos Kezdet Gyerekház (BKGY) célja a szociokulturális hátrányokkal küzdő, elsősorban a RGYK-ben részesülő gyermekek egészséges fejlődésének biztosítását támogató, fejlődési lemaradását kompenzáló, a szülői kompetenciákat erősítő, a szülő és az óvodába még nem járó gyermek számára együttesen nyújtott társadalmi felzárkózást segítő prevenciós szolgáltatás biztosítása. A BKGY a gyermek sikeres óvodai beilleszkedése, valamint a gyermek és a család sikeres társadalmi integrációja érdekében együttműködik különösen a család- és gyermekjóléti szolgálattal, a család- és gyermekjóléti központtal, a védőnői szolgálattal, az óvodával, a helyben elérhető egyéb, a gyermekek és a gyermekes családok számára szolgáltatást nyújtó intézménnyel, valamint szükség esetén a gyermekvédelmi jelzőrendszer

⁹⁷⁷ Szt. 4§. (1) bek. db pont.

⁹⁷⁸ A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C 378/01). Preambulum (8).

⁹⁷⁹ Ibid. Preambulum (1).

⁹⁸⁰ Alaptörvény XV. cikk (5) bek, XVI. cikk (1-4) bek, XVIII.cikk. (1) bek.

⁹⁸¹ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 1997. évi XXXI. törvény [Gyvt.],

⁹⁸² VARGA Aranka: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Bolko-Print Kft, Pécs, 2013 p.7.*

⁹⁸³ Bővebben lásd: 2013.01.01.-től az 1997. évi XXXI. törvény [Gyvt.] 38/A §-ában.

⁹⁸⁴ Bővebben lásd: 1997. évi XXXI. törvény [Gyvt.] 38/B §.

⁹⁸⁵ Bővebben lásd: https://www.google.com/search?q=l%C3%A1z%C3%A1r+p%C3%A9ter+kedvesh%C3%A1z&rlz=1C1GCEA_enHU830HU830&oq=L%C3%A1z%C3%A1r+P%C3%A9ter+&aqs=chrome.2.69i57j0j69i59j0l5.7940j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Letöltés: 2020. 09. 14.

egyéb tagjaival. A fenntartó a BKGY szolgáltatóként vagy más intézmény szervezeti és szakmai tekintetben önálló egységeként működteti. A Kormány rendeletében kijelölt szerv a BKGY -ban folyó szakmai munka dokumentálása, támogatása és monitoringja, valamint a BKGY szolgáltatásait rendszeresen igénybe vevő gyermekek fejlődésének és a szülők nevelési magatartásában bekövetkező változások nyomon követése céljából a „BKGY Dokumentációs Rendszer” elnevezésű elektronikus adminisztrációs és programtámogató nyilvántartási rendszert (a továbbiakban: Dokumentációs Rendszer) vezeti.

A tanoda olyan, elsősorban RGYK-ben részesülő, vagy hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és kivételesen fiatal felnőttek számára nyújtott, önkéntesen igénybe vehető társadalmi felzárkózást segítő, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó, prevenciós szolgáltatás. E szolgáltatás az Nktv. szerinti kötelező tanórai és egyéb foglalkozásokon való részvétel idején kívül, valamint a tanítási szünetekben segíti elő a szociokulturális hátrányok kompenzálását, a tanulmányok folytatását, a társadalomba való sikeres beilleszkedést, az életpálya-tervezést és a szabadidő hasznos eltöltését. A tanoda a szolgáltatásait a helyi sajátosságokra és a gyermekek egyéni szükségleteire építve, a szülők bevonásával, a gyermek nevelési-oktatási intézményével, a család- és gyermekjóléti szolgálattal, a család- és gyermekjóléti központtal, a helyben elérhető egyéb, az érintett korosztály számára szolgáltatást nyújtó intézménnyel, valamint szükség esetén a gyermekvédelmi jelzőrendszer egyéb tagjával együttműködve nyújtja. A szolgáltatásnyújtás helyszínén kizárólag tanoda ellátás biztosítható.

A gyermekek esélyegyenlőségének kereteit tartalmazzák a közoktatási esélyegyenlőségi intézkedési tervek (bölcsőde, általános, iskola esélyegyenlőségi intézkedési tervei, szakképzési esélyegyenlőségi intézkedési tervek.)⁹⁸⁶ Jellemzően életbe vágó a gyermekek tekintetében a prevenciós és intervenciós – szerepek, melyekben gyakran jut szerep a pedagógiai szakszolgálatoknak, és pedagógiai szakmai szolgáltatásoknak, azon belül „pályaválasztási tanácsadásnak, és iskolapszichológiai ellátásnak, valamint a lemorzsolódás veszélye esetén a mielőbbi jelzésnek és beavatkozásnak is.”⁹⁸⁷ A szociális és oktatási problémákra rávilágítanak a nemzetközi PISA tesztek, és kezelésére útmutatót nyújthat a Köznevelés-fejlesztési stratégia, és az Ifjúsági Garancia Akcióterv, valamint az oktatási intézmények esélyegyenlőségi programjai is. A 2018-as PISA vizsgálat a korábbi időszakhoz képest enyhe javulást mutat a tesztpontszámokban, a magyar oktatási rendszer színvonala az OECD átlaga körüli szinten stabilizálódni látszik.⁹⁸⁸

Orbán megjegyzi,⁹⁸⁹ hogy a Nemzeti Felsőoktatási Törvény célja a felsőoktatás minőségének fejlesztése, a képzési szerkezet strukturális átalakításával versenyképesebb magyar felsőoktatás létrehozása, melyek különösen az alábbi intézkedések által valósulnak meg:

- A minőségi kisgyermekkorai nevelés kiterjesztése, megerősítése
- hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű – köztük „roma”⁹⁹⁰ – gyermekek korai iskolaelhagyásának megelőzése, befogadó nevelés-oktatás
- sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók iskolai sikerességének elősegítése
- köznevelési célok megvalósulását támogató, a kulturális intézmények által nyújtott nem formális és informális tanulási formák és programok

⁹⁸⁶ Ebktv. 31. § (2) bek. utolsó fordulat.

⁹⁸⁷ Bővebben lásd: EFOP, p. 17.

⁹⁸⁸ A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (MNTFS) érvényesülésének értékelése, MNTFS%20ertekeles_Kopint_V.PDF p. 16. Készült az Innovációs és Technológiai Minisztérium számára Palócz Éva Kopint-Tárki Zrt. Budapest, 2020. január 15. Letöltés: 2020. 09. 14.

⁹⁸⁹ ORBÁN Anikó in: Varga, p.47.

⁹⁹⁰ A „roma” kifejezés gyűjtőnév, olyan népcsoportokat foglal magában, melyek kulturális jellemzői hasonlóak. Bővebben lásd: A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C 378/01). Preambulum (6).

- korai iskolaelhagyás elleni stratégia elfogadása
- felsőoktatáshoz való hozzáférés szélesítése – ösztöndíj és részösztöndíj
- képzési előmenetel erősítése, lemorzsolódás csökkentése
- stratégiai tervezés megújítása a felsőoktatás finanszírozása területén
- minőség alapú ágazatpolitika – minősítési eljárások bevezetése
- nemzetközi képességek erősítése és az európai mobilitás bővítése

A gyermek különleges védelmet élvez, ezért a részes államok elismerik, és minden eszközzel biztosítják valamennyi gyermeknek a jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését. Az e célból elfogadott törvényekben figyelembe kell venni a gyermek mindenekfelett álló érdekét.

Fontos, hogy meggátolja a felzárkóztatást a gyermek fogyatékossága esetén óvodapszichológiai és iskolapszichológiai,⁹⁹¹ konduktív pedagógiai ellátásának,⁹⁹² gyógytestnevelésének,⁹⁹³ rehabilitációjának, rehabilitációjának,⁹⁹⁴ képesség fejlesztésének,⁹⁹⁵ speciális szakiskolai ellátásának hiánya, a kiemelten tehetséges gyermekek gondozásának⁹⁹⁶ fejlesztésének hiánya,⁹⁹⁷ mely a bölcsőde, óvoda, helyi,- nemzetiségi,- és vármegyei önkormányzat, helyi társadalom, iskola, pedagógusok, pedagógiai szakszolgálatok, az oktatási miniszter, az állam és a szülő felelőssége. Fontos az is, hogy az elitista és az egyenlőség törekvések társadalompolitikai vitája, és különösen az ajándékba kapott lehetőség a tehetséges gyermekek lehetőségeit befolyásolja.

9.1.2. Roma gyermekek sajátos problémáiról

A roma gyermekek számos tényező miatt fokozottabban sebezhetőek. Ezek különösen a következők:

- rossz egészségi állapot
- rossz lakhatási körülmények
- nem megfelelő táplálkozás
- szegregáció, mely a minőségi oktatáshoz való hozzáférést akadályozza
- indokolatlan hátrányos megkülönböztetés, fajgyűlölet
- születés anyakönyvezésének és személyazonosító okmányaik hiánya
- kisgyermekkorai nevelésben és gondozásban, valamint a felsőoktatásban való alacsony részvétel
- korai iskolaelhagyás
- emberkereskedelem vagy munkára kényszerítés.

Az utóbbi időben legjelentősebb haladást az oktatás terén sikerült elérni, különösen a korai iskolaelhagyás csökkentésének, valamint a kisgyermekkorai nevelésben és gondozásban és a kötelező nevelés-oktatásban való részvétel növelésének köszönhetően. Ugyanakkor nőtt a roma tanulók oktatási szegregációjával kapcsolatos esetek száma.⁹⁹⁸ Roma gyermekek esetében alapvető, hogy a roma fiú- és lánygyermekeknek a jó minőségű oktatáshoz teljes mértékben

⁹⁹¹ Köznev. tv. 18 § (2) bek. h) pont

⁹⁹² Köznev. tv. 15. §.

⁹⁹³ Köznev. tv. 18. § (2) bek. g) pont.

⁹⁹⁴ Köznev. tv. 27. § (7-8) bek.

⁹⁹⁵ Köznev. tv. 1 § (1) bek.

⁹⁹⁶ Köznev. tv. 18. § i).

⁹⁹⁷ Bővebben lásd: Arne BÖKER, Kenneth HORVATH: Ausgangspunkten und Perspektiven einer sozialwissenschaftlichen Begabeforschung BoekerHorvath_2018_Einleitung.pdf Letöltés: 2022.01.18.

⁹⁹⁸ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PÁRLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK Egyenlőségközpontú Unió: a romák egyenlőségének, társadalmi befogadásának és részvételének előmozdítását célzó uniós stratégiai keretrendszer {SWD(2020) 530 final} Brüsszel, 2020.10.7. COM(2020) 620 final. p.2.

férjenek hozzá, és minden roma tanuló legalább a kötelező oktatásban részt vegyen. Ehhez a Tanács ajánlása alapján⁹⁹⁹ a következőkre van szükség:

- *az iskolai szegregáció teljes megszüntetése*¹⁰⁰⁰
- *a roma tanulók sajátos nevelési igényű tanulók számára fenntartott iskolákban való indokolatlan elhelyezésének teljes megszüntetése*
- *a korai iskolaelhagyás csökkentése az oktatás minden szintjén, ideértve a középfokú oktatást és a szakképzést is*
- *a kisgyermekkorai nevelés és gondozás igénybevételének és minőségének fokozása, szükség esetén a célzott támogatást is beleértve*
- *az egyes tanulók szükségleteinek figyelembevétele és megfelelő kezelése, a családokkal szoros együttműködésben*
- *inkluzív és személyre szabott tanítási és oktatási módszerek alkalmazása, beleértve a nehézségekkel küzdő tanulóknak nyújtott tanulási támogatást, az írástudatlanság elleni küzdelmet célzó intézkedéseket, valamint a tanterven kívüli tevékenységek rendelkezésre állásának és igénybevételének előmozdítását*
- *a szülők nagyobb részvételének ösztönzése, és adott esetben a tanárképzés javítása*
- *a romák közép- és felsőfokú oktatásban való részvételének és az oktatás elvégzésének ösztönzése*
- *a második esélyt nyújtó oktatás és a felnőttoktatás szélesebb körű hozzáférhetőségének biztosítása, valamint támogatás nyújtása az oktatási szintek közötti átmenethez és a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzettség megszerzéséhez.*

Hohmann véleménye alapján, „a magyarországi jogi szabályozás alapján a nemzetiségek érdekében elsődlegesen eljáró szerveződéseknek a nemzetiségi önkormányzatokat tekintő jogalkotó, legalábbis e jogszabály követelményei alapján.”¹⁰⁰¹

9.1.3 „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia

A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia elindításának három fő indoka van. Minden szegénység szenvedést okoz,¹⁰⁰² de a gyermekek szegénysége elviselhetetlen. E törvény alapján a gyermeket ugyanúgy megilleti az ENSZ, annak szakosított intézményei és nemzetközi szervezetek által elfogadott nemzetközi jogi eszközökben rögzített valamennyi emberi jog, de ezek érvényesítéséhez a gyermek, fizikai és szellemi fejletlensége miatt, különös biztosítékokat és gondozást igényel. A Nemzeti Stratégia szükségességét megfelelően indokolja, hogy csökkentse a gyermekek között a roma gyermekek nélkülözését, javítsa a gyermekek fejlődési esélyeit. Azoknak a gyermekeknek kell elsőbbséget kapniuk, akiknek érdekei a legjobban sérülhetnek, akiknél a kirekesztés, és a nélkülözések a legjobban korlátozzák fejlődésüket. A Nemzeti Stratégia másik fontos indoka „a szegénységi ciklus megszakításának szükségessége.”¹⁰⁰³ A „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia program céljai:

- *a gyermekszegénység csökkentése, a gyermekek esélyeinek javítása*

⁹⁹⁹ A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C 378/01). 1.3.

¹⁰⁰⁰ Bővebben lásd: EBH/525/2009. sz. határozatát.

¹⁰⁰¹ Bővebben lásd: HOHMANN Tamás: *Nemzetiségi civil szervezetek hatósági eljárásban való részvétele* Kutatási jelentés Waclaw Felczak Alapítvány, 2021. p.28.

¹⁰⁰² A gyermekek szenvedése iránti társadalmi érzékenység fejeződött ki a Magyar Országgyűlés 1991. évi LXIV. törvényében, amely kihirdetette a Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezményt.

¹⁰⁰³ 47/2007. (V. 31.) OGY határozat a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032.

- gyermekek és szülők, pedagógusok, más szakemberek, továbbá a civil szerveződések és az egyházak közötti partneri együttműködések előmozdítása
- családbarát szemlélet megteremtése
- a gyermekek számára káros információs tartalmak kiszűrése
- valamennyi gyermek jogának biztosítása olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődésüket
- a jelenleginek töredékére csökkenjen a gyermekek és családjaik szegénységi aránya
- közeledjenek egymáshoz a gyermekek továbbtanulási esélyei, életkilátásai
- szűnjenek meg a gyermeki kirekesztés, szegregáció és a mélyszegénység szélsőséges formái, csökkenjen az életesélyeket romboló devianciák előfordulása.¹⁰⁰⁴

Halmos megjegyzi, „az ágazati jogszabályok (az Nkt. és az Nft.) számos, speciális rendelkezést tartalmaznak, amelyek a SNI illetve BTM gyerekek valamint a fogyatékos felnőttek különleges szükségleteire reflektálva biztosítják számukra egyes különleges intézkedések foganatosítását (például a gyógypedagógiai nevelést, oktatást biztosító köznevelési intézmény kijelölése,¹⁰⁰⁵ speciális foglalkozások és egyéb segítő szolgáltatások,¹⁰⁰⁶ különleges oktatási formák,¹⁰⁰⁷ mentességek¹⁰⁰⁸ biztosítása).”¹⁰⁰⁹

Fontos, hogy az inkluzív neveléshez való jog a gyermek általános iskolában való részvételhez való jogáról és az iskola azon kötelezettségéről szól, hogy a gyermek mindenek felett álló érdekét, valamint képességeit és nevelési igényeit elsődleges szempontként figyelembe véve fogadja a gyermeket. Az inkluzív oktatáshoz való jogot azonban komoly és számos korlátozás érinti azon tanulók kizárása miatt, akik nem tudják követni a közös tantervet. Az EGSZB¹⁰¹⁰ emlékeztet arra, hogy az inkluzív oktatás olyan támogatást és ésszerű szállás biztosítását jelenti, amelyre a fogyatékkal élő gyermekek jogosultak az iskolákba való hatékony hozzáférés érdekében. Az állam által az ESC céljainak elérése érdekében hozott intézkedéseknek meg kell felelniük a következő három kritériumnak: „(i) ésszerű időkeret, (ii) mérhető előrehaladás és (iii) a rendelkezésre álló források maximális felhasználásával összhangban álló finanszírozás”.¹⁰¹¹

9.1.4 Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája

A 1488/2016. (IX. 2.) Korm. határozat a Gyermekek Számára Biztonságos Internetszolgáltatás megteremtéséről, a tudatos és értékteremtő internethasználatról című határozat alapján a Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájának kiemelt célja a tudatos, értékteremtő internethasználat támogatása mellett, hogy az eddigieknél hangsúlyosabban érvényesüljenek a gyermekek védelmét szolgáló szabályok és intézkedések. Ennek érdekében fontos az internethasználat során a gyermekekre leselkedő veszélyek, kockázatok azonosítása, azok kiküszöbölése, ezáltal a káros hatások megelőzése, illetve lehető legnagyobb mértékű csökkentése. A stratégia további célkitűzése, hogy a rendelkezésre álló védelmi mechanizmusok megfelelőképpen, hatékonyan töltsék be funkciójukat. A HEP-ekben

¹⁰⁰⁴ Ibid. Orbán in: Varga p.43.

¹⁰⁰⁵ Nkt. 47. § (2) bek.

¹⁰⁰⁶ Nkt. 27. § (7)-(8) bek., 47. § (1), (4) bek., 51. § (5) bek., Nft. 35. § (2) bek., 43. § (1) bek., 47. § (4) bek., 49. § (8) bek.

¹⁰⁰⁷ Nkt. 15. § (5) bek.

¹⁰⁰⁸ Nkt. 47. § (1) bek., 55. §, Nft. 35. § (2) bek., 43. § (1) bek., 49. § (8) bek.

¹⁰⁰⁹ Bővebben lásd: HALMOS Szilvia: *A fogyatékoság orvosi és társadalmi modelljének szintézise, különösen a munkajog területén* Doktori értekezés Budapest, 2016. p. 164. DOI: 10.15774/PPKE. JAK.2016.002.

¹⁰¹⁰ European Committee of Social Rights.(ECSR).

¹⁰¹¹ Decision on the merits: International Federation for Human Rights (FIDH) and Inclusion Europe v. Belgium: Complaint No. 141/2017. d.168-171.

leképeződik a fentebb említett felzárkózási stratégiák szemlélete, így azok a felzárkózás politika helyi szintű céljaiként értékelhetőek. Az Ebktv. 31. § (2) bekezdése értelmében a programalkotás során gondoskodni kell a HEP és a települési önkormányzat által készítendő egyéb fejlesztési tervek, koncepciók, továbbá a köznevelési esélyegyenlőségi terv, illetve a szakképzési esélyegyenlőségi terv és az integrált településfejlesztési stratégia antiszegregációs célkitűzéseinek összhangjáról.

9.1.5 Lemorzsolódás csökkentés, egy modellértékű program Kecskeméten

Aszalay szerint „a tanulói pályákat több szempontból is veszélyezteti a széttöredezettség, ami alul teljesítéshez és esetleges iskolai lemorzsolódáshoz vezet.”¹⁰¹² A lemorzsolódást gátló helyzetelemzést biztosítja a statisztika, mely a gyermekek problémáit segít objektíven megközelíteni. A gyermekek iskolai esélyegyenlőségi vizsgálatában alapvető a RGYK-ben részesülők számának vizsgálata, melyet az összes tanuló létszámának függvényében az intézményi, a települési és a járási átlag összehasonlításával értékelünk. A 2016-ban a FEH-en a tanulók 72,8%-a részesült RGYK-ben, és ez az arány jelentősen meghaladta a települési (13,9%) és a járási (18,8%) átlagot. A FEH mutatója a veszélyeztetett tanulók arányát tekintve (31%) hétszerese az intézményi (4,8%), és tízszerese a települési mutatónak. A FEH-en (80%) a rossz anyagi körülmények között élők aránya, (75%), a más iskolai körzetből hozzánk iratkozók aránya, és (90%) a roma tanulók aránya. Négyeszer annyi a rossz anyagi körülmények között élők aránya nálunk, mint járási szinten, és 2,5 szerese, mint intézményi szinten. A FEH-en, a roma tanulók aránya háromszoros, mint intézményi, és kilenceszeres, mint járási szinten. A FEH-en az említett arányoknak megfelelően a rendszeresen fejlesztő foglalkozásra járók százalékos aránya is a legnagyobb a 6. évfolyamon tanulóknál, viszont a 8. évfolyamon a legkisebb. Az okok között megemlíthetjük a szülői tanulási érdektelenséget, a korai iskolaelhagyást és lemorzsolódást. Hasonló következtetés vonható le a tanulói összetétel index (-12,92), a tanulási nehézségekkel küzdők (-5,95) indexe alapján is. A FEH-en a fegyelem index is a legkisebb (-3), így ezen a téren is alátámasztva érzem a FEH nehéz helyzetét. A tanulói motiválhatóság a legkisebb (-5). A FEH-en a családi háttérindex standardizált mutatója is a legkisebb (0.081), az intézményi, települési és járási mutatóhoz képest, ami következik abból, hogy magas a HHH tanulók száma, a szülők iskolai végzettsége nagyon alacsony, és a szülők nem, vagy csak alacsony számban rendelkeznek számítógéppel, ismeretanyagot tartalmazó könyvekkel. A FEH a 2016/17-es tanévet 152 tanulóval zárta, a 2017/18-as tanévet 140 tanulóval 175 számított fővel indította. A beiskolázás során a FEH-en nincsenek válogatási szempontok. Nincs lehetőség a tanulók képesség szerinti csoportosítására. A FEH-en integrációs, képesség-kibontakoztató foglalkozás nem működik, míg intézményi szinten vegyes a gyakorlat. Korrepetálás a FEH-en, és intézményi szinten is biztosított. Korrekciós osztály, és cigány kisebbségi program nincs intézményi és feladat ellátási szinten. A FEH-en az integrált SNI oktatás megvalósított, de nem külön osztályban történik.¹⁰¹³

A lemorzsolódás kezelése a Pressley Ridge módszerrel

A Pressley Ridge komplex szolgáltatás, mely komoly várakozásokat igazol a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásában, mely Kecskeméten a Belvárosi Zrínyi Ilona Általános Iskola Tóth László Általános Iskolájában is megvalósul.

A Pressley Ridge szolgáltatások alapja az úgynevezett Re-EDucation filozófia, amely hangsúlyozza, hogy a „kezelés” a tanítási-tanulási folyamaton keresztül történik a gyerekek és

¹⁰¹² ASZALAY Kálmán: A roma status quo és a korai iskola elhagyás Globe Edit, London 2024. p. 8.

¹⁰¹³ Forrás: EFOP 3.1.16-201600001 azonosító számú projekt helyzetelemzésének eredményei a Kecskeméti Belvárosi Zrínyi Ilona Általános Iskola Tóth László Általános Iskolájában.

családok valós környezetében. A nevelés az egyes gyerekek és családok erősségeire koncentrálnak, abban a hitben, hogy a kompetenciák elsajátítására éppúgy van lehetőség, mint a változásra, és a súlyosan problémás gyerekek életében jelentős változást eredményezhet, ha bizalomteljes kapcsolatot alakítanak ki gondoskodó, elhivatott felnőttekkel.

Módszerüket (Re-ED) sajátos filozófia vezérli, mely a gyermek és családja természetes társadalmi környezetére összpontosít, azzal a céllal, hogy e környezet erősségeire építve a gyermek iskolai és családi közösségében pozitív változásokat hozzon létre.

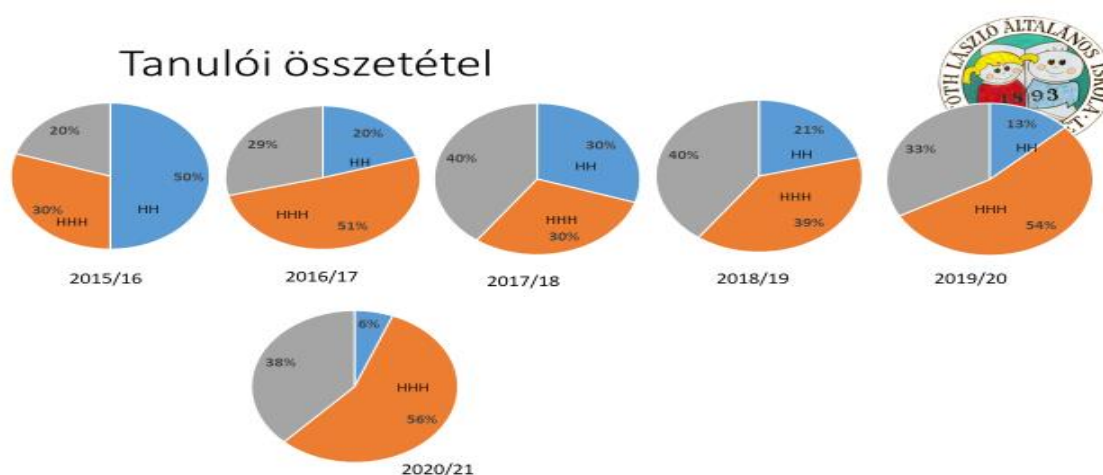
A Re-ED 12 alapelve¹⁰¹⁴ a következő:

1. Az életünket most kell élnünk. Az élet most zajlik, nem a múltban, a jövő pedig csak annyiban számít, amennyiben a jelen kihívásai meghatározzák.
2. A bizalom elengedhetetlen. A gyerek és a felnőtt közötti bizalom alapvető fontosságú, ez az, amin az összes többi alapelv nyugszik, a ragasztó, mely összetartja a tanítást és a tanulást, a Re-EDukáció kezdőpontja.
3. A hozzáértés szükségszerű. A hozzáértés változást hoz, ezért segítenünk kell a gyerekeket és a serdülőket abban, hogy ők is jók legyenek valamiben, elsősorban persze az iskolai munkában.
4. Az idő nekünk dolgozik. Az idő a szövetségesünk, amikor a fejlesztés periódusában az élet nagy csapásai utáni fejlődés elősegítésén dolgozik.
5. A tüneteket lehet és kell is kontrollálni. Az önkontroll tanítható. A gyerekek és a serdülők a pszichológiai tudás nélkül is megtaníthatók arra, hogyan irányítsák magatartásukat; a tüneteket közvetlenül lehet és kell kontrollálni, nem feltétlenül egy feltáró terápia keretében.
6. Az intelligencia tanítható. A gyerekek és a serdülők kognitív kompetenciáját jelentős mértékben lehet fejleszteni; meg lehet tanítani nekik az életük megszervezéséhez szükséges általános készségeket éppúgy, mint a család, az iskola, a közösség vagy a munka által támasztott követelmények összetett rendszerében való eligazodást segítő módszereket. Más szóval: az intelligencia tanítható.
7. Az érzelmeket táplálni kell. Az érzelmeket táplálni kell, spontán módon megosztani, szükség esetén kontrollálni, sok elfojtás után végre kifejezni, valamint olyanok segítségével felderíteni, akikben megbízunk.
8. A csoport alapvető a fiatalok számára. A csoport nagyon fontos szerepet játszik a fiatalok életében; a felnőtté válás útjának egyik fő mozgatóereje lehet.
9. A szertartások és rituálék rendet, állandóságot és biztonságot nyújtanak. A szertartások és rituálék rendet, állandóságot és biztonságot teremtenek a problémás gyerekek és serdülők számára, akiknek élete gyakran nagyon zaklatott és szervezetlen.
10. A test az én páncélja. A test az én páncélja; a fizikai én, ami köré a pszichikai én felépül.
11. A lakókörnyezet és közösség szerepe nagyon fontos. A lakókörnyezet és az ottani közösség fontos szerepet tölt be a gyerek vagy a serdülő életében, de a közösségi létet és annak előnyeit meg kell élnünk ahhoz, hogy megtanulhassuk.
12. A gyerek az örömtől fejlődik. A felnőtté válás során a gyerek életében minden nap legyen valami, ami örömet okoz, és legyen olyan örömteli esemény, ami miatt érdemes a holnapot várni.

A Re-ED a gyermek és a gondoskodó, elkötelezett felnőttek bizalmi kapcsolatára épít, és bizonyítja, hogy e kölcsönösen ható kompetencia tanítható. *Állítja, hogy létezik kapcsolat a gyermek fizikai és az érzelmi egészsége között, valamint azt, hogy e kapcsolat megérthető, és abban is, hogy a gyermekeknek, fiatalokéknak, és családjainak, minden nap meg kell*

¹⁰¹⁴ Nicholas Hobbs (1915. március 13. - 1983. január 23.) amerikai pszichológus volt. Elméletére hatással volt Carl Rogers és Sidney Pressey.

*tapasztalniuk egy kis örömet.*¹⁰¹⁵ A Pressley Ridge speciális szemlélet, mely szolgáltatásaiban tartalmazza a gyermeket érő traumákkal kapcsolatos eljárásokat, így biztosítva lehetőséget a gyermeket érő traumák, pszichológiai, neurológiai, biológiai és társadalmi hatásainak megértéséhez, befolyásolásához. A Pressley Ridge úgy gondolja, hogy a gyermek életébe pozitív cézzattal történő pedagógiai, pszichológiai, szociológiai beavatkozásoknak családi erőfeszítést is kell tartalmaznia, ezért a program végrehajtói úgy kezelik a fiatalokat érő problémákat, hogy bevonják a családokat a gondozásba, a családi problémák mennyiségétől, összetettségétől, vagy súlyosságától függően, a gyermek szükségleteinek megfelelően. A nevelési filozófia másik alappillére a dr. Bruce Perry által kidolgozott Neuroszekvenciális Modell a Terápiában.¹⁰¹⁶ Az NMT traumatudatos és gyógyulásközpontú megközelítés, ami a kezelést az agy szekvenciális fejlődésében történt változásokhoz igazítja.¹⁰¹⁷

Forrás: Tóth Betti, Power Point bemutató

Az adatokból is látható, hogy a HH és HHH tanulók problémáinak enyhítése az idő elteltével egyre fokozottabb megterhelést jelent az oktatási intézmény számára, ezért az intézmény hosszú és rövidtávú célokat¹⁰¹⁸ is megfogalmazott.

Hosszú távú célok:

- a tanulók életének sikeressé tétele, társadalmi beilleszkedésük elősegítése
- képességek, részképességek fejlesztése az integrációhoz
- pozitív gondolkodás és jövőkép kialakítása a tanulóknak
- csoportban gondolkodás és együttműködni akarás
- sikeres munkavállalás
- antiszociális, deviáns viselkedés elmaradása
- korai iskolaelhagyók számának csökkenése
- szülői szemléletformálás az iskoláról, tanulásról

Rövidtávú célok:

- igazolt/igazolatlan hiányzások csökkenése
- tanulmányi eredmények javulása

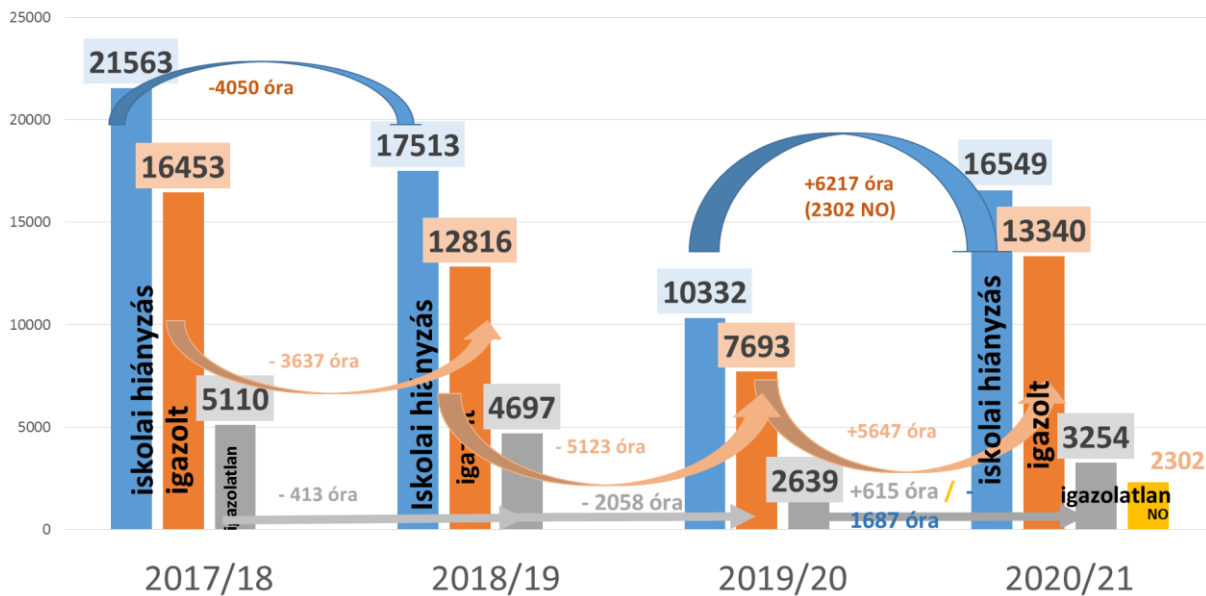
¹⁰¹⁵ Forrás: <https://www.pressleyridge.org/> Letöltés: 2021. 09. 22.

¹⁰¹⁶ <https://www.neurosequential.com>.

¹⁰¹⁷ Forrás: GRUBER Andrea, PhD ügyvezető Iroda/Office: 1142 Budapest, Alsóőr utca 9/b. Telefon/Phone: +36 (20) 460-0124 E-mail: agruber@nobadkid.org www.nobadkid.org.

¹⁰¹⁸ TÓTH Betti: Tóth László_Pressley Power Point bemutató Kecskemét, 2020.08.30.

- a tanulók támogatása érzelmeik kifejezésében
- a tanulók megtanítása arra, hogy hogyan kérjenek segítséget
- kiszámíthatóbb, nyugodtabb viselkedésformák
- antiszociális megnyilvánulások csökkenése
- rongálás, verekedés elmaradása
- szülői szemléletformálás elindítása

Forrás: Tóth Betti, Power Point bemutató

Az adatokból egyértelműen leolvasható a Re-ED módszer hatásossága, és a Covid 19 vírus hatása is az iskolai hiányzásokra.

9.1.6 Fiatalok diszkriminációja

A fiatalok gyakran megkülönböztetés áldozatává válnak, negatív feltételezések élnek velük szemben életkorukra, a képességeikre és a tiszteletükre vonatkozóan.¹⁰¹⁹

A magyar Ptk. szerint, gyermeknek a 18. életévét be nem töltött személy minősül.¹⁰²⁰ Fiatal munkavállalónak a 18. életévét be nem töltött munkavállaló minősül.¹⁰²¹ A munkaviszony tekintetében a jogalkotó különbséget tesz a fiatal és a teljes korú munkavállaló között: „Munkavállaló az lehet, aki a tizenhatodik életévét betöltötte. Ettől eltérően munkavállaló lehet - az iskolai szünet alatt - az a tizenötödik életévét betöltött tanuló, aki nappali rendszerű képzés keretében tanulmányokat folytat. A gyámhatóság engedélye alapján a jogszabályban meghatározott kulturális, művészeti, sport-, hirdetési tevékenység keretében a tizenhatodik életévét be nem töltött személy is foglalkoztatható.”¹⁰²² Nyilvánvalóan a fiatal

¹⁰¹⁹ Lásd, UNDP: The Youth Global Programme for Sustainable Development and Peace (“Youth-GPS,” 2016-2020). 6. pont.

¹⁰²⁰ Ptk. 2:10. §.

¹⁰²¹ Mt. 294 (1).

¹⁰²² Mt. 34.§. (2) –(3)

munkavállaló érdekében történik a különbségtétel. Fiatal munkavállalóra alkalmazandó előírásokat az Mt.-ben is számos helyen találunk.¹⁰²³

Az ENSZ Fejlesztési Program (UNDP) véleménye alapján a fiatalok gyakran megkülönböztetés áldozatává válnak, negatív feltételezések élnek velük szemben életkorukra, a képességeikre és a tiszteletükre vonatkozóan.¹⁰²⁴ Az Alapjogi Karta alapján „Tilos a gyermekek foglalkoztatása. A foglalkoztatás alsó korhatára – a fiatalok számára kedvezőbb szabályok sérelme nélkül és korlátozott kivételekkel – nem lehet alacsonyabb, mint a tanköteles kor felső határa. A fiatal munkavállalóknak életkoruknak megfelelő munkakörülményeket kell biztosítani, védeni kell őket a gazdasági kizsákmányolással szemben és minden olyan munkától, ami sértheti biztonságukat, egészségüket, fizikai, szellemi, erkölcsi és szociális fejlődésüket, vagy összeütközésbe kerülhet nevelésükkel, oktatásukkal.”¹⁰²⁵

A jogalkotási keret pusztán létezése nem változtatta meg kellően a munkáltatók gyakorlatát. Paradox módon, a toborzási folyamatban a fiataloknak munkatapasztalatra van szükségük, míg az idősek számára ugyanaz a tapasztalat már nem foglalkoztatási kritérium. Ennek a következménye, hogy a fiatal munkavállalóknak kis fizetésük van, mert „fiatalok”, és a nyugdíjasokat már nem tartják a vállalatban belül, mert „már nem fiatalok”. Ez mindössze két olyan eset, amikor a korosztály a két korábban említett kategóriát sebezhetővé teszi a munkaerőpiacon, marginalizálja és megbélyegzi.¹⁰²⁶

A Tanács előírásai tartalmazzák, „szakmai beilleszkedésük elősegítése vagy védelme érdekében a fiatalok, és az idősebb munkavállalók és gondviselőkkel rendelkező személyek számára a foglalkoztatáshoz és a szakképzéshez, a foglalkoztatáshoz és a foglalkozáshoz való hozzáférésre vonatkozó különös feltételek megállapítását, ideértve az elbocsátás és a díjazás feltételeit. Tartalmazzák továbbá „az életkor minimális feltételeinek meghatározása, szakmai tapasztalat vagy szolgálati idő a munkavállaláshoz való hozzáférés vagy a foglalkoztatáshoz kapcsolódó bizonyos előnyökkel kapcsolatban. A fentiekén kívül a Tanács előírásai tartalmazzák a toborzás maximális korhatárának meghatározását, amely a szóban forgó álláshely képzési követelményein alapul vagy a nyugdíjba vonulás előtti ésszerű időtartamú foglalkoztatás szükségességére vonatkozik.”¹⁰²⁷

A fiatalok számára fontos az egyenlő esélyek biztosítása. „A kisebbségi közösségekben folytatódik az alacsonyabb iskolai végzettség, tehát az ilyen hallgatók számának növekedése várható. Remélhetjük, de nem határozható meg előre, hogy a következő generáció időszakában a megkülönböztetés-mentesség és az esélyegyenlőség felé vezető előrehaladás biztonságossá teszi-e az iglő cselekvést.”¹⁰²⁸

Fontos lehet, hogy az iskolai diszkrimináció egyenlőtlenül érinti az egyes korosztályokat a faji megkülönböztetés és a tanulók iskolai hatékonysága tekintetében. Az USA-ban „A kutatók azt vizsgálták, hogy a serdülők hogyan érzékelik az iskolai klímát és az akadémiai önhatékonyságot az idő múlásával egy 7. és 9. osztályos tanulók csoportjában. 2009 ősztől 2011 tavaszáig 717 diákot követtünk nyomon egy etnikailag sokszínű iskolai körzetben, egy észak-ohioi kisvárosban. A felmérések során minden ősszel és tavasszal gyűjtött négy adathullám az iskolai légkör és a tanulmányi önhatékonyság megítélésére vonatkozott. A

¹⁰²³ Mt. 21.§. (4)–(5); 105. (2) 106.(3) §., 114.§ (1)-(3); 118.§ (1)-(4), 119. §. (1); Mt. 174.§ (2).

¹⁰²⁴ L. UNDP: The Youth Global Programme for Sustainable Development and Peace (“Youth-GPS,” 2016-2020). 6. pont.

¹⁰²⁵ AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI CHARTÁJA 32. cikk Az Európai Unió Hivatalos Lapja. C 83/389.

¹⁰²⁶ BEJAN, Felicia. *Challenges of the Knowledge Society*; Bucharest (2018): 197-201. EQUAL TREATMENT OF YOUNG PEOPLE AND SENIORS: "PLEADING" FOR A SPECIAL LAW ON AGE DISCRIMINATION pdf. Letöltés: 2019.12.13.

¹⁰²⁷ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról 6. cikk.

¹⁰²⁸ Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003) [346].

középiskolások eredeti kohorszához képest a 9. osztályos kohorsz mutatta a legkonzisztensebb iskolai klímapontszámokat az idő múlásával, de a 7. osztályos tanulók mutatták a legnagyobb változást két év alatt. A fehér lányok mutatták a legkonzisztensebb önhatékonysági szintet az idő múlásával, de az etnikailag kisebbségbe szorult lányok mutatták a legalacsonyabb szintű önhatékonyságot (leggyakrabban) a fehér lányokhoz vagy az etnikailag kisebbségi fiúkhoz képest. Az eredmények szemléltetik annak fontosságát, hogy a serdülők iskolájukról és önmagukról alkotott képét interszekcionális elemzések végezzék, hogy ne tegyenek feltételezéseket az összes nemi vagy etnikai/faji identitáson belüli tanulóról.”¹⁰²⁹

Az emberi személyiség-építése olyan (fizikai, pszichikai, és szociális) munka mozzanatokot tartalmaz, amely által az ember alkalmasabbá válik kívánt funkcióinak ellátására. A szegények ugyanis csak korlátozottan részesülhetnek egyetemi oktatásból, ezért az egyetemre jogosult hallgatók a közép, - és a felső osztályból származnak.

A fiatalok diszkriminációjának kiemelt területe lehet felsőfokú tanulmányokban való részvételük, tekintettel a faji diszkriminációra. Az USA-ban a bíróság kijelentette: „a nemzet jövője a vezetőktől függ,” akik széleskörűen képzettek, és hangsúlyozta, hogy „nem érdekli az egyszerű etnikai sokféleség, amelyben a hallgatói testület egy meghatározott százalékanak valójában garantáltan kiválasztott etnikai csoportok tagjai vannak.”¹⁰³⁰ A fiatalok számára a munkaerő piacra belépés szükségyszerű a családalapítás közelgő igénye miatt, és az azt megalapozó tulajdonszerzés következtében is. A fiatalok munkavállalását egyértelműen befolyásolják a termékenységi ráták meghatározó tényezői, például a családok számára kedvezőbb munkahelyek, az állam előnyben részesítő politikái, amelyek megkönnyítik a majdani, és a jelenlegi szülők számára, szakmai karrierjük és családi kötelezettségeik összeegyeztetését. Az állam előnyben részesítő politikái különösen Magyarországon, a Babavárási hitel, kamatmentes kölcsönök, Családi Otthontermelési Kedvezmény.

Egyrészt fontos, az online oktatás bár csökkenti a díjak költségeit, korlátozza a hallgatókkal való kapcsolattartás lehetőségét. Másrészt fontos, hogy a társadalmi tőke egyik forrása a szülők gyermekek részére nyújtott tanulás-támogatás, a másik azonban a személyiségfejlesztés támogatása, mely az egyszülős családokban a szülő számára jelentősen megnehezített. A közigazgatási rendszernek is fontos alapeleme az egyenlő bánásmód és az előnyben részesítés elve is, mely a képzésekhez való egyenlő esélyű hozzáférés, valamint az állami munkahelyteremtő források biztosításában is megnyilvánul. Alaptörvényünk is említi a Nemzeti Hitvallás c. részben az elesettek és szegények megsegítésének kötelezettségét.(„Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelezettségét.”). Hátrányos helyzetű személyek saját karrierjét Magyarországon állami, kormányzati és önkormányzati intézmények sora segíti az egészségügyi és szociális ellátórendszerrel kezdve a foglalkoztatást és képzést biztosító szervezeteken át, a felnőttképzési szervezetekig. A hátrányos helyzetű személyek „felépítése” a szükséglet hierarchia által megjelölt szociális munka vonalát követi.

9.1.7 Fiatalok problémáinak enyhítése

Fiataloknak hasonló problémáik vannak esély szempontjából, mint a nem fiataloknak: munkanélküliség, egészségtelen életmód, nem kívánt mobilitás, marginalizáció, vagy bevándorolt státuszuk.¹⁰³¹ Azonban e problémák súlyosan érintik azokat a fiatalokat, akik nem

¹⁰²⁹ AMY E. FISHER et al. School Psychology Review Published online: 30 Jun 2020. Letöltés: 2023. 05.22.

¹⁰³⁰ Ibid Grutter, [307].

¹⁰³¹ Bővebben lásd: THINKING SERIOUSLY ABOUT YOUTH WORK And how to prepare people to do it Editors Hanjo Schild Nuala Connolly Francine Labadie Jan Vanhee Howard Williamson, Council of Europe and European Commission Strasbourg, 2017.

tudtak belépni a piacra a 2008-as gazdasági recesszió, majd a Covid helyzet következtében elsősorban a kiskereskedelmet és a szolgáltatóipart érintő recesszió miatt. Különösen súlyosan érintik ezek a helyzetek a fogyatékkal élő, etnikai hátránnyal rendelkező, vagy kistelepüléseken, távoli tanyákon élő fiatalokat.¹⁰³²

A Nemzeti Ifjúsági Stratégia (NIS) 2009-2024). Az Országgyűlés 88/2009. (X. 29.) határozatának célrendszere magában foglalja az ifjúság társadalmi integrációjához szükséges környezetfejlesztést. A Nemzeti Ifjúsági Stratégia (NIS) magában foglalja a családi élet, gyermekvállalás, család és karrier összeegyeztetésének célrendszerét. Az esélyteremtés megjelenik a családsegítés, családon belüli erőszak, otthonteremtés, hatékony pályorientációs tanácsadó rendszer fejlesztésében is.

Az oktatáshoz való jogot az EGK rendelete¹⁰³³ biztosítja, különösen a dolgozók gyermekei tekintetében, azonban az oktatással kapcsolatos hátrányok az UDHR 1. sz. jegyzőkönyve 2. cikke alapján az ECHR 14. cikkébe ütköznek, mely szerint az „Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden alapon, például nem, fajon, bőrszínen, nyelven, valláson, politikai vagy egyéb nézeten, nemzeti vagy társadalmi származáson, származáson alapuló megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”¹⁰³⁴

A fiatalok számára kiemelkedően fontos a munkatapasztalat-szerzés, munkavállalás, ezért kiemelten fontos az ifjúsági munkanélküliség megelőzése, felszámolása, a tudástökéhez való egyenlő esélyű hozzáférés. A gyermekszegénység csökkentése, a toleráns, befogadó attitűd terjesztése a társadalmi szemléletfejlesztés eredménye lehet. Fontos az oktatás minőségi fejlesztése, az iskola nevelési funkcióinak bővítése, és az egyéni, speciális képzési szükségletek kielégítése.

Az ifjúsági munkanélküliség strukturális munkanélküliség, a munkaerőpiac elvárásai ma már nemcsak a végzettségre és a szakképzettségre, hanem a különböző személyes kompetenciákra, szakmai és gyakorlati tudásra vonatkoznak.¹⁰³⁵ Az oktatás minőségének emelése a bevonás minőségének fejlesztése által érhető el. A virtuális szolgáltatások mellett ösztönözni kell az ifjúság hagyományos kultúrafogyasztását is, mely feltételezi a kultúraközvetítő intézményrendszer és a korosztály közötti kapcsolat fejlesztését. A kultúra közvetítés interkulturális tapasztalatszerzés ösztönzése által érhető el. A NIS épít az egyéni felelősség és tudatosság fejlesztésére, és az egészségmegőrzés, egészséges életmódra nevelésre is. Közösségi és önkéntes tevékenységek lehetőségeinek bővítése, fontos cél. A NIS - ben az aktív állampolgárság, részvétel igényének és lehetőségének fejlesztése, összekapcsolódik az ifjúsági civil szervezetek, közösségek regionális és helyi döntéshozatalban való részvételének fejlesztésével és a jogi tudatosság fejlesztésével is. Az ifjúsági szolgáltató szervezetek lehetőségeinek bővítése, és az ifjúsági civil szervezetek országos döntéshozatalban való részvételének fejlesztése is a stratégia részét képezik. Az aktív részvételhez szükséges ismeretek és attitűdök fejlesztése, az ifjúsági szervezetek, közösségek forrásfelvevő képességének fejlesztése elengedhetetlen az ifjúsági közfeladatok teljesítéséhez. A gyermekek jogai érvényesülésének és érvényesítésének elősegítése, és az ifjúságsegítő, ifjúsági szakértő szakma feltételrendszerének bővítése is a stratégiában megfogalmazott cél.

Keresztény fiatalok a leírt, kimondott és a megtapasztalt valóság közötti különbségektől szenvednek, mindaddig, míg küzdenek ellene, vagy már nem fiatalok többé. A

¹⁰³² A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Ifjúsági foglalkoztatási támogatás: Út a munka világába a következő generációk számára Brüsszel, 2020.7.1. COM(2020) 276 final.

¹⁰³³ A Tanács 1612/68/EGK rendelete (1968. október 15.) a munkavállalók Közösségen belüli szabad mozgásáról.

¹⁰³⁴ Bővebben lásd: European Committee of Social Rights, Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria Complaint No. 41/2007.

¹⁰³⁵ H/9965. számú országgyűlési határozati javaslat a Nemzeti Ifjúsági Stratégiáról p.11.

gyermekkorúakat fenyegetik az egyenlőtlen esélyek, „hiszen azokban a családokban, amelyek anyagi helyzetük, életvitelük, vagy a család végleges felbomlása miatt nem tudnak gondoskodni a kiskorúakról, a tehetetlen áldozat a gyermek.¹⁰³⁶ Fontos az oktatás minőségi fejlesztése, az iskola nevelési funkcióinak bővítése, és az egyéni, speciális képzési szükségletek kielégítése. Fiatalok gyakran más valóságban élnek, mint a felnőttek. Fontos az, hogy a keresztény értékek ebben a valóságban is jelen legyenek.¹⁰³⁷ Nem elhanyagolhatóak a keresztény fiatalok csoportjainak személyes találkozói, azonban a virtuális elérés is, frekvenciát, hathatós, eredményes lehet.

9.2 Mélyszegény célcsoport problémáiról

9.2.1. Mélyszegénység fogalma

A mélyszegénység általános értelemben az ember szegénységi küszöb alá kerülését jelenti, melynek több egymáshoz kapcsolódó összetevője van. Különösen nagy szerepet játszik abban a képzettség, tartós foglalkoztatottság, jövedelem, lakáskörülmény, egészségügyi állapot, gyermekszám, hitelek.¹⁰³⁸ A mélyszegénység relatív értelemben azt jelenti, hogy míg a szegények nem rendelkeznek a medián jövedelem 60%-ával, a mélyszegények nem rendelkeznek a medián jövedelem 40%-ával sem. A mélyszegények gyakran nincstelenek. A nincstelenség azt jelenti, hogy az adott emberi lény nem rendelkezik a megélhetéséhez szükséges javakkal. Az ember számára szükséges javak nyilvánvalóan magukban foglalják az ember teljessége, teste, és lelke, valamint szelleme számára szükséges javakat is. Tipikusan nincstelenek a hajléktalan emberek. A hazátlanság (homelessness, Heimatlosigkeit) magában foglalja az emberi lény életterének, állampolgári státuszának hiányát, vagy az életter folyamatos megváltoztatását, például vándorló cigányok. Az otthontalanság (shelterlessness, Obdachlosigkeit) az ember tulajdonjogával kapcsolatos jogi fogalom, az otthon nélküliséget, vagy az otthon státuszának bizonytalanságát tartalmazza. A fedél nélküliség (rooflessness, Obdachlosigkeit) a hajléktalanság szó szerinti értelmét, a szabad ég alatt lakást jelenti. Jogi értelemben a tulajdon,- a birtoklás,- a bérleti (akár ingyenes (ágy) bérleti) jog hiányát jelenti. Az ember mindhárom megfosztottsága társul érzelmi megfosztottságával is.

A fentebb említett energiaszegénység fogalma nem határolható el egyoldalúan a mélyszegénység fogalmától, hiszen energiaszegénység ott alakul ki, ahol az érintett társadalmi rétegnek alacsony a jövedelme, és nem megfelelő a lakása.¹⁰³⁹

9.2.2 Szegénység mérése, depriváció

A szegénység mérésére alkalmazzák az AROPE (At Risk of Poverty or Social Exclusion) nevű indikátort is, mely az anyagiak mellett a munkaerő-piaci kirekesztettséget is figyelembe veszi.¹⁰⁴⁰ Relatív jövedelmi szegények azok a személyek, akik a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkeznek:

1) hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralék,

¹⁰³⁶ VARGA Aranka: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Bolko-Print Kft, Pécs, 2013 p.7.*

¹⁰³⁷ Bővebben láúsd: <https://www.facebook.com/keresztényx fiatalok/>

¹⁰³⁸ http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2009/2009_12/2009_12_1194.pdf Letöltés: 2020. 08. 20.

¹⁰³⁹ CSIBA Katalin (szerk): *Energiaszegénység Kézikönyv* Európai Unió Brüsszel és Budapest, 2016. <https://bpie.eu/wp-content/uploads/2016/11/energypoverthyhandbook-online.pdf>, p.23. Letöltés: 2021. 07. 19.

¹⁰⁴⁰ ÁSZ Jelentés. A szegénységi küszöb alatt élők felemelésére tett intézkedések ellenőrzése 2020. 20060 www.asz.hu Letöltés: 2021. 07. 19.

- 2) lakás megfelelő fűtésének hiánya,
- 3) váratlan kiadások fedezetének hiánya,
- 4) kétnaponta hús, hal, vagy azzal egyenértékű tápanyag fogyasztásának hiánya,
- 5) évi egyhetes, nem otthon töltött üdülés hiánya,
- 6) anyagi okból nem rendelkezik személygépkocsival,
- 7) anyagi okból nem rendelkezik mosógéppel,
- 8) anyagi okból nem rendelkezik színes televízióval,
- 9) anyagi okból nem rendelkezik telefontal.

Anyagi deprivációban (nélkülözésben) élnek azok, akikre a fenti kilenc jellemző közül legalább három vonatkozik. Súlyos anyagi depriváltakra a fenti jellemzők közül legalább négy vonatkozik. Nagyon alacsony munkaintenzitásúak azok a személyek, akik a megelőző évben teljes munkalehetőségük kevesebb, mint 20%-át töltötték munkával.

A deprivációtól különbözik „deprimált” kifejezés, melynek jelentése „lehangolt, szomorú, csüggedt hangulat, például ha valakit a múlt héten hagyott el a szerelme, akkor nem leli örömét semmiben, nincs kedve semmihez, nem lát kiutat a helyzetéből.”¹⁰⁴¹

Fontos, hogy a lehetőségektől való megfosztás nemcsak a jövedelemhez kapcsolódik, hanem különösen a megfelelő lakáshoz, oktatáshoz, munkaerőpiaci és az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésben is meg nyilvánul.

9.2.3 Diszkrimináció társadalmi származás alapján

A mélyszegényeket elsősorban az előítéletek köréből a társadalmi és a vagyoni helyzetük miatti diszkrimináció sújtja. Különösen súlyos a helyzetük akkor, ha halmozottan sújtja őket diszkrimináció, mert vagyoni helyzetük mellett roma származásuk is, és még fokozottabban abban az esetben, ha e jegyeik nyelvük, vagy bőrszínük alapján nem látens jegyek.

A társadalmi származás jelentőségét az antidiszkriminációs jogban az egyénnek a társadalomban elfoglalt képzelt vagy valós pozíciója jelenti. Az emberek szociális kapcsolatokban élnek, mint például az otthoni vagy munkahelyi közösség. E kapcsolatokban az emberek különböző pozíciókat foglalnak el, például édesanya, édesapa, munkahelyi vezető, vagy beosztott. A különböző csoportokhoz tartozás nemcsak társadalmilag, hanem térbelileg is különböző helyzeteket jelent, például városban, falvakban vagy tanyákon élő személyek esetében. Úgy tűnhet, a társadalom tagjai alacsonyabban, vagy magasabban pozícionáltak. Young úgy véli, a társadalmi származás alapú különbségtétel öt faktoron¹⁰⁴² alapul:

- kizsákmányolás (Gazdasági kizsákmányoláson annak a többletnek az „eltulajdonítását” érthetjük, ami a gazdasági újjátermelődéshez nem szükséges. Érzelmi kizsákmányoláson az érzelmek viszonyosságának aránytalanságát érthetjük.)
- marginalizálódás (Marginalizáció alatt kedvezőtlen hatású elkülönülést is érthetünk a társadalom szövetében, különösen rassz, életkor, egészségi állapot miatt.)
- tehetetlenség (Tehetetlenségen társadalmi mobilizációra való képtelenséget is érthetünk.)
- kulturális uralom (Kulturális uralmon különösen, nyelv, eszközök, társadalmi érintkezés, művészet, tudomány, vallások, szokások, erkölcsi szabályok dominanciáját érthetjük, mely más kultúrák kedvezőtlen helyzetét is eredményezi.)
- erőszak (erőszak alatt provizórikusan vagy tartósan fennálló racionális, vagy irracionális, legitim vagy illegitim elnyomó társadalmi gyakorlatot is érthetünk.)

¹⁰⁴¹ Forrás: <https://lexiq.hu>.

¹⁰⁴² YOUNG, Iris Marion (2005), „Five faces of oppression” in CUDD, Ann E.; ANDREASEN, Robin O. (eds.), *Feminist theory: a philosophical anthology*, Oxford, UK Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, p. 91-104.

A társadalmi származás alapján történő diszkriminációt a Szociális Karta tiltja, mert „nem képezhetik a munkaviszony megszüntetésének elfogadott okát (...) faj, bőrszín, nem, családi állapot, családi kötelezettségek, terhesség, vallás, politikai vélemény, nemzetiségi vagy társadalmi származás”.¹⁰⁴³

Az Alaptörvény XV. cikke hasonlóan tiltja a társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést. A „XV. cikk (2) bekezdése ennek megfelelően egy nyílt felsorolást tartalmaz, ám ez a felsorolás korlátlanul nem bővíthető. Nem nyújt védelmet olyan személyeknek, akiket valamely szabály ugyan éppen hátrányosan érint, de mégsem diszkriminál. A (2) bekezdésében garantált diszkriminációtilalom ugyanis csupán olyan élethelyzeteket ölelhet át, amelyekben az emberek önazonosságát, identitását meghatározó lényeges tulajdonságuk miatt néznek szembe előítéllettel vagy társadalmi kirekesztéssel. Vagyis a diszkriminációtilalom alkotmányos klauzulája elsődlegesen a társadalom személyben rejlő és tetszés szerint nem változtatható tulajdonság mentén elkülönülő csoportjainak védelmét szolgálja”.¹⁰⁴⁴ Az EUMSZ 21. cikk (1) bekezdése e tiltást szintén tartalmazza.¹⁰⁴⁵

Az EBH véleménye alapján: „A korábbi évek vizsgálataihoz képest új tendenciát jelent a személyesen megélt diszkriminációs okok dinamikáját tekintve, hogy a vagyoni helyzetben (+7,7%) és a társadalmi származásban (+6,4%) megjelenő társadalmi különbségek és egyenlőtlenségek a hátrányos megkülönböztetés legdinamikusabban növekvő okaivá váltak.”¹⁰⁴⁶

Fontos, hogy a társadalmi származásról szóló elméletek ambivalens módon hatnak az ókortól napjainkig.¹⁰⁴⁷ Korábban a nagyobb méltósággal rendelkező személyek esküje is többet ért,¹⁰⁴⁸ az állampolgárokat nem tartották egyenlőnek.¹⁰⁴⁹ A társadalmi származás önmagában már a virilizmus időszakában sem szolgált megfelelő mércével.¹⁰⁵⁰ Magyarországon a nemesi származáson alapuló elsőbbséget, a politikai értelemben vett osztályelmélet váltotta fel. Hardil szerint napjainkban is hatnak a nyugat osztályelméleteit felváltó réteg-elméletek, melyeket Weber is megfogalmazott.¹⁰⁵¹ Ezen elméletek azonban csak réteggondolkodást jellemeznek, az állampolgárok alapvető jogait nem befolyásolhatják.

9.2.4 Diszkrimináció vagyoni helyzet alapján

Minden állampolgár életszükségletei megszerzése érdekében dolgozik. Természetesen a munkavállalók szükségletei különböznek, de a munkafeltételeknek tisztességesnek kell lenniük, hogy akik többet és jobban dolgoznak, többet kapjanak.

Mélyszegények vagyoni helyzete leképződik a társadalom tagjainak tudatában, ha szembesülnek a hátrányos helyzetű lakosság lakás körülményeivel. Gyakran azonban a társadalom tagjai nincsenek tisztában saját településeik szegregátumaival sem, hiszen ők a főútvonalakon közlekednek, ezért „nem járnak arra”. A vagyoni helyzet tehát tükröződik a lakáskörülményekben, s ehhez társul a társadalom értékítélete, a hátrányos helyzetű személyek

¹⁰⁴³ 2009. évi VI. törvény - a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről 24. cikk, (3) d).

¹⁰⁴⁴ 11/2018. (VII. 18.) AB határozat II. [20].

¹⁰⁴⁵ 2007. évi CLXVIII. törvény - az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.

¹⁰⁴⁶ Egyenlő Bánásmód Hatóság: AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓDDAL KAPCSOLATOS JOGTUDATOSSÁG 2017 KUTATÁSI EREDMÉNYEK Budapest, 2017. 2. pont.

¹⁰⁴⁷ WERBŐCZY István Tripartitum 13. cím 5. §.

¹⁰⁴⁸ Ibid, Werbőczy, 40. cím.

¹⁰⁴⁹ Ibid, Werbőczy, 9. cím.

¹⁰⁵⁰ 1926. évi XXII. törvénycikk indokolása - az országgyűlés felsőházáról javaslat a 13.§-hoz.

¹⁰⁵¹ Stefan HARADIL *Soziale Ungleichheit in Deutschland* 8 Auflage VS Verlag für Sozialwissenschaften 2005. p.59.

megbélyegzése. A szegregátumban élés nem jelent önkéntes lakókörnyezet választást, hanem abban az anyagi eszközök rendelkezésre állása a meghatározó, hiszen „a lakóhelyi szegregáció nem homogén jelenség, hanem különböző szegregációs minták együtteseként értelmezhető.”¹⁰⁵² Azonban minden személy ragaszkodik a lakhatásához.

A vagyoni helyzet alapú diszkrimináció megítélésében jelentős a James and Others v United Kingdom eset,¹⁰⁵³ mely a személyek ingatlanjainak kisajátítása tárgyában tartalmaz elhatárolásokat. A jelzett esetben a Bizottság megállapította, hogy a vagyontárgy „közérdekű” lehet, ha a vagyont érintő intézkedést törvényes közrend alapján hajtják végre, annak ellenére, hogy az ingatlant nem a közhatóságé vagy a közhasználaté.¹⁰⁵⁴ Az egyénre nehezedő teher azonban nem lehet aránytalan a követendő közpolitikai célokkal. Míg a nemzetközi jog szabályai nem vonatkoznak az állampolgárokra, az állam joghatósága alá tartozó személyek vagyonának kártérítéshez való joga van, ahol és amennyiben a kártérítés megfizetése szükséges. Meg kell őrizni az egyén jogaihoz való beavatkozás és a „közérdek” közötti megfelelő arányossági viszonyt. A nemzeti jognak meg kell határoznia az ingatlanok adásvételének feltételeit, amelyek megfelelnek e követelményeknek és ésszerűen pontosak. Az állampolgár esetében probléma csak a kártérítés hiánya vagy elégtelensége miatt merül fel, ha egyértelműen megállapítást nyert, hogy valódi és lényeges aránytalanság áll fenn a kisajátítási intézkedés által az egyénre háruló teher miatt, mely ésszerűen indokoltnak tekinthető a nemzeti hatóságok által követett közérdekű célkitűzések fényében. A Bizottság véleménye szerint az igazságtalan lakhatási rendszer helyesbítését alapvetően a szociális vagy lakáspolitikai legitim céljának tekinthetik, amelyet az állam jogosult „közérdekben” követni, mert a Bizottság megállapította, hogy csak akkor sértették volna meg az ECHR 14. cikkét, ha nem lett volna a kormányának „objektív és ésszerű indoklása az intézkedések bevezetésére”.¹⁰⁵⁵

Fontos, hogy az állam bizonyos esetekben kisajátíthatja az állampolgárok lakásait, igaz, teljes, azonnali és feltétlen kártalanítás mellett.¹⁰⁵⁶ Gondoljuk azonban meg, mennyit ér egy városszéli kalyiba?¹⁰⁵⁷ Az állam számára szinte értéktelen, a rászoruló személy számára azonban élete színhelye, az állami ellátórendszerrel független lakhatásának záloga.

9.2.5 Telepeken élők problémáiról

A „szegregáció a társadalom rétegződésének térbeli megjelenése, a különböző társadalmi csoportok jól mérhető elkülönülési formája, amely nem oka, hanem következménye a társadalmi egyenlőtlenségeknek.”¹⁰⁵⁸ A szegregátum (telep) lehet egy önálló településrész, de több településrészen is előfordulhat.¹⁰⁵⁹

Az szegregálódott településrészeket¹⁰⁶⁰ csoportosíthatjuk:

¹⁰⁵² FARKAS Jenő Zsolt, KOVÁCS András Donát, PERGER Éva, LENNERT József, HOYK Edit, GÉMES Tünde (szerk.): *Alföldi Kaleidoszkóp A magyar vidék a XXI. században* MTA KRTK RKI Kecskemét, 2019. p. 15-16.

¹⁰⁵³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS Application No. 8793/79 J. N. C. JAMES and Others against UNITED KINGDOM Report of the Commission (Adopted on 11 May 1984).

¹⁰⁵⁴ 2007. évi CXXIII. törvény [Kstv.] 3. § (bek). d). pont.

¹⁰⁵⁵ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS Application No. 8793/79 J. N. C. JAMES and Others against UNITED KINGDOM Report of the Commission (Adopted on 11 May 1984) 163.

¹⁰⁵⁶ 2007. évi CXXIII. törvény [Kstv.] 9. §.

¹⁰⁵⁷ 2007. évi CXXIII. törvény [Kstv.] 9. §. 83) bek. (a-b) pontok.

¹⁰⁵⁸ FARKAS Zsombor: *Telep felszámolási programok integrációs hatásai és nem szándékolt következményei a rendszerváltás előtt és 2005-2010 között* Doktori (PhD) értekezés ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola Szociálpolitika program Budapest, 2017. p.26.

¹⁰⁵⁹ Bővebben lásd a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendeletben.

¹⁰⁶⁰ Ibid. Farkas, p.45-46.

1. *A „települések mellett, vagy azok közelében létrejövő és folyamatosan bővülő” területek, vadtelepek*
2. *A volt uradalmi puszták, településtől távoli munkás-kolóniák (bánya, téglagyár, stb.), a munka és a lakóhely egysége miatt*
3. *Régről maradt telepek azok, amelyeket az 1960-as években indított központi telepfelszámolás során – az 1961-es MSZMP KB párthatározatot kiegészítő, 1965-ös rendelet értelmében – nem számoltak fel*
4. *A „CS,- és szocpolos” telepek, az 1965 után létrejött, eredetileg nem telepnek gondolt telepek*
5. *Slumosodó munkáskolónia, szociális bérlakások alkotta telep*
6. *Szegregálódó falvak, melyek az 1960-as, 1970-es évek fejlesztéspolitikája következményeként, egykori parasztfalvakból alakultak ki*
7. *Alacsony minőségű lakások/nyaralók alkotta laza szerkezetű telepek, melyek külterületen, zártkertes övezetekben alakultak ki*
8. *A „lecsúszó települések,” melyek a rendszerváltás utáni szociális szuburbanizáció következményei.*

Az idézett jogszabályok megegyeznek abban, hogy a szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett területen¹⁰⁶¹ „az alacsony társadalmi státuszú családok koncentráltan élnek együtt, vagy a társadalmi státuszcsökkenés jelei tapasztalhatók,”¹⁰⁶² ezért a területen az emberi méltóság megvédése érdekében közösségi beavatkozás szükséges. Szegregált lakókörnyezeten legalább egy háztömbből álló településrészt értünk, ahol a súlyosan hátrányos helyzetű lakosság meghaladja az adott településrész 50 %-át. Szegregációs mutatóval le tudjuk határolni azokat az egybefüggő területeket, amelyen a szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett lakosság él.¹⁰⁶³ „Az 1964-es kormányhatározathoz kapcsolódó, az Építésügyi Minisztérium vezetésével végzett felmérés során 2100 „szociális követelményeknek meg nem felelő” telepet jeleztek a helyi tanácsok, amelyekben mintegy 220 ezer ember élt (kb. 30%-uk nem roma).”¹⁰⁶⁴ Magyarországon 1986-ban a szegregált lakóövezetben élők számát 200 ezer főre, az ott élők számát 2100-ra becsülték.¹⁰⁶⁵ „A NFÜ felmérése szerint 2010-ben a mintegy 1600 szegény-és cigánytelepen, „településszövetbe ágyazott szegregátumban” 280-300 ezer ember, az ország teljes népességének közel 3 százaléka élt.”¹⁰⁶⁶

Az alkalmazott telep felszámolási eszközrendszer egyaránt szolgálta az emberi méltóságot, de lábbal tiporta¹⁰⁶⁷ is azt.

Jogszerű intézkedések:

- cigány lakosság nem cigány lakosság közé telepítése

Jogellenes intézkedések:

- kényszermosdatás
- cigány lakosság karhatalommal történő áttelepítése

¹⁰⁶¹ Bővebben lásd: 13/2009 (SZM-ÖM) együttes rendelet.

¹⁰⁶² 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet, 2. § 8. pont.

¹⁰⁶³ 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet, 10. melléklet 1. pont.

¹⁰⁶⁴ Ibid. Farkas, p. 49.

¹⁰⁶⁵ KOCSIS Péter Csaba: TELEPEK ÉS EMBEREK EGY DESZEGREGÁCIÓS PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK FÉLIDEI VIZSGÁLATA, KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, VII. ÉVF. 2021/2. p.59.

¹⁰⁶⁶ Ibid. Farkas, p. 56.

¹⁰⁶⁷ HAJNÁCKY Tamás: „Karhatalommal a cigánytelepekért” https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/olvasoszoba/romaszovegtar/Karhatalommal_a_ciganytelepekert.pdf Letöltés: 2021. 07. 20.

Rejtett diszkriminációs gyakorlatok alkalmazása:

- „CS” lakások, lakástelepek létrehozása „kommunista szombat alkalmazásával”
- cigány származású lakásigénylők egyéb lakásigénylőkkel azonos módon való elbírálása
- selejtes, bontásból származó építőanyagok kedvezményes juttatása számukra
- kedvezményes házhelyek, és hitelfelvétel cigányok számára

A leginkább érintetteket napjainkban bevonják a telepek felszámolásába:

„1990 után létrehozott Cigány Koordinációs Tanács (1995), Cigányügyi Tárcaközi Bizottság (1999), majd később a Roma Integrációs Tanács (2007), Roma Irányító és Monitoring Bizottság (2007), a Társadalmi Felzárkózási és Cigányügyi Tárcaközi Bizottság (2011), valamint a Roma Koordinációs Tanács (2011) számos fontos kérdést tárgyalt, utóbbiakhoz már a jelenleg meglévő stratégiai tervek is köthetők. A korábbi kormányzati elképzelések folytatásaként, de konkrétabb beavatkozások mentén született meg a Roma Integráció Évtizede Program 2005-2015 és később, ezen dokumentum tartalmi elemeit átvéve a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia I. is, és újabb elemekkel kiegészülve megtaláljuk a Magyar Nemzeti Felzárkózási Stratégia II., valamint a Magyar Nemzeti Felzárkózási Stratégia 2030¹⁰⁶⁸ célkitűzései között is.”¹⁰⁶⁹

Fontos, hogy a szegregációs mutató általi szegregátum lehatárolás, az általános iskolai végzettséget, és a munkajövedelemmel nem rendelkező aktív korú lakosságot veszi alapul – véleményünk szerint helyesen – hiszen az a telep materiális megjelenésével ok és okozati viszonyban van. A telep felszámolást a stratégiák a felzárkóztatást komplex módon kívánják kezelni, megjelölve a korai szocializáció, az oktatás, foglalkoztatás, egészségügy, egyenlő bánásmód, valamint a kultúra, média, és sport eszköztrendszerét.

9.2.6 Mélyszegénységben élők problémáinak enyhítése összetett feladat

Szegénységhez vezető főbb tényezők,¹⁰⁷⁰ a szegénység újratermelődése, illetve a szegénységhez vezető leggyakoribb okok:

- alacsony iskolai végzettség, illetve a szakképzettség hiánya
- alacsony aktivitási arány és a magas munkanélküliség
- rossz lakóhely, kis település, depressziós térség
- rossz egészségi állapot, fogyatékossgal élés
- roma népességhez tartozás, etnikai megkülönböztetés, erősödő intézményi, lakóhelyi, iskolai szegregáció
- jó intézményekhez és szolgáltatásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés.

A Széll Kálmán tervben (2011) megfogalmazott célok:

- *a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia elfogadása és végrehajtása*
- *a leghátrányosabb helyzetű csoportok, mélyszegénységben élők, romák foglalkoztathatóságának javítása, munkaerő-piaci esélyeinek növelése*

¹⁰⁶⁸ Bővebben lásd: 1605/2021 (VIII.18) Korm. hat. ill. 1619/2021. (IX. 3.) Korm. határozata a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030 végrehajtásának a 2021–2024. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről.

¹⁰⁶⁹ Ibid. Kocsis, p. 60.

¹⁰⁷⁰ Bővebben lásd: 47/2007. (V. 31.) OGY határozatban.

- *gyermek és családjuk felzárkózási esélyeinek növelése*
- *bentlakást nyújtó szociális intézmények modernizálása, támogatott lakhatás bevezetése*
- *a társadalmi felzárkózás céljainak átfogó érvényesítése – ágazatok közti együttműködés, települési és kistérségi szintű szakpolitika-alkotás támogatása.*

Mélyszegénységben élők problémáinak enyhítése érdekében számos célkitűzést megfogalmazhatunk:

Munkához jutás tekintetében fontos:¹⁰⁷¹

- az első munkatapasztalat, a szakképzés, a munkahelyi képzés, az egész életen át tartó tanulás és a készségfejlesztés támogatása
- az önfoglalkoztatás és a vállalkozói készség támogatása
- egyenlő hozzáférés biztosítása az általános állami foglalkoztatási szolgálatokhoz és az egyéni álláskeresőket támogató szolgáltatásokhoz, a személyre szabott iránymutatásra és az egyéni cselekvési tervekre összpontosítva, valamint adott esetben a közigazgatásban kínált foglalkoztatási lehetőségek előmozdítása
- a munkaerőpiacra való (újra)belépés előtti akadályok – köztük a hátrányos megkülönböztetés – megszüntetése.

Egészségügyi ellátáshoz¹⁰⁷² való hozzáférés tekintetében:

- a lakosság számára általánosan hozzáférhető egészségügyi ellátórendszer igénybevételenek útjában álló minden akadály megszüntetése
- a nemzeti egészségügyi rendszer által általánosan biztosított orvosi ellenőrzésekhez, szülés előtti és szülés utáni gondozáshoz és családtervezéshez, valamint a szexuális és reprodukciós egészségmegőrzéshez való hozzáférés javítása
- a gyermekeket célzó ingyenes oltási programokhoz, valamint az elsősorban a legnagyobb kockázatnak kitett csoportokat és a marginalizált helyzetű és félreeső területeken élőket célzó oltási programokhoz való hozzáférés javítása
- az egészségtudatosság és az egészségügyi kérdésekkel kapcsolatos tájékozottság előmozdítása.

Lakáshoz jutás¹⁰⁷³ célja különösen:

- *a térbeli elkülönülés teljes megszüntetése és a szegregáció felszámolásának előmozdítása*
- *a szociális lakáshoz jutás megkülönböztetés-mentes igénybevételenek elősegítése*
- *a helyi igények arányában táborhelyek biztosítása a nomád életmódot folytató romák számára*
- *a nemzeti jogi előírásokkal összhangban a közműszolgáltatásokhoz (ivóvíz-szolgáltatás, villamos energia és földgáz) és a közmű-infrastruktúrákhoz való hozzáférés biztosítása a lakóhelyeken.*
- *település rehabilitációs projektek a marginalizálódott közösségek lakáshoz juttatását segítő beavatkozásokat is tartalmazzanak.*

¹⁰⁷¹ Ibid. 1.4.

¹⁰⁷² Ibid. 1.5.

¹⁰⁷³ A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C 378/01). 1.6.

A szegregáció mértékét disszimilitaritási és szegregációs index alkalmazásával, két társadalmi csoport területegységenkénti megoszlásával mérjük.¹⁰⁷⁴

Magyarországon nem szükséges táborhelyek biztosítása romák számára, mert hazánkban nem jellemző az ilyen lakhatás igénybevétele. Ellenben a közműszolgáltatások igénybevétele rendkívül fontos, mert még mindig vannak olyan települések Magyarországon, ahol nincs minden lakásban vízi közmű, gáz, vagy elektromos áram szolgáltatás. A település rehabilitációs projektek igénybevételevel korlátozott számban lehetőség nyílik egy-egy településen családi ház, illetve közösségi ház építésére, melynek célja a szegregáció felszámolása.¹⁰⁷⁵

Fontos a szociális lakáshoz jutás diszkrimináció-mentes igénybevételének lehetősége, de fontos az is, hogy a szociális lakhatás, lényegesen olcsóbb, így hozzáférhetőbb legyen a rászoruló személyek számára, mint a piac alapú lakásbérlet.

9.2.7 A legmélyebb szegénységben élők önkormányzati ellátási kötelezettségéről

Az alábbi példában az önkormányzat, illetve civil szervezet felelősségét vizsgáljuk meg, egy megtörtént eset feldolgozásával.¹⁰⁷⁶

Alanyunk a pszichiátriai osztály kezeltje volt, aki sokadik kapcsolatából menekült, vagy menekült volna lelki megnyugvást találni, fiatal kora lelki gondozójához egy kisvárosba, azonban a helyzet úgy hozta, hogy ez sikertelenné vált, mert lelki gondozója éppen szabadságát töltötte. A helyettes lelki gondozó csapdahelyzetbe került,¹⁰⁷⁷ mert mikor felkereste a számára ismeretlen, kétségbe esett hölgy, már beesteledett. Bár a hölgy útiköltség fedezettel rendelkezett, közösségi közlekedés igénybevételére már nem volt módja. Taxi igénybevétele felemésztette volna összes pénzeszközét, hiszen az oda és visszautat is meg kellett volna fizetnie, és nem volt hova utaznia. Alanyunk válása után hajléktalanná¹⁰⁷⁸ vált, és távoznia kellett a lakásból, hiszen férje kifizette, és gyermekei gondozására alkalmatlanná minősítették, majd leszálalékolták pszichikai problémái miatt. A pszichikai osztályok ágyszámainak, és a gondozóházak csökkenése miatt, számos beteg, különösen azok, akik gyógyszerrel szinten tarthatóak, kerülnek utcára, társas kapcsolataik diszfunkcionális működése következtében. Hajléktalannak nemcsak az utcán élőket, a hajléktalan intézményben élőket, hanem tágabb értelemben azokat is nevezem, akik nem rendelkeznek saját lakástulajdonnal. Mivel jövedelme, a saját lakásbérlet és megélhetése finanszírozására elégtelen - havi 65 ezer Ft jövedelemmel rendelkezett, és pszichés instabilitása miatt tartós társas kapcsolat folytatására is képtelen - szükségyszerűen sodródik egyik élettársától a másikig, egyik településről a másikra.

Esetünkben a települési önkormányzatnak szociális ellátási kötelezettsége támad,¹⁰⁷⁹ hiszen alanyunknak nincs bejegyzett lakcíme, mely predestinálná a lakhely szerinti ellátási kötelezettséget.

Az eset kezelésére tehát számos megoldási alternatívát állíthatunk fel:

1. Az ügyféllel kapcsolatos feladat ellátásában, a témakörben nagy gyakorlatot szerzett családsegítő szolgálathoz fordulhatnánk, aki azonban az esti és éjszakai órákban, valamint hétvégén elérhetetlen.

¹⁰⁷⁴ Bővebben lásd: RÁCZ Attila: *Szegregáció a fejekben* Phd. értekezés Budapest, 2012. p. 47.

¹⁰⁷⁵ Bővebben lásd különösen a EFOP-1.6.2-16 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal c. pályázati kiírásban.

¹⁰⁷⁶ MAKKOS Nándor: Képzelt protokoll az esélyegyenlőség jegyében JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS XXIII. évf. : 3.szám pp. 29-29.

¹⁰⁷⁷ Mt.9-38. Kinek engedjen, a jó, vagy a gonosz uralmának? ,AB 9/1990. (IV. 25.) határozat, [35/1994. (VI. 24.) AB határozat,

¹⁰⁷⁸ Bővebben lásd: KÁNTOR Árpád: A külső és lelki otthontalanság együttes kutatása Doktori (PhD) értekezés Budapest, 2019. p. 10.

¹⁰⁷⁹ 2011. évi CLXXXIX. törvény [Mötv.] 13. § (1) bek 10. pont.

2. Fordulhatnánk a 112 hívásával a mentőszolgálathoz, azonban a kliens egészségügyi állapota nem súlyos. Fordulhatnánk a rendőrséghez is, azonban alanyunk sem nem elkövető sem nem áldozat.
3. Fordulhatnánk a település polgárőrségének vezetőjéhez is, hiszen ő a településen mindenkit ismer, ezáltal a lehetőségek széles tárházával rendelkezik (?).
4. Értesíthetnénk civil szervezetet is, aki a településen elérhető, képes és akar is az ügyben segítséget nyújtani.

Esetünkben a helyettes lelki gondozó és tanácsadója a polgárőrség és egy civil szervezet értesítéséhez egyaránt folyamodott. Érvelésükben az vezette őket, hogy a hajléktalan személy lelki állapota meglehetősen rendezett volt, azonban a lelki gondozó egy ismeretlen személy éjszakai ellátására nem kötelezett, és az számára nem is biztonságos.

30.000 fő alatti települések nem kötelesek éjjeli menedéket, vagy hajléktalanok átmeneti szállását működtetni,¹⁰⁸⁰ ezért rendszerint a kisebb települések a közeli nagyvárosokkal ellátási szerződést kötnek. Ebből adódik a polgárőrség azon feladata, hogy ilyen esetben a rászoruló személyt beszállítsa a közeli nagyváros éjjeli menedékhelyére.

Fontos tudnia a polgárőrnek, hogy hajléktalan személyt akarata ellenére – amennyiben a hajléktalan személy ítélőképessége birtokában van – nem szállíthat sehova,¹⁰⁸¹ annak ellenére sem, hogy e személy adott esetben éjszaka bűncselekménynek fokozottan van kitéve. Nem is zavarhatja el a parókiától a hajléktalan személyt, ha az semmi jogelleneset nem tett. Felveti azonban a megfelelő magatartás¹⁰⁸² tanúsítása a polgárőr számára azt a kötelezettséget, hogy felajánlja az ilyen állapotú személynek a beszállítását a nagyváros éjjeli menedékhelyére. A polgárőr ez irányú tevékenysége feltételezi, hogy a szolgálat rendelkezik a szükséges üzemanyag kerettel.

Esetünkben a polgárőrség hibázott. Rosszul ítélte meg a kliens szavahihetőségét, nem megfelelően értékelte az ügyfél lelki állapotát, és spórolt az üzemanyaggal, egyszerűen nem oldotta meg a rászoruló problémáját. A civil szervezet¹⁰⁸³ azonban segített, élethivatásszerű elkötelezettsége, és az emberi méltóság¹⁰⁸⁴ védelmében. Időt, fáradságot és üzemanyagot nem kímélve, meghallgatta, meggyőzte, beszállította, átadta a rászoruló EMBERT az éjszakai menedékhely munkatársainak, hiszen tudta: ma ő, holnap én is kerülhetek hasonló helyzetbe.

Fontos, hogy véleményünk szerint nem a civil szervezet igénybevétele a legmegfelelőbb eljárás az adott ügyben. Sokkal alkalmasabbnak ítéljük a családsegítő szolgálat ablakába kihelyezett telefonszámmal biztosítani krízis esetben az elérhetőséget, hiszen a lelki vezető nem biztos, hogy rendelkezik az esetkezeléshez szükséges tárgyi eszközökkel, a polgárőr pedig az eset megértéséhez szükséges kompetenciákkal. A családsegítő szolgálat munkatársa pedig szükséges esetben kell, hogy rendelkezzen mindkettővel, és az esetkezeléshez szükséges szociális kapcsolatrendszer is rendelkezésére áll. Fontos az is, hogy az eset két dologra is fényt derít. Egyrészt társadalmi szervezet működik, mint az önkormányzati rendszer kontroll szerve. Másrészt az ember legezektább beavatkozását a legkevésbé igazolható hit mozgatta meg: hit az ember értékében¹⁰⁸⁵ az anyagiak felett.

9.3 Roma célcsoport

¹⁰⁸⁰ 1993. évi III. törvény [Szoctv.] 86. § (2) d) pont.

¹⁰⁸¹ 2012. évi C. törvény [Btk. (új)], 143. §. (1) bek. e) pont.

¹⁰⁸² MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgálatban* Phd. értekezés NKE Budapest, 2021. III. fejezet.

¹⁰⁸³ BULLAIN Nilda – CSANÁDY Dániel: *Helyi érdek, helyi érték* Trust programiroda, Budapest, 2008. p.55.

¹⁰⁸⁴ KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban* Pécs, Felelős kiadó: ©Kiss György, 2010. p.66.

¹⁰⁸⁵ Susanna RINARD: *Equal_Treatment_for_Belief?auto=download&email_work_card=download-paper*
Letöltés: 2022. január 18.

Miért a roma kisebbség az Unió szakpolitikáinak kiemelt célcsoportja? Erre a kérdésre 2004-óta az Európai Bizottság a következő választ adja: A tíz új tagállam 2004. évi EU-csatlakozásával a romák váltak az Unió legnagyobb etnikai kisebbségévé. Nem sokkal ezután az Európai Bizottság egy figyelemreméltó tanulmányt tett közzé a roma közösségeknek a kibővült EU területén tapasztalható helyzetéről. A tanulmány szakpolitikákra és konkrét fellépésekre vonatkozó ajánlásokat fogalmazott meg az európai intézmények, a nemzeti kormányok, illetve a civil társadalom szervezetei számára.¹⁰⁸⁶ Bár Magyarországon 13 elismert nemzetiség él,¹⁰⁸⁷ a származás alapú társadalmi esély-kiegyenlítés címzettjei túlnyomó részben a cigány nemzetiséghez kötődik. A roma nemzetiségű személyek létszáma Magyarországon napjainkban 700.000 főre tehető.¹⁰⁸⁸ A társadalom azokat tekinti cigánynak, akik barna bőrűek és azokat is, akiknek a szülei cigányok. A társadalom a félcigányokat is cigánynak tartja, ha bőrük, egyéb jellemzőik arra utalnak.¹⁰⁸⁹ Jogi értelemben azonban az a cigány, aki annak vallja magát.¹⁰⁹⁰ A társadalom számára azonban az az alapvető, hogy egy ember nem változtatható tulajdonságához milyen megítélést társít.

9.3.1 Faj (rassz) alapú diszkrimináció történetéről

A rassz és a nemzeti származás egymáshoz közel álló fogalmak, melyek Európa tagállamaiban nem egységesen használatosak.

- a) A rassz alapú diszkrimináció első esetei közé tartozik *United States v. Reese* eset¹⁰⁹¹ 1875-ben. Az eset kapcsán a bíróság megjegyezte: „A törvény előírja az egyenlő esélyt minden ilyen állampolgár számára, a faj, a szín vagy a szolgaság korábbi állapotának megkülönböztetése nélkül.” Az ítélet kimondja azt is: „Semmilyen állam nem hozhat, és nem hajthat végre olyan törvényt, amely megszünteti az Egyesült Államok polgárainak kiváltságait vagy mentességeit, és az állam sem foszthatja meg életétől, szabadságától vagy vagyonától törvényes jogorvoslat nélkül; joghatósága a törvények egyenlő védelmén alapul.” Máshol az ítélet azt tartalmazza: „a jogalkotó beszél, a tisztjei járnak el. A hang és a cselekedet ugyanúgy az államé.”
- b) Az európai intézmények, az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság 1977. április 5-én együttes nyilatkozatukban kimondták, hogy intézményeik tiszteletben tartják az ember alapvető jogait,¹⁰⁹² amelyek különösen a tagállamok alkotmányából és az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményből származnak.¹⁰⁹³ „A kezdetektől az Egyesült Államokban és Franciaországban, és a modern demokráciában az alkotmányos elmélet megkülönbözteti az alkotó hatalmat (*pouvoir constituant*), amely az alkotmány elfogadása által (*pouvoir constitué*) alkotott hatalom gyakorol, amelyet minden esetben a választások vetnek be. Az Alkotmány célja, hogy megteremtse a jó, és

¹⁰⁸⁶ Bővebben lásd: Az egyenlőség megvalósítása a gyakorlatban A megkülönböztetés leküzdésére irányuló közösségi cselekvési program Európai Bizottság Foglalkoztatási, Szociális és Esélyegyenlőségi Főigazgatóság G.4 egység Kézirat lezárva: 2006. március, p.12.

¹⁰⁸⁷ 2011. évi CLXXIX. törvény (Nek. tv.) 22. § (1) bek.

¹⁰⁸⁸ Forrás: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-inclusion-eu-country/roma-inclusion-hungary_en Letöltés: 2021. 09. 09.

¹⁰⁸⁹ Bővebben lásd: LADÁNYI János–SELENYI Iván: ROMA ETNICITÁS "TÁRSADALMI KONSTRUKCIÓJA" BULGÁRIÁBAN, MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN A PIACI ÁTMENET KORSZAKÁBAN Szociológiai Szemle 2001/4. 85-95. p.85.

¹⁰⁹⁰ 2011. évi CLXXIX. törvény (Nek tv.) 53. § (1) bek. c).

¹⁰⁹¹ U.S. Supreme Court *United States v. Reese*, 92 U.S. 214 (1875).

¹⁰⁹² Az EUSz. 6. cikkének (1) bekezdésében „az Unió elismeri az ECHR-ben meghatározott jogokat, szabadságokat, és elveket, ez által a Charta elsődleges uniós jognak minősül.

¹⁰⁹³ *Resolution on human rights in the world in 1993-1994 and the Union's human rights policy* Official Journal C 126, 22/05/1995 P. 0015 Preambulum.

állampolgár közeli politika feltételeit, és megakadályozza a szereplőket abban, hogy a nép java helyett saját javukat kövessék. Mindenekelőtt három funkciója van: demokratikus módon legitimálni az állami hatalmat, megakadályozni a hatalommal való visszaéléseket, és biztosítani a politika által a közösségi jólét kedvező feltételeit. A helyi önkormányzattal rendelkező államokban az Alkotmány továbbá korlátozza a szövetségi kormány, az államok és az önkormányzatok hatáskörét.”¹⁰⁹⁴

Egyes vélemények szerint, az emberi jogok alapjaként a lelkiismereti és vallásszabadság szolgálnak.¹⁰⁹⁵

c) A tagállamok 1986-ban az Egységes Európai Okmányban (SEA) hangsúlyozták, hogy együtt kell működniük: „a demokrácia előmozdításában a tagállamok alkotmányában és törvényeiben, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményben és az Európai Szociális Chartában, nevezetesen a szabadságban, az egyenlőségben és a társadalmi igazságosságban elismert alapvető jogok alapján.” A SEA politikai együttműködést szorgalmazott, az egységes piac megteremtése érdekében.

d) Az Európai Parlament 1990-ben megfogalmazta a rasszizmus, xenofóbia és antiszemitizmus ellenes alapelvek tartalmát, melyek a következők:¹⁰⁹⁶

- Tolerancia
- Emberi jogok és jogállamiság
- Emberi jogok prioritása a gazdasági érdekek ellenében
- Jelentéstétel az emberi jogokban történő előrehaladásról
- Közösségi integráció
- Humanitárius segítségnyújtási politika
- Unió kötelezettségei a humanitárius jogvédelemben
- Humanitárius és demokrácia záradék megerősítése az ACP államokkal (Afrikai, Karibi és Csendes óceáni államok.)

e) A Maastrichti szerződés F. cikkében, a tagállamok kinyilvánították, hogy kormányrendszereik a demokrácia elvein alapulnak. Megjegyezték, hogy „az Unió tiszteletben tartja az ECHR¹⁰⁹⁷ egyezményben foglalt és a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból eredő alapvető jogokat és a közösségi jog általános elveit.”¹⁰⁹⁸

f) A Tanács 1997-ben rendeletet alkotott a rasszizmus és idegengyűlölet ellen és létrehozta a Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontját (RAXEN) Bécsben.¹⁰⁹⁹

g) A tagállamok a Tanács 95/46/EK irányelve alapján kötelesek voltak információkat szolgáltatni az „RAXEN” hálózatban, de nem kötelesek a nemzeti jogszabályok szerint bizalmasnak minősített információkat szolgáltatni.¹¹⁰⁰ Az információk kiterjednek a közösségben a mozgás szabadságra, médiára és kommunikációra, oktatásra és szakmai képzésre, szociális politikákra, munkavállalásra, áruk szabad áramlására, és a kultúrára.

¹⁰⁹⁴ Hans Herbert von Arnim *Die Deutschlandakte Was Politiker und Wirtschaftsrosse unserem Land antun* 1. Auflage C. Bertelsmann Verlag, München, 2008. p. 15-22.

¹⁰⁹⁵ Messaggio Di Giovanni Paolo II. All' Essemblea Generale Delle Nazioni Unite Per La Celebrazione Del 50° Di Fondazione Palazzo Delle Nazioni Unite Di New York Giovedì, 5 ottobre, 10.

¹⁰⁹⁶ *Resolution on human rights in the world in 1993-1994 and the Union's human rights policy* Official Journal C 126, 22/05/1995 P. 0015.

¹⁰⁹⁷ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény.

¹⁰⁹⁸ Treaty on European Union (92/C 191 /01) Article F (1)-(3.)

¹⁰⁹⁹ Council Regulation (EC) No 1035/97 of 2 June 1997 establishing a European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. A rendeletet az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) létrehozásáról szóló 168/2007/EK rendelet 2007. március 1-jén hatályon kívül helyezte.

¹¹⁰⁰ Az irányelvet 2018. 05. 24-ével a Tanács 2016/679/EU rendelete váltotta fel.

- e) Az Európai Parlament 1999-ben rámutat arra,¹¹⁰¹ hogy az ECHR-re vonatkozó végleges hozzájárulása nagymértékben függött a következő szempontoktól:
1. A Charta teljes, jogilag kötelező érvényű jogállással rendelkezik azáltal, hogy beépült az európai unió szerződésébe.
 2. A Charta minden módosítását az eredeti tervezetéhez hasonló eljárás alá vonja, ideértve az Európai Parlament hozzájárulási jogát.
 3. A Charta tartalmaz egy záradékot, amelyhez szükség esetén az Európai Parlament hozzájárulása szükséges, ha az alapvető jogokat minden körülmények között korlátozni kell.
 4. A Charta tartalmaz egy olyan kikötést, amely szerint egyik rendelkezése sem értelmezhető korlátozó módon, az EUSZ szerinti 6. cikk (2) bekezdésében biztosított védelem tekintetében. Az egyenlőség és a kisebbség védelmét szolgálja az EUSZ 2. cikke is.
 5. A Charta magában foglalja azokat az alapvető jogokat, mint a szakszervezet és a sztrájkjog.
 6. A Charta elismeri, hogy az alapjogok oszthatatlanok a Charta alkalmazásában az Európai Unió valamennyi intézménye és szerve, valamint valamennyi politikájában, ideértve azokat a második és harmadik pillérben, és a hatáskörök és a funkciók összefüggésében, melyek a Szerződések által ráruházottak.
 7. A Charta a tagállamokra nézve kötelező érvényű rendelkezéseket alkalmaz vagy ültet át a Közösségi jogba.
 8. A Charta innovatív jellegű azáltal, hogy jogi védelmet biztosít az európai népek számára az Uniónak az alapvető jogokkal kapcsolatos új fenyegetésekkel szemben, például az információtechnológia és a biotechnológia területén, és megerősíti, hogy szerves részét képezi az alapvető jogoknak, és különösen a nők jogainak, az általános megkülönböztetés-mentesség és környezetvédelem záradéka által.
- f) Az az Unió küzd mindenfajta nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés ellen.¹¹⁰²
- g) A Tanács 2000/43/EK irányelv¹¹⁰³ 2. cikke alapján az egyenlő bánásmód elve azt jelenti, hogy nem állhat fenn közvetlen vagy közvetett, faji vagy etnikai származáson alapuló megkülönböztetés. A tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy „a faji vagy etnikai származásra vonatkozó jellemzőkön alapuló eltérő bánásmód nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek, amennyiben az adott foglalkozási tevékenység jellege vagy az ilyen jellegzetesség tényleges és meghatározó foglalkozási követelményt jelent, feltéve, hogy a cél jogszerű és a követelmény arányos.”¹¹⁰⁴ A jogszerű és arányos követelmények megítélése a munkáltató feladata, per esetében azonban arról bíróság dönt. „Az Advisory Committee of Framework Convention (ACFC) által elfogadott egyezmény rendelkezéseinek nagyon rugalmas értelmezése nem segíti elő az érdekeltek bírósági követeléseinek benyújtását.”¹¹⁰⁵
- Az esélykiegyenlítés, esélyteremtés politikája a társadalomban uralkodó szegénység és rasszizmus ellen is irányul, az ellen a gondolat ellen, hogy a cigányok alacsonyabb rendű és

¹¹⁰¹ EU Charter of Fundamental Rights A5-0064/2000 European Parliament resolution on the drafting of a European Union Charter of Fundamental Rights (C5-0058/1999 – 1999/2064(COS)).

¹¹⁰² Az EUMSZ 10. cikke.

¹¹⁰³ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin Official Journal L 180, 19/07/2000 P. 0022 – 0026.

¹¹⁰⁴ 2000/43/EK irányelv 4. szakasz.

¹¹⁰⁵ Council of Europe „Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)”, https://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/ECMI_FCNM_Focus.pdf 6. Letöltés: 2019. január 31.

kevésbé értékes tagjai a politikai közösségnek.¹¹⁰⁶ Sem a szülei származásán, sem a bőrszínén nem tud változtatni a cigány ember. Változtatni tud azonban a nyelvtudásán, kultúráján, műveltségén, anyagi, munkaerő-piaci, egészségügyi, lakhatási helyzetén. Amennyiben a cigány származású ember, anyanyelvi szinten beszéli a magyar nyelvet, az csökkenti az előítéletet. Sőt minél magasabb szinten beszéli, az annál inkább csökkentheti azt. Amennyiben tisztességesen dolgozik, megjelenése, lakáshelyzete, viselkedésmódja megfelel a társadalom igényeinek, vele szemben a diszkrimináció is csökkenhet. A hátrányos helyzetű személyek felzárkóztatási programjai is e tényezőkre hatnak.¹¹⁰⁷

9.3.2 Faj (rassz) alapú diszkrimináció „vélt” alapja

Európa országainak többségében a rassz alapú megkülönböztetés tartalmazza a rassz, etnikai származás, nemzeti eredet és a szín alapú megkülönböztetést,¹¹⁰⁸ azonban a „nemzeti eredet” nem egyértelmű kifejezés, ezért Európa több országa, Ausztria, Franciaország, Svédország, és Magyarország is használja „nemzetiséghez tartozás” fogalmát. Az emberek bár végtelenül változatosak, emberi minőségükből következően kívánatos velük szemben az egyenlő bánásmód érvényesítése. Az egyenlőtlen bánásmódnak gyakran alapja az előítélet, és az alapján a megbélyegzés. A védelem mértéke nem egyformán vonatkozik valamennyi emberi tulajdonságra, a jogvédelem „zártága”, vagy „nyitottsága” az antidiszkriminációs jogforrások,¹¹⁰⁹ és bíróságok esetjoga alapján határozható meg.¹¹¹⁰ A bíróság ítéletében a kevésbé súlyos bánásmódot részesíti előnyben. Az ECtHR ítélete alapján például a nemen, alapuló egyenlőtlen bánásmód „nagyon súlyos esetben” fogadható el.¹¹¹¹ Az EBTT állásfoglalása alapján „A fajon, bőrszínén, nemzetiségen, nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozáson alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés és jogellenes elkülönítés esetén nincs helye az általános szabályok szerinti kimentésnek (Ebktv. 7. § (3) bek.).”¹¹¹²

9.3.3 Diszkrimináció rassz (etnikai hovatartozás, bőrszín, nemzetiség, nemzetiséghez való tartozás,) alapján

¹¹⁰⁶ Bővebben lásd: KRIZSÁN Andrea: Amerikai megközelítés a faji diszkrimináció értelmezésében, *FUNDAMENTUM* / 2000. 3. SZÁM, p. 30.

¹¹⁰⁷ Bővebben lásd: KEMÉNY István–JANKY Béla: Cigány népesség Magyarországon az ezredfordulón A cigány nemzetiségi adatokról, illetve KRIZSÁN Andrea: Amerikai megközelítés a faji diszkrimináció értelmezésében, *FUNDAMENTUM* / 2000. 3. SZÁM.

¹¹⁰⁸ D. SCHIEK, L.Waddington and M Bell (eds.) et al. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007. 45. in: J. COMACK and M. BELL, *Developing Anti-Discrimination Law in Europe* 20.

¹¹⁰⁹ E jogforrások különösen az 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről (ICERD). Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (ECHR) 14. cikk; ECHR 12. jegyzőkönyve. Állásfoglalás az Európai Bizottság rasszizmus és intolerancia elleni alapokmányáról; Amszterdami szerződés, 13. cikk; ECHR. A Tanács 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elveinek végrehajtásáról. Valamint az ECJ. és az ECtHR ítéletei.

¹¹¹⁰ Janneke GERARDS in: D. SCHIEK, L.Waddington and M Bell (eds.) et al. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007. 33.

¹¹¹¹ Case of Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom (Application no. 9214/80; 9473/81; 9474/81) Judgement Strasbourg 28 may 1985. 78. „A jelen ügyben elmondható, hogy a nemek közötti egyenlőség előmozdítása ma az ET tagállamainak egyik fő célja. Ez azt jelenti, hogy nagyon súlyos indokokat kell előállni, mielőtt a nemi alapon történő eltérő bánásmód összeegyeztethető lenne az (ECHR) egyezménnyel.”

¹¹¹² Az EBTT 384/4/2008. (III.28.) TT. sz. állásfoglalása a bizonyítási kötelezettség megosztásával kapcsolatban.

A faji megkülönböztetés tilalmának fogalmát nemzetközi és szupranacionális egyezményekben is megtaláljuk. A faji megkülönböztetés tilalmát az ICERD egyezmény is tartalmazza.¹¹¹³

- a) Az ECRI¹¹¹⁴ alapító dokumentuma alapján a „rasszizmus” az a meggyőződés, ami szerint a faj, a szín, a nyelv, a vallás, az állampolgárság vagy a nemzeti vagy etnikai származás indokolja a személy vagy egy személycsoport megvetését, vagy egy személy vagy csoport fölényét.¹¹¹⁵
- b) A rasszhoz tartozás az ECtHR döntése alapján világos, objektív elemei az azonos nemzethez tartozás, törzsi tagság, vallási hit, közös nyelv, kulturális, vagy tradicionális háttér.¹¹¹⁶
- c) A „faji megkülönböztetés” tehát olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítés tiltását jelenti, amelynek vélt alapja faj, szín, leszármazás, nemzetiségi vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren – vagy a közélet bármely más terén – az emberi jogok és alapvető szabadságjogok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megakadályozása vagy csorbitása.¹¹¹⁷ Minden részes állam vállalja, hogy személyek, vagy személyek csoportjai vagy intézmények ellen irányuló faji megkülönböztetés céljából semmilyen cselekményt vagy gyakorlatot nem kezdeményez, és biztosítja, hogy valamennyi országos és helyi hatósága és közintézménye ezzel a kötelezettséggel összhangban jár el.¹¹¹⁸ A részes államok alapvető kötelezettségeknek megfelelően vállalták, hogy a faji megkülönböztetés valamennyi formáját tiltják, és kiküszöbölik, továbbá fajra, színre, valamint nemzetiségi vagy etnikai származásra való különbségtétel nélkül mindenki számára biztosítják a jogot a törvény előtti egyenlőséghez. Az AB döntése értelmében „a törvény előtti egyenlőség lényegi tartalma változatlanul – az AB eddigi gyakorlatával egyezően – az emberek egyenlő méltósága. Az Alaptörvény emberi méltóság klauzulája ugyanis kizárja a törvény előtti egyenlőség eltérő értelmezését, egyben továbbra is meghatározza tartalmát.”¹¹¹⁹
- d) Az ECRI, az ICERD alapján küzd a rasszizmus minden formája ellen, mely az ECHR 14. cikkén, az ECHR 12. jegyzőkönyvén, a Tanács 2000/43/EK irányelvén nyugszik, mely az Amszterdami szerződés 13. cikkén alapszik. „Jogi értelemben problémát okozhat az, hogy a büntethetőséget a *nullum crimen sine lege* elv értelmében előre kell látni, de a rasszista direkt és indirekt diszkrimináció alapja nyitott, mert az a társadalomban „fejlődik.”¹¹²⁰

A nyitott általános definíció alapja a jogos cél és az arányossági teszt segítségével határozható el. Az ICRI ajánlása alapján:

A „közvetlen faji megkülönböztetés” bármely fajra, bőrszínre, nyelvre, vallásra, állampolgárságra, nemzeti vagy etnikai származásra alapozott különböző bánásmódot jelent, amely objektíven és ésszerűen nem igazolható. A különböző bánásmód akkor nem igazolható objektíven és ésszerűen, ha az nem jogszerű célt követ, vagy ha az alkalmazott eszközök és a megvalósítani kívánt cél között nincs ésszerű arányossági kapcsolat.

¹¹¹³ 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

¹¹¹⁴ Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság.

¹¹¹⁵ ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION No. 7 Published by the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) Council of Europe - 2018 Printed in Strasbourg.

¹¹¹⁶ D. SCHIEK, L.WADDINGTON and M BELL (eds.) et al. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* Oxford Hart Publishing. 2007. p. 47.

¹¹¹⁷ ICERD 1. cikk 1. pontja.

¹¹¹⁸ ICERD 2. cikkének a) pontja.

¹¹¹⁹ ICERD 5. cikke., 3087/2013. (III. 27.) AB határozat 35. pont.

¹¹²⁰ Jan NIESSEN, Isabelle CHOPIN (eds) *The Development of Legal Instruments to Combat Racism in a Diverse Europe* Martinus Nijhoff Publishers Leiden/Boston 2004. p. 86.

A „közvetett faji megkülönböztetés” olyan eseteket jelent, amelyekben egy látszólag semleges tényezőnek, mint például egy rendelkezésnek, feltételnek vagy gyakorlatnak, való megfelelés nem olyan könnyen teljesíthető bizonyos személyek számára, akik valamely faj, bőrszín, nyelv, vallás, állampolgárság, nemzeti vagy etnikai származás alapján meghatározott csoporthoz tartoznak, vagy ezeket a személyeket hátrányos helyzetbe hozza, hacsak e tényező objektíven és ésszerűen nem igazolható. Ez utóbbi eset áll fenn, ha az jogszerű célt követ, vagy ha az alkalmazott eszközök és a megvalósítani kívánt cél között ésszerű arányossági kapcsolat van.”¹¹²¹

Míg „a faji egyenlőségről szóló irányelv előírja a tagállamoknak, hogy tiltsák meg a „faji vagy etnikai származáson” alapuló megkülönböztetést, addig a nemzeti diszkriminációellenes jogszabályok sok országban kissé eltérő terminológiát alkalmaznak, mert tiltják az „etnikai hovatarozás” alapján történő hátrányos megkülönböztetést.”¹¹²² Kivételként értékelhető, hogy az állam rendkívül indokolt esetben „sürgető nyilvános szükségyszerűség” esetén alkalmazhat faji megkülönböztetést.¹¹²³

Az EP szerint, Magyarországon 10 éve az etnikai volt a leggyakrabban előforduló diszkrimináció, amely elsősorban a roma közösséghez tartozókkal, olykor rejtetten diszkriminatív jogszabályokban, más esetekben egyedi diszkriminatív intézkedések formájában nyilvánult meg. „A cigányellenesség, a romák ellen irányuló rasszizmus speciális fajtája a faji felsőbbrendűségen alapuló ideológia, az emberi méltóságtól való megfosztás és a történelmi megkülönböztetés által táplált intézményes rasszizmus egy formája, amely többek között erőszak, gyűlöletbeszéd, kizsákmányolás, megbélyegzés és a hátrányos megkülönböztetés legkirívóbb fajtája formájában nyilvánul meg.”¹¹²⁴ AZ ECRI szerint a romák között aránytalanul magas volt a munkanélküliek száma, és az álláskeresés során a romáknak hátrányos megkülönböztetéssel kellett megküzdeniük. A roma családokat a helyi hatóságok diszkriminatív szabályokkal és intézkedésekkel fosztották meg a szociális alapon adott lakhatás lehetőségétől, a roma gyermekeket pedig sújtotta az iskolai elkülönítés, a szegregáció, ami jelentős mértékben rontotta a gyermekek iskolai eredményeit, és ennek megfelelően beszűkültek a választási lehetőségeik és foglalkoztatási kilátásaik.¹¹²⁵

9.3.4 Diszkrimináció bőrszín alapján

A bőrszínen alapuló hátrányos megkülönböztetés, más néven „kolorizmus”, olyan előítélet vagy diszkrimináció egy formája, amelyben az embereket a bőrszínhez társított társadalmi

¹¹²¹ A RASSZIZMUS ÉS INTOLERANCIA ELLENI EURÓPAI BIZOTTSÁG 7. SZ. ÁLTALÁNOS AJÁNLÁSA: A RASSZIZMUS ÉS A FAJI MEGKÜLÖNBÖZTETÉS ELLENI KÜZDELEM A NEMZETI JOGALKOTÁSBAN ELFOGADVA: 2002. DECEMBER 13 ÉS MÓDOSÍTVA 2017. DECEMBER 7-ÉN.

¹¹²²A comparative analysis of non-discrimination law in Europe 2017 The 28 EU Member States, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Iceland, Liechtenstein, Montenegro, Norway, Serbia and Turkey compared Prepared by Isabelle CHOPIN and Catharina GERMAINE for the European network of legal experts in gender equality and non-discrimination November 2017. Based on information current on 1 January 2017. 14. Letöltés: 2019. január 8.

¹¹²³ Bővebben lásd: Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003) [353]. illetve Lee v. Washington, 390 U.S. 333 (1968) 334.

¹¹²⁴ Az Európai Parlament 2015. április 15-i állásfoglalása a nemzetközi roma nap alkalmából – cigányellenesség Európában és a második világháború alatti roma népirtás Unió általi elismerése (2015/2615(RSP)). Vö. EURÓPAI BIZOTTSÁG Brüsszel, 2021.12.9. COM(2021) 777 final A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK Inkluzívabb és védelmezőbb Európa: az uniós bűncselekmények listájának kibővítése a gyűlöletbeszédrel és a gyűlölet-bűncselekményekkel.

¹¹²⁵ ECRI jelentés Magyarországról, [htt p://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/hungary/HUN-CbC-IV-2009-003-HUN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/hungary/HUN-CbC-IV-2009-003-HUN.pdf), in: KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L' Harmattan Párizs, Torino, 2012. p. 77.

jelentések alapján különbözőképpen kezelik. Egyenlő bánásmód és esélyegyenlőségi szempontból tehát a bőrnek nem, mint az emberi testnek a külvilágtól elhatároló szervnek van jelentősége, hanem „milyenségének”, illetve az azzal összefüggő sztereotípiáknak. A diszkrimináció egyik formája a „színes bőr” alapján történő differenciált kezelés, mely a bőrszínhez társuló társadalmi értékelésből származhat. Az állam csak úgy tekinthet az egyénre, hogy mit csinál, nem azért, amilyen.¹¹²⁶ A FRA¹¹²⁷ kutatás¹¹²⁸ alapján Magyarország a bőrszín alapján történő hátrányos megkülönböztetés tekintetében Európában (2016-ban) a középmezőnyben helyezkedik el. A bőrszín alapján történő választás nem jelenti automatikusan, hogy diszkriminálunk.¹¹²⁹ A bőrszín azonban „nem a belső minőségre jellemző utalás, ami alapján meg kellene különböztetnünk az embereket.”¹¹³⁰ Erre bizonyíték a bőrszín árnyalata alapján történő hátrányban részesítés különböző mértéke, melyet bőrszín paradoxonnak nevezünk. A sötétebb bőrrel rendelkezőbb feketék előnyben részesítése ugyanis alacsonyabb arányú.¹¹³¹ A bőrszín alapján történő megkülönböztetés nem szinonimája a rasszizmusnak.¹¹³² A bőrszín alapú diszkrimináció ellen Martin Luther King is felemelte a hangját: „*Most itt az ideje, hogy felemelkedjünk a szegregáció sötét és elhagyatott völgyéből a faji igazságosság napfényes útjába. Most itt az ideje, hogy megnyissuk a lehetőséget az összes Isten gyermekének. Most itt az ideje, hogy felemeljük nemzetünket a faji igazságtalanságtól a testvériség szilárd kőzetéig (...). Nekem van egy álmom, hogy négy gyermekem egy napon olyan országban él, ahol nem ítélik meg a bőrük színe, hanem karakterük tartalma alapján.*”¹¹³³ Az antidiszkriminációs erőfeszítések Magyarországon elsősorban a fajra összpontosultak, a bíróságok ezért nagyrészt figyelmen kívül hagyják a faji kategóriákon belüli megkülönböztetést, például a bőrszín alapján. A jogrendszernek ki kell alakítania a kolorizmus szilárd megértését annak érdekében, hogy az esélyegyenlőségre irányuló törekvés sikerüljön.

Fontos, hogy a mechanizmus, mely a bőr „színe” alapján az egyéneknek egy faji kategóriához való hozzárendelésére szolgál, a rassz alapú megkülönböztetésnek egyik válfaja, mely csupán az adott kategóriához rendelt hiedelmek és feltevések halmaza.

9.3.5 Diszkrimináció nemzetiséghez tartozás alapján

A kisebbség hátrányos helyzetét az állampolgári jogok szűkítése,¹¹³⁴ és a nemzetiségi politika hibái okozzák. Az ET Miniszteri Bizottsága a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt, 1994. november 10-én fogadta el, mely 1998. február 1-jén lépett

¹¹²⁶ JOPPKE C. *Selecting by Origin: Ethnic Migration in the Liberal State.*, MA: Harvard University Press. Cambridge 2005. p. 2.

¹¹²⁷ Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, European Agency For Fundamental Rights (FRA).

¹¹²⁸ <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-second-eu-minorities-discrimination-survey> Letöltés: 2022. október 3.

¹¹²⁹ Comment of a border official as quoted in BROUWER J, van der WOUDE M and van der LEUN J (2018) (Cr)immigrant Framing in Border Areas: Decision-Making Processes of Dutch Border Police Officers. *Policing And Society* 28(4): 448-463. p. 453 .

¹¹³⁰ ROSANVALLON, P. *The Society of Equals* Harvard University Press. 2013. 20.

¹¹³¹ Ronald E. ALL *The Melanin Millennium: Skin Color as 21st Century International Discourse* Springer Dordrecht, Heidelberg, New York, London 2013. p. 46.

¹¹³² Olumide, Yetunde MERCY: *The Vanishing Black African Woman* Volume Two: A Compendium of the Global Skin –Lightening Practice Langa RPCIG Cameroon, Mankon, Bameda 2016. 7p. 93.

¹¹³³ Martin Luther KING, Jr: *I have a Dream*; August 28, 1963. <https://www.archives.gov/files/press/exhibits/dream-speech.pdf> Letöltés: 2019. január 21.

¹¹³⁴ MOLNÁR Kálmán in: SCHWEITZER Gábor: *A tisztességes jogtanár Molnár Kálmán Pályaképe* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Budapest, 2018. p.169.

hatályba.¹¹³⁵ Az egyezmény alapján az egyének szabadon dönthetnek arról, hogy az adott kisebbséghez tartoznak.¹¹³⁶ Azonban a választásnak objektív kritériumokon kell alapulnia, mint például nyelv, vallás és kultúra. Magyarország az egyezményt 1995. január 2-án írta alá és szeptember 25-én ratifikálta. Az egyezmény 1998. január 2-án lépett életbe. Az aláírás az 1-4. cikkeket teljes egészében, míg az 5. cikket 2019. január 2-től léptette életbe, mely támogatja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára kultúrájuk megőrzését és fejlesztését, identitásuk, vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük megőrzésének feltételeit. Az alapvető jogok biztosa az Alaptörvény 30. cikke alapján ellátja a nemzetiségi jogok védelmét is. Az Alaptörvény záró rendelkezése alapján: A hivatalban lévő nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa az Alaptörvény hatálybalépésétől az alapvető jogok biztosának a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettese.”

A Keretegyezmény rendelkezései a kérdések széles körét fedik le, beleértve többek között:

- A hatékony egyenlőség előmozdítása,
- Megkülönböztetés mentesség és hagyományok kultúra, vallás, nyelv fejlesztése.
- A megőrzést elősegítő feltételek előmozdítása, gondolat, lelkiismeret és vallás szabadsága.
- Gyülekezési, társulási, kifejezési szabadság.
- Nyelvi szabadságok:
- A média hozzáférése és használata, valamint a közigazgatási hatóságok előtt történő felhasználása.
- A kisebbségi nyelv használata magán- és nyilvános nyelven.
- Saját nevének használata a kisebbségi nyelven.
- Kisebbségi nyelven magánjellegű információk megjelenítése.
- A kényszer asszimiláció tilalma.
- Részvétel a közéletben.
- Gazdasági, kulturális és társadalmi életben való részvétel.
- Nemzetközi és határokon átnyúló együttműködés.
- Határokon átnyúló kapcsolatok, oktatási intézmények létrehozásának szabadsága.
- Tanulás és oktatás a kisebbségi nyelven.
- Topográfiai nevek oktatása kisebbségi nyelven.

A „Keretrendszer” szó kiemeli a lehetőségeket, hogy a szerződés államai az Egyezmény rendelkezéseit saját országukra alkalmazzák, nemzeti jogszabályaik, és megfelelő kormányzati politikáik révén, és ez semmilyen módon nem befolyásolja annak jogilag kötelező jellegét.

A kultúra összekapcsolja az embereket, hozzájárul a kollektív identitás megteremtéséhez, mely elképzelhetetlen a civil társadalom kezdeményezései nélkül. A kulturális kirekesztés oktatási kirekesztést is okoz, mely felelős a társadalomban egyéb kirekesztési formákért.

9.3.6 Diszkrimináció anyanyelv alapján

Napjainkban, az Unióban 40 millió ember, a teljes lakosság 10 %-a nem a többségi nemzeti nyelvet beszéli.¹¹³⁷ A legtöbb európai országban a rassz alapú diszkrimináció tilalma magában foglalja a nemzetiségi nyelv használatának lehetőségét, így Magyarországon is.¹¹³⁸ A

¹¹³⁵ 1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről.

¹¹³⁶ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól: „11. § (1) Valamely nemzetiséghez való tartozás kinyilvánítása az egyén kizárólagos és elidegeníthetetlen joga.”

¹¹³⁷ Balázs VIZI in "Multilingual Europe, Multilingual Europeans" in *Multilingual Europe, Multilingual Europeans* edited by László MARÁCZ and Mireille ROSELLO Rodopy Amsterdam, New York, NY 2012 135.

¹¹³⁸ 1999. évi XL. törvény a Strasbourgban, 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának kihirdetéséről 2. cikk 1.

nemzetiségi nyelvhasználat az Amszterdami Szerződés 13. cikkéből vezethető le: „E szerződés egyéb rendelkezéseinek sérelme nélkül és a Közösségre ruházott hatáskörök keretein belül a Tanács a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag eljárva, megfelelő intézkedéseket hozhat a nemi, faji vagy etnikai származás, vallás vagy meggyőződés, fogyatékoság, életkor vagy szexuális orientáció alapú hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben. A Szerződés 151.cikke alapján: „A Közösség hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva nemzeti és regionális sokszínűségüket, és ezzel egyidejűleg a közös kulturális örökséget is kiemeli.” Az Alaptörvény is tartalmazza a nyelvhasználat lehetőségét a Nemzeti Hitvallásban: „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk.” A Nek tv. alapján,¹¹³⁹ „a Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználatához, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz. A Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, a nemzetiségeket és a nemzetiségként való elismerés feltételeit, valamint a helyi és országos nemzetiségi önkormányzatok megválasztásának szabályait sarkalatos törvény határozza meg.” Az egyenlő bánásmód megtartásának kötelezettségéről a Nek tv. 7. §.-a így rendelkezik: „Nemzetiséghez való tartozás miatt tilos az egyenlő bánásmód követelményének bárminemű megsértése.” Ugyanez a törvény az 5. § -ban foglaltak szerint a nyelvhasználatról rendelkezik, mely alapján „A nemzetiséghez tartozók nyelvhasználatának feltételeit - külön törvényben meghatározott esetekben - az állam biztosítani köteles.” Az Ákr. alapján „a nemzetiségi szervezet nevében eljáró személy, valamint az a természetes személy, aki a nemzetiségek jogairól szóló törvény hatálya alá tartozik, a hatóságnál használhatja nemzetiségi nyelvét.”¹¹⁴⁰

Az ECJ véleménye szerint a személyzeti szabályzat alkalmazásában tilos bármilyen, nyelven alapuló megkülönböztetés. „A Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata értelmében az uniós intézményeknek széles mérlegelési jogkörrel kell rendelkezniük szervezeti egységeik kialakítása, és különösen a betöltendő beosztások igényeinek megfelelő alkalmassági szempontok meghatározása, (...) terén. A hátrányos megkülönböztetés tilalma és az arányosság elvének tiszteletben tartásához bármilyen korlátozásuknak objektív és ésszerű okokkal igazolhatónak kell lennie, továbbá jogszerű és közérdekű személyzeti politikai célokat kell szolgálnia.”¹¹⁴¹

9.3.7 Roma emberek érdekeinek képviseletéről

Dobos szerint kérdéses az is, hogy egyáltalán lehatárolható-e a társadalomban a roma kisebbség,¹¹⁴² hogy meghatározzuk e kisebbség igényeit, hiszen „Magyarországon a cigányság fogalma leginkább egy külsőleg, a többség által megalkotott csoportra utal.”¹¹⁴³ „Roma emberek”¹¹⁴⁴ érdekeinek képviselete során két elv ütközéséről mindenképpen érdemes beszélni. Egyik a Bayton által alkotott „semmit róluk nélkülük” elv,¹¹⁴⁵ a másik az ezzel

¹¹³⁹ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól.

¹¹⁴⁰ 2016. évi CL. törvény - az általános közigazgatási rendtartásról 20.§. (3).

¹¹⁴¹ C-621/16 P. sz. ügy az Európai Bizottság és az Olasz Köztársaság között. 4.; 88.; 6. pont.

¹¹⁴² KÁLLAI Ernő: Vannak-e cigányok, és ha nincsenek, akkor kik azok? Regio, 2014/2. p. 114-146.

¹¹⁴³ DOBOS Balázs: A roma politikai részvétel és képviselet kérdései. Egy roma párt lehetőségével kapcsolatos érvek pro és kontra REGIO 27. évf. (2019) 1. szám 260-291. p. 263.

¹¹⁴⁴ NAGY Janka Teodóra: Romológiai Alapismeretek Szekszárdi SZC Pécs, 2019. p. 8.

¹¹⁴⁵ Douglas C. BAYNTON: Forbidden Signs: American Culture and the Campaign Against Sign Language The University of Chicago Press, London 1996. p. 79.

szemben Pap által állított „Csak az menjen ornitológusnak, aki madár?” elv.¹¹⁴⁶ Feltehetjük tehát a kérdést, hogy csak roma emberek képviselhetik a roma emberek érdekét? A válasz egyik részét a roma emberek méltóságát biztosító alkotmányjogi rendelkezések között biztosan megtaláljuk. A válasz másik részét az elkülönülés szükségességében is keresnünk kell, mert „Megfogalmazódik ugyanakkor az etnikai pártok klasszikus dilemmája, hogy a közös kötődésen túl nem fontosabbak-e az elválasztó politikai-ideológiai különbségek, és az, hogy az elszigetelődés, az etnikai határvonalak hangsúlyozása és erősítése helyett jóval inkább értékekre és szociális ügyekre kellene építeni.”¹¹⁴⁷ E területen megoszlanak a vélemények, mert mások szerint „az életkörülmények is eleve olyan tényezők, amelyek indokolják egy roma párt életre hívását.”¹¹⁴⁸

Roma emberek érdekeinek képviselete nemcsak pártok által történhet. Roma jogokat képviselnek civil szervezetek is. Roma emberek érdekeit képviseli és koordinálja a Belügyminisztérium keretében a Romaügyekért Felelős Tematikus Munkacsoport. Miniszterelnökségen belül a Nemzetiségi Ügyekért Felelős Tematikus Munkacsoport. Az képviselt országos,¹¹⁴⁹ vármegyei¹¹⁵⁰ vagy települési szinten¹¹⁵¹ is. A településeken élő roma emberek érdekeit a Helyi Esélyegyenlőségi Programok is hivatottak előmozdítani, mert amely településen van Roma Nemzetiségi Önkormányzat, ott az őket érintő döntésekből a helyi, annak hiányában az Országos Roma Önkormányzat nem hagyható ki.¹¹⁵²

9.3.8 Beavatkozások a cigányok/romák érdekében

Előrebocsátjuk, hogy már a társadalmi csoportképzés is problémákat vehet fel, például egyes ideológiákkal szemben – melyek szerint „minden etnikai csoportnak van egy jellegzetes génusza, lelke vagy szelleme” – mellyel szemben a romák egyébként közömbösek, és inkább pozitívan élnek meg alkalmazkodási képességük lehetőségét¹¹⁵³ a többségi társadalomhoz.¹¹⁵⁴ Értelmezési nehézséget okoz, hogy romák szellemi hagyományaiban, a szokások, műveltség, vallás, vagy más érték közös, vagy különbözik-e, mint a többségi társadalomban? Romákkal kapcsolatos szellemi hagyományokban érdemes érinteni az identitás, multikulturalitás, politikai kultúra, hatalom valamint a függőség, és autonómia kérdésköreit. Szokásokon elsősorban öltözködési,- lakásépítési,- gazdasági,- étkezési,- ill. nemek közötti munkamegosztási szokásokat értünk. Műveltségen különösen matematikai, szövegértési, természettudományos kompetenciákat érthetünk, de ide tartozhat az alkalmazkodási képesség is.¹¹⁵⁵ „A vallási értelemben vett emberi méltóság azonban különbözik az állam emberi méltóság fogalmától, mert előbbi az emberi személy méltóságáról beszél, melynek „személyes” kötelessége az igazságkeresés.”¹¹⁵⁶ Romákkal kapcsolatos szellemi hagyományokban érdemes érinteni az identitás, multikulturalitás, politikai kultúra és a hatalom valamint a függőség, és autonómia, kérdéskörét.

¹¹⁴⁶ PAP András László: Csak az menjen ornitológusnak, aki madár? Adalékok az etnikai hovatartozás és a kisebbségi regiszter alkotmányos kérdéseire. Beszélő, 2004/1. 28-35

¹¹⁴⁷ DOBOS Balázs: Roma politikai pártok a roma sajtó tükrében Romológia 3. évf. 2. sz. p. 107.

¹¹⁴⁸ OSZTOJKÁN Béla: Miért kell ilyen párt? Világunk, 2006/2. 4.

¹¹⁴⁹ Országos Roma Önkormányzat.

¹¹⁵⁰ Vármegyei Cigány/Roma Nemzetiségi Önkormányzatok, pl. Bács-Kiskun Vármegyei Cigány Önkormányzat.

¹¹⁵¹ Települési roma önkormányzat pl. Kecskemét Megyei Jogú Város Roma Nemzetiségi Önkormányzat.

¹¹⁵² 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól (Njt.) 115. §.

¹¹⁵³ Bővebben lásd: REYNIERS, Alain: Gondolatok a cigány gazdaságról. *Eszmélet* 2002, 54. sz., p.65-82.

¹¹⁵⁴ FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom* Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet, 2010. p. 47.

¹¹⁵⁵ Bővebben lásd: CSÁNYI Vilmos: Az emberi természet Vince Kiadó, Budapest., 2003. p. 91-122.

¹¹⁵⁶ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: *Emberi méltóság a közszolgálatban, Valóság*, Budapest, 2018.

Mészáros megállapítása óta jelentős fejlesztések mentek végbe e területen. „Az ország egészséges társadalmi fejlődése diktálta érdek mellett társadalmi szükségszerűség, hogy a romák felhalmozódott hátrányait ellensúlyozó intézkedések helyett konkrét lépésekre kerüljön sor a romák integrációja, hátrányaik kiegyenlítése érdekében. A hazai cigányság helyzetének, jellemzőinek komplex feltárása, beilleszkedésüket és elfogadásukat segítő hatékony programok és intézkedések megvalósítása, évszázados adóssága a hazai társadalomtudomány minden ágazatának és a kormányoknak.”¹¹⁵⁷

Társadalmi befogadás szemléletformálás, és hathatós érdekvédelem által érhető el. Szükséges ezért az Njt. törvény érvényesíthetőségének vizsgálata is, a már említett helyi vármegyei és országos roma önkormányzatok szerepének tudatosítása, mind a célcsoport, mind az ellátórendszer egyéb tagjai tekintetében.

Cigányokat érintő leggyakoribb problémák elsődleges tényezői:

1. Etnikai-kulturális tényezők
2. Területi tényezők
3. Iskolázottság

Másodlagos tényezők:

1. Az etnikai-kulturális tényezőkből származhat a társadalmi előítélet, szegregáció, diszkrimináció.
2. A területi elhelyezkedésből származhat különösen a munkalehetőségek szűk köre, az egészségügyi és szociális, valamint az oktatási rendszerhez történő megnehezült hozzáférés.

Az etnikai-kulturális tényezők szerepét megemlítettük. A területi tényezők és az iskolázottság azonban nemcsak a roma lakosságot sújtja, és annak összetett társadalmi gazdasági okai vannak, melyek kezelése az állam folyamatos feladata, hiszen nem élhet mindenki a kedvezőbb életfeltételeket kínáló nagyvárosokban. A cigányok érdekében történő állami beavatkozások összefüggenek a szegénység elleni küzdelem globális, nemzetek feletti és nemzeti célkitűzéseivel.

Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030 (2018) c. programban találunk számos, az állam által kitűzött „Fenntartható Fejlődési Célt”¹¹⁵⁸

1. cél: *A szegénység valamennyi formájának felszámolása mindenhol*
2. cél: *Az éhezés megszüntetése, az élelmezésbiztonság és a jobb táplálkozás megteremtése, valamint a fenntartható mezőgazdaság támogatása*
3. cél: *Az egészséges élet biztosítása és a jóllét előmozdítása minden korosztály valamennyi tagjának*
4. cél: *Az inkluzív, méltányos és minőségi oktatás biztosítása, valamint az élethosszig tartó tanulás lehetőségeinek elősegítése mindenki számára*
5. cél: *A nemek egyenlőségének megvalósítása, minden nő és lány társadalmi szerepének megerősítése*
6. cél: *A vízhez és szanitációhoz történő hozzáférés és a fenntartható vízgazdálkodás biztosítása mindenki számára*

¹¹⁵⁷ MÉSZÁROS Judit: „Az esélyegyenlőségi szempontok érvényesítése a Magyar Honvédség rendszerében” ÁROP-2.2.13-2012-2012-0001 Közigazgatási Vezetői Akadémia Tréning háttéranyag. p.14.

¹¹⁵⁸ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> Letöltés: 2021. 07. 22.

7. cél: Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára

8. cél: Tartós, befogadó és fenntartható gazdasági növekedés, teljes és termelékeny foglalkoztatás és méltányos munka elősegítése mindenki számára

A nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere¹¹⁵⁹ és a tagállamok által kidolgozott nemzeti stratégiák¹¹⁶⁰ négy kulcsterülete (oktatás, foglalkoztatás, egészségügy és lakhatás) a romákat támogató, pozitív intézkedéseket tesznek szükségessé.

8.3.8.1. Az egyes államok feladata az oktatás terén:

- a) az iskolai szegregáció teljes megszüntetése;
- b) a roma tanulók sajátos nevelési igényű tanulók számára fenntartott iskolákban való indokolatlan elhelyezésének teljes megszüntetése;
- c) a korai iskolaelhagyás (1) csökkentése az oktatás minden szintjén, ideértve a középfokú oktatást és a szakképzést is;
- d) a kisgyermekkorai nevelés és gondozás igénybevételének és minőségének fokozása, szükség esetén a célzott támogatást is beleértve;
- e) az egyes tanulók szükségleteinek figyelembevétele és megfelelő kezelése, a családokkal szoros együttműködésben;
- f) inkluzív és személyre szabott tanítási és oktatási módszerek alkalmazása, beleértve a nehézségekkel küzdő tanulóknak nyújtott tanulási támogatást, az írástudatlanság elleni küzdelmet célzó intézkedéseket, valamint a tanterven kívüli tevékenységek rendelkezésre állásának és igénybevételének előmozdítását;
- g) a szülők nagyobb részvételének ösztönzése, és adott esetben a tanárképzés javítása;
- h) a romák közép- és felsőfokú oktatásban való részvételének és az oktatás elvégzésének ösztönzése;
- i) a második esélyt nyújtó oktatás és a felnőttoktatás szélesebb körű hozzáférhetőségének biztosítása, valamint támogatás nyújtása az oktatási szintek közötti átmenethez és a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzettség megszerzéséhez.

a) Az iskolai szegregáció tekintetében fontos, hogy kezelése különböző lakosságszámmal rendelkező településeken különböző kezelést igényel. Nagyobb településeken a hátrányos helyzetű tanulók keverése, a nem hátrányos helyzetű tanulókkal elérhető, akár a leghátrányosabb területen lévő iskola bezárásával is. Kistelepülésen azonban az iskola hátrányos helyzetű tanulóinak helyzete hátrányos maradhat, mert az iskola bezárása, és a tanulók keverése nem oldható meg. A hátrány ezeken a településeken magasabb szintre helyeződik, nemcsak szociálpedagógiai, hanem oktatáspolitikai intézkedéseket is szükséges fogantatosítani.¹¹⁶¹

¹¹⁵⁹ Bővebben lásd: A TANÁCS AJÁNLÁSA (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről.

¹¹⁶⁰ Különösen az MNTFS I. és II. és immár az MNTFS III. stratégia.

¹¹⁶¹ Lásd különösen: <https://socialreflection.org/wp-content/uploads/2017/05/20.-POL%C3%93NYI-ISTV%C3%81N-Oktat%C3%A1spolitikai-k%C3%ADs%C3%A9rletek-%C3%A9s-kudarcok.pdf>. Letöltés: 2019. január 21.

- b) Az SNI, és a roma tanulók tekintetében fontos, hogy bár a „színvakság” a szegregáció problémáját oktatás-szakmai problémává degradálja, az önmagában nem nevezhető kellően adaptív pedagógiának.¹¹⁶²
- c) A korai iskola elhagyás, és az iskolai lemorzsolódásban jelentős szerepe van a tanulók nem kívánt, korai terhességének, iskolakerülésének, alacsony motivációnak, rossz magatartásnak, iskolai konfliktusoknak, a szülők laza iskolai kapcsolattartásának, anyagi problémák miatti korai munkavállalásnak.¹¹⁶³ „Az iskolai tanulás iránti motivátlanság ellen többek között a be-vonódás növelésével, illetve a tanulók mindennapi valósága és az iskola világa közötti diszkrépancia csökkentésével lehetne eredményeket elérni.”¹¹⁶⁴
- d) A kisgyermekkorai nevelés tekintetében különösen a megfelelő neveléshez történő hozzáférés, a megfelelő nevelést nyújtó személyek rendelkezésre állása, képzésük, megfelelő nevelési program, és e rendszerek finanszírozása, valamint megfelelő monitoring jöhet szóba.¹¹⁶⁵
- e) Az egyes tanulók szükségleteinek figyelembevétele a tanár felelőssége, melyet különösen a differenciált oktatás (DI) keretében nyújt.¹¹⁶⁶ A tanár együttműködése a gyermek családjával, biztosítja a pedagógia megfelelő fókuszát, és személyre szabottságát.¹¹⁶⁷
- f)-g) Az inkluzív és személyre szabott tanítási és oktatási módszerek alkalmazása és a nehézségekkel küzdő tanulók tanulás-támogatása különösen fontos pedagógiai-gyógypedagógiai feladat.¹¹⁶⁸
- h)-i) Roma és mélyszegény oktatás és oktatásösztönzés, valamint a második esély iskolák szerepe jelentős a munkaerő-piaci és igényeknek való megfelelésben.¹¹⁶⁹

8.3.8.2 Megfelelő (korai) fejlesztés, oktatás és képzés

A társadalmi egyenlőtlenséget a szegénység átörökítése tartóssá teszi. Azonban az megtörhető, mert az unió politikái is ebben az irányban hatnak. Az ENSZ kevésbé bizakodó, mert a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet szerint „körülbelül négy-öt generációra

¹¹⁶² Bővebben lásd: M. NÁDAS Mária: *Adaptív nevelés és oktatás Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége* Budapest, 2010.

¹¹⁶³ Lásd különösen: HANÁK Zsuzsa: *A korai iskolaelhagyás és a megelőzés lehetőségei a magyar közoktatásban* Phd értekezés Eszterházi Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskola Budapest, 2016., https://drive.google.com/file/d/13jM6rOkQJyflPPyDlThXae9cMTM_2qlA/view Letöltés: 2019. január 21.

¹¹⁶⁴ BUDA Mariann: <https://docplayer.hu/68347043-Digitalis-tanulas-es-tanitas-szerkesztette-polonyi-tunde-es-abari-kalman.html> Letöltés: 2019. január 21.

¹¹⁶⁵ Lásd különösen: TÖRÖK Balázs: *Kisgyermekkorai nevelés és gondozás* in: SZÉLL Krisztián: *Az OECD az oktatásról- adatok elemzések, értelmezések* Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Budapest, 2014., p. 59-65., ill. https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_hu Letöltés: 2019. január 21.

¹¹⁶⁶ Lásd különösen: TOMASZ Gábor: *A szakképzés és a munkaerőpiac közötti átmenet* in: SZÉLL Krisztián: *Az OECD az oktatásról- adatok elemzések, értelmezések* Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Budapest, 2014., p. 66-74, ill. <https://www.edutopia.org/blog/differentiated-instruction-ways-to-plan-john-mccarthy> Letöltés: 2019. január 21.

¹¹⁶⁷ Lásd különösen: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00085/2004-10-ta-Torgyik-Hatekony.html> és <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/06/hogyan-igazodjunk-jol-tanuloink-eltero-egyeni-sajatossegaihoz.pdf>. ill. https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/ofipast/2013/04/beliv_apr.9_3.pdf#page=54 Letöltés: 2019. január 21.

¹¹⁶⁸ Lásd különösen: https://www.oktatas.hu/pub_bin/download/kozoktatasi/kerettanterv/BTMN_szakmai_ajanlas.pdf. Letöltés: 2019. január 21. ARATÓ Ferenc – HORVÁTH Attila –VARGA Aranka: *Hatékony együttnevelés az iskolában* Educatio, Budapest, 2008.

¹¹⁶⁹ Lásd különösen: ARATÓ Ferenc, VARGA Aranka (szerk.): *Befogadó egyetem* Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Intézet Neveléstudományi Kar Bolkoprint, Pécs, 2015.

lenne szükség ahhoz, hogy az alsó jövedelmi tizedből származó gyerekek elérjék az átlagkereset szintjét.”¹¹⁷⁰

A felzárkóztatásra tehát szükség van, mely egy erőforrás igényes állami tevékenység, amely jelentős humán és pénzügyi ráfordításokat igényel. Központi szervek tevékenysége különösen a szociális szolgáltatás tervezése, gazdasági erőforrás rendelkezésre bocsátása, a fejlesztések infrastrukturális és humán erőforrás szabályozása, az állami feladatok irányítása, végrehajtása és a végrehajtás ellenőrzése. A területi állami szervek, az önkormányzatok feladata a központi irányítás által rendelt feladatok nyomon követhető törvényes végrehajtása, és az intézkedés módosítási igények visszacsatolása az irányító szervhez. Meg kell azonban jegyezni, hogy a gyermekszegénység megszüntetésébe fektetett pénzügyi eszközök megtérülési rátája közel hétszeres.¹¹⁷¹ Át kell tehát tekinteni a gyermekek pszicho-szociális hátrányai megszüntetésének lehetőségeit. Meg kell határozni a célcsoport igényeit, fejlesztő nevelés, oktatás szakmai tartalmát. A gyermekesélyek előmozdításának frekvenciált területe a hátránnyal küzdő gyermekek fejlesztése, mely fokozottan érinti egyes területeken a roma gyermekeket. A szakértő szülőség, a gyermekesélyek előmozdításának elsődleges színtere. Azonban „az intenzív szülőség” tökeigényes volta, és a gyermek fejlesztésének korlátozott lehetőségei magában hordozzák a roma gyermekek esélyeinek korlátozott voltát. A fővárosban rendelkezésre állnak gyermekfejlesztő szolgáltatások, (logopédus, gyógytornász, babamasszázs) míg a többségében kistelepüléseken élő romák körében ezek a szolgáltatások elérhetetlenek. A szociális hátrány kiinduló és társ oka is lehet a gyermekek hátrányos helyzetnek. A HH, HHH, BTMn, SNI, és autista, valamint egyéb hátránnyal küzdő gyermekek¹¹⁷² helyzetének javítása – bár állami kötelezettség – területileg egyenletesen nem biztosítható. A korai fejlesztés elsődleges színtereit az egészségügyi intézmények mellett a szociális alapszolgáltatásokat kiegészítő oktatási intézményrendszerben kell keresnünk. Kovai és Szőke szerint, mind a Biztos Kezdet Gyerekházak, (BK)” mind a „Tanoda” programot az a felismerés hívta életre, hogy „az alapszolgáltatások intézményei nem képesek ellensúlyozni a fennálló térbeli, társadalmi egyenlőtlenségeket, sőt inkább mélyítik azokat.” A BK házba elsősorban a szegény, roma és más hátrányos helyzetű családok, míg a baba-mama klubba a középosztálybeli értelmiségi szülők járnak. Ez azért probléma, mert tovább szélesíti a szakadékot a középosztály és a roma társadalmi csoport között.¹¹⁷³ A „Tanoda olyan térré vált, ahol a települési cigány közösség igényei és az oktatási intézmények értékei, ha csak pár óra erejéig is, de összeháboríthatók.”¹¹⁷⁴

8.3.8.3 A munkához jutás lehetőségének biztosítása:

Az államok hozzanak hathatós intézkedéseket annak érdekében, hogy a munkaerőpiacra való belépés és a foglalkoztatási lehetőségek terén biztosított legyen a romákkal való egyenlő bánásmód. Ez a cél például a következő intézkedésekkel érhető el:

- a) az első munkatapasztalat, a szakképzés, a munkahelyi képzés, az egész életen át tartó tanulás és a készségfejlesztés támogatása;
- b) az önfoglalkoztatás és a vállalkozói készség támogatása;
- c) egyenlő hozzáférés biztosítása az általános állami foglalkoztatási szolgálatokhoz és az egyéni álláskeresőket támogató szolgáltatásokhoz, a személyre szabott iránymutatásra és

¹¹⁷⁰ United Nations General Assembly: Extreme poverty and human rights Distr.: General 19 July 2021. Introduction.

¹¹⁷¹ Ibid. UN jelentés.

¹¹⁷² https://acta.bibl.u-szeged.hu/28747/1/modszertani_046_001_001-008.pdf. Letöltés: 2023. január 26.

¹¹⁷³ KOVAI Cecília - SZŐKE Alexandra: A „siker kovácsai”: a Biztos Kezdet gyerekházak és a tanodák intézményesülésének dilemmái Tér és Társadalom 35. évf., 4. szám, 2021. p. 176.

¹¹⁷⁴ Ibid. KOVAI. p. 184.

az egyéni cselekvési tervekre összpontosítva, valamint adott esetben a közigazgatásban kínált foglalkoztatási lehetőségek előmozdítása;

d) a munkaerőpiacra való (újra)belépés előtti akadályok – köztük a hátrányos megkülönböztetés – megszüntetése.

8.3.8.4 Megfelelő foglalkoztatás

Romák és mélyszegények körében csökken a közfoglalkoztatás szerepe, amennyiben a közfoglalkoztatás nem biztosítja a létfeltételeket. A mélyszegénység léte – az emberhez méltó életfeltételek garantálásának hiánya – aláássa a társadalmi igazságosság érvényesülésébe vetett hitet. A közfoglalkoztatás célja a munkavállalók részéről a munkateszt, az aktivitás növelése, az önkormányzatok részéről az értékteremtés, településüzemeltetés és településfejlesztés, a társadalom részéről a tranzitfoglalkoztatás, valamint a szegénységnyhító funkcióban ragadható meg. Az emberi méltóság jelentőségét a közfoglalkoztatás jellege kevésbé támasztja alá. A bővebb értelemben vett esélyteremtés létjogosultságát¹¹⁷⁵ a prosperáló gazdaság keretei között, - és mellett is, meg kell teremteni, hiszen szükség van a munkahelyteremtés mellett a nivelláló gazdaságpolitikára is,¹¹⁷⁶ számos felmérés szerint,¹¹⁷⁷ ugyanis a legtöbb társadalomban a közvélemény alábecsüli a jövedelmi egyenlőtlenségeket.¹¹⁷⁸ Az államnak vállalkoznia kell különösen válságok idején gazdaságélénkítő szerepre. Az állam regionális politikáinak célja beruházások vonzása, végső soron a termelés növelése,¹¹⁷⁹ de „Ilyen hosszú távú cél lehet például az egyes régiók közötti különbségek mérséklése, a nemzeti erőforrások hatékonyabb hasznosítása, a munkanélküliségi ráták csökkentése vagy a túlnépesedett városközpontokra nehezedő demográfiai nyomás enyhítése is. Akár nemzeti keretek között, akár gazdasági unióban a regionális politika általános céljai – például a kiegyensúlyozott növekedés, a regionális különbségek csökkentése, a szolidaritás – nehezen mérhetőek, a konkrét célkitűzések (a munkahelyteremtés, a munkanélküliség csökkentése, az infrastruktúra kiépítése és fejlesztése) már sokkal inkább.”¹¹⁸⁰

8.3.8.5. Az egészségügyi ellátáshoz való hozzájárulás:

Az államok hozzanak hathatós intézkedéseket annak érdekében, hogy biztosított legyen a romákkal való egyenlő bánásmód az egyetemesen rendelkezésre álló egészségügyi szolgáltatásokhoz való – általános jogosultsági feltételeken alapuló – hozzáférés területén. Ez a cél például a következő intézkedésekkel érhető el:

- a) a lakosság számára általánosan hozzáférhető egészségügyi ellátórendszer igénybevételének útjában álló minden akadály megszüntetése;
- b) a nemzeti egészségügyi rendszer által általánosan biztosított orvosi ellenőrzésekhez, szülés előtti és szülés utáni gondozáshoz és családtervezéshez, valamint a szexuális és reprodukció egészségmegőrzéshez való hozzáférés javítása;

¹¹⁷⁵ Bővebben lásd: MAKKOS: Nándor: *Grundzüge der Chancengleichheit* 2023. Februar.

¹¹⁷⁶ Bővebben lásd: PONGRÁCZ Alex: AZ ÁLLAM GAZDASÁGPOLITIKAI SZEREPVÁLLALÁSÁNAK VÁLTOZÁSAI PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2017/3, 168–195. p. 189.

¹¹⁷⁷ Hauser, O. P., & Norton, M. I. (2017). (mis)perceptions of inequality. *Current Opinion in Psychology*, 18, 21–25., Marcelo DELAJARA, Raymundo M. Campos-Vázquez, Roberto VÉLEZ-GRAJALES: Social Mobility in Mexico. What Can We Learn from Its Regional Variation? 2020. pdf. Letöltés: 2023. január 26.

¹¹⁷⁸ Kate SUMMERS · Fabien ACCOMINOTTI · Tania BURCHARDT · Katharina HECHT · Elizabeth MANN · Jonathan MIJS: Az egyenlőtlenség megfontolása: tervrajz a társadalom tanulmányozásához A gazdasági egyenlőtlenségről alkotott hiedelmek kialakulása *Social Justice Research* (2022) 35:379–400. p. 379.

¹¹⁷⁹ BOCSOR Márk, KENGYEL Ákos, SZÜCS András: *A területfejlesztési politika új irányai az Európai Unióban* Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., 2000. november (p. 932–948.) p. 932.

¹¹⁸⁰ Ibid. BOCSOR.

- c) a gyermekeket célzó ingyenes oltási programokhoz, valamint az elsősorban a legnagyobb kockázatnak kitett csoportokat és a marginalizált helyzetű és félreeső területeken élőket célzó oltási programokhoz való hozzáférés javítása;
- d) az egészségtudatosság és az egészségügyi kérdésekkel kapcsolatos tájékozottság előmozdítása.

8.3.8.6 Megfelelő egészségügy

Kovai szerint a cigányság térbeli elhelyezkedése, a többségükre jellemző alacsony iskolázottság és jövedelem szint valamint magas munkanélküliség azok a tényezők, melyek a legnagyobb hatással vannak egészségi helyzetükre. Mindezek miatt „több mint 10 év a különbség a legjobb és a legrosszabb gazdasági helyzetű területeken élők várható élettartama között.¹¹⁸¹ Az egészségügynek szupranacionális¹¹⁸² és nemzeti szinten is választ kell adnia napjaink kihívásaira is, melyek a Covid és az energetikai válságra való reakcióként is értelmezhetőek. Főbb fejlesztési irányok:

- Válsághelyzetekre való felkészültség
- Egészségfejlesztés és betegségmegelőzés
- Egészségügyi ellátórendszerek és egészségügyi dolgozók
- Digitalizáció

Az egészségügyet terhelő kihívások között az emberi méltóság alapján biztosítandó alapjogok érvényesülése érdekében kiemeljük az egyenlő esélyű hozzáférés követelményét, mely a kistelepülésekben élő romák életéselyeit közvetlenül szolgálják.

8.3.8.7 Lakáshoz jutás:

Az államok hozzanak hathatós intézkedéseket annak érdekében, hogy a lakáshoz jutás területén biztosított legyen a romákkal való egyenlő bánásmód. Ez a cél például a következő intézkedésekkel érhető el:

- a) a térbeli elkülönülés teljes megszüntetése és a szegregáció felszámolásának előmozdítása;
- b) a szociális lakáshoz jutás megkülönböztetés mentes igénybevételének elősegítése;
- c) a helyi igények arányában táborhelyek biztosítása a nomád életmódot folytató romák számára;
- d) a nemzeti jogi előírásokkal összhangban a közműszolgáltatásokhoz (ivóvíz szolgáltatás, villamos energia és földgáz) és a közmű-infrastruktúrákhoz való hozzáférés biztosítása a lakóhelyeken.

8.3.8.8 Megfelelő lakhatás

¹¹⁸¹ KOVAI Cecília: Az etnicitás szerepe az egészségyenlőtlenségek magyarázatában, és a hozzáférés esélyei a magyarországi hátrányos helyzetű csoportoknál Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Budapest, 2017. p. 229.

¹¹⁸² Bővebben lásd: AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2021/522 RENDELETE (2021. március 24.) a 2021–2027-es időszakra szóló uniós egészségügyi cselekvési program (az „EU az egészségért program”) létrehozásáról és a 282/2014/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről, ill. „Az EU az egészségért” (2021–2027) – az egészségesebb Európai Unió jövőképét megfogalmazó uniós cselekvési program.

Az Alaptörvény szerint „Az állam jogi védelemben részesíti az otthont. Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.”¹¹⁸³ A „törekszik” kifejezés háttérben nem fedezhető fel lakhatáshoz való, különösen nem emberhez méltó lakhatáshoz való jog. „Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését, továbbá a közterület közcélú használatának védelmét az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélkül élő személy számára szállást biztosítani.”¹¹⁸⁴ Az Alaptörvényben kifejezett „emberhez méltó lakhatás feltételei” korántsem nyújtják a méltó lakhatáshoz szükséges fizikai és pszichikai lelki békét, mely minden „méltó lakhatás” alapeleme. Nem támasztják alá az önkormányzatok Bár az állam célja a lakhatási szegregáció megszűnése, de egyrészt az állam számára szinte értéktelen a városszéli kalyiba,¹¹⁸⁵ mely „a rászoruló személy számára azonban élete színhelye, az állami ellátórendszerrel független lakhatásának záloga.”¹¹⁸⁶ E mellett a szegregációs folyamatnak a szegregátum¹¹⁸⁷ csak kifejeződési formája, a szegregáció mély társadalmi okait lehet és kell kezelni, ezért a kedvezőtlen társadalmi folyamatok eredménye az „etnikai börtön” hatósági intézkedéssel nem szüntethető meg. „A telepen élőknek esélyük sincsen kiköltözni onnan, szegénységük és cigányságuk miatt mások „lenézik” őket, a többségi társadalmi intézmények e problémákkal kapcsolatban nem segítenek.”¹¹⁸⁸

Fontos, hogy a lakhatási egyenlőtlenségek kezelését komplex feladatnak tekintjük, melyre hatással van a kisebbségi hagyományokon túl a munkahelyteremtés, és a háztartások megfelelő jövedelme is.

A roma népesség és az emberkereskedelem áldozatainak támogatása keresettebb lesz, mivel ezeknek a kihívásoknak a nagyságrendje jelentősen megnő.¹¹⁸⁹ Hátrányos helyzetű személyek felzárkóztatásának célkitűzéseit ma nemzeti stratégiákban is megtaláljuk. A Magyar Nemzeti Felzárkózási Stratégia (MNTFS) előzménye a RIÉP konferencia volt, 2003-ban.¹¹⁹⁰ Az NTFS 2011 novemberében, az MNTFS II. 2014-ben,¹¹⁹¹ az MNTFS III tervezete 2020 decemberében került bemutatásra.

8.3.8.9 Az MNTFS II prioritásai:¹¹⁹²

¹¹⁸³ Alaptörvény XXII. cikk. (1) bek.

¹¹⁸⁴ Alaptörvény XXII. cikk. (2) bek.

¹¹⁸⁵ 2007. évi CXIII. törvény [Kstv.] 9. §. 83) bek. (a-b) pontok.

¹¹⁸⁶ Bővebben lásd: MAKKOS: Nándor: *Grundzüge der Chancengleichheit* 2023. Februar. p. 151.

¹¹⁸⁷ A szegregátumokat az ott élők iskolai végzettsége, a munkanélküliek százalékos aránya és a szociális juttatásokban részesülők aránya alapján határolják le. Bővebben lásd: MÉREINÉ Berki Boglárka: KORLÁT ÉS MENEDÉK – EGY VÁROSI DESZEGREGÁCIÓS FOLYAMAT ELEMZÉSE A TÁRSADALMI TŐKE VIZSGÁLATÁN KERESZTÜL Doktori értekezés Szeged, 2021. p.14.

¹¹⁸⁸ TÓTH Janka, MÉREINÉ Berki Boglárka, MÁLOVICS György, JUHÁSZ Judit, BOROS Lajos: „Ha csak úgy kiköltöztetjük az embereket, egymás nélkül elvesznek.” Erőforrások, korlátok és ezek térbelisége a roma szegregátumokban lakók számára: egy hazai város példája *Tér és Társadalom* 31. évf., 3. szám, 2017. p.75.

¹¹⁸⁹ A Bizottság jelentése már csaknem 20 éve tartalmazta. Bővebben lásd: Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye a Bizottságtól a Tanácshoz, az Európai Parlamenthez, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsághoz és a Régiók Bizottságához érkezett közleményről, amely megadja az irányelveket az EQUAL közösségi kezdeményezésnek a munkaerőpiacra kapcsolatos hátrányos megkülönböztetés és egyenlőtlenség minden formája elleni küzdelem új módszereire vonatkozó nemzetek közötti együttműködéssel foglalkozó második fordulóhoz – A jó ötletek szabad áramlása (COM(2003) 840 végleges) (2004/C 241/09) 1.5.

¹¹⁹⁰ Vö. 49/2012. (VI. 19.) OGY-határozat.

¹¹⁹¹ HERCZEG Bálint: *A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia első 5 évének monitoring jelentése*, Hétfa Kutatóintézet Kft. Budapest, 2017. május 10. p. 11.

¹¹⁹² MAGYAR NEMZETI TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSI STRATÉGIA II. TARTÓSAN RÁSZORULÓK – SZEGÉNY CSALÁDBAN ÉLŐ GYERMEKEK –ROMÁK (2011–2020) Frissített változat. Budapest, 2014. szeptember. EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA SZOCIÁLIS ÉS TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSÉRT FELELŐS ÁLLAMTITKÁRSÁG. p.15-16.

„A Stratégiai Terv négy prioritási területen (oktatás, foglalkoztatás, lakhatás és egészségügy), az egyenlő bánásmód érvényesítésével kapcsolatban, továbbá a kultúra, a média és a sport területén határoz meg átfogó célokat, a célokhoz kapcsolódó konkrét feladatokat, az ezekhez rendelt mutatókat, továbbá a feladatok eléréséhez szükséges intézkedéseket.”

Az MNTFS II¹¹⁹³ átfogó és specifikus céljai:

1. A szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élők arányának csökkentése, különös tekintettel a roma népességre.

1.1 A romák, tartósan rászoruló munkaeő-piaci integrációjának elősegítése, foglalkoztatottsági szintjük emelése.

1.1.1 A roma és a tartósan rászoruló aktív korúak képzettségi szintjének emelése.

1.1.2 Gazdaság- és vállalkozásfejlesztés a hátrányos helyzetű, alacsony iskolai végzettségű emberek foglalkoztatása érdekében (elsődleges munkaeőpiacon a magas élőmunka igényű ágazatok, szociális gazdaság, atipikus foglalkoztatási formák).

1.1.3 A munkaeő-piaci integrációt támogató munkaügyi és szociális ellátások, szolgáltatások elérhetőségének, minőségének, hatékonyságának fejlesztése.

1.1.4 A közfoglalkoztatás, mint a közösségért végzett értékteremtő munka rendszerének fejlesztése, bővítése, a lehetőség szerint személyre szabott közfoglalkoztatásnak a nyílt munkaeő-piacra való átmeneti jellege erősítése.

1.1.5 Az aktivitást erősítő, a munkavállalásra ösztönző segélyezési rendszer kialakítása.

1.1.6 A munkahely és a család összeegyeztetése az atipikus foglalkoztatási formák támogatásával.

1.1.7 A jövedelmi egyenlőtlenségek további növekedésének megakadályozása.

1.2 A szegény családban élő gyermekek és a tartósan rászoruló helyzetének javítását, továbbá a roma népességet célzó szakpolitikák, beavatkozások tervezését, nyomon követését, értékelését szolgáló adminisztrációs és statisztikai adatforrások, információs rendszerek fejlesztése.

2. A szegénység, szociális kizáródás újratermelődésének megakadályozása.

2.1 A gyermekek szegénységének csökkentése.

2.1.1 A családokat érintő jóléti transzferek szinten tartása.

2.1.2 A gyermekjóléti, gyermekvédelmi ellátások, szolgáltatások elérhetőségének, minőségének, hatékonyságának fejlesztése.

2.1.3 A fejlődési eltérések időben történő felismerése, kezelése, a korai képességgondozás, a koragyermekkorai nevelés, gondozás fejlesztése.

2.2 A roma és tartósan rászoruló gyerekek oktatáshoz való hozzáférése javítása.

2.3 A végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentése.

3. A társadalmi-gazdasági javakhoz történő egyenlő esélyű hozzáférés javítása, a társadalmi összetartozás erősítése.

3.1 A lakhatási körülmények, a lakhatás biztonságának javítása, lakhatási lehetőségek bővítése (bérlakás).

3.2 A települési és térségi szegregáció csökkentése.

3.3 A romák, tartósan rászoruló és gyermekek egészségi állapotának javítása, a születéskor várható élettartam növelése, valamint az egészségügyi ellátórendszerhez való hozzáférésük javítása.

¹¹⁹³ MAGYAR NEMZETI TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSI STRATÉGIA II. TARTÓSAN RÁSZORULÓK – SZEGÉNY CSALÁDBAN ÉLŐ GYERMEKEK –ROMÁK (2011–2020) Frissített változat. Budapest, 2014. szeptember. EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA SZOCIÁLIS ÉS TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSÉRT FELELŐS ÁLLAMTITKÁRSÁG. p.15-16.

3.4 A társadalmi együttélés alapját jelentő bizalom erősítése, a romákkal szembeni diszkrimináció csökkentése.

3.5 Az érintettek bevonása a programok tervezésébe, végrehajtásába, értékelésébe.

Fontos, hogy az NTFS, illetve az MNTFS II., valamint az MNTFS 2030¹¹⁹⁴ átfogó célrendszere az elmúlt évtizedben alig változott:

1. A szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élők arányának csökkentése, különös tekintettel a roma népességre. Az első célkitűzés a romák és mélyszegénységben élők munkaerő-piaci integrációjának elősegítését, illetve foglalkoztatási szintjének emelését, és gyermekszegénység, mélyszegénység, és roma szakpolitikák beavatkozását tervezését, nyomon követését, értékelését tartalmazza.

2. A szegénység, szociális kizáródás újratermelődésének megakadályozása. A második célkitűzés a roma és mélyszegénységben élő gyermekek szegénységének csökkentését, oktatáshoz való hozzáférését, iskolai lemorzsolódásuk csökkentését tartalmazza.

3. A társadalmi-gazdasági javakhoz történő egyenlő esélyű hozzáférés javítása a társadalmi összetartozás erősítése.

A harmadik célkitűzés összetett célrendszere egyrészt tartalmazza a lakhatási körülmények javítását és bérlakás programot. Másrészt tartalmazza a települési és térségi szegregáció csökkentését, illetve a romák és mélyszegények egészségügyi állatásának javítását az egészségügyi ellátórendszerhez való jobb hozzáférés által. Tartalmazza továbbá a társadalmi együttélés, bizalom javítását, valamint a romákkal szemben való diszkrimináció csökkentését, illetve az érintettek bevonását a saját sorsukat alakító programok tervezésébe, végrehajtásába, annak értékelésébe.

Fontos, hogy a Njt. által „meghatározott nemzetiségi jogok, különösen a kollektív nyelvhasználat, hagyományápolás és kultúra, a helyi sajtó, az esélyegyenlőség, társadalmi felzárkózás és a szociális ellátás kérdéskörében a nemzetiségi lakosságot e minőségében érintő helyi önkormányzati határozatot a képviselő-testület csak az e lakosságot képviselő települési nemzetiségi önkormányzat, ennek hiányában az országos nemzetiségi önkormányzat egyetértésével hozhatja meg.”¹¹⁹⁵

9.4 Nők célcsoportja

9.4.1 Nem alapú diszkrimináció

A nem alapú diszkrimináció a szakirodalomban leggyakrabban előforduló diszkrimináció körébe tartozik. A nemek közötti diszkrimináció körében felmerül a szimmetrikus és az asszimmetrikus kifejezés is, mely a mindkét nemre vonatkozó, és a csak az egyik nemre vonatkozó diszkriminációt jelöli. A női célcsoport esélyteremtésében szót ejtünk a nemi identitás, feminizmus, többszörös diszkrimináció,¹¹⁹⁶ kvótarendszerek alkalmazásának kérdésköréről, végső soron a társadalmpolitikai beavatkozásokról a nők érdekében. E beavatkozások magukban foglalják a nők esélyegyenlőségének előmozdítását a munkavállalás, a családtervezés, anya- és gyermekgondozás területén, mely szorosan összefügg a települési infrastrukturális, bölcsődei, családi napközi, családi, vagy házi gyermekfelügyelet, alternatív napközbeni ellátás, óvoda, és általános iskolai ellátottságával, illetve a fejlesztés lehetőségeivel. A nők érdekében történő beavatkozások ezeken kívül tartalmazzák különösen a nőket érő

¹¹⁹⁴ Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030. Munkapéldány, 2020. december 1.

¹¹⁹⁵ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól Njt. 81 § (1) bek.

¹¹⁹⁶ A többszörös diszkriminációt említi a 2000/43/EK és 2000/78/EK irányelv is.

erőszak, családon belüli erőszak, krízishelyzetben igénybe vehető szolgáltatások (például anyaoththon, családok átmeneti otthona) területeit is.

9.4.2 Feminizmusról

A feminizmus fogalmát azért tartjuk fontosnak megemlíteni, mert már a fogalommal kapcsolatosan is számos sztereotípiát él. A „feminizmus elemzi a nemek hatalmi viszonyát és a társadalom viszonyát a nőkhöz.” A feminizmus összefoglaló kritikai válasz a férfiak általi nyílt, rendszerszerű és megtapasztalt női társadalmi alárendelés, a nők, mint csoport ellen.

A feminizmusok közötti fő különbségek a különböző célok elérésének eszközeire utalnak, megkülönböztetjük a több jog és szabadság, kevesebb diszkrimináció és előítéletet (különösen a liberális feminizmusban). Több társadalmi, gazdasági és nemi igazságosság, valamint esélyegyenlőség (különösen a szocialista feminizmusban). Nagyobb hozzáférés a kifejezés és a szólás szabadságához, a nemek közötti különbségek kihangsúlyozásában (különösen a radikális feminizmusban).

Pető szerint a legkorábbi magyar feminista egyesület az 1817-ben alakult „Pesti Jótékony Nőegylet” volt.¹¹⁹⁷ Az első magyar feminista politikus Schlachta Margit volt, akit a KNEP 1920. március 25-én Budapest I. választókerületében nemzetgyűlési képviselővé választott. A nők közéleti szerepvállalásának csökkenése ellentétes a világon és Európában tapasztalható tendenciákkal, mert „az utóbbi években – kevés kivétellel – minden európai uniós tagállamban növekedett a nők aránya a parlamentekben, a kormányzati és a helyi önkormányzati testületekben. Hiszen egy demokrácia nem működhet a nők képviselete és részvétele nélkül.”¹¹⁹⁸

Fontos, hogy ideológiaként a feminizmus kontextusszerű és alkalmazkodik egy bizonyos kategóriához.¹¹⁹⁹ 2019-ben megalakult az Európai Feminista Platform,¹²⁰⁰ melynek célja, hogy integrálja a platform résztvevőit, és megjelenítse és kontextusba helyezze a tudást és a legjobb feminista gyakorlatokat.

Fontos a férfiak szerepe is a feminista mozgalmakban, hiszen a „Férfiak a Nők Választójogáért!”- szervezet nélkül nem sikerült volna elérni, hogy a csak férfiakból álló magyar Parlament megszavazza a nők választójogát.”¹²⁰¹

9.4.3 Nők és a többszörös diszkrimináció

A „többszörös diszkrimináció kategóriái nem egyszerűen egymás mellé helyezkednek, hanem „egymástól függenek, összefonódnak. A kereszteződés fogalma és tanulmányai azt mutatják, hogy a diszkrimináció nem történik meg egydimenziósan,” vagyis nem kizárólagosan az „ok”, létezik, hanem „a diszkrimináció összetett formában tapasztalható. Ezért a megkülönböztetés megértése, amely csak a kategorizálásra utal, elmarad, és még problematikusabb: az egydimenziós nézetek sztereotípiái, torzítása és a ténylegesen veszélyeztetett problémák rövidítése.”¹²⁰² A CPRD 6. cikke kifejezetten a többszörösen hátrányos helyzetű fogyatékosággal élő nőkről szól, mikor kijelenti, hogy „a fogyatékosággal élő nők és lányok

¹¹⁹⁷ PETŐ Andrea: [A nők és a férfiak története Magyarországon](#) p. 97. Letöltés: 2020. 08. 19.

¹¹⁹⁸ Ibid. Pető, p.102.

¹¹⁹⁹ Mihaela MIROIU, „Communism Was a State Patriarchy, Not a State Feminism”, *Aspasia* vol.1 (2007): 197–201, p.198.

¹²⁰⁰ L. <https://eu.boell.org/en/european-feminist-platform>. Letöltés: 2022. március 8.

¹²⁰¹ Ibid. Pető.

¹²⁰² https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/Downloads/DE/publikationen/Expertisen/Expertise_Mehrdimensionale_Diskriminierung_jur_Analyse.pdf;jsessionid=C0B020724D61CC2053C95C2A27C5E436.1_cid332?blob=publicationFile&v=3 Letöltés: 2019. május 28.

többszörösen hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve,” erre való tekintettel olyan intézkedéseket kell hozniuk, amelyek biztosítják számukra valamennyi emberi jog és szabadság teljes és egyenlő élvezetét. Az Alkotmánybíróság és a Bundesarbeitsgericht következetesen kitarított az objektíve nem igazolható csoportképző ismérvek tilalma ellen.¹²⁰³ Az AGG 4. §-a azt a tényállást szabályozza, amelyben valaki több, eltérő ok miatt részeseül nem egyenlő bánásmódban. Ilyenkor az eltérő bánásmódok csak akkor kapnak igazolást, ha külön-külön mindegyik igazolható. A többszörös diszkriminációt halmozott vagy keresztezett diszkriminációnak is nevezem, melyre példa a roma nők esete, mert a Szerződés 3. cikkének (2) bekezdése tiltja a férfiak és nők közötti megkülönböztetést, a többszörös diszkrimináció esetében, melyet a rasszizmus irányelv is említ. „„A faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének végrehajtása során a Közösségnek az EK-Szerződés 3. cikkének (2) bekezdésével összhangban törekednie kell az egyenlőtlenségek megszüntetésére, valamint a férfiak és nők közötti egyenlőség előmozdítására, különösen mivel a nők gyakran többszörös diszkrimináció áldozatai.”¹²⁰⁴

Tobler megjegyzi: a többszörös diszkrimináció, három alapvető formára vezethető vissza,

1. a nemzetiségre, mely a szabad költözködéssel van összefüggésben,
2. különböző alapú diszkriminációkra, melyek a versenyjoggal vannak összefüggésben,
3. szexuális alapú diszkriminációra.

Tobler azonban utal arra is, hogy a fentiekén kívül ismeretes genetikai jellemzőkön, nemi átcsoportosításon, homoszexualitáson alapuló többszörös diszkrimináció is.¹²⁰⁵

Nieminen (2019) említi, hogy „az interszekcionalitás elmélete elismeri, hogy „a szubjektivitást a faj, a nem, az osztály és a szexualitás kölcsönösen erősítő vektorjai alkotják”, amelyek az egyének tapasztalatait formálják, és nem lehet egyetlen tiltott diszkrimináció alapján felfogni.¹²⁰⁶ Az interszekcionális diszkrimináció különböző forrású fokozott megbélyegzést jelent, például, ha a társadalom egyes szereplői hangot adnak az elképzelésüknek, hogy a fiatal színes bőrű lakosság tagjai erőszakosak, vagy drogfutárok, stb. A társadalomban a megkülönböztetett fiatalok fokozott kizárása például rosszabb munka,- és életesélyeket jelent, és hozzájárul a deviáns viselkedésű emberek számának növekedéséhez.

Az Európai Parlament is hangsúlyozza, hogy bár az uniós jog és a politikai döntéshozók széles körű jogszabályt fogadtak el a kisebbségi háttérrel rendelkező nők - különösen a roma nők - által elszenvedett többszörös megkülönböztetés leküzdése érdekében, nem mutatható ki jelentős előrehaladás, ezért felhívja a tagállamokat, hogy vizsgálják felül a többszörös megkülönböztetés jelenségével kapcsolatos valamennyi politika végrehajtását.¹²⁰⁷

Vannak a nőknek olyan célcsoportjai, ahol a hátrányos helyzetnek több azonos idejű, vagy nem azonos idejű, de összeadódó hatásai vannak. Az EFOP-1.8.1- VEKOP-15 projektek kiemelt célcsoportja például a roma nők köre, akiket a tudatos családtervezés, korai várandósság, illetve az egészséges várandósságra való felkészülés témáival foglalkozó kampányokkal, valamint olyan, az egészségügyi és szociális szolgáltatásokat, lehetőségeket ismertető tájékoztató programokkal kell támogatni, melyek segítségével az esetleges

¹²⁰³ KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban* Pécs, Justis Bt., 2010. p.350.

¹²⁰⁴ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin Preamble (14).

¹²⁰⁵ Christa TOBLER *Indirect Discrimination a Case Study Deveelopment of the Legal Concept of Indirect Discrimination under EC Law* Intersentia Antwerpen – Oxford 2006. p. 67-68.

¹²⁰⁶ Kati NIEMINEN: *Eroding the protection against discrimination: The procedural and de-contextualized approach to S.A.S. v France* International Journal of Discrimination and the Law 2019, Vol. 19(2) 80.

¹²⁰⁷ European Parliament resolution of 25. November 2009 on the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – An area of freedom, security and justice serving the citizen – Stockholm programme.

egészségügyi/lelki krízishelyzetek megelőzhetők, orvosolhatók.¹²⁰⁸ „A faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének végrehajtása során a Közösségnek az EK-Szerződés 3. cikkének (2) bekezdésével összhangban törekednie kell az egyenlőtlenségek megszüntetésére, valamint a férfiak és nők közötti egyenlőség előmozdítására, különösen mivel a nők gyakran többszörös diszkrimináció áldozatai.”¹²⁰⁹

Az MNTFS 2015-2017 közötti intézkedési terve alapján kiemelt figyelmet kell fordítani a roma nők közéleti és kulturális szerepvállalásának támogatására is.¹²¹⁰ Az MNTFS 2. koncepciója e célcsoport előnyben részesítését napirenden tartja.

9.4.4 Nemzetközi előírások a nők védelmében

A nők esélynövelése megnyilvánult a korai feminista eszmékben, de a munka világában csak a XIX. század fordulóján jelent meg számukra a munkafeltételek könnyítésében. A feminista törekvéseknek és a gazdasági kényszerűségnek köszönhetően a nők helyzetét megkönnyítő szabályok bekerültek a Római szerződésbe.

A nemzetközi porondon a nők helyzetével foglalkozó bizottság volt felelős Mexikóban (1975), Koppenhágában (1980), Nairobiban (1985) és Pekingben (1995) a nőkről szóló világkonferenciák megszervezéséért a nők esélyeinek előmozdításáért és nyomon követéséért. Kaltenbach és munkatársai szerint a CEDAW „egyezmény hatálybalépését megelőzően már korábbi egyezmények is tiltották a nemi diszkriminációt egyes – az egyezmény által is szabályozott – részkérdésekben. 1952-ben fogadta el az ENSZ-közgyűlés a nők politikai jogairól szóló egyezményt (1955. évi 15. tvr.). Az egyezmény a férfiakkal egyenlő aktív és passzív választójogot garantál a nők számára, és biztosítja a közalkalmazásra való azonos jogosultságot.”¹²¹¹

A CEDAW egyezmény¹²¹² 1. cikke alapján „az Egyezmény vonatkozásában a nőkkel szemben alkalmazott diszkrimináció a nemi hovatartozás miatti minden olyan megkülönböztetést, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek az a hatása vagy célja, hogy csorbítsa vagy megsemmisítse a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, polgári vagy bármely más területen fennálló emberi jogoknak és alapvető szabadságjogoknak elismerését és megvalósítását a férfiak és a nők közötti egyenlőség alapján, függetlenül családi állapotuktól.”

Az egyezmény 2. cikke az egyezményben részes államok feladatává teszi, hogy elítéljék „a nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetés minden formáját, megállapodnak abban, hogy minden megfelelő eszközzel és haladék nélkül olyan politikát folytatnak, amely kiküszöböli a nőkkel szembeni megkülönböztetést, és ebből a célból kötelezettséget vállalnak arra, hogy:

- a) beiktatják a nők és a férfiak egyenlőségének elvét nemzeti alkotmányukba vagy más, megfelelő jogszabályaikba, amennyiben ez eddig még nem történt volna meg, és jogi és egyéb megfelelő eszközökkel gondoskodnak az említett elv gyakorlati megvalósításáról;
- b) megfelelő jogszabályokat és más intézkedéseket fogadnak el, ideértve - szükség esetén - a szankciókat is, a nőkkel szembeni mindenfajta megkülönböztetés megtiltása végett;
- c) a férfiakéval egyenlő alapon létrehozzák a nők jogainak törvényes védelmét, továbbá megfelelő hatáskörű bíróságok és más közintézmények útján biztosítják a nők hatékony védelmét a megkülönböztetés minden megnyilvánulásával szemben;

¹²⁰⁸ A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (MNTFS) érvényesülésének értékelése, MNTFS%20ertekeles_Kopint_V.PDF Készült az Innovációs és Technológiai Minisztérium számára Palócz Éva, Kopint-Tárki Zrt. Budapest, 2020. január 15. p. 139. Letöltés: 2020. 09. 14.

¹²⁰⁹ Az Szt. 94/E. § (2) bek.

¹²¹⁰ Bővebben lásd: EFOP-1.6.1-VEKOP-16 programok felhívásában.

¹²¹¹ KALTENBACH Jenő (szerk): *Antidiszkriminációs Kézikönyv* Clone Design Kft. Budapest, 2007. p.8-9.

¹²¹² Egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről, New York, 1979. december 18.

- d) tartózkodnak a nőkkel szemben mindenféle megkülönböztető cselekménytől vagy gyakorlattól és gondoskodnak arról, hogy az állami szervek és intézmények az említett kötelezettséggel összhangban járjanak el;
- e) megteszik az összes szükséges intézkedést, hogy kiküszöböljék a nőkkel szemben bármely személy, szervezet vagy vállalat által alkalmazott megkülönböztetést;
- f) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogszabály-alkotást is, abból a célból, hogy módosítsák, vagy hatályon kívül helyezték azokat a hatályos törvényeket, rendeleteket, és megváltoztassák azokat a szokásokat és gyakorlatokat, amelyek a nőkkel szemben megkülönböztetést jelentenek;
- g) hatályon kívül helyezik mindazon büntető jogszabályaikat, amelyek a nőkkel szemben megkülönböztetést jelentenek.)

Az egyezmény 3. cikke alapján: „a Részes Államok minden területen, különösen politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális területen, megtesznek minden szükséges intézkedést, ideértve a jogszabályalkotást is, a nők teljes mértékű fejlődésének és előrehaladásának biztosítása érdekében, hogy biztosítsák számukra - a férfiakkal való egyenlőség alapján - az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok gyakorlását és élvezését.”

Az egyezmény alapján a nőkkel szembeni indokolatlan hátrányos megkülönböztetés tiltott, mely az egyezményben részes államok feladata. A diszkrimináció tilalmát az Alaptörvény is hangsúlyozza.¹²¹³ Az állam munkáltatói jogkörében könnyedén érvényesítheti is ez irányú törekvéseit, különösen a munka ellenértéke, egyéb juttatások, szabadságok, illetve az előmenetel terén. El kell azonban határolni a munkahelyen a nőket érő hátrányokat, a diszkriminációtól, hiszen a felettes utasítását a beosztottnak meg kell tartaniuk.¹²¹⁴ Kivételt jelent a hátrányos megkülönböztetés tilalma alól különösen, a közrend, közbiztonság, közegészségügy érdekében tett intézkedés,¹²¹⁵ „indokolt, tényleges és meghatározó szakmai feltétel,”¹²¹⁶ a kiegyensúlyozott képviselő, a közszolgálati szektorok alulreprezentáltságának megszüntetése irányában tett intézkedések is.¹²¹⁷

A 2002/73/EK irányelv, és a férfiak és nők közötti esélyegyenlőségről szóló 2006/54/EK irányelv preambuluma (2) bekezdése alapján már „A nők és férfiak közötti egyenlőség az EK-Szerződés 2. cikke és 3. cikkének (2) bekezdése, valamint az ECJ ítélkezési gyakorlata szerint is alapelv. A Szerződés e rendelkezései kimondják, hogy a nők és férfiak közötti egyenlőség a Közösség „feladata” és „célja”, és tevőleges kötelezettséget rónak a Közösségre, hogy ezt minden tevékenysége során előmozdítsa. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának, 21. cikke a diszkrimináció általános tilalmáról szól, 23-26. cikke pedig szintén kimondja a nemi egyenlőség elvét.

9.4.5 Hazai törekvések nők érdekében

A „nemek szerinti munkamegosztás egyidős az emberiséggel.”¹²¹⁸ A nem alapú diszkrimináció tiltása ugyanakkor az Unióban alapelv. Európában a legtöbb ország esetében a nemek közötti egyenlőség szakpolitikai területe a szociálpolitikákkal foglalkozó minisztériumok felügyelete alá tartozik – különösen a munkaügyi, foglalkoztatási, szociális, egészségügyi, jóléti, társadalmi

¹²¹³ Alaptörvény XV. (2). bek.

¹²¹⁴ Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV.9.) TT. sz. állásfoglalása.

¹²¹⁵ Ti. az igazolt nem egyenlő bánásmód.

¹²¹⁶ Ebktv. 22. (1) bek. a).

¹²¹⁷ BLUTMAN Lástzló: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban* TAMOP 4.2.5 Pályázat könyvei HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, 2014.

¹²¹⁸ PETŐ Andrea: file:///C:/Users/User/Desktop/K%C3%96NYVEK/EE,%20EB/_A_nok_es_a_ferfiak_tortenete_Magyarorsz.pdf p. 77. Letöltés: 2020. 08. 19.

befogadás és családjegyek alá (BG, EE, FI, LT, LV, MT, RO, SK, SE). A nemek közötti egyenlőség kivételesen más szakpolitikai területeken, is előfordul, mint például az oktatás (IE, NL), az igazságügy (CY), a belügyek (EL, HU), a pénzügy (BE,) területein, vagy közvetlenül a politika alá tartozik, a Miniszterek Tanácsa elnöksége vagy a miniszterelnök felelőssége (CZ, HR, IT, PL, PT).¹²¹⁹ Egyes vélekedések szerint a jogvédelem hatásosságát az érdekvédelem legmagasabb szinteken való képviselése elősegíti. Eddig a kulcsfontosságú adatok, mint például a nemek közötti bérszakadék, nem változtak jelentősen a kvótaszabályok bevezetésével a vizsgált országokban.¹²²⁰

Míg a nők reprodukív autonómiáját fenyegető veszélyek legnagyobbbrészt az államból erednek, addig munkahelyi esélyegyenlőségüket leginkább a piac fenyegeti.¹²²¹ Az állam kötelezettségvállalása tehát magában foglalja a jogi és intézményi keret biztosítását, hogy a jogvédelem hatékony lehessen az állami és nem állami szereplők indokolatlan megkülönböztetésével szemben. A nők munkához való viszonyát az iparosodás változtatta meg, valamint megjegyezhetjük, hogy „a hagyományos viselkedési előírások és szabályok lazulása a modernitás kezdetét és az új, polgári erkölcs felbukkanását jelentette a munkahelyeken és a társadalmi életben.”¹²²² Alapvető célunk, hogy ne állítsuk szembe a női és férfi érdekeket. A feminista mozgalmak igen sokat értek el a nemek közötti egyenjogúság megvalósítása érdekében, ugyanakkor egyes feminista áramlatok számára csapdahelyzetet jelent, hogy nem az együttműködés útjait keresik, hanem a szembenállást erősítik. (Nem lett volna sikeres a feminista mozgalom, ha azt sok férfi nem támogatja.)¹²²³

Férfiak és nők kapcsolata a két nem egészségére is kihatással van. Kopp és munkatársai kutatásai kimutatták, hogy „azok a férfiak, akiknek jó a kapcsolatuk a gyermekükkel, gyermekeikkel, négyszer nagyobb valószínűséggel élnek meg a 69 éves életkort akkor is, ha az adatokat az ismert kockázati tényezők (dohányzás, kóros alkoholfogyasztás, elhízás, iskolázottság) szerint korrigáljuk, míg a házastárral való jó kapcsolat ötször nagyobb túlélési valószínűséggel jár együtt.”¹²²⁴ A nők helyzete azonban nem választható el a gyermekvállalástól, ahol a reprodukciós arányszám jelenleg 1,1 gyermek/ felnőtt körül mozog.¹²²⁵

Láthatjuk, a többek által vitatott, az állam részéről a polgárjogba történő beavatkozás, különösen a hátrányos megkülönböztetés ellenében a munkajogba, vallási szabadság, a magán-, és a családi élet védelme, valamint az általános cselekvési szabadság biztosítása érdekében történik. A jogi kvóták továbbra is ellentmondásosak, mivel jelentős és ellentmondásos vitákat váltanak ki, még akkor is, ha csak nagyon kis arányban érik el a lakosságot.¹²²⁶ A nemi egyenlőség kiteljesedése akár még 100 évig is eltarthat.¹²²⁷

¹²¹⁹ Forrás: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/institutions-and-structures/eu-member-states#f1type>
Letöltés: 2020. 08. 19.

¹²²⁰Johanna BATH Mythos 7: Die Frauenquote bringt den Durchbruch https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-662-58259-6_8.L. <https://www.wiwo.de/erfolg/beruf/> frauenquote - wird-norwegen-vom-vorbild-zum -versager/10276636.html; <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9120> Letöltés: 2019. február 4.

¹²²¹ Aileen McCOLGAN: Woman and The Human Rights Act Northern Ireland Quarterly [Vol.53. 1.]

¹²²² Ibid. Pető, p.79.

¹²²³ PETŐ Andrea: [A_nok_es_a_ferfiak_tortenete_Magyarorsz.pdf](#) p. 97. Letöltés: 2020. 08. 19.

¹²²⁴ Ibid. KOPP, p. 243.

¹²²⁵ Ibid. KOPP, p. 249.

¹²²⁶ Bővebben lásd: Római Szerződés 141. cikkely (4) bekezdése, illetve Kalanke, Marschall, Badeck, Abrahamsson esetekben. C-450/93. Eckhard Kalanke und Heike Glissmann v. Freie Hansastadt Bremen [1995] ECR I – 3051.; Marshall v South-West Hampshire Area Health Authority Case C-152/84 (1986) ECR 723. Case C-158/97. Georg Badeck and Others ECLI: EU: C:2000:163; Case C-407/98 Katarina Abrahamsson and Leif Anderson v Elisabet Fogelqvist. ECLI: EU: C:2000:367.

¹²²⁷ Vélemény - Európai Gazdasági és Szociális Bizottság - A nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos kérdések EESC-2018-04753-AC.

A jogvédelem történhet tételes jogi előírások, és kvóta-rendszerek alkalmazása által is. A kvótarendszerek alkalmazásának előnyei és hátrányai is vannak. A kvóták csökkenhetnek az egyes csoportok hátrányait, de új hátrányokat okozhatnak. Számos országban a kvóták csak a legmagasabb politikai hivatalok és a legmagasabb vállalati testületekben alkalmazottak. Az emberek többsége tehát nem érzi a hatásukat. Sok vállalat azonban kiegészítette önkéntes kötelezettségvállalásait e területen. Az objektivitás és a kompetencia továbbra is meghatározó jelentőségű a pozíciók betöltésében. Emellett a férfiak és a nők között az esélyek tényleges eloszlást is fel kell használni a vezetői pozíciók megosztásában.

A nők érdekében történő esélyteremtő beavatkozások nem határolhatóak el hermetikusan más célcsoportok érdekében történő beavatkozásoktól. A gyermek elhelyezést biztosító bölcsődék, a Tanodák, Biztos Kezdet Gyerekházak, a gyermekjóléti rendszer fejlesztése mind-mind hatással vannak a nők helyzetére és az egész család jövedelemtermelő képességére.

A családon belüli erőszak túlnyomórészt a nőket sújtja. Az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség területe nem terjed ki a családon belüli kapcsolatokra, azonban a nők védelmére a családon belül szükség lehet. A távoltartás intézménye a nők védelmét hivatott szolgálni. E területre hatással van a Gyvt. szabályozása is, mert a családon belüli nyugodt szeretetteljes légkör a gyermek érdeke is.

Az esélyegyenlőség gyakorlata arra utal, hogy a nőknél és férfiakon kívül is értelmezni kell a „nem” kifejezést, vagy annak hiányát, különösen annak tükrében, hogy az köznyelven forog, vagy a jogaiban sértett alany nyilatkozik hátrányos helyzetéről, vagy az állami bürokratikus rend valamely tagja, vagy egy kormánytisztviselő nyilatkozik a témáról. Sztereotípiák az, hogy a nők az életben egészen más értékrendet képviselnek, mint a férfiak. Azokat a nőket, és férfiakat, akik néhány évre szívesen otthon maradnak, hogy teljességgel családjuknak és gyerekeiknek szenteljék magukat, nem szabad megbélyegezni és diszkriminálni. A család számára lehetővé kell tenni, hogy tisztességes jövedelmekből fenntarthassa magát. Szükséges a munka és a családi élet összeegyeztetésében a részmunkaidő biztosítása is.

9.4.6. Nők részvétele a döntéshozatalban

Nem képzelhető el, hatásos érdekképviselet érdekképviselek nélkül. „A nők egyenjogúságának egyik fontos mércéje a nők részvételének aránya a parlamenti döntéshozatalban. Magyarországon a 2010. évi választások után lecsökkent, majd a 2014-es választások után 10% fölé emelkedett a nők aránya az országgyűlésben, amely a 2018-as választásokat követően is megmaradt. Nemzetközi összehasonlításban ezzel hazánk az országok között a 143. helyet foglalja el, vagyis nálunk relatíve alacsony a nők parlamenti részvétele. Azon országok közül, ahol a parlament nem oszlik alsó- és felsőházra, Kubában (48,9%) és Nicaraguában (45,7%) a legmagasabb a nők képviselői aránya, míg a Közel-Kelet tagállamaiban (Kuvait, Libanon) és a csendes-óceáni kis szigeteken (Tonga, Salamon-szigetek) a legalacsonyabb, van, ahol a teljes parlamentet férfiak alkotják. Európai uniós összehasonlításban a legfrissebb adatok tanúsága szerint hazánk a rangsor utolsó előtti helyét foglalta el. Hazánkon kívül Máltán, Lettországon, Cipruson, Görögországban, valamint Horvátországban nem éri el a nők részaránya a 20%-ot, míg a skandináv országokban (Svédország és Finnország) 40% feletti a női parlamenti helyek aránya.”¹²²⁸

9.4.7 Akcióterv a nők érdekében

¹²²⁸ https://www.ksh.hu/sdg/cel_05.html Letöltés: 2018. szeptember 26.

A „nők szerepének erősítése a családban és a társadalomban” (2021–2030) című akcióterv¹²²⁹ alapvető feladatokat fogalmaz meg a nők helyzetének javításában. Az akcióterv célkitűzésekhez eszközöket is rendel. A társadalmi fejlődés és fenntarthatóság szempontjából elengedhetetlen a demográfiai trendekben való tartós változás. Magyarország Alaptörvénye védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. Az Alaptörvény továbbá kimondja: „A nők és a férfiak egyenjogúak”, „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”¹²³⁰

Az Akcióterv¹²³¹ a családi élet és munkavállalás összehangolásának további támogatását tűzi ki célul, amelyet a következő konkrét intézkedésekkel javasolt elérni:

Infrastruktúrafejlesztéssel:

- munkahelyi, vállalati bölcsődék és óvodák számának növelésével figyelembe véve a meglévő óvodák kapacitását;
- Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiájának Programjai továbbfolytatásával a Digitális Gyermekvédelmi Szolgáltató és Módszertani Központ megvalósításában;
- családbarát munkahelyek és felsőoktatás támogatásával, a családbarát megoldásokkal rendelkező felsőoktatási intézmények arányának növelésével.
- a női oktatói és kutatói utánpótlás elősegítése érdekében olyan beruházások támogatása, amelyek a telephelyeken gyermekbarát megoldásokat valósítanak meg (pelenkázó és szoptató terek, gyermekszarkok, gyermekmegőrző);
- a Család és Karrier Pontok hálózatának továbbfejlesztésével;
- uniós források biztosítása esetén a Biztos Kezdet Gyerekházak hálózatának kibővítésével: legfeljebb 50 új Gyerekház létrehozásával);
- a szegénységben, illetve mélyszegénységben élő egyszülős családok számára rezsiköltségek támogatásával, illetve tanulmányi ösztöndíjak biztosításával az egyszülős gyermekek részére;

Rugalmas munkahelyi szabályokkal:

- az atipikus foglalkoztatási formák – különösen a munkáltatók körében - népszerűsítésével;
- a kisgyermekes nőknek és férfiaknak lehetőség megteremtésével, hogy hosszabb ideig és rugalmasabban vehessék igénybe az atipikus foglalkoztatási megoldásokat;
- az atipikus foglalkoztatási formákban dolgozók arányának növelésével.

Többletmunka állami elismerésével:

- A nők „láthatatlan”, „fizetetlen” munkájának fokozott elismerése
- Nagyszülői feladatok fokozott elismerésével.

¹²²⁹ Forrás: „Az 1685/2020. (X. 22.) Korm. határozat rendelkezik az Európai Unió számára készített, „A nők szerepének erősítése a családban és a társadalomban” (2021–2030) akcióterv elfogadásáról.

¹²³⁰ Alaptörvény, XV. cikk. (5) bek.

¹²³¹ Forrás: „Az 1685/2020. (X. 22.) Korm. határozat rendelkezik az Európai Unió számára készített, „A nők szerepének erősítése a családban és a társadalomban” (2021–2030) akcióterv elfogadásáról.

- a várandós anyák nagyobb mértékű támogatása érdekében a védőnői hálózat erősítése ösztönzők bevezetésével, béremeléssel, kiemelt jelentőséggel a hátrányos helyzetű településekre;

Kutatásokban való fokozottabb részvételükkel:

- a nők és férfiak igényeinek, illetve az atipikus foglalkoztatási formák alacsony volta okainak kutatással történő felmérésével, a KINCS bevonásával;
- Sikeres pályázatnak köszönhetően 2020. július 1-től egy 18 hónapos Strukturálisreform-támogató program (SRSP) keretében a nemek közötti foglalkoztatási különbségek elemzése valósul meg, illetve a kutatás vizsgálni fogja, hogy a meghozott intézkedések ellenére miért alacsony továbbra is a nők munkaerőpiaci részvétele.
- az ápolási feladatok (beteg vagy idős hozzátartozó ápolása) kutatásban való vizsgálatával;
- a nők és férfiak között a férfiak családi szerepének kutatásával a KINCS bevonásával;
- módszertan és segédanyag kidolgozásával a pedagógusok, óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet nyújtó szakemberek, iskolapszichológusok részére.
- A nők és férfiak közötti bérkülönbségek okainak kutatásban való vizsgálatával a kihívások alátámasztásának fényében;
- a kutatás eredményeinek figyelembe vételével az indokolt, célértékekkel meghatározott intézkedések meghozatalával;
- a nők és férfiak nyugdíja közötti különbségek kutatásban való vizsgálatával.
- A nők speciális (különösen gyermekszülés és gyermeknevelés, családi állapot, gyermekszám, egészségi állapot, valamint beteg- és idősgondozás miatti) szegénységi kockázatának csökkentése (munkavállalás, társadalombiztosítás, munkanélküliség, az egészségügyi és a szociális ellátások, valamint a digitalizáció területén)
- nemekre bontott statisztikai adatgyűjtések és adat-kiértékelések elvégzésével, külön célzottan a speciális helyzetben lévő (egyszülős, fogyatékkal élő gyermeket nevelő, nagycsaládos, hátrányos helyzetű) csoportokra keresetszerkezeti felmérés, időmérleg adatok, háztartási szatellit számla módszereivel;
- a hátrányos helyzetű nők egészségtudatosságát növelő, a szervezett népegészségügyi szűréseken való részvételt ösztönző programok kidolgozásával;

Szemléletformálással:

- figyelemfelhívó kampánnyal;
- a Családi Életre Nevelés program erősítésével, hangsúllyal a nők és férfiak közötti harmonikus együttműködésre az óvodáktól kezdve, illetve az alap-és középfokú oktatásban az iskolai védőnők bevonásával;
- az 1201/2015. (IV. 9.) Korm. határozatban foglalt a vállalati társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó Cselekvési Terv aktualizálása a vállalatok felelős magatartásának erősítése érdekében;
- a vállalatok menedzsmentjének érzékenyítése további eszközökkel.
- a kutató, PhD hallgató nők jó családi gyakorlatainak (a mai modern szemlélet szerinti, harmonikus családi együttélésen alapuló női-férfi szerepek) bemutatása médiakampány formájában;

Pályázatokkal:

- hazai és uniós pályázati programokkal, kedvezményekkel, illetve a Családbarát Munkahely pályázati program kibővítésével;
- a gyermekgondozási szabadság tekintetében a gyermekgondozási idő alatti, a munkahellyel illetve szakmai civil szervezetekkel való kapcsolattartást támogató programokkal/pályázatokkal;
- pályázatok, díjak bevezetésével.
- a Családbarát Szülészeti és Családbarát Kórház pályázat további meghirdetésével, kibővítésével;

Képzésekkel:

- nők részvételének támogatása a politikai döntéshozatalban képzéssel és mentorálással.
- nők vezetővé válásának elősegítése a gazdasági - vállalati szektorban középfokú oktatásban történő pályaeorientációval;
- a vezető nők példájának bemutatásával;
- díjak alapításával;
- tudomány terén a nők előtt álló láthatatlan akadályozó tényezők lebontása pályázatok meghirdetésével, amelyek figyelembe veszik a kutató, PhD hallgató nők gyermekgondozás következtében a kutatómunkából kiesett időszakát és ennek fényében kedvezményeket nyújtanak számukra;
- lányok és nők MTMI (matematikai, természettudományos, műszaki, informatikai) pályák felé való irányultságának támogatása pályaeorientációs foglalkozások szervezésével a középszintű oktatásban, amelyek népszerűsítik az MTMI szakmákat a pályaválasztás előtt álló fiatal nők számára;
- a kutatói életpálya népszerűsítésével a felsőoktatásban;
- középfokú szakképzés terén;
- az MTMI pályaeorientáció, ösztöndíj a felsőoktatásban, különös tekintettel a női hallgatókra:
- lányok és nők szakképzésben és felsőoktatásba való érvényesülésének előmozdítása, a lemorzsolódásuk csökkentése speciális oktatásszervezési modellek kidolgozásával és alkalmazásával;
- felzárkózási és fejlesztési célú kurzusok megvalósításával;
- olyan programok kidolgozásával, amely révén nő a szakma és a diplomaszerezés esélye a lemorzsolódás kockázatával érintett nők számára;
- a “nem foglalkoztatott, oktatásban és képzésben nem részesülők” (NEET) között magasabb a nők aránya, számukra szakképzést, illetve felsőfokú tanulmányokat előkészítő programok szervezésével, a programokon való részvételt elősegítő ösztönző rendszer kialakításával és működtetésével, specifikus (korai) pályaeorientációs, készségfejlesztő és kommunikációs programok megvalósításával, továbbá a gyermekneveléssel összeegyeztethető továbbtanulási formák támogatásával;
- nagyszabású digitális kompetenciafejlesztési program indításával nők részére.
- nőpolitikai, a női szempontokat figyelembe vevő szaktudás fejlesztése szakértők képzésével, valamint a szaktudás elterjesztésével a közigazgatásban (pl. probono képzések indításával).
- 6 év alatti gyermeket nevelő nők elhelyezkedésének támogatása karrier tanácsadással, mentorhálózat kiépítésével;
- kisgyermekes anyáknak biztosított képzéssel, tanácsadással;
- a hátrányos helyzetű, szakmát még nem szerzett négy vagy több gyermekes édesanyák esetében a hosszú évek után a munkába történő visszatérés megkönnyítésére azon

lehetőség kialakításával, hogy egészségügyi, szociális, gyermek-vagy idősgondozási területen segítő szakmába térhessenek vissza, amely az otthon megszerzett tudás elfogadottságát is erősítené (Nő az esély programhoz hasonló koncepció kidolgozása), amennyiben az eredeti munkahelyen történő foglalkoztatásra nincsen mód.

- női vállalkozók támogatása felkaroló, foglalkoztatást javító (kompetenciafejlesztés, tréningek, kutatás, mentorprogram) és a források elérését biztosító intézkedésekkel;
- sikeres vállalkozó nők példájának bemutatásával.
- kedvezményes oktatási lehetőségek biztosításával kismamák számára;
- idős hozzátartozó gondozását ellátó nők otthoni munkavégzésének elismerésével;
- ingyenes mentálhigiénés tanácsadással, pszichológusok biztosításával az Egészségfejlesztési Irodákban a hátrányos helyzetű nők számára;
- a szegénységben élők és a roma nők, mint aktív erőforrás beépítésével a munkaerőpiacra, figyelembe véve a korai iskolaelhagyást megelőző programok továbbfejlesztését, kiterjesztését;
- digitalizáció adta támogatási lehetőségek speciális felmérésével és kamatoztatásával az adott élethelyzethez igazodva.
- a hátrányos helyzetű édesanyák gyermeknevelési kompetenciáinak erősítése.

Fontos, hogy a nők esélyegyenlősége nem tény, hanem folyamatosan fennálló igény. „Napjainkban a nők esélye új kihívások előtt áll. A magyar családok lassan vetik ugyanis le a szokást, hogy az idősekről való gondoskodás csupán a nők kötelezettsége. Azon kívül a gyermek a családban a női természet következtében általában jobban kötődik az anyához, aki a modern korban már, mint teljes értékű munkavállaló is szerepet kap. A nők e kettős nekik tulajdonított és természetes szerepe valamint az európai, de különösen a magyar háztartások gazdasági kihívásai is súlyosbítják a családanyák gazdasági és szociális helyzetét, akiknek e terheket úgy tűnik, hogy viselniük kell, és azt össze kell egyeztetniük munkavállalásukkal.”¹²³²

Nők esélyeinek előmozdítása, jobban körülírja azt a folyamatot mely a nők esélyegyenlőségét hivatott előmozdítani, mint a nők esélyegyenlősége”, hiszen tudjuk, hogy egyenlőséget két hasonló tulajdonsággal rendelkező csoport között célszerű vizsgálni, ellenkező esetben a különbség meghatározóbb lesz a vizsgálat eredményeire, mint az egyenlőség. E miatt a nők esélyeinek javítása mindig is napirenden fog maradni, míg a társadalmi kohézió cél lesz egy társadalomban. Az esélyek javítását legjobban a személyiségi jogok, és érvényesíthetőségükhöz szükséges az anyagi ráfordítások határozzák meg, a folyamatos társadalmi szemléletformálás mellett. Napjainkban mindjobban előtérbe kerül az az esélyegyenlőségi szakirodalmakban kellően nem bemutatott gazdasági alap, mely nélkül a jogi felépítmény stabilitása, és így az esélyek biztosítása is veszélybe kerül. A társadalom alapja a sikeres gazdasági tevékenység is, mely a nők családi és munkahelyi feladatainak elősegítése nélkül nem lehet teljes.¹²³³

9.5. Idősek célcsoportja

Az idős célcsoport helyzetére tagadhatatlanul nagy hatással van jövedelemmel ellátottságuk, különösen saját jogú nyugellátásaik, öregségi nyugdíj, rehabilitációs járadék, vagy Tbny. keretében járó hozzátartozói nyugellátásuk, különösen az özvegyi nyugdíj, szülői nyugdíj, baleseti hozzátartozói nyugellátásaik, valamint az özvegyi, illetve időskorúak járadéka. Az

¹²³² MAKKOS Nándor: Nők esélyegyenlőségéről JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS (1589-3383): XXIV. évfolyam 6. szám. (2022)

¹²³³ Lásd: MAKKOS Nándor: Megerősítő intézkedések a családi állapot és a közszolgálat kapcsolatában JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS (1589-3383): XXII. évf. 2. szám, pp 20-26 (2020).

időskorúak azonban még végezhetnek munkát, ezért vizsgálni kell munkaerő-piaci helyzetüket is. Az idősök esetében kiemelt szerepet kap a biztosított egészségügyi és szociális alapszolgáltatások, vagy szakosított ellátási formák elérhetősége is. Az idősök esetében jellemző a diszkrimináció megjelenése is.

9.5.1 Idős kor fogalma

A társadalomban jellemző a kettős társadalmi előregedés jelensége. Miközben nő a népességben belül az idősök (65 év feletti állandó lakosok) aránya, csökken a gyermekek (0-14 év közötti állandó lakosok) aránya. Jól mutatja ezt a HEP indikátor táblázat népesség/öregedési index c. táblázata.

Előre bocsátjuk, hogy személyek esetében, a közvélemény, a szociológia, de különösen a jog, különböző korban húzza meg a feltételezett vagy valós „idős” korhatárt. Általános értelemben a közvélemény az idős korhatárt az egyén nyugdíj jogosultságával azonosítja. Az idős kor elérésének vannak külső és belső okai. A nagyobb társadalmi támogatással, kevesebb elszigeteltséggel rendelkező emberek hosszabb ideig és egészségesebb életet élnek, mint a társadalmilag elszigeteltek. A nagyobb interperszonális bizalommal rendelkezők szintén tovább élnek. A szociológia, már nem tartja fiatalnak a középkorúakat, az idősöket pedig felosztja, friss nyugdíjasra, idős, vagy öreg,- illetve aggkorúakra. Munkajogi szempontból, különösen a természetes személy tanköteles korának vége, munkavállalási korának kezdete, nagykorúsága, a fiatalok pályázatban való részvételének lehetősége, a munkavállaló védett korának kezdete, nyugdíj-jogosultságának kezdete, illetve a közszolgálatban a 70. életév betöltése bír jelentőséggel. Egyéb szempontokból azonban az idősök célcsoportja további csoportokra osztható, (go-go, slow-go, not-go) melynek különösen az idősök munkavégzési, vagy önellátási képességének szempontjából van jelentősége.

9.5.2 Kor alapú diszkrimináció

Az idősödő társadalomban nő a jelentősége a kor alapú diszkriminációnak. Az életkor alapú eltérő bánásmód gyakran általános feltételezéseken vagy alkalmi sztereotípiákon alapul. Amikor az embereket hátrányosan megkülönböztetik azok miatt, megsértik az emberi méltóság tiszteletben tartásához fűződő alapvető jogukat. Kimball az idősök diszkriminációját munkával kapcsolatban „ageizmus”-nak nevezi.¹²³⁴ Az idősödés nemcsak a gazdaságilag fejlett és fejletlenebb társadalmakban okoz különböző gondokat, hanem különböző kezelést követel egyazon államon belül is konjunktúra és válság idején. A gazdasági krízisek is befolyásolják a munkaerő piacot, ahol jelen vannak a munkaerőpiacra belépni kívánó fiatalok, és az azt elhagyni kívánó, és elhagyni nem kívánó idősebb munkavállalók.¹²³⁵

Az idős munkavállalóknak azonban, hacsak nincs elég tulajdonuk, és elegendő jövedelmük, nincs más alternatívájuk, mint a munkaerőpiacon maradni. A demográfiai faktor, a hosszabb életkor, és az alacsonyabb gyermekszám, többirányú politikát kíván az egyes államoktól. Az állam egyik lehetősége a fiatalok képzési sebességének növelése, másik az idősök pályán maradását kell, hogy elősegítse. Az idősök számának növekedése miatt, a társadalom által finanszírozott szociális biztonsági rendszerek az alulfinanszírozottság irányába haladnak, melyek hatása kiterjed a nyugdíjrendszereken kívül az állam egészségügyi és szociális alrendszerére is. Az alulfinanszírozottságnak nemcsak az ellátottak számának a növekedése lehet az oka, hanem a modern gyógyászati rendszerek költségnövekedése is.

¹²³⁴ Gayle KIMBALL: *Ageism in Youth Studies: Generation Maligned* Cambridge Scholars Publishing Newcastle upon Tyne 2017. p.2.

¹²³⁵ Walter K. OLSON: *The Excuse Factory: How Employment Law is Paralyzing the American Workplace* Martin Kessler Books New York London, Toronto, Sydney 1997. p.154.

A kor elleni diszkrimináció jogvédelme magában foglalja, az emberi jogi, az alkotmányjogi, a jogszabályi, és a kollektív szerződés szerinti jogvédelmet. Kor elleni diszkrimináció ellen felhívhatók az európai és nemzeti bíróságok döntései, rendelkezésre állhatnak ügyészek, üzemi tanácsok, munkafelügyelők vagy az alapjogi biztos indítványai, illetve biztosított a lehetőség¹²³⁶ jogvédő szervezetek részére, s nem utolsósorban a területen jelentőséggel bírhatnak a tagállami kormányok szociál,- és foglalkoztatási politikájának intézkedései is. Hohmann véleménye alapján „a magyarországi jogi szabályozás alapján a nemzetiségek érdekében elsődlegesen eljáró szerveződéseknek a nemzetiségi önkormányzatokat tekinti a jogalkotó, legalábbis e jogszabály követelményei alapján.”¹²³⁷ Az emberi jogok tekintetében megállapíthatjuk, hogy minden ember egyenlő a törvény előtt. A kor alapú diszkriminációt az uniós elsődleges¹²³⁸ és másodlagos¹²³⁹ jogforrásai is említik. A kor alapú diszkrimináció elkövetési alakzatai megegyeznek a diszkriminációt előidéző magatartások általános elkövetési alakzataival: közvetlen és közvetett diszkrimináció, utasítás,¹²⁴⁰ részvétel,¹²⁴¹ megszegés,¹²⁴² megtorlás,¹²⁴³ viktimizáció,¹²⁴⁴ halmozott diszkrimináció.

A tartalmi egyenlőség biztosítása jogilag preferenciális feltételt igényel, megengedvén az esélyét az egyenlőségnek, például meghosszabbítja az idős munkavállalók felmondási idejét. Különösen a veszélyes szakmák azonban kivettek az antidiszkriminációs előírások alól, például, tűzoltók, rendőrök, lőfegyvert használók, pilóták.¹²⁴⁵

Az USA-ban fejlődött ki a bizonyítás igazságügyi elmélete,¹²⁴⁶ mely három tesztet alkalmaz a kor alapú diszkrimináció eseteire: különböző bánásmód, különböző hatások és zaklatás.

1. Az első az állami előírásokat veszi figyelembe, ügyelve a jelekre, mikor a cselekmény – direkt és indirekt módon, egyenlőtlen bánásmódot okoz, az összehasonlítható helyzetű személyek között, figyelembe véve, vagy figyelmen kívül hagyva a szándékot.
2. A második a különböző hatás teszt alapján a felperest kérdezi meg, hogy az adott cselekmény hátrányt okozott volna-e neki, még ha ő nem is tagja a védett csoportnak.
3. A harmadik teszt alapján néhány állam például Kanada különös figyelmet fordít a rendszerszerű diszkriminációra, mikor a döntéshozók a munkaviszonyokban sztereotipikus képzésű látomások, vagy a helyes szerepek alapján ítélik meg, hogy egy csoport nem képes ellátni egy feladatot.

¹²³⁶ 2011. évi CLXXIX. tv. 83. §.

¹²³⁷ Bővebben lásd: HOHMANN Tamás: *Nemzetiségi civil szervezetek hatósági eljárásban való részvétele* Kutatási jelentés Waclaw Felczak Alapítvány, 2021. p.13.

¹²³⁸ Például az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 147cikk (1); 153 cikk (1); 174. cikkében, és az Európai Közösségről szóló Szerződés 3. cikk (3) bekezdésében, valamint az Európai Unió Alapjogi Kartája 25. cikkében.

¹²³⁹ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.

¹²⁴⁰ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról 2. cikk (4).

¹²⁴¹ Case C-303/06 S. Coleman Attridge Law and Steve Law 17 July 2008.

¹²⁴² Case C-54/07 Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v Firma Feryn NV 10 July 2008.

¹²⁴³ A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról 9. cikk

¹²⁴⁴ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról 11. cikk.

¹²⁴⁵ Bővebben lásd: Monika SCHLACHTER (ed.) *The Prohibition of Age Discrimination in Labour Relations Reports to the XVIII. International Congress of Comparative Law* Washington D.C., July 25-August 1, Nomos 2010. 56-57.

¹²⁴⁶ Ibid. Schlachter, p. 31.

A közvetlen kor alapú diszkrimináció esetében a hátrányokozás közvetlenül kapcsolódik a korhoz, azzal szoros kapcsolatban van. Egyenlőtlenségek kutatása az aktív öregedésben kimutatta, az aktív idős korban tapasztalható nagy egyenlőtlenségeket az idősök iskolai végzettsége és neme alapján, mert a magasan képzett emberek között magasabb AAI-értékeket mutattak a férfiak. Míg azonban az aktív idős korban tapasztalható nemek közötti szakadék lassan csökken, az összes vizsgált országban az aktív idős korban tapasztalható iskolai végzettségbeli szakadék nő. Az AAI lakóhely szerinti különbségei kevésbé szembetűnőek, bár a városi területeken élő idősöknek több lehetőségük van az aktív idősödére.¹²⁴⁷

A közvetett diszkrimináció, esetében a kor közvetlenül nem kapcsolódik az intézkedéshez, mely semlegesnek tűnik, hatásában mégis elviselhetetlen állapotot okoz, vagy ilyen követelményt támaszt.¹²⁴⁸ Amennyiben a neutrális cselekmények¹²⁴⁹ előnyeiből csak 40 év alattiak részesülhetnek, illetve a közvetett diszkrimináció hátrányos hatásaiból csak 55 év felettiek részesülnek, az okból az okozat egyenesen következik, a diszkrimináció megállapítható. Amennyiben azonban a hátrányt szenvedett személy nem tartozik az adott korcsoportba, az okozati összefüggés nehezen bizonyítható.

A zaklatás a munkahelyen nemkívánatos magatartás, ami a korra való tekintettel teremt célzatosan megfélemlítő, megalázó, támadó munkakörnyezetet. Zaklatás különösen 1. Szóbeli vagy írásbeli magatartás, mint például viccek, célzások, rágalmak, névtelenítés, kulturális normákra vonatkozó negatív megjegyzések, pletykák; 2. Fizikai érintkezés, teszt sértés, blokkoló mozgás; 3. Nem verbális becsmérlő gesztusok, üldözés, munkavégzés zavarása; 4. Vizuális megjelenítések, beleértve, de nem kizárólagosan, posztereket, rajzokat, képernyővédőket, e-maileket és lekicsinylő jelentésű szövegeket, a panaszos személyes tulajdonára írt jelzőket vagy más, bizonyos védett tulajdonságokhoz kapcsolódó szimbólumokat.

A megtorló személy a munkaadón kívül lehet munkatárs, ügyfél vagy bárki, aki az alkalmazottal kapcsolatba kerül. Bár az egyenlő bánásmód bizonyos védett csoportra – jelen esetben az idősökre – vonatkozik, ha valaki több, vagy minden védett csoportot egyenlően zaklat, attól független az egyenlő bánásmód megsértése megállapítható.

Az USA-ban a Civil Rights Act 1964 VII. fejezete felsorol öt védendő csoportot, melyekre különböző törvényeket alkottak. Az USA-ban a 40 éves kor alattiakra nem terjed ki az idősökre vonatkozó törvényi védelem. Az állami ügynökségeknek is, függetlenül az állami működtetésüktől jelentős szerepük lehet a diszkrimináció ellenes jogérvényesítésben. E szervezetek egyrészt közvetítő szerepet vállalnak a munkaadók és a munkavállalók között, másrészt önálló kereseti joguk van, gyakran azonban az oktatás révén van megelőző szerepük a hátrányos megkülönböztetésben.¹²⁵⁰ Az ügynökségek általi eljárások sokkal gyorsabbak, mint a bíróságiak, másrészt például az USA-ban, az eljárás az ügynökségeken kezdődik, és csak 60 nap elteltével, 90 napig nyújthat be az ügyfél panaszt a bíróságon, ha nem elégedett az ügynökség eljárásával. Az USA-ban az antidiszkriminációs jogalkotás sarokköve a különböző hatások elve. Az elv alatt a „jóhiszemű valódi foglalkoztatási követelményt” értik. Nem jogi védőeszköz az „üzleti szükségesség” illetve a „jó ok” elve, valamint az idős „tudomással” történő „önkéntes” lemondása jogairól, melyet az emberi jogi antidiszkriminációs jogalkotás nem ismer el.¹²⁵¹ A jogvédelem másik formája a választott bírósági eljárás, mely lehetőséget kínál sok munkahelyen az egyenlő bánásmód ellenes eljárásban, s mely hatékony eszköz lehet

¹²⁴⁷ UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE 2018 Active Ageing Index Analytical Report Octobre 2019 Geneva, 2019. p. XI.

¹²⁴⁸ Christa TOBLER *Indirect Discrimination a Case Study Deveopment of the Legal Concept of Indirect Discrimination under EC Law* Intersentia Antwerpen – Oxford 2006.

¹²⁴⁹ Bővebben lásd: Colleen SHEPPARD *Inclusive Equality: The Relational Dimensions of Systemic Discrimination in Canada* McGill-Queen's University Press Montreal & Kingston, London, Ithaca 2010. p. 22.

¹²⁵⁰ Ibid, Sheppard, p. 46-48.

¹²⁵¹ Ibid, Sheppard, p. 38-40.

szakszervezetek számára tagjaik érdekvédelmében. A választott bírósági eljárás esetén nyitott marad a lehetőség a bíróság előtti eljárásokban is. Jogvédelemre ad lehetőséget a szupervízió is, melyet a kollektív szerződések is magukban foglalnak, melyeknek feladatuk a diszkriminációs elemek kiszűrése a munkaügyi adminisztrációból.

Az egyes államoknak lehetőségük van a korai nyugdíjba vonulás támogatására a munkaadók adókedvezményének vagy a munkavállalók jövedelempótló juttatásának nyújtásával is. A munkaidő szabályozható határozott idejű szerződéskötéssel is, bár az okát jogilag is alá szükséges támasztani. A kötelező nyugdíjazás megvalósítja a nyílt diszkriminációt, mely alól szűk körben léteznek kivételek. Amennyiben kollektív szerződés tartalmazza, szükséges pontosítani, kik tartoznak ebbe a körbe. Amennyiben egyéni munkavállalói szerződés tartalmazza a határozott idejű foglalkoztatást vagy felmondást, szükséges meghatározni a jogi kontrol lehetőségét.

9.5.3 Kor alapú diszkrimináció tiltása Európában

A tagállamok napjainkban fontos kérdésekkel szembesülnek, mint a népesség elöregedése, vagy a közkiadások növekedése, ezért az időskori biztonságos és fenntartható nyugdíj fontos téma maradt.¹²⁵² Általában a jogszabályok a fiatalok első munkába lépését elősegítik, valamint az idősebbeknek védett kort biztosítanak. A kor alapú diszkrimináció tiltása viszonylag új keletű Európában. A Tanács csak 1982. december 10-én fogadott el az öregségi nyugdíjkorhatárra vonatkozó közösségi politika elveiről szóló ajánlást. Az Európai Tanács által 1989. december 9-én Strasbourgban elfogadott, a munkavállalók alapvető szociális jogairól szóló közösségi chartája alapján: „Az Európai Közösség minden munkavállalójának a nyugdíjazása idején képesnek kell lennie arra, hogy élvezze a megfelelő életszínvonalat biztosító erőforrásokat. Minden olyan személynek, aki elérte a nyugdíjkorhatárt, de aki nem jogosult nyugdíjra, vagy nincs más létfenntartási eszköze, elegendő forrást kell biztosítani, és az igényeinek kifejezetten megfelelő orvosi és szociális segítségre van szüksége.”¹²⁵³ A munkavállalói oldalon történő beavatkozások azonban befolyásolhatják a gazdaságot, a munkaerő toborzási folyamatot, a munkavállalás időtartamát, a nyugdíjba vonulás szokásos időpontját. Az állami védelem kiterjedhet a túlórák korlátozására, vagy az éjszakai munkavégzés tilalmára is.

9.5.4 Kor alapú diszkrimináció a munkajogban

Az elbocsátás okaként gyakran a képességcsökkenést hangsúlyozzák, azonban a fiatalabb munkaerő olcsósága áll a háttérben. Az idősek diszkriminációja elleni védelem elvével ellentétben az a gyakorlat, hogy időseket csak legvégső esetben vegyen fel a munkáltató, és adott esetben őket bocsássa el először, de az arányt meg kell találniuk a foglalkoztatott fiatalok és az idősek száma között. A Tanács még 1982-ben a túlórák rendszeres használata és az éves munkaidő csökkentésével kapcsolatban mutatott rá arra az idős munkavállalókkal kapcsolatban, hogy a rugalmas nyugdíjazást - amely önkéntes lehet, mikor a munkavállaló karrierje végén fokozatosan visszavonul a munka világából – például részmunkaidővel és a hosszabb ünnepek által is lehet biztosítani számukra.¹²⁵⁴ „Az Alkotmánybíróság több

¹²⁵² COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND TO THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE *The Future Evolution of Social Protection from a Long-Term Point of View: Safe and Sustainable Pensions* Brussels, 11.10.2000 COM(2000) 622 final.

¹²⁵³ Council Decision of 26. November 1990 on Community actions for the elderly (91 /49/EEC) 2. 2. 91 Official Journal of the European Communities No. L 28/29.

¹²⁵⁴ 82/857/EEC: Council recommendation of 10. December 1982 *on the principles of a Community policy with regard to retirement age*.

döntésében rámutatott arra, hogy a jogalkotó széleskörű szabadsággal rendelkezik a szolgálati felső korhatár megállapításában.”¹²⁵⁵ Egyes államokban a nyugdíjkorhatár a becsült átlagéletkorral (például 65 év) egyezik, meg, vagy az feletti. Az ECJ gyakorlatában következetesen megerősíti, hogy az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve az uniós jog általános elvének tekintendő.¹²⁵⁶ Az ECJ úgy találta, a kor alapú diszkrimináció az ember személyiségi jogát sérti, annak tiltását tartalmazza az általános diszkrimináció tilalma, ezért nem indokolt speciális jogalapot keresni az egyéni esetekre, mert minden derogációt esetjogában alaposan megvizsgál.¹²⁵⁷ Az Alapjogi Karta alapján „Az Unió elismeri, és tiszteletben tartja az idősek jogát a méltó és önálló élethez, a társadalmi és kulturális életben való részvételhez.”¹²⁵⁸ Az időseket érintő diszkriminációról bővebben a bíróságok esetjoga alapján alkothatunk képet.

Kor alapú megkülönböztetés, mind negatív értelemben, mind pozitív értelemben előfordul, mind az „ideális kor” alatti, mind e kor felett, mind a privát, mind a közjogi jogviszonyokban.

9.5.5 Idősügyi Nemzeti Stratégia

Idősügyi Nemzeti Stratégia (INS) az I. ütemterv 2010–2022-ig, a II. 2023–2034-ig tart. A 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról c. dokumentum az aktuális gazdasági-társadalmi környezethez viszonyulva határozza meg az idősügyi stratégia célkitűzéseire szükséges kormányzati beavatkozási feladatokat. Az életkor meghosszabbodásával a népesség egyre nagyobb arányát alkotó idős generáció mind erőteljesebb társadalmi hasznosságának előmozdítása fontos feladat, megkerülhetetlenül fontos cél. Időseknek általában a nyugdíjas kort betöltőket nevezem, melyek a következő önellátás figyelembe vevő kategóriákba sorolhatóak. A 60–74 év közöttiek (not old), a 75–89 évesek (go-go), a 90 év fölötti személyek (not go).

Az idősekről való gondolkodás felöleli a jogbiztonság, kommunikáció, nyilvánosság, képzés, élethosszig tartó tanulás, egészségügy, rehabilitáció, mentális egészség, szociális ellátások, nyugdíjügy, foglalkoztatás, kultúra-közművelődés, sport-rekreáció, strukturált szabadidő-eltöltés, esélyegyenlőség, társadalmi kirekesztődés megelőzése, életútmodell, önkéntesség, generációk közötti együttműködés területeit és kapcsolódási pontjait.¹²⁵⁹ A stratégia prioritásai:¹²⁶⁰

1. Esélyegyenlőség, pozitív reakciók az idősödés és a hosszabbéletűség Társadalompolitikai kihívásaira, fellépés az ageizmus ellen. A Stratégiában megfogalmazottak rámutatnak arra, hogy fokozni kell az érintettek bevonását és az e céllal történő együttműködések fejlesztését a különböző szektorok (kormányzati, nonprofit, forprofit, informális közösségek), a különböző szakpolitikák és különböző

¹²⁵⁵ 3152/2017. (VI. 14.) AB végzés alkotmányjogi panasz visszautasításáról [29].

¹²⁵⁶ Az elvet a foglalkoztatás és munkavégzés tekintetében a 2000/78/EK irányelv pontosítja, és az elvet az Európai Unió Alapjogi Chartája 21. cikke is tartalmazza, valamint azt a (C-555/07) Küçükdeveci ügy, 21.; és a (C-297/10) és (C-298/1). Hennigs és Mai ügyek, 47. pontja is tartalmazza.

¹²⁵⁷ Gay MOON in Dagmar SCHIEK, Lisa WADDINGTON, Mark BELL: *Non-Discrimination Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon 2007. p.315.

¹²⁵⁸ AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI CHARTÁJA 25. cikk Az Európai Unió Hivatalos Lapja. C 83/389.

¹²⁵⁹ Az INS-ben foglaltak többek között összhangban vannak az ENSZ alapelveivel, az Európai Unió törekvéseivel, a Társadalmi Befogadásról szóló közös Memorandummal, a Lisszaboni Stratégiával, a Berlini Nyilatkozattal, az AGE vezérelveivel, az Európai Szociális Chartával, a magyarországi Idősügyi Chartával, Öregedésről szóló Madridi Nemzetközi Cselekvési Tervvel, a WHO által 2001-ben publikált, az idősügyi politikát meghatározó alapdokumentumával, (Active Ageing - Policy Framework).

¹²⁶⁰ Forrás: http://www.obme.hu/wp-content/uploads/2010/03/02_bevezetes_az_INSba.pdf Letöltés: 2021. november 8.

- szolgáltató partnerek között. A társadalmi szemlélet változtatása azért is szükséges, hogy csökkenjen az idősokkal szembeni negatív sztereotípiák térnyerése.
2. Társadalmi részvétel és bevonódás, közösségi megbecsültség
A stratégia lényege egy társadalmi szemléletváltás elfogadtatása és érvényre juttatása, mely szerint az idősödésről való gondolkodásban lényeges a meglévő képességek megőrzése, szunnyadó készségek előhívása. Élethosszig tartó fejlődés, törekvés az életöröm, az autonómia megőrzésére és az önmegvalósításra.
 3. Az idősök számára képzésekkel is biztosítani kell az önellátás és az életminőségük megőrzésével kapcsolatos ismereteket
Meg kell teremteni a feltételeit az élethosszig tartó tanulásnak, az önszolgálati lehetőségeinek és az önkéntesség szélesebb körű kiépítésének, a generációk közötti együttműködés lehetőségeinek bővítését is.
 4. Biztonság és megfelelő életminőség, a betegségek kockázatának alacsonyan tartása, az emberi méltóság megőrzése és a funkcionális önállóság elősegítése.
Az idős emberről a maga emberi teljességében kell gondolkodni. A figyelmet az emberi élet kiteljesedésére kell fordítani és nem szabad kizárólag a szociális és egészségügyi vonatkozásokra leszűkíteni. A Stratégia alapvető irányelve és az időspolitikai fejlesztés egyik célja, hogy az idősokorúak jól-léte szempontjából a személyre szabott szolgáltatások széles köre álljon rendelkezésre, figyelembe véve azt, hogy az idősokorú személyeknek egyénenként eltérő társadalmi és kulturális szükségleteik vannak. Az idősokorúknak úgy kell hozzáférniük a különféle szolgáltatásokhoz, hogy azok leginkább igazodjanak a saját szükségleteikhez (a „se többet, se kevesebbet, mint amire éppen szükség van” elv érvényesítése). Az idősokorú számára minőségi szempontok alapján is ismereteket kell nyújtani a szolgáltatások biztonságáról, megbízhatóságáról, hozzáférhetőségéről és felhasználóbarát voltokról.
 5. Aktivitását és függetlenségét, társadalmi presztízsét megőrző idősödő és idős ember. Az Idősügyi Nemzeti Stratégiában megfogalmazott időspolitikai jövőkép, a célok elérését szolgáló fejlesztendő területek számbavétele mind megelőző (pro-aktív), mind a jelenlegi helyzetre választ adó (reaktív) megközelítéseket tartalmaznak. A Stratégiában foglaltak megvalósítása a társadalom valamennyi csoportját érinti – a fiataloktól a nagyon idősokorig. A Stratégiában megfogalmazott időspolitika megvalósítása lehetővé teszi az idősokorú önértékelésének növelését, méltóságának megőrzését, valamint a társadalom többi korcsoportja részéről az idősokkal szembeni tisztelet növelését.

9.5.6 MMSZ és a CédrusNet idősokorú életében betöltött szerepéről

Az idősokorú problémáját Kecskeméten több alternatív megoldás is kezeli. Még a 90'-es évek elején alakult Kecskeméten a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (MMSZ) mely bár szintén országos szervezet, a német szeretetszolgálatól kezdetben számos tekintetben különbözött, mert a magyar szervezet „szeretetszolgálat” céllal alakult – mely a társalapító¹²⁶¹ szándéka szerint – megkülönböztette azt a gazdasági társaságtól. A kecskeméti szervezet például gazdasági megerősödése folytán, mind nagyobb mértékben látott el városi és vármegyei csoportjai révén szociális szakmai feladatokat. A kecskeméti MMSZ szakmai munkáját kezdetben 20-30 többnyire idős önkéntes személy biztosította, akik fizetés nélkül, a „szeretettel” szolgálva végeztek másokat segítő, és önszolgálati tevékenységeket. A katolikus alapon működő szervezetben ma a közel 150 többnyire „hivatásos” munkatárs összetartozását különösen a közösen végzett szociális munka, rendezvények lebonyolítása, közös imaórák,

¹²⁶¹ Csilla von Boeselager.

beteglátogatások, kirándulások, szentmise látogatások, nyári gyermektáboroztatások, valamint egymás támogatása biztosítja.

A CédusNet egyesületet a kecskeméti önkormányzat és az Erasmus intézet alapította 2018-ban. „A CédusNet Kecskemét egy olyan innovatív és tenni akaró közösség Kecskeméten, akik új irányokat mutatnak az idősödéssel szembeni sztereotípiák helyett és lehetőséget biztosítanak azok számára, akik aktívak akarnak maradni, Kecskeméten, mintát adva.” A Cédus körök¹²⁶² tagjai azok a személyek, akik a munkahelyen, álláskereséskor, vagy új karrier építésében találkoznak előítéletekkel, akik „nyugdíjasok”, de szeretnének valamit még csinálni, ami hasznos, illetve akiknek hiányoznak a szellemi kihívások, közös gondolkodások, megoldás-keresések, vagy akiknek jövedelem kiegészítésre lenne szükségük, de nem elég „korszerű” már a tudásuk. HírösNagyi és a Hírös Időslátogató CédusKör, Vacsiközi, Belvárosi, Széchenyivárosi, Rózsakerti és a ZöldVitalitás CédusKör. Az egyesület megoldást kínál azoknak is, akik rájöttek, hogy az életüket tervezni, vagy újratervezni kell, és ehhez támogató környezetet keresnek, illetve akik szeretnének többet tudni korunk valóságáról és digitális világáról, akik tudják, hogy tapasztalataik értékesek és hiszik, hogy az értékesíthető.¹²⁶³ KMJV Önkormányzata 2020. május 1-től intézményesítette a CédusNet Kecskemét Szenior Tudáshasznosítási Programot, ami szervezetileg a Hírös Agóra Nkft.-hez¹²⁶⁴ került önálló szakmai területként.¹²⁶⁵ A CédusNet hívószavai a hagyományos önszorgó tevékenységek mellett, második karrier, antidiszkrimináció, tudásmenedzsment, intergenerációs együttműködés, állampolgári tudomány, közművelődés. A Hírös Agóra Nkft. fő feladata Kecskemét város polgárainak kulturális, művészeti, szabadidős és közösségi igényeinek, szükségleteinek kielégítése, a rekreáció, a szórakozás és a szórakoztatás, a szabadidő hasznos eltöltésének segítése, a közösségi művelődés lehetőségeinek biztosítása és az alkotókészség kibontakoztatása.

A két szervezetet összevethetjük céljai, vezérelvei, emberi életre gyakorolt hatása alapján. Az MMSZ a klasszikus másokon segítő munkán keresztül gyakorol hatást az idős tagok, alkalmazottak életére. Az MMSZ iránti elköteleződés életre szóló lehet, az önkéntes elhivatottsága, vagy munkavégzési képessége alapján. A CédusNet tevékenységét hangsúlyozottan az 50-74 éves korosztály igényeire szabja, melynek célja elsődlegesen az önszorgó, illetve másokon való segítség. Az MMSZ szervezete elsősorban az országos civil koordinációra és a helyi cselekvési együttműködésre alapozza tevékenységét, míg a CédusNet tevékenységét többnyire helyben, Kecskemét város szervezeteinek tevékenységével együttműködésével szervezi. Az idős ember egyik szervezetben való tagsága nem zárja ki a másik szervezetben való aktív közreműködésének lehetőségét. Mindkét szervezetben való működés jótékony hatást gyakorolhat az idős ember testi és lelki egészségére.

9.5.7 Idős korból adódó hátrányok mérséklése

Idősebb korban fokozódik az egészségügyi ellátásnak való kitettség. A minőségi egészségügyi ellátás azonban nem minden idős számára egyaránt elérhető. Az egészségügyi ellátásban számos tényező szerepet játszik, azonban az előidézett akadályok különböző beavatkozásokat kívánnak meg.¹²⁶⁶ A hosszú élet és a gazdagság nyilvánvalóan nem függenek össze, azonban a társadalmi-gazdasági helyzet és a halálozás kapcsolata kimutatható. Mindenki egyenlő esélyű

¹²⁶² HírösNagyi és a Hírös Időslátogató CédusKör, Vacsiközi, Belvárosi, Széchenyivárosi, Rózsakerti és a ZöldVitalitás CédusKör.

¹²⁶³ <https://cedrusnet.hu/> Letöltés: 2021. október 18.

¹²⁶⁴ Forrás: <https://hirosagora.hu/kozerdeku>. Letöltés: 2021. október 18.

¹²⁶⁵ <https://www.cedrusnetkecskememet.hu/rolunk/>. Letöltés: 2021. október 18.

¹²⁶⁶ 1812/2019. (XII. 30.) Korm. határozat az Idősügyi Infokommunikációs Program folytatásáról.

hozzáférése a magas színvonalú egészségügyi ellátáshoz, társadalmi feladat, mert folyamatosan fennállnak az egyenlőtlenségek. A magasabb társadalmi-gazdasági helyzetű emberek kevésbé vannak kitéve az alacsony színvonalú egészségügyi ellátásnak, és a halálozás kockázatának, mint a szegények. Az egyenlőtlenségek csökkentése érdekében világossá kell tenni az okok fennmaradásának törvényszerűségeit.

Idősebb korban fokozódik a más ember jó szándékának való kiszolgáltatottság is. Az idős ember fizikai igényeit is a lakhatás, egészségügyi szolgáltatások, jövedelem,¹²⁶⁷ társas kapcsolatok határozzák meg. Európában, így Magyarországon is „a szociális védelmi rendszerek átfogó korszerűsítésre szorulnak, hogy megfizethetők maradjanak és lépést tartsanak a demográfia és a munkával töltött életszakasz új realitásaival.”¹²⁶⁸

Annak ellenére, hogy az állami szociális intézményi ellátás nem érheti el az idős saját otthonában biztosítható életminőségét, stagnál, vagy emelkedik az intézményi elhelyezésre váró idősök száma. Ennek oka nemcsak az idősök ellátás iránti igényének növekedésében, hanem az idősök felnőtt korú gyermekeink elfoglaltságában is keresendő. Az intézményi elhelyezés nem biztosíthatja a személyi kapcsolatok olyan magas minőségét, mint a családi kapcsolatok. Ennek egyik oka egyrészt az, hogy a szakmai személyzet esetbe-vonódásának gátlása szakmai alapelv, másrészt az ellátott utódjai iránt érzett szeretete erősebb kapcsolat, mint az idős és a szakmai személyzet közötti kapcsolat.

Az intézményi ellátás e korlátai ellenére törekedni kell annak színvonalbeli emelésére, melyben a tárgyi feltétel a másodlagos, mert az emberi méltóság megőrzése biztosításával nyújtott szolgáltatás az elsődleges helyet foglalja el. Ennek biztosítására több jogi megoldás létezik, például intézményvezető felelőssége, az ellátott jogi képviselő, illetve az érdekképviseleti fórum.¹²⁶⁹

Az UN ECE¹²⁷⁰ az aktív időskor stratégiájában megfogalmazza legfontosabb aktív öregedési indikátorait (AAI):

1. Foglalkoztatás
2. Társadalmi részvétel
3. Független, egészséges és biztonságos életvitel
4. Kapacitás és lehetővé tevő környezet aktív öregedéshez

2030-ra az európaiak lesznek a legidősebbek a világon, medián életkoruk eléri a 45 évet.¹²⁷¹ 2030-ra több mint két millió 65 év feletti idős fog élni Magyarországon. ezért jelentős bármely kezdeményezés, mely lehetővé teszi az idősök elszigeteltségének meggátolását, társadalmi szerepvállalásuk erősítését. Ilyen programok voltak az elmúlt időkben az Idősügyi Infokommunikációs Modellprogram, Digitalizáció az aktív idősökért program,¹²⁷² és jelenleg a Digitális Jólét Program valamint a Belügyminisztérium ez irányú kezdeményezései.¹²⁷³

Fontos, hogy a társadalom idősödésével nő a jelentősége az idősök esélyteremtése igényének is. Az idősök problémáinak rendszere többrétű, magában foglalja különösen az idősök testi és mentális problémái számának és intenzitásának növekedését, munkahelyük elvesztésének, elszegényedésének kockázatát, emberi kapcsolataik beszűkülését, tekintélyük elvesztését, egyedül élésük kockázatát, lakóhelyi, családon belüli, média által közvetített,

¹²⁶⁷ Bővebben lásd: http://www.esely.org/kiadvanyok/2014_2/szecszi.pdf Letöltés: 2020. 09. 18.

¹²⁶⁸ Ibid. Fehér könyv Európa jövőjéről.

¹²⁶⁹ Bővebben lásd: Szt.

¹²⁷⁰ Forrás: UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE 2018 Active Ageing Index Analytical Report Octobre 2019 Geneva, 2019.

¹²⁷¹ Forrás: Fehér könyv Európa jövőjéről Európai Bizottság COM (2017) 2025 2017. március 1.

¹²⁷² 1761/2017. (XI. 7.) Korm. határozat „Digitalizáció az aktív idősökért” programról.

¹²⁷³ Segítő Kezek Infokommunikációs Modellprogram.

munkahelyi, gazdasági, nyelvi ageizmusát,¹²⁷⁴ szolgáltatásokhoz történő hozzáférésük akadályozottságát. Idősek esetében az esélyteremtésnek a felsorolt problémák közösségi szintű megoldására koncentrálnia kell.

9.6 Fogyatékkal élők célcsoportja

9.6.1 Fogyatékoság fogalmáról

A bíróság ítélete a CPRD¹²⁷⁵ preambuluma és annak 1. cikke alapján megállapította, hogy „a fogyatékoság egy változó fogalom, továbbá, hogy a fogyatékoság a fogyatékosággal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben. Fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”¹²⁷⁶ Kálmán és Könczei véleménye alapján az angol szakirodalom a „fogyatékoság” fogalomra az „impairment” egészségkárosodás, és a „disable”, „képtelen” kifejezést, valamint a „handicapped” hátrányos, kifejezést is használja. A „képtelenség” gyűjtőfogalom, magában foglalja a népesség különböző funkcionális fizikai, pszichikai, intellektuális, szenzoros,- és betegség általi, vagy mentális orvosi értelemben vett korlátait. A szociális szakirodalom ugyanerre kifejezésre társadalmi értelemben a „handycapped person” kifejezést használja, ami megfelel a „társadalmi funkció csökkenés” tényének, mely alapján a társadalom feladata az ilyen tulajdonságokkal rendelkező személyek segítése. A magyar jogi nyelvezet leggyakrabban a fogyatékoság kifejezést használja, mely bár rövid, de pejoratív és megbélyegző hatása van. Az egészségkárosodást különböző korokban különbözőképpen ítélték meg. Kálmán és Könczei e korszakokat a medikális, rehabilitációs, humanisztikus, és emberi jogi modellekkel jellemzi.¹²⁷⁷

Fogyatékosággal élőket az orvosi modell alapján fogyatékek jellege szerint a látás, - hallás, - mozgás, - értelmi vagy e tulajdonságok közül több előfordulása esetén halmozottan sérültnek nevezhetjük, de bizonyos betegségek károsodásokat is okoznak.

Az ember egészsége nemcsak születésével, baleset következtében, véletlen folytán, vagy kora előrehaladtával, hanem a társadalom különböző szereplőinek tudatos tevékenysége vagy mulasztása által is megváltozhat. A mulasztás lehet jogrendi, (a jogalkotó nem alkotja meg azt a jogszabályt, amelynek magalkotására magasabb szintű norma kötelezi), jogalkalmazást akadályozó, (jogalkalmazás zavara vagy hiányossága folytán), vagy relatív, (például a jogalkalmazás indokolatlanul sok-lépéses utaló szabályok alkalmazását igényli).¹²⁷⁸

¹²⁷⁴ KOKAS Dóra – LAKATOS Szilvia in: VARGA Aranka: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon Pécsi Tudományegyetem* BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Bolko-Print Kft, Pécs, 2013 p. 166.

¹²⁷⁵ A 21. század első emberi jogi egyezményét a fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezményt (CRPD) és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvet 2006. december 13-án írták alá New York-ban. Magyarország az egyezményt 2007. március 30-án írta alá, és az 2007. július 20-tól hatályos. Magyarország az egyezményt a 2007. évi XCII. törvénnyel hirdette ki.

¹²⁷⁶ A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (második tanács) 2013. április 11. A C-335/11. és C-337/11. sz. egyesített ügyekben, az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyában, amelyet a Sö- og Handelsretten (Dánia) a Bírósághoz 2011. július 1-jén érkezett, 2011. június 29-i határozataival terjesztett elő az előtte a Jette Ring nevében eljáró HK Danmark és a Dansk almennyttigt Boligselskab (C-335/11), valamint a Lone Skouboe Werge nevében eljáró HK Danmark és a csodeljárás alatt álló Pro Display nevében eljáró Dansk Arbejdsgiverforening (C-337/11) között folyamatban lévő eljárásokban. 4.

¹²⁷⁷ KÁLMÁN Zsófia - KÖNCZEI György *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig* Osiris Kiadó Budapest, 2002. p. 81-119.

¹²⁷⁸ Bővebben lásd: VARGA Zs. András alkotmánybíró párhözamos indokolása a 11/2018. (VII. 18.) AB határozathoz.

Az amerikai fogyatékosági törvény, ADA azt a személyt tekinti különösen fogyatékosnak, aki:

(A) fizikai vagy szellemi fogyatékosága van, amely jelentősen korlátozza az egyén egy vagy több jelentős életfunkcióját; Az egyén teljesíti az „ilyen károsodásnak” tekintett követelményt, ha az egyén megállapítja, hogy az e fejezetben tiltott cselekménynek van alávetve a tényleges vagy észlelt fizikai vagy szellemi fogyatékosága miatt, függetlenül attól, az értékvesztési korlátoktól, vagy, hogy súlyosan korlátozzák-e az életét.

(B) ilyen károsodással tartanak nyilván;

Átmeneti „értékvesztés”: olyan tényleges vagy várható 6 hónap, vagy annál rövidebb lejáratú értékvesztés.

(C) „ilyen károsodásnak minősül...” (e pont nem vonatkozik az átmeneti és a kiskorú „értékvesztésére.”). Az 1990-es amerikai fogyatékosággal élőkről szóló törvény (ADA) jelenlegi szövege, beleértve az ADA 2008. évi módosító törvényének (PL 110-325) által módosított változatát, amely 2009. január 1-jén lépett hatályba. Az ADA eredetileg nyilvános és később átrendezték és közzétették az Egyesült Államok kódexében. Az Egyesült Államok Kódja olyan címekre és fejezetekre tagolódik, amelyek a törvényeket a tárgyuk szerint osztályozzák. Az eredeti törvény I., II., III. És V. címét kodifikálja az Egyesült Államok kódexének 121. szakaszában kezdődő, 42. címének 126. címében. Az eredeti törvény IV. Címe az Egyesült Nemzetek Szervezetének 47. címének 5. fejezetében található. A törvény megköveteli a munkáltatók és a közintézmények számára, hogy "ésszerű elhelyezést" nyújtsanak a fogyatékkal élők számára, és tiltja az egyéneknek a foglalkoztatásban való diszkriminációját.

A fogyatékoságot illetően helyén valónak tarthatjuk Scotch és Schirner fogyatékoság jellemzőit,¹²⁷⁹ melyek alapján a fogyatékoság „univerzális emberi állapot.” Általában az életfunkciók közé tartoznak, az önellátás, a kézi feladatok ellátása, látás, hallás, étkezés, alvás, séta, állás, emelés, hajlás, beszéd, légzés, tanulás, olvasás, koncentráció, gondolkodás, kommunikáció és a munka. Ezekon kívül testi funkciók: különösen az immunrendszer funkciói, normál sejtnövekedés, emésztőrendszer, bél, húgyhólyag, neurológiai, agyi, légzőszervi, keringési, endokrin és reprodukció funkciók.

Fogyatékos személynek jogi értelemben azt a személyt tekinti a Fot. „aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszicho-szociális károsodással - illetve ezek bármilyen halmozódásával - él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.”¹²⁸⁰

Bickenbach elmélete¹²⁸¹ több oldalról világítja meg a fogyatékoság fogalmát.

1. A fogyatékoság olyan összetett jelenség, amely az emberi elmék és testek belső jellemzői közötti kölcsönhatásokból, valamint a fizikai és társadalmi környezet azon jellemzőiből adódik, amelyekben az emberek élnek és cselekszenek.
2. A fogyatékoság nem csökkenthető, vagy az, a személy mögöttes fizikai vagy szellemi állapota miatt nem várható.

¹²⁷⁹ SCOTCH, R. K., and K. SCHRINER, 1997, “Disability as Human Variation: Implications for Policy,” The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 549 (1): 148–159.

¹²⁸⁰ 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról 4.§. a).

¹²⁸¹ BICKENBACH, J., 1993, *Physical Disability and Social Policy*, Toronto and London: University of Toronto Press. and The ADA v. the Canadian Charter of Rights Disability Rights and the Social Model of Disability https://www.google.hu/search?q=Bickenbach%2C+J.%2C+1993%2C+Physical+Disability+and+Social+Policy%2C+Toronto+and+London%3A+University+of+Toronto+Press.&rlz=1C1OPRB_enHU571HU576&oq=Bickenbach%2C+J.%2C+1993%2C+Physical+Disability+and+Social+Policy%2C+Toronto+and+London%3A+University+of+Toronto+Press.&aqs=chrome..69i57.1134j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Letöltés: 2018. október 15.

3. A fogyatékoság nem dichotóniás állapot, amely az embereknek vagy van, vagy nincsen, de inkább „folyékonyak és folyamatosak”, különböző formákban és mértékben. Ráadásul a fogyatékoság egyetemes emberi tapasztalat.
4. A fogyatékoság nem értelmezhető függetlenül a teljes életkörülményektől, azaz a fizikai és társadalmi környezet jellemzőitől.

A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (CRPD) elismeri, és előírja, hogy az országok egyenlő hozzáférést biztosítsanak az információkhoz, az ellátáshoz és az egészségügyi szolgáltatásokhoz a fogyatékosággal élő személyek számára.¹²⁸²

Fontos, hogy a fogyatékkal élők kiszolgáltatottabbak, ha a fogyatékkal élő gyermek, nő, idős, vagy mélyszegénységben él, illetve ha roma származású, vagy e tulajdonságok közül egyidejűleg többel is rendelkezik. Hátrányukat fokozhatja környezetük infrastrukturális hiányosságai és a társadalom tagjainak irányukban megnyilvánuló érzéketlensége is.

9.6.2 Esélyteremtés a fogyatékosággal élő személyekről szóló törvényben

Minden állam humanitárius érettségét jelzi az, ahogyan a fogyatékosággal élő állampolgáraival szemben viselkedik.¹²⁸³ A Fot. alapján: „A fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel, csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni. A Fot. egy ideális képet fest a jogokból és a lehetőségek egyenlőségével kapcsolatban, hiszen „a fogyatékosággal élő emberek hátrányainak enyhítése, esélyegyenlőségük megalapozása, illetve a társadalom szemléletmódjának alakítása” érdekében alkotta a jogalkotó e törvényt,¹²⁸⁴ azonban az emberi méltóság megadásából a fogyatékkal élők kevésbé részesülnek, mert gyakran anyagi nehézségekkel küzdenek. Megjegyzem azonban, hogy a fogyatékkal élők tulajdonnal és méltóságuk meg nem adását nap-mint nap megélik. Mások más véleményen vannak, mert nem tekintik az anyagiakat fontosnak az emberi méltóság kérdéskörében, hiszen azzal kellő mértékben rendelkeznek. „Az emberi méltóság a létünkhöz kapcsolódik, nem a tulajdonunkhoz, kapcsolatainkhoz, viselkedésünkhöz.”¹²⁸⁵ Máshol a Fot. tartalmazza, hogy a fogyatékkal élő személyek „az őket mindenki mással egyenlően megillető jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, ezért indokolt, hogy minden lehetséges módon előnyben részesüljenek.”¹²⁸⁶ Az esélyegyenlőség előmozdítása ebben az esetben olyan személyek szükségleteinek kielégítése érdekében történik, akik létesítményeket, megállapodásokat, szolgáltatásokat vagy segítséget igényelnek. Az államnak, a társadalom szervezetei és tagjai nem okozhatnak olyan károsodást, amely fogyatékoság kialakulásához vezet, illetve az egyes személyeknek és szervezetnek olyan körülményeket kell létrehozniuk, amelyben a fogyatékosággal élő emberek képesek lesznek teljesebb életre. Az állam a közszolgáltatások helybe vitelével például a kormányablakok, a települési, járási ügysegédek, a mobil kormányablak busz bevezetésével, is igyekszik helybe vinni szolgáltatásait, a fogyatékkal élők, és a települési hátránnyal élők számára megkönnyíteni az ügyintézését. Ugyanakkor az infokommunikációs akadálymentesítés jegyében az akadálymentes weboldalak, és az azok

¹²⁸² Victor Santiago PINEDA: *Inclusion and Belonging in Cities of Tomorrow Governance and Access by Design* Springer, Open Acces 2024., Preface.

¹²⁸³ Douglas C. BAYNTON: *Forbidden Signs: American Culture and the Campaign Against Sign Language* The University of Chicago Press, London 1996. p.79.

¹²⁸⁴ 1998. évi XXVI. törvény (Fot) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról preambulum.

¹²⁸⁵ Forrás: https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/4920-az-eselyteremtesrol-a-cigany-sag-felzarkozasarol-rendeztek-konferenciat-nagyharsanyban?fbclid=IwAR2rHEbKbhrnyVyaHKnNntcaJOSVHl-b1Oee_ZP35nAm5-3H_vbzH0iCd8. Letöltés: 2020. 08. 09.

¹²⁸⁶ Fot. 3.§.

igénybevételét országosan segítő e-pontok, és szakképzett ügyintézőkkel is segíti. Hasonló célokat szolgál a Digitális Jólét Program is. Az előnyben részesítő intézkedések csupán a fogyatékkal élők tekintetében, ma Magyarországon közel félmillió főt érintenek.

A Világbank is elkötelezett a fogyatékossgot befogadó oktatás mellett.¹²⁸⁷ A fogyatékossggal élő személyekkel kapcsolatos magatartás, tevékenység során úgy kell eljárni, hogy az a fogyatékos állapot rosszabbodását megelőzze, illetőleg annak következményeit enyhítse. A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékossggal élő személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy ők, a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek. A fogyatékossggal élő személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy ők a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt. Az állam köteles gondoskodni a fogyatékossggal élő személyeket megillető jogok érvényesítéséről, és hátrányait „kompenzáló intézményrendszer működtetéséről a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban.”¹²⁸⁸

9.6.3 Esélyteremtés a jelnyelvről szóló törvényben

Csak a 19. században lépett túl a jogalkotó és az emberi közösség a gyakorlaton, mikor a jelnyelvet titkos és/vagy tiltott információközlésnek tekintette. Baynton említi: az adott közösség a jelnyelvet használókat képtelenségük miatt idegeneknek tekintette saját országukban.¹²⁸⁹

A Jtv. alapján: „Az Országgyűlés figyelembe véve, hogy a hallássérült, valamint a siketvak emberek a társadalom egyenrangú és egyenjogú tagjai, elismerve a jelnyelv kulturális, közösségformáló erejét, a hallássérült és siketvak személyek nyelvi jogainak rögzítése és a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférésük biztosítása érdekében, a Fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló egyezmény rendelkezéseivel összhangban (...)”¹²⁹⁰alkotott törvényt.

A Jtv. alapján „A fogyatékos személyek esélyegyenlőségének biztosítására létrehozott, a társadalmi felzárkózásért felelős miniszter szakmai felügyelete alatt álló szervezet a térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatást (...) meghatározott időkerettel való gazdálkodás, valamint a finanszírozás tekintetében ellenőrzi, továbbá az ellenőrzés céljából nyilvántartást vezet a térítésmentes jelnyelvi tolmácsszolgáltatásról.”¹²⁹¹

Államunk a közszolgálat által számos erőfeszítést tesz annak érdekében, hogy az a mintegy félszáz ezer fő, aki ma hazánkban ilyen jellegű hátránnyal él, akadálymentesen intézhesse ügyeit. E kötelezettség a közszolgálatot működtető államra a tárgyi, személyi feltételek biztosításának kötelezettségét rója, például a megfelelő környezet, és magasabb képzettségű, például jelnyelvet alkalmazni tudó ügyintézők biztosítása által.

9.6.4 Egy létező megoldás az autizmus kezelésében

Nem nevezhetjük új keletűnek az autizmus jelenségét Kecskeméten (KMJV), mert az autizmus és spektrumzavarral élő gyermekek ellátása, és fejlesztése Kecskeméten 1991.szeptemberében

¹²⁸⁷ <https://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/world-bank-group-commitments-on-disability-inclusion-development> Letöltés: 2020. 08. 09.

¹²⁸⁸ Fot. 2.§ (1)-(5) bek.

¹²⁸⁹ Douglas C. BAYNTON: *Forbidden Signs: American Culture and the Campaign Against Sign Language* The University of Chicago Press, London 1996. p. 15.

¹²⁹⁰ 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról, (Jtv) preambulumban.

¹²⁹¹ Jtv. 6. §. (1) bek.

kezdődött, a Nyíri Úti Általános Iskola és Speciális Szakiskola keretei között 4 tanulóval. Az autista személyek ellátása az ESZII partnereivel együttműködve valójában meg, az ESZII partnerei különösen Decathlon Áruház, Veloroom – Sáfár Tamás ev., a Bács-Kiskun Vármegyei Kereskedelmi és Iparkamara, Bács-Kiskun Vármegyei Pedagógiai Szakszolgálat, Phoenix Mecano Kecskemét, az Autisták Országos Szövetsége, Autista Gyermekéért Egyesület, az Autisták Oktatásáért Alapítvány, Aut-Pont Alapítvány, és az Autizmus Alapítvány. A fejlesztés magában foglalja a korábban megtanult készségek fejlesztését, különösen az augmentatív, alternatív (AAK) kommunikáció és vizuális segítő eszközök használatát, a háztartási önellátással, munkavégzéssel kapcsolatos elméleti és gyakorlati ismeretek tanítását. A fejlesztés fontos eleme továbbá a szociális készségek és a szociális kommunikáció fejlesztése, a társadalmi beilleszkedést szolgáló rutinok elsajátítása. Az autizmussal élők számára vonatkozóan ma Kecskeméten csak becslésekkel rendelkezünk, mely szerint előfordulásának gyakorisága 0,2-0,5%, amely szűkebb család beszámításával körülbelül a lakosság 1%-ának életminőségét befolyásolja.¹²⁹² E problémával élő gyermekek és fiatalok ellátását Kecskeméten a CSODABOGÁR Autizmussal és Fogyatékkal Élő Személyek Nappali Intézménye látja el. KMJV vezetése, pályázatát a TOP-6.6.2-15-KE1-2016-00001 konstrukcióra 2016-ban nyújtotta be. A pályázat keretében a város több mint 300 M Ft költséggel egy új, 48 férőhelyes nappali ellátó intézményt alakított ki, melynek hivatalos átadására 2019 októberében került sor. Ma hasonló intézmény csak Budapesten és Békéscsabán található. Az intézményvezető véleménye szerint, az autizmussal élő igénybevevői kör számára csak szakszerű, autizmus-specifikustudással rendelkező szakemberekből álló team tud színvonalas szolgáltatást, ellátást nyújtani, ezért belső továbbképzésükre folyamatosan szükség van.¹²⁹³

9.6.5 Speciális bánásmódot igénylő gyermekek

Köznevelési közfeladat kötelezettje az állami szerv, a tankerületi központ, az állami felsőoktatási intézmény, a települési önkormányzat, a nemzetiségi önkormányzat (a települési és a nemzetiség önkormányzat a továbbiakban együtt: önkormányzat) és az önkormányzati társulás, valamint esetlegesen térítés ellenében az egyházi köznevelési intézmény, a magán köznevelési intézmény, illetve külföldi nevelési-oktatási intézmény és a nemzetközi iskola,¹²⁹⁴ vagy egyéb személy, szervezet.¹²⁹⁵

Beilleszkedési, Tanulási és Magatartási Nehézséggel küzdő (BTMN), vagy Sajátos Nevelési Igényű (SNI), gyermekek fejlesztési iránti igényének megállapítása szülői kérelem hiányában, – szakértő, szakértői bizottság bevonásával – a tankerületi központot terheli.¹²⁹⁶

Hátrányba került gyermekek érdekében fel kell tennünk számos kérdést, különösen, hogy biztosított-e:

- térítésmentesen, vagy térítés ellenében a köznevelési közfeladat;¹²⁹⁷

¹²⁹² Forrás: Egészségügyi és Szociális Intézmények Igazgatósága (ESZII) Idősgondozó Szolgálat Szakmai Programja.

¹²⁹³ Elhangzott a Soltész Veronikával, az intézmény vezetőjével történt megbeszélés során, 2021. december 6-án.

¹²⁹⁴ Köznev. tv. Vhr. 33. § (1) bek., ill. 37. § (1) bek.

¹²⁹⁵ Köznev. tv. 2 § (3) bd).

¹²⁹⁶ Köznev. tv. Vhr. 42. § (1) bek.

¹²⁹⁷ 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról. Knt. Vhr. 33. § (1) bek.

- BTMN, a tartósan beteg és a SNI gyermek¹²⁹⁸ számára az óvodai¹²⁹⁹ és az iskolai¹³⁰⁰ felzárkóztató foglalkozás;
- krízisközponti elhelyezés időtartamára az ideiglenes vendégtanulói jogviszony;¹³⁰¹
- BTMN, és a tartósan beteg valamint a SNI gyermekek számára, állapotának megfelelő köznevelési intézményi ellátás;¹³⁰²
- pedagógiai szakszolgálati feladatellátás;¹³⁰³
- HH és HHH gyermek megkapja-e a számára szükséges gyógypedagógiai szolgáltatást,¹³⁰⁴ amennyiben nem, az felveti a pedagógus felelősségét.¹³⁰⁵

9.6.6 Fogyatékkal élők problémáinak enyhítése

A fogyatékkal élő személyek folyamatosan, a diszkrimináció különböző formáival szembesülnek a társadalomban például a közvetlen vagy közvetett, illetve strukturális diszkriminációval, vagy a természetes, épített, jogi, közlekedési és kommunikációs akadályok, rengetegével. A fogyatékos alapú megbélyegzés az egyén számára lelki szenvedést okoz, és sérti az emberi méltóságot.

A Bizottság 1974-ben a Szociális Akcióprogram keretében nyújtott be először javaslatot, a fogyatékkal élők teljes és jobb foglalkoztatásának érdekében, hogy „Kezdeményezzen egy programot a fogyatékosokkal élő személyek szakmai és társadalmi beilleszkedése érdekében, különös tekintettel a kísérletek előmozdítására vonatkozó rendelkezések meghozatalára a szakmai életben történő rehabilitáció, vagy adott esetben védett iparágakban való elhelyezése céljából, valamint összehasonlítón tanulmányozza a jogszabályi rendelkezéseket és a nemzeti szintű rehabilitációs intézkedéseket.”¹³⁰⁶

A miniszteri vélemény azt is kiemelte, hogy a „World Health Organization 1980-ban a fogyatékosokkal összefüggésben az alábbi (egymást követő és egymásból következő) problémaszinteket határozta meg:

- sérülés (károsodás a szervezet szintjén),
- fogyatékoság (funkciózavar a képességek szintjén),
- akadályozottság (hátrány társadalmi szinten). Míg 1997-ben mindezt annyiban módosította, hogy ezeket párhuzamos síkorként és kölcsönhatásként értelmezi, de annak központi magja változatlanul a társadalmi megítélés és hátrány.”¹³⁰⁷

A „semmit róluk nélkülünk” James Charlton 1998-ban megjelent könyvének címe,¹³⁰⁸ és a fogyatékosokkal élők és a jogalkotók közötti együttműködés szükségességét hangsúlyozó olyan alapvető elv, mely az óta átment a köztudatba. Az elv alkalmazása kötelező a fogyatékkal élők problémáinak enyhítésében. Az egyetemes tervezés például a tárgyi eszközök jövőbeli megfelelő kialakítására vonatkozik. „Egyetemes tervezés”-en a termékek, a környezet, a programok és szolgáltatások oly módon történő tervezését értjük, hogy azok minden ember

¹²⁹⁸ Bővebben lásd: 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról.

¹²⁹⁹ Köznev. tv. Vhr. 33. § (1) bek. aa).

¹³⁰⁰ Köznev. tv. Vhr. 33. § (1) bek. ba).

¹³⁰¹ Köznev. tv. Vhr. 33. § (1) bek. bj).

¹³⁰² Köznev. tv. Vhr. 33. § (1) bek.e).

¹³⁰³ Köznev. tv. Vhr. 33. § (1) bek.f).

¹³⁰⁴ Köznev. tv. 47. §.(1) bek.

¹³⁰⁵ Köznev. tv. 62. §., (1) bek. b).

¹³⁰⁶ COUNCIL RESOLUTION of 21 January 1974 concerning a social action programme 12. 2. 74 Official Journal of the European Communities.

¹³⁰⁷ 9/2019. (III. 22.) AB határozat 42.

¹³⁰⁸ CHARLTON, J., 1998, *Nothing About Us Without Us: Disability, Oppression and Empowerment*, Berkeley: University of California Press, 1998.

számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhetőek legyenek: adaptálás, vagy speciális tervezés szükségessége nélkül. Az egyetemes tervezés nem zárhatja ki a fogyatékossgal élő személyek csoportjai számára szükséges támogató-segítő eszközök és technológiák indokolt esetben történő használatát.”

A CRPD felsorolja a fogyatékossgal élő személyek jogait annak érdekében, hogy a jogokból való részesülésüket biztosítsa számukra, emellett az államokat különféle támogató intézkedések meghozatalára kötelezi. Az EUMSZ 216. cikk (2) bekezdése szerint az EU által megkötött nemzetközi megállapodások kötelezőek a tagállamokra nézve, valamint az unió jogának elválaszthatatlan részét képezik. Mivel az EU szerződő fele a CRPD-nek, az unió jogának alkalmazásakor az uniós intézmények és tagállamok is kötelesek az egyezményt betartani. A CRPD a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetéshez kapcsolódó uniós és alapjogi - joganyag értelmezésének referenciapontjává vált.¹³⁰⁹ Az ECJ megállapította, hogy „a 2000/78/EK irányelvet a lehető legteljesebb mértékben az egyezménnyel összhangban kell értelmezni.”¹³¹⁰ Banks és Kaschak¹³¹¹ megjegyzi, a fogyatékkal élők jogsértése, a fogyatékek láthatóságán alapszik, és kétirányú lehet. A látható fogyatékek lehet az alapja a megélyegzésnek, míg a nem látható fogyatékek alapján a fogyatékkal élőknek kell bizonyítania, hogy valamire nem képes.

Az alapjogi Karta alapján „az Unió elismeri és tiszteletben tartja a fogyatékkal élő személyek jogát az önállóságuk, társadalmi és foglalkozási beilleszkedésük, valamint a közösség életében való részvételük biztosítását célzó intézkedésekre.”¹³¹²

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága 2015-ben tartotta első felülvizsgálatát, amikor megállapította, hogy az EU nem megfelelően hajtotta végre kötelezettségeit.¹³¹³ A Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az uniós irányelvek,¹³¹⁴ nem kifejezetten tiltották meg a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést, illetve nem hoztak ésszerű intézkedéseket a fogyatékossgal élő emberek számára a szociális védelem, és az egészségügy, rehabilitáció, oktatás, valamint az árúk és szolgáltatások biztosításának területén, ideértve a lakhatást, közlekedést és biztosítást.¹³¹⁵

Pineda szerint, a faji és társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek „leképeződnek” a városokra a „vörös vonalasság” redlining, dzsentifikáció és szuburbanizáció formájában. Fogyatékossgal élő személyek gazdasági marginalizálásában fontos szerepet játszik az a meggyőződés, hogy „a fogyatékos emberek gyenge és/vagy korlátozott munkaképesség jellemzi”. Sok lakos azonban nem a munkaképtelensége miatt marad marginális, hanem azért, mert a társadalom meghatározza, hogy mi számít alkalmasnak és érdemesnek. Ezek a hiedelmek alakítják épített környezetünket, kizárva a fogyatékkal élő embereket a

¹³⁰⁹ Bővebben lásd: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-handbook-non-discrimination-law-2018_hu.pdf p. 27.

¹³¹⁰ A Bíróság ítélete (második tanács), 2013. április 11. HK Danmark, Jette Ring nevében eljárva kontra Dansk almennyttigt Boligselskab (C-335/11) és HK Danmark, Lone Skouboe Werge nevében eljárva kontra Dansk Arbejdsgiverforening, Pro Display A/S nevében eljárva (C-337/11). között folyamatban lévő eljárásokban.

¹³¹¹ BANKS, M. E., and E. KASCHAK (eds.), 2003, *Women with Visible and Invisible Disabilities: Multiple Intersections, Multiple Issues, Multiple Therapies*, New York: Haworth Press. Davis, N. A., 2005, University of Chicago “Invisible Disability,” *Ethics*, 116(1): 153–213.

¹³¹² Az Európai Unió Alapjogi Chartája 26. cikk Az Európai Unió Hivatalos Lapja. C 83/389.

¹³¹³ ENSZ, Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (2015), Az Európai Unió első jelentéséről szóló záró észrevételek, CRPD/C/EU/1, 2015. október 2.

¹³¹⁴ Lásd a 2000/43/EK, a 2004/113/EK, és a 2006/54/EK irányelvekben.

¹³¹⁵ Equal Treatment Bench Book February 2018. p.110. and p.139. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/02/ETBB-February-2018-amended-March-2020.pdf> Letöltés: 2020. 07. 16. p. 26.

foglalkoztatásból például a megközelíthetetlen munkahelyek és tömegközlekedési rendszerek miatt.¹³¹⁶

9.6.7 Ésszerű alkalmazkodás

Fogyatékkal élők tekintetében az ésszerű alkalmazkodás és a megfelelő eszközök alkalmazása személyi és tárgyi kapcsolatban vannak egymással. A CPRD egyezmény 2. cikke negyedik bekezdése szerint, az „ésszerű alkalmazkodás” az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti,¹³¹⁷ amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet,¹³¹⁸ (különösen a munkaadóknak, állami szervezeteknek) „és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását.”¹³¹⁹ Aránytalan teher esetén figyelembe kell venni a „pénzügyi és egyéb költségeket, a szervezet vagy vállalkozás nagyságát és pénzügyi erőforrásait, valamint a köztámogatások vagy bármely más támogatás lehetőségét.”¹³²⁰ Az ésszerű alkalmazkodás magában foglalja különösen olyan munkahelyi szerkezet-átalakítást, részmunkaidős vagy módosított munkarendeket, áthelyezését egy üres állásba, berendezések vagy eszközök beszerzését és módosítását, valamint vizsgák, képzési anyagok vagy szakpolitikák megfelelő kiigazítását vagy módosítását, illetve minősített olvasók, vagy tolmácsok biztosítását és egyéb hasonló alkalmazkodást a fogyatékkal élők igényeihez.¹³²¹

A megfelelő és folyamatos képzés nemcsak a fogyatékkal élőket, hanem a szociális intézményekben szolgáltatást nyújtó szakembereket is érinti. Ezt a célt szolgálja a fogyatékkal élők felvételi és értékelési szempontjainak módosítása, munkaidejük és munkafeladataik átszervezése, jeltolmács vagy felolvasó igénybevétele, speciális szoftver beszerzése.¹³²²

A társadalom körében mindinkább elfogadottá válik a nézet, hogy a fogyatékkal élőknek joguk és kötelességük is munkát vállalni, ha erre képesek. A fogyatékkal élő személyek munkavégzés során felmerülő szükségleteinek kielégítését célzó rendelkezések fontos szerepet játszanak a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben, azonban az irányelv nem kívánhatja meg olyan személy képzését, felvételét, előléptetését, továbbfoglalkoztatását, vagy képzését, aki nem alkalmas, vagy nem képes, illetve nem vehető igénybe az adott állás alapvető feladatainak ellátására a fogyatékkal élő személyek érdekében hozott megfelelő intézkedések megtételére vonatkozó kötelezettség sérelme nélkül.¹³²³

Fogyatékossgal élők esélyteremtése magában foglalja különösen számunkra nappali intézmények létrehozását, őket ellátó szociális szakemberek képzését és fogyatékkal élő személyek foglalkoztatása, önellátása érdekében szervezett szakmai, és informatikai, képességeik, képzettségeik, jártasságaik fejlesztését, valamint foglalkoztatási rehabilitációjukat, testi, lelki kondicionálásukat, terápiás foglalkozásaikat, velük szemben

¹³¹⁶ 259. Victor Santiago PINEDA: Inclusion and Belonging in Cities of Tomorrow Governance and Access by Design Springer, Open Acces 2024. p. 52.

¹³¹⁷ Megfelelő módosítások és változtatások megfelelő eszközökkel lehetségesek.

¹³¹⁸ Az ECJ ítélete a C-335/11. és C-337/11. sz. egyesített ügyekben. 7. Bővebben lásd: US Airways, Inc. v. Barnett, 535 U.S. 391 (2002). ill. 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 5. cikk.

¹³¹⁹ Bővebben lásd: HALMOS Szilvia: *A fogyatékossgal élő személyek társadalmi modelljének szintézise, különösen a munkajog területén* Doktori értekezés Budapest, 2016. p. 310. DOI: 10.15774/PPKE. JAK.2016.002.

¹³²⁰ C-485/20. sz. ügy XXXX kontra HR Rail SA ATHANASIOS RANTOS FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA Az ismertetés napja: 2021. november 11.(1) (21).

¹³²¹ Bővebben lásd: MAKKOS Nándor: Egészségen alapuló diszkrimináció és ésszerű alkalmazkodás a közszférában JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS 2020/3 XXII. évfolyam, 3. szám, p. 16-20. illetve BÁRD Petra <http://real.mtak.hu/94351/1/a-fogyatekossgal-elo-szemelyek-jogai.pdf>. Letöltés: 2020. 09. 18.

¹³²² Ibid. Bárd.

¹³²³ Lásd a 2000/78 irányelv (16) és (17) preambulumban bekezdését.

kialakult sztereotípiák előítéletek csökkentését, munkahelyi beilleszkedésüket segítő szolgáltatások nyújtását.

Fontos számukra a közszolgáltatásokhoz, közforgalmú közlekedési eszközökhöz, akadálymentes egészségügyi és szociális ellátáshoz, közéletben való részvételhez történő egyenlő esélyű, vagy fokozottabban biztosított hozzáférés is.

Fontos megjegyeznünk, hogy az akadályozott személyek támogatása anyagi érdekünk, és a jogon túl is, morális kötelességünk.

9.6.8 Megfelelő eszközök

A fogyatékkal élő személynek joga van a számára akadálymentes,¹³²⁴ továbbá érzékelhető és biztonságos épített környezethez.¹³²⁵ 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) 2. §-ának 1. pontja alapján „Akadálymentes az épített környezet, ha annak kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük.” Ez a jog vonatkozik különösen a közlekedéssel és az épített környezettel kapcsolatos tájékoztatói lehetőségekre. Az akadálymentesség¹³²⁶ fogalmát tehát szélesen kell értelmezni, és az semmiképpen nem korlátozható az épületek akadálymentesítésére. A közhasználatú építmények¹³²⁷ esetében biztosítani kell a mozgásukban korlátozott személyek részére is a biztonságos és akadálymentes megközelíthetőséget,¹³²⁸ meglévő létesítmények átalakítását, és olyan új épületek létrehozását, melyeket fogyatékkal élők is használhatnak. Nem sérti ugyanakkor az egyenlő bánásmód követelményét az a mulasztás - így az akadálymentesítés elmulasztása - amelynek tárgyilagos mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van.¹³²⁹

Hatékony és gyakorlati intézkedéseket kell tenni azért, hogy a munkahelyeket a fogyatékkal élők igényeinek megfelelően alakítsák ki, különösen ezt a célt szolgálja az épületek akadálymentesítése, korlátok építése, liftek beszerelése, ajtók, bejáratok kiszélesítése. Az épületek és a munkaeszközök legyenek megfelelően átalakítva, a munkaidő beosztása és a feladatok szétosztása a fogyatékkal élők igényeihez legyenek igazítva, illetve a képzés vagy beilleszkedés legyen biztosítva.¹³³⁰

Az akadálymentesség és a hozzáférhetőség biztosításának elmulasztása az Ebktv. 8. § g), pontja szerint közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül, mert a fogyatékkal élő személyek mozgásuk, szolgáltatásokhoz való hozzáférésük akadályozottsága, illetve korlátozottsága miatt a fogyatékkal élőkhöz képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesülnek. A fogyatékkal élő és a fogyatékkal élő, életkor vagy egyéb tényező miatt csökkent mozgásképességű személyeknek a többi állampolgárhoz hasonló lehetőségeket kell biztosítani a közforgalmú közlekedési eszközök igénybevételéhez. Az akadálymentesítési kötelezettség elmulasztása azért is minősül közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek, mert jogszabályi kötelezettség megszegését jelenti. Az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó külön jogszabályokban – így a Fot.-ban – meghatározott rendelkezéseket az Ebktv.-

¹³²⁴ 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) 2. §-ának 1. pontja alapján „Akadálymentes az épített környezet, ha annak kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük.”

¹³²⁵ Fot. 5. § (1) bek.

¹³²⁶ A Fot. 4. §. g) pontja alapján akadálymentesség: az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 2. §-ának 1. pontjában meghatározott feltételeknek megfelelő épített környezet.

¹³²⁷ Bővebben lásd: Étv. 2. § 9. pontjában.

¹³²⁸ Fot. (31. § (1) bek.

¹³²⁹ Ebktv. 7. § (2) bek. b).

¹³³⁰ A CPRD preambulum (20) bekezdése.

vel összhangban kell alkalmazni. Ennek megfelelően az akadálymentesítési kötelezettség elmulasztása esetén az Ebktv. szabályait a hatálya alá tartozó személyi kör, illetve jogviszonyok tekintetében lehet alkalmazni.

A Fot. alapján 2005. január 1-jéig akadálymentessé kellett tenni valamennyi közhasználatú épületet. A Fot.-ban azonban ma már ilyen határidőt nem találunk. Az akadálymentesítési kötelezettség elmulasztásának vagy nem szabályszerű teljesítésének tárgyilagossá mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka lehet például az, ha a kötelezett anyagi okból nem tud, vagy csak részlegesen tud eleget tenni kötelezettségének. Ezt a kivételt azonban megszorítóan kell értelmezni, hogy az akadálymentesítésre vonatkozó kötelezettség ne veszítse értelmét. Az Ebktv. 19. §-a szerint a kötelezettnek kell bizonyítania, hogy pontosan milyen költséggel jár az akadálymentesítés, illetve ez aránytalan terhet jelent-e az erőforrásait figyelembe véve. Új középület építése esetén az akadálymentesítés kötelezettsége alól a kötelezett nem mentesíthető. Amennyiben azonban a kötelezett bizonyítja, hogy valamennyi lehetséges megoldás aránytalan terhet jelent számára, akkor mentesülhet a jogi felelősség alól. Ésszerű indok lehet továbbá az, ha az akadálymentesítés műszaki okokból (például műemléki védelem miatt) kielégítő formában nem valósítható meg. Véleményünk szerint, a műemlékvédelem e téren kifogásolható, mert az anyagi érdekeknek nem szabad megelőznie emberi jogokat, különösen nem megváltoztathatatlan emberi tulajdonságok esetében.¹³³¹

A Bizottság a Helios II. program segítségével a következő területeken tűzte ki a feladatokat a fogyatékkal élők tekintetében:

- Lakhatás, munkavállalás, középületek megközelítése, ügyintézés, bevásárlás, iskolai tájékoztató programok, individualizált bánásmód a közoktatás keretén belül, mentálisan és pszichikailag sérült emberek zenei képzése, sportprogramok megfelelő adaptációval, médiaforrások általi irányított önképzési lehetőség.
- Munkaadók tanácsadási fórumának szolgáltatásnyújtása képzés terén.
- Fogyatékkal élők számára kísérő szolgáltatások nyújtása fogyatékkal élők bevonásával.
- Tanulási nehézséggel küzdők fejlesztése egészség klubokban.
- Fogyatékkal élők fejlesztése munkahelyeken.
- A felsorolással kapcsolatos közigazgatási feladatok.
- Szemléletfejlesztés, jogalkotásban és végrehajtásban közreműködés NGO szervezetekkel, közigazgatási szervezetfejlesztés.¹³³²

Fontos, hogy a fogyatékkal élők megfelelő segítése az őket körülvevő természetes, mesterséges és informális tér megfelelő adaptációjával érhető el. A fogyatékkal élő vagy csökkent mozgásképességű személyek a többi állampolgárral, azonos jogokkal rendelkeznek a szabad mozgás, a szabad választás és a megkülönböztetés mentesség tekintetében.¹³³³

9.7 Egyéb, az Ebktv.-ben nem nevesített célcsoportokról

9.7.1 Egyéb célcsoportok (hiánya) a HEP-ben

A HEP elkészítése során kiemelt figyelmet kell fordítani az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás követelményének érvényesülését segítő

¹³³¹ Bővebben lásd: Ebktv. 7. § (2) bek. c). pontja az Ebktv. 8. § alapján.

¹³³² European Commission HELIOS II (1996) European Guide of Good Practice Towards Equal Opportunities for Disabled People.

¹³³³ Bővebben lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 181/2011/EU rendelete (2011. február 16.) az autóbusszal közlekedő utasok jogairól és a 2006/2004/EK rendelet módosításáról EGT-vonatkozású szöveg.

intézkedésekre,¹³³⁴ és – mert a védendő célcsoportok felsorolása nem taxatív a törvényben – szükséges tisztáznunk az egyéb helyzetű személyek fogalmát.¹³³⁵ Az Ebktv. 8. §-ban „egyéb helyzet, tulajdonság vagy jellemzőn” a törvény olyan tulajdonságokat részesít védelemben, melyek jellemzően veleszületett, állandó, az egyén által megváltoztathatatlan, vagy nehezen megváltoztatható tulajdonságok, melyek jellemzően a személyiség lényegi vonásai, csoportképzésre alkalmasak és előítéletek alapjául szolgálnak, illetve valamilyen hátrányos helyzethez kapcsolódnak.¹³³⁶ Az egyéb helyzet tárgyilagosan igazolható, homogén csoportképzésre, általánosításra alkalmas, és társadalmi előítéletek alapjául szolgáló tulajdonságot takar.¹³³⁷ A diszkriminációs eljárásokban¹³³⁸ az Ebktv. 8. §-ban felsorolt tulajdonsággal nem rendelkező egyéb helyzetű panaszosok más „jogi eljárásokban érvényesíthetik a hátrányos bánásmóddal kapcsolatos igényeiket.”¹³³⁹ Az egyéb helyzet fogalmát tehát szűken kell értelmezni, egyébként felmerülhet annak a veszélye, hogy devalválódik a nevesített tulajdonságok esetében nyújtott védelem. „Az egyéb tulajdonság nem lehet azonos az elszenvedett hátránnyal, nem lehet tehát az a különbség az összehasonlított személyek, illetve csoportok között, hogy az egyik elszenvedte az adott hátrányt, a másik pedig nem.”¹³⁴⁰

Az EBH megjegyzi: amennyiben a hátrányt alapvetően nem két társadalmi csoport eltérő bánásmódjának összehasonlítása mutatja meg, hanem az egyéni körülményeken alapul, úgy nem az egyenlő bánásmód követelményének az egyéb helyzeten alapuló sérelme valósul meg, hanem más jogsérelem, amely lehet az emberi méltóság sérelme, rendeltetésellenes munkáltatói joggyakorlás, joggal való visszaélés, stb.¹³⁴¹

9.7.2 Fogvatartottak

Az egyéb célcsoportok között szerepel például Magyarországon az a közel 17.000 ezer fogvatartott, melyeknek gyakran fokozottabb egészségügyi és gondozási igényeik vannak, és gyengébb egészségügyi és mentális egészségügyi állapotban vannak intézményen belül, mint a lakosság egyéb csoportjai. A felnőtt fogva tartottak körében a mentális betegségek, az anyaghasználat,¹³⁴² és a tanulási nehézségek gyakorisága is magasabb, mint az általános népességben. E csoportok számára ezért különösen fontos a jó egészségügyi és ápolási támogatáshoz való hozzáférés.¹³⁴³ Az egyéniesített fogva tartási programterv tartalmazza a fogvatartottal kapcsolatos, szükséges egészségügyi, pszichológiai feladatokat.¹³⁴⁴ A fogvatartottak munkaerő-piaci és társadalmi re integrációjának elősegítését célzó, projekt¹³⁴⁵ konzorciumi partnerségben, a projektgazda BM és a konzorciumi partner Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP) által valósul meg, mely 1000 hozzátartozó számára is biztosít humán szolgáltatásokat. A humán szolgáltatások elsősorban egyéni és csoportos

¹³³⁴ Ebktv. 31. § (3) bek. a) pont.

¹³³⁵ Ebktv. 8. §-ának t) pontja.

¹³³⁶ <https://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/kiadvany/EBH%203%20HUN%20web.pdf> p. 6.
Letöltés: 2020. 08. 23.

¹³³⁷ Ibid. EBH. p. 9.

¹³³⁸ Ebktv. 19. §.

¹³³⁹ Ibid. EBH, p. 7.

¹³⁴⁰ Bővebben lásd: a Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV.9.) számú állásfoglalását az egyéb helyzet meghatározásával kapcsolatban.

¹³⁴¹ Ibid. Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV.9.) számú állásfoglalása.

¹³⁴² Bővebben lásd: 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet, 20. §; 30. §; 71. §.

¹³⁴³ Ibid. IM rendelet, 46. §.

¹³⁴⁴ Ibid. IM rendelet, 92. §.

¹³⁴⁵ Bővebben lásd: EFOP-1.3.3-16-2016-00001. sz. projekt.

motivációs foglalkozásokat, munkaerő-piaci és információs szolgáltatás nyújtását, álláskeresési tanácsadást, kulcsképessegek fejlesztését, álláskeresési technikák oktatását valamint szociális ügyintézését és segítő beszélgetést tartalmaz.

9.7.3 Nemi identitásuk miatt sértettek

Valószínűleg nemi identitásbeli különbségek mindig léteztek a társadalomban, de a gender kifejezés, mely azt nemcsak biológiai, hanem társadalmi értelemben is használta, Robert J. Stoller amerikai pszichológus 1968-ban megjelent *Sex and Gender* (biológiai nem és társadalmi nem) című könyvéhez fűződik.¹³⁴⁶ A nemi identitás problematikáját az összetett társadalmi – ideológiai – egészségügyi - jogi képzetek, és tények jelentik.

A Yogyakarta alapelvek (2007) szerint¹³⁴⁷ a „társadalmi nem”¹³⁴⁸ az emberek belső érzékelésére és a férfiasság és a nőiség tapasztalataira utal, valamint a társadalmi konstrukcióra, ahol bizonyos férfi és a női szerepek a történelemben, társadalmakban, kultúrákban és osztályokban változóak.¹³⁴⁹ A Yogyakarta alapelvek alapján „nemi identitás alatt minden ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi nemét értjük, amely megegyezhet a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemmel vagy eltérhet attól, és amelybe beletartozik az egyén személyes testélete (amelyhez kapcsolódhat a testi megjelenés vagy működés saját szándékából történő megváltoztatása orvosi, műtéti vagy egyéb úton) és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei, mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok.”¹³⁵⁰ A társadalom megosztott a „gender” kifejezés ismerete, a nemváltoztató személyek elismerése, vagy az önkifejezés sajátos formáit illetően. Más lehet az állam, a társadalom, és az érintett személy érdeke. Megjegyzem azonban, hogy az érintettek emberi joga azonos a problémával nem érintettekével, valamint azt is, hogy a probléma eltúlzott jelentőségű manapság. Hiszenváltoztatott identitással rendelkező emberek mindig is éltek a társadalomban. A velük szemben tanúsított toleranciát a keresztény erkölcs is támogatja.

7.7.4 AIDS betegek

A HIV vírus által fertőzöttek gyakran szenvednek diszkriminációt a munkahelyen és az emberi közösségben, pedig tudhatjuk, hogy nem szabad a munkavállalókat a valós vagy vélt HIV-státusza alapján hátrányosan megkülönböztetni vagy megbélyegezni.¹³⁵¹ A HIV/AIDS-szűrést nem kell megkövetelni az állásra jelentkezőktől vagy a munkaviszonyban álló személyektől. A HIV-fertőzés nem szolgálhat jogalapot a munkaviszony megszüntetésére sem. A HIV-vel összefüggő betegségben szenvedőknek képesnek kell lenniük arra, hogy megfelelő

¹³⁴⁶ Robert J. STOLLER, *Sex and Gender The development of Masculinity and Feminity* H. Karnac (Books) Ltd. Reprinted 1984.

¹³⁴⁷ Yogyakarta Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról szólnak a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban. A magyar fordítás a 2007 márciusában közzétett hivatalos angol változat alapján készült. Kiadja a Háttér Társaság a Melegekért, 2010. november.

¹³⁴⁸ Robert J. STOLLER, *Sex and Gender The development of Masculinity and Feminity* H. Karnac (Books) Ltd. Reprinted 1984.

¹³⁴⁹ Trans and Intersex people Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression European Network of Legal Experts in the non-discrimination field Written by Silvan Agius & Christa Tobler Supervised by Migration Policy Group European Commission Directorate-General for Justice Manuscript completed in June 2011 http://www.migpolgroup.com/public/docs/trans_and_intersex_people_web3_en.pdf Letöltés: 2018. január 30.

¹³⁵⁰ Ibid. Yogyakarta Alapelvek

¹³⁵¹ A HIV (humán immundeficiencia vírus) egy vírus, mely megbetegíti az immunrendszert. Az AIDS a HIV vírus által okozott immunrendszert károsító betegség.

körülmények között addig dolgozhatnak, amíg egészségi állapotuk által arra alkalmasak.¹³⁵² Újabb kutatások reményt adnak e betegségek leküzdésére is.

9.7.4 Társadalmi nem, és problémaköreiről

A társadalmi nem témaköre napjainkban Magyarországon meglehetősen elutasított. Ennek oka lehet a nemzeti hagyomány, melyet alátámaszt, hogy számarányát tekintve az ilyen felfogású emberek száma Magyarországon kevés. Azonban a teljesség igénye miatt, és azért is, mert jogvédelemre nekik is szükségük van, ehelyt e témakört megemlíteni éremes. Állásfoglalásunk helyessége érdekében meg kell határoznunk a társadalmi nem fogalmát. Agius és Tobler a Yogyakartai alapelveket veszi át: „a társadalmi nem az emberek belső érzékelésére és a férfiasság és a nőiesség tapasztalataira utal, valamint a társadalmi konstrukcióra, ahol bizonyos férfi és a női szerepek a történelemben, társadalmakban, kultúrákban és osztályokban változóak.”¹³⁵³ Ők a nemi identitást így határozzák meg:

- „A transzszexuális emberek azonosítják a nemi szerepüket, szemben a szüléssel született neműekkel, és igyekeznek állandóan a kedvelt nemi szerepben élni. Ezt, és azt, hogy testüket a kedvelt nemükhöz igazítsák, a társadalom részéről gyakran elutasítás kíséri.” (A transzszexuális emberek átettek, vagy át kívánnak esni a nemek közötti átrendelésen, amely vagy tartalmaz, vagy nem hormonterápiát vagy műtétet). A transzszexuális múlttal rendelkező férfiak és nők teljesen azonosulnak a megszerzett nemükkel és megpróbálják felismerni benne azt, anélkül, hogy utalnának korábbi nemükre és vagy az átmenet folyamatára illetve, hogy vállalták, hogy a nemüket kívánt nemükhöz igazítják.”
- „A transgender emberek állandóan a kedvelt nemükben élnek. A transzszexuálisakkal ellentétben azonban nem szükségszerűen van bármilyen orvosi beavatkozásra szükségük.”
- „A transzvesztita (keresztezett öltözködés) azt jelenti, hogy az emberek egy bizonyos nemű ruhát viselnek bizonyos ideig. Az azonosulás érzete egy másik nemhez képest nagyon erős lehet, sőt az az elsődleges, hogy nemi identitásuk kevésbé kritikus része legyen. Néhány transzvesztita, vagy kereszt-öltözködésű ember orvosi segítséget kérhet, aki segítséget nyújt az átmenethez, és így az életük egy bizonyos szakaszában tartósan élhetnek kedvenc nemükben.”
- „Az androgyne, a poligender és a genderqueer kifejezések nagyon hasonlóak a definíciójukban, és azokra vonatkoznak, akik férfias és női jellemzőkkel kombinálva „nemi folyékonyak”, a nemek között mozognak, és rész-időszakokat töltenek egy-egy nemi szerepben, illetve homályos vonalak vannak a nemi identitásuk, a nemi véleményük és a szexuális irányultságuk között.”
- „Az agender embereknek nincsen nemi identitásuk, és megtagadják, hogy férfinak vagy nőnek minősüljenek, vagy bármilyen más módon. A nemi változat mindenkire vonatkozik, akinek neme különbözik a normatív nemi identitástól és neme szerepétől születéskor.”
- „Az interszex emberek különböznek a tranz emberektől, mivel státuszuk nem nemi szempontból, hanem biológiai vonatkozásukhoz kapcsolódik. A „smink” típus (genetikai, hormonális és fizikai jellemzők), amely nem kizárólagosan férfi vagy női, hanem mindkettő jelleg egyszerre jellemző, vagy nincs egyértelműen meghatározva. Ezek a tulajdonságok másodlagosan nyilvánulhatnak meg olyan szexuális jellemzőkben, mint például az izomtömeg, a haj eloszlása, a mell és a természete, elsődleges szexuális

¹³⁵² Forrás: https://www.ilo.org/empent/areas/business-helpdesk/faqs/WCMS_DOC_ENT_HLP_BDE_FAQ_EN/lang--en/index.htm Letöltés: 2020. 08. 23.

¹³⁵³ Ibid. Trans and Intersex people.

jellemzők, mint a reprodukzív szervek és a nemi szervek, és vagy a kromoszómális struktúrákban és hormonokban. Az intersex kifejezés helyettesíti a „hermafrodita” kifejezést, amelyet az orvosok a tizennyolcadik és a tizenkilencedik században széles körben használtak.”

A magyar társadalomban jelenleg kevésbé létező jelenség a XX. sz. elején kialakult progresszív jogalkotás,¹³⁵⁴ mely azonban nem jelenti feltétlenül az LGBTIQ+ jogok megkérdőjelezhetetlen kollektív támogatását (leszbikusok, melegek, biszexuális, transz, interszexuális és queer és/vagy kérdéses emberek, ahol a + a nem cisznemű és nem heteroszexuális identitások elismerését jelenti).

A szerzők megjegyzik: „azok az emberek, akik véleményük vagy valós odatartozásuk révén, nem illenek a férfi, illetve női identitás társadalmilag széles körben elfogadott bináris modelljébe, áldozattá válhatnak. Az elszenvedett hátrányok nem korlátozódnak anyagi hátrányok elszenvedésére, mint például mikor férfi helyett női identitásra vált a munkavállaló, hanem gyakran sértik az emberi életet és méltóságot is, különösen identitást változtató műtét megtagadása, becsületsértés, kiközösítés esetében.”¹³⁵⁵

A „nem” alapú diszkrimináció több értelemben is használatos. Beszélhetünk a nemek közötti biológiai különbség alapján kialakult diszkriminációról, és a „nem” társadalmi szerepe alapján bekövetkezett diszkriminációról, melyet a gender kifejezéssel illetnek.

Egészségügyi és népesedési szempontból a gender - kutatások lényege, hogy az átalakult kulturális, történelmi - társadalmi helyzetben hogy lehet új típusú együttműködést kialakítani nők és férfiak között, ez hogyan függ össze a testi-lelki egészségi állapottal és a demográfiai helyzettel. Fontos kérdéskör, hogy a nemi szerepek átalakulásával létrejött új helyzetben hogyan lehet megelőzni negatív népegészségügyi és népesedési következményeket.¹³⁵⁶

Az Egészségügyi Világszervezet 1980-ban adta ki a BNO-10-et (BNO-10 = Betegségek nemzetközi osztályozása, tízedik kiadás), amiben a transzszexualitást betegségnek nyilvánították. Az Egészségügyi Világszervezet szerint a többségtől eltérő szexuális irányultság nem mentális betegség, ezért 1990. május 17-én törölte a mentális betegségek jegyzékéből a homoszexualitást. A társadalom megosztott a nemi megítélés területén. Bár már megdőlt az a nézet, hogy a homoszexualitás betegség, még néhány országban a mai napig gyógyítani szeretnék azt. Az ilyen irányú gyógyítást konverzációs terápiának nevezik. A konverziós terápia elterjedt az Egyesült Államokban is, és a homoszexuális vagy transz nemű serdülők szülei használják. A legtöbb ilyen gyakorlat „beszélő terápia,” de a „technika” nagy adag tesztoszteron, elektromos sokk és egyéb kezelések formájában történik. A BNO-10 a nemi identitás zavarai csoportba sorolja a transz-szexualizmust. A betegség diagnosztikus kritériumait alkotja a vágyakozás az iránt, hogy az egyén ellenkező nemű egyénként élhessen és fogadják el.¹³⁵⁷ A nemi dysphoria gyógyításának elismert formája a nem-változtatás, amely összetett jogi, etikai és legfőképpen igen magas szinten koordinált speciális szakmai ismereteket követelő eljárás. A kezelés által a személy fizikai és pszichológiai nemisége összhangba kerül, ami által önelfogadása növekszik.¹³⁵⁸

¹³⁵⁴ POLKOL Béla: *Jogelmélet: Társadalomtudományi Trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó, p. 292.

¹³⁵⁵ Trans and Intersex people Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression European Network of Legal Experts in the non-discrimination field written by Silvan AGUIS & Christa TOBLER Supervised by Migration Policy Group European Commission Directorate-General for Justice Manuscript completed in June 2011. http://www.migpolgroup.com/public/docs/trans_and_intersex_people_web3_en.pdf Letöltés: 2018. január 30.

¹³⁵⁶ KOPP Mária: *A gender-kutatások népegészségügyi és társadalmi jelentősége* Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézet, Budapest 2010. p. 243.

¹³⁵⁷ KÓRÁSZ Krisztián: [Legal aspects and the treatment procedure of gender dysphoria in Hungary]. *Orv. Hetil.*, 2015, 156(30), 1214–1220. p. 1215.

¹³⁵⁸ *Ibid* Kórász, p. 1215.

A nemi identitás jelentősége a társadalomban kiemelt, különösen a házasság intézményének elismerésében. Yogyakarta Alapelvek alapján „A nemi identitás alatt minden ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi nemét értjük, amely megegyezhet a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemmel vagy eltérhet attól, és amelybe beletartozik az egyén személyes testézete (amelyhez kapcsolódhat a testi megjelenés vagy működés saját szándékából történő megváltoztatása orvosi, műtéti vagy egyéb úton) és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei, mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok.” A kategóriákat illetően már a Biblia is tartalmazott utalást „Mert van, aki úgy született, hogy alkalmatlan a házasságra, és van, akit az emberek tettek ilyenné, de van, aki a mennyek országaért önként lemond róla.”¹³⁵⁹ A jogalkotó Magyarországon jelenleg nem ismeri el az azonos neműek közötti házasságot. A „nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos politikák történetileg a jóléti állam ideológiájával párhuzamosan alakultak ki, és a nemek közötti egyenlőtlenségek strukturális megértését fejezték ki.”¹³⁶⁰

A nem,- és névváltoztatás törvényi hátterét az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, illetve a születési név megváltoztatását illetően a 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról biztosítja. A név- és nem-változtatás hivatalos gyakorlatát nagyban segítette a 43/2005. (XI. 14.) AB határozat, amely a transzszexuális személyek nem-változtatását az önrendelkezési jogból vezette le, illetve az 58/2001. (XII. 7.) AB határozat, amelyben az Alkotmánybíróság a transzszexuális személyek névválasztási és névviselési jogát alkotmányos alapjogként ismerte el. A névjog az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdésében foglalt emberi méltóságból levezethető alapvető jog. Minden embernek elidegeníthetetlen joga van az (ön)azonosságát kifejező saját névhez és annak viseléséhez. Jelenleg a név- és nem-változtatást igénylőnek egy klinikai szakpszichológusi, egy pszichiáteri és MTF (male-tofemale – női identitású, genetikailag férfi transzszexuális) esetben egy általános urológiai vagy FTM (female-to male – férfi identitású, genetikailag nő transzszexuális) esetben nőgyógyászati szakvélemény beszerzése szükséges. A nem hivatalos megváltoztatását követően az érintett a jog szerint minden tekintetben az új nemmel bíró személynek minősül. Az illető az új neme szerint köthet házasságot vagy bejegyzett élettársi kapcsolatot, az új neme szerinti nyugdíjkorhatár vonatkozik rá.¹³⁶¹

a) Az egyén problémái:

- a „nem” társadalmi szerepe alapján bekövetkezett diszkrimináció
- azonos neműek házasságának el nem ismerése, mert a kiskorú gyermek érdekében a gyámhatóság elsősorban a házasságban élő örökbefogadók általi örökbefogadást engedélyezi.(Ptk: 4:121. §)
- nemi átalakítás magas költségei¹³⁶² (kivéve a genetikai hibát)

b) A társadalom problémái:

- személyazonosság elismerése
- negatív népegészségügyi és népesedési következmények
- a következő generáció jövője

¹³⁵⁹ Mt 19,3-12

¹³⁶⁰ Eva-Maria SVENSSON & Åsa GUNNARSSON, *Gender Equality in the Swedish Welfare State*, 2 FEMINISTS@LAW, no. 1, 2012, at 11. in: Pitt Tax Review | ISSN 1932-1821 (print) 1932-1996 (online)

¹³⁶¹ KÓRÁSZ Krisztián: Legal aspects and the treatment procedure of gender dysphoria in Hungary]. Orv. Hetil., 2015, 156(30), 1214–1220. p. 1216-1217.

¹³⁶² 1997. évi LXXXIII. törvény (Ebtv.) 23. § k).

c) A társadalom és az egyén közös problémája:

- zavar a nemi identitásban, a genetikai hibákon túl, ki állja a nemi átalakítás költségeit?
- az azonos nemű párok közötti asszimetria a gyermekvállalásban (a női párok képesek gyermekvállalásra, a társadalom nem képes megakadályozni, a férfi párok nem képesek).
- a megtermékenyítési képesség csökkenése (környezetvédelem)
- Egyes államokban a transz neműek diszkrimináció elleni védelme jelentősen különbözik. Az Egyesült Királyság, Ausztrália, vagy Spanyolország különös transgender neműeket védő jogszabályokat léptetett életbe, más országokban a transz neműek veszélyben élnek, különösen Nigériában, vagy Pakisztánban.¹³⁶³ Önmagában azonban a nemzeti előírások nem garantálnak kellő védelmet e csoportba tartozók számára, ahhoz a munkahelyeken a munkaadók aktív szerepvállalása is szükséges.

d) Téveszmék a gender ideológiában

- A gender ideológia ki akarja törölni a gyerekekből a nemspecifikus különbségeket.
- A gender ideológia azt hirdeti, hogy a homo-, transz-, biszexualitás, valamint a transzgender életformák jogilag ugyanúgy kezelendők.
- A gender ideológia szerint az asszony, aki a családnak akarja szentelni életét, elnyomott asszony, aki nem megfelelő tudattal rendelkezik.
- A gender ideológia alapján az ember külső nemi jegyei véletlenszerűek, a férfiség és nőség, és ezzel a testiség jelentőségét leértékeli, amivel rombolja mind a gyerekekben, mind a felnőttekben az identitástudatot.

9.7.5 Javaslatok a transgender személyek társadalmi elfogadásának érdekében

Transzgender személyek társadalmi elfogadását¹³⁶⁴ a társadalmi béke érdekében, mind szervezeti, mind egyéni szinten elő kell mozdítani. Transzgender személy nemcsak felnőtt személy lehet, hanem gyermek is, aki fokozottan ki lehet téve iskolatársai agressziójának.

Szervezeti szint

1. Hozzon létre szervezeti diszkriminációmentességi szabályzatot, amely magában foglalja a nemi identitást és kifejezést
2. Intézményi sokszínűségi képzések indítása, amelyek magában foglalja a nemek és identitás kifejezéseket, valamint olyan tananyag létrehozása, amely körvonalazza a szexuális irányultság és a nem kifejezése közötti különbséget
3. Hozzon létre inkluzív fürdőszobai szabályzatot a a nemi kifejezés teljes spektruma érdekében
4. Fontos a nemek szerint semleges öltözködési szabályok bevezetése
5. Gondoskodjon arról, hogy kedvezményeket kínáljanak az egyén számára, aki nemi átalakuláson megy keresztül
6. Segítse elő az alkalmazottak kapcsolatát a transz nemű közösség tagjaival
7. A nemek közötti kifejezés inkluzivitásának beépítése szervezeti funkciók (különösen a jogi, marketing, HR, területeken).

¹³⁶³ Katina SAWYER, Christian THOROUGHGOOD Gender non-conformity and the modern workplace: New frontiers in understanding and promoting gender identity expression at work *Organizational Dynamics* Volume 46, Issue 1, January–March 2017, Pages 1-8. p. 3.

¹³⁶⁴ Ibid SAWYER, p.8.

Egyéni szint

1. Kínáljon fel figyelemfelkeltő tréninget, vagy tegyen javaslatokat, hogy hogyan lehet megtalálni a stressz kezelési programokat/tréningeket, ha diszkriminációval vagy abból fakadó ellenségességgel találkoznak, mely nemi kifejezésből származik
2. Mozdítsa elő a HR együttérzését a nemek közötti átalakulásból fakadó egyedi munkahelyi szükségletekben
3. Mérje meg a nemi identitással kapcsolatos egyéni attitűdöket/viselkedést a nem hagyományos formájúakkal szemben, mérje a nemi megnyilvánulásokat az általános munkavállalói populáción belül
4. Mérje meg és bátorítsa a szövetségesi viselkedést az általánosan foglalkoztatott népességben.

9.7.6 Egyedül élő idősök problémáiról

Egyedül élő idősök problémái közé tartozik fizikai és mentális egészségük fenntartása, ételmiszer és gyógyszer szükségletük beszerzése, szociális kapcsolataiknak ápolása is. Az időskori problémák előidézői közé tartozik ugyanakkor egyrészt a társadalom fejlettsége is, hiszen fejlett társadalmakban magasabb a jövedelem, mely idős korban is biztosítja a szolgáltatások megvásárlásának lehetőségét. Másrészt fejlett társadalmakban a létfenntartáshoz csekély fizikai erőfeszítésre van szükség, míg a fejletlenebbekben a létfenntartás fokozottabb fizikai állóképességet kíván meg. Magyarországon ehhez a problémához adódik a tanyán lakás elterjedtsége, mely nemcsak a közösségi szolgáltatásokhoz való hozzáférést nehezíti meg, hanem a kisebb értékű tanyák, nagyobb értékűre cserélését is, a kívánatos községbe vagy városba költözés esetén. Valójában az időskorú egyedüllet fokozottabban érinti a nőket, hiszen átlagosan 7 évvel túlélik házastársukat, s ehhez adódik még a terend is, mely szerint a nők általában néhány évvel fiatalabbak, mint párjaik.

9.7.7 Az egyedül élő nők problémáiról

A párkapcsolatban élő nők helyzetét súlyosbítja, hogy számos nő azért viseli el partnere agresszív magatartását, hogy a szegénység kockázatának kevésbé legyen kitéve, hiszen a férfiak jellemzően még nagyobb jövedelemmel is rendelkeznek. Az egyedül élő nők tehát sokkal nagyobb arányban szegények, mint a párkapcsolatban élők, házastárs/élettárs hiányában. Ehhez adódik még partner hiányában a munka és a gyermeknevelés összeegyeztetésének fokozott nehézsége. A nők partnerre találása pedig az ismert demográfiai okok függvényében az életkor előrehaladtával egyre nehezebb. A pénzügyi nehézségen kívül a nőknek a biztonságérzet hiánya is nagy hátrányt okoz, hiszen a „gyengébb nem” kiszolgáltatottabb a fizikai erőszaknak is. Az egyedül élő nők harmadik kifejezetten nagy hátránya az egyedüllet okozta magányosság problémája. Az egyedül élő nők tehát a társadalom szemében nemcsak kiszolgáltatottnak tűnnek, hanem valóban azok is.

9.7.8 Tanyán élők problémáiról

Egyes megyékben fokozottabban fordulnak elő tanyán élők, melyek specialitásokkal bírnak helyzetüknél fogva a hátrányos célcsoportokon belül, mert hátrányaik egy része lakásuk területi elhelyezkedéséből fakad. E környezetre jellemző az alacsony pénzügyi forrás, az elvándorlás,

és az előregedő lakosság.¹³⁶⁵ Általánosságban igaz, hogy lakásuk elhelyezkedése folytán a társadalmi hierarchia alján helyezkednek el, mert közszolgáltatások sokszínűsége és elérhetősége tekintetében legelőnyösebb helyzetben a fővárosban élők, vármegyei jogú városokban élők, városokban élők, falvakban élők is előnyösebb helyzetben vannak, mint ők. Helyzetükben a szociális, oktatási vagy egészségügyi szolgáltatások elérésén túl a közlekedés megnehezítettsége, a közlekedésre fordított idő, a munkahelyek távolsága is jelentőséggel bírhat. A tanyán élők nem mindegyike rendelkezik hátrányokkal, mert városhoz közeli, szilárd útburkolattal ellátott úthoz közeli tanyákon élők, amennyiben önfoglalkoztatás keretében végeznek munkát, esetenként még előnyösebb helyzetben is lehetnek, mint a fővárosban élők. Nagy általánosságban azonban a tanyák lakosságát olyan személyek alkotják, akik a települési önkormányzat segítségére szorulnak gyermekeik iskolába járatása, egészségügyi vagy szociális szolgáltatások elérése, vagy a külterületi utak karbantartása folytán. Fontos, hogy a tanyán élők esetében nem valósulhatnak meg az egyenlő esélyek az életkörülmények terén.

X. Esélyteremtés az AI által

10.1 Az esélyteremtés megjeleníthetősége az AI által

Az egyenlőség újragondolása a jobb agyfélteke perspektíváján keresztül magában foglalja az emberi megismerés és a szociális interakció érzelmi, intuitív és kreatív aspektusainak figyelembe vételét. Az egyenlőségről szóló hagyományos diskurzus gyakran a logikai, analitikai és kvantitatív mérőszámokra összpontosít, amelyek általában a bal agyfélteke gondolkodásához kapcsolódnak. A jobb agyfélteke perspektíváinak beépítése azonban gazdagíthatja és kibővítheti az egyenlőségről alkotott ismereteinket a következő szempontok hangsúlyozásával:

1. A jobb agyféltekéhez az empátia társul, amely kulcsfontosságú összetevője az egyenlőtlenség megértésének és kezelésének. Az empátia elősegítésével jobban tudjuk értékelni mások tapasztalatait és kihívásait, különösen azokat, akik diszkriminációval és egyenlőtlenséggel szembesülnek. Ez az érzelmi kapcsolat igazságosabb politikákat és gyakorlatokat motiválhat.
2. Az egyenlőség jobb agy-oldali perspektívájával való megközelítése ösztönzi az összetett társadalmi kérdések kreatív megoldásait. A hagyományos megközelítések nem mindig kezelik az egyenlőtlenség kiváltó okait, vagy figyelmen kívül hagyják a különböző populációk szükségleteit. A kreatív gondolkodás innovatív stratégiákhoz vezethet, amelyek befogadóbbak és hatékonyabbak.
3. A jobb agyféltekéről azt gondolják, hogy holisztikus módon dolgozza fel az információkat, ami előnyös lehet az egyenlőtlenséghez hozzájáruló különböző tényezők összekapcsolódásának megértésében. Ez segíthet olyan átfogó megközelítések kidolgozásában, amelyek az egyenlőtlenség több dimenzióját egyszerre kezelik.
4. A jobb agyfélteke kulcsszerepet játszik a non-verbális jelzések értelmezésében, amelyek elengedhetetlenek a kulturális árnyalatok megértéséhez és a kultúrák közötti

¹³⁶⁵ Bővebben lásd: Leah FOBEL, Nina KOLLECK: Die Bedeutung von Vertrauen in der kulturellen Arbeit in ländlichen Räumen Zwischen Autonomie und finanziellen Abhängigkeiten <https://www.researchgate.net/publication/370301090> Letöltés: 2023. május 18.

kommunikáció elősegítéséhez. E különbségek felismerése és tiszteletben tartása kulcsfontosságú a befogadóbb társadalmak létrehozásában.

5. Az intuíció vagy a belső érzések is irányíthatják az egyenlőség előmozdítására irányuló erőfeszítéseket. Míg az adatok és az elemzés fontosak, az intuitív meglátások néha az egyenlőtlenlégek mélyebb megértéséhez vezethetnek, és új megközelítéseket inspirálhatnak ezek kezelésére.

A jobb agyfélteke perspektíváinak beépítése az egyenlőség újragondolásába az érzelmi kapcsolat, a kreativitás és a holisztikus megértés fontosságát hangsúlyozza. Azt sugallja, hogy az egyenlőtlenlégek kezelése nem kizárólag politikai és jogszabályi kérdés, hanem magában foglalja a szívek és gondolkodásmódok megváltoztatását, az empátia elősegítését, valamint az innovatív és inkluzív megoldások ösztönzését. Ez a megközelítés kiegészítheti a hagyományosabb, bal agyfélteke szerinti stratégiákat, ami átfogóbb és hatékonyabb egyenlőségre való törekvéshez vezethet.

10.2 Képi megjelenítés haszna neveléstudományokban

A képes tanulás több okból is értékes eszközt jelenthetnek az oktatásban. Ezek az ábrázolások, amelyek a vizuális képeket és a művészi stílusokat hangsúlyozzák a pontos földrajzi pontosság helyett, egyedi és hatásos módon vonzhatják le a tanulókat:

1. Az élénk képek és szimbólumok képes megjelenítésekben való használata segíthet a tanulóknak emlékezni a legfontosabb tényekre és fogalmakra. A vizuális tanulási segédanyagok különösen hatékonyak a vizuális tanulók számára, mivel javíthatják a tanított anyag felidézését és megértését.
2. A képek művészi és gyakran színes természete hatékonyabban képes lekötöni a tanulók figyelmét, mint a hagyományos tananyagok. Ez a megnövekedett elkötelezettség arra ösztönözheti a tanulókat, hogy fedezzék fel és tanuljanak többet a témáról, legyen szó, földrajzról, történelemtől vagy társadalomtudományról.
3. Az ábrák az összetett információkat egyszerűbb, jobban emészthető vizuális formátumokká desztillálhatják. Ez különösen hasznos lehet a fiatalabb diákok vagy azok számára, akik elvontabb fogalmakkal küszködnek. Az információk könnyebben hozzáférhető módon történő bemutatásával ezek a térképek segíthetik a megértést és a tanulást.
4. Saját illusztrációk elkészítése kreatív gyakorlat lehet a tanulók számára, lehetővé téve számukra, hogy a művészetten keresztül fejezzék ki a témával kapcsolatos megértésüket. Ez nemcsak erősíti a tanulást, hanem ösztönzi a kreativitást, a kritikai gondolkodást és az anyaggal való személyes kapcsolatot.
5. A képi ábrázolások különböző régiók kulturális, történelmi és társadalmi vonatkozásait szemléltethetik, így kiváló eszközök e tantárgyak oktatásához. Kiemelhetnek tereptárgyakat, hagyományos ruházatot, helyi vadvilágot és más kulturálisan jelentős elemeket, például társadalomtudományok, vagy a jog területéről, gazdagabb megértést biztosítva a világról.
6. Képek különböző tantárgyak között használhatók interdiszciplináris tanulási tapasztalatok létrehozására. Például megjeleníthetik egy történelmi személy utazását, integrálhatja a földrajzot, a történelmet és a művészetet, holisztikus tanulási élményt kínálva.

Arisztotelész szavai ma is megfontolandóak, egy sikeresebb nevelés érdekében. A jobb agyféltekével való gondolkodás az emberek nagy részére jellemző.¹³⁶⁶ Nem tartom tehát ritkaságnak azt, ha valaki képi memorizálást, tehát tanulást ily módon végez. Mégis forradalmasítja a MI technológiája az oktatást és a képzést, mikor a bal agyfélteke által feldolgozott szöveget segít képi úton ábrázolni. A képek a gyógypedagógiában is használt eszközök információk megjelenítésére.¹³⁶⁷ A mesterséges intelligencia megjelenítheti elvek, elgondolások összhangját.¹³⁶⁸

Összefoglalva, a képi ábrázolások sokoldalú oktatási eszközök, melyek javíthatják a tanulást különböző tantárgyak esetében. A vizuális vonzerőt az oktatási tartalommal kombinálva vonzóbbá, emlékezetesebbé és elérhetőbbé tehetik a tanulást a diákok és felnőttek számára.

10.3 Esélyteremtés, az orvostudományokban, rehabilitáció az AI alkalmazásával

Az Alaptörvénye XII. cikke alapján a megváltozott munkaképességű személyek társadalmi reintegrációját és foglalkoztatásának elősegítését célzó 2011. évi CXCI. törvényt alkották meg. A törvény a rehabilitációs eljárásokon keresztül, melyek a betegségek vagy sérülések következtében kialakult funkcióvesztések helyreállítását, pótlását vagy az új képességek kifejlesztését célozzák, kívánja támogatni a megmaradt képességekre épülő munkaképesség helyreállítását. A rehabilitációs folyamat magában foglalja többek között a mozgásszervi, kardiológiai, onkológiai, pszichiátriai problémák, valamint a szenvedélybetegségek kezelését is. A gyógyítási folyamat középpontjában az áll, hogy a betegek visszanyerjék azokat a képességeiket, amelyek elengedhetetlenek a mindennapi életvitelhez és a munkavégzéshez.

¹³⁶⁶ BONCZIDAI Éva: Bagdy Emőke: Minden álmokképhez elemi közöd van, ezért álmodod Magyar Kultúra magazin 2022. / 1. szám.

¹³⁶⁷ Bővebben lásd: VARGA Eszter Az augmentatív és alternatív kommunikáció megjelenése az értelmileg akadályozott gyermekeket ellátó óvodákban. Különleges bánásmód IV. év. 2018/1.

¹³⁶⁸ MAKKOS Nándor: Az egyenlő bánásmód morfológiája JEGYZŐ ÉS KÖZIGAZGATÁS (1589-3383): XXV. évf. 6. szám pp 28-31

A rehabilitáció, az egészségesebb időskori élet alapja. Négyesi és Kiss szerint az AI illetve az adatalapú és digitális megoldások egyre hangsúlyosabbak az egészségügy területén. Ezek a megoldások javítják a megelőzési, terápiás és jóléti stratégiákat, elősegítik a mesterséges intelligencia alapú döntéstámogató rendszerek fejlesztését és alkalmazását a diagnosztikában és terápiában, valamint támogatják az orvosbiológiai kutatásokat, különösen a személyre szabott terápiák és diagnosztizálások területén. A rehabilitációs eszközök közé tartoznak az interaktív robotok is, mint például a Paro, a mentálhigiéniai robotfóka, és az eBear, a mentálhigiéniai robot-mackó, amelyek kifejezetten az idősek és a mozgássérültek otthoni segítésére lettek kifejlesztve. Ezek a robotok képesek az emberi beszédre és mozgásra való reagálásra, és a szociális interakciók révén próbálnak segítséget nyújtani az izolált vagy depressziós állapotban lévő betegek számára.¹³⁶⁹

XI. Utószó

Az állam, az esélyteremtéshez jogi és morális minimumot jelentő keretet ad, a világ távolabbi, és közelebbi színterei elvárásainak figyelembevételével.¹³⁷⁰ Az állami intézkedésekre rendszer szintű gondolkodásnak kell jellemzőnek lennie, melyben, a történelmi ismeretekben csakis a „jó” és a „rossz” állami cselekmények együttes értékelése vezet fejlődéshez.¹³⁷¹ Csupán „jó” hangsúlyozása, indokolatlanul hagyja az elszorított veszteségeket. Napjainkban a fokozatosan szűkített állami oktatási és szociális intézményrendszer, és a bővített egyházi és civil intézményrendszer esélyteremtése szolgál a felzárkóztatás színteréül. A hátrányos helyzetű személyek érdekében mélyen gyökerező humanista, és vallási elvek mentén történő government és non-government együttműködés, csökkentheti az ország, és a települések, végül is a rászorulókat relatív hátrányát minden felzárkóztatási területen. E területeken a megfelelő jogalkotás, és az ahhoz rendelt források, valamint és az érvényesített állami ellenőrzés a tisztességes működés záloga. Az állam érdeke ugyanis a gyengébb fél hátrányos helyzetének megszüntetése, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése. A többségben lévő gyengéknek ugyanis szükségük van érdekeik érvényesítésére, s ezt a gyengék képviselőiben az állam teszi lehetővé, többek között a szociális jogok piacorrektív hatásával. Az esélyegyenlőség célja különösen a méltányos, „nem”-érzékeny, hátránnyal élőket nem kirekesztő, oktatási egyenlőséget támogató, lemorzsolódást gátló, marginalizálódott személyeket befogadó, szociális támogatást és mindenki számára a közszolgáltatásokat elérhetővé tevő társadalom létrehozása. Az esélyegyenlőség iránti állami elköteleződés ugyanis a polgárok stabil és harmonikus társadalmi biztosításának fontos eszközét jelenti. Állampolgárok hátrányos helyzet okozásának pragmatikus megítélése azonban különösen jog, és társadalomkutatók, bíróságok, hatóságok, munkájához köthető. A hátrányos helyzet megállapítása után szükséges az előnyben részesítés feltételeinek a kimunkálása. Az előnyben részesítés korlátja azonban a diszkriminációokozáson kívül, az ésszerűség figyelembe vétele, melynek elkerülése igazságtalan nehézséget eredményezhet. Az esélyelőnyvel rendelkezők előnye tehát csökkenthető, amennyiben alapvető jogot nem sért, és lehetővé teszi egyéni szempontok mérlegelését. Természetes személyek biológiai tényezői esetében az emberi méltóság és a megkülönböztetés mentesség elve értelmében az államnak feltétlen intézkedési kötelezettsége keletkezik. Az állam által javítható hátrányt okozó tényezők esetében az államnak az államérdeknek megfelelően¹³⁷² van

¹³⁶⁹ NÉGYESI Imre, KISS Csaba: A mesterséges intelligencia a hadisérültek rehabilitációjában Hadtudományi Szemle 17. évfolyam (2024) 1. szám. p. 125-126.

¹³⁷⁰ 1997. évi XV. törvény a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről 4. cikk.

¹³⁷¹ MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszolgáltatásban* Phd. értekezés NKE Budapest, 2021. p.156.

¹³⁷² Az államérdek megjelölése különbözhet a municipalista és a centralista érdekvédelemben.

intézkedési kötelezettsége, azonban az egyén és a társadalom által befolyásolható tényezők esetén nemcsak az államnak, hanem az állampolgárnak is aktív szerepvállalása szükséges saját helyzete javításához. Az állami működésben a szabálykövetés megőrzi azt a stabilitást, amit elvárunk a közigazgatás minden szereplőjétől, így az esélyteremtő mentoroktól is, de ennek a stabilitásnak, rugalmasnak is kell lennie, mert a formai szabályokhoz való rugalmatlan ragaszkodás törekennyé teszi a szabályok mögöttes céljainak érvényre juttatását. Az egyenlőtlenség jellegéből adódik, hogy az „erősek” és a „gyengék” természeti, tárgyi, társadalmi-kulturális közege nem azonos, csak érintőlegesen élnek azonos dimenziókban, illetve meghatározóan jellemző indikátor közöttük, az azonos, és a különböző közegben töltött idő. Ezért az erősek és a gyengék között az egymás irányában tanúsított megértés is kérdéses. Az esélyteremtéssel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy egyrészt az egyenlőtlenség léte, változása, növekedése, vagy csökkenése egyéni szinten természetes dolog, mert az egyének nagymértékben különböznek biológiai, értelmi, érzelmi, és számos egyéb tulajdonságaikban, és ez által lehetőségeikben, mely társadalmi szinten értelmezhető, mérhető. Másrészt az állami esélyteremtés e tartalmaknak megfelelően árnyalt, mert a társadalmat mozgató erők a „gyengék” és az „erősek” táborában különbözőképpen hatnak. A nemzetközi egyezményekhez csatlakozó társadalmi befogadási politikákba illeszkedő integrált szakpolitikai intézkedéscsomagok kidolgozásába, végrehajtásába, és nyomon követésébe az intézkedések hatékonysága érdekében a kormánynak be kell vonni a regionális és a helyi hatóságokat, valamint a helyi civil társadalmat.

Az esélyek biztosítása a lehetőségek meg nem nevezett körével kerül kapcsolatba, vagyis az előfordulás lehetséges változatainak felsorolása nyitott. Az esélyegyenlőség, különösen a piaci szereplők egyenlő piaci hozzáféréssel, választási rendszerek szabályaival, munkahelyekhez történő egyenlő hozzáféréssel, egyenlő bérekkel, is kapcsolatba hozható. A települési esélyegyenlőségi programok nem önmagukban állnak, azoknak része a mindenkori közoktatási esélyegyenlőségi koncepciók, szervesen kapcsolódnak a településfejlesztési és vármegyei fejlesztési stratégiákhoz, illetve járási, vármegyei, esélyteremtő projektekhez.

Az esélyegyenlőség biztosításának kötelezettsége minden önkormányzatra oly módon¹³⁷³ elvárta, hogy az hathatós legyen, azonban az, a különböző méretű helyi önkormányzatokat gazdasági erejük folytán is aszimmetrikus módon érinti. A települési HEP-ek esetében különösen fontos, hogy e programok ne az íróasztal fiókjának készüljenek, hanem megalapozzák azokat a pályázatokat, melyek a településeken a szüntelen fejlesztés gazdasági alapjául szolgálnak. Ezen kívül kiemelten fontos, hogy érvényesüljön a településen, vagy az önkormányzati társulásban a diszkriminációmentesség és a hátrányos helyzetű csoportok felzárkózásának támogatása. Hátrányos helyzetű személyek lehetnek a jogszabályok alapján különösen a gyermekek, nők, mélyszegények, romák, fogyatékkal élők, de ide sorolhatóak a jogszabály által védett egyéb célcsoportok, a szexuális visszaélések áldozatai, a modern rabszolgák, a menekültek, a nyelvet rosszul beszélők, az antiszemitizmus, az iszlám-fóbia, a szexuális orientáció, a mentális betegséggel küzdők is. Egyrészt szükséges a HEP megalkotása, mert előírja a jogszabály, másrészt fontos a település szüntelen változó demográfiai helyzete miatt, és szükséges a településfejlesztés megalapozáshoz (ITS, IVS). Összegezve szükséges a HEP a helyi közösség jólétének megalapozásához, a polgárok természetes, a mesterséges környezetének fejlesztéséhez, fenntartásához beleértve az informatikai környezetet is.

Az egyenlőség-politika, és az egyenlőség jogi követelménye a bánásmódokban sokrétű követelményeket indukál a közigazgatásban is, mely hozzá kell, hogy idomuljon a folyamatosan változó világhoz. A szélesen értelmezett igazságos eljárás, a jogi szférán túlnyúló eljárási minőséget biztosít. A hibátlan méltányos eljárás nyilvános, mely az igazságtalan jog érvényesítésének elkerülését biztosítja. Az erkölcs az embertől önfeláldozást kíván meg, ezért

¹³⁷³ 1997. évi XV. törvény a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről 4. cikk.

az az anyagi érdekeivel gyakran összeütközésbe kerül. Az esély nyújtására kötelezés minden emberre vonatkozik vallási, vagy ideológiai meggyőződése szerint, azonban a hivatásszerűen esélyt nyújtó személyekre más normák is vonatkoznak, melyek a nem vallásos állami tisztviselőket is kötelezik. Az esély nyújtásának kötelezettsége azonban megkétszereződhet a vallásos tisztviselő magatartásában, melyet kifejez a tisztviselő emberi magatartása, az emberi szenvedéshez, és a hátrányos helyzetű személy felzárkóztatásához való hozzáállásának attitűdje is. Az esélyegyenlőség előmozdításában az akarat teremt. Az esélyteremtés a hátrányos helyzetű személyek érdekében, az emberi cselekvés legnemesbbike, mely az átlagosat lényegesen meghaladó intellektualitást és elhivatottságot követel meg a hivatását gyakorló tisztviselőtől, és minden esélyteremtés iránt elkötelezett embertől. A hivatásos, és az önkéntes segítők megbecsültsége, valamint a segítők általános és speciális magatartási elvei biztosítékai, a megfelelő minőségű esélyteremtő munkának. Az állami „esélyteremtés” egyrészt közhitelű adatokon, másrészt szakértő testületek, és a lakossági jelenlétet biztosító, esély-értékelésén alapszik, ezek a tényezők biztosítják annak minőségét. Másrészt az esélyteremtés, a nem érzékelt világ átrendezését is jelenti, ezért az, fokozott figyelmet követel meg az esélyteremtő embertől. Minden „felzárkózás-tudományt” egyformán magas fokon művelő esélyegyenlőségi mentor nem létezik, és azt a jogszabály sem követeli meg, ezért a mentor gyakran esélyteremtés-koordináló szerepbe kényszerül. Azonban mégis fontos, hogy széleskörű ismeretekkel rendelkezzen az a mentor, aki speciális ismeretekkel rendelkező közigazgatási szakembereknek kíván használható elméleti és gyakorlati ismereteket átadni az esélyteremtés terén, vagy hátrányos helyzetű személyt kíván oly módon befolyásolni, hogy az a társadalmi felzárkóztatás folyamatában, a felnőtt képzésben részt vegyen, és tudása hasznosulhasson. Fontos, hogy e mentorok rendelkezzenek azokkal az erőforrásokkal, amelyek szükségesek feladataik hatékony ellátásához.

Már a 2009-ben kiadott ECRI jelentés megállapította, hogy a roma családok megfoszthatók a szociális alapon adott lakhatás lehetőségétől, a roma gyermekeket pedig sújthatja az iskolai elkülönítés, a szegregáció, ami jelentős mértékben rontja a gyermekek iskolai eredményeit, és ezért szűkülnek választási lehetőségeik és foglalkoztatási kilátásaik. Cigányokat érintő leggyakoribb problémák elsődleges tényezői, az etnikai-kulturális tényezők, a területi tényezők, és az iskolázottság.¹³⁷⁴ E tényezőkből származik a társadalmi előítélet, szegregáció, diszkrimináció, valamint a munkalehetőségek szűk köre, az egészségügyi és szociális, valamint az oktatási rendszerhez történő megnehezült hozzáférés. Mindezek miatt a nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere és a tagállamok által kidolgozott nemzeti stratégiák négy kulcsterületre fókuszálnak az oktatás, foglalkoztatás, egészségügy és lakhatás területén. A nemzetiségek tekintetében kikerülhetetlen a nemzetiségi önkormányzatok szerepének figyelembevétele. A romák számának meghatározása azonban beavatkozási, települési, járási, vármegyei, vagy országos szinten is, sürgősen szükséges. Hiszen a pénzügyi eszközökkel támogatott hátrányos anyagi helyzetű személyek száma nyilvános adat, és ez kell, hogy a felzárkóztatás alapjául szolgáljon, mert az esélynövelés *de jure* aggályos lehet származás alapján.

Az állampolgár „tanult tehetetlenségéből” a kivezető út lehet a gyermekek korai oktatása, nevelése, mely azonban fokozott szülői és társadalmi felelősségvállalást, nagyobb pedagógiai terhet jelent, amely azonban hosszútávon kifizetődő társadalmi befektetésként is értékelhető. A gyermek hátrányos helyzetének okai között kiemelt helyet foglal el a család erőforrásainak hiánya (humán, társadalmi, természeti, gazdasági), a társadalmi erőforrások egyenlőtlen eloszlása, az egyes személyek által elkövetett diszkriminációk jelensége, de kiemelten a szülő felelősségvállalásának hiánya.

¹³⁷⁴ FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom* Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet, 2010.

Gyermekek esélyeit különösen befolyásolja a rossz egészségi állapot, rossz lakhatási körülmények, a nem megfelelő táplálkozás, a szegregáció, mely a minőségi oktatáshoz való hozzáférést akadályozza, az indokolatlan hátrányos megkülönböztetés, fájgyűlölet, a születés anyakönyvezésének és személyazonosító okmányaik hiánya, kisgyermekkorai nevelésben és gondozásban, valamint a felsőoktatásban való alacsony részvétel, korai iskolaelhagyás, az emberkereskedelem vagy munkára kényszerítés. Gyermekekre veszélyesek a szexuális bűncselekmények, azok titkolása, a bűnpártolás, és a gyermek hitelt érdemlő meghallgatásának hiánya is kétségbe taszíthatja őket.

A család számára meghatározó jelentőséggel bírnak a szülők társadalmi kapcsolatai, mely az erőforrások elérhetősége szempontjából létfontosságúak. Hátrányos helyzetű gyermek esetében kiemelt jelentősége van a gyógypedagógiai nevelés lehetősége megteremtésének, oktatást biztosító köznevelési intézmény kijelölésnek, speciális foglalkozások és egyéb segítő szolgáltatásoknak különleges oktatási formáknak, vagy mentességek biztosításának. Gyermekek esetében azért mutattunk be egy fejlett kezelési módszert, (Pressley Ridge) mert az, számokkal alátámasztottan eredményes a hátrányos helyzetű gyermekek fejlesztésében. A fiatalok számára a munkaerő piacra belépés szükségszerű a családalapítás közelebbi igénye miatt, és az azt megalapozó tulajdonszerzés következtében is. A gyermekek számára fontos hogy a társadalmi tőke egyik forrása a szülők gyermekek részére nyújtott tanulás-támogatás, a másik azonban a személyiségfejlesztés támogatása. A fiatalok munkavállalását támogatják a családok számára kedvezőbb munkahelyek, az állam előnyben részesítő politikái is, amelyek megkönnyítik a majdani, és a jelenlegi szülők számára, szakmai karrierjük és családi kötelezettségeik összeegyeztetését.

A nem alapú diszkrimináció tiltása az Unióban alapelv, nem állíthatjuk tehát szembe a női és férfi érdekeket. A nemi megkülönböztetés elleni küzdelem leggyakoribb eszközei a diszkrimináció tiltásával és a diszkrimináció enyhítését célzó kvóták alkalmazása, azonban eddig a kulcsfontosságú adatok, mint például a nemek közötti bérszakadék, nem változtak jelentősen a kvótaszabályok bevezetésével, mégis új, polgári erkölcs jelent meg a munkahelyeken és a társadalmi életben, melyek beavatkozásokat indukálnak e területen. A nők érdekében történő esélyteremtő beavatkozások nem határolhatóak el hermetikusan más célcsoportok érdekében történő beavatkozásoktól. Nők esélyteremtése az Alaptörvényben is foglalt kötelezettség, melyet számos jogszabály, és „a nők szerepének erősítése a családban és a társadalomban” című akcióterv, különösen szemlélet, és infrastruktúrafejlesztéssel, többletmunkájuk állami elismerésével, rugalmas foglalkoztatásukkal, kutatásokban való fokozottabb részvételük segítségével, képzésükkel, és számukra biztosított pályázatokkal kíván elérni.

A társadalom idősödésével nő a jelentősége az idősek esélyteremtése igényének is. Az idősek problémáinak rendszere többértű, magában foglalja különösen az idősek testi és mentális problémái számának és intenzitásának növekedését, munkahelyük elvesztésének, elszegényedésének kockázatát, emberi kapcsolataik beszűkülését, tekintélyük elvesztését, egyedül élésük kockázatát, lakóhelyi, családon belüli, média által közvetített, munkahelyi, gazdasági, nyelvi ageizmusát, szolgáltatásokhoz történő hozzáférésük akadályozottságát. Idősek esetében az esélyteremtésnek a felsorolt problémák közösségi szintű megoldására koncentrálnia kell. Az idős személyek esélyteremtése ezért, magában foglalja jogvédelmüket különösen emberi jogi, az alkotmányjogi, a jogszabályi, és a kollektív szerződés szerinti jogvédelmet. Jóllehet a társadalom által finanszírozott szociális biztonsági rendszerek az alulf finanszírozottság irányába haladnak, és az idős munkavállalóknak, ha csak nincs elég tulajdonuk, és elegendő jövedelmük, a munkaerőpiacon kell maradniuk. A bemutatott példa a CédrusNet, komplex választ kíván nyújtani azok számára, akik a munkahelyen, álláskereséskor, vagy új karrier építésében találkoznak előítéletekkel, akik „nyugdíjasok”, de szeretnének valamit még csinálni, ami hasznos, illetve akiknek hiányoznak a szellemi kihívások, közös

gondolkodások, megoldás-keresések, vagy akiknek jövedelem kiegészítésre lenne szükségük, de nem elég „korszerű” már a tudásuk. Az egyesület megoldást kínál azoknak is, akik rájöttek, hogy az életüket tervezni, vagy újratervezni kell, és ehhez támogató környezetet keresnek, illetve akik szeretnének többet tudni korunk valóságáról és digitális világáról, akik tudják, hogy tapasztalataik értékesek és hiszik, hogy az értékesíthető. Másik példánkban, az MMSZ a klasszikus másokon segítő munkán keresztül gyakorol hatást az idős tagok, alkalmazottak életére. Az MMSZ iránti elköteleződés életre szóló lehet, az önkéntes elhivatottsága, vagy munkavégzési képessége alapján. Az idős ember egyik szervezetben való tagsága nem zárja ki a másik szervezetben való aktív közreműködésének lehetőségét. Mindkét szervezetben való működés jótékony hatást gyakorolhat az idős ember testi és lelki egészségére.

Az ember egészsége nemcsak születésével, baleset következtében, véletlen folytán, vagy kora előre haladtával, hanem a társadalom szereplőinek tudatos tevékenysége vagy mulasztása által is megváltozhat. A fogyatékossgal élő személyek folyamatosan, a diszkrimináció színes formáival szembesülnek a társadalomban például a közvetlen vagy közvetett, illetve strukturális diszkriminációval, vagy a természetes, épített, jogi, közlekedési és kommunikációs akadályok, rengetegével. A fogyatékossgal alapú megbélyegzés az egyén számára lelki szenvedést okoz, és sérti az emberi méltóságot, hiszen a fogyatékkal élőknek joguk és kötelességük is munkát vállalni, ha erre képesek. A fogyatékkal élő személyek munkavégzés során felmerülő szükségleteinek kielégítését célzó rendelkezések ezért fontos szerepet játszanak a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben. Fogyatékossgal élők esélyteremtése magában foglalja különösen számunkra nappali intézmények létrehozását, őket ellátó szociális szakemberek képzését és fogyatékkal élő személyek foglalkoztatása, önellátása érdekében szervezett szakmai, és informatikai, képességeik, képzettségeik, jártasságaik fejlesztését, valamint foglalkoztatási rehabilitációjukat, testi, lelki kondicionálásukat, terápiás foglalkozásaikat, velük szemben kialakult sztereotípiák előítéletek csökkentését, munkahelyi beilleszkedésüket segítő szolgáltatások nyújtását. Fontos számukra a közszolgáltatásokhoz, közforgalmú közlekedési eszközökhöz, akadálymentes egészségügyi és szociális ellátáshoz, közéletben való részvételhez történő egyenlő esélyű, vagy fokozottabban biztosított hozzáférés is. Az akadályozott személyek támogatása anyagi érdekünk, és a jogon túl is, morális kötelességünk, aggódunk azonban a miatt, hogy napjaink jogszabályai nem kellően konkrétak, nem tartalmaznak ésszerű intézkedéseket és kellő biztosítékokat a fogyatékossgal élő emberek számára a szociális védelem, az egészségügy, rehabilitáció, oktatás, valamint az áruk és szolgáltatások biztosításának területén, ideértve a lakhatást, közlekedést és biztosítást.

Az elképzelésünk egy, az államigazgatás belső hierarchiájára, hatásköreire, felelősségi viszonyaira maximálisan figyelő, és az önkormányzatok települési esélyegyenlőségi referensei számára, modulokból álló, társadalmi változásokhoz rugalmasan reagáló ismeret-anyag elkészítése, fejlesztése volt. Célunk volt ebben a könyvben bizonyos egyenlőség fogalmak használatának vizsgálata is, ugyanis az esélyegyenlőség kifejezést gyakran használják tényként, holott az a legtöbb esetben kítűzött célként értelmezhető. A mi célunk ebben a műben az esélyegyenlőségi mentorok, és esélyegyenlőségi referensek számára történő útmutatás volt, a hatékonyabb tisztviselői munkavégzés érdekében.

Az esélyegyenlőség előmozdításának, az előnyben részesítésnek egyik célja mindig az egyenlő bánásmód érvényesülése érdekében tett korrekció a társadalomban, mely magában foglalja az emberi méltóság biztosítását közszolgáltatások igénybe vételekor. Nem minden állami szervnek egyforma kötelezettsége a rászorulóknak segítése, de vannak olyan tisztviselők, és alkalmazottak, akik e tevékenységét fő feladatként kapták.

Tanulmányunk alapján megállapíthatjuk, hogy az esélyteremtés minőség jelző, mely a formai követelményeken túl mély tartalmi követelményeket foglal magában. Az esélyteremtés tartalmi tényezői a személyek egyenlő méltóságát, formai tényezői a cselekvéshez szükséges személy, idő, és anyagi tényezőket foglalják magukban. Nem beszélhetünk esélyteremtésről,

amennyiben bármelyik tényező hiányzik. Nincs hátrányos helyzetű személy, emberi méltóságának sérelme nélkül, mert az emberi minőség kötelezettségeket ró a társadalomra, melyet az emberi méltóság sérelme nélkül kell teljesíteni, és már a mulasztás is sérti az emberi méltóságot. Az esélyteremtés nem feltétlenül egyenlőség teremtés, gyakran csak a közszolgáltatások igénybevételének egyenlő lehetőségét teremti meg. Az esélyteremtésben az egyik alapvető tévedés, hogy az előnyben részesítés megszünteti a hátrányokat, holott gyakran csak lehetőséget biztosít a hátrányok leküzdésére. A másik leggyakoribb tévedés az, hogy az illetékes személyek esélyegyenlőségi tervekben és programokban, vagy a jogszabálysövegek ismételt szerepeltetését használják, vagy a jelentkező társadalmi vagy egyéni problémák hangsúlyozását a megoldások lehetséges módjainak ismertetése nélkül, vagy esetleg megvalósult projektek szimpla leírását, alkalmazzák a jogtalan, túrhetetlen, vagy kellemetlen társadalmi viszonyok megváltoztatáshoz vezető okok feltárása, azok elemzése nélkül. Az előnyben részesítés ex post tevékenység, a prevenció azonban ex ante, melyet elsődleges, másodlagos, és harmadlagos fokozatokra oszthatunk a szerint, hogy az megelőzés, korai, vagy hivatalos beavatkozást jelent.

Hátrányos helyzetű személyek helyzetének hathatós javulása terén a sikeres társadalmi együttműködés, az esélyek növelésének biztosítása, csak a politika által megfelelően megfogalmazott igényekben, és az állami apparátus lelkiismeretes munkájával garantálható. A mindenkori kormány számára tehát fontos célkitűzésként jelenik meg az esélyegyenlőséggel kapcsolatos szakértelem fejlesztése. Fontos, hogy a fair eljárás és az esély biztosításának morális és jogi követelménye, mely áthatja az állami intézkedések minden területét, és az, az esélyegyenlőségi mentorok részére is fokozott szakmai és magatartási követelményeket jelent. Rávilágítottunk arra is, hogy a köztisztviselőknek és kormánytisztviselőknek több ok miatt is meg kell tartania az esélyegyenlőség iránti elkötelezettségét. Egyrészt az emberi méltóság biztosítása számos vallásban foglalt „felebarátok” irányában tanúsítandó kötelesség. Másrészt az emberiség iránti humanitárius elköteleződést jelent. Harmadrészt a diszkrimináció tilalma, és az egyenlő bánásmód olyan tisztviselői magatartási elvek, melyet minden tisztviselőnek meg kell tartania, hiszen felebaráti kötelezettségén túl országot emel az, ki az elesettek pártján áll. Az esélyteremtés a jogszabályokban biztosított lehetőség, melynek gátat vethet pénzeszközök hiánya, az esélyteremtéshez szükséges tudás hiánya, a folyamatos képzés hányta miatti tudásvesztés, valamint az akarathány, ami már a tisztviselők alkalmasságának kérdését veti fel.

A HEP képzések nemcsak elősegítik az esélyegyenlőség megvalósulását a településeken, ahol számos felzárkóztatást elősegítő program működik, hanem elősegítik a HEP mentorok között is a nyitott, befogadó és elfogadóbb szervezeti magatartás kialakulását. Megállapíthatjuk, hogy az esélyegyenlőségi mentorok törekvéseikben a felzárkóztatás területén, mind a diszkrimináció ellenes intézkedések, mind a különleges bánásmód nyújtása mindennapos gyakorlat. A képzések által generált intézkedések tényleges esélyt jelentenek a gyermekek, a mélyszegények, a romák, a nők és férfiak közötti, valamint az idősek és a fogyatékkal élők, társadalmi egyenlősége megvalósulásában, amellet, hogy az előnyben részesítettek nem képeznek zárt csoportot, az időről időre változhat. Megjegyeztük azt is, hogy míg a szegénységgel küzdő társadalmakban a legfőbb gond az, hogy megmeneküljenek a nélkülözéstől, a fejlettebb társadalmakban a jólét magasabb szintre emelése is cél, tehát az esélyteremtés folyamatos társadalmi korrekciós jelenség kell, hogy legyen.

Nem ellentmondás az, hogy az állami szerepvállalás által az esélyegyenlőség irányában ható jogszabályi előírásokat folyamatosan kell érvényesíteni, azonban a HEP-ek felülvizsgálata ahol az intézkedések csak egy része szakaszos. Utaltunk arra is, hogy a települések HEP-jeiben található intézkedési tervek, szükséges, de nem elegendő követelmények az állam részéről, mert nem a település összes esélyteremtő pályázatát, intézkedését tartalmazzák, hiszen abból a jogszabályi követelmények alapján célcsoportonként egy-egy darab bemutatása elegendő.

Reményeink szerint nemcsak az önkormányzati HEP referenseknek, hanem a HEP mentoroknak, társadalmi mobilitási mentoroknak és minden esélyegyenlőség iránt érdeklődőnek is hasznos segítséget jelent ez a mű, az esélynövelés lehetőségének meg gondolásában, és a helyi esélyegyenlőségi célok elérésében, a hátrányos helyzetű személyek esélyteremtésében.

Felhasznált irodalom

Monográfiák és többszerzős kötetek, szakcikk

1. ÁDÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás* Osiris, Budapest, 1998.
2. Aileen McCOLGAN: *Discrimination Law: Text, Cases and Materials* Second Edition Hart Publishing 2005.
3. Aileen McCOLGAN: *Woman and The Human Rights Act* Northern Ireland Quarterly [Vol.53. 1.]
4. Alejandro PORTES: SOCIAL CAPITAL: Its Origins and Applications in Modern Sociology *Annu. Rev. Sociol.* 1998. 24:1–24.
5. ALEXY, R. (2010). *The Dual Nature of Law*. *Ratio Juris*, 23 (2).
6. Allport, G. W. *The Nature of Prejudice* Addison-Wesley Cambridge Massachusetts, 1954.
7. Alysia BLACKHAM: *Extending Working Life for Older Workers: Age Discrimination Law, Policy and Practice* Oxford and Portland Oregon Hart Publishing 2016.
8. Amélie MUMMENDEY and Sabine OTTEN: *Positive–Negative Asymmetry in Social Discrimination*, *European Review of Social Psychology*, 9:1, 107-143.
9. AMTSBLATT MINISTERRAT EUROPÄISCHE GEMEINSCHAFT FÜR KOHLE UND STAHL 10.2.53 12.
10. Ann Demarais-Valerie WHITE: *Első benyomás* HVG könyvek Budapest, 2008.
11. AQUINÓI Szt. Tamás: *Summa Theologiae*.
12. ARATÓ Ferenc – HORVÁTH Attila – VARGA Aranka: *Hatékony együttnevelés az iskolában* Educatio, Budapest, 2008.
13. ARATÓ Ferenc, VARGA Aranka (szerk.): *Befogadó egyetem* Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Intézet Neveléstudományi Kar Bolkoprint, Pécs, 2015.
14. ARATÓ Ferenc: *A kooperatív tanulásszervezés egy lehetséges paradigmikus modellje* Doktori (PhD) értekezés Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Pécs, 2011.
15. ARISZTOTELÉSZ: *Eudemoszi etika, nagy etika* 1178 b 9 (fordította: Steiger Kornél) Gondolat, Budapest 1975 ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika*. 1129b (Ford.: Szabó Miklós) Európa, Budapest, 1987.
16. ARNESON, R. (2018): *Four Conceptions of Equal Opportunity*. *The Economic Journal*, 128 (612), F152–F173.
17. Aron J. GUREVICS: *A középkori ember világgépe* Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.
18. Arthur HOLCOMBE: *Human Rights in the Modern World* New York University Press New York, 1948.
19. Arturo BRONSTEIN: *International and Comparative Labour Law: Current Challenges* Red Globe Press, London 2009.
20. BÁBOSIK István: *A nevelés elmélete és gyakorlata* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
21. BÁBUSIK F. *Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon*. L'Harmattan Kiadó Budapest, 2003.

22. BAJER József: *A politikai gondoskodás története* Osiris, Budapest, 2003.
23. Balázs VIZI in "*Multilingual Europe, Multilingual Europeans*" in *Multilingual Europe, Multilingual Europeans* edited by László MARÁCZ and Mireille ROSELLO Rodopy Amsterdam, New York, NY 2012.
24. BALOGH Lídia – KÁDÁR András Kristóf – MAJTÉNYI Balázs – PAP András László: *Antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi alapismeretek*. L'Harmattan, Kiadó, Budapest, 2010.
25. BALOGH Zoltán: *Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2011–2020* Polgári Szemle 2012. február 7. évfolyam 5-6. szám.
26. BANKS, M. E., and E. KASCHAK (eds.), 2003, *Women with Visible and Invisible Disabilities: Multiple Intersections, Multiple Issues, Multiple Therapies*, New York: Haworth Press. Davis, N. A., 2005, University of Chicago "Invisible Disability," *Ethics*, 116(1): 153–213.
27. Béatrice OUN: *Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – ILO-egyezmény a munkahelyi nemi alapú erőszak ellen* (2016/C 013/21).
28. BECKER, M. (2002). *Ronald Dworkin: Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality*. Politische Vierteljahresschrift, 43(4), 675–678.
29. BERKE Gyula, KISS György, BANKÓ Zoltán, KAJTÁR Edit, KOVÁCS Erika, *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest 2012.
30. BERKI Boglárka, MÁLOVICS György: *Városi deszegregáció, társadalmilag heterogén lakóközösségek, társadalmi tőke – egy hazai városi szegregátum felszámolásának tapasztalatai* Tér és Társadalom 34. évf. 2. szám. 2020 p. 48.49.
31. BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban* TAMOP 4.2.5 Pályázat könyvei HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft 2014.
32. Bob HEPPLÉ: *The New Single Equality Act in Britain* The Equal Rights Review, Vol. Five (2010).
33. BOGDANDY/CASSESE/HUBER (Hg.) *Handbuch Ius Publicum* C. Müller, Heidelberg 2011..
34. BOLBERITZ Pál: Szabadság és erkölcs mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában. Budapest, 1998.
35. BOLLA Ilona: *A közszabadság lehanyatlása a XIII. században. (A liber és libertas fogalom az Árpád-korban) II. rész*. Történelmi Szemle. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének értesítője. XVII. évfolyam (1974) 1–2. szám.
36. BOURDIEU P. *The forms of capital*. In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, ed. JG Richardson, pp. 241–58. New York: Greenwood, 1985.
37. BROUWER J, van der WOUDE M and van der LEUN J (2018) (Cr)immigrant Framing in Border Areas: Decision-Making Processes of Dutch Border Police Officers. *Policing And Society* 28(4): 448-463. p. 453 .
38. BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog I*. Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft. (2014).
39. BRYAN, K, GARVANI, G, GREGORY, J & KILNER, K Language Difficulties and Criminal Justice: the need for earlier identification. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 50 (6), 763- 775 (2015).
40. BULLAIN Nilda – CSANÁDY Dániel: *Helyi érdek, helyi érték* Trust programiroda, Budapest, 2008.
41. CARTER, N. M., & FAYOL, H. (1986): *General and Industrial Management*. The Academy of Management Review, 11 (2).
42. Catherine BARNARD: *EC Employment Law* Second Ed. Library Oxford University Press Oxford.

43. Charles COMTE: *Traité de législation: ou Exposition des lois générales suivant lesquelles les peuples prospèrent, dépérissent, ou restent stationnaires* Hauman Cattoir Et Comp. 1837.
44. Charles R. BEITZ *The Idea of Human Rights* Oxford University Press Inc. New York, 2009. Preface.
45. CHARLTON, J., 1998, *Nothing About Us Without Us: Disability, Oppression and Empowerment*, Berkeley: University of California Press, 1998.
46. Chester Irving BARNARD: *The Functions of the Executive* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England 1938.
47. Christa TOBLER *Indirect Discrimination a Case Study Development of the Legal Concept of Indirect Discrimination under EC Law* Intersentia Antwerpen – Oxford 2006.
48. Christopher L. EISGRUBER, Lawrence G. SAGER: *Religious Freedom and the Constitution* Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, and London, England 2007.
49. CHRONOWSKI Nóra - ZELLER Judit (szerk.): *Társadalmi Felzárkózás, esélyegyenlőség* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Vezető-és Továbbképzési Intézet, Budapest, 2014.
50. Colleen SHEPPARD *Inclusive Equality: The Relational Dimensions of Systemic Discrimination in Canada* McGill-Queen's University Press Montreal & Kingston, London, Ithaca 2010.
51. COMBS, Mary Beth (December 2005): „*A Measure of Legal Independence*” *The 1870 Married Women's Property Act and the Portfolio Allocations of British Wives*. The Journal of Economic History. 65 (4): p.1028–1057.
52. CONCHA Győző: *Politika* Második kiadás Grill Károly Budapest, 1907.
53. CSEHI Zoltán, BODZÁSI Balázs-TŐKEI Balázs (szerk.): *Kommentár a 2013. évi V. törvény - a Polgári Törvénykönyvhöz Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2021.*
54. D. H. ROSENBLOOM: *Public Administrative Theory and the Separation of Powers*, *Public Administration Review*, 43 (1983)/3, 219–227 és Y. Zalmanovitch: *Don't reinvent the wheel: the search for an identity for public administration*, *International Review of Administrative Sciences*, Vol. 80 (2014)/4, 808–826.
55. D. SCHIEK, L. Waddington and M. Bell (eds.) et al. *Cases, Materials and Text on National, Supranational, and International Non-Discrimination Law* Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007. in: J. COMACK and M. BELL, *Developing Anti - Anti-Discrimination Law in Europe*.
56. Dagmar SCHIEK, Lisa WADDINGTON, Mark BELL: *Non-Discrimination Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon 2007.
57. David B. GRUSKY, Jasmine HILL (eds.) *Inequality in the 21st Century: A Reader* Routledge, 2022.
58. DEAKIN, S. and WILKINSON, F. 1994 *Rights vs. efficiency? The economic case for transnational labor standards*, *Industrial Law Journal*, 23 (4).
59. Denis CELENTANO: *Cooperating as Peers: Labor Justice between Distributive and Relational Equality* Università di Catania – École des Hautes Études en Sciences Sociales Catania, 2019.
60. Douglas C. BOYNTON: *Forbidden Signs: American Culture and the Campaign Against Sign Language* The University of Chicago Press, London 1996.
61. DUPRÉ Catherine: *Importing the Law in Post-Communist Transitions The Hungarian Constitutional Court and the Right of Human Dignity* Hart Publishing, Oxford, 2003.
62. DÜMMERTH Dezső: *A két Hunyadi*. Panoráma, Budapest, 1985.

63. Dwight Waldo: *The Administrative State (1948) in A Study of the Political Theory of American Public Administration With a new introduction by Hugh T. MILLER* Routledge London and New York 2017.
64. Edith ENNEN: *Frauen in Mittelalten* Sechste auflagen Verlag C.H. Beck München, 1999.
65. EGYED István: *A mi Alkotmányunk* Egyed István 1943. Dialog Campus 2016. p. 18-24.
66. ERDEI Ildikó: *Hátrányos helyzetű gyermekek rekrutációja, jövőképe* Különleges bánásmód, V. ÉVF. 2019/3.
67. Ernst KRETSCHMER in: W. ABELW. ENKEL Th. FÜRST et al. *Methodik Genetik des Gesamtperson* Springer-verlag Heidelberg GmbH. Berlin, 1940.
68. Eva-Maria SVENSSON & Åsa GUNNARSSON, *Gender Equality in the Swedish Welfare State*, 2 FEMINISTS@LAW, no. 1, 2012, at 11. in: Pitt Tax Review | ISSN 1932-1821 (print) 1932-1996 (online)
69. F. M. KAMM: *Intricate Ethics Rights, Responsibilities, and Permissible Harm* Oxford University Press, Oxford, 2007.
70. FARKAS Zsombor: *Telep felszámolási programok integrációs hatásai és nem szándékolt következményei a rendszerváltás előtt és 2005-2010 között* Doktori (PhD) értekezés ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola Szociálpolitika program Budapest, 2017.
71. FEISCHMIDT Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom* Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet, 2010.
72. FERENC PÁPA, Angelus, 2013. március 17.
73. FICHTNER Paula Sutter: *Emperor Maximilian II.* Yale University Press, 2001. ISBN 978-0300085273.
74. Frances STEWART: *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Society* Oxford University, UK Palgrave Macmillan London, 2008.
75. Frances Stewart: *Nussbaum on the Capabilities Approach* February 2013 *Journal of Human Development and Capabilities* 14(1):156-160.
76. Frank J GOODNOW: *The principles of the administrative law of the United States*, New York, London, G. P. Putnam's Sons, 1905.
77. Frank J. GOODNOW: *Comparative administrative law; an analysis of the administrative systems, national and local, of the United States, England, France and Germany* G. P. Putnam's sons New York, 1893.
78. Frederich W. TAYLOR: *Father of scientific management* by Frank Barkeley COPLEY In two volumes volume Harper and Brothers, New York and London 1923.
79. Friedrich W, Kron: *Pedagógia* Osiris, Budapest, 2000.
80. G. A. COHEN: *Rescuing Justice and Equality* Harvard University Press 2008.
81. G. FEKETE Éva †– NAGY Zoltán – LIPTÁK Katalin – KISS Julianna (szerk.) *Szociális és szolidáris gazdaság a poszt-szocialista perifériákon* Bíbor, Miskolc, 2018.
82. G. FEKETE Éva-SIPOSNÉ Nándori Eszter: *A társadalom térszerkezete* Miskolc, 2013.
83. GAJDUSCHEK György: „A közigazgatás szervezeti jellemzői – összehasonlító aspektusból” in SZAMEL Katalin – BALÁZS István – GAJDUSCHEK György – KOI Gyula (szerk.): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, Budapest, CompLex, 2011.
84. GÁNGÓ Gábor: *Az 1868. évi nemzetiségi törvény és következményei* Korunk - 3. folyam, 20. évf. 5. sz. (2009. május).

85. GANT, M. (1999). Steiner and the Humours: The Survival of Ancient Greek Science. British Journal of Educational Studies Grant, M. (1999). Steiner and the Humours: The Survival of Ancient Greek Science. British Journal of Educational Studies, 47 (1),
86. Gay MOON in Dagmar SCHIEK, Lisa WADDINGTON, Mark BELL: *Non-Discrimination Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon 2007.
87. Gayle KIMBALL: *Ageism in Youth Studies: Generation Maligned* Cambridge Scholars Publishing Newcastle upon Tyne 2017.
88. Georg JELLINEK: *Die sozialetische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe* Zweite, durchgesehene Auflage Verlag von O. Härig Berlin, 1908.
89. GIDÁNÉ Orsós Erzsébet: *A hátrányos helyzetről* Tudásmenedzsment 7. évf. 2. sz. (2006.).
90. GORDON Györi János (szerk.): *A tehetség gondozás világa 15 ország jó gyakorlata a tehetség gondozásban* Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet Budapest, 2016.
91. GÖNDÖR Éva: *Munka és család a munkajog tükrében* Universitas–Győr Nonprofit Kft. Győr, 2015.
92. GUIDÁR, Noémi, SZATMÁRY, Nóra (szerk.). Magyar királyok nagykönyve: Uralkodóink, kormányzóink és az erdélyi fejedelmek életének és tetteinek képes története Hungarian. Reader's Digest. pp. 116–119. ISBN 978-963-289-214-6.
93. GYERGYÁK Ferenc: *A helyi önkormányzatok tevékenységének törvényességi felügyelete* Dialóg Campus Budapest, 2018.
94. GYÖRGY István – HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben* Dialóg Campus Budapest, 2018.
95. GYULAVÁRI Tamás, KÁRTYÁS Gábor: Miért kell a kollektív megegyezés platformja a munkásoknak, és hogyan érhetik el azt? in: Jose Maria Miranda BOTO and Elisabeth BRAMESHUBER (ed.): *COLLECTIVE BARGAINING AND THE GIG ECONOMY A Traditional Tool for New Business Models*.
96. GYULAVÁRI Tamás, KISS György, BANKÓ Zoltán, BERKE Gyula: *Válogatás az Európai Bíróság Munkajogi Ítéleteiből* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003.
97. H. BALÁZS Éva, MAKKAI László (szerk.) Magyarország története. 1526–1790. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1962., STIPTA István Az abszolutizmus és a felvilágosult abszolutizmus államszervezeti jellegzetességei Bíbor, Miskolc, 2001.
98. H. L. A. HART: *A jog fogalma*. (Ford.: Takács Péter) Osiris Kiadó, Budapest, 1995.
99. H. SZILÁGYI István: Jogi kultúra vagy társadalmi jogtudat? ACTA HUMANA 2021/3.
100. HALÁSZ Iván (szerk.): *Alkotmányjog* Dialóg Campus Kiadó Budapest 2018.
101. HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok* OSIRIS Kiadó, Budapest, 2003.
102. HALMOS Szilvia: *A fogyatékoság orvosi és társadalmi modelljének szintézise, különösen a munkajog területén* Doktori értekezés Budapest, 2016. DOI: 10.15774/PPKE. JAK.2016.002.
103. Hans Herbert von ARNIM *Die Deutschlandakte Was Politiker und Wirtschaftsrosse unserem Land antun* 1. Auflage C. Bertelsmann Verlag, München, 2008.
104. Harold L. WILENSKY and Charles N. LEBEAUX: *Industrial society and social welfare. The impact of industrialization on the supply and organization of social welfare services in the United States* Collier-Macmillan, New York, 1965.
105. HARRAKA, Mellessa. (2002). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, by Robert D. Putnam. Journal of Catholic Education, 6 (2). <http://dx.doi.org/10.15365/joce.0602122013>.

106. HASNAS, John. 1995. "The Myth of the Rule of Law," Wisconsin Law Review 199: 199–233.
107. HAZAFI Zoltán (szerk.): *A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2012.
108. HAZAFI Zoltán (szerk.): *Kormányzati személyzetpolitika* Dialóg Campus Budapest, 2019.
109. HAZAFI Zoltán, DÁVID Péter: *Kormánytisztviselői Döntőbizottság, közszolgálati jogvitával kapcsolatos jogalkalmazás* KÉSZÜLT AZ „ÚJ KÖZSZOLGÁLATI ÉLETPÁLYA” CÍMŰ ÁROP-2.2.17-2012-2013-0001. PROJEKT KERETÉBEN Budapest, 2015. november.
110. HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati Jog I.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet Budapest, 2019.
111. HAZAFI Zoltán: *Közszolgálati jogunk a változó nemzetközi és hazai térben (de lege lata, de lege ferenda) Phd értekezés*, PTE, Pécs, 2010.
112. HERCZEG Bálint: *A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia első 5 évének monitoring jelentése*, Hétfa Kutatóintézet Kft. Budapest, 2017. május 10.
113. HOHMANN Tamás: *Nemzetiségi civil szervezetek hatósági eljárásban való részvétele* Kutatási jelentés Waclaw Felczak Alapítvány, 2021.
114. HORVÁTH András: *Személyiségi jog és Persönlichkeitsrecht* in: SMUK Péter (szerk.): „OPTIMI NOSTRI” *DÍJNYERTES TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZATOK* 2007. UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft. Győr, 2007.
115. HORVÁTH Attila: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, NKE, 2014.
116. HUNGLER Sára: *NEMZETI ÉRDEKEK ÉS SZOCIÁLIS INTEGRÁCIÓ AZ EURÓPAI UNIÓBAN – AZ EURÓPAI JOGOK SZOCIÁLIS PILLÉRÉNEK KÍSÉRLETE AZ INTEGRÁCIÓRA* ÁLLAM - ÉS JOGTUDOMÁNY • LIX. ÉVFOLYAM • 2018 • 2. SZÁM • 36 – 52.
117. Immanuel KANT: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája* (Ford.: Berényi Gábor) Gondolat Budapest, 1991.
118. International Journal of Strategic Organization and Behavioural Science Series Editor Dr. SIDDHARTHA Sarkar Brown Walker Press Volume 1 Number 2. Autumn 2011.
119. Jan NIESSEN, Isabelle CHOPIN (eds) *The Development of Legal Instruments to Combat Racism in a Diverse Europe* Martinus Nijhoff Publishers Leiden/Boston 2004.
120. Janet V. DENHART and Robert V. DENHART: *Serving, not Steering* expanded edition M.E. Sharpe Armonk, New York London, England, 2007.
121. Janneke GERARDS in: D. SCHIEK, L. Waddington and M Bell (eds.) et al. *Cases, Materials and Text on National, Supranational, and International Non-Discrimination Law* Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007.
122. Jay WINTERr and Antoine PROST: *René Cassin and Human Rights From the Great War to the Universal Declaration* Cambridge University Press 2013.
123. JENEI György: *Max Wéber bürokráciaelmélete és a neoweberiánus szintézis* PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2016/3, 42–55.
124. Jerry S. WIGGINS: *The Five-factor Model of Personality: Theoretical Perspectives* The Guilford Press New York, London 1996.
125. JOBBÁGYI Gábor: *Személyi és családi jog*, Szent István Társulat, 2. kiadás, Budapest, 2001.
126. Johann BEHRENS: *Inklusion durch Anerkennung* Österreichische Zeitschrift für Soziologie volume 27, pages 23–41 (2002).

127. John E. BARBUTO: *A critique of the MYERS-BRIGGS type indicators and its operationalizations of CARL JUNG'S psychological types* Psychological Reports, 1997,80.
128. John R. BARTLE, Deniz LEUENBERGER: *The Idea of Sustainable Development in Public Administration* University of Nebraska at Omaha, 2006.
129. John RAWLS: *A theory of justice* Rev. ed. the Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1999.
130. John RAWLS: *A theory of justice* Rev.ed. the Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1999. p. XIV.
131. John Stuart MILL: *Utilitarianism* Parker, Son and Burn, West Strand London, 1863. Otto MAYER: *Deutsches Verwaltungsrecht* Zweiter BandLeibzig, Dunckler & Humblot 1896.
132. John THRASHER, Keith HANKINS: *When Justice Demands Inequality* journal of moral philosophy 12 (2015) 172-194.
133. JOPPKE C. *Selecting by Origin: Ethnic Migration in the Liberal State.*, MA: Harvard University Press. Cambridge, 2005.
134. JÓRI András (szerk.): *A GDPR magyarázata* HVGORAC Budapest, 2018.
135. Joshua Toulmin SMITH (1861). *Illustrations of the political and diplomatic relations of the independent Kingdom of Hungary; and of the interest that Europe has in the "Austrian Alliance."* London, 1861.
136. JUHÁSZ Gábor és TAUSZ Katalin: *Szociális jog* ELTE TáTK Budapest, 2012.
137. JUHÁSZ Gábor): *Az alkotmányeszmé mostohagyermeké: néhány gondolat a szociális biztonsághoz való jog természetéről és szabályozásáról.* Esély, 1996. 7. évf. 3. sz. 29–47.
138. JUHÁSZ Judit–BAJMÓCZY Zoltán–GÉBER Judit– MÁLOVICS György: *Szegénység, képességek, lehetőségek Szegénységkezelési szempontok Amartya Sen elméletének tükrében Közgazdasági Szemle, LXII. évf., 2015. május (544–564. o.).*
139. Jurgen HABERMAS: *The Structural Transformation of the Public Sphere* MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1991.
140. KALLÓS Lajos: *Alapelvek a magyarhoni polgárjogban* Beimel József Pest, 1846.
141. KÁLMÁN Zsófia - KÖNCZEI György *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig* Osiris Kiadó Budapest 2002.
142. KALTENBACH Jenő (szerk): *Antidiszkriminációs Kézikönyv* Clone Design Kft. Budapest, 2007.
143. Karen HORNEY: *Our inner conflicts* Routledge, Abingdon Oxon 1946.
144. Karl AUBREY, Alison RILEY: *Understanding and Using Educational Theories* Third Edition SAGE Publications Ltd. London, 2022.
145. Kati NIEMINEN: *Eroding the protection against discrimination: The procedural and de-contextualized approach to S.A.S. v France* International Journal of Discrimination and the Law 2019, Vol. 19(2).
146. Katina SAWYER, Christian THOROUGHGOOD: *Gender non-conformity and the modern workplace: New frontiers in understanding and promoting gender identity expression at work* Organizational Dynamics Volume 46, Issue 1, January–March 2017.
147. KEGYE Adél, MEGYERI Klára, NÉMETH Szilvia, SZARVAS Hajnalka. PÁNCZÉL Márta, SZABADOS Tímea, WÉBER Andrea *Védett tulajdonságú csoportok hozzáféréseinek akadályai a közigazgatási döntéshozatalban – a közszolgáltatások, közösségi szolgáltatások és fejlesztések elérésében* Egyenlő Bánásmód Hatóság, 2013. Budapest.
148. KEMÉNY István–JANKY Béla: *Cigány népesség Magyarországon az ezredfordulón A cigány nemzetiségi adatokról, illetve KRIZSÁN Andrea: Amerikai*

- megközelítés a faji diszkrimináció értelmezésében, FUNDAMENTUM / 2000. 3. SZÁM.
149. KERÉKES Máttyás: *Az esélyegyenltlenséget kiváltó okok és a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépés a munka világában* Tanulmány az FSZH részére, Budapest, 2010.
 150. KEUL István (2009). *Early Modern Religious Communities in East-Central Europe: Ethnic Diversity, Denominational Plurality, and Corporative Politics in the Principality of Transylvania (1526–1691)*. Brill. ISBN 978-90-04-17652-2.
 151. KISS György (szerk): *Államszervezet és államiság Magyarország Alaptörvényében* Dialóg Campus Budapest, 2017.
 152. KISS György (szerk.): *Közszolgálati életpályák jogi szabályozása*, Dialóg Campus Budapest, 2019.
 153. KISS György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban* Pécs Felelős kiadó: ©Kiss György, 2010.
 154. KONTLER, László (1999). *Millennium in Central Europe: A History of Hungary*. Atlantis Publishing House. ISBN 963-9165-37-9.
 155. KOPP Mária: *A gender-kutatások népegészségügyi és társadalmi jelentősége* Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézet, Budapest 2010.
 156. KÓRÁSZ Krisztián: *Legal aspects and the treatment procedure of gender dysphoria in Hungary*]. Orv. Hetil., 2015, 156(30), 1214–1220.
 157. KOVÁCS Éva Margit – VASTAG Gyula: *Közmenedzsment: Közigazgatástudományi perspektívák és vizsgálati megközelítések egy konferencia tapasztalatai alapján* PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2016/1, 120–137.
 158. KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L'Harmattan, Paris, Via Brava, Budapest 2012.
 159. KOVÁCS Péter: *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kidolgozásának története és elfogadásának körülményei* Iustum Aequum Salutare V. 2009/2. 55–66.
 160. KRISTÓ Gyula, MAKK Ferenc. *Előszó, Károly Róbert emlékezete*. Budapest: Európa Könyvkiadó (1988). ISBN 963-07-4394-9.
 161. KRIZSÁN Andrea: AMERIKAI MEGKÖZELÍTÉS A FAJI ALAPÚ DISZKRIMINÁCIÓ ÉRTELMEZÉSÉBEN, FUNDAMENTUM / 2000. 3. SZÁM.
 162. KRIZSÁN Andrea: Amerikai megközelítés a faji diszkrimináció értelmezésében, FUNDAMENTUM / 2000. 3. SZÁM.
 163. KUN Attila: *A multinacionális vállalatok szociális felelőssége* Ad Librum Kiadó, 2009.
 164. LADÁNYI János–SZELÉNYI Iván: ROMA ETNICITÁS "TÁRSADALMI KONSTRUKCIÓJA" BULGÁRIÁBAN, MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN A PIACI ÁTMENET KORSZAKÁBAN Szociológiai Szemle 2001/4. 85-95.
 165. LÁNCZI András: *Hagyomány és modernség Leo Strauss politikai filozófiájában* Kandidátusi értekezés Budapest, 1991.
 166. Leonard Peikoff: *Objectivism: The Philosophy of Ayn Rand* Penguin Books New York, 1991.
 167. Leonard T. HOBHOUSE: *Liberalism* Oxford University Press, London, Oxford, New York, 1971.
 168. LIN, Nan: *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action* Cambridge University Press, New York, 2001. ISBN 9780521474313.
 169. Linda SENDEN: *Soft Law in European Community Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon, 2004.

170. Lorenz von STEIN: *Die Verwaltungslehre*. Zweiter Teil. Stuttgart J. G. Cotta'schen Buchhandlung 1866.
171. LOURY GC.: *A dynamic theory of racial income differences*. In *Women, Minorities, and Employment Discrimination*, ed. PA Wallace, AM La Mond, 1977.
172. M. NÁDAS Mária: *Adaptív nevelés és oktatás Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége* Budapest, 2010.
173. M.D. HOPKINS: *The employment of women at night* US Department of Labor, Bulletin of the Women's Bureau, No. 64, 1928.
174. MAGYARY Zoltán: *A hivatásos közszoigálat megoldatlan kérdései* András László könyvnyomda, Kolozsvár, 1944.
175. MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás* Magyar Királyi Egyetemi Nyomda.1942, Budapest.
176. Mai Thi Hong Lien a, Ngo Khac Son a, Nguyen Thi Linh Giang aand Nguyen Hung Vuong: Michael Sandel's Conception of Community AsianJournalof EducationandSocialStudies33(4):40-47,2022;Articlenu .AJESS.92409ISSN:2581-6268.
177. MAKKOS Nándor: *Egyenlő bánásmód a közszoigálatban* PhD. értekezés Nemzeti Közszoigálati Egyetem Budapest, 2021.
178. MAKKOS Nándor: Egyenlő bánásmód elve a közszoigálatban XVIII. PhD Konferencia PEME Budapest 2019. április 11.
179. MAKKOS Nándor: Elkötelezettség, igazságosság méltányosság, egészség, képzés, és a közigazgatás jövője az egyenlő bánásmódban Jogelméleti Szemle 2021/3.
180. MAKKOS Nándor: Emberi méltóság a közszoigálatban Valóság: Társadalomtudományi Közlöny (0324 -7228): 61 7 pp 39-48.(2018).
181. MAKKOS Nándor: Esélyegyenlőség, egyenlő bánásmód az állam szociálpolitikájában Jegyző és Közigazgatás (1589-3383): 21 2 pp 23-27 (2019).
182. MAKKOS Nándor: Felnőttképzés, esélyegyenlőség, közigazgatás Jogelméleti Szemle (1588-080X): 2018 1. 109-117 (2018).
183. MAKKOS Nándor: From the privilege to equal treatment of the public sphere Jogelméleti Szemle (1588-080X): 2019. pp. 44-53.
184. MAKKOS: Nándor: *Képzelt protokoll* Jegyző és Közigazgatás 2021. XXIII. évf. 3. szám.
185. Manuel CASTELS, Gustavo CARDOSO (eds.): *The Network Society From Knowledge to Policy* Center for Transatlantic Relations Massachussets, 2005.
186. Mark, JOSHUA J.: „*Women in Ancient Egypt*.” Ancient History Encyclopedia. Ancient History Encyclopedia, 04 Nov 2016. Web. 09 Nov 2018.
187. MARSHALL Peter (2013). *The Mercurial Emperor: The Magic Circle of Rudolf II in Renaissance* Prague. Random House. pp. 10–12. ISBN 978-1-4464-2664-7.
188. MARSHALL, Peter (2006). *The Magic Circle of Rudolf II: Alchemy and Astrology in Renaissance* Prague. ISBN 0-8027-1551-6.
189. Martin HONECKER: *Grundriss der Sozialethik* Walter de Guyter Berlin, New York, 1995.
190. Mary Parker FOLETT: *The New State: Group Organization the Solution of Popular Government* The Pennsylvania State University Press 1998.
191. Mary WALTON: *The Deming Management Method: The Bestselling Classic for Quality Management!* Tarcher Perigee 1988.
192. Matthew KRAMER, Nigel SIMMONDS, and Hillel STEINER (eds.), *A Debate Over Rights* (Oxford: Clarendon Press, 1998), pp. 113–232.
193. Maurice W. CRANTSON: *What are Human Rights?* Bodley Head, First Edition London, 1973.

194. Messaggio Di Giovanni Paolo II. All' Essemblea Generale Delle Nazioni Unite Per La Celebrazione Del 50° Di Fondazione Palazzo Delle Nazioni Unite Di New York Giovedì, 5 ottobre, 10.
195. Michael QUINN: *Justice and Egalitarianism: Formal and Substantive Equality in Some Recent Theories of Justice* Routledge, London 2019.
196. Michael W. SPICER: *The Founders, the Constitution, and Public Administration: A Conflict in Worldviews* Georgetown University Press Washington, D.C.1995.
197. Mihaela MIROIU, „Communism Was a State Patriarchy, Not a State Feminism”, *Aspasia* vol.1 (2007): 197–201.
198. MOLNÁR Kálmán in: SCHWEITZER Gábor: *A tisztességes jogtanár Molnár Kálmán Pályaképe* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Budapest, 2018.
199. Monika SCHLACHTER (ed.) *The Prohibition of Age Discrimination in Labour Relations Reports to the XVIII. International Congress of Comparative Law* Washington D.C., July 25-August 1, Nomos 2010.
200. NÉGYESI Imre, KISS Csaba: A mesterséges intelligencia a hadisérültek rehabilitációjában *Hadtudományi Szemle* 17. évfolyam (2024) 1. szám.
201. NEMÉNYI Mária, SÁGVÁRI Bence, TARDOS Katalin: A diszkrimináció személyes és társadalmi érzékelése és az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság értékelése kutatási eredmények EBH. Budapest, 2019.
202. Niccolo MACHIAVELLI: *The Prince* Hackett Publishing Company Indianapolis/Cambridge, 2008.
203. NYIKOS Györgyi (szerk.): *Állami támogatások* Dialóg Campus Kiadó, 2018.
204. Olivier DE SHUTTER in Dagmar SCHIEK, Lisa WADDINGTON, Mark BELL: *Non-Discrimination Law* Hart Publishing Oxford and Portland Oregon 2007.
205. Olumide, Yetunde MERCY: *The Vanishing Black African Woman Volume Two: A Compendium of the Global Skin –Lightening Practice* Langa RPCIG Cameroon, Mankon, Bameda 2016.
206. Opinion of the Court (Full Court) of 18. December 2014. *The institutional framework and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*.
207. OSZTOVITS András (szerk.): *Nagykommentár az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződésekhöz - Kommentár az EKSZ. 52. cikkéhez*.
208. PÁLNÉ Kovács Ilona: A centralizáció és a perifériák fejlődési esélyei *Tér és Társadalom*35. évf., 4. szám, 2021.
209. Parta DASGUPTA, Ismail SERAGELDIN: *Social Capital: a Multifaceted Perspective* The World Bank Washington DC. 1999. ISBN 0821345621.
210. PATYI András: *A közigazgatási működés jogi alapjai A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai II. kötet* Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2017.
211. Peter F. MERENDA (1987) *Toward a Four-Factor Theory of Temperament and/or Personality*, *Journal of Personality Assessment*, 51:3.
212. Phil HARRIS: *An introduction in Law* seventh edition Cambridge University Press New York, 2007.
213. Pierre ROSANVALLON: *The Society of Equals* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 2013.
214. POKOL Béla: *Jogelmélet: Társadalomtudományi Trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó, 2005.
215. POKOL Béla: *Szociológiaelmélet Társadalomtudományi trilógia I.* Századvég Kiadó Budapest 2004.

216. PONGRÁCZ Alex – TÉGLÁSI András in: BÓDI Stefánia, Schweitzer Gábor (szerk.): *Alapjogok Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon* Ludovika Budapest, 2021
217. Prof. Dr. Hartmut OETKER és Prof. Dr. Ulrich PREIS *Recht der Gleichbehandlung von Frauen und Männern in der Europäischen Union* Forkel Verlag 1996.
218. R. B. CIALDINI: *Influence: The Psychology of Persuasion, Revised Edition* by Robert B Cialdini 2006.
219. RÁCZ Attila: *Szegregáció a fejekben* Központi Statisztikai Hivatal Műhelytanulmányok 4. Budapest, 2014.
220. RÁCZ Lajos: *Vallási türelem Erdély-és Magyarországon, XVI,-XVII. század* Protestáns Szemle (1934) p. 198-204.
221. Rafael DOMINGO *God and the Secular Legal System* Cambridge University Press Cambridge, 2016.
222. Raimund JAKOB, Martin USTERI & Robert WEIMAR: *Recht & Psychologie: gelebtes Recht als Objekt qualitativer und quantitativer betrachtung* Peter Lang Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien, 2006.
223. Richard ARUM, Irene R. BEATTIE, Karly FORD (ed.): *The Structure of Schooling: Readings in the Sociology of Education* Pine Forge Press 2011.
224. Robert J. STOLLER, *Sex and Gender The development of Masculinity and Feminity* H. Karnac (Books) Ltd. Reprinted 1984.
225. Robert L. BIRELEY (2014). Ferdinand II, Counter-Reformation Emperor, 1578–1637. Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-06715-8.
226. Robert NOZICK: *Anarchy, State and Utopia*. New York, Basic Books, 1976.
227. ROMSICS I. (szerk.): *Magyarország története*. Akadémiai Kiadó 2015.
228. ROMSICS Ignác: *Trianoni békeszerződés* Helikon, Budapest, 2020.
229. Ronald DWORKIN: *Sovereign Virtue. The Theory and Practice of Equality*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2000.
230. Ronald E. ALL *The Melanin Millennium: Skin Color as 21st Century International Discourse* Spinger Dordrecht, Heidelberg, New York, London 2013.
231. Samuel P. HUNTINGTON: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* Simon & Schuster New York, 1996.
232. Sandra FREDMAN, Shreya ATTREY: *Exponential Inequalities* Oxford University Press, Oxford, 2023.
233. Sandra FREDMAN: *Discrimination Law* (Clarendon Law Series) 2nd Edition Oxford University Press 2011.
234. Sandra FREDMAN: *Emerging from the Shadows: Substantive Equality and Article 14 of the European Convention on Human Rights*, Human Rights Law Review, 2016.
235. SCOTCH, R. K., and K. SCHRINER, 1997, “Disability as Human Variation: Implications for Policy,” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 549 (1): 148–159.
236. Sigmund FREUD: *Gesammelte Werke. Band 15: Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*. London 1944.
237. SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*, KJK, Budapest, 1983.
238. Stefan HARADIL *Soziale Ungleichheit in Deutschland* 8 Auflage VS Verlag für Sozialwissenschaften 2005. FARKAS Jenő Zsolt, KOVÁCS András Donát, PERGER Éva, LENNERT József, HOYK Edit, GÉMES Tünde (szerk.): *Alföldi Kaleidoszkóp A magyar vidék a XXI. században* MTA KRTK RKI Kecskemét, 2019.
239. Steffen DUCHEYNE: *Reassessing the Radical Enlightenment* Routledge, New York and London, 2017.

240. Stephen R. COVEY: *The 7 Habits of Highly Effective Families* Golden Books Publishing Co. New York, 1997.
241. SUGAR, Peter F.; HANÁK, Péter; FRANK, Tibor (eds.). *A History of Hungary*. Indiana University Press. pp. 54–82. ISBN 0-253-20867-X.
242. SZALAI József, BARÓTI Lajos: *A magyar nemzet története* Lampel Róbert (Wodianer Ferenc és Fiai) Császári és Királyi könyvkereskedése, Budapest, 1896-1897.
243. T. PIKETTY: *A brief history of equality* Belknap Harward Cambridge, Massachusetts, London, England 2022.
244. TAKÁCS Péter: *A „modern állam” Egy különös fogalom értelme és államelméleti kontextusa Jogelméleti Szemle 2022/4.*
245. TAKÁCS Péter: *Államtan – Az állam általános sajátosságai*. Budapest. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 2013. EGRESI Katalin – PONGRÁCZ Alex – SZIGETI Péter – TAKÁCS Péter: *Allamelmélet*. Győr. Széchenyi István Egyetem. 2016.
246. TAKÁCS Péter: *Emberi jogok* in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcséleti előadások* Bíbor Kiadó Miskolc, 1998.
247. TAKÁCS Péter: *Jog és Igazságosság* in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcséleti előadások* Bíbor Kiadó Miskolc, 1998.
248. Talcott PARSONS: *Societies. Evolutionary and Comparative Perspectives* Englewood-Cliffs Prentice-Hall, 1966.
249. TÉGLÁSI András: *A szociális jogok alkotmányos alapjogi védelmére védelme—különös tekintettel a szociális biztonság alapjogi védelmére* Dialóg Campus Budapest, 2019.
250. TEMESI István (szerk.): *Közigazgatási jog* Dialóg Campus Kiadó Budapest, 2018.
251. Tóth András: *A digitális állam információbiztonsági kihívása* Ludovika Egyetemi Kiadó Budapest, 2022.
252. TÖRŐ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*, KJK, Budapest, 1979.
253. TRINGLI István: *Erőszak és társadalom a középkori Magyarországon* Magyar Tudomány 183 (2022) 12, 1509–1517 DOI: 10.1556/2065.183.2022.12.1.
254. TRINGLI, I. (2007): *Fehde und Gewalttätigkeit. Vergleich eines germanischen und ungarischen Rechtsinstituts*. In: BALOGH E. et al (ed.): *Legal Transitions. Development of Law in Formerly Socialist States and the Challenges of the European Union*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 281–286.
255. VARGA Aranka: *Esélyegyenlőség a mai Magyarországon* Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Bolko-Print Kft, Pécs, 2013.
256. VARGA ZS. András: *Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kögens rendelkezéseiben*. Iustum Aequum Salutare XII. 2016. 4.
257. VASTAGH Zoltán: *Társadalmi struktúra és állami redisztribúció*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2017.
258. VÉRTESY László: *Az állami beavatkozás joga és hatékonysága* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2014.
259. Victor Santiago PINEDA: *Inclusion and Belonging in Cities of Tomorrow Governance and Access by Design* Springer, Open Acces 2024.
260. Vittorio BUFACHI: *Theoretical Foundations for Human Rights* September 2017 Political Studies 3.
261. W. F. WILLOUGHBY: *The Government of Modern States*, New York, The Century Co., 1919.
262. WALDO, D. (1972). *Developments in Public Administration*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 404 (1), 217–245.

263. Walter K. OLSON: *The Excuse Factory: How Employment Law is Paralyzing the American Workplace* Martin Kessler Books New York London, Toronto, Sydney 1997.
264. WARREN, G. F. (1919): *Some After-the-War Problems in Agriculture*. Journal of Farm Economics, 1 (1).
265. WATSON, A. (2004): Two early codes, the Ten Commandments and the Twelve Tables: causes and consequences. The Journal of Legal History, 25 (2), 129–149.
266. Werning R. Lernen. in *Handbuch Inklusion und Sonderpädagogik*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt. 2016.
267. XI. Pius pápa QUADRAGESIMO ANNO című enciklikája 1931, ACTA APOSTOLICAE SEDIS XXIII (1931) Fordította: Dér Katalin.

Internet irodalom

1. (McCrudden 2005) in: FialaLinguistic_discrimination_as_a_social_le.pdf. Letöltés: 2023. március 30.
2. A comparative analysis of non-discrimination law in Europe 2017. Letöltés: 2019. január 8.
3. A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (MNTFS) érvényesülésének értékelése, MNTFS%20ertekeles_Kopint_V.PDF p. 16. Készült az Innovációs és Technológiai Minisztérium számára Palócz Éva Kopint-Tárki Zrt. Budapest, 2020. január 15. Letöltés: 2020. 09. 14.
4. A Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (MNTFS) érvényesülésének értékelése, MNTFS%20ertekeles_Kopint_V.PDF Készült az Innovációs és Technológiai Minisztérium számára Palócz Éva, Kopint-Tárki Zrt. Budapest, 2020. január 15. Letöltés: 2020. 09. 14.
5. Almeida NETO: BEITZ, C. R. - *The Idea of Human Rights* New York: Oxford University Press, 2005. pdf. Letöltés: 2019. január 8.
6. AMY E. FISHER et al. School Psychology Review Published online: 30 Jun 2020. Letöltés: 2023. 05.22.
7. Arne BÖKER, Kenneth HORVATH: Ausgangspunkten und Perspektiven einer sozialwissenschaftlichen Begabeforschung BoekerHorvath_2018_Einleitung.pdf Letöltés: 2022.01.18.
8. ÁSZ Jelentés. A szegénységi küszöb alatt élők felemelésére tett intézkedések ellenőrzése 2020. 20060 www.asz.hu Letöltés: 2021. 07. 19.
9. BAJOMI Anna Zsófia (ed.): Good practices aiming to end energy poverty Energy%20powertyQA0117038ENN. en.pdf Letöltés: 2021. 07. 19.
10. BÁRD Petra <http://real.mtak.hu/94351/1/a-fogyatekossaggal-elo-szemelyek-jogai.pdf>. Letöltés: 2020. 09. 18.
11. BICKENBACH, J., 1993, *Physical Disability and Social Policy*, Toronto and London: University of Toronto Press. and The ADA v. the Canadian Charter of Rights Disability Rights and the Social Model of Disability https://www.google.hu/search?q=Bickenbach%2C+J.%2C+1993%2C+Physical+Disability+and+Social+Policy%2C+Toronto+and+London%3A+University+of+Toronto+Press.&rlz=1C1OPRB_enHU571HU576&oq=Bickenbach%2C+J.%2C+1993%2C+Physical+Disability+and+Social+Policy%2C+Toronto+and+London%3A+University+of+Toronto+Press.&aqs=chrome..69i57.1134j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Letöltés: 2018. október 15.
12. Cecilia CASTANO, Jörg MÜLLER, Ana GONZÁLEZ, Rachel PALMEN: Policies towards gender equity

13. CSIBA Katalin (szerk): *Energiaszegénység Kézikönyv* Európai Unió Brüsszel és Budapest, 2016. <https://bpie.eu/wp-content/uploads/2016/11/energypovertyhandbook-online.pdf>. Letöltés: 2021. 07. 19.
14. Dr. M. D. MAGEE: Truth John Rawls, a Theory of Justice as Fairness Contents Updated: Sunday, 23 August 2009. p. 2. Letöltés: 2019. január 28.
15. EAPN-2017-EAPN-EPSU-energypoverty-leaflet-1138.pdf Letöltés: 2021. 07. 19.
16. Equal Treatment Bench Book February 2018. p.110. and p.139. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/02/ETBB-February-2018-amended-March-2020.pdf> Letöltés: 2020. 07. 16.
17. Equal Treatment Bench Book February 2018. p.110. and p.139. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/02/ETBB-February-2018-amended-March-2020.pdf> Letöltés: 2020. 07. 16.
18. Equal Treatment Bench Book February 2018. p.110. and p.139. <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/02/ETBB-February-2018-amended-March-2020.pdf> Letöltés: 2020. 07. 16.
19. FARKAS Tibor https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_Eselyegyenloseg_es_tanacsadas/ch06.html#id513772 Letöltés: 2020. 08. 09.
20. Gábor Dániel NAGY: Jim Jones and the Negative Aspects of Social Capital in the New Religious Movements p. 2. Letöltés: 2021. november 30.
21. GERGELY Orsolya: „Elszabaduló egyenlőtlenségek” Ferge Zsuzsa (2000), Budapest: Új Mandátum – recenzió WEB · 11 szám, 2003. május. Letöltés: 2021. november 30.
22. GYULAVÁRI Tamás: [http://www.ligaakademia.hu/news/337/III. Egyenlobanasmsd is esilyeg.pdf](http://www.ligaakademia.hu/news/337/III_Egyenlobanasmsd_is_esilyeg.pdf) Letöltés: 2020. 07. 09.
23. HANÁK Zsuzsa: *A korai iskolaelhagyás és a megelőzés lehetőségei a magyar közoktatásban Phd értekezés Eszterházi Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskola Budapest, 2016.,* https://drive.google.com/file/d/13jM6rOkQJyflPPyDIThXae9cMTM_2qlA/view Letöltés: 2019. január 21.
24. <http://ancientrome.ru/ius/library/twelve/twelve.html> 2019.01.22.
25. <http://buddhizmus.hu/hu/a-buddhista-ut#node-169> Letöltés: 2016. 12. 30.
26. http://magyarhirlap.hu/cikk/27644/Civil_szfera Letöltés: 2019. 01.02.
27. <http://www.corpusthomicum.org/sth1003.html> CORPUS THOMISTICUM Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae prima pars a quaestione III ad quaestionem XIV. Letöltés: 2017. 10.01.
28. <http://www.davidmhart.com/liberty/Papers/ComteDunoyer/CCCD-PhD/CCCD-shortthesis 1993.pdf>. p.85. Letöltés: 2019. január 28.
29. <http://www.yorku.ca/comminel/courses/3025pdf/Locke.pdf>. 127. Letöltés: 2019. január 28.
30. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272064/5860.pdf <https://www.etini.gov.uk/sites/etini.gov.uk/files/publications/surestart-evaluation-report-may-2018.pdf> Letöltés: 2020.03.15.
31. <https://cedrusnet.hu/> Letöltés: 2021. október 18.
32. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-inclusion-eu-country/roma-inclusion-hungary_en Letöltés: 2021. 09. 09.
33. <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00085/2004-10-ta-Torgyik-Hatekony.html> és <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/06/hogyan-igazodjunk-jol-tanuloink-eltero-egyeni-sajatossagaihoz.pdf>.

- https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/ofipast/2013/04/beliv_apr.9_3.pdf#page=54
Letöltés: 2019. január 21.
34. <https://hirosagora.hu/kozerdeku>. Letöltés: 2021. október 18.
35. <https://jesz.ajk.elte.hu/tothj212.html>
36. <https://righttoenergy.org/about/> Letöltés: 2021. 07. 19.
37. <https://socialreflection.org/wp-content/uploads/2017/05/20.-POL%C3%93NYI-ISTV%C3%81N-Oktat%C3%A1spolitikai-k%C3%ADs%C3%A9rletek-%C3%A9s-kudarcok.pdf>. Letöltés: 2019. január 21.
38. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> Letöltés: 2021. 07. 22.
39. https://unece.org/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/ECE-WG-33.pdf Letöltés: 2020. 10. 19.
40. https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/Downloads/DE/publikationen/Experten/Expertise_Mehrdimensionale_Diskriminierung_jur_Analyse.pdf;jsessionid=C0B020724D61CC2053C95C2A27C5E436.1_cid332?blob=publicationFile&v=3 Letöltés: 2019. május 28.
41. <https://www.cedrusnetkecskemet.hu/rolunk/>. Letöltés: 2021. október 18.
42. <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2017/05/EAPN-2017-EAPN-EPSU-energypoverty-leaflet-1138.pdf>. Letöltés: 2021. 07. 19.
43. <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2017/05/EAPN-2017-EAPN-EPSU-energypoverty-leaflet-1138.pdf>. p. 3. Letöltés: 2021. 07. 19. Vö. https://www.habitat.hu/wp-content/uploads/2021/06/Habitat_CSD_13Recommendations_ENG.pdf Letöltés: 2021. 07. 19.
44. <https://www.eapn.eu/wpcontent/uploads/2017/11/EAPN-Poverty-Watch-Hungary-HU-FINAL-2733.pdf>, Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Nyomonkövetési Jelentés, EMMI, 2016. Letöltés: 2020. 03. 11.
45. https://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/ECMI_FCNM_Focus.pdf 6. Letöltés: 2019. január 31.
46. <https://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/kiadvany/EBH%203%20HUN%20web.pdf> p. 6. Letöltés: 2020. 08. 23.
47. <https://www.epsu.org/article/short-history> Letöltés: 2021. 07. 19.
48. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/BTMN_szakmai_ajanlas.pdf. Letöltés: 2019. január 21.
49. <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/01/World-Social-Report-2020-FullReport.pdf> Letöltés: 2021.03.14.
50. <https://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/world-bank-group-commitments-on-disability-inclusion-development> Letöltés: 2020. 08. 09.
51. Immanuel KANT: Kritik der reinen Vernunft <http://kickme.to/Warthogsbooks> pdf. Letöltés: 2019.12.12.
52. in science and research Meta-analysis of gender and science research – Topic report 2010. Executive summary Letöltés: 2020.03.15.
53. Johanna BATH Mythos 7: Die Frauenquote bringt den Durchbruch https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-662-58259-6_8.L. <https://www.wiwo.de/erfolg/beruf/frauenquote-wird-norwegen-vom-vorbild-zum-versager/10276636.html>; <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9120> Letöltés: 2019. február 4.
54. John Rawls in: Dr M. D. MAGEE: Truth John Rawls, a Theory of Justice as Fairness Contents Updated: Sunday, 23 August 2009. p. 10. Letöltés: 2019. január 28.

55. KÁNTÁS Péter: http://jesz.ajk.elte.hu/kantas7.html#_ftn11 Letöltés: 2020.04.02.
56. KISS György: *Néhány gondolat az alapjogok munkajogra gyakorolt hatásáról* http://acta.bibl.u-szeged.hu/7179/1/juridpol_064_235-271.pdf Letöltés: 2018. október 15.
57. KOCSIS Péter Csaba: TELEPEK ÉS EMBEREK EGY DESZEGREGÁCIÓS PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁNAK FÉLIDEI VIZSGÁLATA, KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD, VII. ÉVF. 2021/2. HAJNÁCKY Tamás: „Karhatalommal a cigánytelepekért” https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/olvasoszoba/romaszovegtar/Karhatalommal_a_ciganytelepekert.pdf Letöltés: 2021. 07. 20.
58. LAPSÁNSZKY András, BOROS Anita: A közigazgatási jog gazdasági szerepköre pdf. Letöltés: 2022. június 16.
59. Leah FOBEL, Nina KOLLECK: Die Bedeutung von Vertrauen in der kulturellen Arbeit in ländlichen Räumen Zwischen Autonomie und finanziellen Abhängigkeiten <https://www.researchgate.net/publication/370301090> Letöltés: 2023. május 18.
60. Martin Luther KING, Jr: *I have a Dream*; August 28, 1963. <https://www.archives.gov/files/press/exhibits/dream-speech.pdf> Letöltés: 2019. január 21.
61. PÁLNÉ Kovács Ilona: Önkormányzatok és társadalompolitika <http://www.regscience.hu:8080/xmlui/bitstream/handle/11155/2455/palnekormanyzatok-2021.pdf?sequence=1> Letöltés: 2021.
62. PÉTERFALVI Attila – ESZTERI Dániel: *A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata.* Forrás: <http://real.mtak.hu/97033/2/P%C3%A9terfalvi%20-%20Eszteri.pdf> Letöltés: 2020.03.23.
63. PETŐ Andrea: *A nők és a férfiak története Magyarországon* p. 97. Letöltés: 2020. 08. 19.
64. PETŐ Andrea: file:///C:/Users/User/Desktop/K%C3%96NYVEK/EE,%20EB/A_nok_es_a_ferfiak_tortenete_Magyarorsz.pdf p. 77. Letöltés: 2020. 08. 19.
65. PLATÓN: *Az állam* (Fordította: Jánossy István) ötödik és hatodik könyv. <http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#102> Letöltés: 2017.10. 01.
66. Race Relations Act 1995 (RRA)
67. RAJNAI Judit: *Lehet másképp?!- avagy pedagógiai alternatívák a hátrányos helyzetű roma fiatalok kezelésében* in: https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/ofipast/2013/04/beliv_apr.9_3.pdf#page=54 p. 54. Letöltés: 2020. 10. 19.
68. Samuel MOYN: *Not Enough Human Rights in an Unequal World* Harvard University Press, 2018. <https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/law-theory-workshop/files/nedist.pdf> p.9. Letöltés: 2019.01.22.
69. SIMAI Mihály: A globalizáció főbb tendenciái és kérdőjelei a XX. század végén. https://epa.oszk.hu/02000/02051/00016/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlmenyek_01_2000_marcius_009-018.pdf. Letöltés: 2021. 04. 19.
70. Susanna RINARD: *Equal Treatment for Belief?* auto=download&email_work_card=download-paper Letöltés: 2022. január 18.
71. SZABÓNÉ dr. Kaposi Dóra: Méltányosság a nyugdíjbiztosítási eljárásokban, különös tekintettel az egyszeri segély és különleges nyugellátás – emelési eljárásokra pdf. Letöltés: 2020.04.02.
72. TOMASZ Gábor: A szakképzés és a munkaerőpiac közötti átmenet in: SZÉLL Krisztián: *Az OECD az oktatásról- adatok elemzések, értelmezések* Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet Budapest, 2014., <https://www.edutopia.org/blog/differentiated-instruction-ways-to-plan-john-mccarthy> Letöltés: 2019. január 21.

73. TÖRÖK Balázs: *Kisgyermekkorai nevelés és gondozás* in: SZÉLL Krisztián: *Az OECD az oktatásról- adatok elemzések, értelmezések* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Budapest, 2014. https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_hu Letöltés: 2019. január 21.
74. Trans and Intersex people Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression European Network of Legal Experts in the non-discrimination field Written by Silvan Agius & Christa Tobler Supervised by Migration Policy Group European Commission Directorate-General for Justice Manuscript completed in June 2011 http://www.migpolgroup.com/public/docs/trans_and_intersex_people_web3_en.pdf Letöltés: 2018. január 30.
75. YOUNG, Iris Marion (2005), „*Five faces of oppression*” in CUDD, Ann E.; ANDREASEN, Robin O. (eds.), *Feminist theory: a philosophical anthology*, Oxford, UK Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 91–104. Letöltés: 2021. 07. 19.

Alkotmánybírósági határozatok

11/2018. (VII. 18.) AB határozat
 14/2018 (IX.27.) AB határozat
 177/2011. (XII.29). AB határozat
 21/1990. (X.4.) AB határozat
 22/2019. (VII. 5.) AB határozat
 23/1990. (X.31.) AB határozat
 24/1991. (V.18.) AB határozat
 3087/2013. (III. 27.) AB határozat
 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat
 3152/2017. (VI. 14.) AB végzés
 3154/2017. (VI. 21.) AB határozat
 32/1991. (VI. 6.) AB határozat
 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat
 34/2014 (XI.14.) AB határozat
 35/1994. (VI. 24.) AB határozat
 37/2011 (V.10.) AB határozat
 43/2012 (XII.20.) AB határozatot
 44/2009. (IV. 8.) AB határozat
 56/1995 (IX.15.) AB határozat
 61/1992. (XI. 20.) AB határozat
 61/2009. (VI.11.) AB határozat
 64/1991. (XII.17.) AB határozat
 75/1995 (XII.21) AB határozat
 752/B/1990. AB határozat
 755/B/1991.AB. határozat
 9/1990. (IV.25.) AB határozat
 9/2019. (III. 22.) AB határozat

Országgyűlési határozatok

80/2013. (X. 16.) OGY. határozat
 81/2009. (X. 2.) OGY. határozat
 47/2007. (V. 31.) OGY határozat

49/2012. (VI. 19.) OGY-határozat
68/2007. (VI. 28.) OGY. határozat
15/2015. (IV.7.) OGY. határozat
18/2013. (III.28.) OGY. határozat

Nemzetközi, szupranacionális jogszabályok, ajánlások

1. A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a nemek közötti bérszakadék elleni küzdelemről. Brüsszel, 18.7.2007 COM (2007) 424 végleges.
2. A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK Egyenlőségközpontú Unió: a romák egyenlőségének, társadalmi befogadásának és részvételének előmozdítását célzó uniós stratégiai keretrendszer {SWD(2020) 530 final} Brüsszel, 2020.10.7. COM(2020) 620 final.
3. A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Ifjúsági foglalkoztatási támogatás: Út a munka világába a következő generációk számára Brüsszel, 2020.7.1. COM(2020) 276 final.
4. A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE EURÓPA 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája Brüsszel, 2010.3.3. COM (2010) 2020 végleges.
5. A RASSZIZMUS ÉS INTOLERANCIA ELLENI EURÓPAI BIZOTTSÁG 7. SZ. ÁLTALÁNOS AJÁNLÁSA: A RASSZIZMUS ÉS A FAJI MEGKÜLÖNBÖZTETÉS ELLENI KÜZDELEM A NEMZETI JOGALKOTÁSBAN ELFOGADVA: 2002. DECEMBER 13 ÉS MÓDOSÍTVA 2017. DECEMBER 7-ÉN.
6. A Tanács határozata a Macedónia volt Jugoszláv Köztársasággal a csatlakozási partnerségben létrehozott elvekről, prioritásokról és feltételekről, valamint a 2006/57/EK határozat hatályon kívül helyezéséről Brüsszel, 6.11.2007 COM (2007) 659 végleges.
7. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye a Bizottságtól a Tanácshoz, az Európai Parlamenthez, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsághoz és a Régiók Bizottságához érkezett közleményről, amely megadja az irányelveket az EQUAL közösségi kezdeményezésnek a munkaerőpiaccal kapcsolatos hátrányos megkülönböztetés és egyenlőtlenség minden formája elleni küzdelem új módszereire vonatkozó nemzetek közötti együttműködéssel foglalkozó második fordulójához – A jó ötletek szabad áramlása (COM(2003) 840 végleges) (2004/C 241/09).
8. AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2016/679 RENDELETE (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg).
9. AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2021/693 RENDELETE (2021. április 28.) a Jogérvényesülés program létrehozásáról, valamint az 1382/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről.
10. Az Európai Parlament és a Tanács 1141/2014/EU, Euratom Rendelete (2014. október 22.) az európai politikai pártok és az európai politikai alapítványok jogállásáról és finanszírozásáról.
11. Az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve (2006. július 5.) a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról (átdolgozott szöveg).

12. AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2010/41/EU IRÁNYELVE (2010. július 7.) az önálló vállalkozói tevékenységet folytató férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról és a 86/613/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.
13. Az Európai Unió Alapjogi Chartája Az Európai Unió Hivatalos Lapja. C 83/389.
14. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2016.6.7. Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 202/3.
15. Az Oviedói Egyezmény.
16. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES *The European Community and human rights* April 1989 5/89..
17. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND TO THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE *The Future Evolution of Social Protection from a Long-Term Point of View: Safe and Sustainable Pensions* Brussels, 11.10.2000 COM(2000) 622 final.
18. Council of Europe „Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM).
19. ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (ECOSOC) General Secretariat *THE RIGHT OF INITIATIVE OF THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES* - 2nd edition Brussels – 1981.
20. ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES General Secretariat *THE RIGHT OF INITIATIVE OF THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES* - 2nd edition Brussels – 1981.
21. Economic and Social Council *PREVENTION OF DISCRIMINATION The concept and practice of affirmative action* Final report submitted by Mr. Marc Bossuyt, Special Rapporteur, by Sub-Commission resolution 1998/5 Distr. GENERAL E/CN.4/Sub.2/2002/21 17 June 2002.
22. ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION No. 7 Published by the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) Council of Europe - 2018 Printed in Strasbourg.
23. ECRI jelentés Magyarországról, <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/hungary/HUN-CbC-IV-2009-003-HUN.pdf>, in: KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések* L' Harmattan Párizs, Torino, 2012.
24. Egyezmény a nőekkel szembeni megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről, New York, 1979. december 18.
25. ENSZ, Fogytékossággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (2015), Az Európai Unió első jelentéséről szóló záró észrevételek, CRPD/C/EU/1, 2015. október 2.
26. Equinet, European Network of Equality Bodies Secretariat *Positive Action Measures. The Experience of Equality Bodies* Equinet 2014.
27. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre az Európai Védelmi Alap létrehozásáról [COM (2018) 476 final].
28. European Commission HELIOS II (1996) *European Guide of Good Practice Towards Equal Opportunities for Disabled People.* EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS Application No. 8793/79 J. N. C. JAMES and Others against UNITED KINGDOM Report of the Commission (Adopted on 11 May 1984).
29. Fit for 55' - delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality 4 July 2021.

30. Inkluzívabb és védelmezőbb Európa: az uniós bűncselekmények listájának kibővítése a gyűlöletbeszéddel és a gyűlölet-bűncselekményekkel EURÓPAI BIZOTTSÁG Brüsszel, 2021.12.9. COM(2021) 777 final.
31. *Resolution on human rights in the world in 1993-1994 and the Union' s human rights policy* Official Journal C 126, 22/05/1995 P..
32. The Constitution of the International Labour Organisation signed at Versailles June 28, 1919, ANNEX First Meeting of Annual Labour Conference, 1919.
33. THINKING SERIOUSLY ABOUT YOUTH WORK And how to prepare people to do it Editors Hanjo Schild Nuala Connolly Francine Labadie Jan Vanhee Howard Williamson, Council of Europe and European Commission Strasbourg, 2017.
34. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development General Assembly Distr.: General 21 October 2015
35. UNDP: The Youth Global Programme for Sustainable Development and Peace ("Youth-GPS," 2016-2020).
36. Vélemény - Európai Gazdasági és Szociális Bizottság - A nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos kérdések EESC-2018-04753-AC.
37. Vienna Declaration and Programme of Action Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993.
38. Zakon o varstvu pred diskriminacijo – ZVarD (Uradni list RS, št. 33/16 z dne 9. 5. 2016).
39. Treaty on European Union (92/C 191 /01)
40. Resolution of 10 March 1948 (document E/776) The Economic and Social Council 121 (VII.) *The Principle of equal pay for equal work for men and women workers.*
41. The Brussels Treaty (17 March 1948) Article II Source: Western European Union - Union de l'Europe Occidentale. [EN LIGNE]. [Bruxelles]: Union de l'Europe occidentale, [06.10.2000]. Disponible sur <http://www.weu.int/index.html>.. Letöltés: 2018. október 15.
42. COUNCIL RESOLUTION of 21 January 1974 concerning a social action programme 12. 2. 74 Official Journal of the European Communities.
43. A Tanács 75/117/EGK irányelve (1975. február 10.) férfiak és a nők egyenlő díjazása elvének alkalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről,
44. A Tanács 76/207/EGK 1976. február 9-i irányelve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról.
45. A Tanács 79/7/EGK irányelve (1978. december 19.) a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról.
46. 82/857/EEC: Council recommendation of 10. December 1982 *on the principles of a Community policy with regard to retirement age.*
47. Strasbourg, 09.12.1989. *Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers* Last updated: 29.09.2011
48. Council Decision of 26. November 1990 on Community actions for the elderly (91 /49/EEC) 2. 2. 91 Official Journal of the European Communities No. L 28/29.
49. Council Regulation (EC) No 1035/97 of 2 June 1997 establishing a European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.
50. A Tanács 2000/43/EK irányelve (2000. június 29.) a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról.
51. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin Official Journal L 180, 19/07/2000 P. 0022 – 0026.

52. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin Preamble (14). „In implementing the principle of equal treatment irrespective of racial or ethnic origin, the Community should, by Article 3 (2) of the EC Treaty, aim to eliminate inequalities, and to promote equality between men and women, especially since women are often the victims of multiple discrimination.”
53. A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.
54. A Tanács 2004/113/EK irányelve (2004. december 13.) a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról.
55. A Tanács 1083/2006/EK rendeletében (2006. július 11.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1260/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
56. A Tanács 168/2007/EK rendelete (2007. február 15.) az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének létrehozásáról.
57. European Parliament resolution of 25. November 2009 on the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – An area of freedom, security, and justice serving the citizen – Stockholm program.
58. Az Európai Parlament és a Tanács 181/2011/EU rendelete (2011. február 16.) az autóbusszal közlekedő utasok jogairól és a 2006/2004/EK rendelet módosításáról EGT-vonatkozású szöveg.
59. A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C 378/01). .
60. A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről (2013/C.) A Tanács ajánlása (2013. december 9.) a romák integrációját célzó hatékony tagállami intézkedésekről.
61. AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 516/2014/EU RENDELETE (2014. április 16.) a Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap létrehozásáról, a 2008/381/EK tanácsi határozat módosításáról, valamint az 573/2007/EK és az 575/2007/EK európai parlamenti és tanácsi határozatok és a 2007/435/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről.
62. A Bizottság 651/2014/EU rendelete 2014. június 17.)
63. Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.
64. Az Európai Parlament 2015. április 15-i állásfoglalása a nemzetközi roma nap alkalmából – cigányellenesség Európában és a második világháború alatti roma népirtás Unió általi elismerése (2015/2615(RSP)).

Felhasznált hazai jogszabályok, állami irányítás egyéb eszközei:

Alaptörvény

105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről.

1231. évi XXIV. törvénycikk az özvegyek védelméről.

1403/2019. (VII. 5.) Korm. határozat a Magyarország egyes területei közötti gazdasági egyenlőtlenség csökkentése érdekében szükséges fejlesztési programcsomagról.

1605/2021 (VIII.18) Korm. hat.

1619/2021. (IX. 3.) Korm. határozata a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030 végrehajtásának a 2021–2024. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről.

1744/2013. (X.17.) Korm. határozat.

1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről.

1911. évi XIX. törvénycikk indokolása az iparüzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról.

1911. évi XIX. törvénycikk indokolása az iparüzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltásáról.

1913. évi XXI. törvény a közveszélyes munkakerülésről.

1922. évi I. törvénycikk az 1921/22. költségvetési év augusztus elsejétől december végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1921:XXXIV. tc. hatályának 1922. évi június hó végéig való kiterjesztése tárgyában.

1926. évi XXII. törvénycikk indokolása - az országgyűlés felsőházáról javaslat.

1938. évi XII. törvénycikk gazdasági munkavállalók öregségi biztosítása.

1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

1997. évi XXXI. törvény

1998. évi XXVI. törvény (Fot) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról preambulum.

1999. évi XL. törvény a Strasbourgban, 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának kihirdetéséről.

1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről.

2/2012. (VI. 5.) EMMI rendelet a helyi esélyegyenlőségi program elkészítésének részletes szabályairól.

Belügyminisztérium Módszertani Útmutatója a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szempontjaihoz és a program felülvizsgálatához Budapest, 2021. július 1.

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

2007. évi CLXVIII. törvény - az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.

2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról, (Jtv)

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól.

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

2016. évi CL. törvény - az általános közigazgatási rendtartásról.

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

253/2016. (VIII. 24.) Korm. rendelet egyes kormányrendeleteknek a Türr István Képző és Kutató Intézet megszűnésével összefüggő módosításáról.

290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról

311/2021. (VI.7.) Korm. rendelet a komplex felzárkózási képzésekről.

321/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a helyi esélyegyenlőségi programok elkészítésének szabályairól és az esélyegyenlőségi mentorokról.

A m. kir. belügyminiszternek 1873. apr. 29-én 1394. sz. a. kelt, valamennyi törvényhatósághoz intézett rendelete, az egyesületek ellenőrzése tárgyában.

Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve.

Az ECJ ítéletei

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (második tanács) 2013. április 11. A C-335/11. és C-337/11. sz. egyesített ügyekben, az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyában, amelyet a Sø- og Handelsretten (Dánia) a Bírósághoz 2011. július 1-jén érkezett, 2011. június 29-i határozataival terjesztett elő az előtte a Jette Ring nevében eljáró HK Danmark és a Dansk almennyttigt Boligselskab (C-335/11), valamint a Lone Skouboe Werge nevében eljáró HK Danmark és a csődeljárás alatt álló Pro Display nevében eljáró Dansk Arbejdsgiverforening (C-337/11) között folyamatban lévő eljárásokban. 4.

Az ECJ ítélete a C-335/11. és C-337/11. sz. egyesített ügyekben.

Az ismertetés napja: 2021. november 11.(1).

C-409/95. sz. ügy. A Bíróság november 11.-i ítélete: 1997. Hellmut Marschall kontra Land Nordrhein-Westfalen. ECLI: EU: C:1997:533.

C-485/20. sz. ügy. ATHANASIOS RANTOS FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA Az ismertetés napja: 2021. november 11.(1) XXXX kontra HR Rail SA.

C-485/20. sz. ügy XXXX kontra HR Rail SA ATHANASIOS RANTOS FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA Az ismertetés napja: 2021. november 11.(1).

C-621/16 P. sz. ügy az Európai Bizottság és az Olasz Köztársaság között.

Case C-262/88. Barber, ECLI: EU: C:1990:209.

Case C-303/06 S. Coleman Attridge Law and Steve Law 17 July 2008.

Case C-382/92 Judgment of the Court of 8 June 1994. Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Safeguarding of employees' rights in the event of transfers of undertakings.

Case C-4-73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities 14 May 1974.

Case C-53/81. D.M. Levin v Staatssecretaris van Justitie. 23 March 1982 (17). ECLI: EU: C:1982:105.

Case C-54/07 Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v Firma Feryn NV 10 July 2008.

Case C-6/64 Flaminio Costa v E. N. E. L. 15 July 1964.

Case C-69/80 Susan Jane Worringham and Margaret Humphreys v Lloyds Bank Limited 11. March 1981.

Case of Abdulaziz, Cabales, and Balkandali v. the United Kingdom (Application no. 9214/80; 9473/81; 9474/81) Judgement Strasbourg 28 May 1985.

Az USD SC1 ítéletei

Adarand Constructors, Inc. v. Peña, 515 U.S. 200 (1995).

Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003) [353].

Lee v. Washington, 390 U.S. 333 (1968).

New Orleans v. Dukes, 427 U.S. 297 (1976.).

U.S. Supreme Court United States v. Reese, 92 U.S. 214 (1875).

US Airways, Inc. v. Barnett, 535 U.S. 391 (2002).;

US District Court for the Middle District of Alabama - 340 F. Supp. 703 (M.D. Ala. 1972) March 24, 1972.

Egyéb bírósági ítéletek

Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal, Strasbourg, 25 July 2017.

Legfelsőbb Bíróság MK. 95. állásfoglalása.

BDT 2019. 3988. KGD 2018. 27.
Kúria 23/2018. számú munkaügyi elvi határozat.
BH. 1991. 387.
Megyei bíróság K.20.102/2010/4.
Kfv. II.37.711/2014/6.
Kfv. II.37.797/2014/6.
Kúria Kfv. III. 37.972/2015/4.
A Kúria Pfv. 20.466/2017/8. - Polgári ügyben.

Az EBH, EBTT határozatait, ajánlásait

A Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV.9.) számú állásfoglalása az egyéb helyzet meghatározásával kapcsolatban.
Az EBTT 384/4/2008. (III.28.) TT. sz. állásfoglalása a bizonyítási kötelezettség megosztásával kapcsolatban.
Az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 384/3/2008. (II. 27.) TT. sz. állásfoglalása a megtorlás fogalmáról.
EBH 2007.1629.
Egyenlő Bánásmód Hatóság: AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓDDAL KAPCSOLATOS JOGTUDATOSSÁG 2017 KUTATÁSI EREDMÉNYEK Budapest, 2017.

Etikai kódexek

A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma által 2015-16-ban átdolgozott Szociális Munka Etikai Kódexe.
A Magyar Kormánytisztviselői Kar Hivatásetikai Kódexe.

Egyéb források

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030.
Every Child Matters), a kisgyermekkorai fejlesztés I (Sure Start - Biztos kezdet - program)
EFOP 3.1.16-201600001 azonosító számú projekt helyzetelemzésének eredményei a Kecskeméti Belvárosi Zrínyi Ilona Általános Iskola Tóth László Általános Iskolájában.
EFOP-1-6.3-17-217 sz. A felzárkózás politikai együttműködések támogatása a helyi esélyegyenlőségi programokhoz kapcsolódóan.
EMBERI ERŐFORRÁS FEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAM EFOP 2014-2020.